שו״ת · אחרונים

שו"ת מהר"ם אלשקר

רבי משה בן יצחק אלשקר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שו"ת מהר"ם אלשקר

רבי משה בן יצחק אלשקר

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שות-מהרם-אלשקר/

הקובץ נוצר ב־22 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

כ קורון שאלה מי זה בא מאדום: צח ואדום: במליצות אצות: נמרצות: חשות ממללו': בתהלות כלולות: ולשון מדברת גדולות: בשיחות נכוחות: חרותות על הלוחות: לחזק הבדק וחומת הבנין: שואל כענין: להורות ולהבין על דבר ראובן שבדק בהמה ומצא בה סירכא לאחד מן המקומות שהבהמה נטרפת בהן והוציא את ידו ואמר לשמעון לבדוק גם הוא ובדק שמעון ואמר שניתקה הסירכא ע"י בדיקתו: אז אמר ראובן שהיא ספק טריפה: ואחר כך חזר והכשיר אותה לאחרים והוא לא אכל הימנה ושאלו אותו מדוע ככה עשית: ענה ואמר זאת הבהמה היא כשרה לאחרים ואסורה עלי והביא ראיה מההוא עובדא דפסוקת הגרגרת דאתאי לקמיה דרב ושדרה לקמיה דרבה בר בר חנה ואכשר ושקל מינה בתליסר אסתרי פשיטי בשרא: ומקשה תלמודא התם וכיון דהורה בה חכם היכי אכיל מינה וכו': אלמא אע"ג דהתירה רבה בר בר חנה כי קא מתמה תלמודא היכי אכיל איהו גופיה מינה ש"מ שיש דברים שמתירין האדם ואעפ"כ צריך לאוסרן על עצמו: עוד כתבת שאותה בהמה היתה סרוכה גם כן למקום האסור והוציא את הריאה לחוץ ונפחו אותה במנהגם ונתקו הסירכות ע"י נפיחה והכשירו אותה: ושאלת אם בהמה זו טריפה מאותה סירכא ראשונה או כשרה: וגם אם יש ממש באותה ראיה שהביא ראובן מההוא עובדא דפרק אלו טרפות או לא: תשובה ודאי דאם מצא בה ראובן סירכא מהסירכות שהבהמה נטרפת בהן ואפי' בקש שמעון ולא מצא ולא הרגיש בה בהמה זו טרפה דלא ראיתי הלבנה אינה עדות כי שמא הכניס ידו בכח ולא ידע אי זה מקומה והיתה הסירכא דקה וניתקה והוא לא ידע וכ"ש אם הרגיש בה שמעון כשניתקה או שמיעכה באצבע דודאי טרפה היא: וזה דבר ברור ואין זה צריך לפנים וכדבעי' נמי למימר קמן: וכן כתב הרא"ש ז"ל בתשובה ועל הטבח שבדק בהמה ואמר שהיא טרפה ואח"כ הכניס הקצב את ידו או בודק אחר ואמר שלא מצא טרפות:

יראה דסמכי' על הבודק הראשון שהחזיקה באיסור: ואמרי' שהבודק האחרון הכניס ידו בחוזק והעביר הסירכא או הבודק הראשון אחר שכבר מצא הסירכא לא נזהר בה והעביר אותה בהוצאת ידו דעד אחד נאמן לאסור בדבר המסור בידו ע"כ: וכ"ש בעובדא דילן שאמר שמעון שניתקה הסירכא ע"י בדיקתו: ועובדא דאלו שכתבתם מיירי בחכם שהכשיר בהמה שהיא לדעת חבירו טרפה שאין ראוי לאותו המכשיר לאכול ממנה במדת חסידות כיון שחברו מורה בכיוצא בה לאסור ומשום הכי קא מתמה תלמודא התם דהיכי אכל רבה בר בר חנה מבהמה דמורה בה רב לאסור: ואע"ג דרב לאו מיסר אסרה בפועל ולא עשה בה מעשה מ"מ לדידיה אסורה היא דהא איהו הוה קא בעי למבדקה ברוב עוביה ולמיסרה אלא דלא שבקו ליה תלמידיה: ומשני דרבה אגמריה סמך כלומר

דעל קבלתו סמך ולא על סברתו ובכי האי גונא אפי' אי הוה עושה בה רב מעשה ואוסר אותה בפועל היה הוא יכול להתירה ולאכול ממנה וכבר כתבו התוספות אמאי איצטריך לתירוצא קמא: וכן מצינו ג"כ מן החכמים ז"ל הראשונים שהיו מקילין בדבר על כל ישראל ומחמירי' בו על עצמן וכדאשכחן בהדיא בעדויות גבי מתני' דשלשה דברים רבן גמליאל כדברי ב"ש דתנן התם אמר ר"ג מימיהם של בית אבא לא היו אופין פתן גריצין אלא רקיקין אמרו לו ומה נעשה לביתי אביך שהיו מחמירין על עצמן ומקילין על ישראל להיות אופן פתן גריצין וכו' אבל בעובדא דילן הפה שאסר הסרוכה הוא הפה שהתיר לאחרים שלא כהלכה והיקל עליהם בדבר שהוא אסור לו ולהם:

וגם מהסירכא האחרת שניתקה ע"י נפיחה טרפה היתה ולא ראינו ולא שמענו בכל תפוצת ישראל מי שנהג בנפיחה כזאת חוץ מאי קנדי"א ששמענו שנוהגין כך ואין להם על מה שיסמוכו כי שמא תהיה הסירכא של יום אחד או של שנים ותנתק מיד בכח הנפיחה ובתשובות הגאונים ז"ל כתוב וששאלתם אם נמצאו חוטין בריאה דבוקים בין בלב בין במקום אחר ואותן חוטין אין בהן קיומא ועם שמכניס טבח ידו מתפרקין חוטי' מאליהן יש לחוש לדבר זה או לא כך ראינו דאם תותב הוא אי נמי רירא ומתפרק מאיליו ואין מקומו ניכר מותר ואם חוטין הן אעפ"י שאין מקומן ניכר ואפילו אי הויין כחוט השערה יש לחוש ויש לחוש דאמרינן הא סירכא דחדא יומא ודבר תרין היא ע"כ לשונם ואפי' לרבי' יצחק הלב"ן ז"ל שמתיר סירכא בת יומא הנה הוא ז"ל כתב ובמה נדע אם היא בת יומא או לאו מכניס אצבעו מתחתיה ומגביה קצת אם נפסקה מאיליה מחמת ההגבהה כל שהוא היא בת יומא ואם לאו נטרפה הבהמה ע"כ: משמע מדבריו דאין למעך כלל אלא מגביהה כל שהוא: וכן כתב הרשב"א ז"ל כל סירכא שאמרנו אין הפרש בין שתהיה עבה וחזקה ובין שתהיה דקה שבדקות לא כהללו שממעכין בידים ואם נתמעכה תולין בה להקל שאין זו סירכא אלא ריר: וכל הנוהג כן כאלו מאכיל נבלות לישראל שזה לא שמענו לחכמים בשום מקום ע"כ: עוד כתב בשאלותיו ז"ל דבר זה צריכין אתם להתרחק ממנו הרבה ואנו גערנו הרבה במי שעושה כן ואם יעשה ביניכם כזה אחר ההתראה נסלק אותו לפי שזה הענין לא מצאנוהו בשום מקום בתלמוד ולא ידענו לו עיקרים וכי אין סירכא אלא אם היא כעבות העגלה שמושכין אותה ואינה יכולה לינתק או אי זה שיעור נקבע בדבר יש משמוש אצבעות שאפילו האיאה והקנוקנות ימחו בכף: סוף דבר אל תשמעו להקל בדבר הזה בשום צד כלל עכ"ל: וכן כתבו הרבה מן המפרשים ז"ל:

וה"ה לנפיחה זו שכתבתם דאין להקל בה כלל לפיכך מי שיש בידו למחות ולסלק המנהג הזה מאותו מקום בלא מחלוקת יחולו לו ברכות על ראשו והנה שכרו אתו: ואם לאו כל בעל נפש יחוש לעצמו ותבוא על המחמירים ברכה: ועל המורים כהלכה: כנפש הכותב בפרשת יצו יי' אתך את הברכה: משה בכה"ר יצחק ן' אל אשקר: נ"ר: ג גורפו שאלה ששאל כמהר"ר דוד כהן נ"ר מגורפו: ראובן שדך את בתו לבחור אחד וכל ימי משך השדוכין היו דרין ביחד והיה הבחור מתיחד עם הבחורה ויש עדים מעידים כי השגיחו מן החלונות ומן החרכים בזה אחר זה וראו אותם שוכבים על מטה אחת בחלוק התחתון בלבד: ייטב נא בעיני אדני להסיר מכשול מדרך עם ולהודיענו אם צריכ' ממנו גט כשתרצה לינשא לאחר או לא: תשובה כבר נשאל הרשב"א ז"ל על ענין זה בעצמו והשיב דאפי' ראוה שנבעלה כל כי האי גונא אינה צריכה ממנו גט וזה לשונו בתשובותיו: ומה שאמרת שנתיחדו יומם ולילה לא ידעתי אם הכונה לומר שלנה עמו בביתו או בביתה בלילה ביחוד שאם אין הכונה אלא שאכלו ביחד ולא לנה עמו אין כאן חשש אבל אם לנה עמו ונתיחדו בלילה ובפני עדים כיון דגייסי בהדדי יש קצת חשש ועם כל זה כל שלא ראוה שנבעלה אין חוששין לקדושיו שלא כל המתיחד עם אשה בעלמא בועל ואת"ל שבעל לא נתכונו אלא לזנות שלא אמרו אלא באשתו שנתגרשה מן הנשואין ואי נמי למ"ד אפי' בנתגרשה מן האירוסין ואי נמי באשה שנתקדשה בפחות משוה פרוט' או קדשה קדושי טעות שכבר יש ביניהם עסק קדושין אבל באשה בעלמא שאינה אפילו ארוסה לא ואפילו ראוה שנבעלה ע"כ: ומוכח לה ממתני' דפרק נושאין על האנוס' דתנן התם נושא אדם אנוסת אביו ומפותת אביו וכו' ולא שנא מפותה בפני עד אחד או בפני שני עדי' דהא סתמא קתני מתני' ולא חיישינן שמא בעל לשם קדושין והויא אשת אביו: ועוד שלא הוזכר זה בגמ' אלא בגרושה בלבד:

וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפי' בהלכות גרושין פ"י: וחלק על מקצת הגאוני' ז"ל שאמרו הפך זה: וכתב על דבריהם וכל הדברים האלו רחוקים מעיני עד מאד מדרכי ההוראה ואין ראוי לסמוך עליהם שלא אמרו חכמים חזקה זו דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות אלא באשתו שנתגרשה בלבד או במקדש על תנאי ובעל סתם שהרי היתה אשתו ובאשתו היא שחזקתו שאין עושה בעילתו בעילת זנות או יפרש שעל תנאי בעל אבל בשאר הנשי' הרי כל זונה בחזקת שבעל לשם זנות עד שיפרש שהיא לשם קידושין ע"כ: עוד כתב שם דאם היתה מגורשת מן האירוסין אין חוששין לה ליחוד שהרי אין לבו גס בה: ונתבאר נמי שם דין הגרושה מן הנשואים ודין המקדש על תנאי או בפחות משוה פרוטה נתבאר בהלכות אישות פ"ז: וכן נמי הסכי' הרא"ש ז"ל בסוף פרק הזורק לדברי

הרמב"ם ז"ל: ומייתי ראיה מההיא דרבי אלעזר דאמר פנוי הבא על הפנויה עשאה זונה ולא אמרינן שבעל לשם קידושין ולא מפליג בין בעל בפני עדים ובין שלא בפני עדים: ומוכח לה נמי ממתניתין דנושא אדם אנוסת אביו ומפותת אביו וכו' דכתבינן לעיל ואף על גב דבשפחה לא הסכים לדבריו אלא לדברי הגאונים שהביא הרי"ף ז"ל בהלכותיו ביבמות פ"ב: וכתב שם דהבא על שפחתו ודאי שחררה מעיקרא ולא מפלגינן בין בא עליה דרך נשואין ובין בא עליה דרך זנות: כבר כתבנו דבשאר נשים הסכי' לדבריו דאם ראו עדים דבעל אשה דעלמא אין חוששין לקדושיו: וכן נמי הסכים הר"ן והרב בעל המגיד ז"ל דברי הרמב"ם ז"ל וכן נמי כתב הר"ר אברהם דמונפוש"ליר ז"ל בפירושיו בפרק הזורק לא אמרינן אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות אלא באשתו אבל באשה אחרת כל ביאה בסתם היא בתורת זנות ולא חיישינן לקדושין כ"ש היכא דלא ראינו שבעלה אלא שנתייחד עמה דהואיל ואין לבו גס בה לא אמרינן הן הן עידי יחוד הן הן עדי ביאה משום הכי כל מקדש אשה בביאה צריך שיודיע לעדי' הריני מתיחד עמה לבוא עליה בתורת קדושין והיא תתרצה בדבר ותתיחד עמו והויא מקודשת דהן הן עידי יחוד הן הן עידי ביאה ואם לא הודיעם כך אפילו ראוה שנבעלה אינה מקודשת דלא אמור רבנן אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות אלא באשתו שגרשה ובמקדש על תנאי ובעל אבל באשה אחר' לא וכן פסק הרמב"ם ז"ל ע"כ:

הילכך לדבריהם זאת המשודכת דשאלתון עלה אפילו ראוה שנבעלה אינה צריכה גט ומותרת לינשא לשוק ואפי' לדברי המחמירים דלעולם אינה צריכה גט דעדי יחוד כי האי גוונא שהשגיחו מן החלונות ומן החרכים אין עדותן עדות ולא הוי עדות עד שידעו האיש והאשה שיש עדים שרואין אותם כשנתיחדו: וכן כתב הרשב"א ז"ל בתשובה אחרת גבי מי שגירש את אשתו וחזר ונתיחד עמה ז"ל ועוד דאפילו היו שם כמה אנשים מבחוץ שראו שנתיחדה כל שלא ידעו הם שיש עדים כגון שנתיחדו ואח"כ באו עדים אין חוששין להם דיודע אדם שאין קדושין בלא עדים ואפילו שניהם מודים לפי' איני רואה בזה שום פקפוק ע"כ: ועוד כתבמקו' אחר ומסתברא כגון שראה הוא את העדים אבל אם ראו אותן שנים מן החלון והם רואין ואינן נראין לו אינה צריכה ממנו גט שני וכו' עד הילכך כשבעל לא לשם קידושין בעל אלא לזנות בעלמא: והביא דבריו הר"ן ז"ל להלכה בפי' ההלכות בפרק מי שאחזו וסוף פרק הזורק: וכן נמי הביא דבריו הרב בעל המגיד ז"ל בהלכות גרושין פ"י: וכ"ש בעובדא דילן דלאו אשתו היא: וכן כתב הריב"ש ז"ל בתשובותיו גבי המכמין עדים וקדש בפניהם ז"ל אבל בקדושין דבלא עדים לא מהני: בהכמנה נמי לא מהני שאין העדים יכולין להעיד שנתרצית בקדושין שהרי אף אם אמרה

כן היה לפי שידעה שאין ממש בדבריה כיון שסבורה שאין שם עדים: וכן כתב הרשב"א ז"ל פרק האיש מקדש גבי ההיא דאמרי' התם דלא בעינן אתם עדי בעדי קדושין וז"ל ודוקא בשקדשה בפני שנים שהם אצלם אבל הכמין לה עדים אחורי הגדר והיא אינה מרגשת בהם לא: דדילמא אי ארגישה בהו לא מקבלה קדושין אלא השתא דליכא סהדי קיבלתן משו' דמידע ידעה דהמקדש בלא עדים אין חוששין לקדושיו ורצתה לשחק בו עכ"ל: וכן הסכימו האחרונים ז"ל ע"כ: וכן הביא דבריו להלכה הרב בעל מגיד משנה פ"ג מהלכות אישות והר"ן ז"ל בפי' ההלכו' בריש פ' האיש מקדש גבי ההיא דאין שליח נעשה עד:

ועוד כי כפי הנראה מדברי הרשב"א ז"ל דאם לא לנה עמו לא הוי יחוד וכמו שכתב בבירור בתחלת תשובתו הכתובה לעיל והכי מוכח ממתניתין דפרק הזורק המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדק וכו' משמ' דבעינן לינה ואע"ג דבספר המרדכי פרק מי שאחזו כתוב ראוהו שנתיחד עמה באפלה ז"ל והא דתנן בפרק הזורק דב"ש וב"ה בהמגרש את אשתו ולנה עמו בפונדק לאו דוקא לנה דה"ה נתיחד עמה באפלה כדמשמע הכא: ומייתי עלה בתלמודא סמוך פלוגתא דב"ש וב"ה ע"כ: מ"מ יחוד באפלה מיהא בעינן: ועוד שכתוב בטופס השאלה שראוה העדים בזה אחר זה ואם הכונה לומר שראה העד הא' בשעה א' והאחר בשעה אחרת אין כאן עדות כלל: והכי איתא בתוספתא בהדיא א' בשחרית וא' בערבית זה היה מעשה ואמרו חכמים אין צריכה ממנו גט וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפי' והוא שיהא שם שני עדי' כאחד וכן כתבו מן המפרשים והר"ן ז"ל: הילכך אפילו גבי אשה שנתגרשה דחיישינן בה לקדושין עדות כי האי גונא לאו עדות היא כלל: כללא דמילתא דאתתא דא מותרת לינשא לשוק בלא גט ואין זה צריך לפני': פניו יאר אליך וישם לך שלום: כנפש הדורש שלום כבוד תורתך עם שלום כל בני ישיבתך ד ליפנטו שאלה ראובן ושמעון היו שותפין בחתיכת בגד ולפעמים היתה החתיכה ביד ראובן ולפעמים ביד שמעון ונאבדה בהיותה ביד ראובן אם חייב לפרוע חלק שמעון מביתו או לא: תשובה ודאי דשותפין כשומר שכר נינהו וחייבין בגנב' ואבדה ופטורין מאונסין וכדאית' פרק חזקת הבתים אמר שמואל השותפין מחזיקין זה על זה ונעשין שומרי שכר זה על זה: ודייקינן עלה ואמאי שמירה בבעלים היא פי' דסתם שותפות שמירה בבעלים היא דזה שומר הקצת וזה שומר הקצת ובשע' שהאחד שומר חלק חברו חברו נמי שומר לו חלקו ונמצא כל אחד מהם מסייע לחבירו בשמירתו והרי כל אחד מהם עומד במלאכתו של חברו ואע"פ שכל א' מהם שומר בביתו הוי נמי שמירה בבעלים

ושמירה בבעלים פטור דכתיב אם בעליו עמו לא ישלם וגו' וא"כ היכי קאמר שמואל דשותפין הוו כשומר שכר להתחייב בגנבה ואבדה:

ותירץ רב פפא דאמר ליה שמור לי היום ואשמור לך למחר כלומר דהא דאמר שמואל דשותפין כשומרי שכר היינו כשאמר השותף לחברו שמור לי היום חלקי וחלקך ואני אשמור לך למחר דבכי האי גוונא לא הוי שמירה בבעלים כיון דכשהאחד שומר אין האחר מתעסק עמו במלאכתו באותה שעה לא בשמירה ולא בזולתה ולפי' הוי כשומר שכר: ויש מן המפרשים ז"ל שכתבו דאפילו לא אמר לו כך בפי' אלא שקנו את השותפות בסתם ולקח האחד מהם ושמר בסתם וחברו שתק ונגנב הדבר או נאבד אפילו הכי הוי כשומר שכר וחייב לפי שיאמר לו חברו אתה שומר שכר שלי שלאחר שהיית אתה שוחד יום אחד או יותר הייתי אני רוצה לשמור וכ"ש כשהיה כל אחד מהם שומר זמן ידוע וכששומר זה אין שומר זה אבל אם שניהם שומרים ביחד זה שומר קצת וזה שומר קצת אי נמי שהתחילו שניהם לשמור ביחד וכל אחד בשעה שהוא שומר חלקו חבירו נמי שומר לו חלקו ואפי' אם אח"כ נתעסקו בו כל אחד לבדו ולא היה עמו בשע' אונס כיון שהיה עמו בתחלת שמירה בעליו עמו קרינן ביה ופטור וכדתניא היה עושה עמו בשעת שאלה אין צריך לעשות בשעת שבירה ומיתה וכו' וכן כתבו התוספות: ועוד כתבו שאפילו לא התחילו שניהם לשמור יחד מ"מ האחרון פטור שהראשון היה עמו במלאכה בשעה שהתחיל השני לשמור ע"כ: ושמירה בבעלים נמי היא ופטור: והאי פטור דאמרינן אפילו מפשיעה דאיתמר פרק השואל פשיעה בבעלים רב אחא ורבינא חד אמ' חייב וחד אמר פטור ומאן דאמר חייב היינו רב אחא דבכולי תלמודא קי"ל רב אחא לחומרא ורבינא לקולא וסימניך ת"ח והלכתא כרבינא לקולא כדאיתא פרק גיד הנשה וכן פסקו המחברים ז"ל דפטור: ואע"ג דקרא דבעליו עמו לא איתיה אלא גבי שואל כולהו שומרים גמרי מיניה לשמירה בבעלים דפטור כדדרשינן התם פר' שואל:

הילכך האי חתיכת בגד דשאלתון עלה כיון שלא שמר אלא האחד לבדו ואח"כ האחר נעשין שומרין שכר זה לזה וחייב ראובן בגנבה ואבדה ופטור מאונסין אלא שלדברי התוספות שכתבו ומן האחרונים ז"ל אם היה הוא השומר האחרון פטור דהוי שמירה בבעלים כדברי רבא: אבל הרמנ"ע ז"ל כתב דשותף הוי שמירה בבעלים ופטור אפילו מפשיעה ולעולם לא הוי כשומר שכר אלא כשאמר לו בפי' שמור לי היום ואני אשמור לך למחר אבל אם לא אמר לו כך בפי' אינו נעשה שומר שכר דיכול לומר לו אלו הייתי אומר לי שמור לי את שלי ואני אשמור את שלך לא הייתי נזקק לכל אלא הייתי נותן בידך החצי או הייתי נזהר ביותר: ואישתכח השת' לפי דבריו ז"ל דראובן זה פטור אפילו

מפשיעה כיון שלא אמר לו שמעון בפי' שמור לי שלי ואני אשמור את שלך: וכן מצאתי כתוב בתשובת שאלה כמדומה לי שהיא להר"יאף ז"ל וז"ל המכירה באשראי פשיעה היא כמו שאמרו כל אשראי ספק אתי ספק לא אתי ואע"פ שאנשי המדינה מוכרין כך אין זה המנהג מועיל אלא אם התנו שלא ימכור אחד מהם אלא באשראי אבל יש מוכר באשראי ויש שאינו מוכר באשראי אין זה מנהג והיה על השותף שיקח ממנו מעט ריוח וימכור בגביה לאלתר הילכך רואים אם שותפין אלו סוחרים ומבקשים להרויח כל אחד לחברו ולאמצע היתה אותה פשיעה שפשע שותף זה בבעלים וההפסד לאמצע דקי"ל פשיעה בבעלים פטור ע"כ: ואין נראה כן מדברי שאר המפרשים ז"ל והמחברים שכתבו סתם דשותף שומר שכר הוא וכן כתב הר"ם מקוצי ז"ל: ואם יטעון השותף דבר מאורע שאירע בממון השותפי' הרי דינו כשומר שכר להתחייב בגנב' ואבדה ולהפטר מאונסין וכן נמי כתב הר"אש ז"ל בתשובה דשותפין שומרי שכר הן וחייבין לשלם כל אחד לחברו אף בגנבה ואבדה וכ"ש בפשיעה ע"כ: משמ' מדבריהם דדעתם כסברא ראשונה דסתם שותף שומר שכר הוא וכן נרא' נמי מדברי הגאונים ז"ל שכתבו גבי שותף שמכר באשראי דפשיעה היא ומשלם לחבריה:

וכן נרא' מדברי הר"ם במז"ל פ"ה מהלכות שלוחין ושותפין וכ"ש דכפי הנראה ממש שכתב בתשובותיו דאם אמר לו שמור לי היום ואני אשמור לך למחר הוי שמירה בבעלים שכתב על ענין ראובן שהפקיד אצל שמעון ושמעון אצל ראובן ואחר זמן פשע אחד מהם אין דנין בהם דין שמור לו ואשמור לך ואין זו שמירה בבעלים עד שיאמר לו בשע' שהפקיד שמור לו היום ואני אשמור לך למחר שנמצא נמי ששאלו לשמור לו בשעה שהפקיד אצלו וכמו ששאל את הפרה ובעליה עמה כשעה אחת: וכתב משה ב"ר מיימון ע"כ: ונראה מדבריוז"ל דמפרש ההיא דחזקת הבתים דלעיל דמתרץ רב פפא דאמר ליה שמור לי היום ואשמור לך למחר בגוונא אחרינא דקאי אשמירה בבעלים כלומר דשמירה בבעלים לא הוי אלא בשאמר לו שמור לי היום ואני אשמור לך למחר אבל סתם שותפי' לא הוו הכי וזה הפך ממה שפירשנו לדעת המפרשי' ז"ל והרמנ"ע ז"ל והפך מה שכתב הוא ז"ל עצמו בהלכות שכירות פ"י: נקטינן דלדברי כולם סתם שותף ששומר לבדו ואין שניהם שומר"ם יחד כדאמרן לעיל שומר שכר הוא וחייב בגנבה ואבדה של אותה חתיכה של בגד וכ"ש בפשיעה וכן כתב הר"ר שמעון דורא"ן ז"ל בתשובת שאלה בענין שותפין שהיתה יד כולם שוה בממון השותפות וכולם מתעסקין בו ומכר אחד מהם אצעדה אחת לעובדי כוכבים בחמשה דינרין והוציא העובדי כוכבים הדינרין והראה אותן למוכר ובדק אותן ואח"כ חזר העובדי כוכבים ולקחן ונתן אותן בכיס אחד בפני

המוכר ואמר לו קח זה הכיס של החמשה דינרין הנזכרי' ותן לי האצעדה להראות אותה בביתי ואם לא אחזור אליך למחר הנה הדינרי' בידך עשה בהן כטוב בעיניך אז לקח המוכר הכיס של הדינרי' מיד העובדי כוכבים והמתין לו עד למחר ולא בא פתח הכיס ליטול הדינרין מצא אותן של עופרת שהחליפן העובדי כוכבים קודם שנתנן לו:
והשיב שהשותף חייב לשלם כל דמי האצעד' לשותפיו לפי שפשע שהיה לו לעיין בכיס ובדינרי' קודם שנתן האצעדה ואף על פי שנתן אותן העובדי כוכבים בכיס לפניו מ"מ היה לו לעיין כיון דשכיחי רמאין: והביא ראיה ממכלתין דחזקת הבתים דלעיל ומההוא אפטרופא דיתמי דזבין להו תורא ליתמי ולא הוו ליה ככי ושני וכבר נתבאר דכל היכא דהוי שמירה בבעלים פטור אפילו מפשיעה אבל סתם שותפין הוו להו כשומר שכר וחייבין בגנבה ואבדה וכ"ש בפשיעה: וידוע הוא דפטורין מן האונסין כדין שומר שכר ונשבעין זה לזה ונפטרין: אפילו נאנס השותף על ממון השותפות ונתן ביד אונס נמי מיקרי וכדמוכח פרק השוכר גבי הלסטים הרי זה אונס והכי נמי מוכח ממתני' דפר' מי שמת האחין והשותפין שנפל אחד מהם לאומנו' המלך ואמרינן בגמרא דמתרפא מן האמצע אם חלה באונס ומוכחא נמי הא מילתא משילהי גיטין מדרבי אחא בר יאשיה דהוה ליה אספק' דכספא בנהרדע' וכפי מה שכת' הרשב"א ז"ל שם ומסקנא דפרק הגוזל בתרא דהגוזל את חברו ונטלוה מסיקין וכו' ומעובדא דההוא גברא דאחזי אקריא דחיטי דהתם דמשמע מינה דנושא ונותן ביד חייב: וכתב ר"ח ז"ל בפירושיו אבל כשנאנס ישראל על ממון השותפות עצמו פטור וכדאיתא בירושלמי סוף פרק החובל: ולך האח שלום רב כנפש נאמנך: משה בכהר"ר יצחק ז"ל ן' אל אשקר: ה שאלה משאלוניקי מ"ם פתוחה של ספר תורה שנדבקה פתיחת' ונעשית סתומ' אם די בגרידת אותו דבק עד שתעשה פתיחה או אם צריך למחוק האות ולכתוב אחרת במקומה: ואי לא אפשר בגרידת הדבק בלבד אם צדיך למחוק כל האות ולכתוב אחרת או אם די במחיקתהקצת עד שתפסד צורת האות ויחזור ויכתוב אותו הקצת שמחק עד שישלים כל האות וכן רגל הקו"ף והה"א שנמצאו דבוקין לגג שלהן בספר תורה מה יהא דינן: תשובה איברא ודאי דצריך לגרוד כל המ"ם ולכתוב אחרת ולא סגי בגרידת הדבק לבד דה"ל כחק תוכות ופסול בס"ת תפילין ומזוזות וכדאמרינן בהדיא בגטין פרק המביא חנין ת"ר וכתב ולא וחקק: למימרא דחקיקה לאו כתובה היא: ורמינהי עבד שיצא בכתב שעל גבי טבלא ופנקס יצא לחירות וכו': ותירצו הא דחק תוכות הא דחק יריכות כלומר דאם חקק תוכות האותיות וצדיהן ונשארו האותיות עשויות מעצמן לאו כתיבה היא לפי שלא נעשה מעשה בגופה של אות אלא בתוכה ובצדדים והיא נעשית מאיליה.

אבל חקק האות עצמה וחפר אותה אף על פי שהיא שוקעת הרי זה כתב אלמא כל שלא נעשה מעשה בגופה של אות לאו כתיבה היא וכשנסתמה המ"ם ע"י הדיו כבר נפסד' האות ואין שמה עליה ואם ימחוק אותו מקום הדבוק הנה נשארה האות עשויה מעצמה דומיא דחק תוכות ולאו כתיבה היא: וגבי ס"ת תפילין ומזוזה כתיבה תמה בעינן דכתיב וכתבתם וגומר וגרסינן בשבת פרק הבונה ת"ר וכתבתם שתהא כתיבה תמה שלא יכתוב אלפין עייניו וכו' פתוחין סתומין וכו' דבכי האי גוונא לאו כתיבה היא כדאמרן וצריך למחוק האות ולכתוב אותה: ובגרידת מקצתה עד שתפסד צורתה שזכרתם נראה לי דודאי לא סגי בהכי דאע"פ שהוא עושה מעשה בגופה של אות מ"מ אינו עושה מעשה אלא באותו המקצת שמחק ושכתב ושאר האות לא עשה בה מעשה בכתיבה כלל והוי מקצ' האות עשוי ע"י מחק ומקצתו ע"י כתב ובעינן כתיבה תמה וליכא: ואלא מעתה היתה טפת דיו עשויה כעין חצי אות או רובה הכי נמי דיכול להשלים האות ע"י כתיבה כיון דעשה מעשה באותו מיעוט שנשאר ובכי האי גונא לעולם לא אשכחן מאן דשרי הילכך אין תקנה אלא במחיקת כל האות וכתיבתה פעם אחרת וכן כתב רבי' ברוך ז"ל בספר התרומה ואם נפלה טפת דיו בחלל הבי"ת או בחי"ת או אות אחרת ועתה אין שמה הראשון עליה או ירך שמאל של מ"ם פתוחה נגע לשל תחתיו ונעשית בכך סתומ' או אות רי"ש ונעשית דל"ת כל כי האי גונא לא יועיל תקון למחוק הטפה ולגרוד בתער דהוי חק תוכות ופסול בס"ת תפילין ומזוזות ע"כ: וכן כתב הרמנ"ע ז"ל פעמים כשרוצה לעשות מ"ם פתוחה נדבק החוטם השמאלי אל משך התחתון ונעשית סתומה ואמרינן בפרק הבונה וכתבתם שלא יעשה פתוחין סתומין וכו' ומוחק בתער כדי לעשותה הוי להו חק תוכות וכו' ע"כ:

וכן כתב הר"ר אברהם דמונפוש"ליר ז"ל בפי' גיטין אבל גבי ס"ת וגט דכתיב וכתב צריך שיעשה מעש' בגופה של אות לאפוקי חק תוכו' הילכך אם נפלה טפת דיו בחלל האות ושחתה אותה כלו' שאין האות ניכרת אם יגרוד בסכין אותו חלל הוי פסול דהוי חק תוכות אלא ימחוק כל האות ויכתבנה ע"כ: וכן כתב הרא"ש ז"ל בתשובה על מ"ם שנסתמ' בס"ת ימחוק כולה ויכתוב אחרת במקומה: אבל גרידת סתימתה אינה עושה אות דהוי ליה חק תוכות ע"כ וכן כתב רבי' ירוחם ז"ל מ"ם פתוחה שנסתמה גורדה כולה וחוזר וכותבה עד כאן וכן כתבו מן המפרשים בשם הר"י ז"ל דאין תקנה לגרוד הטפה ואפילו להעביר הקולמוס על האות אח"כ אינו מועיל לא לרבי יהודה ולא לרבנן דאי מועיל לאות שנכתב' שלא לשמה לשווייה כלשמה מ"מ לשווייה אות אינו מועיל עד כאן: הילכך לדברי הכל צריך למחוק כל אות ולא סגי במחיקת המקום הדבוק ולא

במחיקה קצת האות עמו שהרי לא כתב מן האות אלא מקום המחק והשאר ה"ל כמאן דליתיה כדברירנא: ואפילו עשה הרי"ש כמין דלי"ת כתוב בספר התרומו' שאינו יכול לגרוד ולתקנו דהוי כמו חק תוכות וכן כתוב בספר אורח חיים משמו ז"ל וחזינא תשובת שאלה להריב"ש ז"ל בענין הפרשה הפתוחה והסתומ' וכתוב בגוה וז"ל שהאות שלא נכתבה כתקנה יגרדנה ויכתבנ' על הגרד כתקנה גם יש שאין צריך גרידה בתיקונם רק להוסיף מעט בצורת כגון ביתי"ן כפי"ן דלתי"ן רישי"ן וזולתן עד כאן:: ואני לעניות דעתי איני יודע אם יש לחלק בין הגורד ועושה מהדלי"ת רי"ש למוסיף מעט ועושה מהרי"ש דל"ת ושרי בכי האי גוונ' לפי דעת המפרשי' ז"ל או לא הא לא דמיא אלא לטפת דיו העשויה כמין חצי אות שכתבנו למעלה דלא מסתברא למימר דמצי למיעבד הכי ולעולם לא אשכחן מאן דשרי בכי האי גוונא כדאמרן:

ומה שכתב הרשב"א ז"ל בחדושיו פר' הבונה גבי מילתא דרבא דאמר רבא כגון שנטלו לגגו של דל"ת ועשאו רי"ש וכו' ז"ל מיהא שמעי' דבכי האי גוונא לא מיקרי חק תוכות שאינו אלא כמפריד בין שני אותיות דבוקות וכן כשנטלו לגגו של דל"ת ועשאו רי"ש אינו אלא כדיו שנפל על גבי האות עד כאן: כבר כתב עליו הר"ן ז"ל שם דאין מכאן ראיה דלגבי שבת ליכא קפידא בין חק תוכות לחק ירכות וכו': ומה שכתוב בספר יורה דעה בשם הרא"ש ז"ל גבי גרידת חוטם המ"ם הדבוק דאינו מועיל לגרוד ולפתוח כיון שאינו עושה מעשה בגופה של אות לאו למימרא דתדוק מינה דאם גרד מעט מהאות ונעשה בו מעשה דמועיל אלא הכי קאמר כיון דלא עשה מעשה בכל גופה של אות שנשארה והיינו דלא שרי בתשובה דלעיל אלא בגרידת כל האות ודיק' דקאמר יגרוד את כולה ולא קאמר יגרוד האות שמע מינה דלא סגי עד דגריד את כו' כדאמרן: ומה ששאלתם על רגל הקו"ף והה"א שנמצאו דבוקו' לגג שלהן וודאי דלאו קו"ף וה"א נינהו וכדאיתא בהדיא פרק הקומץ אמר רב אשי חזינן לספרי דוקני דחטרי לגגא דחי"ת ותלו לכרע' דה"א: ופרש"י ז"ל רגל הפנימי תלוי באויר שאינו מגיעה לגגו וגרסי' נמי פרק הבונה מאי טעמא כרעא דקו"ף תלויה דאי הדר ביה ליעול וליזיל וכו' וגם באלו נראה מדברי הרא"ש ז"ל בפסקיו דצריך למחוק כל האות ולכתוב אחרת וכן שמעתי בשם רש"י ז"ל שהצריך למחוק כל האות ולכתוב אחרת אלא שחלקו עליו בזה ניניו ר"ת והרשב"ם ז"ל וכתבו דסגי במחיקת כל הרגל בלבד כיון שדרכו להיות תלוי ולא נפל הקלקול אלא בו ושאר האות נעשית כהלכת' ובכי האי גוונא לא מיקרי חק תוכות: וכן נמי כת' הרשב"א ז"ל בתשובה וז"ל רגל הקו"ף גורדין הרגל וחוזרין לכתוב ואין צריך לגרוד כל האות אלא הרגל כי הגג כדין נכתב ע"כ: וסברא נכונה היא וראויה להם ואף מדברי אלו זכר

קדושים ואדירים לברכה נלמוד למ"ם הדבוקה שצריך למחוק כל האות ואין זה צריך לפנים פניו יאר אליך וישם לך שלום כנפש החותם משה בבהר' יצחק ז"ל ן' אל אשקר: ו קורון עוד שאלת ממני לפרש לך דברי הרמב"ם ז"ל שכתב פרק ז' מהלכות שחיטה וז"ל אחד מסמפוג הריאה שניקב אפי' לחברו טרפה נראה מדבריו דאם ניקב לבשר הריאה טרפה וכל המפרשים ז"ל כתבו להפך דאם ניקב לבשר כשרה דהבשר מגין וגדולה מזאת דקאמר ואפילו נקב לחברו דמשמע דסמפון מגין טפי מהכשר וזה הפך המוחש והפך הדין: תשובה אין הדברים כמו שתחשוב דאין כוונת הרמב"ם ז"ל אלא שנקב הסמפון במקום שאין שם דבר המגין לא בשר ולא זולתו וכגון שניקב בעקרי האונות לצד פנים שיש שם מקומות מהסמפונות מגולין שאין עליהם שום בשר:.

אי נמי כגון ריאה שנשפכה כקיתון דבעינן דקיימי סמפונהא וכן כשמצא בהן אבעבוע מליאה לחה שכתב הוא ז"ל בפ"ח ובפי"א דחוששין שמא ניקב הסמפון שתחתיו וצריך בדיקה לפי' אם ניקב אחד מהסמפונות באחד מאותן המקומות טרפה כיון שאין שם בשר להגין ולא מיבעיא כשניקב למקום שאין דבר מגין אלא אפילו ניקב לחברו טרפה לפי שדופן חברו קשה ואינו מגין כבשר וכגון שניקב במקום פיצולו שמתפצל מחברו אצל דופן חברו וכדאי' בגמרא בהדיא אמר רב נחמן האי סמפונא דריאה דאינקיב טרפה ומוקמי' לה התם בניקב לחברו כלומר בשניקב כנגד חברו ובמקום שאין שם בשר.

להגין כדאמרן אבל ניקב לבשר כל המפרשים ז"ל כתבו דשרי: ופסקו התם גבי מחט שנמצאת בריאה כהנהו אמוראי דמכשרי: וכן פסקו בהלכות וכן פסק רש"י ז"ל משום דקם ליה רב אשי בשטתייהו ועוד דרבי יוחנן שרי והלכתא כותיה לגבי ריש לקיש: וכן נמי פסק הרמב"ם ז"ל עצמו באותו פר' עצמו דמחט שנמצאת בריאה אם לא יצא ממנה רוק כשנופחין אותה כשרה דידוע שדרך סמפונות נכנסה ולא נקבה כלומר שנכנסה דרך הקנה ועברה דרך הסמפונות ונקבה הסמפון ויצאה משם לבשר הריאה וכיון שנקבה במקום בשר כשרה ולשמא נקבה אצל הפצול במקום שאין בשר להגן ויצאה משם לבשר הריאה לא חיישינן דאחזוקי ריעותא לא מחזקינן אבל נחתכ' הריאה קודם נפיחה טרפ' שהדבר קרוב שנכנסה דרך הושט ונקבה המעים ואח"כ נקבה קרומות הריאה ונכנסה בפנים וזהו עיקרן של דברים: והנה נתבאר בדבריו בהדיא דאם.

נקבה לבשר כשרה כדברי המפרשים ז"ל ונתבארה כוונתו באומרו ואפילו ניקב לחברו דלא קאי אניקב לבשר כמו שעלה על דעתך: וכבר השיג עליו בזה הר"ר משה הכהן ז"ל וז"ל לא הבנתי מאי אפילו דקאמר ובגמרא מפרש ניקב לחברו טרפה אבל אם ניקב לבשר כשרה ואם מדבר הוא בסמפון הריאה קודם שיכנס בבשר ובזה שייך אפי' וכו'

היה לו לפרש ע"כ: וגם הרב בעל הטורים ז"ל גם הוא הוקשה עליו דבר זה וכתב דלדברי הרמב"ם ז"ל נראה שכתב ואפילו ניקב לחברו דטרפה אם ניקב לבשר ולא נהירא עכ"ד ועם מה שפירשנו נמצאו דבריו ז"ל נהירי וצהירי וגלויין לעינים כשמש בחצי השמים: אל מהר"ר אליה מזרחי נר"ו ז קוסטנטינו להשיב על כתבו שורש האמונות ונצר התבונות ותפארת הלשונות ושמעו הולך בכל המדינו' וריחו הטוב עבר לאפסי מקומו' ושם לו כשם הגבורים קראו בשמותם עלי אדמות: ונפלאות מתורתו וחן ערכו ודבר גבורות לא ידענו ספורות ויד עטנו ולשוננו וידיעותנו בלות ומוטולאות: קצרו מהשיג קצת מהלליו ואנחנו לא נדע מהם כגרגיר חרדל ואיך נעלה תהלותיו על דל: אבל נחדל ובמלי' נעצור: ואם ישיג אותנו עון הקיצר לא עלינו ההלל לגמור להיותנו יראים פן נשי' התוארי' בלתי בעלי תכלית מוגבלי' הוא הרב המאיר פני מזרח בחכמתו: וזרח השמש לילה ויומם בקצוי המערב מאיר יפעתו ומהוד תורתו כמה"ר אליה המזרחי אורך בחשך יזרח: וארוחתך מהרה תצמח ושלום רב לאוהבי תורתךולכל בני ישיבתך: מאת המודיע לכ"ת כי הגיעתני מצותך בענין שליחות הגט של אברהם פני"קי והאמת לא עלינו תלונותיכם ולא על החכם השליח הראשון ולא על המוכר אבל תלונות כולנו על השליח השני דודאי שליחא הוא דעוית ושכח דברי השליח הראשון שאמר לו בפני נכתב ובפני נחתם ואם לא נכתב זה בשטר השליחו' אין על הסופר אשם שהרי השליח נאמן אפי' על עיקר השליחו' לומר אני שלוחו של בעל או שליח שלוחו כיון שהגט בידו:

ומה שנהגו לכתוב שטר שליחות למוליך גט ממקום למקום כבר כתבו מן המפרשי' ז"ל דהיינו לפי שכתוב בו שנותן הבעל רשות לשליח לעשות כמה שלוחי' אפי' לא יחלה ולא יאנס: וכמו שכתוב בספר מצות הקצר בדין שליח הולכה בשם ר"ת ז"ל: וכמו שכתוב בספר אבן העזר בשם הרי"ף ז"ל ולפיכך נהגו בהרבה מקומות שלא לכתוב בשטרי השליחות איך נכתב ונחתם בפני השליח: עוד הוסיף כ"ת לכתוב ולומר וגם השליח לא אמר שליח בית דין אני ע"כ: ונפלאתי הפלא ופלא מפה קדוש יכתוב שנית ידו לומר דבר זה: אחר שכתבת בתחלת דבריך וראש אמריך ז"ל הובא לפנינו גט אחד על יד בחור ספרדי שמו ר' אליה שמסרו לו שם במצרים בפני בית דינכם הצדק החכם ר' אברהם ן' נחמיאש וכו' עד וראינו שטרי השליחות גם את הראשון גם את השני שנעשו בבית דין ועליהם כתוב חותם אמתך ע"כ: ואחר שידעתם שנעשו שטרי השליחו' בבית דין וגם אמר לכם השליח שניתן לו הגט בפני בית דין מה יש לבקש עוד: ואיך הקפיד כ"ת על שלא אמ' השליח שליח בית דין אני כלום הצריכו השליח לומר דבר זה אלא כדי להודיע שמינוהו בית דין או שנתמנ' בפניהם דחזק' נעשה הדבר כתקנו ודקדקו בית דין

על כל מה שצריך לדקדק וכמו שכתבו הרמ"ה והרשב"א ומן המפרשי' ז"ל בטעם שליח בית דין אני דהיינו משום שמא טעה השליח הראשון ולא אמר בפני נכת' ובפני נחתם וכל שאמר השליח השני שליח בית דין אני ודאי עשו בית דין הדבר כתקנו ע"כ: וידוע הוא שאין הדבר תלוי באמירת המלות כך אלא בהודעת הענין שעבר בפני בית דין ולא שנא בהא מילתא מינוהו בית דין עצמן או מינה אותו השליח בפניהם וכמו שכתב הרב רבינו יצחק בר ששת ז"ל בתשובתו במעשה אשר כזה:

וזה לשונו ואף על פי שנראה מעדותן של אלו שהשליח הראשון הוא שמינה את זה ולא הם וזה צריך שיאמר שליח ב"ד אני נראה דלאו דוקא השליח בית דין אלא שליח הנעשה בפני ב"ד וכן נראה מלשון הגמ' דאמרי' כי משום שליח בפני ב"ד משמע שאין הב"ד ממנין אותו אלא השליח עצמו ממנה אותו בפניהם ע"כ וכדבעינן למימר קמן: וכ"ש בעובדא דילן דאלו בהאי עובדא דהרב ז"ל לא היה שם ב"ד כלל אלא שטר שליחות וחשב לעידי השטר כאלו הן ב"ד בהצטרף השליח הראשון עמהם ובעובדא דילן איתנהו לתרווייהו ואכתוב לכם לשונו בענין זה כי אולי אין ספרו מצוי אתכם: כתב ז"ל אבל נראה שאינו צריך לזה בנדון זה דכיון דנתמנה בפני שנים כמו שנראה משטר השליחות הרי השליח עצמו מצטרף עמהם להיות ב"ד דהא קי"ל דשליח נעשה עד ועד נעשה דיין בדרבנן ומ"ה קי"ל בפ"ק דאף השליח הראשון האומר בפני נכתב ובפני נחתם אף על גב דבעי לקיימו אין צריך ליתנו בפני שלשה וכו' עד וכן השליח הממנה מצטרף עם השנים ויכול זה עתה לומר שליח ב"ד אני: וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ז שכתב במביא גט מארץ ישראל וחלה וכו' ואף על פי שבנדון זה מזכיר בשטר השליחות שהן עדים ואין מזכיר שיהיו ב"ד אין חשש בזה לפי שכבר נראה מתוך לשונם שהיו שלשה עם השליח וכבר הם ב"ד בצירופו אלא שהן חותמין עתה עדים על מה שנעשה בפניהם בהיותם שלשה בצירוף השליח עכ"ד: ועוד כתב הרמב"ם ז"ל סוף פ"ה מהלכות עדות ז"ל ואין עד נעשה דיין ואפילו בדיני ממונות בד"א בדבר שצריך עדים מן התורה וצריך דיינים לדון באותו דבר מן התורה אבל בשל דבריהם עד נעשה דיין כיצד אחד שהביא הגט ואמר בפני נכתב ובפני נחתם הוא ושנים נותנין אותו לה ונמצא כאלו נטלתו בב"ד וכן כל כיוצא בזה ע"כ:

ובר מדין ומדין היה אפשר לסמוך על דעת התוספות ודברי הרשב"א ז"ל שכתב בחדושיו דאפילו בחד שליח ואחד שמצטרף עמו להעיד על השליחות מהני לרבא דקיימא לן כותיה ואצ"ל בפ"נ ובפני נחתם וכמו שהביא דבריו הרב בעל המגיד ז"ל פ"ו: עוד כתב בתשובותיו ז"ל תדע דאי שליח צריך עידי שליחות לא היה צריך לומר בפני נכתב ובפני

נחתם דכיון דיש לו עדים שעשאו הבעל שליח ה"ל כאיתרוה בי תרי דאין צריכין לומר כלום וכו' ע"כ אלא שבענין זה ידעתי נאמנה שבבית דינכם הצדק מדקדקין להחמיר ותחושו לדברי הרמ"ה ז"ל שכתב דבכי האי גונא צריך שיהיו עידי השליחות עצמן עידי מסירת הגט מיד השליח ליד האשה כמו שנתבאר בשמו בספר אבן העזר ובעובדא דילן לא שייכא הא מילתא דאין העדים מצויין שם: את מלכים לכסא תתנשא וכסא כבוד תורתך לעולם יכון: והוא מרומים ישכון: כנפש משה בכה"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשקר: ח עוד זה לכמהר"ר אליה ז"ל ה"ה להשיב על קצת דבריו: נס התעוד' ודגלה: קרית עוזה ומגדלה: קצין הדור וגבירו: מופת הזמן והדרו: ושמש השכל ומאורו: חכמתו נודעת: וישיבתו נקבעת: ולמי הפאר והמגבעת: למי האדרת עם לשון הזהב השכל והטבעת: למי חכמה מאב לנין נוסעת: הוא הרב היקר: למעלה ולכבוד עיקר: כמהר"ר אליה המזרחי יזרח בחשך אורו: וירום הדרו: כנפשו נפש חכמה ורמה: ונפש לשון יקרתו: המתעלס באהבתו: ושוגה בתורתו: המודיע להדרתו: כי הובאו לכאן קצת מספרי הדפו' ובכללם ספר: נותן אמרי שפר: קטן הכמות ורב האיכות: תוכו רצוף בהרבה חדושים: ודקדוקים על קצת הלכות עמומות וסתומות מספר המצות הגדול לגלות מסתרן ולבאר: ונתיבן להאיר: מעשה ידיך להתפאר: פתחתי אותו להשתעשע בפניניו: וביושר ענייניו: בעניינא דיומא בהלכות ראש השנה וכפתחי אותו עמדתי מרעיד כי ראיתי בו נפלאות מתורתך מעשה אצבעותיך:

ואשתומם על המראה ואין מבין לנפשי עיקרן של דברים שכתב שם כ"ת בתחלת דבריו וראשית אמירי אמריו לכן אמרתי אלך לי אל מרא דשמעתא לשאול את פיו מה טיבן של אותן דברים שכתב שם על דברי הרמב"ם ז"ל: דמה שכתב מצות עשה לשמוע קול שופר וכו' לאו היינו טעמא משום דבשמיעה תליא מילתא כדכתב הטור אלא משום אותו טעם שכתב כ"ת שם וזה פלא גדול בעיני דהא בהדיא כתב הרמ"בם ז"ל עצמו שם גבי שופר הגזול שאין המצוה אלא בשמיעת הקול וכן כתב בבירור שאין אחריו בירור בתשובת שאלה בלשון ערב על ששאלוהו מה הפרש יש בין לשמוע קול שופר ובין על תקיעת שופר והשיב ז"ל הפרש גדול יש ביניהם וזה שהמצוה שנצטוינו בה אינה התקיעה אבל היא שמיעת התקיעה ונפקא מינה שאם היתה המצוה התקיעה כמו שחייב כל איש לישב בסוכה וליטול לולב יתחייב מזה שהשומע שלא תקע לא יצא והתוקע שלא שמע יצא וכגון מי שסתם אזניו יפה יפה היה יוצא לפי שכבר תקע ואין הדבר כך אלא שהמצוה היא השמיעה לא התקיעה: ואמנם אנו תוקעין כדי שנשמע כמו שהמצוה ישיבת הסוכה לא עשייתה ואמנם נעשה כדי שנשב ולפי' מברכין לישב

ואין מברכין לעשות ומברכין לשמוע קול שופר ואין מברכין על תקיעת שופר וכתב משה עכ"ל: ומה שהוקשה לכ"ת מיום הכפורים של יובל שכתב שם מצות עשה לתקוע בשופר וכו' כבר נתעורר הוא ז"ל לדבר זה בספר המצות הקצר שלו: וכתב שם גבי יובל במצות קל"ז ההפרש שיש בין ראש השנה ליובל וז"ל וידוע שזאת התקיעה אמנם היא כדי לפרסם החירות והיא מין מהכרזה וזהו שאמר הכתוב וקראתם דרור בארץ וגומר אין עניינה ענין תקיעת ראש השנה לפי שזאת זכרון לפני השם וזאת להוציא העבדים כמו שנתבאר עכ"ל: הילכך גבי יובל שהדבר תלוי בתקיעה כדי להכריז על הדבר ולפרסמו והיא עיקר המצוה כתב מצות עשה לתקוע: וגבי ראש השנה דאין המצוה אלא בשמיעה כתב לשמוע:

ט עוד ראיתי שכתב כ"ת לקמן בענין נוסח הברכה שכתב הסמ"ג דמברכין על תקיעת שופר וכו' שאין כן נוסח הברכה ומאי דקאמר על תקיעת שופר לאו למימר שצריך לברך כך אלא לומר שמברך על התקיעה ולא על השמיעה ולאפוקי מדברי הרמב"ם ז"ל וכו': ומה מאד נפלאתי מדברים אלו ואזני יודע מה דחיקא לי' למר דקא משני מטבע הברכה שלו ומוציא את דבריו מפשטן וממשמעותן דאי הכי הוה ליה למימר ומברך על התקיעה: אי נמי לימא לתקוע בשופר דהוי קושטא דמילתא ולשון יותר קצר וקא משתמע הא והא: ועוד איני יודע מה שייכות איכא הכא להרמב"ם ז"ל וכו' דאצטריך לאפוקי ממילתיה והנה בתחלת דבריו שכתב מצות עשה לתקוע וכו' הוציא מדברי הרמב"ם ז"ל ומדברי זולתו הסוברים כמותי דאחר הסבה ימשך המסובב והמשך דבריו כאן אינו אלא להודיע מטבע הברכה ושהחיינו וכ"ש דגם ר"ת ז"ל כתב בפירוש דמברך על תקיעת שופר וכן כתב הרא"ש והמפרשים ז"ל בשמו: עוד כתבו מן המפרשים ז"ל שכך היו נוהגין בארצם בצרפת לברך על תקיעת שופר וכן דעת הסמ"ג כדעת אבותיו וכמנהג ארצו: ומאי דקשיא ליה למר מההוא כללא דכלל הרמב"ם ז"ל וקאמר ז"ל היתה חובה עליו ונתכוון להוציא את עצמו מידי חובה ולהוציא אחרים מברך לעשות וכו' משמע דס"ל לסמ"ג כותיה זה יותר פלא בעיני דהא מילתא מצדה תברה וממקום הספק עצמו משם הראיה הברורה דמברכין לדעתו בעל ושאין דעתו כדעת הרמב"ם ז"ל באותו חלק כי הוא ז"ל הביא בספרו הכלל ההוא ותולדותיו ומה למעלה ומה למטה מדבר זה ודבר זה השמיט אותו מכל וכל משום דלאו אדעתיה דלדידיה כל מצוה שעושה לאחרים או לו ולאחרים מברך בעל כדברי הרמב"ם ז"ל אבל לחלק בין חובה לשאינה חובה לא ס"ל אלא לא שנא היתה אותה מצוה חובה עליו או לא היתה חובה על הכל מברך בעל:

תדע דהא לעיל נמי גבי עירוב לא כתב אלא וכן עירוב כמו מעקה ומזוזה וכולהו בחדא מחתא מחתינהו ולא כתב אותו החילוק שכתב הרמב"ם ז"ל שם אם היתה מצוה שאינה חובה וכו' משמע דלא מסתברא ליה לחלקכדאמרן: והשתא לא תיקשי ליה לא מקרא מגילה ולא זולתה: גדולה מזאת אני אומר דאפילו אי הוה הסמ"ג גופיה בעל זה הכלל כולו כמו שכתבו הרמב"ם ז"ל לא הוה משנינ' נוסח הברכה שלו ועושין אותו חולק על מנהג ארצו משום האי כללא: דהוה מצי למימר בכי האי גונא אין למדין מן הכללות או לתרוצי מילתיה כפי האפשר דאפילו בעל הכלל עצמו הנה הותר מכללו מקרא מגלה ודברים אחרים והביאם אחריו נתחבטו בזה אלו מקשים ואלו מתרצים: הילכך נוסח הברכה היא כמו שכתב בפירוש ודברים נכוחים הם אם יתן כ"ת את רוחו עליהם: וכבר דברנו בזה יותר מדאי וידעתי מענותניתיה דמר ומהמפורסם מיושר מדותיו התמימו' כי לא יקשה עליו החקירה בדבריו כדי שיצא הדבר לאמתו וכמה גדול הונה של תורה ומטיבותיה דמר יושיט לנו את שרביטו ויצוה ליד עטו לכתו' לנו מענה לשון: ואם יש מילין השיבני: דבר כי חפצת צדקני: ואם באולי מן הדרך נטיתי: וסיגים מכסף לא הגיתי: אתי תלון משוגתי: והנה מצרף הכסף נמצא אתך: וכור הזהב אשר בו יותך: ותשמיענו את הוד קולך: ודברות פיך מלהבות אש תורתך וסברתך: ואומר אמרתך תביע: וממעון בינתך תשקיף ותופיע: ומהוד תורתך תשפיע: והנטבעי' בים הסכלות בחכתך תמשוך ותהי להם למושיע: ובצורות יאורים תבקע: ואשירת הספקות תגדע: וסלע המחלוקת בכברת שכל תניע: וצורי האתקפתות בשלח תבונתך תקרע: והרי הקושיות תעתיק ותסיע: ונפש נענה תשביע ולכף הזכות תכריע: אשרי המחכה ויגיע: לראות תמונת נוצר תעודה: במראה ולא בחידה: ופה אל פה ידבר ויביע: את מלכים לכסא תתנשא וקמיך תחתיך יכריע: כנפש השוגה באהבתך:

ועוסק בתורתך בטעם כעקר: משה בכמה"ר יצחק ז"ל ה"ה נ' אל אשקר: והשיב הרב ז"ל על זאת האגרת ודחק את עצמו כדי לקיים את דבריו: וזאת תשובה על תשובתו: י ארי שבחבורה: גדול בתורה: בחכמה ובסברה: ראש הסדר: אדר האדר: דגל העדר: מעוז ומגדול: האשל הגדול כמהר"ר אליה מזרחי זצ"ל: ראה ראיתי מגלה עפה: כולה יפה: אמרתה צרופה: תורה מאלפה: בשפה רפה: רצופה בחבילות תשובות: משולבות מחוטבו': מאליפות מרובבות: לפרק הויות תרומיות: ולהסיר ספיקות אמתיות: שנסתפקתי במילתיה דמר: וקא מתמה מר וקאמר שחייבתי מדבריו שכתב דטעמא דכתב הרמב"ם ז"ל גבי שופר מצות עשה לשמוע ולא כתב לתקוע: דלאו היינו טעמא משום דבשמיעה תליא מילתא אלא מטעם אחר וכו' דלדידיה דמר ס"ל הכי דלאו

בשמיעה תליא מילתא עד שכתב כ"ת דאדרב' דמדבריך יחוייב ההפך וכו' עד סוף הענין: ואני תמה ותמה ונפלא הפלא ופלא על פה קדוש יכתוב ידו דברים כאלו על דברים גלויים כשמש ומי הוא שהעלה זה על דעתו או שתקע עצמו והטריח קולמוסו לחייב מדברי כ"ת דבר זה או הפכו ומאי נפקא לן מינה אי ס"ל למר הכי או הכי ומי הוא שחשב בלבו שכ"ת לא ראה דברי הרמב"ם ז"ל שכת' בחבורו שאין המצוה אלא בשמיעת הקול והלא אין דברינו וכל עסקינו אלא במאי דכתב כ"ת דמה שכתב הרמב"ם ז"ל מצות עשה לשמוע ולא לתקוע דלאו היינו טעמא משום דבשמיעה תליא מילתא אלא מטעמא אחרינא: ואני כתבתי דלא היא דהא בהדיא כתב בחבורו הגדול דאין עיקר המצוה אלא השמיעה וכיון שכן פשוט הוא דמשום טעם זה כתב מצות עשה לשמוע שהיא עיקר המצוה וכמו שכתב בתשובתו בבירור שאין אחריו בירור: ואם כ"ת עבר על הדברים אגב שיטפא ולא דק בהו ודרשן על עצמו התלונה בזה על כ"ת לא עלינו: ולפי שאין לנו עסק באותן דברים לא הראיתי לכ"ת שאותן ראיות שחייבת מהן דלדידך בשמיעה תליא מילתא לא יתחייב מהן דבר זה כלל:

ואם יחזור כ"ת לדקדק בהן יתבאר לו זה בנקל: ומה שכתב כ"ת דביובל נמי בשמיעה תליא מילתא מדתנן שוה יובל לראש השנה לתקיעה ולברכות וכו' הא מילתא ליתא דהא בהדיא אמרינן פרק בתרא דראש השנה דביובל כל יחיד ויחיד חייב לתקוע מדכתיב ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם: ובברייתא נמי קתני התם שוה יובל לר"ה לתקיעה ולברכות אלא שביובל תוקעין בין בב"ד שקדשו את החדש ובין בב"ד שלא קדשו וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע: ובראש השנה אין תוקעין אלא בב"ד שקדשו את החדש ואין כל יחיד ויחיד חייב לתקוע ע"כ בבריתא: וכן הביאה הרמב"ם ז"ל עצמו והסמ"ג בהלכות יובל לפסק הלכה הילכך ההיא דשוה יובל לראש השנה וכו' לאו לכל מילי נאמר: וכפי הנראה שלא נתן לבו כ"ת למה שפירשו בה המפרשים ז"ל דהרמב"ם ז"ל פירש בפירוש המשנה בתקיעה במנין התקיעות ורש"י והמפרשים ז"ל פירשו דכי היכי דראש השנה בפשוטין הכי נמי ביובל וכו' אבל בשאר מילי ראש השנה לחוד ויובל לחוד: וכדבעינן למימר קמן: עוד כתב כ"ת אבל מהתשובה שהשיב הרמב"ם ז"ל לאותן ששאלוהו מה הפרש יש בין לשמוע קול שופר ובין על תקיעת שופר והשיב שהמצוה שנצטוינו בה אינה התקיעה אבל היא שמיעת התקיעה וכו' הא ודאי מילתא היא דמהכא משמע דטעמא דמברכין לשמוע ולא לתקוע וכו' הוא משום דבשמיעה תליא מילתא ולא בתקיעה אבל כד מעיין בה מר טפי לא קשי' ולא מידי על דברי משו' דמלתיה דהרמב"ם ז"ל שהשיב לשואלים אינה אלא לפי סברתו וכו' ע"כ: ואני אומר

דמהכא משמע נמי דטעמא דכתב מצות עשה לשמוע ולא לתקוע משום דבשמיעה תליא מילתא ולא בתקיעה: וקחזינן ליה למר בהא מילתא כמאן דנקיט חוטרא בתרי רישי או ארכבה אתרי ריכבי: תו קחזינא דבתר דקאמר מר הא ודאי מילתא הוא דחה אותה בפחות מקש:

וכ"ש דאף כי תלה כ"ת הטעמים זה בזה והעמיס בדבריו דבר שלא עלה על דעתו ולא על מחשבתו לא מסתייע למר בהכי דסוף סוף הטעם המחייב לכ"ת את הדין היינו משום דבשמיעה תליא מילתא וכמו שכתב כ"ת בחתימת דבריו ז"ל דאזלינן בתר עיקר המצוה שהיא השמיעה ומברכין לשמוע ולא לתקוע וכו' וע"כ דמשום הכי נמי כתב מצות עשה לשמוע דהא בהא תליא: ואותן ההרכבות שהרכיב כ"ת ואותן דברים שכתב לא שייכי לעניין זה כלל ובהכי סליקנא ובהכי נחיתנא דטעמא דמילתא דכתב הר"ם במז"ל מצות עשה לשמוע היינו משום שאין המצוה אלא בשמיעת הקול כדכתיב שלא כדברי כ"ת בספרו וכ"ש דאותו טעם שכתב כ"ת דהיינו משום דלדידיה ג"ש לא חשיבא כקרא וכו' לאו כלום הוא ואין לו שום מציאות לגבי עניינא דילן כלל דעיקר המצוה שכתב מצות עשה לשמוע וכו' לא נפקא ליה מג"ש אלא מפסוק מלא דיום תרועה יהיה לכם וכמו שכתב בחבורו ובספר המצות שלו ז"ל והמצוה של ק"ע היא המצוה שצונו לשמוע קול השופר ביום ראשון של תשרי שנאמר יום תרועה יהיה לכם ע"כ: אבל התקיעה אם תהיה בשופר וסדר התקיעות הוא דנפקא להו מג"ש: הילכך אף אם נניח דלדידיה ג"ש חשיבא כקרא שפיר קאמר לשמוע כיון שהמצוה שנצטוינו בה היא שמיעת התקיעה לא התקיעה ואמנם אנו תוקעין כדי שנשמע כמו שפי' בתשובתו: הלא תראה דאפילו הסמ"ג עצמו דאית ליה ג"ש כקרא עוקר המצוה לא נפקא ליה אלא מהכתוב עצמו דיום תרועה כהרמב"ם ז"ל אלא דהרמב"ם ז"ל מפרש בו יום שמיעת התרועה והסמ"ג מפרש יום תקיעת התרועה: והג"ש בין למר ובין למר לא אתיא לגוף המצוה אלא לענפים כדבירנא הילכך אפילו אי הוה ס"ל לסמ"ג דג"ש לא הוי כקרא כהרמב"ם ז"ל שפיר מצי למימר לתקוע כיון דלדידיה אין עיקר המצוה אלא התקיעה: ודבר זה פשוט ואין צריך לפנים:

ובר מדין ומדין איכא למתמה טובא עליה דמר יחרוט בספר ובדיו דמשום דלא חשיבא ג"ש כקרא כתב הרמב"ם ז"ל לשמוע ולא לתקוע ומה הועיל הרב בתקנתו ומה שייכות איכא להאי טעמא עם הא מילתא: ואדרבה דאי משום הא כ"ש דהוה ליה למימר לתקוע דאלו לשמוע לית בה לא קרא ולא ג"ש אבל לתקוע ג"ש מיהא איכא: אלא על כרחין דמשום דאין המצוה אלא השמיעה כתב כן דהיכי אפשר שתהיה המצוה השמיעה ויאמר הוא מצות עשה לתקוע הפך הדין והמוחש: והאריכות בדבר זה נראה לי כאיבוד

הזמן והנייר והדיו: עוד כתב כ"ת והראיה על דברי אלה שכל אותן הגדולים דסבירא להו דג"ש הויא כקרא וקרא דוהעברת כאלו כתוב ביה בר"ה מברכין על תקיעת שופר אע"ג דסבירא להו דבשמיעה תליא מילתא וכו': ע"כ: ודאי דאפילו אם היה הטעם טעם אין הראיה ראיה דאדרבה כל חכמי ספרד ופרובינצא וכל המערב והמזרח כתבו בהדיא דמברכין לשמוע עם היותם משיגים על הרמב"ם ז"ל במאי דקאמר דג"ש לא הוי כקרא כמו שכתו' בספריה' וכמו שכתבו הרמב"ן והרשב"א והרא"ש והאחרונים ז"ל: ואין מי שכתב שמברכין על התקיעה אלא ר"ת ז"ל והנמשכים אחריו מחכמי צרפת וכן היה מנהגם כדכתיבנא: ומה שגזר מר אומר וכתב דכולהו סבירא להו דבשמיעה תליא מילתא לא מודינא ליה למר בהכי דלהנך שכתבי מצות עשה לתקוע ומברכין על התקיעה לא אית להו דבשמיעה תליא מילתא דאין עיקר המצוה אצלם אלא התקיעה אלא שצריך להשמיע לאזנו דומיא דק"ש והדומה לה דאעפ"י שהמצוה הקריאה צריך להשמיע לאזנו אלא דהכא אם לא שמע יצא והכא לא יצא: וכ"ש לפי שטתיה דמר דקאמר דמשום דג"ש חשיבא כקרא וקרא דוהעברת כאלו כתוב בר"ה דאין המצוה אצלם אלא התקיעה: עוד כתב מר וכן כל המצות הקוליות כתבו כל הגדולים ז"ל מצות עשה לקרוא ק"ש מצות עשה לספר ביציאת מצרים אעפ"י שהשומעים ק"ש ולא קראו והשומעים ספור יציאת מצרים יוצאין בשמיעתן כאלו קראו וספרו ע"כ:

גם בספרו כתב נמי מר בהאי מילתא למה לא אמרו בהם מצות עשה לשמוע ק"ש וכו' אבל אמרו מצות עשה לקרוא וכו': מאירה דאברהם מה לתבן את הבר: ומה לנשמע את המדובר: והנה ק"ש המצוה היא הקריאה לא השמיעה דכתיב ודברת בם ואם קרא ולא השמיע לאזנו כתבו ז"ל שיצא והיכי שייך למימר מצות עשה לשמוע ק"ש והמצוה בקריאה: ואיך יעלה דבר זה על הדעת: וכן ספור יציאת מצרים נמי המצוה היא ההגדה בפה דכתיב והגדת לבנך וגו': ומאי דכתב מר בחתימת דבריו אף על פי שהשומעים ק"ש ולא קראו יוצאין כאילו קראו וספרו וכו' ודאי דמלבד דדברים אלו נראין כסותרין את עצמן דיוצאין לחוד וכאלו קראו לחוד הנה אין להן עיקר כלל דלעולם לא אשכחן מאן דקאמר דהשומע קרית שמע כאלו קרא אותה ואי אפשר למימר הכי כיון שהמצוה בקריאה ולאבשמיעה כד אמרן: ובהדיא כתב הרשב"א ז"ל בתשובה וז"ל דגרסינן בירושלמי כל הברכות אפי' שיצא מוציא חוץ מן התפלה וקרית שמע וברכת המזון: תפלה שאין שליחו' ליחיד: קרית שמע לפי שכל אחד צריך לשנן בפיו: ברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל יברך וכו' ע"כ: וכן כתב הריטב"א ז"ל פרק ראוהו ב"ד וז"ל גם בברכות ק"ש ששליח ציבור מוציא ידי חובה מהן אפי' את הבקי

וכו' אבל ק"ש ותפלה אינו מוציא את הבקי כדאמרי' טעמא בירושלמי בדין שיהיה כל אחד ואחד משנן בפיו וכו' וכן כתבו מן המפרשים ז"ל וכן כתוב בספר אבודרהם ז"ל ובק"ש ובתפלה אם הוא ש"צ מוציא את שאינו בקי אע"פ שיצא ודוקא בעשרה אבל ביחיד אע"פ שלא יצא אינו מוציא ע"כ: וגדולה מזאת יש מן המפרשים ז"ל שכתבו כי אלו שנוהגין לקרוא ק"ש עם ש"צ בקול רם לא יפה הם עושים כי לפעמים יסמוך על שליח ציבור בקריאת קצת מלות ולא יוציא אותן בפה מה שאין כן כשקורא לבדו:

וכן כתב רבי' האיי גאון ז"ל בתשובה על הקורין ק"ש בקול רם וז"ל אבל מעליא איהו בלחש דלא יתאביד מבר נש תיבה חדא או תרין דהא כל חד חייב בקריאתה: וכלהו חייבין בחשבונא ואצטריך לאשלמא לון בכל יומא ומאן דגרע חדא מינייהו כאלו גרע חדא עלמא ועל דא בקריאת' בקול רם זמנין דשתיק פורתא וצבורא יקראו להלא ויקרא בהו מההוא תיבה דאינון אמרין וידלג תיבה או תרין ויתיר: ועל דא בלחש כל חד יקרא ולא יגרע כלום ע"כ: וכן נמי כתב הרשב"א ז"ל בתשוב' וז"ל וראוי לאומרו כולו בלחש כדי שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו שאלו אומרים אותו בקול רם אולי יבטח האחד על השמיעה כשקורא אותו הצבור ע"כ: ואיני יודע מה דמו' תערכו' מק"ש וכיוצא בה דמצותן בקריאה לשופר דעיקר מצותו השמיעה להר"ם במז"ל ואפי' אם היה השומע יוצא כדברי כ"ת אין אלו אלא דברים של תימה: עוד כתב מר על מה שכתבתי כי כבר נתעורר הרמב"ם ז"ל אל הקושי שנתקשה בו כ"ת גבי יובל וכתב בספר המצות הקצר שלו שאין ענין תקיעת ראש השנה כענין תקיעה של יובל שזאת התקיעה אמנם היא לפרסם החירו' וכולי עד הילכך גבי יובל דבתקיעה תליא מילת' כתב לתקוע ר"ה דתליא בשמיעה כתב לשמוע ע"כ דברי ותמה מר עליהן וכתב נפלאתי מאד דאדרבה איפכ' מסתברא דכיון דביובל התקיעה בו אינה רק לפרסם החירות ובתקיעה בלא שמיעה אין האדונים יודעים עיקר החירות וכו' עד ויחוייב מזה דתקיעה של יובל בשמיעה תליא ע"כ דבריך דברי פי חכם: העבוד' דלעולם לא עלה על לבי דדברים פשוטים כאלו יסתפק שום אדם בהם עד שצריך להרחיב הביאור בהם יותר ומי הוא שיעלה על דעתו או יכנס במוחו דתקיעת יובל אין המצוה אלא בשמיעה אחר שהכתוב צווח ואומר והעברת דהיינו ותקעת כדקאמרת: אחר מה שאמר בברייתא בהדיא דחייב כל אחד ואחד לתקוע מה שאין כן בראש השנה כדאמרן לעיל:

ואחר מה שכתב הרמב"ם בבירור שהיא מין ממיני ההכרזה והפרסום ועיקר המצוה היא ההכרזה והפרסום שצונו להכריז על העבדים ולפרסם הדבר לא שצונו לשמוע הכרוז בעצמו והיינו דכתיב והעברת שופר תרועה ולא אמר יום תרועה כדכתיב גבי

ר"ה וכן כתיב וקראתם דרור בארץ ולא אמר ושמעתם דרור דהשמיעה בכאן הוא דבר הנמשך מהמצוה לא גוף המצוה: וידוע הוא כי תקיעת ראש השנה היא לזכרון ולתפלה וכדי שישמע אותה האדם ויכניע את יצרו ויזדעזעו איבריו ויתעורר לשוב בתשובה עד דאיכא מאן דמפרש דזה הוא כדי לערבב את השטן דקי"ל הוא שטן הוא יצר הרע: והיצר מת בשמעו קול שופר כענין שנאמר אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו ואז יכנע לבבם הערל ואל יתגבר יצרם עליהם ויעשו תשובה בלבב שלם ע"כ: מה שאין כן ביובל דאין התקיעה אלא להכריז על החירות ולפרסמו לעבדים ולאדוניהם ובכיוצא בזה היה מספיק לידע הדבר מפי אחרים אע"פ שלא ישמע הכרוז באזניו: וכ"ש שאין לנו לילך אלא אחר הכתוב שכתב והעברת ותלה המצוה בתקיעה והלא משום דג"ש חשיבא כקרא כתב כ"ת דקאמר הסמ"ג לתקוע וכ"ש במקום הכתוב בעצמו: ומה שכתב כ"ת שלא בא הרמב"ם ז"ל אלא להודיע הטעם של כל אחד ואחד וכו' אין משמעות דבריו אלא להשמר מדבר אחר והטעם שם אותו נתינת טעם וזה פשוט לטועמי טעם הטעם: דאי להורות הטעם לא הוה משתעי הכי: ואפילו שנניח שכל עצמו ולא בא אלא להודיע הטעם שאין טעמו של זה כטעמו של זה: מכלל דבריו נמצינו למדין דעיקר המצוה בראש השנה היא השמיעה וביובל התקיעה: עוד תמה כ"ת על מה שתמהתי עליו לפי ששינה מטבע הברכה של הסמ"ג שכתב דמברכינן על תקיעת שופר וקאמר מר תמהתי מאד על תמיהתיה דמר מכמה אנפי חדא ממה שכתב ואיני יודע מאי דחיקא ליה למר שכבר כתבתי הדוחק הראוי להרחק ממנו:

גם ממה שכתב דקא משנה מטבע הברכה שלו דמשמע דמידע ידיע ליה למר מטבע הברכה שלו שהוא בעל ולא בלמ"ד: ולפי' כתב דקא משנה מטבע הברכה שלו ולא ידענא מנא ליה דנוסחא דיליה הוא בעל ולא בלמ"ד אם מפני שר"ת ז"ל סובר שהוא בעל וכן בארנו: הרי ראינו כמה וכמה דברים שחולק עליהם ונמשך אחר דברי הרמ"בם ז"ל וכו' ע"כ: איברא ודאי דשותיה דמר לא ידנא ומה אשיב על הדבר הנראה לעינים כשמש בחצי השמים: דקאמר כ"ת משמע דמידע ידיע לנו מטבע הברכה שלו שהוא בעל וכו' אטו ספיקא איכא בהכי דידיע וידיע וגדולה מזאת כתב כ"ת דלא ידעת מנא לן מנא לן ממה שכתב הוא בעצמו בפי' ובבירור ז"ל וכי מברך מברך על תקיעת שופר ושהחיינו ע"כ: ולמה העביר כ"ת הקולמוס על דבריו ותלה הדבר בזולתו: והנה ר"ת ורבותיו ז"ל לא כתבנו דבריהם אלא לחזק הדבר ולומר שאין זאת הסברא סברתו בלבד אלא שכך היא דעת רבותיו ז"ל ומנהג ארצו ואיני יודע באי זה לשון היה כותב סברתו שצריך לברך בעל יותר מפרש מאותו שכתב ומה כת' ר"ת ז"ל יותר ממה שכתב הוא: ובמאי דאמרי'

דלא ידעינן מאי דחיקא ליה למר שפיר טפי קאמרינן דהא לית הכא דוחק ולא שמץ דוחק אלא דברים גלויים וברורים והיכי אפשר ליה למר להניח דבריו המפורשי' ודעת רבותיו ומנהג ארצו ולהתלות בכללים אשר אין למדין מהן אפילו אם היה כתוב בהם אותו דבר בפי' כל שכן בדבר שאינו כתוב ואין לו לא שורש ולא ענף וקבעי מר לדחות המפורש מפני הסתום ולא אומר מפני הסתום אלא מפני ההעדר: וכבר כתבתי דאדרבה מאותו מקום שבאת משמע טפי דאינו סובר כמותו באותו חלק כדבירנא בתשובה דילן וכדבעינן נמי למימר קמן: ומה שנסתייע מר מדברי כמהר"ר משה הלוי ז"ל נראה לי דאין משם ראיה דאגב שכתב מצות עשה לתקוע ולשמוע כתב נמי בברכ' הכי ולא דקדק בעל ולא בלמ"ד דלאו להכי נחית:

אלא אמאי מברך על התקיעה ולא על השמיעה אף כי לא רמי עלן למשכוני נפשי' אדידיה במקו' שדברי בעל הספר בידינו פשוטים וברורים וכמדומה לי כי מידו של הרב הנז' היתה זאת לכ"ת כי לקחת דבריו כפשטן ולא שמת לבך לדברי בעל הדין: עוד כתב כ"ת על מה שכתבתי דלמה ליה למר להוציא את דברי הסמ"ג מפשטן וממשמעותן דאי הכי הוה לי' למימר ומברך על התקיעה: אי נמי לימא לתקוע בשופר דהוי קושטא דמילתא ולשון יותר קצר וקא משתמע הא והא: ע"כ דברי שם: וקאמר מר דאשתמטתיה למר הא דכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות שופר סוכה ולולב וזה לשונו וכשהוא נוטל האגודה לצאת בה מברך תחלה על נטילת לולב ואחר כך נוטל האגודה בימינו דעכ"ל דאין זה נוסח הברכה שהרי בהלכות ברכות כתב אבל אם ברך קודם שיטול הלולב מברך ליטול את הלולב הילכך ע"כ לומר דה"ק מברך על נטילתו של לולב ולא על ההדס וכו': עד וזה הלשון של הסמ"ג הוא כמוהו ממש ואין בזה מוציא דבריו מפשוטן וכו' ואני אומר דאדרבה דאשתמטיה למר דברי הסמ"ג עצמו שכתב שם ואין מברכין אלא אלולב הואיל ובמינו גבוה ולפי דברי כ"ת הכי הוה ליה למימר גבי שופר ואין מברכין אלא על התקיעה או לתקוע כדאמרן: ואיני יודע אמאי קא שביק מר דברי בעל הספר עצמו וקא מייתי מגברא לגברא וכ"ש דאפילו לדברי הרמב"ם ז"ל מצינא למימר שכך היא נוסח הברכה אע"ג דלא אתא אלא לומר דמברכין אלולב ולא אשאר מינין דע"כ באותו לשון כתבה לקמן בנוסח הברכה ז"ל התקינו שיהא לולב ניטל כל שבעת ימי החג זכר למקדש ומברך עליו בכל יום ויום אקב"ו על נטילת לולב ואף כי רהטא דלישנא דיליה אזלא אכל יום ויום משבעת הימים מכל מקום איכא למימר דקמיירי מיום שני ואילך הם הכי נמי איכא למימר הכא: ובשלמא אי הוה מיירי הכא ביום ראשון בלבד ניחא אבל הכא סתמא קאמר וא"ל דאזל בתר רובא כלישנא אחרינא דיליה:

ואפילו כפי דברי כ"ת האי ענייא לחוד והאי לחוד דהתם גבי לולב לא אתא לאשמועינן נוסח הברכה אלא אתא לאשמועינן דמברך אלולב ולא אשאר מינין כדקאמר מר אבל התם גבי שופר לא אתא הסמ"ג אלא לאודועי נוסח הברכה דכולם איכא התם מינין אחרים לאפוקי מיניה ואפילו אי הוה הכי לא הוה משתעי הכי אלא ומברך על התקיעה או לתקוע כדאמרן וכ"ש במילתא דאית בה פלוגתא דרבוואתא שהיה לו לדקדק בדבריו ולא היה כותב הדבר בסגנון המפרשים החולקין עליו ומניח את שלו: דמי לחוכא ואטלולא: עוד כתב כ"ת דכיון דבברכת השופר קאי הודיענו שני עניינים ולא הוצרך להודיענו פה אם הוא בלמ"ד או בע"ל ע"כ: האמת דהאי ברכת השופר דקאי בה דקאמר מר נראה כמערכה על הדרוש דלא ידעינן מאי היא וכבר כתבנו שהודיענו והודיענו שהברכה היא בעל בבירור שאין אחריו בירור: ובמה שסמך הענין כ"ת לברכת שהחיינו ולקמן נמי קאמר מר דאגב שהוצרך להודיענו שצריך לומר שהחיינו הודיענו ג"כ ברכת השופר שהיא על תקיעתו ולא על שמיעתו וכו' לא מסתייע למר דהאי אגב לא קאי כלל ואפילו אי הוה האי אגב אגב לא הוה משתעי הכי כדאמרן פעמים שלש: עוד כתב כ"ת על מה שכתבתי על דבריו במאי דקשיא ליה מההוא כללא דכלל הרמב"ם ז"ל היתה חובה וכו': זה לשונו זה יותר פלא בעיני דהא מילתא מצדה תברה וממקום הספק עצמו משם הראיה הברורה שמברכין על דעתו בעל ושאין דעתו כדעת הרמב"ם ז"ל באותו חלק כי הוא לא הביא אותו בספרו עד ודבר זה השמיט אותו מכל וכל משום דלדידיה כל מצוה שעושה אותה לאחרים או לו ולאחרים מברך בעל כהרמב"ם ז"ל אבל לחלק בין חובה לשאינה חובה לא ס"ל אלא על הכל מברך בעל וכו' ע"כ דברי:

וקא רתח מר עלן וקאמר בהא מילתא ודאי לא חש מר לקמחיה מכמה אנפי חדא הא דדייק מר מדהשמיט הסמ"ג מדברי הרמב"ם ז"ל אותו חלק וכו' עד אינו מחוור דא"כ היה לו לסמ"ג להודיע סברתו מה הוא בהכרח ושתהא נכללת באחד מלשונותיו לא שישתמש עם ההשמטה לבדה וא"א לומר שהיא נכללת במה שאמר וכן עירוב מברך על מצו' עירוב מפני שהוא לו ולאחרים מפני שמצו' עירוב אינה חובה וא"א שתכלל בו סברתו שסובר בין חובה בין שאינה חובה וכו' עד סוף הענין: איברא ודאי דאוריתיה דמר קא מרתחא ליה טובא עד דקאמר דלא חיישינן לקמחין וקא חזי מר דקימחא דילן משומר משעת קצירה: והיוצא מהפה מנופה בשלש עשרה נפה בשפה ברורה וקצרה: ערוכה בכל ושמורה: ובשלמא אי הוה איהו מחלק בין חובה לשאינה חובה היה מקום לומר למה לא פירש דעתו אבל איהו לא ס"ל לחלק ובמה שלא הודיע הוא שהודיע כי אין לנו לחלק כל שכן וכ"ש במקום שהשמיט החילוק בעצמו מכל וכל דגלה דעתו דלדידיה

אין לחלק כלל ולא די שהשמיט אותו חלק שכ"ת בונה עליו יסוד בניינו אלא אפילו מהחלק של מעלה ממנו השמיט גם כן אותו ענין כדי להשמיט השני צדדין את שאינה חובה ואת החובה: גם מסדור הדברים יש הוכחה לדבר זה למתבונן בו ואפילו שלא יהיה מודיע סברתו בזה כלל ולא רומז אותה הזו קושיא שלמענה יעזב הדבר המפורסם הברור והמפורש: ומאי דכתב מר דהוה ליה לסמ"ג למימ' במקום וכן עירוב וכן שופר מברך בעל אם עשה לו ולאחרי' וכו' חלילה לפה קדוש יצא ממנו דבר אשר כזה ולא קא חזי מר שאותן דברים הן דברי הרמב"ם ז"ל וכתב בסופן עכ"ל: ואיך אפשר להכניס בתוך הדברים דבר הפך מהן ובמקום שהוא אומר הוא שמברך בלמ"ד יאמר הוא בדבריו שמברך בעל ונמצאו הדברים הפכיים וסותרין זה את זה: לאשר מחזה לשונו יחזה: אין זה כי אם דברי מי שרוצה להעמיד סברתו באזרוע: נבהלתי מראות נעויתי משמוע: גם מה שכתב כ"ת דמההשמטה תידוק לאידך גיסא בהפך דס"ל לסמ"ג דבין חובה בין אינה חובה אם עשה אותה לו ולאחרים מברך בלמ"ד וכו' ע"כ: זו קשה מן הראשונה ואם במפורשות מפורשות כך שכתב בבירור וכן עירוב והיא מצוה שאינה חובה כמו שסדרה הרמב"ם ז"ל מה נעשה בסתומות.

אף כי לא ידעי' מה שייכית איכא להאי השמטה עם דיוקא דמר ואגב חורפיה דמר קא מחלק בעירוב עד דכתב דלא יפול גבי עירוב נתכון להוציא עצמו וכו' ולעיל נמי כתב כ"ת דההוא לו ולאחרים אינו ר"ל שנתכון להוציא עצמו מידי חובה ולהוציא אחרים וכו' ולא היא דגבי עירוב נמי אע"פ שהוא מצוה משותפת הא מצי לערב לאחרים לבדם ומתכוין לעשות המצוה בשבילם ולא בשביל עצמו או שמתכוין להוציא עצמו עמהם: ומי לחש ליה למר דאינו ר"ל נתכון להוציא עצמו עמהם מידי חובה כדקאמרן: ואפילו לפי שטתיה דמר מה בין זה לזה: ואם באנו לדקדק בזה על כל קוץ וקוץ ירבו עלינו הדברים ומה שכתב כ"ת על בעל ההגהות לא מיירי אלא בעיקר הכלל דיש מצות דמברכין בעל ויש מצות שמברכין בלמ"ד ור"ת ז"ל והנמשכים אחריו כללו בזה כלל אחר דכל המצוה הנעשית מיד מברכין בעל וכל מצוה שיש בה שהות מברכין בלמ"ד דלהבא משמע: ואחרים כללו בזה כלל אחר דכל מצוה דאפשר לעשותה ע"י שליח והיא להבא מברכי' בעל וכל מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י שליח מברכי' בלמ"ד: והרמב"ם ז"ל כתב דכל מצוה שעושה אותה לעצמו מברך בלמ"ד ואם עושה לאחרים מברך בעל: ובזה הוא שכתב בעל ההגהות שהסמ"ג פירש כהרמב"ם ז"ל אבל לא על פרט אחד שיוצא מן הכלל שאינו מעין הכלל דלאו להכי נחית: עוד כתב כ"ת דאם בעבור שלא הזכיר אותו חילוק אין זו ראיה על ההשמטה דמצינן לפרושי דבאומרו וכן מצות עירוב וכו' הודיענו בזה

שאם היתה חובה ועשה לו ולאחרים מברך בלמ"ד וכו' ע"כ וזו קשה משלשתן דקאמר מר דאם בעבור שלא הזכיר אותו חילוק אין זה ראיה על ההשמטה וכו' ואני אומר דמה שלא הזכיר אותו חילוק היא היא ההשמטה ואין ראיה על ההשמטה יותר מההשמטה שהשמיט אותה משני צדדין כדכתיבנא: ואיני יודע היכי קס"ד דמר למימר במצות עירוב שאינה חובה הודיענו החובה:

והנה הוא לא תלה הדבר בשאינה חובה אלא השמיט דבר זה וכתב מפני שהיא לו ולאחרים ובזה הוא שתלה הדבר וכ"ש שהן דברי הרמב"ם שכתב כך בחלוקה שאינה חובה והוא הביאה משמו: ומה הודיענו או לא הודיענו שייך הכא: עוד כתב מר ועוד לפי סברתיה דמר דס"ל מדהשמיט אותו חילוק דהרמב"ם ז"ל בלו ולאחרי' בין חובה לשאינה חובה מכלל דס"ל לא שנא חובה ולא שנא שאינה חובה בלו ולאחרים מברך בעל: אם כן צריך לומר נמי גבי עשה לאחרים לבדם מדלא הזכיר רק המצות שאינן חובה והשמיט המצות של חובה מכלל דס"ל בעשה לאחרים לבדם מצוה של חובה מברך בלמ"ד וזה א"א וכו' ע"כ: מאריה דאברהם מה זה החיבוט ומה אשיב על דברים כאלו דקאמר מר מדלא הזכיר גבי עשה לאחרים לבדם רק מצות שאינן חובה וכו' ואדרבה דלא הזכיר אלא מצוה של חובה אבל שאינה חובה לא הזכירה אלא בלו ולאחרים ואמ' שמברך בעל וכ"ש באחרים לבדם כדדייק מר ואולי טעות סופר הוא במילתיה דמר וקושטא דמילתיה רק המצות שהן חובה והשמיט המצות שאינן חובה מכלל דשאינה חובה מברך בלמ"ד וכו': אבל איך שיהיה אין לדברים אלו שום מציאות כלל חדא דכבר אמרינן לעיל דאין אלו דברי עצמו כדי שיזכיר בהן חובה או בלתי חובה אלא דברי הרמב"ם ז"ל: ועוד היכי מצי למימר מדלא הזכיר מצוה שאינה חובה מברך בלמ"ד והוא כתב בפירוש בלו ולאחרים דמברך בעל: ועוד אמינא לכ"ת מדהשמיט הדבר הכתוב ואתה אמרת מדלא הזכיר וגדולה מזאת מאי דכתב מר וליכא למימר שתפס לשון הרמב"ם ז"ל ואם הן דבריו היכי קאמרת דלא תפס דבריו וכל מי שפותח ספר יראה כי הם דברי הרמב"ם ז"ל ואמר בסופן עכ"ל: והתימה הגדול על כ"ת יסוב כל כך פעמים על זה הציר שלא בהשגחה וכבר כתבנו שאפילו שיהיה כתוב שם אותו חלק שהשמיט לא היינו דוחים הדברים הגלויים והפשוטים מפניו דהיינו אומרים אין למדין מן הכללות ושלא הביא דבריו אלא לענין עיקר הכלל כדכתיבנא:

ויודע אני כי אין בכל מאי דכתבינן השתא שום חדוש על כל מאי דכתבינן באגרתי' קמיתא אלא אריכות דברים וחזרתן פעם אחר פעם שלא יוכל אדם לבוא בהן לידי ספק: ולפי' כדי שלא ניגע לריק ראיתי לעורר על מה שכתב כ"ת שם בספרו בהחלט דג"ש

עדיפא מהיקש והיא פלוגתא דרבי עקיבא ורבנן ובפרק אי זהו מקומן מוכח טפי דהיקש עדיף דאמרינן התם לא דכ"ע הקש עדיף שהרי אין משיבין על ההיקש: ואיתא נמי בכריתות פרק דם שחיטה תו אמרינן נמי התם הא קי"ל דאין היקש למחצה ולא קאמר הכי גבי ג"ש: אלמא נראה דאין פשוט לו לומר דאין ג"ש למחצה ופשוט לו דאין היקש למחצה אלמא היקש עדיף: וכמו שכתב רבינו שמשון ז"ל בפי' והאריך הוא ז"ל שם ואע"ג דבגיטין פר' השולח אמרינן דכ"ע ג"ש עדיפא א"ל דהיינו באותו מקום ובאותו ענין וכמו שכתבו התוספות שם פרק השולח וז"ל כ"ע ג"ש עדיפא בריש אי זהו מקומן ובפרק דם שחיטה פליגי רבי עקיבא ורבנן בספק מעילות ומשמע דלכ"ע היקש עדיף: הכא שאני משום דעיקר שטר מג"ש נפקא לן ע"כ: והכי נמי מתרצי לה בפרק אי זהו מקומן בתירוצ' בתרא ואע"ג דבתירוצא קמא מתרצי לה בגוונא אחרינא: ובספר הליכות עולם כתיב ואיכא מאן דאמר דהיקש עדיף מג"ש ואע"ג דמסיק בגיטין פרק השולח כ"ע ג"ש עדיפא יש לומר דלאותן התנאים דמייתי התם קאמר ע"כ: עוד כתב שם וקי"ל דאין משיבין עליו ע"כ: וההיא דר"ה דקא מייתי מר בספרו לאו למימרא משום דג"ש עדיפא אלא כדמפרש לה הריטב"א ז"ל שכתב וז"ל והא דאקשינן בגמרא ותנא מעיקרא מייתי לה בהיקש לבסוף בג"ש: ופרקינן אי לאו ג"ש הוה מייתי לה מהיקשא וכו' לאו למימרא דהוה מייתי לה כולה מהיקשא אלא ה"ק אי לא הוה צריכנא לג"ש כלומר למדרש את האמור של זה בזה שפיר ילפי' אידך דשופר ופשוטות בהיקש:

אבל משום דבענין למילף ליתן את האמור של זה בזה אנן צריכי' ע"כ לג"ש וכיון דבהא צריכי' לג"ש שבקי' היקש לגמרי ומייתי' כולה מילתא בג"ש וזהו הנכון כנ"ל ע"כ והאריך שם לומ' דמהיקשא לא אתי ליתן את האמור של זה בזה יעוין שם: הילכך ליכא למיגמר מינה מאי דקא בעי מר למיגמר ואפי' לפי פרש"י ז"ל לאו משום עדיפותא דג"ש קאמר אלא כדמפרש הוא ז"ל אי לאו דנאמרה ג"ש זו למשה מסיני לדונה הוה מייתי' הכל בהקש מעצמו אבל השתא דנאמרה ג"ש לא צריך להיקשא אלמא טעמא דמילתא משום דנאמרה בסיני לדונה דאין אדם דן ג"ש מעצמו ולא משום עדיפותא והיינו דקאמרי' התם לא צריך דאי משום עדיפות הוה להו למימר אבל השתא דאתיא ג"ש ג"ש עדיף או כיוצא בזה ודברי רבי' שמשון ז"ל בזה אינן צריכין חיזוק וכ"ש דכד מעיינת בה שפיר לא שייך למימר הכא היקש עדיף או ג"ש עדיף דכי אמרינן ג"ש עדיפא או היקש עדיף היינו כשלמדין אי זה דבר בהיקש גמרינן איפכא וכיוצא בזה כגון מאי דאמרינן בכריתות פרק דם שחיטה: ואם נפש לחייב על אשם מעילות אשם תלוי דברי רבי עקיבא וחכמים פוטרין וכו': ור' עקיבא יליף לה התם בהיקש ורבנן ילפי לה בג"ש וכדאמרינן פר' אי

זהו מקומן גבי אשכחן צאן ובקר מנא לן וכו' והתם הוא דאמרינן לימא למר היקש עדיף ולמר ג"ש עדיפא ומסיק דלכ"ע היקש עדיף וכו' וכן פר' השולח נמי אמרינן התם המשחרר חצי עבדו רבי אומ' קנה וחכמים אומרי' לא קנה ואוקמה רבה בשטר: ורבי יליף לה בהיקש מכסף דקנה ורבנן ילפי לה מג"ש דלא קנה: ואמרינן התם לימא מר סבר היקש עדיף כלומר ללמוד ממנו דקנה: ומר סבר ג"ש עדיפא ללמוד ממנה דלא קנה: אבל הכא גבי ראש השנה הדין היוצא בהיקש הוא הדין היוצא בג"ש ותנא גופיה דמייתי לה בהיקש הוא דמייתי לה בג"ש מתמה תלמודא וקאמר מעיקרא מייתי לה בהיקש ולבסוף מייתי לה ליתן את האמור של זה בזה בג"ש הא נמי תיתי ליה בהיקש ומשני דה"ק האי תנא אי לאו דג"ש דניתנה בסיני לדונה הייתי מביא הכל בהיקש מעצמי כה"ג דאמרית: אבל השתא דאתיא ג"ש איני צריך להיקש ולא משגחינן הכא אי היקש עדיף או אי ג"ש עדיפא כדאמרן: יא מצרים שאלה קטן בן עשר שנים שמכר קרקע שלו אם מכירתו מכירה או לא: תשובה ודאי דאין מכירתו מכירה ואין במעשיו ממש ואפי' אם היה יודע בטיב משא ומתן ועיקרן של דברים דקטן בן י"ג שנה ויום אחד וקטנ' בתי"ב שנה ויום אחד שהביאו שתי שערות הרי הם כגדולים גמורים מדין תורה ויכולין לישא וליתן ולמכור נכסיהם ולתת אותם במתנה בין במטלטלי' בין בקרקעות וכן פי' בפרק יוצא דופן דזמן דתינוק י"ג שנים ויום אחד ושל תינוקת י"ב שנים ויום אחד אבל פחות מזה קטני' הם ואין מעשה קטן כלום אלא דתקנו רז"ל דבמטלטלין יכול למכור קודם זמן זה כדתנן פרק הניזקין הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין וטעמא דמילתא פירשו התם משום כדי חייו כלומר כדי שיוכל להתפרנס וימצא מי שימכור לו ומי שיקח ממנו ואפילו ביותר מכדי חייו: כתב הרמב"ם ז"ל שיכול למכור דכיון שתקנו חכמים שיהא ממכרו ממכר לא פלוג רבנן בין כי חייו ליותר מכאן: דאף במתנתו אסיקנא דמהני אחת מתנה מרובה ואחת מתנה מועטת כי היכי דליעבדו ליה מילי כלומ' לגמול לו חסד ולהטיבו בכל ענייניו: ולא עוד אלא אפילו במתנת שכיב מרע דלא שייך הך טעמא מהני משום דלא פלוג וכדמוכח וף פרק מציאת האשה וכן כתב רבי' אבי"ה ז"ל: וכן נר' דעת הרמב"ם ז"ל ודלא כרבי' האיי גאון ז"ל שכתב דדוקא עד כדי חייו: תו אמרינן פרק הניזקין גבי פעוטות עד כמה ואיכא מאן דאמר כבר שית כבר שבע: ואיכא מאן דאמר כבר שבע ואיכא מאן דאמר כבר תימני: ובמתנית' תנא כבר תשע ולא פליגי כל חד וחד כפום חורפיה כלומר כפי ידיעתו בטיב משא ומתן תקנו חכמים שיכול למכור משש ועד עשר:

וביאר הרא"ש ז"ל דפחות משש שלימות אפי' ידענו בו שהוא יודע בטיב משא ומתן והוא חריף הרבה אין מעשיו כלום ומבן שש שלימו' עד עשר שלימות אם ידענו בו שהוא יודע בטיב משא ומתן מקחו וממכרו ממכר במטלטלין: למעלה מבן עשר שלימות אין צריך בדיקה דמסתמא יודע הוא בטיב משא ומתן ומ"מ אם ידענו בו שאינו יודע בטיב משא ומתן אין מעשיו כלום אפי' במטלטלין כיון שאינו גדול: והא דאמרינן דפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר דוקא בשאין להם אפטרופוס וכדאמרי' פרק מציאת האשה אמר רפרם לא שאנו אלא שאין שם אפטרופוס אבל אם יש שם אפטרופוס אין מקחן מקח שהרי האפטרופוס משתדל במזונותיהן: כללא דמילת' דמשש ועד עשר אם יודע בטיב משא ומתן מכירתו מכירה במטלטלין ואפילו באותן שירש מאביו: אבל בקרקעות אין מכירתו מכירה עד שיהיה בן י"ג ויום אחד כדאמרן: ומיהו הני מילי בקרקעות שהן שלו כגון שנתנן לו האב במתנת בריא או שנתנום לו אחרים או שלקחם לו האפטרופוס שלו אבל קרקע שירש מאביו או משאר מורישיו אינו יכול למכור עד שיהיה בן עשרים ויביא שתי שערות או סימני סריס ואפילו שלא יהיה בקי בטיב משא ומתן כיון שהוא גדול יכול למכור וכדאיתא פרק מי שמת בן מאימתי מוכר מנכסי אביו דהיינו קרקעות ואמר רב נחמן אמר שמואל מבן עשרים שנה ואיפסיקא הילתא כותיה: ומדנקט בנכסי אביו שמע מינה דבנכסי עצמו יכול למכור קודם עשרים כלומר מבן י"ג ולמעלה כדכתיב: וטעמא דבעינן לנכסי אביו בן עשרים פירשו שם משום דדילמא מוזיל וזבין כיון דלא טרח ועמל בהו ואע"ג דבמטלטלין שירש מאביו אמרינן דיכול למכור פחות מעשרים שאני קרקע דהוא דבר המסויים והפסדה מרובה ולפיכך אינו יכול למכור עד שיהיה בן עשרים ואע"ג דאינו יודע בטיב משא ומתן והכי מוכח התם גבי ההוא פחות מעשרים דזבין נכסיה ואמרי ליה קרובים זיל אכיל תמרי ושדי קשייתא בי רבא וכו':

שמעי' מינה דהא דבעינן שיהיה יודע בטיב משא ומתן דוקא דהוי פחות מעשרים אבל אי הוי בן עשרים ואע"ג דאינו יודע בטיב משא ומתן יכול למכור: ותדע דהאי אביו דקתני מתני' לאו דוקא הוא דה"ה לנכסי שאר מורישיו אבל הרשב"א ז"ל כתב דאביו דוקא הוא ובן ממש קאמר בנכסי ירושת אביו אבל בנכסי שאר מורישיו חוץ מאב ממכרן ממכר באותן נכסים כממכרן בנכסי עצמן והטעם שחכמים לא דברו אלא בדבר המצוי ונכסי ירושת האב לבן מצויה ושאר ירושת אינן מצויות: וכן דעת הרא"ה ותלמידו הריטב"א ז"ל דאפי' בקרקע שבא לו מחמת ירושת אמו יכול למכור קודם עשרים: ור"ת ורבי' שמשון ז"ל יש להם בזה סברא אחרת שלישית דאפילו נכסים שלו שקנה אינו יכול למכור עד עשרים ונכסי אביו דקתני אורחא דמילתא נקט ואין יכול למכור בשום נכסים

אלא במטלטלין: ואיכא מאן דס"ל דלא בעינן בן עשרים אלא למאן דלא ידע בטיב משא ומתן אבל אם יודע בטיב משא ומתן יכול למכור מי"ג ולמעלה ואפילו בקרקעות שירש מאביו וכ"ש בנכסי עצמו: הילכך האי קטן דשאלתון עליה כיון שלא הגיע לי"ג שנה ויום אחד ולא הביא שתי שערות אין ממכרו ממכר בקרקע כלל ואפילו בקרקע שלו ודברים פשוטים הם בהלכות פרק מי שמת ובספרי המפרשים והמחברים ז"ל וכדי להפיק רצונך סדרתי לך הדברים: ומה ששאלת אם החזיק הקונה באותה קרקע שלשה שני חזקה אחר שהגדיל הקטן אי הויא חזקה או לא: הא מילתא פלוגתא דרבוואתא היא בההיא דפרק המפקיד והובאה פרק האשה שנתאלמנה אמר רב הונא אין מחזיקין בנכסי קטן אפילו הגדיל דאיכא מאן דמפרש אפילו הגדיל בתוך ימי החזקה אבל החזיק כל השלש לאחר שהגדיל הויא חזקה וכן היא דעת הרב ן' מיגאש וכן כתב הרמב"ם ז"ל פי"ד מהלכות טוען ונטען: ואיכא מאן דמפרש דאפילו החזיק כל הג' שנים לאחר שהגדיל אין חזקתו חזקה כיון שהתחיל בעודו קטן וכן דעת הראב"ד והרמב"ן והרשב"א ז"ל וכן כתבו האחרונים והר"ן ז"ל:

ומוכחא הא מילתא מדאמר התם רב הונא גופיה אין מורידין קרוב לנכסי קטן וטעמא כדי שלא יטעון צד ירושה: משמע דרחוק דלא שייך ביה צד ירושה שפיר דמי: ואם איתא דאיכא חזקה בנכסי קטן היכא דהחזיק ג' שנים אחר שהגדיל מאי אירא קרוב אפילו רחוק נמי חיישינן שמא יחזיק בהן ויטול אותן לעצמו: אלא דלעולם אין מחזיקין בנכסי קטן כלל כיון שהתחילה החזקה בהיותו קטן: יב מודון עוד שאלת על אשה מעוברת שגרשה בעלה אם הוא בכלל לא ישא אדם מעוברת חבירו ומינקת חברו עד כ"ד חדש או אם דוקא הוא באלמנה אבל גרושה לא שהרי אינו כופה אותה להניק: תשובה נראה לי דאין לחלק במעוברת בין גרושה לאלמנה דהא סתם קתני פרק החולץ לא ישא אדם מעוברת חברו ומניקת חברו ולא חלקו בין גרושה לאלמנה ואף לפום טעמא דמסקינן התם משום דסתם מעוברת למניקה קיימא: וכדבעינן למימר קמן: ומאי דאיתמר פרק אף על פי תניא נדרה מלהניק את בנה בית הלל אומרים כופה ומיניקתו: נתגרשה אינו כופה ואם היה הבן מכירה נותן לה שכרה וכופה ומיניקתו: איכא מאן דמפרש דהא דקאמרינן נתגרשה אינו כופה דאפי' בשלא נדרה הוי דינא הכי דאינו כופה את גרושתו להניק את בנה אפילו בשכר כל שאינו מכירה: וכן דעת רבינו שמשון הזקן ז"ל שבא מעשה לפניו בגרושה מניקת והתירה להנשא תוך זמן ההנקה מהא דאמרינן אינו כופה להניק וכן דעת הרמב"ם ז"ל פרק כ"א מהלכות אישות שכתב שם זה לשונו האשה שנתגרשה אין כופין אותה להניק אלא אם רצתה נותן לה שכירותה ומיניקתו ואם לא רצתה נותנת

לו את בנו והוא מטפל בו: בד"א שלא הניקה אותו עד שהכירה אבל אם הכירה אפילו אם היה סומא אין מפרישין אותו מאמו מפני סכנת הולד אלא כופין אותה ומיניקה את בנה בשכר עד כ"ד חדש ע"כ: וכן נמי כתב הרשב"א ז"ל ומיהו בגרושה דוקא בשהניקתו קודם שנתגרשה עד שהכירה אבל קודם הזמן הזה לא דהא אי בעיא לא תניק אותו כלל: ולדעתם ז"ל מאי דקתני לקמן מניקה שמת בעלה לא תנשא ולא תתארס עד כ"ד חדש ולא חלקו בין מכירה לשאינו מכירה: דוקא נקיטינן אלמנה דכיון דמת בעלה אי מעברא ליכא מאן דממסמס ליה בביעי וחלבא: והיורשים לא יתנו לה והיא בושה לתובען בב"ד ואת לידי סכנה: אבל גרושה כיון דקאי אב דממסמס ליה כדאמרינן פרק החולץ גבי אשה שתחת בעלה הילכך מעוברת גרושה אפשר דשריא לדידהו לפום טעמא דמסקנא דגמרא דהיינו משום הנקה כיון דאפילו ילדה כל עוד שלא הכירה יכולה לינשא: אבל רבינו תם ז"ל כתב דאין לחלק בין אלמנה לגרושה דאפילו גרושה נמי אסורה לינשא עד כ"ד חדש ואף על פי שהבעל קיים ומוכח לה מדבעינן למימר התם פרק החולץ דטעמא דלא ישא אדם מעוברת חברו משום דיחסא כלומר מפני שדוחק הולד בשעת תשמיש ומכביד עליו ומטעם זה אין לחלק בין אלמנה לגרושה ואף על גב דלא איתוקם הכי מכל מקום שמעינן מינה דאין לחלק בין גרושה לאלמנה ואפי' לפום טעמא אחרינא דמסקנן התם דהיינו משום דמעוברת למינקת קיימא ואיסור המינקת שמא תתעבר ויתעכר החלב ויסתכן הולד דהא לא הדר ביה אלא מהטעם בלבד וכל שכן דאין מקום לחלק כלל דכי היכי דבאלמנה ליכא אב להטפל לולד ולמסמס ליה בביצים והיא בושה לתבוע מהיורשים בב"ד כדאמרינן התם הם הכי נמי בגרושה דאף על פי שבעלה קיים אינו רגיל אצלה להטפל בולד דהא אסורה לדור עמו במבוי והיא בושה לתבוע לו וכן דעת רב אחא ז"ל בשאלתות פרשת וירא אליו וז"ל ואתתא דפטרה בעלה או דמית איבעיא לאמתוני עד יומי מניקתה ע"כ: וכן כתב הרמב"ן ז"ל פרק אף על פי דהוא הדין לגרושה וכן כתבו הרבה מן האחרונים ז"ל: ולפי דבריהם של אלו ז"ל צריך לומר דהא דקתני הכא נתגרשה כל שאינו מכירה אינו כופה:

ארישא קאי אהיכא דנדרה דכיון דנדרה אין לו לכופה דתיתסר בפירי דעלמא אלא כשהתינוק מכירה כיון שנדרה שאלו נדרה אחר כך כדי שתוכל לינשא קנסינן לה שלא תוכל לינשא דאם לא כן בטלת תקנת חז"ל כמו שכתב הריטב"א ז"ל: הילכך לדבריהם ז"ל אפילו גרושה היכא דלא נדרה לא שנא מכירה או אין מכירה לעולם צריכה להמתין: וכן כתב הריב"ש ז"ל דאף באין מכירה לא התירו באלמנה לתת בנה למינקת דילמא הדרא בה והוא הדין נמי גבי גרושה דאע"ג דבאין מכירה לא מישתעבדא ליה מ"מ כיון

שאמרו דבמכירה כופה ומניקתו מפני הסכנה ונותן לה שכרה וכ"ש באין מוציא מינקת א"כ אף באין מכירה כיון שאנו חוששין לחזרת המינקת הרי אלו מינקת וחזר אין מכיר' כמכיר' עכ"ד: נקיטי' השתא דמעוברת דשאלתון עלה אפילו לטעמא דאסקינן התם משום דלמניקה קיימא ומניקה אסורה משום חלבא אפילו גרושה נמי אסורה לינשא כל זמן ההנקה: וכ"ש לדברי הרמב"ם ז"ל שכתב דטעמא דמעוברת משום דיחסא דאין לחלק כלל בין אלמנה לגרושה: ואע"ג דדחינן להאי טעמא בגמ' נרא'לי דס"ל דדחיה בעלמא היא וליכא למסמך עלה וכן כתב הריט"א ז"ל והכי משמע בגמ' דיבמו' בההיא דלא ישא אדם מינקת חברו ומעוברת חברו וכי היכי דמעוברת חברו לא ישא ואפילו בגרושה ה"ה למינקת ע"כ ובמינקת שנתעברה בזנות כתב במרדכי פרק החולץ כי בא מעשה לפני הרב ר' מרדכי טורמשא והתירה ואמר דאפילו ר"ת ז"ל האוסר הוי משום שכופה אבי התינוק ובזנו' מי יכוף ולכך התיר אותה ולא הודו לו חכמים דמ"מ בית דין יכופו אותה עד כך נראה לי אני הדיוט ע"כ ונראה לי אני הדיוט ראיה להתיר כדברי הרב ר' מרדכי מלשון הברייתא עצמה דקתני לא ישא אדם מיניקת חברו וכו' ולא קתני לא ישא אדם אשה מעוברת ומניקת דמשמע דדוקא חברו ולאפוקי עשוי בזנו': וה"ה נמי לאשת שנתגרשה ממנו דלא קרינן ביה חברו כך נראה לעניות דעתי: ותדע דאלמנה דשבק לה בעלה ברא בר תלתא חדשים ואתיא ותבעה כתובתה כתב גאון ז"ל בתשובה דדינא הוא דמעכבין עלה לא יהבינן לה כתוב' עד משלם הכ"ד ירחין וכו' עד וכיון דה"ל ינוקא בר תלתא או ארבע' ירחי דמכיר את אמו מעכבין עלה ואין נותנין לה כתוב' ונותנן לה שכרה וכופין אותם ומניקה אותו ע"כ: והריטבא ז"ל בשם רבו הר"אה ז"ל דאין מעכבין עליה כתובתה אבל נותנין לה שכרה וכופין אותה ומיניקתו: כתבנו ענין זה בכאן לעת הצורך ואפילו שאינו מענין השאלה: יג צפת שאלה שמעון קבל מראובן מעות להתעסק בהן ונתן לו ראובן דינר א' בשכר טרחו.

עוד נתן לו דינר אחר כדי לקבל על עצמו אחריות חלק הפקדון באופן שנמצא אחריות כל הממון על שמעון המקבל וכתב לו שמעון שטר עיסקא על עצמו בחתימת ידו וקבל על עצמו הודאתו בשטר הנזכר בשטר בשני עדים כשרים לכל דכר נפטר ראובן וחיי לרבנן שבק ובאו היורשים לתבוע מעות העיסקא הנזכרת משמעון בכח אותו שטר: אם יוכל שמעון לטעון פרעתי לאביכם או לא: תשובה הא מילתא פלוגתא דרב ואתא בסוף גט פשוט גבי הוציא עליו כתב ידו וכו' ובתשובת הראשונים והאחרונים ז"ל דאיכא מאן דאמר דלא יכול לטעון פרעתי דמצי אמר ליה שטרך בידי מאי בעי ואיכא מ"ד דלעולם יכול לטעון פרעתי ולא מצי א"ל שטרך בידי מאי בעי דכיון דאינו גובה בו מן

הלקוחות לא חש לאשהוייי גביה משום דלא זילי נכסיה: אי נמי אין אדם נזכר כל כך אם נתן כתב ידו לחברו כמו שנזכר גבי שטר בעדים דאית ליה קלא וכן היא דעת הגאונים והריא"ף והרמב"ם ז"ל פ"א מהלכות מלוה ולוה: וכן דעת הרמנ"ע והר"ם מקוצי והרמב"ן והרא"ש ז"ל וכן תפשו רוב האחרונים ז"ל עיקר: הילכך אע"פ שחתימת ידו ניכרת לעולם יכול לטעון פרעתי דומיא דמלוה על פה ונשבע היסת ונפטר: אבל אם היה בו נאמנות למלוה על הפרעון כתבו מן המחברים ז"ל דבכה"ג אינו נאמן לומר פרעתי וכן דעת הרב בעל התרומות ז"ל ואע"ג דליכא בנאמנות קנין: וכן כתב הרב בעל העטור ז"ל ואפי' בשאין כתב ידו מקוייי' דאינו נאמן לומר פרעתי ומוכח לה מההיא דמודה בשטר שכתבו צריך לקיימו וכן דעת רבינו יונה ז"ל: ולענין הדין אע"ג דאיכא בהא מילתא פלוגתא דרב ואתא ומספיקא לא מפקינן ממונא כמו שכתבו מן המפרשים ז"ל בענין זה וכמו שכתב הרא"ש ז"ל בפסקי סנהדרין וכמו שכתוב בחשן המשפט ובספר מישרים נתיב ראשון ח"ג ומוכחו לה מההיא דחזקת הבתים היכא דקימא ארעא תיקום היכא דקימו זוזי ליקמו:

והכא נמי הוה לן למימר דנאמן לומר פרעתי: ואיקי ממונא בחזקת מי שהוא בידו מ"מ נראה לי דאם יהיה בשטר נאמנות על הפרעון וחתימת ידו ניכרת בכי האי גוונא לא מצי לטעון פרעתי דאלו פרעו לא היה מניחו בידו כיון שיש בו נאמנות על הפרעון וכן כתבו מן האחרונים ז"ל: וסברא זו מוסכמת לאחרונים יותר ובה ראוי לדון אלא דגבי שטרא דילן יש לדקדק אחר הנאמנות הכתובה בו אי קאי נמי אפרעון או לא דשמא מצי אמר ליה לא האמנתי אותך אלא בענייני ההודאה שבשטר כגון שלא אוכל לטעון שטר אמנה הוא וכתבתי שקבלתי המעות ולא קבלתי: אי נמי אם אין מכתיבת ידו אלא החתימה בלבד דלא יכול לטעון חתמתי שמי בסוף המגלה ומצאה זה וכתב בה כל מה שרצה ועל כיוצא בזה הוא שהאמנתיו ולא על הפרעון דהפרעון אינו מענין ההודאה שבשטר אלא דבר אחר בפני עצמו הוא ויד בעל השטר על התחתונה ועליו הראיה שעל הפרעון נמי האמין אותו וכמו שכתב הרשב"א ז"ל על שטר בשני עדים שהיה כתוב בו שיהיה המלוה נאמן עליו כשני עדים כשרי' דקרוב בעיניו דאין הפרעון בכלל הנאמנות כמו שהאריך הוא ז"ל בתשובתו: מיהו הנראה לי בזה דכיון דהוסיף הכא לומר שהוא מאמין אותו לכל דבר גלי בדעתו דהפרעון נמי בכלל הנאמנות ולא מצי למימר דלכל דבר דקאמר היינו לכל דבר שבשטר ההודאה כגון מאי דאמרינן לעיל דבלאו לכל דבר הוה משמע כל דבר שבשטר ואמאי קא טרח למכתב הכי אי לאו דדעתיה נמי אפרעון: ומ"מ דברי' אלו וכיוצא בהן מסורין לב"ד הרואין את השטר ומסתכלין במשך הדברים הכתובים בו

וידונו על פיהם: כללא דמילתא דאם יש בכתב ידו נאמנות דמתחזי מינה דהימניה אף על הפרעון אינו יכול לטעון פרעתי והני מילי בשטר חוב או מלוה אבל בשטר עיסקא כהכא על כרחיה דאינו נאמן אלא על חלק המלוה בלבד אבל בחלק הפקדון לעולם מצי המקבל לטעון פרעתי ונשבע היסת ונפטר דהא אפי' במפקיד אצל חברו בשטר בעדי' יכול לטעון פרעתי במגו דנאנסו:

וכדמשמע פרק המוכר את הבית וכמו שכתבו המפרשי' ז"ל: וכי תימא מאי מגו איכא הכא גבי שטרא דילן והלא כבר נתחייב המקבל באחריות כל העסק: ואפילו נאנס כל הממון משלם מביתו: לאו מילתא היא דההיא קבלה דחלק הפקדון לאו קבלה היא כיון דאסור למתעסק לקבל כל האחריות על עצמו ולעולם לא חזינן מאן דשרי בכי האי גוונא: ואי איכא מאן דשרי למיעבד הכי בטל במיעוט מיעוטו הוא לגבי הראשונים והאחרונים ז"ל דלא אשכחן דקמשתמיט שום חד מינייהו למימר הכי: ובפי' כתב הרא"ש ז"ל בתשובה בכלל פ"ח דהמקבל מעות לחצי שכר אסור לקבל עליו כל האחריות משום דנעשה כל הממון מלוה ואין עליו שם פקדון כלל ולא דמי לשומר חנם שמתנה להיות כשואל דהתם לעולם שומר הוא ויכול לשעבד נכסיו ולחייב עצמו בשמירה כדין שואל: אבל הכא שנושא בנכסי' כיון שקבל עליו כל האחריות פקע ממנו שם הפקדון ונעשה מלוה וכל מה שקיבל מן הריוח הוא רבית כי שכר ההלואה הוא נוטל ע"כ מדבריו: וידוע הוא דבנתינת הדינר לא מסתייה דסוף סוף בכי האי גוונא חזר כל הממון מלוה ונמצא המלוה משתכר במעות המלוה: הילכך אפילו לדעת האומר דלא מצי לטעון פרעתי ופרעתי ונשבע היסת ונפטר: כך נראה לעניות דעתי נאמנך: משה בכמה"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשקר: נ"ר: יד מצרים שאלה קטנה בת תשע שנים נשאת שלא לדעת אביה לפי שבא יהודי אלם והוציאה מבית אביה שלא מרצונו והוליכה לבית החתן וקדשה והשיאה לו בעל כרחו של אב וישבה עם החתן קרוב לד' חדשי' ונלכדה העיר והלך החתן בשבי דרך ים עם קצת מאנשי העיר למקום אחד והיא למקום אחר ואחר ימים נפדית הבת וגדלה בבית אביה והבעל עודנו שבוי לא נודע מה היה לו: כמו שכתוב כל זה בשטר העדות שיש בידם ועתה רוצין האב והבת לעקור הקדושין והנשואין שנעשו שלא מדעתו ובעל כרחו ולקבל קדושין מאיש אחר:

יורונו המורים בהלכה אם זאת הנערה יכולה לינשא לאחר בלא גט או לא: תשובה הא מילתא פלוגתא דאמוראי היא בפרק האיש מקדש דאיתמר התם קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה רב ושמואל אמרי צריכה גט וצריכה מיאון: צריכה גט שמא נתרצה האב וצריכה מיאון שמא לא נתרצה האב ויאמרו אין קדושין תופסין באחותה כלומר

שהרואה שהצריכוה גט סבור שנתרצה האב בקדושיה והויא גרושה מעליא ואין קדושין תופסין באחותה דאחות גרושתו בכרת ואמר עלה רב נחמן והוא ששדכו כלומר הא דהצריכוה רב ושמואל גט היינו בששדכה אביה לו קודם קדושין דבכי האי גוונא הוא דאיכ' לספוקי שמא נתרצה האב אח"כ והוו להו קדושין למפרע: אבל אי לא שדיך לא חיישינן למידי ופליג התם עולא אדרב ושמואל ואמר דאינה צריכה גט ואינה צריכה מיאון: ורבינא נמי קאי כותיה דעולא ובהדיא אמרינן דלא ס"ל הא דרב ושמואל דאמרי דצריכה גט וכמו דמפרש בה"ג וכולהו רב ואתא קמאי וקמאי דקמאי וכלהו בתראי פסקו הלכתא כרבינא דהוא בתרא וסוף הוראה ואמרי דלעולם לא חיישינן שמא נתרצה האב וכמו שכתוב במרדכי פרק האיש מקדש ז"ל וראיתי רוב הגאונים שהסכימו כלם דהקטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה בין הוא בעיר או אינו בעיר אין חוששין שמא נתרצה האב כרבינא שהוא בתרא דלא סבר הך דרב ושמואל דאמר צריך גט וצריך מיאון אם כן יהיה הלכתא כעולא דאפילו מיאון אינה צריכה וכן פירשו הגאונים ואמרו דאינה מקודשת ואם גרשה הגט אינו פוסלה מהכהונה ע"כ: ואפילו בשדיך נמי לא חיישינן להכי: תדע דהא רב ושמואל גופייהו לא אמרי אלא בשדיך וכמילתיה דרב נחמן דלעיל וכי פליג עלייהו רבינא ע"כ דבהכי פליג וכן כתב רב אחא משבחא ז"ל בשאלתות פרשת ואלה המשפטים: והוסיף לומר דבקטנה לעולם לא חיישינן שמא לתרצה האב דודאי לא נתרצה וכן בלא שדוכין לכ"ע לא חיישינן כי פליגי בנערה ובשידך דלרב ושמואל חיישינן שמא נתרצה האב ולרבינא לא חיישינן וקי"ל כותיה:

ויש מן האחרונים ז"ל שפי' דלא פליג רבינא אלא בסתמא ובכי האי גוונא הוא דלא חיישינן שמא נתרצה האב אבל אי ידעינן בפי' שנתרצה צריכה גט אפילו לרבינא: אבל בה"ג הרי"אף והרמב"ם ז"ל והר"ם מקוצי ז"ל והנמשכים אחריהם כתבו דאפילו נתרצה האב בפי' לא הוו קדושין: הילכך האי עולימתא דשאלתון עלה אפילו לרב ושמואל אין קדושיה קדושין ואין נשואיה נשואין ולא בעיא גט כלל כיון שנעשה הדבר על כרחו של אב ולא נתרצה בשעת מעשה: ואפילו אח"כ לא אשכחן דנתרצה דהא כי אמרי רב ושמואל היינו בסתמא דאיכא למיחש שמא נתרצה האב אבל בידוע שלא נתרצה ונעשה הדבר שלא מרצונו לית דינא ולית דיינא דלאו קדושין נינהו וכמו שכתוב בתוספות ז"ל דהא דאמרינן חוששין שמא נתרצה האב דוקא בששתק וחף על פי שצוח לבסוף אבל צוח מעיקרו אין חוששין לה כלל עד כאן: וכן נמי כתב הרמב"ן ז"ל אבל בצווח מעיקרו בשעת שמיעה אינה כלום כדאמרינן לקמן שמא יבוא אביה וימרה ונמצאת זרה למפרע אלמא זרה גמורה היא מדחיישינן אפי' בדרבנן כלומר דמדאורייתא כיון דנתארסה

אוכלת והיינו נמי דאמרינן בין היא בין אביה יכולין לעכב ולהוציאה בלא כלום איתמר וכו' עכ"ל:עוד כתב ושמא נתרצה האב ודאי בשומע ושותק דאלו במוחה ודאי לא נתרצה ע"כ: וכן נמי כתב בעל המרדכי ז"ל הכל יש לפרש בששמע האב ושתק אבל מיחה אין לחוש ע"כ: וגדולה מזאת יש מן המפרשים ז"ל שכתב וז"ל קטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה פי' אם כששמע אביה שנתקדשה מיחה וודאי לא הוו קדושין ואי שתיק היינו דרב ושמואל דחיישי שמא נתרצה האב ולית הלכתא כרב ושמואל דכיון ששתק בשעה ששמע ולא אמר ניחא לי לא הוו קדושין עד כאן: אלמא דקדושין כי האי גוונא לאו קדושין נינהו גם נשואיה לאו נשואין נינהו לכ"ע וכדאמרינן התם גבי נתקדשה שלא לדעת אביה ונשאת שלא לדעת אביה ואביה כאן רב הונא אמר אוכלת בתרומה רב ירמיה בר אבא אמר אינה אוכלת:

אמר עולא הא דרב הונא כחומץ לשינים וכעשן לעני' השתא ומה התם גבי שנתקדשה לדעת אביה דקדושיה דאורייתא אמרת דלא אכלה הכא לא כ"ש: וקאמר עלה עולא גופיה דנראין דברי תלמיד דהיינו רב ירמיה שהוא תלמידו של רב הונא: ופסקו מן המפרשים והמחברים ז"ל כרב ירמיה וכעולא וכן נראה דפסק הרמב"ם ז"ל פ"ח מהלכות תרומות וז"ל קטנה בת ישראל שנשאת לכהן שלא מדעת אביה בין בפניו בין שלא בפניו אעפ"י שקדשה אביה אינה אוכלת בתרומה ואם מיחה תעשה זרה למפרע וזה שרואה ושותק כועס הוא לפי שנשאת שלא לדעתו ע"כ: והכי נמי איתא בירושלמי קדשה שלא לדעת אביה וכנסה שלא לדעת אביה זה היה מעשה ובא אביה ועקר קדושיה: וכתב הרשב"א עליווז"ל ודאמרינן בירושלמי נתקדשה שלא לדעת ונשאת שלא לדעת זה היה מעשה וכו' התם משום דנתקדש' ונשאת שלא לדעת וודאי מקפד קפיד וחזקה שלא יתרצה לעולם הואיל ונעשה בה מעשה יתומה בחיי האב וכו' ע"כ: ותדע דאפילו לדברי ר"א דפסק כרב הונא דאמר אוכלת משום דרבא מפרש טעמיה הואיל ונעשה בה מעשה יתומה בחיי האב כלומר שבחייו קדשה והשיאה נפשה כאלו היא יתומה והוא ראה ושתק או הפקיר זכות שיש לו בה או שתיקה כהודאה דבשלמא נתקדשה לדעת ונשאת שלא לדעת מצית אמרת בחדא שתיקה מרתח רתח: אבל היכא דאף הקדושין היו שלא לדעת לא אמרינן מרתח רתח דכולי האי לא שתיק אי לאו דנתרצה: איכא למימר דגבי דילן ליכא למימר הכי דלא דמיין אהדדי כלל דהתם מיירי כששמע ושתק וכולי האי לא שתיק אי לאו דנתרצ' כדאמרן: ומאי שלא לדעת שלא הודיעתו כדמפרש"י ז"ל ואלו הכא נשאת שלא מרצונו ולעולם לא אשכחן דנתרצה וכ"ש לפי דעת הרי"ף ז"ל והרמב"ם פ"ג והר"ם מקוצי ז' והנך דאמרינן דאפי' שנתרצה בפי' בשעת שמיעה: כל שנעשה הדבר

שלא לדעתו קדושי' ונשואיה לאו קדושין נינהו ולכל הדעות ולכל צדדי הצדדין שלא לדעת אביה שמענו בעל כרחו לא שמענו הילכך לא בעיא גט כלל:
ואי איכא דמותיב מדברי בה"ג שכתב קטנה שקדשה עצמה או שהשיאה בחיי אביה קדושיה לאו קדושין ונשואיה לאו נשואין: וקטנה דאביה במדינת הים ואנסבתה אמה הא מילתא איתשיילת כמה זימני קמי רבנן ואמרי דשפיר עבדת דנשואין תקינו לה רבנן לקטנה אי איתיה לאב מקדשה קדושי תורה ואי לא מינסבא בתקנת רבנן וכי גדלה גדלי נשואין דילה וכד אתי אב לא צריכ' קדושין אחרי' ע"כ: ודכותה נמי איכא למימר בעובדא דילן דאפשר דלדעתה נתקדשה ע"י הך דקדשה והשיאה והרי הן נשואין בתקנת חכמים והיתה צריכה למאן וכיון שגדלה אינה יכולה למאן וכי גדלה גדלי נשואין דילה לאו מילתא היא דאפילו בה"ג לא קאמר אלא היכא דאיתיה לאבוה במדינת הים אבל גבי הכא דהוא בכאן ונעשו הדברים שלא מרצונו ובעל כרחו אין כאן ריח קדושין ונשואין ליגדל עמה דהאפס לא יגדל ולא יצמח וכ"ש במקום דפשיטא לן דמעות הקדושין נתאכלו ונתאכלו קודם שגדלה וכן כתב הריב"ש ז"ל גבי ההיא דבעל הלכות גדולות ז"ל וא"כ בנדון זה שקדשוה אמה ואחיה לדעתה הרי הן קדושין בתקנתא דרבנן והיתה צריכה למאן וכיון שהגדילה שוב אין יכולה למאן וצריכה גט: הא ליתא דאפילו בה"ג לא קאמר אלא היכא דאיתיה לאביה במדינת הים אבל בנדון זה שעדיין היה אביה בנמל והיו יכולין לשאול את פיו ולא חשו לו בזה אין רצון אמה ואחיה מועילין: ועוד דלעולם כל שידע האב ולא נתרצה אין כאן קדושין ולא נשואין ולא בא לומר בה"ג אלא שיכולה לעמוד תחת זה ואין ביאתו ביאת זנות ואם בעל קודם שיבוא האב וימחה אינה צריכה לקדושין אחרים שעתה אחר שגדלה הוא בועל לשם קדושין עכ"ל: וכ"ש דהא מילתא דבה"ג כבר דחו אותה רבותינו הצרפתים והר"י ז"ל ואמרי שאין נשואיה נשואין אפילו מדרבנן דלא תקינו נשואין לקטנה אלא כשמת אביה או ביתומה בחיי האב דהיינו נשואה ונתגרשה אבל בעודו חי אפילו במדינת הים לא:
ומוכחו לה ממאי דמייתי הכא מתני' דריש יבמות וכל העריות הנשואות לאחין אם מתו או מיאנו צרותיהן מותרות ולה תיבם ודייקי' קדשה מאן אילימא דקדשה אב במיאון סגי והלא צריכה גט וכו' ואמאי לא אוקמוה בכי האי גוונא דכתב בה"ג אלא דלעולם הא מילתא ליתא וכן היא מסקנת הרא"ש ז"ל וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל בפי"א מהלכות גרושין מדלא הביא מיאון בקטנה אלא ביתומה או בנתגרשה מן הנשואין ולא זכר הלך אביה למדינת הים כלל ומה שכתב בהלכות אישות פ"ד גבי כיצד מתקדשת למיאון דקדושי קטנה מדברי סופרים והן תלויין שאם ישבה אצלו עד שגדלה גמרו קדושין שלה

ונעשית אשת איש גמורה ע"כ: דמשמע דאם גדלה גדלו קדושין דידה היינו מדאורייתא כבר כתב הרב בעל המגיד דמיירי בשבעל אחר שגדלה וכמו שנראה בבירור ממה שכת' בהלכות גרושין פי"ג: וידוע הוא דמיירי בקטנה יתומה או בקטנה שיצתה מרשות אב דתקינו לה רבנן נשואין כמו שכתב בתחלת דבריו: וכתב אמאי לא נגזור הכא דלא בעל לאחר שגדלה אטו שמא תשב אצלו לאחר שגדלה יבעול כדחיישינן גבי ממאנת דעלמא דאינה ממאנת אחר שגדלה לכ"ע אפילו לא שמענו שנתרצית בשעה שגדלה ולא בעל גזרה שמא תבוא למאן אחר בעילה: איכא למימר דכיון דהכא בכי האי גוונא לא תקינו לה רבנן נשואין כלל ואפילו לבה"ג ז"ל לא אתו למטעי ולמשרי בה היכא דבטל דכ"ע ידעי דקדושין ונשואין אלו לאו קדושין ונשואין נינהו ולית בהו מששא כלל ולפי' ליכא למיגזור בה דילמא אתי לאחלופי בנבעלה לאחר שגדלה כללא דמילתא דהאי ברתא יכולה לינשא לאחר בלא גט אפילו לדעת המחמירין והמחמירין בדברי המחמירין וכ"ש לדעת הרמב"ם ז"ל שאנו דנין על פיו במקום הזה ואתריה דמרן הוא: וכ"ש במקום שהריא"ף והר"ם מקוצי ז"ל סבירא להו נמי הכי דאין לפקפק בדבר זה כלל: ושלום: טו מצרים שאלה על ענין קבלת עדות שבאה לפני:

וזאת התשובה: ראיתי שטר קבלת העדויות שנתקבלו לפני החכם השלם ולפני אותן אשר נקבו בשמות ונפלאתי הפלא ופלא איך יצא דבר מלפניו בלתי מתוקן מכמה פנים משונים חדא שקבלו העדות בלילה ולאו זמן קבלת עדות הוא ואפילו בדיעבד אין דנין על פי אותה עדות כלל דקבלת עדות הוי כתחלת דין ואין דנין בלילה: ואעג"ב דכתב הרשב"ם דעדות גמורה היא ויכולין לדון למחר כבר דחו לה להא מילתא בשתי ידים האחרונים ז"ל ומחו לה מאה עוכלי בעוכלא: וכן כתבו בתוספות פרק יש נוחלין וז"ל ואין מקבלין עדות בלילה כדמוכח פ' ראוהו ב"ד דקבלת עדות כתחלת דין והיום דראוי לקבלת עדות יכולין לדון על פי ראיית יום דלא תהא שמיעה גדולה מראייה ולא כמו שפירש הקונטריס דאמר קבלת עדות שהעידו לפניהם בלילה דנין למחר על פי אותה עדות וכו' ע"כ: וכן כתב הרמב"ן ז"ל שם על דברי הרשב"ם דלעיל וז"ל ולא מסתברא דאמרינן בר"ה למה לי למיתנ' בחקרו העדויות וכו' סד"א תהוי חקירת העדי' כתחלת דין ומקודש מקודש כגמר דין וליקדשיה בלילה מידי דהוה אדיני ממונות דדנין ביום וגומרין בלילה קמ"ל: ואימא הכי נמי וכו' משמע מהא דקבלת עדות כתחלת דין הוא והיכא דקבלוה ביום גומרין בלילה אלא דגבי עדות החדש דשוייה קרא כדיני נפשות אפילו לגמר דין: הילכך קבולי בלילה אין מקבלין דתחלת דין הוא: וכך מצאתי להר"ר משה הספרדי שכתב שאין מקבלין עדות בלילה ואין מקיימין שטרות בלילה וכו' עד

וגמ' דילן מוכח לי שאף בדיעבד נמי אין דנין דין דאמרינן בפרק קמא דסנהדרין אין מקדשין את החדש אלא ביום ואם קדשו בלילה אינו מקודש וגמר לה מהא מה משפט ביום אף קידוש החדש ביום: ומינה דנו בלילה וכן קבלו עדות בלילה לא עשו ולא כלום ופשוט הוא ע"כ:

וכן נמי כתב הרשב"א ז"ל בתשובה וז"ל דעידי קבלת עדות הרי היא כתחלת דין ותחלת דין אינו בלילה ובית דין שקבלו עדות בלילה אין עושין דין על פי אותה עדות ומוכח לה מההיא דראוהו בית דין שלשה יושיבו מחביריהם וכו' ומההיא דשלשה שנכנסו לבקר את החולה בפרק יש נוחלין וכן הסכים הרא"ש בפסקיו לדברי הרמב"ן ז"ל דלעיל: וכן נמי כתוב בספר חוקות הדיינין וז"ל הא כיצד יום לתחלת דין לילה לגמר דין כדמפרש בפר' א' דיני ממונות אבל עדות אין מקבלין אותה אלא ביום ואם קבלוה בלילה אין דנין על פי אותה קבלה ואם העדי' היו רוצין לילך למדינת הים הוא מחלוקת בירושלמי ואפשר לומר שדנין על פי אותה קבלה ע"כ: וכן כתב הר"ן ז"ל על דברי הרשב"ם דלעיל וז"ל ולא מחוור מדאמרינן בפרק ראוהו בית דין למה לי למתנא נחקרו וכו' עד ולא עוד אלא שאפילו קבלוה לא עשו ולא כלום שאעפ"י שאמר בירושלמי שדיינין שטעו ודנו בלילה דיניהם דין ולפי זה משמע דהה"נ לקבלת עדות שאם קבלוה בלילה קבלתם קבלה: כתב הרמב"ן ז"ל דלפום גמרא דילן אינו כן אלא אפילו בדיעבד אין דיניהם דין: עכ"ד בחדושי בתרא: וכן כתוב בספר מישרים ואם קבלו את העדות בלילה רשב"ם כתב שדנין על פיה והרמב"ן ז"ל חולק על דבריו והביא הרבה ראיות לדבריו שאין דנין וכן נראה עיקר: וכן כתוב בנמקי יוסף וז"ל בפי' ההלכות בסנהדרין ופרק יש נוחלין וכן נראה מדבריהרמב"ם ז"ל דאפילו בדיעבד אם קבלוה בלילה לאו כלום היא וז"ל בהלכו' סנהדרין פ"ג אין מתחילין את הדינין בלילה מפי השמיעה למדו שהדינין כנגעים שנ' ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע מה ראיית נגעים ביום בלבד אף הדינין ביום וכן אין מקבלין עדות בלילה ואין מקיימי שטרות בלילה ובדיני ממונו' אם התחילו ביום מותר לגמור בלילה ע"כ:

ומדקאמ' ובדיני ממונות אם התחילו ביום מותר וכו' ולא קאמר מתחילין ביום וגומרין בלילה כלישנא דגמ' דקתני דנין ביום וגומרין בלילה וכמו שכתב גם הוא ז"ל פי"א מסנהדרין וז"ל דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה ע"כ: משמע דאם התחילו בלילה אסור: וכן יש מי שכת' בשמו דאפי' בדיעבד אם קבלו בלילה לא עשו ולא כלום: ואיברא ודאי דאי הוה ס"ל דבדיעבד אם קבלוה בלילהקבלתן קבלה ה"ל לפרושי הכי בהדיא כדמפרש בהלכות איסורי ביאה פי"ג גבי טבילת הגר וז"ל והואיל והדבר צריך ב"ד אין

מטבילין אותו בשבת ולא ביום טוב ולא בלילה ואם הטבילוהו הרי הוא גר: וטעמא דמילתא פירש שם הרב בעל המגיד ז"ל בשם הרשב"א ז"ל שהכריע כדברי הרמב"ם ז"ל משום דטבילה בדיעבד כגמר דין דמיא משמע דגבי קבלת עדות דתחלת דין הוא אפילו בדיעבד אין מקבלין להרמב"ם ז"ל ואין זה צריך לפנים: ואפילו הרשב"ם ז"ל עצמו מצאתי נוסחא אחרת בפירושיו דכתיב בגוה הא מילתא דאם העידו לפניהם בלילה עדות גמורה היא בשם רש"י ז"ל זקנו וקאמ' שם הרשב"ם ז"ל גופיה דאין נראה לבני ישיבתו הוכחה לדבריו בזה: ואם תעיין בר"ה נראין דבריהם עכ"ד: הילכך אפילו אם עברו וקבלו העדות בלילה לאו קבלה היא כיון דקבלת עדות כתחלת דין הוא כדאמרן: וכל שכן עידי נשים דאף על גב דקא מדמין להו בסוף יבמות לדיני ממונות דלא בעי' דרישה וחקירה לא באשה שמת בעלה וגם לא בעידי נשואין וקדושין וגיטין נמי כמו שכתבו שם הרמב"ן והרשב"א ז"ל ומן המפרשים לענין קבלת עדות ביום אפשר דמדמינן להו לדיני נפשות דאין גומרין בהן אלא ביום ודברים ברורים הן דאין לסמוך אלא על העדויות שנתקבלו ביום:

וגדולה מזאת כי קבלו העדות שלא בפני בעל דין ופשוט הוא דאין דנין על פי אותה עדות ואפילו בדיעבד וכמו שכתבתי בתשובתי הסמוכה לזה וגם לא היה שם דרישה ולא חקירה וכבר כתבתי באותה תשובה שכתב הרא"ש ז"ל בתשובה וז"ל ובנדון זה שהוא לאסור אשה על בעלה הכל מודים דבעינן דרישה וחקירה ולקבל העדות בפני הבעלי דינין ובפני גדולי ישראל שידעו לחקור ולדרוש ולא להסתיר עצה במעמקים ולהוציא לעז על האשה היושבת תחת בעלה ע"כ: ועוד הארכתי שם בענין זה: עוד מצאנו באותו שטר שנצטרפו בקבלת העדות החכם וחורגו כמו שכתוב שם בפירוש וכיון שנצטרפו כולם בקבלת העדות אין קבלתם קבלה דקרובים נינהו וזה פשוט אין צריך להביא עליו ראיה: ואפילו אם תמצ' לומר שלא נתועד עמהם החכם בקבלת העדות מ"מ אין סומכין על עדותן לפי שאינן בקיאין ולא ראויין לקבלת עדות וכמו שכתב הרב בעל העטור בשם הריא"ף ז"ל שכתב בתשובה וז"ל אם בא לפני ב"ד קבלת עדות והעדים באותה העיר רואין אם אותן מקבלי עדות בקיאין בדקדוק עדים ובחקירה הולכין אחר השטר ואין חוששין לעדות העדי' ואם לאו אין סומכין על קבלת עדותן וכתיבתן אלא סומכין על העדים: והלכתא קבלת עדות צריך ג' מומחין יודעין הלכות עדות כשר ופסול זהירין בקבלתן לקבל עדות כל אחד ואחד וכו' עד וכל המקבל עדות ואינו ראוי לדון כאלו מקבל עדות שקר ואין ראוי לדון על פי אותו שטר ע"כ: וכמו שכתוב בתשובת הרא"ש ז"ל שכתבנו לעיל: וידוע הוא דהנך תלתא לאו בני קבלת עדות נינהו וקבלת עדותן תעיד

עליהם ותענה בפניהם שהיא מעש' נערים דמלבד שקבלו העדות בלילה ובקרובים הנה בתחלת דברי פיהם טעו בחשבונם וכתבו כ"ה לחדש ואינו אלא כ"ד: ועוד כי אותו שטר לאו רישיה סיפיה ולאו סיפיה רישיה פעם נראה קבלת עדות עם החכם ופעם עדות על החכם שעשה אותן דברים ופעם פסק דין ופעם שטר טענתא וכיוצא באלו הדברים עצמו מספר גלויים לעיני כל רואים:

יז מצרים שאלה בת אחת קטנה כבת תשע שנים נתקדשה ונשאת עם בן דודה בעיר טרבלי"ס ובתוך השנה שנשאת בה נלכדה העיר ביד הערלים והלכו בשבי הבעל למקום אחד והיא למקום אחר ואחר ימים נפדית הבת ובאה למצרים והבעל לא נודע מה היה לו אבל אמרו עליו שנשתמד ונטמע בין העובדי כוכבים ומאז ועד עתה לא ראו זה את זה וישבה האשה הנזכר' עגונה במצרים כל כך שנים וארכו עליה הימים והשנים ואין קול ואין עונה ובאה לב"ד היא ואביה והביאו עדים שנתקדשה ונשאת בעל כרחו של אביה כמו שכתוב בקבלת העדויות והתירו אותה ב"ד לינשא עם בחור אחד היום קרוב לתשע שנים וילדה לו בנים ובנות והיום קרוב לשלש שנים הלך מכאן החכם השלם כמה"ר יעקב בי רב נ"ר לירושלם וקבל שם עדות ד' עדים בשתי כתות של ב' ב' שהבת הנזכר' נתקדשה ונשאת מדעת אביה וברצונו כמו שכתוב בטופס העדויות של מעלה ונמצא העד האחד מהכת הא' פסול שיצא מטר"בליס ובא למצרים קודם שנולדה הבת הנזכר' ולעולם לא חזר לשם וגם העד האחר מהשני עדים של הכת האחרת נמצא ג"כ פסול שלא היה במדינה כשנשאת מלבד שהעידו עליו כמה עדים שהוא רשע: והחכם כמה"ר יעקב בי רב מתאמץ בכל עוז ומשתדל להוציאה מתחת בעלה ולעשות בניה ממזרים בכח אותן העדויות שקבל בירושלם ואומר שאע"פ שנמצאו השנים פסולים הנה נשארו שנים כשרים ורוצה לקיים העדות בשאר ולצרפן זה עם זה: וכתב בתשובתו וז"ל בזאת העדות יש כח להחזירה לחזקתה שהיא חזקת אשת איש ואסורה לבעל וכו' ע"כ: אמר המשיב חזקה זו חזקה רעועה היא ואין עמה טענה כלל ואיני רוצה לדון עליו בזה דכיון שנפסלו כל העדים שלו וליכא הכא תרי ותרי כדבעינן למימר קמן מה לנו ולחזקה אי הויא בחזקת אשת איש או בחזקת פנויה או קטנה או גדולה ואין צורך באורך:

עוד כתב שם וז"ל מה שנסתפקת בענין כשנמצא אחד מהם קרוב או פסול זה לא נאמר אלא במקום שבשעת מעשה נתכונו להעיד אבל אם בשעת מעשה לא באו אלא לראות הפסולים עם הכשרים אף על פי שהעידו יחד בב"ד לא נפסלה עדות הכשרים כדתנן במכות פ"ק וכו' עד וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל בהלכות עדות פ"ה וכו': נראה מכאן שלדעת אלו הפוסקים כולם שאם בשעת מעשה לא נתכוונו אלא לראות אע"פ שאח"כ

יעידו בב"ד אפילו נמצא אחד מהם קרוב או פסול תתקיים העדות בכשרים: גם הרשב"א והר"ן ז"ל כתבו כן ובנדון שלנו אנן סהדי שההולכים לחופה אינן הולכין להעיד וכו' ע"כ: ודאי דדמי האי מחבר כדלא גמירי אינשי שמעתתא ושאין להם עינים לראות דברי המפרשים ז"ל בספריהם שמהפך דבריהם מן הקצה אל הקצה למלאת תאותו להוציא אשה זו מתחת בעלה שכתב דלדעת אלו הפוסקים כולם אם בשעת מעשה לא נתכונו אלא לראות אע"פ שאח"כ יעידו בב"ד תתקיים העדות בשאר ושגם הרשב"א והר"ן ז"ל כתבו כך והם כתבו בהפך: הזה פועל אדם חכם ואנה כתב הר"ן ז"ל דבר זה ואנה כתב אותו הרשב"א ז"ל ואינו יודע כי ת"ל יש אתנו יודע עד מה ומהפכין ובודקין בחורין ובסדקין בדברי המפרשים ז"ל ובמשנה ובגמרא: וקולעין אל השערה וז"ל הר"ן ז"ל בחדושיו פרק יש נוחלין נמצאו כללי השמיעה לפי שטת הרשב"ם ז"ל שכל שנתכוון להעיד נעשה עד ואם פסול הוא פוסל את חברו לדידן דקי"ל כרבא דאמר התם שיילינן להו למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו ואם כשר הוא שוב אינו נעשה דיין וכו' אבל אינה מחוורת שאין הדעת נותנת שמשעה שנתכוין להעיד יהיה נעשה עד ואם אתה אומר כן פסלתינהו לכלהו קדושין וכתובות שמעשים בכל יום שמקדשין בפני קרובים ורחוקים ואינן חוששין שמא הקרובים נתכונו להעיד ותהא אף עדות הכשרים בטלה:

וההיא נמי דפ"ק דמכות לא מוכחא הכי דלישנא דלמחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו מוכח שלא על שעת המעשה אם שואלין אותם דא"כ מאי אתיתו שמא היו שם מתחלה אלא ודאי כשבאו לפני ב"ד קאמר ששואלין אותן אם באו לשם כדי להעיד שאם לכך באו מצטרפין עם הכשרים ופוסלין אותם: ואם אמרו שלא באו אלא לראות אינן מצטרפין ואינן פוסלים את הכשרים: ויש מי שמוסיף עוד ואומר שלאחר שהעידו הוא ששואלין אותן שכל שאמרו שמתחלה לא נתכוונו להעיד אע"פ שהעידו אין פוסלין וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א אבל מ"מ מחשבה בלבד אינה עושה אותן עדים ומיהו כל שזמנום להעיד הדברים מראים דה"ל עד ואם פסול הוא פוסל את האחרים עכ"ל: וז"ל הרשב"א ז"ל פרק יש נוחלין ומה שאמרו שם דשיילינן להו למחזי אתיתון או לאספידי אתיתון דוקא בשהעידו קאמר דלאחר שהעידו שיילינן להו אי לאסהודי נתכונו מתחלה דכיון דנתכונו מתחלה לעדות והעידו עכשיו בב"ד נצטרפו ופסלו אפילו בדיני ממונות אבל אם מתחלה לא נתכוונו להעיד הרי לא נצטרפו עם הכשרם כלל ואע"פ שהעידו ונמצא שאינן פוסלין אפילו בשהעידו עכשיו לפי שלא נצטרפו מתחלה וכ"ש כשנתכונו מתחלה להעיד ולא העידו עכשיו שאין מחשבתו בלא צירוף פוסלת ע"כ: וכפי דבריו יתפרש מתחלה דקאמר היינו מתחלה כשבאו להעיד קודם שהעידו דבכי האי גוונא

נצטרפו ופסלו דאי על שעת ראיית המעשה אמאי שיילינן להו לאחר שהעידו והדברים מוכרחים שם: ואולי נתחלף לו הר"ן ז"ל בנמקי יוסף פ"ק דמכו' ולא הבין את דבריו ולא ירד לסוף דעתו דבהדיא כתב בסנהדרין פ"א דיני ממונו' כדברי הר"ן אות באות וז"ל שם ואע"ג דמשעת ראייה נעשה עד מהיקשא דב' וג' דאמרי' מה שנים נמצא א' מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה כן לא מיירי אלא במקיימי דבר כדכתיב יקום דבר כלומר בשעה שהם מקיימין הדבר שמעידים עליו אבל בשעת ראיה לא איתקש:

ולמחזי אתיתו וכו': דאמרינן התם לאו בשעת העדות קאמר אלא עכשיו כשבאו להעיד אם באו כולן כאחד כדי להעיד ולהצטרף אלו עם אלו עדותן בטלה דומיא דשנים: אבל אם באו לראות אין צירוף לזה עם זה וכשר עכ"ל: ומ"מ אף לפי דרכו הנה שגג בשתים שהן שלש חדא שהיה לו לדקדק ולראות דברי מי הם הדברים קודם שהיה כותב אותן ולא ליחס להר"ן ז"ל סברא הפך סברתו ותולה בוקי סרוקי בדבריו להוציא בהן אשה מתחת בעלה זהו לגבי הרב ז"ל ולגבי דילן ידוע הוא כי יש הפרש גדול בין זה לזה ולא ראי זה כראי זה ואולי לא היה כותב הר"ן ז"ל לא זה ולא זה החרשתי אלא שכתב בדבריו דבר שדחה הוא אותו בשתי ידים וכתב בהפך המוחלט: ועוד דאפילו נמקי יוסף פ"ק דמכות אשכחן התם דפי' הסוגיא על דרך הרשב"ם ז"ל ולענין הדין הביא בחתימת דבריו להלכה בלא שום חולק דברי הרמ"ה ז"ל שכתב דאפילו בבאו לראות אם העידו בתוך כדי דבור מצטרפין ופוסל הפסול את הכשר: וכבר כתבנו דהעדות שלנו בתוך כדי דבור היתה וכדבעיא נמי למכתב: עוד כתב הרשב"א ז"ל בתשובה שאינם פוסלים אלא כשנצטרפו בביאתן לב"ד וז"ל שם ואע"פ שהיו במסבה קרובים לעולם אין הכשרים פסולים מחמת הקרובים אלא באחד משני העניינים או שהיו מזומנים לעדות מתחלה או שנתכוונו הם להעיד ושגילו דעתן בכך כגון בדיני נפשות שהתרו גם הפסולים בעוברי עבירה ובדיני ממונות גם כן כשבודקין אותן עכשיו דאמרינן להו השתא למחזי אתיתון או לאסהודי כלומר אתיתון עכשיו שאינן פוסלין אלא כשנצטרפו במקום קיום דברי דכתיב על פי שנים עדים יקום דבר שאינו קם עד שיעיד בב"ד ע"כ: וכמו שכתבנו דבריו לעיל שכתב פרק יש נוחלין:ועוד כתב בתשובה אחרת וז"ל אבל בכל שאר פסולין זה לזה מחמת שאר הקורבות הפוסלות לעדות אם חתמו בשטר אחד או שהיה אחד מהם פסול בעבירה מן העבירות הפוסלות לעדות עדותן בטלה לגמרי ואין עושין שום מעשה ע"פ אותו שטר ואינו קם אפילו לשבועה:

ואף כשתמצא לומר שעד אחד בשטר זוקק לשבועה שהרי שטר זה כמי שאין בו עדות כלל שעדותן בטלה לגמרי ע"כ והרמב"ן ז"ל כתב בפרק יש נוחלין כדברי הרשב"א ז"ל

שכתבנו: עוד כתב בחדושיו פ"ק דמכות וז"ל ודוקא בשכבר העידו עדותן בב"ד ונמצאו קרובים או פסולים אבל לא העידו משתקין אותן וה"ל עד הרואה ואינו עד לא לפסול אחרים ולא לפסול עצמו מלעשות דיין וזה שלא כדעת הרשב"ם ז"ל: ואע"ג דתנן מה יעשו שני אחים שראו וכו' לא שראו בלחוד אלא שראו וספרו לפני ב"ד אבל לא הגידו אינם מקיימי דבר ואין לפסול אחרים בשבילם ע"כ: והרמ"ה ז"ל הוסיף לומר וז"ל הילכך לא שנא נצטרף עמהם בשעת ראייה להעיד ולא העיד עמהם בשעת הגדה ולא שנא נצטרף עמהם בשעת הגדה ולא בא להעיד בשעת ראייה או שלא ראו כאחד עדותן בטלה ע"כ: עוד כתב דאם העידו יחד בתוך כדי דבור אפילו אומרים שלא באו אלא לראות ואפילו לא ראו זה את זה ונמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה דעיקר עדות בשעת הגדה הוא ע"כ: וכבר ביארנו דעדותן של אלו בנדון שלנו בדבור א' נאמרה: מסקנא דמילתא דאותן מפרשים שהביא ראייתו מהם הם המבטלים דבריו ומשם ראיה לדברינו: ואמנם הרמ"בם ז"ל הנראה מכלל דבריו דאפילו לא העידו בב"ד אלא שנתכונו להעיד בשעת מעשה עדותן בטלה ואין מקבלין עדות בשאר כדברי הר"ש ז"ל אלא דאיכא למימר לדעתו של הרמ"בם ז"ל דכ"ש בשהעידו בפני ב"ד דעדותן בטלה לגמרי ואין מקבלין עדות בשאר כדעת הרמ"ה ז"ל: והראיה לזה ממה שכתב בסמוך גבי עדים שהעידו בשטר דאם יש עדות ברורה שישבו כולם לחתום הרי זה בטל שהרי נתכוונו להעיד וכו' וע"כ דלאו שעת ראייה היא ודוקא דקאמר שישבו כולם לחתום ולא קאמר אם יש עדות דבשעה שראו היו כולם ביחד דהא אפשר דהעדות היתה בזמן א' והחתימה מאוחרת ולא העידו כולם ביחד ולא מצינו שהקפיד כי אם על שעת החתימה: ואפילו בשאין ידוע שישבו כולם לחתום לדידיה הוי עדות בטלה אי לאו משום הך טעמא דכתב דאפשר שחתמו הכשרים והניחו מקום לגדול לחתום וכו' ואי לאו משום האי טעמא הוו כולהו עדים בטלים וכ"ש דאיכא למימר הכי גבי עדים עצמן שבאו והעידו לפני ב"ד ביחד דלא שייך בהו האי טעמא דרווחא שבק למאן דקשיש מיניה דעדותן בטלה לגמרי דלעולם מעשה גדול ממחשבה: ופשוט בדברי המפרשים ז"ל דבבאו להעיד בפני ב"ד אמרינן בהו נמצא אחד קרוב או פסול יותר מעדות בשטר וכמו שכתב הר"אש ז"ל בפי' וז"ל והא דלא מיפסיל עד כשר בצירופו של פסול דאמרינן רווחא שבקי למאן דקשיש מיניה ואתא פסול וחתם ומשמע דדוקא לא נפסל הכשר במה שנמצא חתום עם הפסול אבל אם העידו ביחד נתבטלה גם עדות הכשר ע"כ: וכן כתוב בנמקי יוסף וז"ל ומ"מ משמע מתוך לשון בה"ג ז"ל דוקא לא נפסל הכשר בהיותו חתום עם הפסול אבל אם העידו יחד בב"ד נתבטל גם עדות הכשר ע"כ: וכן כתבו הריט"בא והרי"בש ז"ל

ודבר הברור הוא ואינו צריך לפנים: ומה שכתב בחתימת דבריו ובנדון שלנו אנן סהדי שההולכים לחופה אינן הולכים להעיד וכו' ע"כ: אנן סהדי וכ"ע בהדן דאין להוציא אשה מתחת בעלה ולעשות בניה ממזרים באנן סהדי ואם היה נותן לב לדברי המפרשים פרק יש נוחלין היה רואה דקא מכחשי לסהדותיה בהדיא דשפיר איכא למימר נמי בההולכים לחופה דהולכים להעיד וכמו שכתבו הרש"בא והר"אש והר"ן ז"ל ונמקי יוסף אלא דמכל מקום לא פסלי סהדותיהו ולא מאותו טעם שכתב משום דאין הולכין להעיד: גם הרב הגדול הרמ"בן ז"ל נמי כתב שם כך וז"ל ומעשים בכל יום דמכנפי קרובים ורחוקים בקדושין וכתובות ולא פסלינן סהדותיהו דרחוקי' ומקיימין העדות בשאר ואפשר לומר משום שכל זמן שלא באו לב"ד מסתמא הקרובים לא כיוונו להעיד והתם מפני שבאו לב"ד הן צריכין לישאל ע"כ:

וכן נמי כתוב בהגהה בספר המצות הקטן ז"ל ומכל מקום צריך לברר עדים בגיטין ובקידושין שאם לא כן כלהו עדים ורגילות הוא ששם עומדים קרוביו וקרובי האשה והוו להו נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה כדאמרינן גבי דיני נפשות דחשבינן התר ערוה כדיני נפשות וכן פירשו רבותינו וכן נהגו העולם וכו' ע"כ: משמע בהדיא דאפילו בההולכים לחופה איכא למימר בהו דהולכין להעיד והיכא דהעידו בב"ד כהכא צריכין ע"כ לישאל אי למיחזי אתו או לאסהודי: ובעובדא דילן לבי מהסס אי שייך בהו השתא שאלה כיון דמת אחד מהם או לא: וכבר כתב הרמב"ן ז"ל עצמו וזולתו מן המפרשים פ"ק דמכות דמסתמא פסולה היא העדות עד שיאמרו למחזי אתינא דכיון שהדבר בספק בטלה העדות עכ"ד שם: נקטינן השתא לפי דברי החכם ולפי שטתו דכיון שבאו להעיד בב"ד עדות כולן פסולה ואפילו שלא באו להעיד כולן ביחד אלא כל אחד בפני עצמו דכיון דאיכא למימר בהו באין להעיד בשעת החופה ונצטרפו בשעת מעשה ובאו והעיד לפני ב"ד הוכיח סופן על תחלתן ואפילו בסתם פסולה היא העדות עד דאמרי למחזי אתינא כדאמרן: וכל שכן לפי דעת הרשב"ם ז"ל ומאן דעמיה דסברי דמחשבה בלבד פוסלת ואפילו שלא באו לב"ד ובמה שכתבנו בזה די ואין צורך באורך: עוד כתב וז"ל אלא שיש לספק שאחד מאלו העדים היה זומם ושעת מעשה של זה היה בשעת העדאת העדות ואז נתכוון להעיד אם כן כיון שהאחד זומם חברו פסול אבל נאמר שגם מפני זה לא תתבטל עדות האחד חדא שלא יצטרף זומם עם כשר לבטלו אלא כשמעיד תוך כדי דבור של חברו אבל כשהעיד אחר כדי דבור לא יצטרף כשר עם הפסול לבטלו ונשאר עדות הכשר קיים וכן נראה דעת רש"י ז"ל והר"ם מקוצי והראב"ד ז"ל: ואע"פ שהרמב"ם ז"ל חולק בזה כבר השיגו הראב"ד ז"ל וכו' ע"כ:

אמר המשיב כבר זכינו לדין מדברי החכם נר"ו שכתב ואע"פ שהרמב"ם ז"ל חולק בזה ואומר דלא בעינן תוך כדי דבור וכו' וידוע הוא ומפורסם דמצרים אתריה דמרן הרמב"ם ז"ל הוא ואחרי דברו לא ישנו ואין דנין כל דיניהם אלא ע"פ דבריו ופשוט בכל המפרשים והמחברים ז"ל דבמקום שקבלו עליהם רב אחד שאין לזוז מדבריו ואפילו במקום שיש חולקים וכמו שכתב הרשב"א ז"ל בתשובה וז"ל אבל אם היה להם רב במקומם הולכים אחר רבם והביא ראיה מפלוגתא דבני בבל ובני ארץ ישראל בתרבא דאיתרא דאלו אוסרין ואלו מתירין ואעפ"י שהוא חלב מדאוריתא לבני בבל יכול לאוכלו בחשאי אפילו בבבל אם דעתו לחזור למקומו: ובמקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים לעשות פחמים כדי לעשות אזמל ולא מיחו בידם חכמים לפי שהיו עושין כדברי רבן: גם בפרק כל הבשר אמרו לוי איקלע לבי יוסף רישבא אייתו ליה ריש טווסא בחלבא דאמר ליה אתריה דרבי יהודה בן בתירא הוא ואמינא דילמא דריש להו כרבי יוסי הגלילי דאמר יצא בשר עוף שאין לו חלב וכו' ומסיק ומן הדרך הזה כל שנהגו לעשות כל מעשיהם על פי אחד מגדולי הפוסקים במקומות שנהגו לעשות כל מעשיכם על פי הלכות הריא"ף ז"ל ובמקומות שנהגו לעשות כל מעשיהם על פי חבור הרמב"ם ז"ל והרי עשו אלו הגדולים כרבם וכו' ע"כ: וכ"ש במקום שיש כמה מן המפרשים והמחברים ז"ל שסוברים כמותו ודחו אותה סברא בשתי ידים: והר"ר ישעיה ז"ל כתב וז"ל אבל אם כשבאו להעיד ואמרו להעיד כיונו דכבר נעשו אגודה אחת בין לענין הזמה דבעינן שיזמו כולן כא' בין לענין שאם נמצא אחד מהן קרוב או פסול שעדותן בטלה: ודוקא בשאר העדים בעינן שיעידו תוך כדי דבור לצרפן עם שנים הראשונים אבל בשנים האחרים אעפ"י שהפסיק בין זה לזה אין בכך כלום ע"כ: והנה למדנו ממנו שני דברים למדנו שדין הזמה ודין בטול העדים כשנמצא אחד מהן פסול הכל אחד:

ולמדנו דבשנים הראשונים לא בעינן כדי דבור וידוע הוא דהעדים שלנו שנים שנים באו ובכל כת מהם נמצא האחד פסול: ומה שכתב דהראב"ד השיג על הרמב"ם ז"ל בזה הנה הרב בעל מגדל עז סתר השגתו וקיים דברי הרמב"ם ז"ל ודברי חכמים אין צריכין חיזוק: גם בענין ביטול העדות כתבו התוספות במכות פ"ק דלענין נמצא אחד מהם קרוב או פסול אפי' שהעידו לאחר כדי דבור עדותן בטלה ודחו הסברא האחרת: וכן כתב הרי"ף ז"ל בתשובה: וכן נמי כתוב בהגהות והוכיחו כך מן הגמרא וכן כתבו מין המפרשים: כתבנו כל זה לרצות הקולמוס ואחר ההודאה שלא היתה עדותן בתוך כדי דבור אבל כבר כתבנו דבנדון שלנו שניהם בדבור אחד נאמרו או שאמר האחד אחר עדות חברו ואני כמוהו כמו שמבואר בטופס העדויו': ועתה יראו הרואי' כי ענין זה לבדו יספיק

לסתום פיו מלערער על זאת האשה וילדיה אף לפי הנחתו ולפי משפטו ודינו: עוד הביא דברי הריב"ש ז"ל בתשובתו להוכיח דבעינן תוך כדי דבור להצטרף הפסול עם הכשר לבטלו ובראותו כפי דעתו שהעדות היתה שם בתוך כדי דבור ואפי' הכי לא צרפן הרב ז"ל ולא בטל את הכשר ומצא ראייתו סותרת את דבריו כתב דמסתמא לא הכשירו הרב הנזכר אלא דאי אפשר לצמצם שיעיד האחד תוך כדי דבור של חברו וכו': ואני אומר דכד ניים ושכיב קאמר לה להא מילתא דאם אי אפשר לצמצם מאי בתוך כדי דבור איכא והיכי קאמרי רבנן דבעינן תוך כדי דבור במילתא דבעינ' לה אם אי אפשר לצמצם והנה עקר תורת כל כדי דבור שבעולם דבכלהו איכא למימר בהו א"א לצמצם ובודאי דנעלמה ממנו הלכה ואישתמטתיה ההיא דשבועות פרק שבועות העדות דגרסינן התם שבועת העדות כיצד כפרו שניהם כאחד חייבין וכו' ואקשינ' האי א"א לצמצם ותירצו אמר רב חסדא הא מני רבי יוסי הגלילי היא דאמר אפשר לצמצם:

רבי יוחנן אמר אפי' תימא רבנן כגון שכפרו שניהם בתוך כדי דבור ותוך כדי דבור כדבור דמי וכו' אלמא אדרבה דבתוך כדי דבור אמרינן בהדיא דאפשר לצמצם ולצמצם: והדברים פשוטים האריכות בהם חסרון: והמעיין בתשובה ההיא ימצא שלא אמר שם הרב ז"ל שהיתה תוך כדי דבור אלא על דרך האפשר וז"ל שם שהרי אפשר שבונפי"ל קריגו"ד העיד תכף לעדותו של וידא"ל אברם תוך כדי דבור ע"כ: אבל מעיקר העדות אין נראה כן וע"כ למדנו מכאן דאפי' בשאין הדבר ברור שהיו בתוך כדי דבור מצי' למימר שהרי אפשר לומ' שהעידו בתוך כדי דבור והעיד האחד תכף לעדותו של חברו: ואם היה נותן לבו למה שכתבו התוספות פרק אלו נערות לא היה כותב דבריסכאלו אף לפי שטתו וז"ל שם גבי עדים זוממין דפרכי' התם ונתרי בהו בתוך כדי דבור וכו' ואם תאמר היכי מצי תו הדרי בהו והא בהתראה איכא טפי מכדי דבור שהוא כדי שאלת תלמיד לרב ויש לומר דכל זמן שעסוקין באותו דבר חשיב הכל תוך כדי דבור כדאמרינן במכות דאפי' מעידין מאה כל אחד תוך כדי דבור של חברו חשובי' כלם תוך כדי דבור של ראשון ואם נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה: ע"כ: עוד כתב עוד יש לי טעם אחר להכשיר אלו העדים שכולם לא באו להעיד אלא מצד ההכרזה וקי"ל שאפילו באופן כזה אם באו להעיד כשר עם פסול אינה מתבטלת עדות הכשור מפני הפסול ואפי' מי שהזמין בערבוביא עדים בסתם נאמר שלא כיון אלא לעדות הכשרים ואם באו גם פסולים להעיד לא תתבטל עדות הכשרים ואף על גב דבחשן משפט נראה דדוקא בשזימן את הכשרים והוציא את הפסולים אבל אם זימן בערבוביא לא: ולא היא דלאו דוקא הוציא את האחרים אלא אפילו זימן בערבוביא נאמר שכוונתו להזמין הכשרים

ולהוציא את הפסולים דאי לאו הכי קשיא מדידיה אדידי' שהוא עצמו כתב למטה מזה מי שצוה להחרים כל מי שיודע לו עדות וכו' וז"ל הר"י בחשן המשפט ואם הזמין התובע עדים כשרים ועמדו שני עדים קרובים או פסולים אפילו אם כיונו והעידו לא נתבטלה עדות הכשרים וכיון שהזמין עידיו והוציא את האחרים מכלל העדות לאו כל כמינייהו לבטל העדות:

וכן כשאדם צריך לעדות ומצוה להחרים שכל מי שיודע לו עדות יבוא ויעיד והעידו כשרים ופסולים לא נתבטלה עדות הכשרים שלא היתה כוונתו אלא בראויים להעיד ע"כ: והנה רבינו ירוחם תלמידו של הרא"ש ז"ל פי' כך וכו' עד ובנדון שלנו לא באו להעיד אלא מכח הכרזתי והזמנתי להם ואפילו אם באו כשרים ופסולים להעיד לאו כל כמינייהו לפסול העדים הכשרים ע"כ: אמר המשיב גמלא דמר יעקב אקבא רקדא אלא שדבריו בכאן באו גם הם בערבוביא ולא הבחין בין מזמין עדים כשרים דכתבו הני רבוות' להזמנתו הוא דאלו הני רבוותא לא מיירי אלא במזמין העדים לראות המעשה ולהעיד עליו והזמנתו הוא שהזמין העדים לבוא להעיד בב"ד שלא בפני בע"ד במה שכבר ראו והזמנתו לחוד והזמנתן לחוד ולא דרכיהם דרכיו: גם לא נתן אל לבו דמשם ראיה ברורה לדברינו אף לפי דרכו דדברים אלו באו גם כן בפסקי הרא"ש ז"ל בפי' ובבירור בפ"ק דמכות וז"ל שם ומשמע דדוקא לא נפסל הכשור במה שנמצא חתום עם פסול אבל אם העידו ביחד נתבטלה גם עדות הכשור ויראה שאם הזמין המלוה עדים כשרים ועמדו שם קרובים או פסולים אפילו אם כיונו להעיד ובאו והעידו בב"ד לא נתבטלה עדות הכשרים דכיון דיחד את עדיו לאו כל כמינייהו להפסיד לזה ממונו דהא דקאמר תלמודא דשיילינן להו אי למיחזי אתי או לאסהודי אתי היינו דבר הנעשה בפני רוב עם בלא הזמנת עדים ובאים כולם להעיד אבל המזמין את עדיו והוציא את כל האחרים מכלל העדות לאו כל כמינייהו לבטל העדות: וכן כשאדם צריך לעדות ומצוה לאחרים להחרי' כל מי שיודע לו עדות שיבא ויעיד ובאו בערבוביא והעידו כשרים ופסולים ראיתי רבותי דנין שלא נתבטלה עדות הכשרים שלא היתה כוונתו אלא בראוי להעיד ע"כ:

וכלשון הזה באו הדברים בחשן המשפט ובנמקי יוסף פ"ק דמכות והדברים מפורשים שם למי שרוצה לעמוד על האמת ויחלץ מבקשת הקנטור ויראה בעיניו דלא הכשירו אלא בשיחד את עידיו הכשרים והוציא את הפסולים ובכי האי גוונא הוא דקאמרי דלאו כל כמינייהו לבטל את העדות ומינה דאם הזמין הכשרים עם הפסולי' ובאו בערבוביא נפסלו גם הכשרי' וזה פשוט והדברים מוכרחי' ולא תזוז מינה אלא דבמי שמצוה לאחרים להחרים הוסיפו דאפילו באו בערבוביא לא נתבטלה עדות הכשרים ודנין אותן

כאלו לא זימן אלא הכשרים בלבד שלא היתה דעתו אלא עליהם ודוקא דקאמרי ומצוה לאחרים להחרים שתלו הדבר בזולתו ולא קאמרי והחרים וכו' ובכי האי גוונא הוא דהכשירו הכשר היכא דבאו בערבוביא: אי נמי שמחמת החרם היו מוכרחים לבוא כשר עם פסול ולפי' באו בערבוביא אבל הוא לא היתה דעתו אלא על הכשרים והוי כמי שיחד את עידיו הכשרים אבל הזמנה לבד לאו מילתא היא וכמו שכתב הרשב"ם ז"ל דאם הזמין המלוה עדים כשרים ופסולים עדותן בטלה לגמרי והר"ן ז"ל הודה לדבריו בזה וכתב וז"ל ומיהו כל שזימנום להעיד הדברים מראים דה"ל עד ואם פסול הוא פוסל את האחרים ע"כ: וכן כתבו מן המפרשים ז"ל: ובהדיא כתב הרשב"א ז"ל בתשובה דבמחרים על כל מי שיודע לו עדות שיבוא ויעיד שאין הפסולים להעיד בכלל החרם ואינו חל עליהם: וההיא תוספת שהוסיף רבי' ירוחם תלמידו של הרא"ש ז"ל וכתב ואפילו הזמין בערבוביא אין כונתו אלא בכשרים וכו' בלי ספק נתערבבו לו הדברים דלא נאמרו אותן דברים אלא גבי מי שצוה להחרים וכו' ובלאו הכי נמצאו הדברים סותרין זה את זה: לאשר מחזה האמת יחזה דאחר שכתב לאו כמינייהו להפסיד לזה ממונו מאחר שזימן כשרים וכו' איך חזר לומר דאם הזמין בערבוביא דאין כונתו אלא על הכשרים:

והנה רבו הרא"ש ז"ל והר"י בנו ובעל נמוקי יוסף מכריעין האמת במה שהוא אמת ולא כתבו אותו לשון שם ואיך יהיה העקר חסר מספריהם ואם יתבונן המעיין ומצא דאין לאותו לשון שם שום מציאו' ואפשר שהוא טעות סופר נשאל בהעתקתו הראשונה: כתבנו כל זה להתלמד במקום אחר אבל בעובדא דילן לא שייך זימן בערבוביא דלא היתה דעתו אלא על הכשרים שלא היה שם בכל כת יותר משנים אחד פסול ואחד כשר: וכבר כתבנו דבנדון שלנו לא היה שם לא הזמנה ולא הכרזה כללא אלא שבאו להעיד הפסול והכשור ביחד כמו שכתבנו לעיל בטופס קבלת העדויות וכבר הארכנו בזה יותר מן הצורך כדי לגלות האמת: עוד כת' החכם וז"ל עוד טעם אחר שיתקיי' העדות בכשרים דאנן סהדי שהעד הכשור לא היה מכיר בפיסול חברו שאם החכם כה"ר משה קאשטר"ו שהו' מתושבי ירושלם והוא ממקבלי העדויות וגם הסופר שהוא מתושבי ירושלים לא הכירו בפסולים כ"ש דלת העם שאינן יודעים במה יפסל העד ובמה יכשר: ולדעת הריא"ף ובעל העטור והרמב"ן והמרדכי והר"ן ז"ל דוק ותשכח שאם העד אינו מכיר בפיסול חברו שעדות הכשור קיימת שכתב הריא"ף ז"ל שאם העיד קרוב עם רחוק ואין הרחוק יודע בקורבתו של זה שעדות הראשון כשר ומחייבו שבועה ובלבד שלא יהיה רגיל בו שא"א שלא ידע בקורבתו אבל אם רגיל בו ודאי ידע בו ופסול: וכ"כ הרמב"ן ז"ל בחדושיו דכי היכי דתלינן בדעת הפסולים אי למחזי אתי או לאסהודי הכי נמי תלינן

בדעת הכשרים אם לא הכירו בפסולים וכו' ע"כ: מאריה דאברהם מה זה החיבוט ומה זה הליבוט ומה קלים וחמורים הם אלו שעושה משיקול דעתו ואיך לא שם על לבו כי זה ק"ו של הבאי דמה ענין כה"ר משה קאשטרו לענין אנשי טרבליס עצמן שהם ממקום אחד ומכירין זה את זה מכמה שנים ורגילין זה עם זה במקומם במערב וגם בירושלם ובפרט בפיסול אשר כזה שנמצא בעדים שהאחד יצא מטרבליס קודם שנולדה הבת ולעולם לא חזר לשם:

וגם העד האחר לא נמצא במדינה כשנשאת הבת והם עתה מעידים שנמצאו שם בליל החופ' שלה ומי יוכל לידע דבר זה אלא אנשי המקום בעצמם ואיך אפשר לידע דבר זה כה"ר משה קאשטרו ולא עמדו רגליו בטר"בליס מעולם: הדברים אלו ניתנו ליכתב כדי להוציא בהן אשה מתחת בעלה אראה בנחמה אם לא יש בידי עדות עד אחד מאלו הארבעה עדי' עצמן שהעיד על ן' תמא"ס שלא נמצא בטר"בלס כשנשאת הבת ושהעיד בשקר: והאמת כי מעולם לא היתה כזאת בישראל שחכמי הדור יקבלו עדותו של עד אשר כזה ויבואו להוציא בעדותו האשה מתחת בעלה ואינן חוששין לרואים ולא לשומעים: גם במה שהעידו על העד האחד שהוא רשע מלבד שהוא זומם אם כה"ר משה קאשטרו לא ידע אחרים ידעו כי לא יתחייב לפי שלא ידע הוא לא ידעו אחרי': והחכם השלם כמה"ר לוי ן' חביב נ"ר יוכיח שהעיד עליו הוא וזולתו מהספרדיים וממערביים וכן העיד עליו ה"ה כמה"ר ישראל ז"ל אז כשבא לכאן ולא כמו שכתב עליו החכם נ"ר בחתימת דבריו שהוא בחזקת כשר ומה לנו ולחזקתו היכא דאיכא עדים בפסלותו: אף כי אדרבה דכל דסלקין לעילא וכל דנחתין לתתא אית להו ביה חזקה אחרת: ועוד מי אמר לן דכה"ר משה קאשטרו לא ידע דבר זה: כתבנו כל זה לפי דברי החכם כי העבודה עמל הוא בעיני להעמיס על קלמוסי ולהטריח עצמי להשיב על דברים כאלו: ונחזור לענין הדין שכת' כי לדעת הר"יאף ז"ל שאם העד האחד אינו יודע בפיסול חברו עדות הכשר קיימת וכו' וידוע הוא שזאת התשובה כבר דחה אותה הרא"ש ז"ל בפסקיו פ"ק דמכות בשתי ידים: גם בתשובת רבי' האי גאון ז"ל אביהם של ישראל מצאנו חילוף הדברים שבאו בתשובת הר"יאף ז"ל שכתב בתשובה בענין ראובן ושמעון שהעידו בצוואה אחת ונמצא ראובן פסול והיה לוי גם הוא יודע באותה עדות ורצה שמעון העד הכשר להעיד עם לוי באותה צוואה:

והשיב הגאון ז"ל אבל שמעון ודאי בטלה עדותו בצוואה זו מאחר שבא להעיד עם ראובן שהו' קרוב פסול בקורבתו דתנן מה שנים נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה ונמצא א' מהם קרוב או פסול עדותן בטלה: ומנין שאפי' מאה ת"ל עדים

ואמרינן עלה היכי אמרינן להו אמר רבא הכי אמרי' להו למחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו אי אמרי לאסהודי אתינא ונמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה: ואי אמרי למיחזי אתינא מה יעשו שני אחים שראו באחד שהרג את הנפש ותנן בהא מילתא א"ר יוסי בד"א בדיני נפשות אבל בדיני ממונות תתקיי' העדו' בשאר ר' אומ' אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות: ואמרי' עלה אמ' רב יהוד' אמ' שמואל הלכה כר' יוסי רב נחמן אמ' הלכה כר' וקי"ל הלכה כרב נחמן בדיני הילכך אם בא עם לוי עד כשר בצוואה זו מתקיימת ואם אין אלא שמעון ולוי כבר נתבטלה עדותו של שמעון בצוואו' זו ואין שומעין לו אם אומ' לא הייתי יודע שכשאצטרף עם ראובן תבטל עדותי אלא בטלה עדותו ואינו חוזר ומעיד בה ואם חזר והעיד הרי בטלה עדותו ואין עושין בה מעשה ונמצא לוי לבדו עד אחד ואין צוואה מתקיימת בעד אחד וחזר הדבר לירושות התורה עכ"ל: וידוע הוא דלא שנא בהא מילתא אם תפרש שהיה יודע בו שהו' קרוב או פסול אבל לא היה יודע שכשיצטרף עמו תבטל עדותו ולא שנא אם לא היה מכיר בפסולו ומחמ' כך לא ידע שכשיצטרף עמו תבטל עדותו דהכל ענין אחד ודין אחד דאין שומעין לו כשיאמר דבר זה:

גם הר"י בן הרא"ש ז"ל הסכים לדברי אביו לדחו' תשובת הרי"אף ז"ל אבל הרמ"בם ז"ל ורוב המפרשי' כתבו סתם נראה דלא ס"ל הך מילתא דאי הוה סבירא להו ודאי דהוו מדכרי לה וכ"ש דאפילו לפי תשובת הרי"אף ז"ל בנדון שלנו ע"כ דהפוסל פוסל את הכשר דהא הרי"אף לא קאמר אלא בשאין שניהם רגילין זה עמזה אבל אם רגיל בו כתב בפי' דודאי ידע בו ופסול ואלו העדים שלנו אין לך בעולם רגילין זה עם זה כמותן שהיו ממקום אחד ואף עתה היו דרין במקום אחד ורגילין תמיד אלו עם אלו ואם אלו אינן רגילין איני יודע מי הם הרגילין וכ"ש בענין זה הפיסול שלהם שאינו צריך כל כך היכרא דאפילו הבלתי רגילין עשויין לידע אם נמצאו או במדינה או לא הילכך לפי תשובת הרי"ף ז"ל שניהם פסולים ותו לא מידי: ואני תמה ותמה ותמה מהחכם נ"ר איך לא שת לבו גם לזאת: ומה שכתב וכן דעת הרמב"ן ז"ל בחדושיו וז"ל דכי היכי דתלינן בדעת הפסולים וכו' דברים אלו הם דברי הריא"ף ז"ל באותה תשובה ואף הרמב"ן ז"ל עצמו כתב בסוף אותם דברים ע"כ תורף דבריו של הריא"ף ז"ל ואיך יכתוב אותן בשם הרמב"ן ז"ל להרבות בדעות וזו אינה מדה: ומה שכתב בשם בעל העטור ז"ל שאם אין אנו יודעים אם ידע בפיסול חברו אם לאו שנאמר מן הסתם לא הכירו וכו' הנה הרמב"ן ז"ל כתב בהפך דמסתמא נמי פסולה היא העדו' עד שיאמרו למחזי אתינא דכיון שהדבר בספק בטלה העדות ע"כ: וכבר כתבנו לעיל בסמוך דבריהם ז"ל שלמדו מדין זה הדין האחר:

עוד כתב וז"ל וגם במה שנסתפקו בענין קבלת העדות שלא בפני בע"ד וכו' עד אבל כשהעדים בעיר אחרת ואין הנתבע מצוי שם רוב הפוסקים ראשונים ואחרונים אומרים שמקבלין וכו' עד וכבר ראית מדברי הראב"ד ז"ל שנטה דעתו לדעת הריא"ף ז"ל שדעתו ששלחו לו ולא בא כמו או שלחו לו ולא בא עד מי אמר לן דבדיעבד לא יהיה עדותו עדות כדעת קצת מהפוסקים וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל דאמר אין מקבלין וכו' ע"כ:

תחלת כל דבר אומר כי ענין זה אין לו מקום לגבי עובדא דילן דאף על פי שיהיו העדויות מקובלות בפני בע"ד כבר כתבנו דכיון דנמצא בכל כת א' פסול עדות כלן בטלה וכולם פסולים: מיהו בעינן לאוכוחי השתא דאפילו שיהיו העדים כולם כשרים לא סמכינן עלייהו כיון שלא נתקבלה עדותן בפני בע"ד והנה הריא"ף ז"ל כתב בהדיא ושלחו לו וכו' נראה דאכלהו קאי ולעולם אין מקבלין עד שיודיעוהו: ומה שכתב החכם נראה שנטה דעתו של הראב"ד לדעת הריא"ף ז"ל שדעתו או שלחו לו ולא בא ידוע הוא דהיום הזה אינן בקיאין בהטיה ואי מטין איתמר אדרבה דיותר יש להטותו לצד האחר והמעיין יבין: ואע"פ שמצאנו להראב"ד ז"ל שנסתפק בדבריו גרסתו עצמו תוכיח שכתב ושלחו לו וכו': ואפילו אם נפרש בדברי הריא"ף ז"ל דחוזר למאי דסליק מיניה דהיינו שהיו רדופים לילך כמו שכתב החכם לא מסתייע דמ"מ בעינן בהדה ושלחו לו ולא בא: ומה שכתב גבי או שהיו בעיר אחרת שאין אדם שליט ברוח: זה דברי רוח ונמוקי יוסף וזולתו לא אמרו זה אלא גבי חולה דאין אדם שליט ברוחו וכן כתב הרמב"ם ז"ל תלמידו פ"ג בפי' אין מקבלין עדות אלא בפני בע"ד אלא אם יהיה בעל דין חולה או שהיו העדים מבקשים לילך למדינת הים ושלחו לבעל דין ולא בא הרי אלו מקבלין עדות שלא בפניו ע"כ: ודבריו מפורשים בלי צורות והקשים שכתב החכם נ"ר שכל מה שפירשנו בדברי הריא"ף ז"ל נפרש בלשונו: הביטו וראו אם יש לדברים אלו שום מציאות ואם יעלם דבר זה מעיני הנשים והקטנים ואומרו אין מקבלין תפש לישנא דגמ' כמנהגו הטוב דאמרינן התם מקבלין וכנגדה אין מקבלין: וכתב המרדכי פר' הגוזל בתרא וז"ל בכולהו גרסינן או אבל גבי ושלחו ליה לא גרסי' או: ופר"י ז"ל מכאן משמע מדלא גרסי' או דשלחו ליה גרידא מקבלין: ובאלפסי ובאביאסף שניהם כתבו ושלחו וכן נמצא בספר ישן:

ובפי' ר"ח משמ' דאין מקבלין עדים שלא בפני בע"ד עד שיהיה הוא חולה או עדיו חולי' ופתחו לי' בדיני' ושלחו לו ולא בא דכל שלשתן בעינן עד כאן במרדכי: וכן כתב הריב"א ז"ל וכן אם הוא חולה או עידיו חולי' או מבקשים לילך אין מקבלין עדות אא"כ שלחו לו ולא בא דאז הוא פושע אבל אם אינו פושע אין מקבלין בשום ענין אפי' היו עדיו חולים דמזל דידיה גורם וכו' עד וכן מסתברא מדקאמר ושלחו לו משמע דאכולהו קאי ע"כ:

וכתב עליו רבי' ירוחם ז"ל כי זה עיקר ע"כ: עוד כתב שם הרב הנזכר ז"ל ויש מי שפי' דבכולן בעינן שלחו ולא בא וזה נראה עיקר: עוד כתב בחתימת דבריו שכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל דבכולן צריך שלחו לו ע"כ: ומי שרוצה לפרש בדבריהם דבדיעבד עדותן עדות ואם היו בעיר אחרת מקבלין עליו הראיה שהם לא כתבו אלא סתם ובכל ענין משמע: ומי חכם ויודע פשר דבר שמוליד תולדות שלא יתחייבו בדברי המפרשים ז"ל כדי להוציא בהן אשה מתחת בעלה ולעשות בניה ממזרים במי אמר לן וכיוצא בו כי יאמר ומי אמר לן דבדיעבד לא יהיה עדותו עדות וכו' ועד מה ולמה: למתי וכמה: ומה שכתב בתחלת דבריו דרוב הפוסקים ראשונים ואחרונים אומרים דבעיר אחרת מקבלין: לא צדקו דבריו בזה דאפי' מיעוט' דמיעוטא ליכא: ויודע אני דבעל העטור כתב כך אבל לא להוציא אשה מתחת בעלה כדבעינן למימר קמן: ודברי אור זרוע שהביא לא ידענו מקומו כדי להשיב כהלכה אבל הנראה מכח הלשון דמיירי כשעמדו שניהם בדין דהיינו פתחו ליה בדיניה והלך זה לבקש את עידיו ומצאן בעיר אחרת דאז יעידו לפניו החכמים כמו שכתב כך גוזר שיעור הלשון: ומן הראוי היה לו להביא תחלת הענין לראות על מה הם נופלים הדברים: עוד כתב וגם הרשב"א ז"ל כתב בחדושיו וז"ל ואלו בגדולי כשהיה הוא חולה או עידיו חולים או מבקשים ללילך למדינת הים אין ממתינין ומקבלין שלא בפני בע"ד וכו' וא"ת שלא אמרו בכל אלה שמקבלין אלא דוקא במי ששלחו לו ולא בא: לא היא דבכל חדא מינייהו מקבלין וכו' וכן כתב הריב"ש ז"ל בתשובת שאלה וז"ל אין מקבלין העדים בדיני ממונות וכו' אלא כגון שהיו העדים חולים וכו' או כגון ששלחו לו ולא בא ע"כ: עוד כתב בסמוך נראה שכשהעדים הולכים למדינת הים אין צריך וכ"ש אם הם בעיר אחרת ע"כ: ואומר אני דמה שהביא ראיה מדברי הרש"בא והר"יבש ז"ל דגרסי או שלחו לו וכו' כ"ע ידעי דאיכא מאן דגרסי הכי אבל אין להניח כל הנהו רברבי וגדולי עולם דאמרי ושלחו וכו' והר"מבם ז"ל מכללם דזה מקומו: וניזיל בתר מפרשים אחרים: וכ"ש דהתולדה שהוליד בדבריהם לאו מילתא היא דהוא כתב שכשהעדי' הולכים למדינ' הים אין צריך כ"ש אם הם בעיר אחרת וכו' ואדרבה איפכא מסתבר' דכשהעדי' הולכים למדינת הים כל הדרכי' בחזקת סכנה וכ"ש דרך אניה בלב ים ושמא לא יבואו לעולם מה שאין כן כשהו' במקו' שיוכל הוא ללילך למקו' העדי' או יבואו הם למקומו: תדע מדקאמרי התם או שהיו רדופים ללכת למדינת הים וכו' ולא קאמרי' או שהיו הולכין לעיר אחרת: עוד כתב וז"ל וכן כתב הר"ר דוראן בתשובת שאלה וז"ל ומה ששאלתם אם נתקבלה עדות שלא בפני בע"ד אם דנין על פיה: תשובה דע שהרב בעל העטור כתב שאין דנין ע"פ אותה העדו' עד שתקובל פעם שנית וכן כתב הרשב"א

ז"ל אא"כ היו העדים הולכין למדינת הים והבעל דין רחוק ולא יוכל לבוא עד שיבואו עדיו: וא"ת זה שאמרנו שמקבלין לכתחילה כשהעדים בעיר אחרת דוקא בדיני ממונות אבל בגיטין וקדושין דדמו לדיני נפשות לא: שכן נראה בפי' שבדיני נפשות לעולם אין מקבלין שלא בפני בע"ד שכן כתב הרשב"א ז"ל פרק הגוזל וז"ל וקשיא לי אשמעתין דהא אמרי' דטעמא דאין מקבלין עדים שלא בפני בע"ד משום דאמר קרא והועד בבעליו וא"כ כי הוי הוא חולה או עידיו מבקשים ללכת למדינת הים איך מקבלין והתור' אמרה והועד בבעליו:

וי"ל דעיקר קרא גבי שור שהוא בדיני נפשות כתיב ובדיני ממונו' אסמכתא בעלמא הוא ומדרבנן ע"כ: ובודאי שאם היו דיני גיטין וקדושין נכללין תחת דיני נפשות לעולם לא היו יכולי' לקבל עדותן אלא בפני בע"ד אבל עידי גיטין וקדושין לולא שיש לנו ג"ש דדבר דבר היינו אומרים שבעריות אין אנו צריכין לשני עדים כמו שהוא פשוט בפרק האומר ובכמה דוכתי וא"כ דיו לבא מן הדין להיות כנדון אם המלמד שהוא דיני ממונות הוי והועד בבעליו אסמכת' בעלמא כ"ש דיני גיטין וקדושין הלמד ממונות דהוי אסמכתא וכיון דוהועד בבעליו ודאי שמקבלין עדות כשהעדים במדינת אחרת וכו': אמר המשיב עירוב פרשיות ועירוב דעות כתוב כאן: ואיברא ודאי דאיני רואה בדברי הרב בעל העטור שהביא כאן אלא דבדיעבד אינה עדו' עד שתקובל פעם שניה ודברי' אלו הם סייעתא דילן דאפי' בדיעבד אינה עדות אם נתקבלה שלא בפני בע"ד ואמנם דברי הרשב"א ז"ל שכתוב כאן בסמוך אם הם דברי הרשב"א אין פירושן כמו שחשב: ופי' דבריו שאין מקבלין אלא אם היו העדים הולכין למדינת הים והבעל דין היה רחוק שלא היה אפשר או לשלוח אחריו להעיד בפניו קודם שילכו עד שיבואו מאותו מקו' שהלכו לשם ואז מקבלין שלא בפניו: ואיני יודע למה הביא דברי' אלו והם כנגדו וכנרא' שהוא מפ' והבעל דין רחוק או הבעל דין רחוק וכו' ואין הפירו' כך והדברים מוכרחי' מצד עצמן: ודברי הרשב"א ז"ל שהביא בסמוך דכתב בפרק הגוזל בתרא דבדיני ממונו' אסמכת' בעלמא הוא ומדרבנן: ודאי דקא מייתי סכיני' חריפ' ופסקו' ללישנ' דידי' וכתב ראש דבריו והניח השארית שהקש' על הענין דאע"ג דממון אסמכת' בעלמ' הוא מצאנו בענין זה שאמרו בממון מה שלא אמרו בנפשו' והניח הדבר בצ"ע: ומה שכתב וז"ל דאם דיני גיטין וקדושין נכללין בדיני נפשות לעולם לא היו יכולין לקבל עדותן אלא בפני בע"ד וכו':

אני אומר דהא מילתא פלוגתא דרבוות' היא דאיכא מאן דמדמי לה להכי ואיכא מאן דמדמי לה להכי מיהו יהיה איך שיהיה ידוע הוא דעובדא דילן לאו דיני קדושין וגטין הוא ומי לנו מכריע גדול בזה יותר מהרב הגדול הרא"ש ז"ל שכתב בפי' בתשובה דאין בודקין

עידי נשים בדריש' וחקיר' ובנדון שלנו שהוא להוציא אשה מתחת בעלה כתב דבעינן דרישה וחקירה גדולה על פי גדולי ישראל וקבל העדות בפני האשה ובעלה אף על פי שיהיו בעיר אחרת אין מקבלין אלא בפניהם וכדבעינן למיכתב: ובר מדין ומדין הנה התוספות כתבו בפי' דדמי לדיני נפשות וז"ל פ"ק דמכות והיה לנו לומר דעדות הכשרין בטלה והאי דומיא דדיני נפשות דשרי' אשת איש שיש בה מיתת בית דין וטעם דפרישנא לעיל גבי עדות נפשות שייך נמי בגט וכו' ע"כ: וכן נמי כתב בהגה"ה בספר המצות הקצר ומכל מקום צריך לברר עדים גבי גטין וקדושין שאם לא כן כולהו עדים ורגילות הוא ששם עומדים קרוביו וקרובי האשה והוו להו נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה כדאמרינן גבי דיני נפשות דחשבינן התם ערוה כדיני נפשות וכן כתבו רבותי' ז"ל ע"כ ונמצא נאה דורש ואין נאה מקיים: וגם הרשב"א ז"ל שבנה עליו יסודהענין הנה הוא דוחה אותו באמת הבנין: דכתב בתשובה גבי קדושין וז"ל דמן התורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות צריכין דרישה וחקירה אלא שבדיני ממונות בלבד הקלו משום נעילת דלת אף כשתמצא לומר שהוא כדיני ממונות הואיל ועדיין לא נשאת היא לאחר ואין כאן עדיין דיני נפשות ע"כ: משמע בהדיא מדבריו דהנשואה לאחר היא דיני נפשות: וכדברי הרא"ש ז"ל שכתבנו ושנכתו' בסוף תשובה זו בס"ד ואפי' גבי קדושין כתב ז"ל וכ"ש דאפשר שאלו בדיני ממונות הואיל וראוי לבוא לדיני נפשות אם תזקק היא לאחר והיא מקודשת לו ע"כ: וכיון שנהרס יסוד הבנין אין לדקדק אחריו בלמד והמלמד שלו לבל ירבו עלינו הדברים ללא תועלת:

עוד כתב ומעשים בכל יום כשיש אי זו אשה נשואה שלא כהלכה ויש עדים במדינה אחרת ששולחים משם דעו כי פלוני' נשאת שלא כדין ומיד מפרישין אותה ממנו ע"כ: ודאי דדברים כאלו לא ניתנו ליכתב דאשה זו נשאת ע"פ בית דין כהלכה וכהלכה וסופה יוכיח על תחלתה דאפילו עתה עם כל עדויותיו וטענותיו לא מצאה ידו ורגלו להפריש' מבעלה כ"ש באותו זמן שלא היה לו שום עדות ולא שום טענה: ומה שכתב מעשים בכל יום אפשר שכונת החכם על יומו של הב"ה שהוא אלף שנה אבל אנו כל ימינו לא ראינו ולא שמענו כיוצא בזה אלא בדבר הברור כדומה לחליצה שחלץ הוא לאשה בכאן שלא מדעת ב"ד של המקום וכשהלך לשם מצא שני עדים שראו את בעלה חי וכדומה לזה: אף כי הא מילת' לא שייכא הכא כלל כי בשעה ששמענו שבאו העדויו' לכאן ליד החכם באותה שעה שמענו כי היו העדויות מזוייפות והראיה שהחכם נתנן בתוך גנזיו ולא יצאו לאויר העולם עד ששלחנו אחר הטופס לירושלם לראות הנראה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו שיקבלו עדות על אשה והיא בבטן אמה ויש להם פה להשיב או

מצח להרים ראש: והן לו יהיה כדבריו הראיה שהביא מפ"ק דקדושין לאו ראיה היא דמה שכתב כי רחקו רבנן לאותה משפחה וכו' אדרבה דדברים אלו באו כנגדו דלא מצינו שהוציאו האשה מבעלה אלא נשארה תחת בעלה וילדה לו בנים ובנות ואותם הם שרחקו חכמים משום ספק: ומה שכתב שכיון שנדענו שנתקבלו העדויות בורושלם וכו' כבר כתבנו דאיהו חלם ואיהו מפשר דודאי לא נשמעו הדברים עד שבאו העדויות ובשעתן נראה בהם הפיסול ונטמנו הדברים עד שבא הוא לגלותן: עוד כתב ועוד תלמוד מכאן מק"ו שאם מקבלין עדים שלא בפני בע"ד כשהעדים בעיר אחרת משום הפסד ממון כ"ש משום איסור אשת איש ע"כ:

ואני אומר שזה ק"ו של הבאו שאפילו את"ל שמקבלין עדות ממון בעיר אחרת להוציא אשה מתחת בעלה אין מקבלין ודברי הרא"ש ז"ל בתשובתו יוכיחו שבאו שם הדברים בבירור שאין אחריו בירור וכדאי הוא לסמוך עליו בשעת הדחק כזה ואפילו אם היו עליו חולקין כ"ש במקום שלא מצינו עליו שום חולק באותו נושא: ואפילו בממון רוב המפרשים סוברים דאין מקבלין אלא בפני בע"ד כדכתיב וכדבעינן נמי למיכתב בס"ד: ומה שכתב דבאשת איש אפילו משום חששא מועטת או קול אנו חוששין ע"כ: לא שת לבו דקלא דבתר נשואין לא חיישינן ליה כלל לכ"ע וכ"ש קול אשר כזה שהיה שוברו עמו כדאמרן: גם טרח לידע אי מדמינן עידי נשים לדיני נפשות או לדיני ממונות ואייתי פסק הלכה כרבי עקיבא דלממון מדמינן ליה: הנה יגע לריק דאפילו ממון אין מקבלין אלא בפני בע"ד לדעת רוב המפרשים אף כי עובדא דילן לאו כממון הוא כדאמרן: ומה שכתב החכם נ"ר והביא תשובת הרשב"א ז"ל בענין קבלת עדות של שני עדים שהעידו שאשה אחת קבלה את גיטה מידם לפי שעשאם בעלה שלוחי' ועידי מסירה ליתן הגט בידה ונתנו אותו בידה ולא נתפרסם הדבר וזאת העדות נתקבלה שלא בפני האשה ויוכל בעלה לישא אשה אחרת: או אם יקרא פורץ גדר תקנת רבי' גרשום מאור הגולה שתקן שלא ישא אדם אשה על אשתו מאחר שלא נתקבלה העדות בפני האשה: והשיב הרב ז"ל נראה פשוט בעיני שאין זה בכלל מה שאמרו שאין מקבלין עדות אלא בפני בע"ד שזה אינו בא לדון עכשיו בינו ובין האשה אלא להעיד על עצמו שהוא מותר לישא אשה וכו' והביא הרב כמה סניפין לדבר זה וכתב דאפילו לגבי ממון אין הדבר ברור אם קבלו העדו' שלא בפני בע"ד שלא תהיה קבלתן בדיעבד קבלה: והוא עצמו כתב במקום אחר דאפילו בדיעבד אין קבלתן קבלה: וכן כתבו רוב המפרשים וכמו שיבוא דבריהם לקמן בס"ד גם מה שכתב שם בשם הרב בעל העטור ור"ת ז"ל דכשהעדי' בעיר אחרת מקבלין:

כבר כתבנו בזה דהיינו בדיני ממונות או באיסור אשה אשר כזה מפני התקנה אבל להוציא אשה מתחת בעלה ולעשות בניה ממזרים הכל מודים דבעינן בפניהם כמו שכתב הרא"ש ז"ל בפי' ובבירור ולא מצאנו עליו בענין זה שום חולק אדרבה הרשב"א ז"ל עצמו דעתו כדעתו כדכתיב לעיל: וכ"ש במקום שאפשר שיבואו העדים לכאן או ילכו אלו לשם דלאו מבקשים לילך למדינת הים נינהו אלא קבועים במקומם ואין בהם אותו חשש שכתב הוא ז"ל שלא ימצאם: הלא תראה כי אפילו בדבר הקל אשר כזה הוצרך לכל כך טעמים שכתב כגון שהיו העדים יראים להראות לפני האשה וקרוביה וכו' וכגון מה שכתב ודי שנא' בעלמא דאין עדותן עדות לגמור את דינו ולהוציא ממון בעדות זו אבל שנאמר אין עדותן עדות ונוציא ממנו ממון א נענישו כולי האי לא אמרינן וכו': גם הירושלמי שהביא הרב להוכיח ממנו שכל שאין בע"ד מצוי כאן שמקבלין אין הדברי' מוכרחי' שם: ומעשה שהיה כך היה שהיה מצוי שם רבי ירמיה וקבלו העדות שלא בפניו ולפי' היה מצטער ותמה על דבר זה וזהו שאמר וכי מקבלין עדות שלא בפני בע"ד ואפי' הוא עמהם באותה שעה ע"כ: ולא יתחייב מכאן שאם היה בעיר אחרת לא היה מצטער אלא דהא עדיפא והיינו דקאמר הרב ז"ל בחתימת דבריו מכלל כל דברים אלו שכתבתי נראה לי לפטור את זה שנשא אשה אחרי קבלת עדות זו מעונש הנושא אשה על אשה וכו' ע"כ: משמע שלא היה הדבר כל כך מסויים בידו לפטור אותו בטענה א' מאותן שזכר בדבר הקל אשר כזה: כ"ש בעובדא דילן דרוצין לדמות בה מילתא למילתא דלא דמיא כדי להוציאה מתחת בעלה: ולמה נניח דברי הרב הגדול בענקים הרא"ש ז"ל שהוא רב מובהק וגדול האחרונים ודברי הרשב"א עצמו שכתב דהא מילתא דיני נפשות היא כדכתיב לעיל ומהדרינן אפרכי ואשנויי ולעשות היקשים וגזרות שוות בדברי המפרשים ואינן שוות ואם בחבלי ההעדר רוצה למשוך את האשה ולהוציאה מתחת בעלה איך לא נחזיק אנחנו אותה ונעמידנה עם בעלה בעבותות חבלי אטון מצרים ובכמה קשרים של קיימא:

וכבר כתבנו דכל מה שכתבנו בזה הוא מפעולת הריק ומתנועת המותר דבנדון שלנו כל העדים פסולים ומה איכפת לן אם נתקבלה העדות בפני בע"ד או שלא בפניו: ודעת הריב"ש ז"ל תתבאר לקמן ויבואו דבריו שכתב בפי' בס"ד: עוד כתב החכם נ"ר ועל כל פנים תמהתי מאלו המורים להתיר הפלא ופלא למה לא הפרישוה מבעלה כששלחתי העדויות מירושלם שאם מטעם פסלו' העדים עדיין לא נודע פיסולם: ושמעתי שסברו דכיון שנתקבלו העדויות שלא בפני בע"ד אין להם תיקון לחזור ולהעיד וה"ל כמאן דליתנהו ולפי' לא חששו להם: וא"כ קשיא לי עליהם תרתי חדא שהעדות שנתקבל בפני

ה"ה כמה"ר שמואל ן' סיד ז"ל בלילה איך חזרו וקבלו אותה ביום דמה לי שלא בפני בע"ד מה לי בלילה: ועוד היאך קבלו הם עדים שלא בפניה ובפני בעל הראשון להתירה לעלמא אבל האמת הוא לכ"ע שאם נתקבל עדות שלא בפני בע"ד בששני הכתות והעדים מצויין בעיר שתקובל העדות בעד ע"כ: ומה שתמה ונפלא הפלא ופלא למה לא הפרשנוה מבעלה וכו' ודאי דהאי גברא לא חש לקמחיה ואינו רואה שבא בכאן בכעין דבריו של מעלה ולמה יטריח אותנו ואת עצמו לכתוב הדברים פעם אחר פעסוכבר השבנו על דבר זה פעמים שלש ואמרנו כי כשבאו העדויות הנזכרות ליד החכם השלם ז"ל לא הראה אותן לנו ולא עמדנו על תכונתם ובשעה שראו אותן קצת מאנשי מקומם ידעו בזיוף ואמרו אותו על החכם הנזכר ויצא הקול ולעזה מדינה ותהום כל העיר עליהם שהאחד מהם יצא מן המדינה קודם שנולדה הבת וגם האחר לא נמצא שם כשנשאת ואז הגיעו הדברים לאזננו ושלחנו לירושלם אחר הטופס ונגנזו הדברים עד עת קץ שבא החכם לעורר מדנים ודברים שכבר נחו ושקטו: וגדולה מזאת שגזר אומר ואמר שעדיין לא נודע פיסולם וכו' ואין אלו אלא דברי נביאות כי מי הגיד לו דבר זה ולא בשערנו עמדו רגליו באותו זמן וכבר כתבנו כי קודם שמענו בפיסולם ממה ששמענו בהם או בדבור א' נאמרו:

ומה שכתב ששמע של סברתנו דכיון שנתקבלו שלא בפני בעל דין אין להם תיקון וכו': האמת אם אינה סברתנו היא סברת גדולים ועצומים כגון הרמ"ה ז"ל וזולתו מן המפרשי' וכמו שיבא דבריהם בס"ד: ואמנם אנחנו לא אמרנו אלא שאלו העדויות נתקבלו שלא בפני בע"ד ואין דנין ע"פ אותה עדות עד שתקובל בפני הבעל והאשה כי אם היו העדויות מתקבלות בפניהם לא היה ן' תמאם וזולתו מעידי' אותה עדות כי אבן מקיר הית' צועקת עליהם: כ"ש קבלת עדות אחר ט' שנים לנשואי האשה בלא שום מערער ובלא שום מנגד לא מצד הבעל הראשון ולא מצד השני ולא מצד האשה: האמת כי מעולם לא נתקבלה עדות אשר כזה ואלו היו העדים כשרים החרשנו: אבל אונאת הנשים מרובה שדמעתן מצויה: וכבר כתבנו פעמי' רבות דלרוחא דמילתא כתבנו כל זה דודאי לא בעי' הכא לא בפניהם ולא שלא בפניהם: והנה אין לנו עסק עתה לא בדברי ה"ר מנחם הארוך שהביא ולא בדברי הקצר ולא זולתן: כי מי משלנו מי שמכחיש אותן דברים אלא אותן רבנים גדולים שכתבנו: ומה שרצה לדמות קבלת עדותנו לקבלתו וכתב וז"ל ועוד איך קבלו הם העדויות שלא בפני הבעל הראשון וכו' בכל הארץ מודעת: כי דבריו אלו לא יסבול אותן הדעת: דמדמה עדות של אשה שנשתמד בעלה ונטמע בין העובדי כוכבים מכמה שנים כדי להקל עגוניה ואי אפשר באופן אחר: לעדות שקבל בירושלם בלא סבה להוציאה

מתחת בעלה ולעשות בניה ממזרים והבעל והאשה יושבים כאן במצרים ואפשר לקבל העדות בפניהם אם יצטרכו לזה: עוד בא לחקור ולדרוש אם עידי גטין וקדושין צריכין דרישה וחקירה או לא: והביא דעת המפרשים הנראה מהם שצריך והנראה מהם שאינו צריך וכתב דלכלהו בדין מרומה בעינן דרישה וחקירה: ואיני יודע מה הזקיקו לדברים אלו אם לא להיות לו כסות עינים אם נתפוס עליו שעבר על דברי הרא"ש ז"ל וקבל עדות אשרכזה לכתחלה הפך הדין בלא שום דרישה וחקירה:

וכבר כתבנו דהיינו דאמרי אינשי מילתא דאית בך קדום ואימרה: כי מי שמע כזאת הנפלאה: וכאלה מי ראה: מיום עשות ה' על הארץ אדם: והיה לבשר ודם: ששום חכם או דיין או תלמיד תצא מבית דינו קבלת עדות על אשה בעולת בעל: והיא בבטן אמה בלא שום מערער ולא מעיר היש לך בעולם דין מרומה גדול מזה: וגם העד האחר גם הוא לא נמצא שם והוא לא שת לבו גם לזאת ולא דרש ולא חקר: ואנן שתקין ואיהו מקרקר: ולא מסתייע מאי דקאמר ואין לעשות דבר כזה בקהלה ואם בישראל: כי אינם ממקבלי שוחד דברים: לעשות את בניהם ממזרי': ואלא מעתה כל אשה שנשאת שלא לדעת אביה מימי עולם ומשנים קדמוניות היתה עדותן של העדים עדות מרומה: ומי לחש לו שהעדויות הראשונות לא חקרו הדייניין ודרשו בהם כפי היכולת וכפי הראוי לעדות אשר כזה ומי חלק עליו בדין מרומה ואמר שאינו צריך דרישה וחקירה רבותא למקרי בהלכות עדות להרמב"ם ז"ל פ"ג ובאותה תשובה שכתבנו להרשב"א ז"ל גם בתשובותיו של הריב"ש ובספרי המפרשים ז"ל האומרים דבר זה והנה הם מונחים בקרן זוית כל הרוצה לראות יבוא ויראה: עוד כתב בחתימת דבריו שלפי דעתו שלא היה מקום להתיר האשה הזאת מכח אותם העדים שנתקבלו בפניהם אלא כדי לבטל המחלוקת לא רציתי לדבר איך אין ממשות בעדותן ע"כ: אמר המשיב שקילא טיבותיה ושדיא אחזרי: ולמה לא ידבר וידבר אם בדברים אלו שהיו לדעתו ברורי' כשמש נהרס כל בניינו ונפל כל עניינו: מה יעשה באותן שהשמיט בחשבו שלא יעלה בידו מהם מילתא לא זעירא ולא רבא: ולא כמא דמסיק תעלא מבי כרבא: ואדרבה אפריון נמטייה למר יעקב אם יסדר לנו קונטריס אחר כזה באותו ענין שיותר: ולא יכפה על תורתו פסכתר: ועתה ראיתי לכתוב דעות אותן הגדולים שכתבו דאפי' בדיעבד אם קבלו העדות שלא בפני בע"ד אין דנין ע"פ אותה העדות כלל ואעפ"י שאין אנו צריכין לזה כיון דאתא לידן נימא ביה מילתא:

כתב הרמנ"ע ז"ל בתשובה וז"ל ורבי' יצחק ברבי אשר כתב דאין מקבלין עדות אלא בפני בע"ד ואפי' אם קבלו אינו עדות לדון על פיו וכן משמע בפרק ב' דכתובות: וכן כתב הרמב"ן ז"ל בתשובה וז"ל עדות שקבלו אותה ב"ד שלא בפני בע"ד ודאי אפי' בדיעבד

אינה עדות והכי מוכח פרק כיצד הרגל ופרק האשה שנתאלמנה ומעצמו הוא מוכרע לפי שהם טועין בדבר משנה ואין דיניהם דין שלא כדברי בעל העטור ע"כ: וכן כתב הרמ"ה ז"ל בשלהי קמא וז"ל מיהא שמעינן דאפי' בקבלת עדות בעלמא דלא פסקי השתא לדינא אין מקבלין עדות אלא בפני בע"ד וכו' עד דאי עבר וקבל לאו כלום הוא דהוה להו כמי שטעה בדבר משנה וחוזרין וכו' עד דב"ד שקבלו עדות שלא בפני בע"ד לא מהניא ההיא קבלה לחיוביה להוא בע"ד כלל: עוד כתב בתשובה וז"ל הכין חזינא דהא סהדותא בטלה מתלתא אנפי אנפא קמא דאין מקבלין עדות אלא בפני בע"ד ואפי' למאן דאמר מקבלין אי אתי בע"ד ומערער ערעורו קיים וכ"ש אנן דקי"ל שאין מקבלין שערעורו קיים ע"כ: וכן כתב בעטור וז"ל ומסתברא דאי אתי ומסהדי זימנא אחריתי באפיה קבלין ליה ואי לא לא קבלינן דגרסינן בירושלמי מקבלין עדות שלא בפני בע"ד ועבדי' ליה גזר דין ואם ערער ערעורו קיים וכ"ש אנן דקי"ל דאין מקבלין שערעורו קיים ע"כ וכן כתב הרא"ה ז"ל דכיון דקי"ל דאין מקבלין עדות שלא בפני בע"ד אם עברו וקבלו לא עשו ולא כלום דהוו להו טועין בדבר משנה דקי"ל דחוזר וכמו שכתבו בשמו בפי' ההלכות פרק כיצד הרגל ופרק הגוזל בתרא: וכן כתב הרשב"א ז"ל בחדושיו דאין מקבלין עדות שלא בפני בע"ד אלמא הכי הלכתא: ובירושלמי משמע דאם קבלום שלא בפני בע"ד לא עשו ולא כלום: ושמואל נמי הכי ס"ל דאין מקבלין אלא אם פתחו ליה בדיניה ושלחו ליה ולא בא וכדאמר רב עוקבא דמיניה דשמואל מפרשא ליה הכי ע"כ:

וכן כתוב בספר חוקות הדיינין וז"ל אין מקבלין עדות אלא בפני בע"ד ואם קבלו אותה שלא בפניו אינו כלום לחייב את בע"ד על פי אותה עדות כדאיתא בב"ק פרק הגוזל בתרא: ויש אומרים דכיון שהעידו שלא בפני בע"ד שוב אין חוזרין ומגידין בפניו כך נראה דעת הרמ"ה ז"ל פרק הגוזל וכן הורו מקצת הרבנים ז"ל: ויש אומרים שיכול לחזור ולהעיד לפני ב"ד וכן עיקר ע"כ: וכן נמי כתוב בספר חשן משפט וז"ל אם קבלו עדות שלא בפני בע"ד אין דנין על פיו וכו' ע"כ: וכן כתב הריב"ש ז"ל בתשובה וז"ל הלכה פסוקה שאין מקבלין עדות אלא בפני בעל דין ואפי' בדיני ממונות כדאיתא בפרק הגוזל בתרא כמו שאמרו שם והועד בבעליו יבוא בעל השור ויעמוד על שורו והסכימו המחברים ז"ל שאף בדיעבד אם קבלו אותה שלא בפניהם אין עדותן עדות אין צריך לומר בדיני נפשות החמורים וכן איתא במסכת סנהדרין פרק כהן גדול גבי עובדא דינאי מלכא ע"כ וכן כתבו מפרשי' אחרים וכתב רבינו שמואל הכהן גאון ז"ל בספר לואזסאל אחכאם שחבר בלשון ערב ז"ל ואם העיד העד שלא בפני בעל דין ונתחרש או נסתמא או נשתטה או נשתמד אם אותו שהועד עליו אדם ידוע עם שתהיה העדות ידועה עדותו עדות ע"כ:

ועתה יראו הרואי' ויבינו השומעי' כי כולם דברו סתם ולא חלקו בין מצויין בעיר ובין מצויין בעיר אחרת והיכי לא משתמיט חד מינייהו לחלק ולמימר הכי ואפילו בדיני ממונות כד מחלק הרב בעל העטור ז"ל: אלא דעל כרחין לא שנא להו מצויין באותה העיר או בעיר אחרת: וכן הוכיח הרא"ש ז"ל בתשובה בכעובדא דילן בפי' ובבירור וז"ל דאין מקבלין עדות אלא בפני בע"ד ואם קבלוהו שלא בפני בע"ד אינה עדות כי נתקבלה שלא כדין וכאלו לא העידו דמי וכו' ע"כ:

עוד כתב בתשובה אחרת גבי עדות שנתקבלה בעיר אחרת להוציא לעז על אשה בעולת בעל וז"ל שם ובנדון הזה לאסור אשה על בעלה הכל מודים דבעי' דרישה וחקירה ולקבל העדות בפני בעלי דינין ובפני גדולי ישראל שידעו לחקור ולדרוש ולא להסתיר עצה במעמקי' ולהוציא לעז על האשה היושבת תחת בעלה ואף בדיני ממונות אין מקבלין עדות שלא בפני בע"ד וכו' ע"כ: עוד כתב שם בחתימת דבריו וז"ל וראוי להעניש לכל מי שהיה באותה עצה ובאותו ועד לקבל עדות של לעז על אשה היושבת תחת בעלה שלא בפניהם ע"כ: וכבר כתבנו דגם הרש"בא ז"ל מדמה דין שלנו לדיני נפשות דלעולם בעינן ביה דרישה וחקירה וקבלת עדות בפני בע"ד ואפילו אם היו בעיר אחרת כדברי הר"אש ז"ל: ובענין דבי דינא בתר בי דינא לא דייקי לא רציתי להטריח עצמי בדבר הברור וכמו שכתבו המפרשים ז"ל: וגדולה מזאת אני אומר להיות סניף לכל הכתוב לעיל דאפילו אם היו אותן עדים שקבל החכם כולם כשרים ונתקבלה עדותן בפני בע"ד בדרישה וחקירה כראוי והוו להו תרי ותרי כיון שנשאת לא תצא: מכמה אנפי חדא שעידי ההכחשה באו לאחר שנשאת בכמה שנים: ועוד שבאו עידי ההיתר תחלה והעידו שנתקדשה ונשאת בעל כרחו של אביה: ופשוט הוא דקטנה שנתקדשה ונשאת שלא לדעת אביה כאלו לא נתקדשה כלל וכ"ש בעל כרחו: ועוד שנשאת על פי ב"ד אחר שחקרו ודרשו בענייניה קרוב לשתי שנים רצופות: ומוכחא הא מילתא שפיר מההיא דפרק האשה שנתאלמנה שנים אומרים נתקדשה ושנים אומרים לא נתקדשה דקתני בברייתא דאם נשאת לא תצא: ואע"ג דלפום מסקנא אפכה רב אשי ומוקי לה בשנים אומרים ראינוה שנתקדשה ושנים אומרים לא ראינוה שנתקדשה ואם נשאת תצא: איכא למימר דדוקא היכא דאמרי הכי לא ראינוה שנתקדשה ומשום דעבידי אינשי דמקדשי בצנעה: הא לאו הכי אלא שהעידו בדבר הברור כהכא לעולם אימא לך דאם נשאת לא תצא:

וכי תימא והא אוקי רב ששת לברייתא דלעיל בשנשאת לאחד מעידיה והכי נמי איכא למימר הכא גבי נתקדשה: הא ליתא דלא אשכחן דקאמר רב ששת הכי אלא במת או נתגרשה דכולהו באשת איש קא מסהדי אבל גבי קדושין מהיכא תיתי לן דנימא הכי:

וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל דלא כתב ההיא דנשאת לאחד מעדיה אלא גבי מת או נתגרשה בפרק י"ב מהלכות גרושין אבל גבי קדושין סוף פ"ט לא הביא דברי רב ששת כלל אלא מילתא דרב אשי כצורתה שנים אומרים ראינוה ושנים אומרים לא ראינוה אינה עדות והיינו נמי דלא קאמר שנים אומרים נתקדשה ושנים אומרים לא נתקדשה וכו' כלישנא דברייתא ומפכה והוי רבותא טפי וכ"ש לפי דעת רוב המפרשים והמחברים ז"ל דאית להו דתרי ותרי ספיקא דרבנן דמאן דאית ליה הכי סביר' ליה דמדינה דאורייתא מוקמינן לה בחזקתה ואפילו לקולא איקיימא בחזקת היתר אלא דחומרא היא שהחמירו רבנן באשת איש דלא לאוקמה בהכי דלא מחמרי בה כל כך בכגון עובדא דילן ולימא אם נשאת תצא: ובהדיא כתב הריב"ש ז"ל גבי שנים אומרים נתקדשה ושנים אומרים לא נתקדשה ז"ל ולמאן דאמר בפרק ד' אחין דתרי ותרי ספיקא דאורייתא ולא מוקמינן אתתא אחזקתה הבא עליה באשם תלוי קאי ולא תנשא ואם נשאת תצא אם לא נשאת לאחד מעדיה וכו' ולמאן דאמר דתרי ותרי ספיקא דרבנן ומוקמינן אתתא אחזקתה הרי זו לא תנשא לכתחלה ע"כ: משמע בהדיא דלמאן דאמר דתרי ותרי ספיקא דרבנן לכתחלה הוא דלא תנשא אבל בדיעבד אם נשאת לא תצא: ועל כרחין דליכא למימר הכא בשנשאת לאחד מעדיה דאם כן מאי איכא לדידיה בין מדאורייתא לדרבנן אפילו מדאורייתא קאמר לעיל דאם נשאת לאחד מעדיה לא תצא: וכן כתב הרב בעל ההשלמה ז"ל דבהתירוה לינשא אפילו לא נשאת תנשא לכתחלה ואפילו לא נשאת לאחד מעדיה אם נשאת לא תצא ע"כ:

וכן דעת המפרשים דאית להו דתרי ותרי מדאורייתא ואפילו במת או נתגרשה אם נשאת לאחד מעדיה לא תצא: וכל שכן בנדון שלנו שבאו עדי ההיתר תחלה והוי כשנים אומרים לא נתקדשה ושנים אומרים נתקדשה: ועוד שבאו העדים המכחישים לאחר כמה שנים משנשאת ולא דמי להההיא דשנים אומרים נתקדשה ושנים אומרים לא ראינוה שנתקדשה דעל כרחין דבאו השתי כתות של העדים קודם שנשאת: ובודאי דבכי האי גוונא דילן אפילו הר"ן ז"ל דנראה דמצריך בהא מילתא דשנים אומרים נתקדשה ושנים אומרים לא נתקדשה נשאת לאחד מעדיה בהא ודאי מודה דלא בעי' נשאת לאחד מעדיה אלא דאם נשאת בכל ענין לא תצא: וכדאיתא בפרק האשה רבה דתנן התם אמרו לה מת בנך ואחר כך מת בעליך ונתיבמה ואחר כך אמרו לה חילוף הדברים תצא והולד הראשון והאחרון ממזר: ושקלו וטרו בה בגמרא ואקשו התם היכי דמי אי לימא תרי ותרי מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני כלומר סמוך אהני דמכשרי ולא תצא: ומסקנא התם לעולם בתרי ותרי והשנים האחרונים היו עדי הזמה שהזימו את הראשונים שמע מינה דתרי

ותרי דמכחשי אהדדי בלא הזמה בכי האי גוונא שבאו האוסרים לאחר שנשאת לא תצא: וכן כתב הרמ"ה ז"ל וז"ל והא דאמרינן אשה שהלך בעלה למדינת הימואמרו ליה מת בעליך ואחר כך מת בניך ונשאת ואחר כך אמרו לה שהבן מת החלה והיתה זקוקה ליבם ותצא: דוקא שהזימום עדים אחרונים לראשונים אבל בהכחשה כלומר שהכחישום לא תצא: ע"כ: וכן כתב הר"ן ז"ל עצמו פרק ב' דכתובות וז"ל האשה שהלך בעלה למדינת הים ואמרו לה מת בנה ואחר כך מת בעלה ונתיבמה ואחר כך אמרו לה חילוף הדברים תצא וכו' ובעינן עלה בגמרא הכי דמי אי דאיכ' תרי ותרי מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני ולא תצא: ועוד ממזר: ספק ממזר הוא: ואי אמרת אוקי תרי לבהדי תרי ואוקי אתתא אחזקתא הכא דין הוא שתצא שהרי חזקתה לשוק והולד ממזר גמור מאשת אח שלא במקום מצוה:

אלא שמע מינה דלא אמרינן אוקי תרי לבהדי תרי ואוקי אתתא אחזקתה להוציאה מבעלה באומר בריא לי שמותרת לי וכו' ע"כ: הא קמן בהדיא דאפילו הר"ן ז"ל בכי האי גוונא לא בעינן נשאת לאחד מעידיה דלא הכא כלל: וידוע הוא דבעובד' דילן הם אומרים בריא לי שנתקדשה ונשאת בעל כרחו של אב וכ"ש היא ואביה דבדידהו גופיהו הוה עובדא ושייך בהו בריא לי טפי מאותן מקומות שנאמר בהן דבר זה: וכל שכן למאי דפרש"י ז"ל באומרת בריא לי וז"ל אין לבי נוקפי שברור לי שאלו היה קיים היה בא: ע"כ: ובהא מילתא גופה כתב הר"ן ז"ל באומר בריא לי שמותרת לי כמו שכתב בדבריו לעיל והכא נמי הבעל אומר כך וכן נמי כתבו שם התוספות וז"ל מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני אף על גב דתרי ותרי ספיקא דרבנן ואיכא לאוקמה בחזקת איסור ליבם אמר הר"י ז"ל היכא דהיבם אומר בריא לי והיא אומרת בריא לי לא הוה לן למימר תצא מידי דהוה אנשאת לאחד מעידיה דריש פרקין ע"כ: וכדברי הר"ן ז"ל שכתבנו: ואע"ג דבהאי מילתא נמי איכא חזקה דאיסורא ליבם שמת בעלה תחלה כדכתבו המפרשים ז"ל אפי' הכי לא מוקמינן לה בההיא חזקה משום דאיהו דיקא ומינסבא וכמו שכתבו גם כן התוספת שם בפי' וז"ל דמ"מ מהני דיוקא דידה לענין דמרעה לה לחזקת איסורא ליבם ע"כ: וכ"ש בעובדא דילן דליכא חזקה דאיסורא כלל אלא חזקה שנתקדשה ונשאת בעודה קטנה מכח קטטה על ידי זקן הקהל וכל הכתות של העדים מודים בזה והחזיקו הקטטה והקטנות: ולכל הצדדין ליכא הכא אלא חזקה דהיתר דהא תרי ותרי דמכחשי אהדדי כי האי גוונא הני אמרי נשאת שלא לדעת אביה והני אמרי נשאת לדעתו עדות השתי כתות בטלה כמו שכתבו המפרשים והרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה בכתובות פרק

האשה ז"ל ומעלין אותו לכהונה לפי שעדות השנים שהעידו בו שהוא כשר והשנים שהעידו בו שהוא פסול תבטל וישאר בחזקת אביו וכו' ע"כ:

הם הכא נמי כי בטלה עדות השתי כתות נשארה בחזקת קטנה שנתקדשה ונשאת בקטנותה: גם כל העולם מעידים דבקטנותה נפרדו זה מזה ולא ראו זה את זה עד היום: ולא הוו ידעי שורת הדין בזה דלאו כלהו אינשי דינא גמירי וכ"ש דין אשר כזה ועמי הארץ ובורי' כאביה והיא דלא ידעי בין ימינם לשמאלם עד שאמרו שגלה את אזנם אז חכם אחד ואז באו לב"ד והביאו העדי' לפניהם והתירו אותה לינשא אחר הדקדוק הרב והחקירה הגדולה שנה על שנה ולו הונח שהיה בכאן חזקה לאיסור כמו שעלה על לב החכם איכא למימ' נמי הכא אתתא דיקא ומינסב' ומרעה לה חזקה דאי לאו דידעה בבירור שנשאת בעל כרחו של אביה לא הות מיקדשא ומשיאה נפשה וכבר כתבנו דהא מילת' ידיעא לה ולאביה בבירור הילכך אתיא חזקה זו דאתתא דיקא ומנסבא ומרעה לה לחזקה דאשת איש אפילו אי הוה אמרינן דאית לה האי חזקה: וכמו שכתבו התוספות נמי שם פרק שני דכתובות ז"ל ובשנים אומרים לא מת דאמרינן לעיל לא תצא ולא מוקמינן לה אחזקה דאשת איש היינו משום דחזקה דאשה דיקא ומינסבא מדעת לה לחזקת אשת איש ע"כ: וכבר כתבנו לעיל שכתבו שם נמי ז"ל ויש לומר דמכל מקום מהני דיוקא דילה לענין דמרעה לחזקת איסור ליבם ע"כ: וכן נמי כתבו בפרק חזקת הבתים בשם ר"ת ז"ל גבי שנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת וכו' ז"ל אומר ר"ת ז"ל דאתיא חזקה דדיקא ומינסבא ומרעה חזקת אשת איש וכו' וכן נמי כתבו גבי שנים אומרים נתגרשה וכו' דלענין הכי דיקא ומרעה חזקת אשת איש דלעולם יראה שמא יוזמו עדיה או יפסלו בגזלות ע"כ: גם הרשב"א ז"ל לא הניח לנו בעניינא דילן שום ספק שכתב שם זה לשונו וההיא דפרק האשה רבה דאמרי לה חילוף היו הדברים: דאקשינן תרי ותרי נינהו מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני כלומר ולא תצא:

מסתברא משום דהני תרי דאמרי חילוף היו הדברים לא באו עד שנתיבמה הוא דאמרי' מאי חזית דסמכת אהני דאתו בתר יבום סמוך אהני דנתיבמה אפומיהו: ותדע לך דהא דרבי מנחם בר' יוסי דאמר בפרק שני דכתובות בין מת בין נתגרשה לא תנשא ואם נשאת תצא מודה הוא דאם נשאת עד שלא באו הני דאמרי לא מת ולא נתגרשה לא תצא כדאמרי' התם אמר רבי יוסי ברבי מנחם אימתי אני אומר תצא בזמן שבאו עדים ואחר כך נשאת אבל נשאת ואחר כך באו עדי' לא תצא ע"כ וכבר כתבנו דלית לן הכא נשאת לאחד מעדיה וזה דבר ברור ואין צריך לפנים: וידוע הוא דהא מילתא דרבי מנחם דבאו עדים לאחר שנשאת על כרחין דהלכתא היא: והתם פרק חזקת הבתים אקשינן

מינה וכמו שכתב שם הרב רבינו יוסף ן' מיגאש ז"ל במילתיה זה לשונו אבל נשאת ואחר כך באו עדים הרי זו לא תצא: אלמא אף ע"ג דאתו סהדי השתא דאשת איש היא ואילו אתו מעיקרא מקמי דאינסיב' לא הוה שבקינן לה לאנסובי וכיון דבתר דאינסוב הוא דאתו להו הני סהדי ואכתי ספק אשת איש היא מספיקא לא מפקינן לה מתותי גברה דהא איכא סהדי דנשאת על פיהם דקא מסהדי דלאו אשת איש היא והכא נמי וכו' ע"כ: אלמא דמספיקא לא מפקינן אתתא מתותי בעלה היכא דבאו העדים לאחר שנשאת ואע"ג דאיתוקמא התם מילתא במסקנא דלא חיישינן לזילותא דבי דינא מ"מ לדידיה האי פירושא דכתבינן במילתיה דרבי מנחם כדקיימא קיימא ולא אדחיא כלל: וכל שכן לדעת רוב המפרשי' דאמרו דתרי ותרי ספיקא דרבנן היא כדאמרן וכל שכן בעובדא דילן דאלו התם מיירי בשנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת ושנים אומרי' נתגרשה וכו' דלעולם בחזקת איסור היא ואפילו הכי קאמר דמספיקא לא מפקינן לה מתותי בעלה היכא דבאו העדים לאחר שנשאת: גם הרא"ש ז"ל כתב בתשובה על יבמה שנשאת לשוק בחזקת שהיה לה ולד של קיימא והוציאו עליה לעז והביאה עדים שחיה אותו ולד יותר משלשים יום:

והשיב כיון שהביאה שני עדים אפילו אם עדים אחרים מעידים לפני בית דין בתורת עדות שהיה ידוע להם לידת הולד וגם היו בשעת פטירתו ולא היו לו שלשים יום: הרי יש כאן עדות מוכחשת שנים מעידים שחיה שלשים יום ושנים מעידים שלא חיה שלשים יום וקיימא לן כמו שכתב ר"י ז"ל דתרי ותרי ספיקא דרבנן הוא ולא אמרינן אוקי אתתא אחזקתה וכו' עד ונראה לי דהך אתתא שריא לבעלה ואינה צריכה ע"כ: והובאה תשובה זו באבן העזר בה' יבום: ובהא מילתא נמי ליכא למימר בה נשאת לאחד מעידיה ולא קאמר דצריכה למימר אפי' בריא לי אלא דאזלינן לקולא ולא מפקינן לה מבעלה כיון שנשאת קודם שבאו עידי איסור ועוד אשכחן במילתא דידן שבאו עידי ההיתר תחלה והוציאוה מחזקתה אפילו אי אמרינן דהות בחזקת איסור: ומוכחא הא מילתא ממה שכתב הר"ר ברבי ברוך ז"ל דלא אמרינן בכל הני אוקמה אחזקה לפי שהשנים שהוציאו אותו מחזקתו של היתר באו תחלה ומיד כשהעידו יצא מחזקתו ע"י עדותן ותו לא אמרינן אוקמה אחזקה ע"כ: אף הכא נמי לו הונח שהיתה בחזקת איסור איכא למימר דכיון דבאו עידי ההיתר תחלה ונשאת על פיהם מיד כשהעידו יצתה מחזקתה: ואע"ג דכתבו התוספות דאין נראה כן להר"י ז"ל מאי חזית דתסמוך אהאי סמוך אהאי דהוא רב גדול ואחרון הגאונים: ובהדיא כתב החכם המנגד עצמו במקום אחר דכל תרי ותרי ספיקא דרבנן הוא וכל ספק שיפול אזלינן לקולא והאריך שם בראיות וכבר כתב רש"י

ז"ל גבי אוקי גברא אחזקתיה ע"פ סהדא קמא דאמר מעליא הוא ואז הוה מהימן דלא הוו עוררין ע"כ: משמע מדבריו דמחזקינן ליה ע"פ עדות הראשונה ואמרינן ביה אוקי גברא אחזקתיה ואע"ג דהקשה עליו הרשב"א ומן המפרשים ז"ל שם פרק האומר דהא לא הוחזק אלא ע"פ אלו וכו' והגע עצמך אלו באו שנים ואמרו איש פלוני כהן הוא והעלוהו על פיהם ובאו שנים אחרים ואמרו דבן גרושה הוא מי אמרינן בכי האי גוונא אוקי גברא אחזקתיה הא ודאי כיון דלא אתחזק אלא אפומיהו דהני ואיכא אחריני דמכחשי להו לאו חזקה היא עד אלמא חזקה דעל פי עדות כעדות עצמה ולאו חזקה היא ע"כ:

מכל מקום כך היא דעת רש"י ז"ל והנמשכים אחריו והיינו הנדון שלנו: וכמה וכמה ספיקות יש בנדון זה בעדויות שקבלו בזולתן לא עוררנו עליהם ולא דקדקנו אחריו בהם: ליראת האריכות ולבקש הקיצור: כללא דמילתא דאפי' נודה שהיו כל העדים המכחישים כשרים ונתקבלה עדותן בדרישה וחקירה כראוי והיתה עדותן בדב' הברור כיון שנשאת לא תצא: וכל המוציא שום לעז עליה עתיד ליתן את הדין לפני מי שאמר והיה העולם בעת יביא במשפט על כל נעלם: ויהי אחרי כל אלה הדברים ת"ל זרח לנו מאור הדין ושמשו והורה האמת דרכו: והמקנטר שקר נסכו וחזרה ונתקבלה עדות השני עדים הנשארים לפני חכמי ירושלם תוב"ב ובפני מורשה הבעל והאשה בכח חרמות ושבועות והעידו שאותה קבלת עדות שהוציא החכם כה"ר יעקב הנזכר משמם על יקוט"ה הנזכרת לא ראו הם שום דבר מאותה עדות אלא ששמעו אותן הדברים מאנשים אחרים ושל עולם לא העידו לפני החכם הנזכר שראו הם בעצמם הדברים אלא על פי הנשמע על זאת תפוג תורה: כי היינו כעמורה: ושלום על דייני ישראל הדנין דין אמת לאמתו: יז אל יחידי קהל דמשק יצ"ו: הגיעה אלינו מצותכם בענין הגט שהוליך השליח לבית דינכם יכון בצדק ולא אמר בפני נכת' ובפני נחתם וראיתי אתכם שואלי' בענין ומדקדקין בדבר של ערוה כאשר יאות ליראי השם ולחושבי שמו כמותכם: תתברכו משמי חביון: ותזכו לראות בבנין אפריון: וכבר שאלתי לסופר איך עבר הענין ואמ' לי שהיה השליח טרוד בעסקיו ולא רצה לעמוד על הכתוב' ועל החתימה אבל הוא סמך על עידי הגט שהיתה חתימת ידם ניכרת במקומכם:

עוד סמך על דעת התוספות ועל מה שכתב הרשב"א ז"ל בפי' ריש פרק המביא תנין דאפי' בחד שליח ואחד שמצטרף עם השליח להעיד על השליחות מהני לרבא דקי"ל כותיה ואצ"ל בפני נכתב וכו' וכמו שהביא דבריו בעל המגיד ז"ל פ"ז מהלכות גירושין וכתב שגם הרמב"ם ז"ל ובה"ג דעתן כן וכן נמי כתב הרשב"א ז"ל בתשובה תדע דאי שליח צריך עדים לא היה צריך לומר פב"נ ובפני נחתם דכיון דיש לו עדים שעשאו הבעל שליח

הוה ליה כאתיוה בי תרי דאין צריכין לומרכלום כדאית' התם שנים שהביאו גט צריכין לומר ובפ"נ בפני נחתם א"ל אין צריכין מה אלו אמרו בפנינו גרשה מי לא מהימני וכו' ע"כ: ואפילו לדברי הרמ"ה ז"ל שהחמיר והצריך שיהיו עדי השליחות עצמם עידי נתינת הגט מיד השליח ליד האשה כמו שהביא דבריו בעל הטורים"ז אפי' הכי בנדון זה הנה היה איפשר לכם ליתנו בפני עידי שטר השליחות עצמן שהרי הם הלכו אצלכם בחברת השליח והנה היו מצויין אצלכם ולא עלה על לבו שהיה נעלם מכ"ת דבר זה: גם היה לו מקום לסמוך על מה שכתב הריב"ש ז"ל בתשובותיו גבי שליח דהשליח הראשון עצמו מצטרף עם שני עידי שטר השליחות ואפי' היו נשארים כאן ויכול לומר שם השליח השני שליח בית דין אני ואין צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם כמו שהאריך הוא ז"ל שם: ומה שכתבתם שלא הוזכר בגט מקום האשה כלל כן האמת וכן פשוט המנהג במקום הזה מכמה שנים ומנהג ותיקין הוא: וכן כתב הריב"ש ז"ל שכבר נהגו שלא לכתוב מקום הלידה כדי שלא לטעות בו כי אין הכל זכורים מקום לידתן: וכן כתוב בספר עמודי גולה וזה לשונו והלידות נמנעו מלכתוב לפי שיש טועין בדבר עכ"ל: גם מקום הדירה כלומר הדרה במקום פלוני או דקיימא השתא במקום פלוני אין ראוי לכתוב בגיטין השלוחים ממקום למקום כי מי יודע אם היתה האשה מצויה באותו מקום בשעת כתיבת הגט או הלכה למקום אחר ונמצא הגט פסול:

וכן כתוב בספר עמודי גולה ז"ל וכשכותבין הגט לאיש לשלוח לאשתו שהיא במקום אחר אין כותבין מקום האשה כלל בלשון דירה ולא בלשון עמידה ע"כ: וכן יש מהמפרשים ז"ל שכתב: ואתה שלום וכל אשר לכם שלום כנפש נאמנכם: משה בכמהר"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשקר: מצרים יח שאלה יורנו המורה כהלכה מה היא סברת הרמב"ם ז"ל בברכת להכניסו בבריתו של אברהם אבינו שמברך אבי הבן אם לדעתו צריך לאומרה קודם המילה או אחריה לפי שראינו קצת אנשים שמשנין מנהג המדינה ומברכין אותה אחרי המילה ותולין עצמן בהרמב"ם ז"ל ואומרים שכך דעתו מדהקדים בהלכות מילה ברכת המילה לברכת להכניסו בבריתו גם יש מהמתחכמים שאומרים דלדעת הרמב"ם ז"ל מברכין ברכה זו אחר ברכת המילה קודם המילה והפריעה וצריכין אנו למודעי: תשובה איברא וודאי דדעת הרמב"ם ז"ל שצריך לברך אותה קודם המילה כמו שנהגו במקומנו זו דהוא אתריה דמרן ז"ל ועל פיו יחנו ועל פיו יסעו: וכן כתב עליו הר"ר אברהם בנו בספר אל כפאי"ה ז"ל ויש מי שסובר שזאת הברכה ר"ל ברכת להכניסו וכו' צריך שתהיה אחר המילה ורוצה להעמיד המנהג הזה בטענות שסתירתן גלויה למי שיש לו מעט התבוננות ואיני רוצה להאריך בזה: ונמצא

לרבינו האיי גאון ז"ל בתשובותיו שאין הקפדה אם תהיה קודם המילה או אחריה: ואבא מארי סובר שצריכה להיות קודם המילה וראייתו על זה מהנראה מהמובן מדבריהם ז"ל ממה שמורה נוסח הברכה ומההיקש מובן דבריהם כי ממה שאמרו המל מברך על המילה אבי הבן מברך להכניסו יראה ששתי הברכות קודם המילה מחולקים בין המל ובין אבי הבן ודבר מוסכם הוא שברכת המל קודם המילה ואמנם הראיה מנוסח הברכה היא ממה שאומרים להכניסו שעניינו על דבר העתיד ולא על פעולה שכבר נעשית וזהו אמרם בתלמוד בלבער כ"ע לא פליגי דלהבא משמע וצריך לברך להבא כי פליגי בעל ביעור מר סבר וכו' ואמנם ההיקש הוא כי זאת הברכה היא על מצוה נוסחה אקב"ו:

והקדמה כוללת בתלמוד כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן חוץ מטבילה ר"ל טבילת הגר כמו שפי' ז"ל ומי שרוצה לקנטר בזה ולהעמיד מנהגו בראיה תורה על חסרון ידיעתו בתלמוד אין השגחה בדבריו אצל החכמי' וכו' עכ"ל: וכן נמי כתב הריא"ף ז"ל בתשובה על ששאלו ממנו אם מברכין ברכת אירוסין והקידושין כבר קדמו: וכן ברכת אבי הבן אם מברכין אותה אחר המילה והשיב וז"ל אין ראוי לעשות כן כל עקר מפני שהמצות מברך עליהן עובר לעשייתן הילכך מברך ואחר כך נותן הקדושין: וכן אבי הבן צריך שיברך ואחר כך מלין אותן ואפילו ברך לאחר שמל אם לא פרע עדין מותר משום שאמרו מל ולא פרע כאלו לא מל ע"כ: וכן כתב הרשב"ם ז"ל נמי ומהנך טעמי דלעיל דאייתי הרמב"ם ז"ל: אבל ר"ת ז"ל אחיו חלק עליו בזה לפי שמשנה סדר הברייתא שסדרה תחלה ברכת המל ואחר כך ברכת אבי הבן ועוד דקתני העומדים שם אומרים כשם שנכנס לברית דאלמא שכבר נכנס ונימול: ומאי דקאמר דלהכניסו להבא משמע מדאמרינן התם בלבער כ"ע לא פליגי דלהבא משמע לאו קושיא היא דלאו למימרא דלהבא משמע ולא לשעבר אלא דטפי משמע להבא מלשעבר אבל ה"ה נמי דמשמע לשעבר ובעל ביעור הוא דפליגי וכו' ודקאמרינן כל המצות מברך עליהן וכו' לא קשיא דברכה זו אינה אלא שבח והודאה בעלמא וכו' ע"כ: וכדי להעמיד דברי רבינו הרמב"ם ז"ל דמנהגא דילן במצרים כותיה נראה לי לומר דמאי דקא מקשה עלה מסדר הברייתא לאו קושיא היא כלל דהברייתא סדרה ברכת המילה ברישא דהיא גוף המצוה ועיקרה וקאי שפיר עלה אבי הבן מברך וכו' ואי הוה מסדר ברכת אבי הבן ברישא לא הוה ידעינן תנא היכא קאי אלא אי הוה מאריך טפי ועל כרחין דאין מכאן הוכחה לענין קדימה ואיחור דלאו להכי נחיתו והדרינן לכללין דכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן הילכך מברך תחלה להכניסו דהוי עובר לעשייה ומאי דקא מקשו נמי מהעומדים לא

קשיא מידי דשפיר כשם שהכנסתו אפילו קודם מעשה כלומר כשם שהכנסתו לבוא בברית וברכת עליו להכניסו כן תכניסהו וכו':
וכמו שכתב רבינו אליעזר ז"ל דמסירתו לבעל ברית הוי הכנסתו לברית: ומאי דקאמר נמי דלהכניסו משמע נמי לשעבר מכל מקום סייעתא הוא דאפילו הכי על כרחין דלהכניסו משמע טפי להבא ואי הוה מברך לאחר המילה אמאי אין מברכין על הכנסתו דהיא הברכה הרגילה יותר ומשמע טפי לשעבר: ומאי דקאמר דברכה זו אינה אלא שבח והודאה וכו' ליתא דמהיכא תיתי לן דא זו אלא הודאה ואדרבה דאינה אלא ברכת המצוה וכדמשמע נוסח הברכה דקאמר אשר קדשנו במצותיו וצונו וכו' וכמו שכתב רבינו אברהם בנו של רבינו הרב ז"ל: ומאי דאייתי' עלה דדעת הרמב"ם ז"ל דצריך לברך להכניסו וכו' קודם המילה כמו שנוהגין במקומות אלו ואין זה צריך לפנים: ומאי דכתב ברכת המל ברישא סדר הברייתא נקט כמנהגו הטוב ולא נחית לקדימה ואיחור כלל והיינו דקאמר מברך ברכה אחרת וכל שכן דכד מעיינת בה שפיר הדבר מפורש שם בדבריו אין צריך בזה לעדותו של הרב בנוז"ל שהוא כתב וז"ל המל מברך קודם שימול וכו' ועלה קאי ואבי הבן מברך ברכה אחרת כלומר קודם שימול וכמו שפי' לנו דבריו הרב בנו ז"ל ששתיהן קודם המילה מחולקים בין המל ובין אבי הבן וכו' תדע דהא בברכה של אחר כתב בסמוך ואחר כך מברך אשר קדש ידיד מבטן וכו' משמע בהדיא דהנך דלעיל הוו להו קודם המילה ודבר זה מובן מעצמו אין צריך להאריך בו ולא יסתפק בזה אלא חסר דעת או מקנטר: וכן נמי היא דעת רש"י והכתוב בתשובות הגאונים ז"ל שכתוב שם כתב רבי' החסיד ז"ל אבי הבן צריך לקחת בנו הוא בעצמו ולהכניסו לברית ולא על ידי שליח ובעוד שהוא בין זרעותיו מברך להכניסו וכו' קודם שימולו אותו שהברכה אינה אלא על ההכנסה שמכניס אותו ואין צריך לברך ברכה זו לאחר שמלין אותו דהא ברכה לבטלה היא: ונראה שזה רבינו החסיד הוא רבי חנוניא החסיד איש ירושלם שאמרו עליו שם הגאונים שקבלו מרוב הקבלות הערוכות לו מימי התנאים ז"ל:
עוד כתוב שם בירושלמי רבי שמעון בשם רבי הושעיא ורבנן האי מאן דאפיק בריה לברית יצטרך לברך ברכה עד לא יתגזר ויצטרך ליטול בריה לברך עליה ואי לא נטיל בריה בידוי לא מברך דהא מאן חמא נהמא אקים על פתורא וגבר' רחיק מיניה ומברך המוציא: מאן חמא חמרא בכסא ואיהו רחיק מיניה ומברך בורא פרי הגפן אלא יצטרך ליטול בידוי ולברכא עליה אוף הכא יצטרך ליטול בריה ולברכא עליה: רבי אבא אמר מאן דאעיל בריה לקרבנא דא איהו מקרב ולא על ידא אוחרא דהא בקרבן כתיב והקריבו

לפני לפני ה' והקריב אותו לאשם: והקריבו אותו על ירך המזבח: הוא ולא אוחרא: אוף האי קורבנא איהו מקריב ליה ולא שליח אוחרא: ובשעתא דמקרב ליה מברך עד לא יתגזר והכי תנינן ואיתמר דא"ר חמא בר אבא א"ר יהודה קורבנא איהו סמיך ואיהו מקרב ואיהו קאים עליה וכתיב ונרצה לו לכפר עליו: ברא דבר נש קרבנא איהו ומזבח אדמה קמיה לקרבא עליה קורבנא שלם חביבא מכל שאר קרבנין דעלמא: ע"כ: ובואו ונצוח על אלו המשנים המנהג המפורסם והמתוקן על פי הדין וע"פ עמודי עולם התלמודיים ובעלי דרך האמת מכמה שנים דאפילו בדברים שיתלה בהן איסור של תורה אין לשנות בהן מפני המחלוקת כמו שגלוי וידוע לדרדקי דבי רב: וכ"ש בדבר אשר כזה אין זה כי אם יציאה מכללי התלמוד ומיסודות התורה והנהגותיה: ומאן יהיב לן מעפריה דהרמב"ן ז"ל ומלי עינין דקאמר ז"ל וראוי לכוף את ראשינו תחת כפות המנהג: ובמקום אחר כתב והמשנה המנהג ימתח על העמוד: ומה שאמרתם שיש קצת מתחכמים ואומרים דלדעת הרמב"ם ז"ל מברכין אחר ברכת המילה קודם המילה והפריעה: אלו דברי בורות אסור לשמען אף כי להשיב עליהן ולרשום אותן על ספר בדיו ולא עלה דבר זה על לב שום אדם בעולם: תדע דהא הרשב"ם ז"ל דאמר נמי שמברכין קודם המילה הקשה עליו רבינו תם ז"ל אחיו דמשנה סדר הברייתא ואי מצינן למימר דמברך אחר ברכת המילה קודם המילה והפריעה מאי שינוי סדר איכא:

וכבר נתבאר כל זה בתכלית הביאור וכתבנו בו מה שיש בו די ויותר מדאי: והאומר לעולם די יריק עליכם ברכה עד בלי די: כנפש משה ככמהר"ר יצחק ן' אל אשקר ז"ל: יט מצרים שאלה תלמיד חכם שתורתו אומנותו ומקצת היום הולך להתעסק בעסקיו בסחורה או להלות ברבית או לעשות אי זה מלאכה כדי לפרנס ממנה את עצמו ואת אנשי ביתו וחוזר ללמודו בענין שאינו מתבטל מלמודו אלא לבקש טרף לביתו אם יכולין הקהל להטיל עליו מסים וארנוניות ולכוף אותו לפרוע עמהם או לא: תשובה איברא דתלמיד חכם אשר כזה פטור מכל מיני מסים וארנוניות ותשחורות והמטיל עליו חלק מהן וכופה אותועובר אדאורייתא ואדנביאי ואדכתיבי: וכדאיתא בהדיא פרק השותפין רב חנן רמא כרגא אדרבנן אמר ליה רב נחמן בר יצחק עבר מר אדאורייתא ואדנביאי ואדכתיבי: אדאורייתא דכתיב וכו' וכתב שם רבי' יהוסף הלוי ז"ל נקיטינן מהאי שמעתא ומדרב נחמן דאמר ליה לרב חנן בר חסדא דרמא כרגע אדרבנן דקא עבר מר אדאורייתא ואדנביאי ואדכתיבי דכל מיני מסים ותשחורו' המוטלין על הצבור בין קבועין בין שאינן קבועין אין תלמידי חכמים חייבין לסייע בהן את הצבור כלל: ודוקא תלמידי חכמי' המתעסקי' בתורה אבל מי שאינו מתעסק בתורה ואין תורתו אומנתו אלא מתעסק במילי

דעלמא חייב הוא במה שמתחייב הצבור וה"ק רבי' ז"ל ע"כ: וכן כתב הרשב"א בשמו ז"ל והעיד על רבינו הגדול רב יהוסף הלוי ז"ל שהיה דן שלא נאמרו דברים הללו אלא בת"ח שתורתו אומנותו כלומר שתורתו קבע ועסקו עראי אבל לא במי שעסקו קבוע ואין תורתו קבע ע"כ: וכן נמי השיב הרמ"ה ז"ל להר"ר יהונתן דקונקא: וכתב בחתימת דברי ז"ל ומכלהו הני שמעתתא שמעינן דכי פטרוהו רבנן בגמר' לרבני דעסקי באורייתא לאו אדעתא דלא טרחי במזונייהו ופרנסתן ופרנסת אנשי ביתם פטרונהי אלא כל היכא דמקיימי והגית בו יומם ולילה כפי כחן וכפי יכלתן ולא בטלי מדברי תורה אלא לדברי מצוה לבקש כדי מזונותן ופרנסתן ופרנסת אנשי ביתם ומזונותיהם בכלל דרבנן הוא דפטירי מכל הני מילי דאמרן:

אבל מי שאין תורתן אומנותן ולפעמים הם שונין ולפעמים יוצאין לא פטרי מהנך מילי ע"כ: וכן כתב הרא"ש ז"ל שם פרק השותפין וז"ל ונראה שהתלמוד חכם שיש לו אומנות או קצת משא ומתן להתפרנס כדי חייו ולא להתעשר ובכל עת שהוא פנוי מעסקו מחזר על דברי תורה ולומד דברי תורה הוא הנקרא תורתו אומנותו ע"כ: וכן נמי כתב בתשובה וכן כתב הר"י ז"ל בנו בחשן המשפט וכן כתבו האחרונים ז"ל: ונראה דמה שכתב הרא"ש ז"ל כדי להתפרנס כדי חייו לאו דוקא כדי חייו בצמצום אלא כל שיהיה מתעסק כדי להחיות את נפשו כדי חייו קרינן ביה: ודיקא דכתב ולא להתעשר ולא כתב ולא ליותר מכדי חייו: ודבר פשוט הוא שיבואו על האדם פתאום כמה מקרים מחולאים וזולתם שיצטרך בהם להוצאה מרובה ודבר שאין לו קצבה הוא: ודוגמת זה כתבו התוספו' במציעא גבי רבית דעובדי כוכבים דאע"פ דללישנא קמא לא הותר לעם הארץ אלא בכדי חייו אפילו הכי יש להתיר לפי שיש עלינו מס מלך ושרים והכל הוי כדי חייו: מיהו מדברי הרמב"ם ז"ל נראה דבכדי חייו דוקא הוא דהיינו בשאין לו מה יאכל שכתב בפ"ג מהלכות תלמוד תורה גבי תלמוד חכם וז"ל ועושה מלאכה מעט כדי חייו אם אין לו מה יאכל ושאר יומו ולילו יעסוק בתורה ע"כ: אלא דמ"מ אפשר לומר דלענין המסים אפילו יש לו מה יאכל כיון שעושה תורתו עיקר ואינו מתבטל מלימודו אלא לפרנס את בני ביתו כדאמרן אין מחייבין אותו לפרוע כמו שנראה מדברי המפרשים ז"ל שכתבנו וכמו שנראה מדברי הרמ"ה ז"ל שכת' וז"ל וחייבין הצבור לפרוע עליהם ממונא דנפשייהו לבי גינזא דמלכא ואף על פי שהם עשירים הרבה שלא מפני עניותן נפטרו אלא מפני תורתן ע"כ: וכ"ש דהאי אם אין לו מה יאכל דכתב הרמב"ם ז"ל על כרחין דלאו דוקא הוא דאפי' יהיה לו מה יאכל הנה צריך לבגד ללבוש ולכל הדברים הצריכין לכל אדם מלבד האכילה והנה הוא כתב שם בסמוך וז"ל כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא

יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה הרי זה חלל את השם ובזה את התורה וכבה מאור התורה וכו' ע"כ:

ולא ניתנה תורה למלאכי השרת שאינן צריכין לדבר מצרכי העולם: כללא דמילתא דנקיטנא מכלל דבריהם דהני רבוואתא דת"ח שעושה את תורתו קבע ואינו מתבטל מלמודו כי אם כדי לזון את בניו ואת ביתו ולפרנסם ואפי' שהוא עשיר הרי הוא פטור מכל מיני מסים וארנוניו' כדכתיבנ': מיהו כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל דהני מילי בשהטיל המלך עליהם מס והם פוסקים ביניהם על כל אחד ואחד לפי שיכולין ת"ח לומר לעמי הארץ לא הטיל עלינו המלך אלא בשבילכם אבל אם אמר המלך ליתן כל אחד ואחד כסף גולגלתו אין עמי הארץ פורעים דבר בשביל תלמידי חכמים ולא עוד אלא דמלכא לא טרח אלא אומר כך וכך אנשים יש כאן כך וכך חייב כל אחד ליתן ותפש אחד מהם או רבים בעבור כלם באין עמי הארץ וגובין מת"ח כדאיתא בפרק הגוזל ע"כ:

וכן דעת ר"ח ר"ח וכן הסכים הר"ן ז"ל: אבל הרמב"ם ז"ל כתב פ"ו מהלכות תלמוד תורה וז"ל ואין מחייבין אותן ליתן המס בין המס שהוא קצוב על אנשי העיר בין המס שהוא קצוב על כל איש ואיש ע"כ: וכן כתב בתשובה להר"ר אפרים מצור ז"ל: בחתימת דבריו: ודבר ידוע הוא שהגובה מס או כסף גלגלתא או סעודת המלך וכיוצא בזה מן הת"ח שהוא עובר על דברי תורה ודברי נביאים ודברי כתובים כמו שאמרו חכמים עבר מר אדאוריתא ואדנביאי ואדכתיבי וכו' ולא דיין שאין עוסקין במלאכתך וטורחין להרויח לך כמו שראוי להם להטיל מלאי לכיס ת"ח אלא שהן גובין ממך קשה עלינו דבר זה עד מאד וכו' עד וכל מה שיטלו ממך גזל הוא בידם ע"כ: וכן נראה דעת רבותיו וכן הסכים הר"אש ז"ל הילכך אפילו ריש גלגלתא דאקרקפתא דגברי מנח אין לגבות מהם וכ"ש שאר מסים: וגדולה מזאת אני אומר שאפילו הטילו הקהל חרם על המס ולא הוציאו את התלמידי חכמים אין החרם חל עליהם:

וכן כתב הר"ר נחמיה ז"ל בתשובת שאלה וז"ל כאשר טלטלנו הזמן טוליטלא שאלוני הר"ר יעקב והר"ר יהודה אחיו בני הרב הגדול מורי הרב רבי' אשר ז"ל קהל שעושין תקנה ביניהם בחרם ובאלה לפרוע כל אחד מהם דבר קצוב מן היין ומן הבשר וכן משאר דברים שישא ויתן בהם כמו שנהגו במלכות ספרד עיר ועיר כמנהגה והיא אל קב"אלא אם יכולין הקהל לחייב הת"ח בעניינים הנזכרים ואף אם הטיל המלך מס על הקהל אם הת"ח בכלל ואת"ל שאין הת"ח בכלל לפום דינא אם הטילו הקהל חרם על הדברים הנזכרים וכללו התלמוד חכם ולא הוציאום בפירוש אם בא שום אדם לנגוש אותם ולמשכנם אם הוא בר נדוי ושמתא אחר שעבר אדאורייתא ואדנביאי ואדכתיבי: ועוד

דמבזי רבנן בר נדויא הוא וצורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במאי דפסיקא ליה: עכ"ל השאלה: ואני השבתי להם כפי עניות דעתי מה שנראה לי ואם הם רבותי וקטנם עבה ממתני העזתי פני והשבתי כי שערי תשובה לא ננעלו תחלה מה ששאלוני אם חייבין לפרוע במכס הנקרא אל קבאל"א: אומר אני מאחר שלא תקנו המכס הנזכר אלא לפרוע המסים של המלך והארנונית אין תלמידי חכמים חייבין לפרוע דרבנן לא יהבי כרגא כדאמרינן בפרק השותפין רב נחמן בר רב חסדא רמא כרגא אדרבנן אמר ליה רב נחמן בר יצחק עבר מר אדאוריתא ואדנביאי ואדכתיבי וכ"ש שהם פטורין כשהמלך מטיל מס על הקהל: זה פשוט בכמה מקומות בתלמודי הספרים מחול ירבון: וכן אמרו בנדרים שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא לא יהבינא כרגא: אלמא כל מידי דאית ליה למיעבד עביד על דלא יהיב כרגא: ועוד אפי' פירוש המלך ואמר שהתלמידים יפרעו חלקם במס יש מן הדין על הקהל אשר הת"ח שוכן בתוכם לפרוע חלקו דהא כסף גולגלתא אקרקפתא דגברי מנח: ואפילו הכי אמרינן בפרק השותפים שהם פטורים ואם פני הדור כפני כלב ויעיזו ולא ירצו להבריח זכותא דמלכא יכול הת"ח לנדות ולשמת על זה:

ואם תאמר דינא דמלכותא דינא ומלכותא אמר ליפרע צורבא מרבנן הא ליתא שכבר כתבו הראשוני' ז"ל דכל מילי דלאו דינא ומלכותא אמר דליעביד לא מתקרי דינא דמלכותא אלא תמסונתא דמלכא שלא אמרו דינא דמלכא אלא דינא דמלכותא ואפי' דינא דמלכותא לא אמרן אלא בחק המלכות כדאית' פרק הגוזל דוק ותשכח: ואפילו בחוקים נמי דוקא שנעשה בהורמנא דכולה מלכותא ושיהיו שוין לכל כדאיתא בפרק הגוזל ובנדרים גבי נודרים לחרמים ולמוכסים וכו' ואפי' אם יאמר המלך לכל היהודים שבמלכותו תנו לי כך וכך או תצאו מן המלכות ועמדו הקהלות ופדו את נפשם בממון הת"ח פטורין לפי שאין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ כדאמרינן גבי ההיא כלילא וכו' וכ"ש כשפדו עצמן על ענייניים אחרים כגון על ענייני השטרות שהת"ח פטורין שאין זה אלא כמבריח ארי מנכסי חברו ופטור: ואפילו החרימו סתם וכללו ת"ח בכלל החרם אין החרם חל עליהם דארור יש בו שבועה ואין נשבעין לבטל את המצות והרי זה כאותה ששנינו גבי אותה שבוע' שלא אתן נשבע לבטל את המצות ואפילו הכריחוהו וקבל החרם הרי זה כנודרין לחרמים וכמעשה דרבי עקיבא גבי ההיא מטרוניתא: וא"ת והרי שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר יכולין להסיע על קצתן דהפקר ב"ד הפקר הא ליתא דלא אמרו זה אלא גבי מלכות: אי נמי בשב ואל תעשה בזמן הזה אבל לאפוקי ממונא שלא כדין לאו כל כמיניהו וכן מוכח בגטין פרק השולח: ואם

תקשה לדברינו מההיא דפרק זה בורר קם בר חמא ונשקיה לכרעיה וקבל עליו אכרגא דכולא שתא: אלמא דצורבא מרבנן יהבי כרגא: תירץ רבי' מאיר ז"ל דהתם שלא כדין היו מטילין עליו וכעובדא דעמי הארץ דבעו למירמא דמי כלילא ארבנן: כשקבל ההוא מרבנן כרגא דבר חמא לא חש: דשוחד דילכו אינו אלא כמבריח ארי מנכסי חברו ואפילו הת"ח מלוה ברבית אין מחייבין אותו בשום מקום שלא הותרה הרבית אלא לצורבא מרבנן כדאיתא בפר' איזהו נשך ולעם הארץ כדי חייו:

וכל זמן שתורתו עיקר אף על פי שהיה לו מלאכה אחרת הוא פטור שהרי רבותינו שבתלמוד רובם היו בעלי מלאכה אלא שהיתה טפלה לתורתם כ"ש כשאין לו שום מלאכה אלא שהוא מלוה מעותיו לעובדי כוכבים ברבית שהוא פטור כמו שכתבנו: מיהו בעינן שיהיה הת"ח בעל מעשה וחסיד כדכתיב כל קדושיו בידך: אבל אם הוא צורבא מרבנן וסנו שומעניה הרי הוא כעם הארץ וגרוע ממנו כדאמרינן במועד קטן דוק ותשכח: אבל כל זמן שהוא בעל מעש' ותורתו עיקר הרי הוא פטור כמו שכתבנו: וכן היה דן הריא"ף ז"ל והר"ר יוסף תלמידו וכן הרמ"ה וכל הגאונים ואנשי מעשה ז"ל: ואם בדורות הראשונים שהיו תלמידי חכמים מצויין לאלפים ולרבבות כך כ"ש עתה שנתמעטה התורה ולומדיה שהן פטורין עכ"ל בתשובתו הנכונה: מיהו מצאתי כתוב בשם הרמב"ן ז"ל דאותם תלמידי חכמים הלומדים עם התלמידים בשכר אין מן הדין לפוטרן מן המס דבשכר הם לומדים: נאם דורש שלומך וטובתך כי תתם דרכיך: כל ימיך על אדמתך: משה ן' אל אשקר נר"ו: נשאלתי מעיר גורפו להכריע בין הר"ר דוד הכהן נ"ר ובין בר פלוגתיה וזאת תשובתי כ שאלה ראובן היה רוצה ללכת למדינת הים ובא לגרש את ארוסתו בגט זמן וצוה לשני עדים לחתום עלהגט ושלח אחר הסופר לצוותו לכתוב ויבקשוהו ולא נמצא ואמר לעדים אמרו לו לפלוני סופר שיכתוב הגט ואתם חתמו ואם אמרו לאותו סופר וכתב וחתמו הם: יורה מורינו אם גט זה כשר ותנשא בו לכתחלה או לא: גם אם עברה ונשאת בו אם תצא או לא תצא: תשובה האי מילתא פלוגתא דתנאי ואמוראי בסוף פרק התקבל גבי מתני' דאמר לשנים תנו גט לאשתי וכו' ואמר לשלשה תנו גט לאשתי וכו' דפליגי התם רבי מאיר ורבי יוסי: רבי מאיר אמר יאמרו לאחרים ויכתבו ורבי יוסי אומר יכתבו הם: ועיקר פלוגתייהו במילי אי ממסרן לשליח או לא דר' מאיר סבר מילי ממסרן לשליח ורבי יוסי סבר דמילי לא מימסרן לשליח:

כלומר דזה לא נתן להם דבר שיש בו ממש אלא מסר להם מדבריו ולא כמסורין לשליח נינהו דליזכי בהו האי שליח כי היכי דלימסרינהו לאחריני דהא לא מסר ליה מידי אלא מילתא בעלמא הוא דפקדיה: הילכך לרבי יוסי אפילו אמר לשלשה דהיינו ב"ד לא

יאמרו לאחרים ויכתבו: ופסק שם שמואל משמיה דרבי הלכה כרבי יוסי ואפילו לגבי תרי דאינהו רבי מאיר וחנניה איש אונו משום דרבי יוסי נמוקו עמו כדאי' התם ולפיכך פסקו בה"ג ור"ח ובהלכו' הריא"ף ז"ל כותיה דרבי יוסי: ועוד דאמרינן נמי התם שלחו ליה מבי רב שמואל ילמדנו רבינו אמר לשנים כתבו גט ותנו לאשתי ואמרו לסופר וכתב וחתמו הם מהו: שלח להו תצא כלומר דהגט בטל ואם נשאת תצא והדבר צריך תלמוד ע"כ: ועוד כתבו בהלכות דלא מיבעיא כשאמר להם תנו דלא יאמרו לאחרים לכתוב אלא אפילו אמר להם אמרו לסופר ויכתוב ולעדים ויחתמו הרי הגט בטל: ואע"ג דשמואל פליג עליה דר' יוסי בהא מילתא כדאמרינן התם שמואל ס"ל כותיה בחדא ופליג עליה בחדא: כלומר סבר כותיה במילי דלא ממסרן לשליח ופליג עליה באומר אמרו אפילו הכי סמכו על מתניתין וסוגין דפרק מי שאחזו דתנן התם אמרו לו נכתוב גט לאשתך אמר להם כתובו ואמרו לסופר וכתב ולעדים וחתמו אף על פי שכתבוהו ונתנוהו לבעל וחזר ונתנו לה הרי הגט בטל עד שיאמר לסופר כתוב ולעדי' חתומו: ומסיק רב אשי דכולה מתני' רבי יוסי היא ולא מיבעיא קאמר לא מיבעיא היכא דלא אמר תנו אלא אפילו אמר תנו נמי לא: ולא מיבעיא היכא דאמר לבי תרי אלא אפי' אמר לבי תלתא נמי לא: ולא מיבעיא היכא דלא אמר אמרו אלא אפי' אמר אמרו לסופר ויכתוב ולעדים ויחתמו נמי לא: ותניא כותי' דרב אשי כתב סופר לשמה וחתמו העדים לשמה אע"פ שכתבוהו וחתמוהו ונתנוהו לו ונתנו לה הרי הגט בטל עד שישמעו קולו שיאמר לסופר ויכתוב ולעדים שיחתמו:

ואמרינן נמי התם ישמעו לאפוקי ממאן דאמר מודה ר' יוסי באומר אמרו וכו' ע"כ בגמ' ובהלכות: ונתבאר שם בגמ' נמי דר' יוסי פסול באומ' אמרו מדמכשר בחתם סופר ועד דאי ס"ד מודה ר' יוסי באומר אמרו דכשר נפיק מינה חורבא דזמנין אמר להו לשנים אמרו לסופר ויכתוב ולפלוני ופלוני ויחתמו ומשום כיסופא דסופר חיישי ומחתמי ליה ובעל לא אמר הכי: אלמא דרבי יוסי באומר אמרו נמי פליג ותרתי קאמר לפיסולא: והנך אמוראי דאמרי לקמן תעשה ולא תעשה אליבא דר' מאיר פליגי דרבי יוסי פסיל לגמרי וכמו שכתב רש"י ז"ל שם: וכן נמי פסק ר' ישעיה הראשון בתשובותיו כותיה דרבי יוסי וז"ל וכבר איפסיקא הילכתא כר' יוסי אפי' באומר אמרו הילכך ליכא למיחש למידי ואי חתם סופר ועד כשר: וכן נמי פסק הרמב"ם ז"ל דאפי' באומר אמרו הרי זה גט פסול ולפיכ' קמכש' בחתם סופר ועד: וכן כתב הראב"ד ז"ל דאין הלכה ככל הני אמוראי דמכשרו באומר אמרו: וכן נמי פסק רבינו אבי"ה ז"ל: נראה דאם לא אמר הבעל לאותו שכתב הגט להיות סופר הגט פסול דהלכת' כר' יוסי דמילי לא ממסרן לשליח ואפילו

באומר אמרו וכ"ש הכא עכ"ל: וכן נמי פסק הרמ"ה ז"ל דבכה"ג הוי ספק מגורשת וכן נמי פסק הרמב"ן ז"ל והר"ם מקוצי ז"ל אלא שהם נמי פוסלין בחתם בסופ' ועד ואזלי בתרווייהו לחומרא ואע"ג דהוו להו תרי חומרי דסתרן אהדדי דאי אומר אמרו פסול חתם סופ' ועד כשר דהא לא נפיק מיני' חורבא: ואי חתם סופר ועד פסול אומ' אמרו כשר דלא חיישי' לחורב' כיון דפסול אפילו הכי פסקו בתרווייהו לחומרא משום דלא ידעינן הלכה כמאן: הילכך יש לחוש לדברי שניהם להחמיר וכדבעינן למימר קמן גבי מסקנת הר"י ז"ל: וכן נמי פסק הרמנ"ע ז"ל אף על גב דקיימא לן כמאן דפסיל באומר אמרו כיון דלא בריר לן טעמיה דרבי יוסי אי מדאורייתא פסיל ליה או מדרבנן פסיל ליה:

אטו היכא דלא אמר אמרו כספק גרושין משוי ליה עכ"ל: וכן כתב רבי' ישעיה האחרון ז"ל אמר להם כתבו ותנו גט לאשתי ואמרו לסופר וכתב וחתמו הם בעצמן ונתנוהו לבעל הרי זו ספק מגורשת: וכן אם אמר להם הבעל אמרו לפלוני שיכתוב ולפלוני ופלוני שיחתמו או שאמר אמרו לפלוני שיכתוב ואתם חתמו ועשו הם כאשר צוה הבעל הלכה זו מסופק' והרי זו ספק מגורשת עכ"ל: וחזינא מאן דקאמר דאיכא קצת נוסחי בספריו דכתיב בגוויהו ואם לא עשו כמו שצוה הבעל וכו': וטעות סופר היא נרגשת בהבטה ראשונה אפילו לחלושי העיון וההשגה דמה הלכה מסופקת איכא בהאי ומה ספק שייך בשנוי מדברי הבעל אם אמר להם אמרו לפלוני והם אמרו לאיש אחר ולכ"ע אפי' ריח גט אין כאן ולא ריח גרושין: אלא ודאי קושטא דמילתא לאו טעות היא והוא ז"ל הביא השתי חלוקי' כפי מה שהביאו הרמב"ם ז"ל ודבריו ז"ל מוכרחין מצד עצמן ודבר הלמד מענייני הוא למי שעיניו בפניו ואין זה צריך לפנים: הילכך לדעתו ז"ל אומר אמרו הגט אינו גט וכן הסכימו האחרונים ז"ל: אלא שלדברי הריא"ף ז"ל בהלכותיו הגט בטל מדאורייתא ואם נשאת תצא וכן דעת הרא"ש ז"ל: אבל לדברי הרמב"ם ז"ל ומן המפרשים ז"ל הגט פסול מדרבנן ואם נשאת לא תצא: ואע"ג דאשכחן להר"י בעל התוספות ז"ל שחולק באומר אמרו וכתב דמההיא דפרק מי שאחזו לא איריא דרב אשי התם לא למפסק הלכה אתא אלא לפרושי מתני' אתא דלית לאוקמה אלא בדברי יוסי ולמימר נמי דלא מודה ר' יוסי באומר אמרו ושמואל נמי הכי סבירא ליה אלא דאיהו פליג עליה באומר אמרו וסבר דלית הלכתא כותיה ולא חזינא אמורא דפליג: והאריך ז"ל בענין זה מ"מ איהו גופיה ז"ל כתב בסוף דבריו דאזלינן הכא לחומרא והכא לחומרא והכי מסיק במילתיה הרב בעל התרומה ז"ל: הילכך אומר מורי רבינו יצחק בר' שמואל ז"ל שיש להחמיר אומר אמרו כדמשמע פרק מי שאחזו ישמעו לאפוקי ממאי דמכשר אומר אמרו ושמא הלכה כן:

ויש לפסול חתם סופר ועד ושמא הלכה כשמואל וכלהו אמוראי דמכשרי פרק התקבל אומר אמרו ואם כן יפסל חתם סופר ועד: ואע"ג דהוי תרי פסקי דהלכתא דסתרי אהדדי מ"מ אינו מבורר כמאן נעביד ויש לחוש לשניהם להחמיר עכ"ל וכן נמי כתב בשמו הרמב"ן והרשב"א ז"ל והר"ן ז"ל בפירוש ההלכות: כללא דמילתא דכלהו הני רבוותא קמאי וקמאי דקמאי וכלהו בתראי פסקו דאומר אמרו פסול למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה: הילכך האי איתתא דשאלתון עלה נראה לי דאן נשאת בגט זה לא תצא כדעת הרמב"ם ז"ל ומן המפרשים ז"ל דמשוו ליה גט פסול דהיינו מדרבנן ואם נשאת לא תצא אבל להשיאה לכתחילה באומר אמרו לסופר או לעדים הא אמרינן דבכי האי גוונא הגט פסול ואפי' באומר אמרו לסופר פלוני לכתוב ואתם חתמו כעובדא דילן נמי אין להתירה לינשא לכתחילה: וכדקתני בברייתא בהדיא עד שישמעו קולו שיאמר לסופר כתוב וכו' וכן כתבו הרבה מן המחברים ז"ל דיש מהם שכתב ולא יחתמו העדים עד שישמעו קולו ואחרים מהם כתבו עד שישמעו מפיו: משמע דאין לך צד היתר לומר לאחרים לכתוב אלא השומע מפיו הוא יכתוב וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב וז"ל או שאמר אמרו לסופר ויכתוב ואתם חתמו וכו' כלומר לסופר פלוני הידוע ויגיד עליו רעו ואתם חתמו: וכן כתב בפירו' בהלכות זכייה ומתנה: וז"ל בפ"ד: המתנה בגט שאין אדם יכול למסור דברים לשליח כיצד אמר לשלשה אמרו לפלוני ופלוני שיכתבו ויחתמו בשטר מתנה ויתנוהו לפלוני אין זה כלום ואם אמרו לאותן העדים וכתבו ונתנו למקבל לא קנה וכן אם אמר לשנים כתבו וחתמו בשטר מתנה ותנוהו לפלוני אינן יכולין לומר לסופר לכתוב אלא הן עצמן כותבין כמו בגט אלמא אפי' אמר לשלשה אמרו לפלוני אין זה כלום לדידיה לא בגט ולא במתנה ואפילו לאותן שכתבו בסתם דאומר אמרו פסול:
אי נמי אמרו לסופר ויכתוב ולעדים ויחתמו אין לחלק בדבריהם בין אמרו לסופר מדעתכם ובין אמרו לסופר פלוני דאי הוו סברי דבכה"ג שרי אמאי לא מישתמיט חד מיניהו למימר הכי ולמשרי בכי האי גוונא: וכ"ש דאשכחן לרב הגדול הרמב"ם ז"ל שכתב הפך זה בבירור ז"ל ואם תאמר שלא חלק רבי יוסי אלא באומר אמרו מדעתכם אבל לא בעושה אותו שליח בכל מקום שהוא: הא לא משמע הכי דקאמרינן בהדיא ולפלוני ופלוני ויחתמו וכן פרש"י ז"ל לסופר פלוני שיכתוב ואין לך צד היתר לומר לאחרים לכתוב: ועוד דאי ס"ד מודה רבי יוסי בממנה אותו שליח בכל מקום שהוא נפיק מיניה חורבא והכי משמע לקמן בפרקין דלקמן דקתני בדרבי יוסי עד שישמעו קולו שיאמר לסופר כתוב עכ"ל: וכן נמי כתב רבי' ישעיה האחרון דבכי האי גוונא אפילו באומר אמרו לסופר פלוני הויא ספק מגורשת וכדכתיבנא במילתיה דלעיל: וכן נמי כתב הרב בעל

הטורים ז"ל ברמזיו בפי' וז"ל אמר לשנים או אפי' לשלשה תנו גט לאשתי או אפילו אמר להם אמרו לפלוני ויכתוב ולפלוני ופלוני ויחתמו לא יאמרו לאחרים שיכתבו ויחתמו שלעולם לא יכתוב הסופר ולא יחתמו העדים עד שישמעו מפי הבעל ואפילו כתב בכתב ידו פלוני יכתוב ופלוני ופלוני יחתמו לא יעשו עד שישמעו מפיו עכ"ל: ואף על פי שבאבן העזר כתב אמרו לסופר סתם הנה פירש כאן דאפילו אמרו לפלוני פסול וזה דעת הרא"ש ז"ל בפסקיו וכן כתב בתשובותיו בפי' וז"ל ולא יכתוב הסופר ולא יחתמו העדים עד שישמעו מפי הבעל שיצום ולא מפי שליח ואפילו אמר לשלשה אמרו לפלוני ויכתוב ולפלוני ופלוני ויחתמו לא יכתבו עד שישמעו קולו ע"כ וכן כתב הר"ר אברהם דמונפושליר ז"ל וז"ל הילכך לרבי יוסי דקיימא לן כותיה אפילו באומר אמרו לסופר פלוני פסול ואין לחלק כלל:

מיהו מכל מקום אשכחן להרא"ה ז"ל שחלק על רבו הרמב"ן ז"ל בזה וכתב דלעולם לא פליג רבי יוסי אלא באומר אמרו מדעתכם אבל במנה שליח שלא בפניו בכי האי גונא ודאי לא פליג וכו' ע"כ: וגם הר"ן ז"ל הביא דבריו אלו בפירוש ההלכות והסכים אליהם וכתב ז"ל אבל דעתי מסכמתלדעתו שכל שהבעל ממנה סופר ועדים שלא בפניהם מהני ולא פסול רבי יוסי אלא באומר אמרו מדעתכם משום דמילי לא ממסרן לשליח וכו' זה נראה לי עכ"ל: וכן כתב הרב בעל המגיד ז"ל בהלכות זכייה ומתנה ומיהו באומר אמרו לפלוני ופלוני יש סוברין שאף בגט כשר וכו' ונרא' לי שהו' רומז לסברת הרא"ה ז"ל שזכרנו אבל לעולם לא ראינו מי שסמך עליהם בדבר זה ולא מי שעשה בו מעשה וראוי לחוש לדברי כל הגדולים הראשונים ז"ל להחמיר וכן עקר: נאם הדורש שלום כ"ת בטעם כעיקר: משה בכמה"ר יצחק ז"ל ן אל אשקר: עוד כתב הר"ר דוד הכהן בענין התשובה של מעלה: וזאת תשובתי אליו: מי זה בא מאדום: צח ואדום דגול מרבבה: יוצא צבא ובמלחמת של תורה: קולע אל השערה: ופניו הולכים בקרב: לא נחבא אל הכלים ולא ישב במארב: לשמע אזן שמעתיך: ובשם ידעתיך: ומעלות תהלותיך ספרו לפני: ושאין המון חכמתך עלה באזני: ועתה עיני ראתה נפלאות מתורתך ומעשה אצבעותיך: אשר כוננת לאמר כי עמדת על תשובתי בענין אמרו לסופר פלוני ויכתוב ואתם חתמו דכתיב בגוה דאם נשאת לא תצא כדעת הרמב"ם ז"ל ומן המפרשים ז"ל דמשוו ליה גט פסול מדרבנן ואם נשאת לא תצא: ותמהת על זה ונפלאת הפלא ופלא איך פה קדוש יאמר דבר זה דהא אף על גב דכתב הרמב"ם ז"ל הרי זה גט פסול הוסיף לומר ומתישבין בדבר זה הרבה מפני שהוא קרוב להיות גט בטל ואם כן איך יעלה על הדעת לומר דהר"ם ז"ל

מדרבנן הוא דפסול ליה: והאמת היא לעניות דעתי שהוא מסופק בדבר ע"כ דבר פיך דברי פי חכם:

ותמה על עצמך שהפרזת על מדותיך להוציא את האשה מתחת בעלה מאומרו ומתישבין בדבר הזה הרבה: ואתה לא נתישבת בו ואפילו מעט: ולא שת לבו כ"ת לכונת הענין ויסוד הבנין ולא לדברי המפרשים ז"ל שכתבו דלדעת הריא"ף ז"ל הגט בטל ולדעת הרמב"ם ז"ל פסול מדרבנן וכן כתב ה"ר אברהם דמונפישליר ז"ל בפירוש פרק מי שאחזו וז"ל ולענין הלכה הרי"ף ז"ל פסק כרבי יוסי דאפילו באומר אמרו הגט בטל עד שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו והכי מסקינן בפרקא דלקמן דתניא כתב סופר לשמה וחתמו עדים לשמה אף על פי שכתבוהו וחתמוהו ונתנוהו לה הרי הגט בטל עד שישמעו קולו שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו: אלמא רישא דקתני הרי הגט בטל איירי כל היכא דלא שמעו מפיו של בעל ואפילו באומר אמרו זו היא דעת הריא"ף ז"ל: אבל הרמב"ם ז"ל כתב דבאומר אמרו הוי הגט פסול כלומר מדברי סופרים וכו' נראה פירוש הברייתא דקתני הרי גט בטל היכא דלא אמר אמרו עד שישמעו קולו כלומר ולא הוי כשר עד שישמעו קולו ע"כ: עוד פי' באידך פרקא דלדעת הרמב"ם ז"ל האי בטל קאי אהיכא דלא אמר אמרו: והאי עד שישמעו קולו דקתני לאו למימרא דליהוי בטל עד דהוי הכי אלא דלא הוי גט כשר עד שישמעו קולו ע"כ: הנה שכתבו בפירוש דלדעת הרמב"ם ז"ל פסול מדרבנן מבלי שישיתו לב לדבריו האחרונים: ומה שתמצא בדברי הר"ר אברהם ז"ל שכתב דגם הרמב"ם ז"ל קאמר ומתישבין בדבר וכו' משום דמספקא ליה אי רבי יוסי מדאוריתא כפסול ליה או מדרבנן וכו' ודאי לא אתא אלא לפרושי קרוב להיות בטל דקאמר כלו' דמשום דבר זה כתב הרב ז"ל דקרוב להיות בטל אבל לא לעקור הדין שכתב הרב בהחלט שהגט פסול מדרבנן: ולשוייה ספק גירושין דקרוב להיות בטל לחוד וספק מגורשת לחוד: ומכל מקום דבר זה רחוק לומר שנסתפק הרבז"ל בדברי רבי יוסי ולא אשכחן מאן דמפרש הכי בדבריו ז"ל:

וכל שכן דכפי הנראה מדבריו למתבונן בהם דאף הפיסול רפוי בידו והכי קאמר הרי זה גט פסול ומתישבים בדבר זה הרוצים להכשיר שהוא קרוב להיות בטל דאלא מעתה דהספק אצלו אם הגט פסול או בטל הוה ליה למימר הכי ולא לשפוט שהוא פסול ולמכתב בתר כן כי האי גוונא דאחר שהוא פסול במה מתישבין אי לא הוי פירושא דמילתא כדאמרן וכן כתב עליו הר"ן ז"ל בפירוש ההלכות וז"ל והרמב"ם ז"ל כתב באומר אמרו הרי הגט פסול ומתישבין בדבר זה הרבה וכו' נראה דרפויי מרפיא בידיה ותמהני אם כן למה הכשיר בחתם סופר ועד היה לו לספק דהא בהא תליא וכו' עכ"ל: ועל כרחין

דרפויי מרפיא בידיה דקאמר היינו אם כשר אם פסול: עוד כתב דלית לן למימר דכיון דאנן מסופקים ואסרי' ליה מספיקא לא נפיק חורב' דדילמ' איכא מאן דפשיט דאומ' אמרו כשר ונפיק חורבא לחתם סופר ועד וכו' ע"כ: הנה כ' בבירור שהספ' אצלו באומ' אמרו אם כשר אם פסול וחייש למאן דפשיט כשר ונפיק חורבא כמו שיש מן המפרשים ז"ל שכת' וכן נראה נמי ממה שכתב על דבריו הרמ"בן ז"ל שכתב בחתימת דבריו שלא כדברי הרי"אף ז"ל שאמר הרי זה גט בטל: והר"ר משה הספרדי תלמידו כתב כן הרי הוא גט פסול ומתישבין בדבר זה הרבה וכו' ומיהו אפילו לדבריוז"ל חתם סופר ועד כשר שהרי אפילו אתם חתומו לא תעשה וכן כתב הרב הנז' ז"ל עכ"ל: וקושטא דמילתא דלדעת הרמב"ם ז"ל אם נשאת בגט אשר כזה לא תצא לפי' אם כתב כ"ת בדעתו ז"ל הפך זה כמו שאמרת: ראוי לקיים בעצמך נאמך אשר נאמת: בראש דברך אמת: בענין מודה על האמת עוד תמה כ"ת על מה שכתבתי וז"ל לפיכך מאן דבעי סמיך אהני תרי אשלי רברבי וכו' ואמרת דהא הרמ"ה והר"ן ז"ל לא אמרו אלא בממנה סופר דהיינו שאמר הנה שאני ממנה שליח לפלוני לכתוב גט לאשתי ואמרו לו דבכי האי גוונא לאו מלין נינהו וכו' אבל היכא שאמר להם אמרו לפלוני סתם חשיבי מילי שהוא אינו ממנה לסופר שלא בפניו אלא הם ממנים אותו ובכי האי גוונא נפיק נמי חורבא וכו' ע"כ דבריך:

ואיני יודע אנה מצאת בדבריהם דאמרו לפלוני ויכתוב חשיבי מילי עד שנתת אמצעי בין שתי החלוקות וכתבת דאמרו לפלוני לא משמע אלא מדעתכם והדעת מכרעת בהפך דאמרו לפלוני היינו ממנה אותו שליח שלא בפניו כלומר דמשמע מדבריו אמרו לפלוני משמי שיכתוב או שיחתום ולא משמע מדעתכם כמו שעלה על דעתך הלא תראה שכתב שם הרמב"ן ז"ל בבירור דאומר אמרו דאיתמר בגמרא סתם הוי ממנה שליח שלא בפניו היכא דאמר להו אמרו לפלוני ולא אשכחן דמפלגי הרא"ה והר"ן ז"ל אלא בין אומר אמרו לסופר ולעדים מדעתכם לאומר אמרו לפלוני ופלוני דהיינו משוה שליח שכתב הרמב"ן ז"ל ואמר דאף על פי כן לא הוי גט עד שישמעו מפי הבעל והם ז"ל חלקו עליו בזה ואמרו דכה"ג הוי גט כשר: ועל כרחין דמה שאסר הוא התירו הם: הילכך לפי דעת הרא"ה והר"ן ז"ל כל שאמר אמרו לסופר פלוני ויכתוב גט לאשתי ואתם חתמו כעובדא דילן הגט כשר: וכבר כתבנו בתשובתנו דאין לסמוך עליהם בדבר זה וכדבעינן נמי למימר קמן וכל שכן דאף לפי דעתם ז"ל אפשר לומר דלא אמרו דבר זה אלא לענין משא ומתן ולא למעשה כמו שמטין דבריהם ז"ל: עוד תמה כ"ת תימה אחר ואמר הואיל וכ"ת אמר שלא ראית מי שעשה מעשה בזה וגם כתבת שלא היית עושה בו מעשה אם כן דעת כ"ת מכרעת שלא תנשא לכתחלה ואם כן מאי האי דכתב שמי שירצה לסמוך על זה

יסמוך עד ואם דעת כ"ת שאין למחות ביד מי שיורה להשיא אותה לכתחלה: לא ידעתי על מה: הואיל ויש כמה גדולים בחכמה ובמנין פוסלין ע"כ לשונך: ואיברא ודאי דבהא מילתא קושטא קאמרת אלו היו הדברים כמו שתחשוב עם היות שכבר תקעתי שם בנין זה ד' יתדות חזקות ולא הנחתי מקום לספק זה שנסתפקת וכתבתי שם זה לשוני: אבל להשיא לכתחלה באומר אמרו לסופר פלוני ויכתוב ואתם חתמו כעובדא דילן אין להתירה לינשא לכתחלה וכדקתני בבריתא בהדיא עד שישמעו קולו שיאמר לסופר וכו' ע"כ דברי שם:

עוד כתבתי הילכך לרבי יוסי דקיימא לן כותיה אפילו באומר אמרו לסופר פלוני פסול ואין לחלק כלל: עוד כתבתי שלא ראינו מי שעשה בה מעשי מעולם ושאם היה בא מעשה לפני הייתי מחמיר כדברי הראשונים ז"ל: ואחר כל זה הדברים מי הוא שיכנס בלבו שום ספק בזה: ועקרן של אותן דברים לא היה אלא כדי לומר לשואל שלא היה לו לסמוך על אותן דברים שכתב שכולן היו כנגדו אבל יש לו לסומך לסמוך על הני תרי אשלי רברבי שלא ראה הוא דבריהם ולא עמד עליו אבל לפי האמת אין לסמוך בזה על דבריהם כמו שכתבתי בפי' פעמים ושלש: ולפי זה כשהעתקתי בספר תשובתי השמטתי כל אותה שטה: ולא כתבתי פרוזבול על השמטה: ומי הוא שיעלה דעתו להתיר דבר שאסרו אותו הראשונים והאחרונים ז"ל ויקל בדבר של ערוה חלילה והשם יתב' יודע כמה חרה לנו על אותו מעשה אבל עתה שנעשה ועברה ונשאת דעתי היא שלא תצא מתחת בעלה כדכתיבנ' ואל יתפלא כ"ת מהמעשה שעשה החכם שהשיאה כי כפי הנראה מדבריו שהיתה אצלו מותרת לכ"ע לינשא לכתחלה והיה שוגג בדבר ואם החליף השטה כמו שרמזתם אין לדיין אלא מה שעיניו רואות: ואפילו בא לפניו האות: והיודע ועד: הוא הדיין והעד: והוא יפתח לבנו בתורתו: ויטע בינינו האמת והשלום: ונהיה מהרודפי' אחריהם והאוהבים אותם כדכתיב האמת והשלום אהבו וכו' תרוממך שעתך ותזכה לאורה וישועה: ושלומך ירבה בכל שעה: כנפש המעוטף באהבתך: ודורש שלום כבוד תורתך: משה בכה"ר יצחק ז"ל ה"ה ן' אל אשקר נ"ר:עוד כתב אלי על הענין הנזכר קודם שהגיעה אליו התשובה של מעלה מזה וזאת תשובתי על דבריו: כד בהיותי באי העברים: בין הבתרים: נבוך בנבכי ים התלאות: בבוא הדוגיאות: לבי ראה נוראות: נפלאות מתורתך: מעשה אצבעותיך: ועל דף אחד כתבת תלי תלים של הלכות: במגדל הפורח באויר בנוי לתלפיות: בעל פיפיות: כמוץ אשר תשאנו רוח:

ורוח תיקן בלא מדה: ובמופת ראיה וסבה: ריבה ומיעט וריבה: ולא משתבש מאן דתני ליבה: ואף על זה לא פקחת עיניך: ושלחת יד לשונך: לומר בתחלת דבריך: וראש אמריך:

כי אמרתי קפחתך בהלכות: שמורות בכל וערוכות: ואיני יודע מבטן מי יצא הדבר הזה: החזק הוא אם רזה: ומי ילד לך את אלה ואיך נבהלו רעיונך וקלקלת השורה: בתשורה קשורה: בגחלת שפת חלקות מעורה: בגידין חדודין חדודין וחצי' לפי תומה יורה אי בעית אימא קרא: ואי בעית אימא סברא: ואני אין בלשוני מלה: קטנה וגדולה: והנה מעשה אצבעותי יענו בפניך: כי לא דרכיהם דרכיך: וגם חזרת וכתבת פעם שנית זה לשונך ואני לשלום וכי אדבר והוא למלחמה כי קפחני בהלכות ע"כ: ואנשים אשר קטנם עבה ממתניך נתקפחו לעיני ורצו לפני: מי כמותם מורה: כאשר ירוץ בהרים הקורא: ולא על זה קראתי עליהם מלא: כי קפחתם בהלכות כי לא ישבתי עם מתי הנצוח ואת נהלולים לא אבא: ואתה שפתיך לא הגבלת: ומחסום לפיך לא שמרת: וחוק המוסר חלפת: וחומתו האבלת: ושלשת ורבעת: והתימה הגדול אשר הבהיל רעיוננו: והעלה עשן באפינו: ושחוק בלבבינו: כי ראיתי היטב חרה לך על מה שכתבתי כי כפי הצעתך טעה המסדר בעל ריבך: בדבר שלא יעלם מהנשים והקטנים: וגם בגרסת רבי' ישעיה ז"ל שדן על פיה להכשיר שלא יסתפק בה בר בי רב דחד יומא שהיא גרסא משובשת כמו שכתב גם כן כ"ת: ומדוע אליו ריבות ועל זה עלה עשנך ורב שאונך: הנשמע כדבר הגדול הזה בישראל וביהודה: במקום הגילה שם הרעדה: ובמקום החן הקפדה: עד שהשיאוך כליותך ומועצותיך לחזר אחר זכותו ולהכריע את דבריו: ולהתנצל על מאמריו: מי יתן והיה לבבך זה כזה כל הימים: ואם משפטך אתה חרצת: וחשבת כי עליך נרמזו הדברים ההם כי כתבת: ונתעסקת בדברים הפשוטים לתינוקות ועל זה קראת את כל הקריאה הזאת באזני: הרימותי ידי אל אל עליון יי':

לא היתה כזאת לפני: ועתה נסתיים לפני כי יקשה מאד על כ"ת התשובה על דבריך ועל זה חרדת אלינו את כל החרדה הזאת: והדין עמך בזה כי מדבריך היה לי עיני להעלים: כי מי הקדימני ואשלם: וכאשר עשיתי לבעל דינך היה לי מן הראוי עמך לעשות: שלא לשאל ושלא לנסות: ואע"פ שכ"ת היה הגורם שכתבת לי בכתבך הראשון וז"ל והנה שאני שולח ההעתק ביד כבודך ומה שלא יראה בעיני כ"ת השיבני כי בזה אהבתי כדי שיתלבנו הדברים כשמלה כי בוחן לבבות יודע שדעתי לעמוד על האמת: ע"כ לשונך: וכפי הנראה שהיה כ"ת כותב בידו ומבטל בלבו ותצא לחוץ תדבר כי אני למלחמה: וזה עון ואשמה: וכ"ת לא שת לבו לדעתי: ומה אשיב על תוכחתי: עוד הודיע אותי כ"ת על גדולת רבינו הרב בעל הטורים ז"ל ואיך חששת לכבודו בשעת חמום: כי עשינו אותו בעל מום: וגם בזה אומר כי כן דברת: וישר כחך שרבבת: ואם אין איש אחד בארץ שימלט מן השגיאה: וב"ד הגדול יטעו בהוראה: דכתיב ואם כל עדת ישראל ישגו וגו': ובשגגת ב"ד

הגדול הכתוב מדבר: ומי כמוני אשר ידע בחן ערכו: ויתן עוז למלכו: ומי כמוני מהפך בזכותו כי ביארתי את דבריו: וכמגיד משנה חברתי על ספר מספריו: ועברתי בין בתריו: הביאני המלך חדריו: ואם מקנא אתה לו מה לך כי נזעקת לתלות בוקי שריקי בדבריו: ולכתוב כשברתו: דבר אשר לא כן ידמה ולא עלה על דעתו: ועתה שמע תשובתך על שרשי הדברים אשר באו שם: זעיר שם זעיר שם: כי אם באנו להשיב על כל אותן גלגולים ובלבולים: לא יספיקו גוילים: ויכלה הזמן ויקוץ הלב ויגע היד ותלאה המחשבה ומן השם אשאל מענה לשון: להשיב על ראשון ראשון: כתב כ"ת בתחלת אמריו שאפילו לפי ההצעה הראשונה שכתבתי עליה שאין שם ריח גט יש להסתפק אם מצד הסופר אם מצד השליח וכו':

אלא שאין דעתך מכרעת כך וכו' והאמת כי הדעת המכרעת לא תתעסק בדברים כאלו ותשואות חן חן לכ"ת כי זכית לבעל דינך ואמרת שהכל הולך אחר התחתון ושהגט היה גט אלא שאין דעתך מכרעת בו ואפשר שדעתו הוא היא מכרעת: וברוך חונן הדעת: עוד כתב כ"ת על מה שכתבתי שהוכשר בעיני הספק שנסתפק כ"ת בדברי הר"ן ז"ל ואמרת מי סני ליה למר לישנא דרבנן דרגילי למימר הכי לישנא דפשיטא וכו': והחברת עלי במליך לפי שכתבתי כי דברי הר"ן ז"ל גלויים כשמש ואמרת שהן מזהירין למי שעיניו מזהירין וכו' ואף שאין העינים מזהירין כבר נתבררו ונתגלו הדברים בקונטריס האחר ואפילו למי שעיניו כהות לבנות ומשם תשקיף בעיניך הרואות בארובות על סתירת דבריך ואיך הם ג"כ סותרין זה את זה שכתבת בפסקך פעמי' רבות וגם בקונטריסך האחר שהספ' הוא להרמב"ם ז"ל בין פסול לבטל עד שתמהת ואמרת ז"ל שלא ידעת באי זה מקום אמר הרמב"ם ז"ל שהוא מסופק שמא הוא כשר דאדרבה וכו' ואח"כ כתבת שהוא מסופק אם הגט בטל כסוגית פרק מי שאחזו או כשר כסוגית פרק התקבל וכו': הנה בהדיא כתבת שהוא מסתפק שמא הוא כשר: עוד הכרחת מדברי הר"ן ז"ל שהספק בדברי הרמב"ם ז"ל הוא בין כשר לפסול ובלאו הכי אין לדבריו שום מציאו': והנה אין גבול לדבריך ובא החלום הזה ברוב ענין ואני דן לכ"ת בזה לזכות שכתבת כל חלוקו' האפשר ומה שתצדק מהם תאמר הנה היא כתוב' אצלך וכמו שקר' לכ"ת ג"כ בדברי הר"י בעל הטורים שחלקת בפסקך בדבריו באומר אמרו בין כתיבה לחתימה ואמרת דבחתימה קא מכשר ואחר כך חזרת לומר דאפשר שאינו מכשירו אלא בדיעבד אבל לכתחלה פסול ועתה בסוף דבריך חזרת לומר דאפי' בחתימה פסול וכדבעינן למימר קמן ודייק בדבריך ותשכח:

עוד הוספת לגבב ולהביא עניינים להכריע את סברתך בדעת הרמב"ם ז"ל באומר אמרו דאם נשאת תצא וכבר כתבתי לכ"ת יסוד הדברים ודברי כל אותן המפרשים ז"ל בדבריו ודברי הרב בעל המגיד ז"ל שמצאתי ספר אחד מכתיבת יד והיה כתוב בו אותו פרק שחסר מספר הדפוס וכתב שם על אותו לשון בפי' ובבירור דאם נשאת לא תצא וז"ל האומר לשנים תנו גט לאשתי וכו' גופא אמר לשנים וכו' עד מעשה לא עבדי דבורא עבדי: אמר לשנים אמרו לסופר ויכתוב ואתם חתמו רב חסדא אמר כשר ולא תעשה: וכתב הרב ז"ל הרי הגט פסול כלומר כשר מן התורה ולא תעשה ופסול מדברי סופרים ואם נשאת לא תצא: עד פסק נמי כרב חסדא ורב נחמן דאמר כשר ולא תעשה דסבירא להו דגט פסול הוא ע"כ דבריו: ואחר שזרח לנו מאור עיקר הדין מה לנו להטריח עצמנו בדברים שאין בהן ממש הבנויים על אדני תהו: ועתה חשוך שפתותיך וסגור דלתי פיך וקבל האמת ואם הפך פעלת לא תוסיף: עוד כתב כ"ת בענין גרסת רבינו ישעיה ז"ל מה שכתב ואיני יודע מה עלה בדעתך לכתוב אותן דברים אחר שאתה מסכים שהגרסא מהופכת מהן ללאו כמו שכתבתי ואם להראות מר חורפיה בשקלא ובטריא לאו להכי נחיתנא אלא לידע יסוד הענין וכבר כתבתי לכ"ת שאיני תוקע עצמי להשיב על דברי רוח כאלו ואפי' אם היה הזמן מסכים כ"ש שאין לי פנאי אפי' לקרותם בלבד: עוד כתב כ"ת בענין הר"י בעל הטורי' ז"ל שכתבתי לכ"ת שהיתה סברתו רפויה בידך ותמהת ואמרת שאפי' תינוקות של בית רבן מבינים דברי הרא"ש והר"י בנו ז"ל ורצית להעמיד סברתך באזרוע ולחלק בדבריו באומר אמרו בין כתיבה לחתימה והאמת כי זה בעצמו הוא התימה שלי שאני רואה דבריו לתינוקות גלויים וידועים וזקנים שקנו חכמה בה מתבלבלים וטועים:

ותמה על עצמך איך עמדת על דבריהם שאמרת שהם גלויים לתינוקות של בית רבן וכ"ת מחזר לידע דעתו וסברתו מחלוקים ודיוקים דמדלא פסל בחתם סופר ועד נראה דלא מכשר באומר אמרו שכתבת ז"ל ותו דאי הכי צריך לומר שלדעתו חתם סופר ועד פסול דהא בהא תליא כדפרישית והוה ליה לפרש דעתו בסימן ק"ל שלשם מבאר דין חתם סופר ועד ולומר שחתם סופר ועד פסול דאדרבה נראה מדבריו דחתם סופר ועד כשר מדסדר דברי המכשירי' באחרונה:עוד כתב כ"ת וז"ל וכן נמי בסימן ק"ן שלשם מביא דין אומר אמרו לסופר והביא דעת הרמ"ה ז"ל שהיא ספק מגורשת ודעת הריא"ף ז"ל ולא הביא שום חולק עליה לומר דאומר אמרו כשר ואי ס"ד דאיהו סבר דאומר אמרו כשר היה מבאר שם דלדעתו הגט כשר באומר אמרו דהלכתא כההיא דהתקבל אלא דרבי יעקב בעל הטורים דוקא בחתימה קאמר אבל לא בכתיבה דבכתיבה בעינא שישמעו

קולו וכו' ע"כ דבריך: ועתה ראה גם ראה מי הוא האדם שיעמוד על דברי בעל הטורים ז"ל המובנים לתינוקות של בית רבן שכתבת שכת' בפי' ובבירור שהוא פסול בשתיהם ויכנס במוחו או יעלה על רוחו לכתוב דברים כאלו שכתב כ"ת ואחר כך רוצה לכסות השמש בכברה: וכופה על הר הגדול הקערה: וכ"ש שהוספת וחלקת בדבריהם באומר אמרו בין כתיבה לחתימה דבר שלא עלה על לב שום מחבר או מפרש מעולם וגם הם לא עלה על רוחם ואדרבה שכתבו הפך זה בפירוש ובבירור כדבעינן למימר קמן: ואיך לא שמת לבך לברייתא דקתני התם תניא כותיה דרב אשי כתב סופר לשמה וחתמו עדים לשמה וכו': הרי הגט בטל עד שישמעו קולו שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו: וידוע הוא דעל פי ברייתא זו פסק הריא"ף והרא"ש ז"ל שהלך לשטתו דהגט בטל והנה מפורש בה בהדיא דדין העדים כדין הסופר והיכי הוה סליק אדעתין דהרא"ש והר"י ז"ל מחלקין ביניהם אין אלו אלא דברי' המבהלים את הלב והדברים שכתבת שם לדחות דבר זה אסור להשגיח בהן ודומה בעיני דברך זה לאדם העומד באמצע היום ואומר עליו שהוא לילה ואומר ואם תשיבו עלי הנה השמש בחצי השמים אין זאת תשובה עלי ולא יאמר למה כך היתה בעיני מקום הזה ובמקומות אחרים הדומים לו לא נעלמו מעיני כל חי: עוד שפטת למראה עיניך מדבריו ז"ל דחתם סופר ועד כשר כדי לדון משום דאומר אמרו פסול וחשבת לתקן המעוות כשחלקת בין דעתי לדבריו אחר שכ"ת יודע שאין כל דבריו אלא לפסק הלכה ואין בלשונו מלה שאינה צווחת ואומרת דזה וזה פסול כלומר אומר אמרו וחתם סופר ועד כדפרישית וכמו שראית בפירוש בדבריו שכתבת עליהן שהן מובנים לתינוקות ועודך מחזיק בה: והררים בשערה בונה: ובסלע המחלקות חונה: ולקול צפצופי והגיגי אין אתה פונה כאלו בלעגי שפה ובלשון אחרת אני עונה: ועד מה ולמה: למתי וכמה: עוד הבאת דברי שכתבתי על דברי הר"י בעל הטורי' ז"ל שכתב אותן בשיטפא ובלא מתכוין או הוא טעות סופר שנתפשט בספריו ושלחת את פיך וכתבת על דברי שהחושד כשרים לוקה בגופו ולזה לקיתי בשוט לשונך וכתבת דאין הדבר כמו שאמרתי אלא שיש לחלק לדעתו בין כתיבה לחתימה דהכתיבה באומר אמרו לא תעשה אפי' בדיעבד: אבל החתימה לכתחלה לא תעשה אבל בדיעבד הגט כשר כמו שכתבת בפסקך בסוף דבריך וסתרת דבריך הראשונים שכתבת שם דבכל ענין כשר: עוד דקדק כ"ת על מה שכתבתי ואמרתי והעד הנאמן שהוא טעות סופר מה שכתב בחתימת דבריו כדאמרי' לקמן באומר לשנים אמרו לפלו' ויכתוב ולפלו' ופלו' ויחתמו דלא הוו מילי: ולשון זה לא היה ולא נברא ולא נמצא לקמן לא הוא ולא כיוצא בו ע"כ דברי שם:

וכתב כ"ת דעד שקר הוא שהרי הוא מעיד על האשה שאינ' הרה והנה כריסה בין שיניה דהיאך אפשר לומר על ר"י ז"ל בעל הטורי' שלא נמצא בדבריו דאומר אמרו לא הוו מילי: והנה כתב בחשן המשפט בשם הרמב"ן ז"ל וכו' ע"כ לשונך: והנה דפקתך הבהלה להשיב עד שאינך נותן לב למה שאתה מוצי' בפיך וכ"ש שהוספת להבהיל השומעי' באמרך עד שקר ענה וכריסה בין שיניה וכו' והא ודאי איתא דכריסה בין שיניה אבל אנה העיני' לראותו: והנה טעית בשתים שהן ד' וחוץ חדא שאתה מחלק בדבריו באומר אמרו בין כתיבה לחתימה והוא לא חילק ביניהם אלא דבחדא מחתא מחתינהו ולא נמצא שום רמז לזה לא בדבריו ולא בדברי אביו ולא בזולת' ואין להעלו' דבר זה על הלב והבריית' צווחת ואומר' עד שישמעו קולו לו' לסופר כתו' ולעדי' חתומו כדאמרן בתשוב' דלעיל ועוד דיכול לעשותו אפילו לכתחלה משמע וכמו שכתבת בפסקך בפירושא קמא דילך ולא יסתפקו בזה אותן תינוקות שזכר כ"ת: ועוד דהוא ז"ל כתב כדאמרי' לקמן וכו' ואתה בלעת מלת לקמן ומחית אותה מספרך ומדעתך וכתבת שאמ' כך בחשן המשפט וגנובי למה לך והלא ידעת כי נחש ינחש איש אשר כמוני: ועדי בשמים ובמרומים סהדי כי לעולם לא חשבתי ולא עלה על דעתי שיעלה דבר זה על לב שום אדם וכ"ש לכתוב אותו בקולמוסו לא יחוש לרואים אף כי יבהיל השומעים וכל מי שקרא ושנה: באומרו עד שקר ענה: ועשית זומם ונספה בלא משפט: מחשן המשפט: ועוד תימה גדול איך לא פקחת עין שכלך לראות שאר דבריו שכתב כדאמרינן לקמן באומר לשני' אמרו לפלוני ויכתוב ולפלוני ופלוני ויחתמו ועל כרחין כמו שיכול לעשות זה יכולין לעשות גם העדים כיון דתרוויהו לאו הוו מילי ובלאו הכי נמצאת הראיה עוקרת ההנחה וסותרת אותה: וכ"ת לא שת לבו גם לזאת: וגדולה מזאת אומר דאפילו אם נודה דלקמן דקאמר היינו חשן המשפט כמו שעלה על רוחך ונכנס במוחך:

אין נראה שהם הדברים שכתב בכאן שהלשון שהביא כ"ת מחשן המשפט כך הוא אמר לשנים כתבו וחתמו שטר מתנה וכו' עד אבל הרמב"ן ז"ל כתב דלא אמרינן מתנה הרי היא כגט אלא באומר כתבו שאין יכולין לעשות שליח אחר משום דמילי לא מימסרן לשליח: אבל באומר אמרו לסופר ויכתוב לעדים ולחתום כשר לכ"ע במתנה והכי מסתברא עכ"ל שם: וראה והבט כי בזה הלשון לא כתב אלא אמרו לעדים לכתוב ולחתום: ובנדון שלנו כתב אמרו לפלוני ויכתוב ולפלוני ופלוני ויחתמו: וכבר ראית שיש מי שמחלק בין אמרו סתם לאמרו לפלוני ואע"ג דהרב ז"ל אינו מחלק מ"מ אין זה הלשון אותו לשון ואפילו אם היה לשונו בכאן עונה על אותו הלשון של חשן המשפט על כרחין מאי דאמרינן התם דלא הוו מילי היינו לענין מתנה דבגט לא מצינן למימר הכי

דקאמ' בהדיא אבל באומר אמרו כשר במתנה ולא דמי לגט דפסול וא"כ מה ראיה מביא לאומר אמרו לעדים לחתום דיכולין לעשותו ואדרבה דמעשה לסתור הוא שכתב דגבי גט פסול ואפילו אם יהיה הפיסול שלו מטעם אחר כמו שכתבת היכי קא פשיט היתרא גבי גט מפיסולא והרב ז"ל לא מקטלי קני באגמא הוא לכתוב כי האי גוונא ועוד דבהדיא כתבת בפסקך לדעת הרב הזה ז"ל דאפילו באומר אמרו גבי נתינת הגט אמרינן מילי דלא ממסרן לשליח: והנה עתה סתרת דבריך אלו והבאת חובתך בקולמוסך: וחזרת להתנצל על זה שלא כתבת אותן דברים בפסקך אלא כדי לסלק קושית הרא"ה ז"ל: והנה הדבור אצל כ"ת עיר פרוצה אין חומה פעם תאמר דבר ופעם תאמר הפכו: ותחזור ותאמר זה לא אמרתי אלא בעבור זה ודברים כאלו שאין הדעת סובלתן וכבר רמזתי לך בכיוצא בזה למעלה משל למה הדבר דומה ואותן דמיונות ובלבולים שבאו בדבריך אחר זה אסור לקרותן כ"ש להשיב עליהן: עוד חזרת להרוס כל אשר בנית בפסקך ומכל מה שכתבת עד עתה וכתב כ"ת דאפשר לפרש דעתו של הרב ז"ל דבחתימה נמי פסול ומה שכתב דיכול לומר לאחר לחותמו היינו לעניין דלא הוו מילי קאמר וכו':

עד הרי דבריו מבוארים דמאי דקאמר יכול לומר לאחר לחותמו לאפוקי מהרא"ה ז"ל דסבר דהוו מילי ולעולם מצינו לומר דאפשר דלדעתו בחתימה נמי הגט פסול: ומה שנדחקתי וכתבתי דוקא לכתחלה קאמר דאין לעשות כן לא כתבתי כן אלא כדי לישב לישנא דיכול לומר לאחר לחותמו וכו' עד ואני אומר דבין אם נפרש דעת הר"י בעל הטורים ז"ל דבחתימה פוסל ובין אם נאמר שדעתו היא דדוקא לכתחלה אין לעשות כן יצדק הכלל שכתב בסימן ק"ב לא יכתבנו וכו' וכדכתיב: ואין לדחות זה מפני זה דבתרויהו אתי שפיר וזה פשוט ע"כ דבריך: והנה סתרת כל מה שכתבת והודית בעיקר הדין דלדידיה אומר אמרו אפילו בחתימה פסול ואמרת שלא אמרת כך בראשונה אלא לישב דבריו ועליו מלין תחפה: ועל נקלה תרפה: אף כי המישב דברי מחבר או מפרש לא ישנה קוטב הדין אלא יתפוס עיקר הדין ויתקן הדברים דבכי האי גוונא לא מיקרי ישוב דברים אלא סתירת הדין כל שכן שהוספת הבל על הבלים דיכול לומר לאחר לחותמו לא מסתייך עם בדיעבד כדאמרן כ"ש עם פסול שחזרת לומ' דאיך יתחברו פסול ויכול לעשותו והרכבת ההפכים מן הנמנע ולפי שבא לאפוקי מהרא"ה ז"ל לא יאמר דבר שאינו ושהוא עצמו סובר בהפך וכ"ת ארכבה אתרי ריכשי ואין ולאו ורפיא בידך: ומ"מ כבר הודית בשפה רפה שהלשון הזה אין לו שחר שפעם אתה מפרש בו כשר ופעם פסול ופעם כשר ופסול כלומר כשר לכתחלה ופסול בדיעבד ונהגת בו מנהגך הטוב כי לא יקשה בעיניך לכתוב דבר והפכו ועל כרחין אית לן למימר אם אין טעות

בספרים שאמר הדברים דרך משל לפרש כגון מאי הוא דלא הוי מילי ולאו למימרא דהוי דינא הכי גבי גט אלא דיכול לעשותו מטעם מילי אי הוה שרי וזה דוחק גדול ודבר שאין לו שחר דלא היה לו לצייר המשל מדבר האיסור ויאמר עליו דיכול לעשותו: והדרינן למילתין קמייתא לומר דאולי שיטפא דמילתא נקטיה לרבינו הרבז"ל וכתב הדברים בלא מתכוין כדאמרן:

או אפשר דהוי טעות סופר שנתפשט בספריו והעד הנאמן והאמתי מאי דקאמר בתר הכי כדאמרי' לקמן ולא אשכחן לשון זה ולא כיוצא בו לקמן: ועדות זה אין בה הכחשה ולא הזמה כלל ותו לא מידי: וידוע הוא כי טעות הסופרים אין להם גבול לשנדע מהו הטעות אבל אפשר לומר שחסר מלה אחת והיא להרשב"א ז"ל וכך היתה הגרסא הנכונה ולא נהירא להרשב"א ז"ל או לזולתו מן המפרשים ז"ל ונתעוררתי לזה לפי שראיתי שאותן דברים עצמן כתב הרשב"א ז"ל בחדושיו בפרק המביא תנין וכתב דבריו דרך כלל בין בכתיבה בין בחתימה ובסוף דבריו כתב וכדאיתא לקמן פרק התקבל: עוד כתבת על מה שכתבתי לכ"ת דמי הוא האדם שיעלה על דעתו שהר"ם במז"ל אית ליה הך סברא דהרא"ה והר"ן ז"ל עד שהוצרך כ"ת להאריך כל כך: ואמרת עתה דהרגיל בדברי הרמב"ם ז"ל יודע שלכך קורא ספרו משנה תורה שכל מי שיכול לסבור סברות בתלמוד יסבור על דבריו ז"ל ולא הבאת הראיה מדבריו ז"ל אבל הבאת המקום שהניע לכ"ת להסתפק בדבריו בפירושי הר"ן ז"ל: ומ"מ אף אם אין אנו רגילין בדבריו ואין אתנו ספר מספריו ולא באנו בחדריו הנה לא נסתפקו בדבריו וכתבנו לכ"ת שאין מי שיעלה על דעתו אותו דבר ובהבטה ראשונה בהר"ן ז"ל יראה הרואה דקמהדר אמתנה דכתב הר"ם ז"ל דאינה כגט באומר אמרו ולדעת הרא"ה ז"ל והר"ן ז"ל דאומר אמרו אפילו במתנה פסול וכן דעת הרמב"ם ז"ל דאפילו במתנה פסול:ואתה עתה אחר שפירשת דבריו כך איני רואה שום תכלת בדברים אלו אלא שהרגיל נסתפק והבלתי רגיל לא נתחבט: ועל מה שכתב כ"ת על דברי הרא"ה והר"ן ז"ל מה שכתבתי בקונטריס האחר יספיק: ושם נכתבו הדברים באריכות: עוד כתב כ"ת על מה שכתבתי בדברי הרב בעל המגיד ז"ל שכתב בהלכות זכייה ומתנה וז"ל ומיהו באומר אמרו לפלוני ולפלוני יש אומרים שאף בגט כשר וכו' שהוא רומז על הרא"ה ז"ל וכתב כ"ת על זה ולא היא שהוא לא כיון אלא על הר"י בעל התוספות ז"ל דמכשיר באומר אמרו כדכתב הרא"ש ז"ל משמו ע"כ דבריך:

ואין הדברים כמו שתחשוב דאותו הר"י ז"ל שראית שהביא הרא"ש ז"ל בפסקיו הוא רבי' יצחק הזקן ז"ל שהביאו המפרשים ז"ל את דבריו שכת' כמה טעמים להכשיר אומר אמרו ובחתימת דבריו כתב דאזלינן הכא לחומרא והכא לחומרא כלומר לפסול

בחתם סופר ועד ובאומר אמרו: ואע"פ שכתבה הרא"ש ז"ל בפסקיו מדעתו על דברי ר"ח ז"ל כך גם היא דעת הר"י ז"ל עצמו כמו שכתב הוא בדבריו בפירוש וכפי מה שהביא דבריו כצורתן הרב בעל התרומה ז"ל וכפי מה שהביא דבריו הרא"ש ז"ל עצמו באורך בתוספותיו ואין שם הר"י אחר שמכשיר לפסק הלכה כמו שעלה על דעתך ודבר גדול היה אם היה הר"י ז"ל בעל התוספות מכשיר אומר אמרו למעשה עם הרא"ה והר"ן ז"ל שהודית דאף הם מכשירין בעובדא דילן ואם היה הדבר כן לא היה מן הראוי להאשים כל כך לבעל דינך ולומר עליו כי גדול מנשוא עונו ושלא חלק לו בבינה ובמושכל אחר אשר היה לו כל הני אשלי רברבי לסמוך עליהם בשעת הדחק: ומי גילה את אזנו ויאמר לו דאחר שכתבת בפסקך כי הגט פסול לכ"ע קא מהדרת השתא להרבות במכשירין מגדולי הראשונים: ואיברא ודאי דאי הוה ידע להא מילתא הוה מוביל מנך בתרך לבי מסותא: ואפשר שנתעורר כ"ת לזה ממה שראית בפסקי הרא"ש ז"ל פרק המגרש שהביא ראיות הר"י ז"ל להכשיר: ומה שכתב בסוף דבריו שלא פסק כותיהו לגמרי אלא לחוש לתרווייהו להחמיר היינו לדעת ר"ח ז"ל וליה לר"י ז"ל לא ס"ל וכבר כתבתי לכ"ת שכך דעתו של הר"י ז"ל וכן כתב הוא ז"ל בפי' וזה גלוי וידוע למי שעמד על עיקר דבריו: והאמת כי כל עוד שיתבונן האדם בקונטריס הזה של כ"ת ימצא בו פירות ופירי פירות דבענין זה כתבת ז"ל דלא כיון בעל המגיד ז"ל אלא על הר"י ז"ל דמכשיר באומר אמרו כדכתב הרא"ש הרי בהדיא כתב כ"ת שהר"י ז"ל ז"ל בפרק המגרש ע"כ לשונך:

הרי בהדיא כתב כ"ת שהר"י ז"ל שהביא הרא"ש ז"ל בפר' המגרש הוא אותו הר"י המכשיר שכתבת ואחר עלה אחד כתבת וז"ל וא"כ לדעתו חתם סופר ועד כשר כרב ורבי יוחנן ורבי ירמיה וכן כתב הרא"ש ז"ל בהדיא פר' המגרש אלא שהביא שם גם דברי ר"י בעל התוספות שפוסל בשניהם ע"כ לשונך: ודבריך אלו האחרונים הם הצודקים אלא שהבהלה להשיב היא עוצמת עיני כ"ת מלהסתכל אפילו בדברי עצמך שאתה כותב דבר והפכו ואינך מרגיש: ויודע אני שתאמר עלי שהטלתי מום גם בספר אדם וחוה שכתב שהתוספות מכשירין באומר אמרו ואולי קרה לו ג"כ בפסקי רבו הרא"ש ז"ל כמו שקרה לכ"ת ולא עמד על דברי הר"י ז"ל כמו שהביאו דבריו הרב בעל התרומה וגם הרמב"ן והרשב"א ז"ל והמפרשים וכדאמרן לעיל: והנה כתבתי לכ"ת יסוד הדברים ובוטח אני שאם תסיר מתוכך החפץ להשיב ותתישב בדברים תשקיף על האמת ותראה כי אין שם הר"י בעל התוספות ז"ל שמכשיר בזה למעשה ואם תרצה לקבל מוטב ואם לאו יהא רעוא דתשרי לדעתו תרבא: והארכתי בדבר זה כדי שלא ירצה אדם לינחק להתיר אומר אמרו ויתלה באילן גדול כמו שקרה לבטל דינך: עוד הקפיד כ"ת על דברי

שכתבתי עליך ז"ל גם בחתם סופר ועד ראיתי לכ"ת בונה וסותר בדבריהם והעיקר כי היתה סברתם רפויה בידך עד שכתבת דרבינו יעקב ז"ל נראה כמכשיר בחתם סופר ועד מדהביא דברי המכשירי' בסוף וכיוצא בזה ואתה דע לך שאין דעתן כך אלא שהם סוברים כדעת התוספות דאזלינן נמי בחתם סופר ועד לחומרא וכן כתוב בתשובות הרא"ש ז"ל במקומות רבים וכן כתב הר"י בנו ז"ל ברמזיו וכו' עד וצריך לחוש לשניהם להחמיר בחתם סופר ועד ובאומר אמרו ע"כ דברי שם: והשבת זה לשונך גם בזאת לא צדקת אענך דאנא נמי הוה ידענא דר"י בעל הטורי' ז"ל פוסל בחתם סופר ועד ואף על פי שאין רמזיו מצויין בידי דהא בטור אבן העזר בסימן ק"כ כתב אמר ליה וכו' עד ויראה מדבריו שהוא מכשיר בחתם סופר ועד ולקמן בעינן לברורי שהוא פסול עכ"ל הרב בעל הטורים ז"ל: הרי שכתב כאן בהדיא דחתם סופר ועד פסול אלא שאני אומר דלא מטעמיה דמר אלא דאיהו ז"ל אפשר דדעתו נוטה להתיר כדכתיב בפסקי אלא שהוא חושש לדברי הר"י ז"ל להחמיר בחתם סופר ועד ובאומר אמרו ולזה כיון במה שכתב ולקמן בעינן לברורי שהוא פסול שרמז על מה שכתב בסימן ק"ל בדין חתם סופר ועד ששם הביא דעת הרמב"ם והרמ"ה ז"ל שמכשירין בחתם סופר ועד מן הדין ומכשיר באומר אמרו אלא ר"י ז"ל הוא שכתב דלא נתברר לן הלכתא ואזלינן לחומרא בתרווייהו ע"כ דבריך: מאריה דאברהם כמה לא חלי ולא מרגיש האי גברא דקא משתעי כי האי גוונא ולא חייש למה שמוציא בשפתיו ואתה הצדיק בדבריך והזוכה בשפטך: אין אתה יודע שהוספת הבל על הבליך ושגיאה על שגיאותיך באמרך כי ידעת דהר"י ז"ל בעל הטורים פסל בחתם סופר ועד אחר שכתבת כל אותן דברים שכתבת בפסקך ודקדקת בדבריו שהיה מכשיר בחתם סופר ועד כי אם לא היית יודע היה אפשר שיהיה לך התנצלות על שגיאותיך לומר לא עמדתי על דבריו: ומה תשיב על תוכחתך ועל אמרך בפסקך זה לשונך ותו דאי הכי צריך לומר שלדעתו חתם סופר ועד פסול דהא בהא תליא וכדפרישית והיה לו לפרש דעתו בסימן ק"ל שלשם מבאר דין חתם סופר ועד ולומר שלדעת חתם סופר ועד פסול ואדרבה נראה דסבר דחתם סופר ועד כשר שכשרצה לבאר דין סופר ועד סדר דברי המכשירים באחרונה וכו' ע"כ דבריך: ועתה כתבת דהיית יודע דר"י ז"ל בעל הטורים פוסל בחתם סופר ועד דהא בטור אבן העזר כתב והרמב"ם ז"ל כתב וכו' עד ויראה מדבריו שהוא מכשיר חתם סופר ועד ולקמן בעינן לברורי שהוא פסול ע"כ: הרי שכתב כאן בהדיא דחתם סופר ועד פסול ע"כ דבריך:

לא אליכם כל עוברי דרך סכלים ומשכילים הביטו וראו אם יעלם דבר זה אפילו מעיני העטלפים אשר אור יקרו' לא ראתה עינם לחולשת חושם כי דברים אלו סותרין אלו

לאלו סתירה מוחלטת וכ"ש שהוא אומר ולקמן בעינן לפרושי דפסול ומאותו מקום שכתב הוא ז"ל שהוא מברר שם הפיסול משם כ"ת מברר ההתר מדסדר דברי המכשירין בסוף והנה כל דבריו הם לענין פסק הדין ואיך יהיה סדורו הופך את דבריו דמי לחוכא ואטלולא: והעבודה כי הרגזתני להטריח מחשבתי ולהעמיס קלמוסי בדברים כאלו שלא ניתנו ליכתב: וחוק המוסר החלפת באמרך לא צדקת ונואלת ושגית ואשמת: ואיני יודע אנה פנה שכלך כשכתבת דברים אלו וכבר נתברר לעיל דלית הר"י בעל התוס' ז"ל דמכשר אומר אמרו לפסקא דדינא: עוד כתב כ"ת דהרב בעל הטורים ז"ל פוסל אבל לא מטעמיה דמר וכו' ואיני יודע מה עשיתי לך ומה הלאיתיך עד שאתה תולה בדברי דבר שלא עלה על לשוני: והנה דברי שכתבתי לעיל יענו בפניך כי לא זכרתי שום טעם אלא כתבתי שהוא מסכים לדעת התוספות דאזלינן בתרוויהו לחומרא והבאתי לכ"ת דבריו כצורתן שכתב ז"ל וצריך לחוש לשניהם להחמיר ע"כ: ולטעמא דמילתא לא נחיתנא דטעמא דידהו פשוט בספריהם בתכלית הפשיטות ופ"ת הניח העקר ונתפס בטעם ואין לדברים אלו לא ריח ולא טעם: וכל שכן כי במה שכתבת שמסדורו דברי המכשירין באחרונה נראה דלדעתו חתם סופר ועד כשר: לא דקדקת בחשבונך כי הוא לא כתב דברי המכשירין אלא אחר שכתב דברי התוספות שכתבו דפסול ודברי אביו הרא"ש ז"ל שפוסק כמותן וכתב דאפילו שחתמו שני העדים עם הסופר פסול לכתחלה והוא גם הוא הולך בדרכי אביו ז"ל ודעתו מפורשת בכאן דפסול ומי לנו מוכיח ומכריע בדבריו גדול ממנו בעצמו שכתב שבאותו מקום הוא מברר הפיסול וכבר נשנ' החלום הזה לעיל: ומעתה הקולו' יחדלון ומטר הויכוח לא יותך ארצ' והעבודה שעלה על דעתי שלא לקרוא בגרון:

ושלא להשיב על הקונטרי' הזה האחרון: לא בכלל ולא בפרט: ואם לנגדי דרכו ירט בראותי כי מלחמת מצוה מלחמת הרשות קראתיה: וכנגד השלום ערכתיה: ובמלין תחבר: מדרש פסוק אני שלום וכי אדבר: ולא נטה לב כ"ת למדרש והיה אם שלום תענך ותחת אהבתי תשטמני ואני תפלה: ואין בלשוני מלה: שאין בשבחך מדברת: וכבוד תורתך מיקרת: ואומר אמרתך סופרת ומספרת: דוברת ומדברת: בפה ובמבטא: ונפש לא תחטא: והנה תשובתי הראשונה גם השנית בידך הפוך בה והפך בה: ומה שורש דבר נשמע בה: כי תאמר כריסה בין שיניה: חשבתיה לזונה כי כסתה פניה: ולפי שאהבת כ"ת תקועה בלבי: לטמון אמרי בחובי: זו דרך עוצב בי: לכן אמרתי אערוך כשחר מילי: וכולי האי ואולי: אוכל והניחותי לי: ונפש נענ' ארגיע: אשרי המחכה ויגיע: ואם רתחתי במקצ' אמרי: והעתרתי בדברי: הלא ידעו מתי אהלי דאורתייה דמר מרתחא לי: ואם

טוב ודומם ויחיל: גם הנה לא יושג המתחיל: ומעתה ספרי אהבים יובלון בשפה רפה: ואת והב בסופה: ואתה שלום וכל אשר לך שלום: כנפש אחיך: משה בבה"ר יצחק ן' אל אשקר ז"ל: כה תונס שאלה ספינה אחת של עובדי כוכבים היתה הולכת מאפרקא לאסכנדריאה של מצרים והלכו בה ל"ו נפשות מישראל אנשים ונשים וטף ויהי בדרך במלון בשמונה ועשרים יום לחדש עמד עליה נחשול של ים ונשברה הספינה אחר חצות הלילה קרוב מהיבשה ויהי חשך אפלה לא ראו אנשיה איש את אחיו וטבעו כלם בים לא נמלט מהם אלא מעט מן העובדי כוכבים וחמשה יהודים בלבד ואחד מאותן החמשה שנמלטו ששמו רבי יצחק כשיצא מן הים הלך לו לאחד מן המקומות הקרובות לאותו מקום שנשברה שם הספינה לפי שבאותו מחוז היו שם עיירות של עובדי כוכבים וישראלים דרים ביניהם ואחר שמונה או עשרה ימים הגיע כתב אחד מאותן עיירות הקרובות אל החכם של אותו מקום שהיה ר' יצחק הנז' יושב שם ואמרו לו דע לך שהלכנו למקום שנשברה שם הספינה והלך עמנו יהודי אחד מהנמלטים מהספינה עצמה שמו פלוני וקברנו היהודים שטבעו בים והיה מספר הקבורים נ"א נפשות:וכן הגיע כתב אחר לרבי יצחק הנז' מהיהודי חברו שהלך עמהם לקבור את המתים והגיד לו איך קברו את היהודים ומכללם פלוני ופלוני בשם ואחר זמן בא זה רבי יצחק הנזכר לכאן והעיד לפני ב"ד כדברים האלה שמעשה שהיה כך היה ושנתאמת אצלו מכח אותן הכתבי' שנקברו כל היהודי' שהיו בספינה שלא היו בספינה כי אם הל"א נפשות שזכרו שקברו חוץ מהחמשה הנמלטים אשר הוא היה אחד מהם:

ועתה באה אשתו של אחד מאותן הנטבעים אשר לא נקבו בשמות לפני ב"ד ושאלה מהם שיתירוה לינשא כיון שזה ר' יצחק העיד בפניהם כי כל הל"א נפשות מתו וקברו אותן היהודי' ושבעלה היה מכלל אותו החשבון כי כן העיד רבי יצחק הנז' ג"כ שבעלה של אשה זו היה מכלל הל"א נפשות: יורנו המורה אם די בעדות כזה עד מפי כתב להשיא אשה זו לכתחל' וגם אם צרי' להעיד על בעלה של אשה זו בפי' ולפרט אותו בשם או אם די במה שאמר העד שהוא היה מחשבון הל"א נפשות שאמרו שקברו: וג"כ יורנו אם צרי' האומר הראשון לומר ראיתי אותם כשעלו מן הים או אם די במה שאמר קברתים דחזקה ראה אותן בשעתן והכירן ויכולה זאת האשה להנשא לכתחלה או לא: תשובה אם דרך אניה בלב ים: ודרך אשה במי': שאין להם סוף הלא המה נפלאו מכל הגבורים אשר היו לפנינו: אשר צפרנם טובה מכריסנו: כי זה מקצוע גדול ועמוק עמוק מי ימצאנו: ואף כי אנכי אעננו: אערכה לפניו משפט: ולדין אתיצב להנהיג בעיזא ושיבוטא ולטהר את הכלבית ואת הצב: היוכלו לדין עם מים שאין להם סוף: קטלי באגמא קנה וסוף: זחלתי

ואירא לנפשי פן תשטפני שבולת מי השילוח ההולכים לאט מי השלולית ומי אפסי' ואיך אכנס בין מים למים עמוקים הים הגדול רב מצולה ורחב ידים: זאת אשיב אל לבי כי הכל מסייעים למלאכת שמים המרבה והממעיט כקטון כגדול רך הלבב ואיש הבינים: רב וצעיר כבן שמונים לשוח אפרוח שלא נתפתחו לו העינים: ולהביט אל לובן השינים: הלא זאת התעודה וגמול ידו הדה: ולמרחוק אשא דעי: ורחמנא ליבא בעי: מה ששאלתם ראשונה אם די בעדות אשר בזה עד מפי כתב להשיא אשה: איברא דעדות כי האי גוונא לגבי אשה שמת בעלה עדות גמורה היא וכן כתבו כל המפרשי' והמחברים ז"ל והכי איתא בירושלמי הביא אותו הריא"ף ז"ל בהלכותיו מצאו שטר כתוב איש פלוני נהרג ר' ירמיה אומר משיאין את אשתו:

ר' בון בר כהנא אמר אין משיאין את אשתו ופסקו ז"ל כדברי המיקל: וכן כ' הרמב"ם ז"ל מצאו כתוב מת פלוני או נהרג פלוני ונודע שזה כתב ישראל משיאין את אשתו: אלא שהרשב"א ז"ל כתב דנראה כי לדעת הרמב"ם ז"ל דוקא כשנתקיים אותו כתב כלומר ואפי' בעד אחד שיעיד שפלו' כתבו אבל אי לא ידעינן מי הוא שכתבו אין משיאין: ומ"מ הוא ז"ל הסכים לדברי האומרי' שאפי' בלא מקויים דלא ידעי' מי הוא שכתבו משיאין את אשתו: וכ"ש בנדון שלנו שהיה ניכר מי כתב הכתבים ועדות מעליא הוא ודבר פשוט הוא ואין צריך לפני': וכן נמי במה שהעידו שקברו הל"א יהודים ולא נזכר בעלה של אשה זו בשם נראה לי דאי משום הא ליכא למיחש דאף על גב דלא זכרו אותו יכולה היא לינשא וכדמוכח בשלהי יבמו' דאמרי' התם מעשה בקולר של בני אדם שהיו מהלכין לאנטוכיא ובא עובד כוכבים אחד ואמר חבל על קולר של בני אדם שהיו מהלכין לאנטוכיא ומתו וקברתים והשיאו את נשותיהם: ושוב מעשה של ששים בני אדם שהיו מהלכי' לכרקום בתר ובא עובד כוכבים אחד ואמר חבל על ששים בני אדם שהיו מהלכין לכרקום בתר שמתו וקברתים והשיאו את נשותיהם אף על גב דלא זכרו לכל אחד בשמו: וכן כתבו המפרשי' ז"ל דאם השיח העובד כוכבים ואמר אותה חבורה של אנשים שהיו הולכים בדרך מתו וקברתים ואע"פ שלא היה יודע אותן ולא הזכיר שמם משיאין את נשותיהם וכן נראה מדברי הרמ"בם ז"ל: הם הכא נמי כיון שידוע שבעלה של אשה זו היה בתוך הספינה כשנשברה והוא היה מכלל הל"א נפשות שזכרו שקברו אותן אע"פ שלא זכרו אותו בפי' אין לחוש וכדבעי' נמי למימר קמן: אך במה ששאלתם אם צריך העד לומר ראיתיהו כשהעלוהו מן הים ודאי שאלה גדולה היא זו וצריך להתישב בה הרבה כי לפי הנראה מן המחברים והמפרשים ז"ל שצריך לומר ראיתיהו בשעתו וכדאיתא התם:

וה"מ דכי אסקוה חזיוה בשעתיה אבל אישתהי מיתפח תפח: וכן כתב הרי"אף ז"ל בהלכותיו ודוקא היכא דאמר אסקוה לקמן וחזיתיה לאלתר ואשתמודענא ליה דהוא פלוני כדאסיקנא במעשה דשני תלמידי חכמים שהיו באים עם רבי יוסי בן סמאי: וכדאמרינן בההוא גברא דטבע בדיגלת דאסקוה אגשרא דשביסיתנא וה"ה לעד אחד במלחמה היכא דאמר מת וקברתיו ואי לא מסהדי הכי אפילו תרי סהדי לא סמכינן עלייהו וכל שכן עד אחד או אשה דחיישינן דדילמא באומדן דעתא קמסהדי וכן הלכתא ע"כ: וכן נמי כתב בתשובת שאלה מי שטבע במים שאין להם סוף אין אשתו ניתרת עד שיבוא מי שאמר אני ראיתיו בשעה שהשליכהו הים ליבשה והכרתיו ע"כ: וכן נראה נמי ממה שכתב הרמ"ה ז"ל וה"ה בעד אחד אפי' במים שאין להם סוף שנאמן כשאמר בפני העלוהו ואני הכרתי אותו ואין צריך לומר שני עדי' שנאמין אותם בכיוצא בזה במים שאין להם סוף ע"כ: וכן כת' הרשב"א ז"ל בשאלותיו וז"ל צריך אתה לדעת כי לדברי כולם אפי' עד אחד מישראל ואפי' שנים אין משיאין אשה על פיהם במי שטבע ופלטוהו המים אלא במעידין שפלטוהו המי' לעיניהם וראוהו מיד והכירוהו שהוא פלוני שאם לא כן חוששין שמא בין זמן שפלטוהו המים לזמן שראוהו תפח ונתהפכה צורתו ע"כ: וכן נמי כתב בעל אדם וחוה כבר אמרנו שהמים שאין להם סוף שצריכין שיעידו שראו אותו מיד כשהעלוהו משם שאם לא כן הוא משתנה ובענין זה עד אחד נאמן ומשיאין את אשתו ע"כ: וכן נמי כתבו הרבה מן המפרשים ז"ל: ונראה מדבריהם שצריך העד לומר ראיתיהו מיד כלומר קודם שעברה עליו שעה אחת משיצא מן הים או דוקא מיד תכף לעליותו מן המים לדעת קצתם ז"ל:

ובלאו הכי אלא שאמר הכרתיו וקברתיו סתם לא סגי ואין משיאין את אשתו וליכא למימר דלא אמרו זה אלא לומר שאם ידוע שלא ראהו בשעתו אין משיאין הא סתמא משיאין דהוה להו למימר ואם אמר העד שלא ראהו בשעתו או ואם ידוע שלא ראהו בשעתו וכיוצא בזה אין משיאין אבל מאמרם ז"ל וצריך לומר שראוהו מיד או משיאין אלא במעידין שראוהו מיד וכן מדברי הריא"ף ז"ל נראה דלא סגי בלאו הכי ואם לא אמר כך בפירוש אין משיאין: וכן נמי כתב הרמב"ם ז"ל בנוסחא דיקנית שלו דאחר ששהה שעה אחת אחר שהושלך מן המים אין מעידין עליו וז"ל טבע בים והשליכהו הים ליבשה אפי' שהה כמה ימים במים אם הכירו פניו וחוטמו מעידין עליו שאינו משתנה במים אלא עד זמן מרובה ואם שהה ביבשה אחר שהושלך מן המים שעה אחת ונתפח אין מעידין עליו שהרי נשתנה ע"כ: ואף על גב דאפשר לפרושי מילתיה דקאי אדלעיל אשהה במים יותר משלשה ימים אחרי מותו הוא דבעינן חזויה בשעתיה אבל שהה במים

פחות משלשה ימים יכולין להעיד עליו עד שימלאו לו שלשה ימים משעת מיתתו דומיא דיבשה והרי זה בכלל מאי דתנן אין מעידין עליו לאחר שלשה ימים הא בתוך שלשה מעידין: מכל מקום צריך העד להעיד כך כמו שהוכחנו מדברי הריא"ף והמפרשים ז"ל וכ"ש שכבר דחו הרמב"ן והרשב"א ז"ל סברא זו בשתי ידים וכתבו דבכל ענין ואפילו לא שהה במים שלשה ימים בעינן דחזיוה בשעתיה כיון שמת במים דכל שמת במים הוא משתנה אחר שעה אחת ע"כ דבריהם: וכן הסכים הרי"בש ז"ל בשאלותיו ואפילו בספק אישתהי כתב ז"ל דאפי' נשאת תצא וז"ל ואם כן לפי מה שכתבתי היכא דאשתהי אם נשאת תצא ואם יש ספק אי אישתהי אי לא אישתהי אם נשאת תצא כדעת הרשב"א ז"ל בנסתפק לאחר שלשה ימים אלא דבאשתהי בודאי אין כאן עדות כלל ובחזקתה עומדת והבא עליה בחטאת קאי ובניה בחזקת ממזרים ובספק אישתהי אפשר שאינו כן אבל אם נשאת תצא ע"כ:

ואפי' לדברי הרא"ש ז"ל שכתב בפסקיו דאם נמצא הרוג ומכירין אותו בטביעות עין ואין ידוע מתי נהרג תולין שהוא בתוך שלשה: וכן יש מי שכתב גם כן ויכול להיות דהיכא שאין ידוע מתי נהרג אין לתלותו אלא תוך שלשה ימים ע"כ: איכא למימר דהני מילי במת ביבשה והיכא דאיתמר איתמר אבל בטבע הא אמרינן דבעינן שיאמר ראיתיהו בשעתו כדכתיבנ': ובכי האי גוונא דאם הכירו תלינן נמי דבשעתו ראה אותו לא משכחת לה שום איסור בדבר עד שאמר בפי' לא ראיתיהו בשעתו וזה הפך מה שכתבנו לדברי כל המחברים ז"ל ולדבריו ז"ל דאף הוא גם הוא כתב בזה כדברי הריא"ף ז"ל דאי לא אמר אסקוה לקמן וחזיתיה לאלתר אין משיאין את אשתו אלא שהוא ז"ל חילק בין ראה הטביעה ללא ראי הטביע ואין להאריך בזה כיון דהכא בנדון שלנו העד שהכיר אותן והעיד עליהם היה אחד מהנטבעים עצמן ואע"ג דלענין טביעה כראוי דלקמן לא חשבינן ליה ראה הטביעה מיהו לענין בדדמי ראה וראה הוא ואפי' בנסתפק ביבשה אפשר לומר לדבריו ז"ל דלא מיירי אלא בשני עדים דהכי משמע לשון ומכירין אותו שכתב אבל בעד אחד שנסתפק לעולם תולין להחמיר וחיישינן שמא לא דקדק בהכרתו וסמך על איזה זה דמיון כמו שיש מן המפרשים ז"ל שחלקו בין עד אחד לשני עדים לענין בדדמי והוא ז"ל מכללם: וכ"ש שהרשב"א ז"ל נסתפק בזה והוכיח ממתניתין להחמיר ולא חילק בין עד אחד לשנים: ואי איכא דמותיב והא קיימא לן כת"ק דרבי טרפון דאמר אין בודקין עידי נשים בדרישה וחקירה וכיון שאמר העד שקבר את היהודים אין צריך לדרוש אותו אם ראה הדבר בשעתו או לא: לאו מילתא היא דעד כאן לא פליגי אלא בדרישה וחקירה כגון לחקור את העד אולי יהפך את דבריו וכההיא דאמרינן התם שילהי מכילתין דאמר

ליה סהדא לרבי טרפון יוחנן בן יונתן אריה דמכפר שיחרא אמר לו רבי טרפון לא כך אמרת לי יונתן בן יוחנן לא יוחנן בן יונתן לא כך אמרת לי דמכפר שיחרא אריה לא אריה דמכפר שיחרא ודקדק עמו שנים ושלשה פעמים וכיון דבריו והשיא רבי טרפון את אשתו ע"כ בגמרא:

ופרש"י ז"ל שם דרישה בדיקה כה"ג לכוין את דבריו: חקירה באי זה יום באי זו שעה כלומר באי זה יום מן השבוע באי זו שעה מן היום וכיוצא בזה וכמו שפיר' ז"ל גבי חקירה ודרישה ובכי האי גוונא הוא דפליג ת"ק אבל לשאול לו בעיקר העדות כגון שאמר טבע פלוני בים לומר לו איך טבע או אם ראה אותו בשעתו ולומר לו קברתיו במילתא דבעינן קברתיו וכיוצא בזה אפי' ת"ק מודה דאי לא תימא הכי לימא אין בודקין לעידי נשים כלל ומדקאמר בדרישה וחקירה ש"מ דבדרישה וחקירה הוא דאין בודקין אבלשואלין אותן על כל מה שצריך לעיקר העדות כמו שנתבאר וכן כתב הרמב"ם ז"ל דשואלין אותו היאך ראית וכו' וכדבעינן למיכתב וכ"ש בטבע בים שצריך לדקדק מאד בענין העדות וכמו שכתב הרשב"א ז"ל וזה ששאלת עליו עכשיו אף על פי שמעיד עליו ממש שראהו על שפת הים עם כל זה צריך להתישב בו מאד ולחקור עליו מצד הלשון שאמר וכיצד העיד ומתי ראהו מת אם מיד שפלטהו הים או לאחר שפלטו הים עד כאן: וידוע הוא דאין לנו להקל אלא במה שאמרו ז"ל להקל בפי' דאפשר שהעדים דנין אותו במת או שפלוני הוא בדברים שאין חכמים דנין אותו בהן דכולהו אינשי לאו דינא גמירי וכמו שכתבו מן המפרשים ז"ל בענין זה: הילכך נקטינן דאם לא אמר העד הראשון ראיתיהו בשעתו אין משיאין אשתו ואין לתלות דחזקה ראה אותן בשעתן כיון שהכירן אלא שצריך לומר כן כדכתיבנ': וכ"ש הכא גבי ל"א נפשו' כי כפי תוכן הענין והמעש' רחוק הוא לתלות שראה אותן בשעתן ואין צורך באריכו': ואם היה שם מי שמעיד על הטביעה כראוי הנה היתה זאת האשה אסורה מדרבנן ואם היינו תולין בה להקל היינו מקילין בדרבנן אבל כל שאין מי שמעיד על הטביע' כראוי אסורה מדאורייתא היא:

תדע דהא דאמרו רבנן מים שאין להם סוף אם נשאת לא תצא ואע"פ שלא פלטוהו המים ולא נראה ולא נמצא הני מילי כשיש מי שמעיד על הטביעה כראוי כגון שראהו טובע בים ושהה עליו כדי שתצא נפשו דבכי האי גונא ליכא איסורא דאורייתא דרוב הנטבעי' מתו' ומדאורייתא אזלינן בתר רובא כדמפורש בכמה דוכתי אבל אם לא ראהו טובע בים וכסוהו המים ושהה עליו כדי שתצא נפשו ואע"פ שראה שנשברה הספינה בלב הים אין זו טביעה ועדיין הוא בחזקת חי ואשתו אסור מדאורייתא ואם נשאת תצא: וכן כתב הרשב"א ז"ל בתחלת אותה שאלה וז"ל או שמא ראה שנשברה הספינה בלב הים כי

רוב העולם קוראין לכלל הדברים האלה טביעה ואין מדקדקין בין שנשבר' במקום רחוק מן העיר שיחשבו הרואים שאי אפשר למי שנפל שם להנצל ולצאת אל היבשה ובין שראוהו טובע בים ממש וכסוהו המי' ושהה עליו והפרש יש בין זה לזה עד כי במעיד שטבע ממש ושהה עליו אע"פ שלכתחלה לא תנשא אם נשאת בדיעבד לא תצא כמו שאז"ל בסוף יבמות אמ"רב אשי ש"מ הא דאמור רבנן מים שאין להם סוף אשתו אסורה הני מילי לכתחלה אבל בדיעבד לא תצא: ומכל מקום מי שמתירה לבעלה בר נדוי הוא כדאמרינן בההוא פירקא: ואם אינו מעיד אלא שנשברה הספינה זה אינו כלום ואפילו נשאת תצא כי שייך ניצל על גבי עץ כמו שניצלין הרבה פעמים ע"כ: וכן כתב הריב"ש ז"ל בשאלותיו וז"ל ואם היה בכאן ומי שמעיד בטביעה במים שאין להם סוף כראוי אז לא היתה אסורה אלא מדרבנן לכתחלה ואם היינו מקילין בה היינו מקילין בדרבנן אבל כאן אין מי שמעיד בטביעה כראוי אלא שמזכיר שאחר יום שנהפכה הדוגיא ראה את מכלוף מת על שפת הים ואינו אומר בפי' שמכלוף היה בדוגיא ושהוא ראה בטביעתו ושהה כדי שתצא נפשו ע"כ: וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל ומן המפרשים ז"ל:

והכי נמי הכא גבי האי אתתא דעסקי' בה לית מאן דמסהיד על הטביעה כראוי כל שכן דלא שייכא הכא עדות כי האי כיון שזאת הספינה נשברה בלילה כשמונה ועשרים לחדש ויהי חשך אפלה ולא ראו איש את אחיו דאפילו לאור הלבנה לא שייכא הכא עדות טביעה כראוי ולא אפשר למיקם עלה דהאי מילתא הילכך אשה זו אסורה מדאורייתא היא ומי הוא שיקל ראשו להקל בשל תורה: ואל יקשה עליך דברי הרמב"ם ז"ל שכתב פי"ג דעד אחד שאמר ראיתיו שמת במלחמה או שטבע בים הגדול ומת אם אמר קברתיו נאמן ותנשא על פיו וכו' דמשמע דסגי במת וקברתיו להשיא אשה בטובע בים דע"כ לא מיירי אלא בשהעיד שראהו בשעתו ואפילו הכי בעינן וקברתיו כי היכי דלא נימא דאמר לאמר בדדמי דאף על פי שמעיד שראהו בשעתו והכירו אכתי איכא למיחש לדדמי ושמא בלבלוהו המים וסבור הוא דמת ולא מת אלא כיון שידע שטבע סמוך על רוב הנטבעים שמתים: וכן במלחמה נמי כהאי גונא ולפי' בעינן שיאמר וקברתיו לדעתו ז"ל ולאו למימרא דאם אמר העד טבע בים וקברתיו דלא בעינן ראהו בשעתו דאפילו בשני עדים בעינן חזיוה בשעתיה כמו שנתבאר וכמו שכתב הרשב"א ז"ל על דבריו ז"ל על ודברי הכל ז"ל: ותדע דאפילו לר"ת ז"ל דאמר דאם הגוף שלם מעידין עליו בטביעות עין אפילו אחר שלשה ימים צריך לומר דהני מילי במת ביבשה והיכא דגלי גלי: אבל במת במים או אשתהי מתפח תפח ואפילו כשהגוף שלם בעינן ראהו בשעתו דהא התם גבי ההוא גברא דטבע בדיגלת הא קאמרי אסקוה אגשרא דנהרא דמשמע דשלם אסקוה:

ואפילו הכי אמרינן התם והני מילי דכי אסקוה חזיוה בשעתיה אבל אי אשתהי מתפח תפח: אלמא אפילו בגופו שלם דומיא דההוא אמרינן מתפח תפח ואף על פי שמדברי הרא"ש זכרונו לברכה נראה דאפילו מת במים אפשר לומר זה דאם הגוף שלם מעידין עליו אפילו אחר כמה ימים והוכיח כן מדברי רבינו תם זכרונו לברכה שכתבנו שכתב כך גבי אין מעידין אלא עד שלשה ימים: מכל מקום אין נראה כן מדברי קצת המפרשים זכרונו לברכה דלא כתבו זה אלא גבי מת ביבשה דוקא: וכן כתב הריב"ש זכרונו לברכה בפירוש: וכל שכן שכבר הושג ר"ת בזה ונדחו דבריו וכמו שכת' עליו הרשב"א ז"ל ועוד דאפילו לדברי הרא"ש ז"ל לפום מאי דמסיק הוא ז"ל התם ומחלק בין ראה הטביעה ללא ראה הטביעה אין לחלק בין ראהו שלם ללא ראהו שלם אלא גבי מי שלא ראה הטביעה אבל במי שראה הטביעה כי הכי בנדון שלנו על כרחין דאפילו בראהו שלם בעינן ראהו בשעתו והדברים מוכרחין שם והכי מוכח באבן העזר שחיבר הר"י בנו ז"ל וכל שכן דלא ידעינן אם נמצא שלם או בלתי שלם: מיהו מכל מקום מוצא אני היתר לאשה זו מדברי ז"ל בתשובותיו להר"ר שלמה עמיאל ז"ל וז"ל מה שכתבת וזה לשונך ואי משום טביעות עין היינו צריך לידע תוך כמה ימים ראה כדי שתהיה טביעות עין ראיה הא ליתא כי עד הבא לפנינו ואמר מצאתי פלוני נהרג והכרתיו אין דורשין וחוקרין אותו תוך כמה ימים ראה אותו כי בירושלמי פוסק הלכה כתנא קמא דרבי טרפון דלא מצריך דרישה וחקירה ע"כ: ונראה דה"ה נמי למי שמעיד על מי שפלטהו הים וקבר אותו שאין דורשין וחוקרין אותו אם ראהו בשעתו אם לאו דהרי מת במים אחר שעה כמת שלא במים אחר ג' דמי ואף על גב דאיכ' לחלק קצת מ"מ כך נראה מכלל דבריו ז"ל: ועוד אני אומר דאפילו לדברי הכל יש למצוא לה התר נמי דכי אמרינן דצריך לידע אם ראהו העד בשעתו הני מילי באומר ראיתי ואיתיה קמן דנשאליה אבל באומ' שמעתי והאומר הראשון ליתיה קמן אף על גב דלא מעיד אם ראהו בשעתו או לא תלינן דראהו בשעתו ומשיאין את אשתו: ומצאתי און לי מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב פי"ג.

וז"ל כבר אמרתי שעד שאמר שמעתי שמת פלוני אפילו ששמע מאשה ששמעה מעבד הרי זה כשר לעדות אשה ומשיאין על פיו: אבל אמר העד או האשה מת פלוני ואני ראיתי שואלין אותו היאך ראה או במה ידע שמת אם העיד בדבר הברור נאמן ואם העיד בדבר שרובן למיתה אין משיאין את אשתו שאין מעידין על האדם שמת אלא כשראוהו ודאי ואין בו ספק ע"כ: אישתכח השתא לפי מה שכתב ז"ל דאם.

אמר העד שמעתי שמת פלוני אף על פי שאין אנו יודעין האומר הראשון כיצד היה אומר שמת ועל מה אומר כן משיאין את אשתו אבל אם אמר ראיתי שמת אין דנין אפשר

משאי אפשר אלא כיון דאפשר שואלין אותו שיש לחוש שמא הוא אומר בדומה לו: וכמו שכתבו מהמפרשים ז"ל אף הכא נמי כיון שאין זה העד מעיד שראה אלא ששמע מאחרים אין לחוש לדברי האומר הראשון אם יאמר ראיתיהו בשעתו או לא: ולבי מהסס דאכתי איכא למימר הני מילי כשאמר האומר הראשון מת סתם שהמיתה מצויה ותלינן שמת כדרך כל הארץ אבל באומר טבע פלוני בים וקברתיו כהכא אפשר דצריכין לידע איך ראה ובאי זה זמן ראה: ואלמלא דמסתפינא הוה אמינא דאפילו כי איתיה לאומר הראשון וקאמר דלא ראהו בשעתו ואף שלא הכירו בפרט שהוא בעלה של אשה זו אלא שהכיר שהוא יהודי מכלל השלשים ואחד נפשות שקברו משיאין את אשתו דהא כי בעינן בעלמא חזיוה בשעתיה היינו לידע שזה שפלטוהו המים הוא פלוני בעלה של אשה פלונית ולא אדם אחר שנשתנית צורתו לצורתו אבל הכא לא בעינן אלא שיכיר שכל אחד ואחד מהם הוא יהודי ולא עובדי כוכבים ולהבדיל בין ישראל לעובדי כוכבים כהכא אפשר דלא בעינן ראהו בשעתו כיון דידוע הוא שהעובדי כוכבים שהיו בספינה היו כולם אנשים ערלי בשר וכל ישראל בעלי ברית הם ואין טהור מתחלף בטמא: הילכך כל שנתאמת אצלו שכל השלשים ואחד נפשו' שקברו היו כולם יהודים וידוע לנו שבעלה של אשה זו הוא מכלל אותו חשבון של הקבורי' בהכי סגי: ואע"ג דאם היה הנמצא על שפת הים אדם אחד היינו חוששין שמא ישראל אחר מאותן מקומות הוא ונשתנית צורתו לצורתו גבי ל"א נפשו' כאלו ע"כ לא מצית למימר הכי דרחוק הוא לומר זה ומילתא דלא שכיחא כי האי לא חיישינן לה ואין לך בדבר זה אלא מקומו ושעתו: וגם אין לחוש נמי שמא בעלה של אשה זו בפרט יצא מן הכלל והלך לו ונכנס ישראל אחר מאותן המקומות במקומו דלמילתא כי האי לא חיישי' לה דכיון דלא איתחזק לן שפיר' אחד מהם הויא לה כספיקא דספיקא ספק פי' אחד מהם ונכנס אחר במקומו ספק לא פירש ואם תמצא לומר פי' ספק היה בעלה של זאת האשה ספק היה אחר וכולי האי לא אחמור רבנן: ודמיא הא מילת' להנהו תרי עובדי דקולר.

של בני אדם שהיו מהלכין בדרך לאנטוכיא וששים בני אדם שהיו מהלכין לכרקום בתר שכתבנו שבא עובדי כוכבים אחד ואמר חבל על קולר של בני אדם וכו' חבל על ששים בני אדם שהיו מהלכין לכרקום בתר שמתו וקברתים והשיאו את נשותיהם: ואע"ג דאותו העובדי כוכבים לא היה יודע לשום אחד מהם השיאו כל נשותיהן ולא חששו אם אותן בני אדם הלכו להן ואלו שמתו אחרים הם או שמא הלכו קצתם ונכנסו אחרים במקומם: ולא מיבעיא גבי חבורה של בני אדם הרבה שהדבר רחוק שיתחלפו כולן או מקצתן כמו שכתבנו אלא אפי' באדם אחד לא חששו וכדאיתא התם נמי מעשה בישראל ועובדי

כוכבים שהיו מהלכין בדרך ובא העובדי כוכבים ואמר חבל על יהודי שהיה עמי בדרך שמת וקברתיו והשיאו את אשתו ולא הזקיקו בית דין לחקור מן העובדי כוכבים אם היה אותו היהודי עצמו שנתלוה עמו כי שמא אותו היהודי הלך לו ושוב נתלוה אחר עמו ואותו מת אלא כיון דאותו יהודי נתלוה עמו תלינן בודאי דאותו היה שמת וכמו שכתב הרא"ש ז"ל גבי ההוא עובד' ואע"ג דהני עובדי לא אתו בתוספת' הכי מ"מ הכי איתנהו בגמרא כמו שכתבנו וכן הביאום כל המפרשי' והמחברים ז"ל: ונראה דאין לחלק בזה בין מת סתם ביבשה לטבע בים כיון שאין אנו צריכין לידע אלא שכל הל"א נפשות שקברו היו ישראל וזה האיש היה מכללם ואע"פ.

שלא ידעם כמו שביארנו וכ"ש שאפשר הוא שראה העד הראשון את זה האיש בשעתו והכירו ואלו הוהקמן הוה מעיד כך: אישתכח השתא לפום מאי דפרישנ' דאשה זו יכולה לינשא אפי' לדברי הכל וכל מה שכתבת בהתירה הוא הנראה לי להלכה אבל למעשה קשה עלי המעשה דאף לדברי הרא"ש שכתבתי הנה הר"ר שלמה עמיאל ז"ל חולק עליו באותו ענין וקאמרי דבעי' לידע תוך כמה ימים ראה ולא מצינו מי שהכריע כדברי הרא"ש ואם היתה דעת התינוקות מכרעת הייתי אומר דאין דעת הרא"ש מכרעת דת"ק לא פליג אדר' טרפון אלא בדרישה וחקירה דוקא כדפרישנ' וכמו שיש מן המפרשים ז"ל שדקדקו שם: וכ"ש לאותן מפרשים ז"ל שכתבו דאפי' למ"ד אין צריכין דרישה וחקירה משום דאיכא כתובה הא לאו הכי כ"ע מודו דלענין אשה הוא צריך וכו' וכדמוכח התם סוף פ' האשה צרה: אף כי איכא לחלק בין ים ליבשה אפילו לדבריו ז"ל וכפי מה שכתבנו לדברו הכל ז"ל שצריך העד לומר ראיתיהו בשעתו אף על גב דאין שואלין אותו הנה הוא מעצמו צ"ל כן ובלאו הכי לא סגי כמו שנתבאר: הילכך אפילו לדברי הרא"ש ז"ל אין לנו על מה נסמוך לגבי טבע בים להתיר ערוה לשוק וכ"ש שמצאתי בספר אור זרוע דההיא דקולר של בני אדם וההיא דששים בני אדם צריך להזכירם בשם וז"ל שם וההיא דקולר של בני אדם ומעשה דששים בני אדם התם העובדי כוכבים היה מסיח לפי תומו ומזכירם בשם ואומר פלוני שאני מכירם בטוב מתו וקברתים: וכן כתוב בפי' ר"ח ז"ל מעשה בקולר של בני אדם וכו' ושוב מעשה בששים איש וכו' וכן הילכתא דעובדי כוכבים מסיח לפי תומו כשר לעדות אשה והוא שאומר ראינוהו שמת וודאי ואני מכירין אותו ע"כ שם:

גם במה שכתבנו דלהבדיל בין ישראל לעובדי כוכבים סגי בראיית הברית איכא מאי דמכריך דאחר שנאמר שנמצא הטף שלם לא ידעינן אי הוי ערלת הבשר סימן העו ומד שאינו משתנה או אם אפשר דכיון דמתפח תפח יתכוין העור ותצא העטרה לחוץ ולאו

סימן מובהק הוא שראוי לסמוך עליו אפי' להבדיל בין ישראל לעובדי כוכבים ולעולם בעינן ראהו בשעתו ואחרים מלבד אלה יש בנדון לפקפק ולהסתפק וכל הדברים יגעים ומגיעים למשפט הסברא ועינינו הרואות כי לא יאות לנו לסמוך על היקש סברתנו ושיקול דעתנו והכרעתנו בכיוצא בזה ואין הדעת הקלה מכרעת ואף כי דעת יחידי: ואין ולאו ורפיא בידי: לפיכך איני מורה לך בדבר הזה להקל נאם העלוב ממצוקי הזמן: ולמלאת כל שאלותיך לרגעיו מזומן: דורש שלומך בטעם כעקר: משה בכה"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשקר נ"ר: כו עוד כתבנו בענין האשה הנזכרת להשיב על דברי החכם המתיר הוא וחברו לדון עם מי שתקיף מי הוא זה ואי זה הוא שיוכל ולהשיב את האריה החי מלומד לטרוף טרף לאדם אכל: יתור הרים אין מרעהו ולא כל עץ מאכל יחשוב לתבן ברזל כאש נחשבו לו אבני קלע: ולעץ רקבון צור החלמיש וכפשיט יפוצץ סלע: לגשת אליו את לבו מי ערב: מי יתיצב לפניו ומי יקרב: ופניו הולכים בקרב: לפני המערכה לא נחבא אל הכלים ולא ישב במארב: אבל להיות תורתך שעשועי: אף זכרתיך על יצועי אהגה ואשא ואתן עם הדברים והטעמים: לא כמשיב מפני היראה והכבוד כבוד חכמים: ואם יחסדני שומע: והייתי בעיניו כמתעתע: תורה אמינא: וברשות קאתינא: ומהשם אשאל מענה לשון השב על אחרון אחרון ועל ראשון ראשון: כתבתם ראשית כל דבר ותחלת כל מאמר ז"ל ותחלת כל דבר אומר שדעתנו בענין העגונה הזאת שאפי' בעדות הראשונה בלבד שהעיד רבי יצחק הנזכר זה קרוב לשנתים ימים היא מותרת לינשא שאמר אז לב"ד רבותי על מה אתם שואלין אותי על ענין היהודים שטבעו עמי בספינה דעו שכלם מתו ולא נשאר מהם כי אם אני ומשה ופלוני ופלוני ע"כ דבריכם:

ונפלאתי הפלא ופלא איך עברו דברים כאלו על מחשבתיה דמר עם היותו יודע כי קודם זה המעשה בקרוב לשתי שנים שלח רבי יצחק הנזכר כתב ידו וכתב בו כל הדברים שהגיד לב"ד על פה וכתב שבשעה שיצא מן הים הלך לו ולא ידע שום דבר מהאחרי' הנטבעים עד שכתב לו משה חברו איך הלך עם היהודים של אותו מקום וקברו את היהודים הנטבעים ובפרט לפלוני ולפלוני וכמה היו הנמלטים וכל הפרטים שהגיד על פה: ואיך עולה על לב ב"ד או על לב שום אדם שר' יצחק עצמו היה בעיקר הדבר והוא לא עד ולא ראה ולא ידע ולא ינבא: ואפי' לפני ב"ד לא אמר דברים אלו שאמרתם אלא אחר שספר כל המאורע מראש ועד סוף ואחר כך אמר הדברים שכתבתם כאלו מפיו אנו חיים והוא העד והוא הדין: והדבר אצלי בזה מכת האריכות והמותר דאין לדברים אלו שום פרי כלל: וכ"ש דעדות כי האי גוונא לאו עדות היא ואין משיאין בה אשה לכתחלה ועל כיוצא בזה כתב הרמב"ם ז"ל בתשובת שאלה ששאלו ממנו על איש אחד שהלך

ממצרים לארץ רחוקה והניח ממון מופקד ביד אביו ואחר זמן רב שמעו בו שמת ובאו שתי בנותיו לתבוע מהזקן ירושת אביהם ואמר להן הביאו עדים שראו טביעתו וקבורתו וקחו את שלכם והם הביאו לו עדים ששמעו מפי עובדי כוכבים משיחים לפי תומם שמת: תורנו הדרתו אם יספיק זה ויפסק בו הדין או לא: והשיב ז"ל בכגון זאת השמועה יצא הממון מתחת יד הנפקד שיעכבוהו עליו היורשים ויפקידו אותו ב"ד ביד מי שיאות להם עד שתתאמת מיתתו וכתב משה עד כאן לשונו: וכדבעינן נמי למימר לקמן: עוד כתב ז"ל ומן הדין לא היה הראוי אז לחקור ולדרוש אחריו באי זה זמן מצאום ובאי זה זה זמן קברום הקוברים ואם נקברו ואם לא נקברו ולא כל אותן החקירו' שחקרו אחריו עד שכיון עדותו והעיד העדות הנזכר למעלה מפי משה דלא גרעה עדותו הראשונה משמע מן התינוקות ומבת קול וכמו שאכתוב בסמוך בשם הרא"ש ז"ל:

וכי תימא שאני רבי יצחק זה שהיה מן הנטבעים וראה הטביעה חיישינן לדדמי הרי אח"כ ביאר עדותו מפי משה שאמר לו בכתב מתו וקברנום ובכי האי גוונא כלומר אפי' במי שראה הטביעה או ידע בה כי אמר קברתיו עדות מעליא היא אליבא דכ"ע ע"כ דבריכם: וכמה תמיהות קחזינא הכא חדא דאחר שהיו ב"ד סבורין שהוא היה העד הראשון כפי דרככם כהוגן שאלו אותו לפי דעת הרמב"ם ז"ל שכתבתם עליו שמפיו אנו חיים בכל תפוצת הגולה שכתב אפי' באומר מת סתם ששואלין אותו ואפי' לא היו שואלין את זה רב יצחק אלא היאך ראית או במה ידעת מוכרח היה להשיב משה חברי כתב לי כך וכך וכל הדברים שאמר: ואף אם תמצא לומר ששאלו אותו שלא כהוגן ושיש עדות ראשונה ואחרונה כמו שעלה על רוחכם אחר שעברו ושאלו ונתכונה העדות מפי העד האחר מה לנו ולראשונות דקא אמריתו ומותרת היא עכשיו בעדות הראשונה והנה הראשונות לא תזכרנה והיו כלא היו: יהיו מה שיהיו: ותו תמיהא לן טובא היכי קא סלקא דעתייכו לומר דבאותה עדו' היא ניתרת ואין צריך עוד לחקור על דבר אחר ודבר פשוט הוא למתחילי הלימוד דעדות כי האי גוונא, דאמר טבע פלוני בים ומת לאו עדות היא ואינה עדות להשיא בה אשה לכתחילה עד שיראה אותו מת על שפת הים כי שמא יצא במקום אחר וכמו שכתבו כל המחברים ז"ל והרמב"ם ז"ל בפי' וכדאיתא בגמרא בהדיא מים שאין להם סוף אשתו אסורה לכתחילה ואי משום דקאמר העד מתו מה לי טבע מה לי טבע ומת כלום חלקו בין זה לזה דכל שלא העיד על המיתה כלומר שראהו מת על שפת הים לאו עדות הוא: ועוד כתב הר"ם במז"ל אפי' כשנמצא א' על שפת הים דאם לא אמר העד קברתיו אין משיאין את אשתו וכן דעת הריא"ף והרז"ה ואפי' הרשב"א והריב"ש ז"ל שכתבו דלפי ההלכה לא בעינן קברתיו חששו לדברי אלו ז"ל

למעשה ובטלו דעתם מפני דעתם וכמו שפשוט בתשובותיהם ז"ל וכ"ש דלכ"ע צריך גם כן העד לומר ראיתיהו בשעתו ואם לא אמר כך אין משיאין אשה על פיו וכדבעי' למכתב ואתם גזרתם אומר דהאומר טבע פלוני ומת משיאין את אשתו ואין צריך עוד לדבר אחר ומילי קלישי נינהו דלית בהו מששא כלל:

ואם באנו להשיב על כל קוץ וקוץ יארכו עלינו הדברים וראוי לכלך דלעיקר דדינא אין דברים אלו מעלין ולא מורידין והתימה על מי שנתעסק בהם: ומה שכתבתם דלא גרע משמע מן התינוקות ודאי דשותיה דמר לא ידענא ומה דמות תערכו לטבע בים משמע מן התינוקות ומה מקום יש לדברים אלו דהא הכא אם לא אמר העד ששמע מן התינוקות אלא מת פלוני בלבד אין סומכין עליו כמו שכתב הרמב"ם ז"ל וכדמוכח התם בגמרא אלא שצריך העד להעיד ששמע התינוקות אומרים עכשיו אנו באים מהספדו של פלוני כך וכך ספדני הוו התם פלוני ופלוני עליו אחר מטתו ודברים כגון אלו כדאיתא בגמרא בהדי וכמו שכתבו המחברים והרמב"ם ז"ל: וא"כ מהו שצריך לשאול אחר זה לעד כלום צריך לשאול אותו על הדברים שצריך גבי טבע בים או שייך בדדמי: ואפילו לדברי הר"י ז"ל שכתב באבן העזר דאם שמע התינוקות מת פלוני די בעדות זה ומשיאין את אשתו כשומע מפי גדול: איני יודע על מה הוא ששואלין לעד אחר שדי בעדות זה להשיא אשתו: ולא מה ענין זה לזה ולא מה ענין מת על מטתו לגבי טבע בים דאיכא בדדמי: ואיכא למיחש לכמה חששות וידוע הוא דאין הכונה באלו הדברים וכיוצא בהן שצריך העד לידע אותו בלבד והוא מעיד סתם לפני הדיינין כי אין העד נעשה דיין לעצמו ולאו כלהו סהדי דינא גמירי: אלא שצריך העד לומר הדברים שראה או ששמע לפני ב"ד והם ידונו לזכות או לחובה ודברים פשוטין הן שאין צריך לדבר בהם ועם היות הדברים פשוטים ראיתי לכתוב מה שכתב הר"ר טודרוס הלוי ז"ל בענין זה בעצמו וז"ל עד אחד שאמר ששמע מן הנשים או אפילו מן התינוקות שהיו אומרים הרי אנו באין מלספוד את איש פלוני ומלקוברו ושאמרו דברים שהם מוכיחין שאמרו מה שראו כגון כך וכך ספדנים היו שם כך וכך תלמידי חכמים היו שם וכיוצא בדברים אלו ובא העד לב"ד והעיד בענין זה ששמע הרי זה משיאין את אשתו של מת על פיו:

אבל אם שמע מן הנשים או מן התינוקות שהיו אומרין הרי אנו הולכין לספוד ולקבור את פלוני ובא והעיד בדברים אלו אין משיאין את אשתו ע"כ: וכן נמי גבי בת קול שאמרתם מי שבא לב"ד והעיד ואמר ראיתי דמות אדם ושמעתי בת קול מנהמת כיונה ואומרת מת פלוני מה שאלה שייך הכא ובמאי דקאמר מר וכי תימא שאני רבי יצחק שהיה מן הנטבעים וראה הטביעה וכו' משמע מדבריכם דאי לאו דראה הטביעה היתה ניתרת

בעדות זו וכבר נתבאר דעדות כה"ג לאו עדות היא כלל ולא שנא בהאי מילתא ראה הטביעה או לא ראה אף כי לא דבר המוסכם הוא ורוב הראשונים והאחרונים לא מיפלגי בין ראה ללא ראה ודחו דבר זה בראיות ברורות ולעולם לא אשכחן אפילו לחד מהנהו דמפלגי דקאמר דמי שלא ראה הטביעה ואמר טבע פלוני ומת נאמן דבכי האיגוונא דלא העיד שראהו מת על שפת הים לא מיפלגי אינהו בין ראה ללא ראה אף כי לא שייך לאיפלוגי בכי האי גוונא ואין זו עדות כלל להשיאה לכתחילה אליבא דכ"ע כדבירנא וכדבעינן נמי לפרושי זה צריך לפנים: ותו תמיהא לן בהא מילתא טובא דהיכי קא מתרץ מר להאי וכי תימא וכו' דקאמר במאי דקאמר הרי אח"כ ביאר עדותו מפי משה וכו' והלא נמצאת התשובה עוקרת ההנחה דהשאלה היתה אחר ההנחה שרבי יצחק הוא העד הראשון ושהיא עתה מותר באותה עדות וקאתא תירוצא ועקר ההנחה מעיקרא ואישתכח השתא דאין לה היתר מעדות ראשונה אלא מהשניה ואין זה דרך הלשון ונמצאו הדברים כסותרין זה את זה לאשר מחזה שדי יחזה: ותו מאי כמתרץ נמי הרי אח"כ העיד מפי משה אטו משה לא ראה הטביעה הוא ומה לי משה ומה לי האחר ואם לפי שהוסיף לומר קברתיו ומה ענין קברתיו לראהו בשעתו דבעינן ומה תלה זו בזו דאע"ג דאמר העד קברתיו אם לא ראהו בשעתו חיישינן שמא אדם אחר שנשתנית צורתו לצורת אותו שהוא מעיד עליו ואותו שקבר אינו אותו שהוא מעיד עליו וכמו שכתבו כל המחברים ז"ל וכדאיתא בגמרא בהדיא וכמו שכתב הרשב' ז"ל בפי' דלדברי הכל בין למאן דבעי קברתיו בין למאן דלא בעי אין משיאין את האש' אלא אם יעידו שראוהו בשעתו וכמו שיבואו דבריו באריכות ודברי המחברים ז"ל בס"ד ולא מסתייע למר מאי דכתב בסמוך כמו שיתבאר:

עוד כתבתם ואם תאמר מי יאמר לנו שראם בשעתם או שהיה גופן שלם אפילו לא ראם בשעתם אליבא דמ"ד שאם היה גופו שלם שמעידין עליו אפילו אחר כמה ימים: גם בזה נאמר שאין אנו זקוקין לחקור על זה ואפילו היה משה העד הראשון קאי קמן למשאליה מידי דהוה אההוא עובדא דההוא קולר של בני אדם ואהנהו ששים בני אדם דהוו קאזלי לכרקום בתר שהשיאו חכמים את נשותיהם על מי העובד כוכבים משיח לתומו שאמר מתו וקברתים ולא ראינו ששאלו אליו אם כשקברם היה תוך שלשה ימים ואם היה גופן שלם ואיך הכירם ובמה הכירם אם בטביעות עין או בסימנין: הכא נמי כיון דאמר משה מתו וקברנום אפילו היה מצוי לפנינו אין אנו זקוקין לחקור אחריו ולא לדרוש וגם אין לחוש לשיזכרם כולם בשמותם ראובן שמעון וחבריו שהרי עובדי כוכבים אלו בהנהו תרי עובדי נמי לא זכרום בשמותם עד כאן דבריכם: ומה שכתבתם אין אנו זקוקין לחקור

על זה כבר כתבתי שאין האשה ניתרת לינשא עד שיאמר העד ראיתיהו בשעתו חוקרין או אין חוקרין כמו שיתבאר באריכות בס"ד: ומאי דבעיתו לדמויי האי מילתא דטבע בים להנהו תרי עובדי בושנו מדבריכם אלו אלופי דאטו מי הוו צריכי התם לשאלות אלו דהתם אע"פ שלא היו מכירין לשום אחד מהם אלא שאמר העובד כוכבים קולר פלוני או חבורה פלונית מתו וקברתים משיאין את נשותיהם וכיון דהכי הוא לאי זה ענין שואלין אותו על דברים אלו שאמרתם כלום שואלין את העד על דברים אלו אלא כדי לידע אם הוא מכיר את אותו האיש שהוא מעיד עליו ואם הוא ודאי בעלה של או לא: ואחר שמשיאין את נשותיהן אע"פ שאין העובד כוכבים מכירן מה שאלה שייכא הכא אם הכירן בטביעות עין או בסימנין והוא לא ידעם: ודאי דדברים אלו נאמרו שלא בהשגחה כלל: ועוד דאינהו לא אמרי מצאנום מתי' אלא מתו דנר' מדבריהם שראו אותם כשמתו וא"כ שאלת אם קברום תוך שלשה למה לי:

ולמאי נפקא מינה אם קברום אחר שלשה והנה אין הדבר תלוי בקבורה תוך שלשה אלא בראיה תוך שלשה: אבל גבי טבע בים ודאי דצריך לידע אם ראהו בשעתו או לא ואם הכירו ואיך הכירו: תו חזינא דקאמריתו אליבא דמאן דאמר שאם היה גופו שלם שמעידין עליו אפילו אחר כמה ימים ולא ידעינן מאן הוא דקאמר הכי גבי טבע בים ומילתא חזינ' וגברא לא חזינא ועוד יתבארו הדברים בס"ד: מיהו במאי דכתב מר דאין לחוש לשיזכרם בשמותם יציבא מילתא וכן הוכחתי בתשובתי מהנהו תרי עובדי דלעיל: אע"פ שבאור זרוע כתוב בהפך כמו שכתבתי בתשובה דלעיל מ"מ כך נראה מפשטן של דברים ומדברי המפרשים ז"ל: עוד כתב והרי לך לשון הרא"ש ז"ל שכתב כן בתשובת שאלה בפי' עד הבא לפנינו ואמר מצאתי פלוני נהרג והכרתיו אין חוקרין ודורשים אותו כמה ימים ראה אותו כי בירושלמי פוסק הלכה כת"ק דרבי טרפון דלא מצריך דרישה וחקירה ע"כ וכן כתב הרשב"א ז"ל בתשובה אין בודקין עידי נשים בדרישה וחקירה דקי"ל כת"ק דרבי טרפון דלא מצריך חקירה ודרישה וכן דעת רבותי' והגאוני' והרמב"ם ומורי הרמב"ן ז"ל האריך בדבר ע"כ דבריכם: ומה שהוכחתם מדברי הרא"ש ז"ל דלא בעינן למשאליה לסהדא אם ראהו בשעתו או לא: כבר הארכתי בתשובתי ואמרתי דאפי' לדבריו ז"ל לא מיירי אלא במת ביבשה והיכא דאיתמר איתמר: אבל גבי טבע בים הנה העד עצמו צריך לומר כן ואם לא אמר כן בפירוש אין משיאין אשה על פיו: וכן כתבו כל המפרשים והמחברים והרא"ש ז"ל מכללם: וראיתי לכתוב לשונותם ז"ל כדי שיראו הרואים וישמעו השומעים כי לא בלעגי שפה ובלשון אחרת דברו ז"ל הדבר הזה שצריך לומר העד ראיתיו בשעתו ולא סגי בלאו הכי חוקרין או אין חוקרין: וזה לשון רב אחא

משבחא ז"ל שכתבו עליו מן המחברים ז"ל שדבריו ז"ל דברי קבלה וכדאי לסמוך עליהן כמו התלמוד: וכן גברא דטבע במים שאין להן סוף אשתו אסורה עד דאתי חד סהדא ואמר דאסקיה מן מיא כד שכיב והוא הוא ע"כ: וכן כתב הריא"ף ז"ל בתשובת שאלה מי שטבע במים שאין להן סוף אין היתר לאשתו עד שיבא מי שיאמר אני ראיתיו בשעה שהשליכוהו הים ליבשה והכרתיו ע"כ: וכן נמי כתב בהלכותיו ודוקא היכא דאמר אסקוה לקמן וחזיתיה לאלתר ואשתמודענא ליה דהוא פלוני וכו' ואי לא מסהדי הכי אפי' תרי סהדי לא סמכינן עליהו וכ"ש עד אחד או אשה דחיישינן דלמא באומדן דעתו קא מסהדי וכן הלכתא ע"כ: וכן נראה מדברי הראב"ד ז"ל אף שנראה כמחמיר יותר שכתב על ההיא דכתב הרז''ה ז"ל ששני עדים נאמנין בכל ענין: שאין דעתו מסכמת לזה אלא שאני אומר אם אמרו שטבע במים שאין להם סוף והעלוהו וראוהו צריך לחקור מהם בהכרת פנים או בסימנין ואף על פי שהעלוהו לאלתר אין אומרים שהוא הוא עד שיאמרו השגחנו בהכרת פניו שאני אומר אחר נזדמן להם והוא חי ע"כ: וכן נראה ממה שכתב הרמ"א ז"ל וה"ה בעד אחד אפי' במים שאין להם סוף שנאמן כשאמר בפני העלוהו ואני הכרתי אותו ואין צריך לומר שני עדים שנאמנין בכיוצא בזה אפי' במים שאין להם סוף ע"כ: וכן כתב הרשב"א ז"ל בתשובותיווז"ל.

וצריך אתה לדעת כי לדברי כולם אפי' עד אחד ישראל ואפי' שנים אין משיאין אשה על פיהם במי שטבע ופלטוהו המים אלא במעידין שפלטוהו המים לעיניהם וראוהו מיד והכירוהו שהוא פלוני: שאם לא כן חוששין שמא בין זמן שפלטוהו המים לזמן שראוהו תפח ונתהפכה צורתו וסבורין שזה הוא ראובן שטבע ואינו אלא אחר ע"כ: עוד כתב שם ומעתה צא ולמד למעשה הזה שלפניך אם העד הראשון אמר פלוני פלט אותו היום לעיני וקברתיו ואמר זה מעצמו קודם ששאלוהו כלל הרי זה נאמן ומשיאין את אשתו אבל אם לא אמר כן אין משיאין אותה על פיו כדעת הרמב"ם והרז"ה ז"ל ע"כ: וכן נמי כתב הרא"ש ז"ל גבי עד אחד כמו שכתב הריא"ף ז"ל מלה במלה אלא שחילק בין ראה הטביעה ללא ראה ובנדון שלנו ראה הטביעה הוא: וכן נמי כתב הר"י בנו ז"ל ברמזיו שהן קיצור לפסקי אביו ז"ל ומים שאין להן סוף דינן כמלחמה ואם עד אחד אומר שטבע אינו נאמן עד שיאמר ראיתי אותו כשהעלוהו מן המים והכרתיו על ידי סימנין ע"כ: וכן כתב באבן העזר שלו וכן נמי כתב בעל ספר אדם וחוה וז"ל כבר אמרנו שמים שאין להן סוף שצריכי' שיעידו שראה אותו מיד כשהעלוהו מן המים שאם לא כן הוא משתנה ובענין זה עד אחד נאמן ומשיאין את אשתו ע"כ: וכן כתב הריב"ש ז"ל וכן נמי כתב בעל צדה לדרך שכתב גבי מי שראה הטביעה וז"ל לפיכך אינו נאמן אלא אם כן אומר שראהו

מיד אחר שהעלוהו מן המים ומכירו על ידי סימנין אבל אדם אחר שראהו מיד אחר שהעלוהו נאמן אפי' בטביעות עין בלא סימנין ע"כ: ולא נמצא לשום פוסק או מחבר או מפרש שיסתפק בזה: ועתה ראה גם ראה אם הדברים נאמרים בבירור שאין אחריו בירור או לא ובודאי דלא ידעינן מי הוא האדם שיעלה על מחשבתו לחשוב דברי אלה כולם ז"ל כאלו אינו:

ודברים פשוטים כשמש לכ"ע וקמהדר להקיש בדברי הרא"ש ז"ל ים ליבשה ולאפוקי מילתא הפך ממה שכתב הו ז"ל עצמו בפי' גבי ים והפך מה שכתבו כל המפרשים הראשונים והאחרונים ז"ל ואיתא בגמ' בהדיא: אין אלו אלא דברים המבהלים את הלב וכ"ש דאפי' במת ביבשה דקאמר הרא"ש ז"ל דאין שואלין תוך כמה ימים ראה מצאנו לגדול שבתלמידי הרשב"א ז"ל והוא הר"ר שלמה עמיאל שחלק עליו בזה ואמר דלעולם בעי' לידע תוך כמה ימים ראה: וכבר כתבתי בתשובתי דאם היתה דעת התינוקות מכרעת הייתי אומר דאין ראיית הרא"ש ז"ל מכרעת: דע"כ לא פליגי אלא בדרישה וחקירה כגון לחקור את העדים אם יהפך את דבריו או באי זה שבוע ובאי זה יום היה המעשה כדי לכוין את דבריו וכההיא דאמרינן התם שילהי מכילתין דאמר ליה סהדא לר' טרפון יוחנן בן יונתן אריה דמכפר שיחרא א"ל ר' טרפון לא כך אמרת לי דנתן בן יוחנן לא יוחנן בן יונתן לא כך אמרת לי דמכפר שיחרא אריה לא אריה דמכפר שיחרא ודקדק עמו שנים או שלשה פעמים: וכיון את דבריו והשיא ר' טרפון את אשתו ע"כ בגמ' ופרש"י ז"ל שם דרישה בדיקה כי האי גונא לכוין את דבריו: חקירה באיזה יום באיזו שעה כלומר באי זה יום מהשבוע או מהחדש באיזו שעה מן היום: וכמו שפי' המפרשים נמי גבי דרישה וחקירה ובכה"ג הוא דפליג ת"ק אדר' טרפון אבל לשאול לו על הדברים הצריכין לעיקר העדות כגון שאמר מצאתי פלוני נהרג לומר לו אם ראהו תוך שלשה או אחר שלשה ולומר לו קברתיו למאן דבעי קברתיו: והיכא דבעי' לה אפי' ת"ק מודה דאי לא תימא הכי לימא אין בודקין עדי נשים כלל ומדקאמר בדרישה וחקירה ש"מ דבדרישה וחקירה הוא דאין בודקין אבל שואלין אותם על כל הדברים הצריכין לעיקרה של עדות דאפשר שהעדים דנין אותו במת או שפלוני הוא בדברים שאין חכמים ז"ל דנין אותו בהם דכלהו אינשי לאו דינא גמירי וכמו שכתב הרב בעל מגיד משנה ז"ל וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל דאפי' באומר מת פלו' סתם שואלין אותו היאך ראית וכמה ידעת:

ואין צורך באורך דכבר כתבנו דגבי טבע ביסלכ"ע הרא"ש ז"ל וזולתו אהלא אמר העד ראיתי בשעתו אין משיאין את אשתו כמו שכתבו ז"ל בפי': ואל מי תנוסו לעזרה בהרשב"א ז"ל שבנית' עליו יסוד הענין:: והנה הוא דוחף אתכם באמת הבנין: וממקום

הראיה: משם התשובה הגלויה: ואלא תעזבו מה שכתב בתשובתו הרמתה ז"ל וזה שאתה שואל עליו עכשיו אע"פ שמעוד עליו ממש שראהו על שפת הים עכ"ז צריך להתישב בו מאד מהלשון שאמר וכיצד העיד ומתי ראהו מת אם מיד שפלטהו הים או לאחר שפלטהו הים כמו שאני כותב ומסדר לפניך בע"ה עכ"ד ז"ל: הרי לך בבירור שהפה שאמר אין בודקין עידי נשים בדרישה וחקירה הוא הפה שאמר שצריך לחקור מאד מאד אם ראהו העד בשעתו או לא: וגם הרמב"ן ז"ל כתב בספר המלחמות גבי מת במלחמה וז"ל ולא מיבעיא לרבי א ורבי טרפוןדאמרו בודקין עידי נשים בחקירה ודרישה דודאי אומרין להם היאך אתם יודעים שמא מאומד הדעת הם אומרים אלא אפילו לרבנן במים ובמלחמה במילי דשכיחי חיישינן: ע"כ: עוד כתבת וכ"ש הכא שכיון שהוסיף לומר קברנום שהוא יסוד גדול לענין זה להסיר כל ספק שאין שואלין עוד וחוקרין אותו: ע"כ דבריכם: כבר כתבנו דאין לדברים אלו עיקר כלל דאעג"ב דאמר העד קברתיו אכתי בעינן ראהו בשעתו דטעמא דקברתיו לחוד ודחייוה לשעתיה לחוד אם הוא יסוד גדול הוא לעצמו למאן דבעי קברתיו כבר הארכנו בזה ובהדיא כתב הרשב"א ז"ל דברים אלו לדברי הכל ואין להאריך במפורסמות: עוד כתבת והנך רואה בעיניך מפורש בדברי הרא"ש ז"ל ששאלת תוך כמה ימים דרישה וחקירה היא ואם כן אליבא דכ"ע לא עבדינן לה כלל עד כאן דבריכם: והנה עיניכם רואות ואזניכם השומעות כי פי הרשב"א ז"ל המדבר אליכם: דשאלת אם ראהו בשעתו דהיינו הנדון שלנו לאו דרישה וחקירה היא ולכ"ע עבדינן לה דלדברי הכל צריך העד לומר ראיתיהו בשעתו ולא סגי בלאו הכי אבל אם לא אמר העד כך על כרחין דשואלין אותו ונמצאת השאלה על דבר זה להנאת האשה ולטובתה לזכותה ולא לחובתה: וחזינא ליה למר בהאי מילתא כמזכי שטרא לבי תרי דאף אם פי' הרא"ש ז"ל דשאלת תוך כמה ימים ראה היינו דרישה וחקירה לא יתחייב מזה דלעולם לכ"ע לא עבדינן לה כלל דמילתא דהרא"ש ז"ל לאו מתני' סתומה היא ולא הלכה למשה מסיני ולא יתחייב זה אלא למאן דמפרש כותיה: וכ"ש דלעולם לא אשכחן מאן דאית ליה הך סברא ופי' דרישה וחקירה לא משתמע כותיה כמו שכתבנו: והנה מצינו הר"ר שלמה עמיאל ז"ל חולק עליו בפירוש וכן נראה נמי מדברי הרב בעל מגיד משנה ומדברי הריב"ש ז"ל שכ' על דברי הרמב"ם ז"ל וכולהו מודו דהלכה כת"ק דרבי טרפון דאין בודקין וכו' וכן נמי לדברי הרשב"א ז"ל שכתבנו דשואלין ושואלין הנה הדבר בהפך לדידך דלא מפלגת בין ים ליבשה: והטו אזנכם ולכו אל הרב הגדול הראב"ד ז"ל ותראו כמה רחקו דרכיו מדרכיכם שכתב וז"ל דאפילו בשני עדים ואפילו בשהעלוהו לאלתר צריך לחקור מהם אם הכירוהו בהכרת פנים או בסימנים ואין אומרין שהוא הוא עד

שיאמרו הם השגחנו בהכרת פניו: וכל הכתוב בזה הוא לענין משא ומתן דכבר כתבנו פעמים שלש דלכ"ע ואפילו להרא"ש ז"ל אין משיאין אשה עד שיאמר העד ראיתיהו בשעתו כדכתיבנא דבריהם ז"ל בפשיטות ובבירור: ועוד הגיעה לידי אגרת אחת לגדול מחכמי קטלוניא כתובה על ספר ישן נושן במי שטבע בעלה במים שאין להם סוף וכן כתוב בגוה: ומורה בשעה אחת קונה עולמו רציתי בזה שהמורה הוראה שצריך העד להעיד שראהו בשעה שפלטוהו המים הוא הקונה עולמו וההפך בראשו דמו ע"כ:

עוד כתוב שם באותה אגרת שחכם אחד רצה להוציא כתב מלכות לבטל ההסכמה ולתת רשות לאשה ההיא שתנשא ביד רמה ושהיו נקבצים כל חכמי הארץ בברצ"לונה ונמנו כולם וגמרו לכתוב ולחתום ולשלוח לנשיאים הנאמנים אנשי מקומו ביד חזקה ובזרוע נטויה על מעלליו ולנהום עליו כנהמת ים וגליו: לולי אותו חכם עצמו בעל האגרת ז"ל שכתב שם שדחק את השעה והפיג את החמה הקים סערה לדממה והסיר מעליו חרפה ובוז עד כי נשתקע הדבר ולא יצאת לאור תעלומה ע"כ דברי החכם ההוא: וזיל קרי בי רב הוא: עוד כתבתם וז"ל וכיון דקי"ל שהשאלה בעד הזמן שקצבו לנו חכמים להעיד בו על המת נקראת דרישה וחקירה ולא עבדינן לה מה לי הזמן הקצוב למתי היבשה מה לי למתי הים ע"כ דבריכם: ומי יתן ידעתי היכא קי"ל הכי אם בתלמודא דילן או בירושלמי: וכבר נכתב בזה מה שמספיק: עוד כתבתם וז"ל עוד כתב הרא"ש ז"ל שראה בעיניו בהרוג שנמצא אחר שבעה ימים והכירוהו כל מכיריו וכל יודעיו לפנים והתירו את אשתו: ומינה נפשוט שאף אם נניח בהנאה שיאמר משה זה מעצמו שאחר עבור שעה או יומים קברום כיון שאומר שהכירום הכרה ברורה אצלו או בטביעות עין או בסימנין נשיהם מותרות לדעתו שדבר ברור הוא שיבשה אחר עבור שלשה ימים או ים אחר עבור שעה דינם שוה ולית דינא ולית דיינא שכתב משה קברנום שהכירם הכירא מעליא כשנתעסק בקבורתם: הרי שלדעת הרא"ש ז"ל אפילו היה משה לפנינו לא היינו זקוקין לשאול לו מתי קברם ע"כ דבריכם: ובודאי דכד נאי' ושכיב מר קאמר לה להאי מילתא דהיכי קא פשיט מר מדברי הרא"ש ז"ל איפכא דכלהו קמאי ובתראי מחתימת התלמוד עד האידנא והפך הרא"ש עצמו ז"ל דכתב ודוקא היכא דאמר אסקוה וחזיתיה לאלתר וכו' ומוקי לה בשראה הטביעה כעובדא דילן ואיפכא דתלמודא דאיתמר התם בהדיא והני מילי דכי אסקוה חזיוה בשעתיה אבל אישתהי מתפח תפח וקאמרת שאפי' שיאמר העד בפירוש שראה אותם אחר עבור ימים משיאין את נשותיהן כיון שהכירם הכירא מעליא ודברי רבנן מה תהא עליהן ומה תועיל הכרתו אם נתפח האיש ונשתני' צורתו:

ולו הונח שאמר הכרתיו הכירא מעליא מה שלא אמר אין הכרתו הכירא אלא אם ראהו בשעתו: ואתה האדון ערכת תלמוד לעצמך וחילקת בין היכרא סתם להיכרא מעליא וקראת קברתיו הכירא מעליא: ועל כי הא מילתא ודאי מחכי עלה ונפחי עלה בידיהו: ותמהני עליה דמר דלא מסתייע דפשיט במילתיה דהרא"ש ז"ל ים מיבשה אלא דפשיט עד אחד משנים בדקינן ולא חיישינן להו לדדמי היכא דאיכא למיחש להכי ולעד אחד חייש וחייש כמו שמפורש בדבריו ז"ל וכ"ש למפשט מדבריו הפך דבריו ודברים המכחישים את האמת ומעידין על החי שהרג המת: וכי תימא איך שפט הרא"ש ז"ל למראה עיניו ועיני המכירין את ההרוג אחר שבעה ימים והשיאו את אשתו והמשנה צוחין ואומרת דאין מעידין אלא עד שלושה ימים ידוע הוא שדעת הרא"ש ז"ל דהיכא דאינו נחבל בפניו מעידין עליו אם מכירת אותו בטביעות עין אפילו אחר כמה ימים ומתני' דקתני אין מעידין אלא עד שלשה ימים מיירי בחבול בפניו וכמו שכתב בפסקיו בפי' ועל כרחין דזה ההרוג שראה אחר שבעה ימים לא היה חבול בפניו ולפיכך השיאו את אשתו בהכרת מכיריו וכל יודעיו לפנים וגבי טבע בים מילתא דפשיטא היא דאפי' שלא יהא חבול בפניו ולא יהא מכה בעינן ראהו בשעתו וכמו שכתב הר"י ז"ל ברמזיו לפסקי אביו הרא"ש ז"ל וז"ל אין מעידין עליו אלא א"כ ראוהו תוך שלשה ימים למיתתו והני מילי ביבשה אבל במים אפי' שהה כמה ימים מעידין עליו והוא שיראוהו מיד סמוך לעלייתו וגם שלא יהא בו מכה ואפי' ביבשה אם אינו חבול בפניו מעידין עליו לאחר כמה ימים על ידי טביעות עין של גופו וצורתו ע"כ: וכן נמי כתב באבן העזר שלו ודברים פשוטים הם דלהרא"ש ז"ל דיני ים לחוד ודיני יבשה לחוד ואתם תולין עצמיכם להקיש בדבריו ז"ל ים ליבשה ועד אחד לשנים או למאה ולמפשט הפך מה שכתב הוא ז"ל וכל הראשונים והאחרונים ז"ל בפירוש:

וכבר נתרעמתי על דברים אלו למעלה מיהו מ"מ אם היה אומר שהכירם על ידי סימנים מובהקי' אפשר היה להקל בדבר וכדבעינן למימר קמן ואין זה מעניננו: ומה שחתמתם דבריכם באמרכם הרי שלדעת הרא"ש ז"ל אפי' היה משה לפנינו לא היינו זקוקין לחקור אותו אין החתימה מעין הפשיטות והמתבונן יבין: היינו זקוקין לחקור אותו אין החתימה מעין עוד כתבתם ומי לנו גדול ממשה הוא אדוננו הרמב"ם ז"ל שמפיו אנו חיים בכל גלויות ישראל ובפרט בכל הארצות האלו שכתב ז"ל כבר הודענו שעד שאמר שמעתי העד או העבד או האשה מת פלוני ואני ראיתיו שמת היאך ראית ובמה ידעת שמת אם העיד בדבר הברור נאמן ואם העיד בדברי' שרובן למיתה אין משיאין את אשתו שאין מעידין על האדם שמת אלא כשראוהו שמת בודאי ואין בו ספק כיצד ראוהו שנפל לים

אפילו טבע בים הגדול וכו' הרי הרב ז"ל אומר בפי' שלעד עצמו שאומר אני ראיתיו הוא ששואלין אבל לא למעיד מפיו כי הכא אין שואלין אלא משיאין על פיו מיד כשמעיד ששמע מפי אחר שמת ואין שהרב ז"ל לא דבר אלא בנהרג או מת לא בטבע שאין זו טענה כלל שאומרו ז"ל כיצד ראוהו שנפל לים וכו' הוא מסיק למלתיה ואזיל עד אמרו טבע בים וכו' הרי נשתנה כלומר על אלו הדברים שואלים לעד עצמו ואם העיד בדבר ברור משיאין ואם לאו אין משיאין אבל לא למעיד מפיו כמו שכתב הרב ז"ל והראב"ד ז"ל מסכים עמו שהרי לא השיג עליו בזה כלל ע"כ דבריכם: וראיה זו שכתבתם כבר נתעוררתי אליה והנה היא כתובה בתשובתי ואכתוב לכבודך מה שכתבתי עליה וז"ל שם ולבי מהסס דאכתי איכא למימר הני מילי כשאומר האומר הראשון מת סתם שהמיתה מצויה ותלינן שמת כדרך כל הארץ אבל באומר טבע פלוני בים כי הכא אפשר דצריכין לידע היאך ובאי זה זמן ראה ע"כ דברי שם ועכשיו שנתישבתי בדבר אומר שאין לתלות הדבר באפשר אלא דאיברא וודאי דבאומר שמעתי שטבע פלוני בים צריכין לידע אם ראהו בשעתו או לא:

דכיון דהוכחנו מכל המחברים והמפרשים ז"ל דאין האשה ניתרת עד שיאמר העד ראיתיהו בשעתו מה לי העד הראון מה לי העד השני: ועוד דהאומר טבע פלוני בים הרי לא העיד בדבר הברור כמו שכתב הר"ם ז"ל ולפי' בעינן לידע איך ראה ובאי זה זמן ראה ואם קבר אותו או לא: ולא דמי לאומר שמעתי שמת פלוני דאמרינן בדבר הברור העיד וכיון דליתיה לעד הראשון קמן תלינן שמת כדרך כל הארץ כמו שכתבתי: והתבונן בדברי הרמ"ה ז"ל שכתב ותמצא הדבר מפורש וז"ל מתוך כך אתה למד ששני עדים שאמרו בזמן שמלחמה בעולם מת סתם אע"פ שנראה כאלו אמרו מת במלחמה שנאמנין ואין צריך לומר מת וקברוהו ואין חוששין שמא אמרו בדומה להם ע"כ: הרי לך בבירור דאפי' במקום שיש לתלות שמת במלחמה כיון דאמר מת סתם תולין להקל אבל אם היה אומר העד מת במלחמה היה צריך לומר קברתיו למאן דבעי לה או להעיד על בירור הדבר כמו שכתבו ז"ל: וידוע הוא דמים כמלחמה דמי וכדאיתא בגמרא בהדיא ואין זה צריך לפנים: הילכך אין להקשות מת סתם לטבע בים ולא נמצא מקום לזה לא בגמרא ולא בדברי שום מחבר או מפרש: וכבר נתעורר מר לדחייה זו שכתבנו וחשב לדחותה ותיובתא חזינא ושינויא לא חזינא במאי דקאמר דבאומרו ז"ל ראוהו שנפל לים קא מסיק למלתיה עד דטבע בים וכו' שהרי נשתנה וכו': וקא חזינא ליה למר בהא מילתא כמאן דתפיס חוטרה בתרי רישי או ארכבה אתרי ריכשידהיכי שייך למימר הכי בבבת ראוהו שנפל לגוב אריות דהרי אשתו אסורה בכל ענין ומהו ששואלין לעד ואין שואלין לעד

מפי עד: וכן בבבא האחרת והיכי מצית נמי למימר הכי בבבת עד אחד אומר ראיתיו שמת במלחמה וכו' וכן בכל הדברים שבאו בדבריו אחר זה שבא לומר שבאלו שואלין לעד ואין שואלין לעד מפי עד וכ"ש שמשכתם הדברים עד שהרי נשתנה כדי להוציא הזמן משאלת העד מפי עד: ודברים אלו לא ניתנו לכתב:

ואם באולי בעיתו לפרושי מילתייכו הכי דעל כל אלו הדברים הנזכרים שואלין לעד המעיד מת פלוני ואני ראיתיו אין מקום לדברים אלו כלל דהאומר מת פלוני אין שואלין אותו ואומרים טבע בים או נפל לגוב אריות אלא היאך ראית ובמה ידעת כמו שכתב ז"ל והוא העד משיב ראיתיו שטבע בים או שנפל לגוב האריות וכ"ש שאין הלשון סובל זה כלל אף כי בהאי גוונא הא לא קא מיירי אלא באומר סתם וקושיין כדקיימא קיימא: וקושטא דהאי מילתא דהרמב"ם ז"ל הכי איתא דאומרו ז"ל כיצד וכו' קאי אמאי דקאמר שאין מעידין על האדם שמת אלא כשראוהו וודאי ואין בו ספק ואתא לפרושי כיצד ומה הן הדברים שרובן למיתה שאין משיאין בהן את האשה וכל הנך מילי דמתאמרן במתני' ובגמרא וכמו שהביא הדברים הר"מ מקוצי ז"ל שכתבתם עליו לקמן שהוא מעתיק דברי הרמב"ם ז"ל שכתב בתחלת רברוו וז"ל העד שהעיד על אשה שמת בעלה בדבר שרובן למיתה אין משיאין את אשתו שאין מעידין על האדם שמת אלא כשראוהו שמת וודאי ואין בו ספק כיצד ראוהו שנפל לים אפי' טבע בים הגדול אין מעידין עליו וכו' עכ"ד: הילכך עד שאמר שמעתי שמת פלוני משיאין את אשתו דכיון דלא העיד שראה אין מקום לשאול אותו דמה ששמע אמר ותלינן שמת כדרך כל הארץ כמו שכבר כתבנו: ואם אמר העד ראיתי שמת אז שואלין אותו היאך ראית ובמה ידעת אם העיד בדבר הברור משיאין אשת המת ואם לא העיד אלא בדבר שרובן למיתה כגון שאמר ראיתיו שטבע בים או שנפל לגוב האריות וכיוצא בזה מאותן הדברים שזכרו ז"ל שאין מעידין עליהם אין עדות עדות ואין משיאין את האשה וה"ה נמי לעד שאמר שמעתי שטבע פלוני בים או שנפל לגוב אריות שאין משיאין את אשתו ולא שנא הכי בין עד לעד מפי עד כיון דלאו בדבר הברור קמסהדי: ודבר הברור הוא שאין צריך לפנים כי אין כאן עומק לשון אלא דברים פשוטים והנגלים למתבונן בהם בעין האמת:

ומה שאמרתם שהראב"ד ז"ל לא השיג על הרמב"ם ז"ל בזה: ודאי דאין דרך הראב"ד ז"ל להשיג האמת: ומי יתן שהיינו מוציאין בדברי הרמב"ם ז"ל איזה היתר ואע"פ שהיה הראב"ד משיגו ולא אומר הרמב"ם ז"ל אלא אפילו זקן אחד מן השוק לא אשתכח לסמוך עליו בהיתר אשה זו: עוד כתבתם ועוד שהנכון לפרש בדברי הר"ב ז"ל שאף מה שהזקיק לשאול לעד עצמו אינו ר"ל על הזמן וכיוצא בו דהנך דרישות וחקירות נינהו והוא עצמו

כתב בסוף הלכות גרושין שאין בודקין עדי נשים בדרישה וחקירה אלא מה ששואלין לעד עצמו הוא ענין אם מת ודאי או לא מת דחיישינן שמא באותו ענין שראהו נדמה לו שמת ועדיין לא מת כדמפרש ואזיל כיצד ראוהו שנפל לים וכו': ראוהו שנפל לגוב אריו' וכו' ולפי פי' זה תהיה דעת הרב ז"ל מסכמת עם הרא"ש ז"ל ע"כ דבריכם: ומי יתן ידעתי זה העד שאמרתם עליו שהזקיק לשאול אותו מי הוא אם הוא עד שאמר ראיתי שמת פלוני דמיירי ביה או עד שאמר ראיתי שטבע פלוני בים אם הוא עד שאמר ראיתי שמת פלוני והרי אין שואלין אותו אלא היאך ראית ובמה ידעת והוא על כרחו צריך להרצות הדברים שראה לפני ב"ד ואם לא אמר אלא ראיתי שטבע פלוני בים בלבד לאו עדות היא כמו שכתב ז"ל ואם אמר ראיתיו כשהשליכוהו הים ליבשה והכרתיו בשעתו וקברתיו משיאין את אשתו ואם כן מה ענין יש לשאלה על הזמן גבי הכא אף כי לפי שטתכם אין מקום לזה כמו שכתבנו: ואם דבריכם בעד שאמר טבע פלוני בים ואני ראיתיו לא מצינו שהזקיקו הרב ז"ל שאלה לא על הזמן ולא על דבר אחר אלא אמר דאין מעידין עליו כלומר דאינה עדות ואין משיאין את אשתו כמו שכתוב: ועקרן של דברים אלו כבר הארכנו בהם במקומות אחרים דהעד צריך לומר לפני ב"ד מה שראה או מה ששמע ואם לא אמר אלא ראיתיו שטבע בים לאו עדות היא כמו שנתבאר כיון דלהשיא האשה צריך העד לומר ראיתיהו בשעתו וקברתיו ולא סגי בלאו ראיתיהו בשעתו לדברי הכל כמו שכתבנו שהם צווחין ואומרין שאין האשה ניתרת אלא אם יאמר העד ראיתיהו בשעתו: ואין ספק דאם יראה לדיינין שזה העד שמא לא גמר כל עדותו דשואלין אותו אם ראהו בשעתו או אם קבר אותו ובכי האי גוונא כ"ש שנמצאת השאלה להנאת האשה ולטובתה ולא לחובתה כמו שזכרנו: ודבר הפשוט הוא כי דבר הצריך לעדות שאין האשה יכולה לינשא אם לא יאמר העד אותו דבר לאו דרישה וחקירה היא כמו שכבר כתבנו וכמו שיראה הרואה בענייני דרישה וחקירה: וכ"ש דאפילו לפי דרככם שכתבתם דמה ששואלין לעד הוא ענין אם מת ודאי או לא מת כד מעיינת בה שפיר ע"כ דזו היא השאלה על הזמן כלומר אם ראהו בשעתו או לא דאם לא ראהו בשעתו אע"פ שמעיד עליו בודאי שמת וקבר אותו אין זו עדות דשמא איש אחר הוא שנתהפכה צורתו ונדמה לו שהוא אותו פלוני שמעיד עליו וסובר הוא שמת והוא לא מת: ובמה יודע איפוא שזה האיש שהוא מעיד עליו מת אם לא שיאמר העד ראיתיהו בשעתו: הילכך על כרחין מי שאינו מעיד שראו בשעתו אינו מעיד עליו שמת: וכבר ארכו עלינו הדברים בנדון זה יותר מהצורך ודברנו בו כפי דרככם כי הרמב"ם ז"ל דרך אחרת יש לו ולא דרככם דרכיו ולא מחשבותיכם מחשבותיו: עוד כתבתם וז"ל והנה עכשיו זכינו לדין בנדון שלפנינו

וק"ו הדברים ומה בדבר שהוא עיקר העדו' כלומ' אם ידע בו העד שמת ודאי או שנדמה לו שמת ושמא לא מת כגון שראהו שנפל לגוב אריות וכו' אומר הרבז"ל שעל זה הוא ששואלין לעד עצמו אבל לא לעד מפי עד בדבר שאינו מעיקרה של עדות אלא דרישה וחקירה כלומר תוך כמה זמן ראהו לא כ"ש שאין שואלין לעד מפי עד וזהו ק"ו שאין עליו תשובה ע"כ דבריכם: וכבר כתבנו בענין זה מה שיש בו די והוכחנו לדברי הכל שצריך העד לומר ראיתיהו בשעתו ולא שנא בהכי העד הראשון ולא שנא עד מפי עד אפי' לדברי הרב ז"ל דמפליג בהו דבלאו הכי לאו עדות היא וכתבנו דמילי דמת סתם לחוד ומילי דטבע לחוד:

ואשוב עוד להפלא הפלא ופלא איך אתם קוראים בקול גדול תוך כמה זמן ראהו דבר שאינו מעיקרה של עדות דאם זה אינו גבי טבע בים עיקר' של עדות מהו עיקרה של עדות דהמעיד טבע פלו' בים שאין עדותו עדות כמו שכתב הרב ז"ל כלום יש דבר אחר לומר אלא חזיתיה כדאסקוה מן מיא וקברתיו והנה הרב ז"ל כתב בפי' דמה שצריך לומר קברתיו היינו לכתחלה אבל אם נשאת לא תצא: וגבי הזמן כתב אין מעידין עליו כלומר דאין כאן עדות כלל ואם נשאת תצא: וכן כל אין מעידין שכתב ז"ל ענין אחד להם דבכלהו קתני בהו במתניתין ובברייתא אין מעידין דאין כאן עדות כלל ואם נשאת תצא: ואישתהי שעה אחת גבי מים כשלשה ימים ביבשה דמי דאין מעידין עליו וכמו שכתב הריב"ש ז"ל בשאלותיו בפי' ובבירור ואפילו בספק אשתהי כתב ז"ל שהדין כך ואם כן למי יחפוץ הר"ם ז"ל לעשות עיקרה של עדות יותר מזה וכן לכ"ע הא מילתא לגבי עדות אשה היא השורש והעיקר: ונמצא הק"ו מעיקרו נעקר וצדקו מיליה דמר דאין עליו תשובה דאי הוה ק"ו היינו למדין ומשיבין: עוד כתב' שלדעת שלשת המלכים האלה הרא"ש והרמב"ם והראב"ד ז"ל שבעדות עד מפי עד אין שואלין כלל תרוויהו בפי' והשלישי מכללא אלא לפי מה שפירשנו תחלה בדברי הרמב"ם ז"ל הוסיף הרא"ש ז"ל לומר שאפי' לעד עצמו אין שואלין תוך כמה זמן ראהו כדפרישנא: והא דקאמר אין מעדין עליו וכו' לאו למימרא דשואלין לעד עצמו תוך כמה זמן ראה אותו אלא שאם אמר מעצמו שראה אותו אחר שעה או אחרי"ב שעות שנתפח אין משיאין על פיו עם היות שלענייננו אין אנו צריכין לכל זה דהא על כרחיך כלהו סבירא להו דלעד מפי עד כי הכא אין שואלין ע"כ דבריכם:

ועירוב סברות וחכמים אני רואה כתוב כאן שעשיתם דעת שלשת המלכים האלה שוה דעד מפי עד גבי טבע בים שאין שואלין אותו כלל וזה לא נמצא לשום אחד מהם ולא מזולתם שכתבו דכבר נתבאר שהרא"ש ז"ל לא כתב כן אלא במת ביבשה דאין שואלין

לעד תוך כמה ימים ראה אבל גבי ים דחייש לדדמי כתב בפירוש הוא וכ"ע שאין משיאין עד שיאמ' העד ראיתיהו בשעתו: ובעד מפי עד לא דבר כלל לא בפי' ולא מכללא דלדידיה אין לחלק כלל בין עד לעד מפי עד: וכפי הנראה מדבריו ז"ל שאפילו לעד עצמו שאמ' מת פלוני ואני ראיתיו שאין שואלין אותו כלל וכן נראה מדברי זולתו מן המחברים ז"ל וגם הרמב"ם ז"ל לא כתב דאין שואלין לעד מפי עד אלא באומר מת סתם כמו שנתבאר: והנה שני המלכים לא עמדו לכם דבריהם ואף כי האחר שכתבתם עליו דמכללא איתמר מפני שלא השיג על הרמב"ם ז"ל באותו מאמר: ישתקע הדבר ולא יאמר: והאמת כי שלשת המלכים האלה וכל מלכי קדם ואחור וכלהו רבנן קשישי קמאי ובתראי מודו דאין היתר לאשה שטבע בעלה אלא אם יאמר העד ראיתיהו בשעתו שואלין או אין שואלין: ומה שכתבתם והא דאמרינן אין מעידין עליו וכו' לאו למימר' דשואלין לעד עצמו תוך כמה זמן ראה וכו' כבר נתבאר דלאו בשואלין ואין שואלין מיירי אלא במעידין ואין מעידין וכי אין הדבר תלוי בעצמו של עד דהעד אין בידו אלא לסדר הדברים שראה או ששמע לפני ב"ד: הילכך אם העיד שראהו בשעתו משיאין את אשתו ואם לא אמר כך אין משיאין וכ"ש אם אמר ראיתיהו אחר כמה שעות או ימים שאין משיאין כמו שנתבאר כל זה בתכלית הבירור: עוד כתבת' כדי שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק אנו כותבין בכאן קיצור שאלה אחת להרמב"ם ז"ל ותשובתה שענין העדות הבא בה דומה לענין שלנו ואם באולי גרוע מעט ממנו דהכא העיד ישראל חברם והתם עובד כוכבים משיח לפי תומו והורה בה הרב ז"ל שתנשא לכתחלה ואף ע"פ שלא זכר העובד כוכבים בתוך שיחת תומו שראהו מיד כשהעלוהו מן המים לא חש הרב לזה כלל והתירה:

ואם איתא דבעי' שיאמר העד שראהו מיד היה לו ז"ל להשיב ולומר הואיל ולא אמר העובד כוכבים הזה דחזייה בשעתיה לא תנשא בעדות זו כלל או היה מצוה להם שישובו לדרוש הדבר מפי העובד כוכבים עצמו באי זה זמן ראהו כשקברו שכיון שבתחלת ספורו היה משיח לפי תומו אף על פי שאחר כך ישאלוהו ויבדקוהו היאך היה כל המאורע נאמן הוא:ומדלא אמר הרב הכי שמע מינה דלא בעינן למשייליה כלל תוך כמה שעות ראהו אם לא שיאמר הוא מעצמו שלא ראהו בשעתו או ביומו כמו שכתבנו למעלה: והרי לך נוסח העדות ההיא עם תשובת הרב עליו מועתק מלשון הגרי ללשון עברי: ואנו העדים חתומי מטה היינו בשוק המדינה הנזכרת כשעבר עלינו עובדי כוכבים מלח מכלל הספנין והוא מסיח לפי תומו כראוי ובכלל דבריו והגדתו על דבר מי הוא הנפקד מיורדי הים בטביעה בים אמר מי יודיע לאשת ראובן היהודי שהו' טבע והשליכו הים ליבשה אחר טביעתו וראיתיו בעיני ונתאמת אצלי הכרתו וכסיתיו בעפר: וספר

לנו אנו העדים החתומים למטה זה העובד כוכבים הנזכר הסימנים הגלויים על תמונת הנפטר וסימני פרצוף פניו וידענום וידענוהו מצד המצאו אצלנו והרגלו עמנו בימי חייב ונתקיימה אצלנו ידיעת גופו ותמונתו וצורתו וכששמענו אנו העדים החתומי' למטה דברי העובד כוכבים הנזכר במה שהגיד על פלוני הנפטר וכו' כתבנו וחתמנו וכו': יורנו אדוננו וכו': התשובה כבר הותרה זאת האשה אשת הנפטר הנזכר במאמר זה העובד כוכבים המסיח לפי תומו ומותרת להנשא לכתחלה בזה המאמר הנכלל בזה השטר: וכתב משה וכו' ע"כ דבריכם: ותחלה אומר דמאי דקאמריתו שענין זאת השאלה גרוע מעט מענין העדות שלנו שבזה העיד ישראל ובזה עובד כוכבים מסיח לפי תומו: אין אנו רואה בזה גרעון כלל דעובד כוכבים מסיח לפי תומו לגבי עדות אשה כיהושע בן נון שויוה רבנן:

ואמנם הגרעון הוא בעדות שלנו ולא אומר גרעון אלא שאין להם זה עם זה שום יחס ולא שום דמיון כלל ועיקרן של דברים שאם לא היה העובד כוכבים מעיד עליו בסימני' הגלויי' של תמונתו ופרצוף פניו הנה הוה מקום למה שכתבתם דלא היה מורה בה להתיר כיון שלא הגיד שראהו בשעתו: אבל הרמב"ם ז"ל סמך לו על הסימנים הגלויים ומובהקים שאמר העובד כוכבים והכירום העדים והכירו אותו בהן הכרה גמורה דהוא ז"ל פסק כמאן דאמר סימנים דאורייתא וכתב שסומכין עליהם בכל מקום ודנין על פיהם דבר תורה וכמו שכתב פי"ג מהלכות גזלה ואבדה: וכתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל דאפילו למאן דאמר סימנין דרבנן יש מיני סימנים מובהקים ביותר שהם מן התורה בכל מקום ואף כאן מעידין עליהם: וכן כתב הרא"ש ז"ל בתשובותיו וז"ל הא חזינן דאע"ג דסימנין דרבנן סימן מובהק הוי דאוריית' הילכך סימני גופו כגון אריך וקטין חיור וסומק לא הוי סימן אבל אם היה חסר מאבריו או יתר בידיו או ברגליו או שנוי באחר מאיבריו אותו הוי סימן מובהק ע"כ: וכדאי' שלהי פרק קמא דבבא מציעא גבי מילתא דרב אשי דקאמרינן התם רב אשי אמר כגון דקאמר נקב יש בו בצד אות פלוני ודוקא בצד אות פלוני אבל נקב בעלמא לא וכו': וכמו שכתבו שם הבאה התוספות והמפרשים ז"ל: וכן כתבו גם כן פרק אלו מציאות דאפילו למאן דאמר סימנין דרבנן יש מיני סימנין שהן מובהקין ביותר כגון נקב יש בצד אות פלוני וסומכין עליהן דבר תורה: וכן מוכח בגמ' בהדיא ולא נמצא בענין זה שום חולק מעולם: ובודאי דסימנים אלו היו גלויים ומובהקין שראוי לסמוך עליהם וכמו שכתוב בנוסח העדות שהגיד להם העובד כוכבים הסימנין הגלויים והידועים של תמונתו ושל פרצוף פניו דאתרווייהו קאי גלויין: תדע דמדלא נאמר סימנים סתם נראה שהיו הסימנים גלויים ואמתיים שראוי לסמוך עליהם:

ואפילו אליבא דמאן דפסק דסימנין דרבנן וכ"ש שהסכימו סימני תמונתו עם סימני פרצוף פניו והכירום העדים והכירוהו בהם הכרה גמורה וכן מורה לשון השאלה שהיא שאלת חכם שעשה עיקר גדול מהסימנין שאמרו העדים והפליג בהן כמו שיראה הרואה בעיקרי השאלה: הילכך הרב ז"ל לא על הכרת הגוי בלבד סמך אלא על הסימנים הגלויים שהכירוהו העדים בהם הכרה גמירה והיינו דחזר הרב ז"ל לומר ומותרת לינשא לכתחלה בזה המאמר הנכלל בזה השטר וקל להבין וכ"ש במקום שהדבר בספק כהכא דאלו בנדון שלנו ע"כ דלא אפשר לומר שראה את כולן בשעתן ואין זה מקום אריכות וכבר כתבתי פעמים רבות דאין לו לאדם להניח דברי' שכתבום כל הראשונים והאחרונים ז"ל בפשיטות ובברור יבינום הנשים והתינוקות ויתלה עצמו להקש בדברי מחבר מנדון לנדון שאין בין שניהם שום הדמות כלל דמלבד הסימנים יש כמה חלוקים בין זה לזה: וכדי שלא אניח הנקודה שאנחנו בה לא הערתי עליהם ועת לקצר: עוד כתבתם שוב נמצא בספר שאלות ותשובות לחכמי פרוייצ"א ז"ל שבמים שאין סוף במת וקברתיו כי הכא די להתירה: וזה טופס מה שכתוב שם וצריכין אנו להתלות בהוראות רז"ל שהוחזקו להיות משיאין הכא דכבר נשאת כל שכן דלא מפקי' מיניה מדרב אשי דאמר רב אשי הא דאמור רבנן מים שאין להן סוף אשתו אסורה הני מילי לכתחלה אבל או נסיב לא מפקינן לה מיניה ואפי' אי לא אינסיב' מנסבינן לה כיון דמסהיד האיך יהודי שמש של בית הכנסת מת וקברתיו לא מיבעיא הכא דאיש הוא ובר אסהודי הוא אלא אפי' אשה וכו' עד הרי לך בפירוש שבמת וקברתיו בלבד די להתירה להנשא לכתחילה ע"כ דבריכם: חס ליה לפומיה דמר לחומר כי האי מילתא ולאסוקי אדעתיה דהתם לא מיירו אלא במת ביבשה ולא בטבע בים כמו שעלה על רוחך כבודה במקומה מונח:

והראיה ממה שכתוב בתחלת השאל ווז"ל שנשמע בכך ע"פ עדים מתכונים להעיד ומסיחין לפי תומן מאותו בנימין בעלה הראשון שנפטר והלך לו ואין אומרין זה על טבע בים בשאלה לחכם: וכן נמי בתו' שם מכיון דיהודי האיך שמש של בית הכנסת מת וקברתיו ולאו טבע בים הוא זה: והנראה מכלל הדברים שם ואף על פי שהם מלאים שבושים וטעיות של סופרים שהעיד עליו עד אחד שמת או עובד כוכבים משיח לפי תומו מת וקברתיו: וכתב המשיב וצריכין אנו להתלות בהוראות רבותינו שהוחזקו להיות משיאין וכו' וכדאמרי שלהי מכילתין דהוחזקו להיות משיאין מפי עד אחד ועד מפי עד מפי אשה וכו' ואפי' מפי עובד כוכבים המשיח לפי תומו הכא דכבר נשאה כ"ש דלא מפקי' לה מיניה מדרב אשי וכו' כלומר והראיה ממה דאמר רב אשי גבי מים שאין להם סוף דקתני בברייתא בהדיא מים שאין להם סוף אשתו אסורה ואפילו הכי קאמר דאי

עבר ואינסיב לא מפקי' לה מיניה וכדאיתא התם אמר רב אשי ש"מ הא דאמור רבנן מים שאין להם סוף אשתו אסורה הני מילי לכתחלה אבל אי נסיב לא מפקי' לה מיניה וכ"ש הכא דהוחזקו להוית משיאין דלא מפקינן לה מיניה ואפילו להשיאה לכתחלה שרי מכיון שהעיד האיך יהודי חבירך מת וקברתיו והביא הרבה ראיות דעובד כוכבים משיח לפי תומו נאמן וכתוב שם דהאוסרין היו נתלין בעדות רשע אח' שהעיד עליו שלא מת ואגב חורפיה דמר עשה מהראיה עיקר המעשה ולא שת לבו לדברים שבאו שם בבירור וכיוצ' בדברים אלו עצמן כתב הרב בעל מגיד משנה וז"ל על הא דרב אשי ונראה שמכאן הוציא רבי' ז"ל בבעיי דלא אפשיטו דאם נשאת לא תצא: דהא הכא דאמרינן בברייתא אשתו אסורה ואסיקנא דלכתחלה קאמרינן דאם נשאת לא וכ"ש במאי דמספקא להו ע"כ דבריו: ואפילו שתהיה אותה תשובה במי שטבע בים כדברי מחשבותיכם אני תמיה איך עלה על דעתכם לסמוך עליה ולהשיא בה ערוה לשוק והנה לא נתברר שם תוכן המעשה כראוי אף כי מלבד שלא נזכר שם המאורע כראוי הלא היא כולה מליאה טעיות ושיבושי סופרי' ולאו רישא סופה ולאו סופה רישא: עוד כתב ואם כן למה נניח דברים ברורים כתבים ראשי הפוסקים והמחברים זזל וניזיל בתר שינויי דחיקי וחומרות בלתי מבוארות לא כן למדונו הראשונים ז"ל ולא כן כתב הרא"ש ז"ל בתשובה וז"ל וראוי לכל מורה לחזר אחר כל צדדין להתיר עגונות ואף כי בכל מה שכתבנו אין כאן חזור אחר צדדין אלא הלכות פסוקות ותשובות ברורות לגאוני עולם אשר עמודי התורה נשענים. עליהם בכל מקום ע"כ דבריכם: ועליך המשא הזה והתלונה הזאת ותמה על עצמך כי אתה מניח הדברים הברורים פשמש בדברי כל המחברי' והמפרשים ז"ל והם צוחין ככרוכיא ואומרין כי אין האשה ניתרת עד שיאמר העד ראיתיהו בשעתו כמו שבאו דבריהם באריכות יבינום הנשים והקטנים וקמהדר מר לגבב ולהביא הקשים מיבשה לים וקלים וחמורים ודרישות וחקירות אשר אין לנו עסק בהם ודברים המכחישים את הרשום בכתב אמת באר היטב ואלו לא נמצא בידינו שום ספר בעולם אלא דברי הרשב"א ז"ל שכתבתי למעלה שכתב דלדברי הכל ואפילו שני עדים אין משיאין אשה על פיהם במי שטבע ופלטוהו המים אלא במעידין שפלטוהו המים לעיניהם וראוהו מיד וכו' היה די לנו כ"ש במקום שבאו דבריהם ז"ל בברור שאין אחריו בירור: ומה שכתב בשם הרא"ש ז"ל שראוי לכל מורה לחזר אחר היתר עגונות: הנה החדשה הזאת לא נפלאת היא ממנו ולא רחוקה לא גבוהה בשמים ולא עמוקה כי ראוי להקל משום עגונה אבל לא בדבר שאיסורו בעין פשוט ומוסכם לכל: בכל מכל כל ומפורש בגמ' בהדי' ומאן דעביד כי האי גוונא לגבי ערוה יהא רעוא דלשרי תרבא: ומי יתן ידעתי מה המה ההלכות הפסוקות

והתשובות הברורות דממה וקול אשמע: ובעינא דנימ' לכו מילת' דאשכחן בתשובות הרא"ש ז"ל כלפי שנאיה דמר שכתב שם וז"ל לא היה לך למשש כעיר באפלה בענין אשת איש וכו' וכתב שם ז"ל הנשמע כזה או הנראה אדם יסמוך על לבו הסכל וידמה מילת' למילת' להתיר אשת איש: מי שיש בו יראת שמים יתרחק מלהתיר כל ספק איסור עד שיתברר לו ההיתר בראיות ברורות כל שכן בספק אשת איש שלא להרבות ממזרים בישראל עכ"ד: עם היותו ז"ל ראש המחזרים אחר היתר עגונות:

עוד כתבתם ובר מדין ומדין שעינינו הרואות שהקלו חז"ל כמה קולות והסכימו כל רבותינו הצרפתים והאשכנזים ז"ל ללכת בה אחר המיקל יש לנו עמוד גדול על מה שנסמוך והוא רבינו תם ז"ל שעליו ועל כל מה שכתבו התוספות בשמו אנו סומכין ברוב דיני התורה והוא ז"ל כתב בספר הישר שאם גופו שלם מעידין עליו בטביעות עין אפילו אחר כמה ימים ולא בעי' דוק' בתוך ג' ימים ועל כרחין דה"ה במים לדעתו ז"ל שאם גופו שלם לא בעינן חזיוה בשעתיה דאחר שעה או י"ב שעות במים או אחר ג' ימים ביבשה דינם אחד כמו שכתבנו: וכן הביאה בעל אדם וחוה ז"ל ור"ת פי' דהא דאמרינן שצריכין סימנין כשלא נמצא הגוף שלם שאכלוהו דגים ולא נשאר אלא פרצוף פנים עם החוטם אבל אם היה שלם מכירין אותו אפילו אחר כמה ימים בטביעות עין: גם משקל' וטריא אותה הלכה שכתב המרדכי משמע בהדי' שר"ת ז"ל עצמו כתב כן בפי' כלומר שסברתו היא זאת ע"כ דבריכם וכבר הארכתי בענין זהבתשובתי וכתבתי דאפי' רבינו תם לא מיירי אלא ביבשה וכמו שכתב הוא ז"ל בפי' ובבירור: ואם נפשך לדמות בדבריוז"ל ים ליבשה כבר קדמך אחד קדוש ורב וגדול בישראל הוא הרב הריב"ש ז"ל שכתב בשאלותיו וז"ל וזה אינו דאפילו ר"ת לא קאמר אלא בג' ימים משום דס"ל דקאי אמאי דקאי במתניתין לעיל מיניה דאין מעידין אלא על פרצוף פנים אבל בהא דמים דקאי על ההוא גברא דטבע בדיגלת דגופו שלם הוה דהא קאמר אסקוה אגשרא ולא על פניו וחוטמו לבד אמרו כן ועלה אמרינן וה"מ דכי אסקוה חזיוה בשעתיה אבל אשתהי מיתפח תפח אלמא דבגופו שלם דומיא דההוא' אמרינן מתפח תפח עכ"ד ז"ל: וכ"ש דהא מילת' דר"ת ז"ל כבר דחו אותה האחרונים והרשב"א ז"ל ומחו לה מאה עוכלי בעוכלא אחר היות' מכירין ערך רבינו תם ז"ל ואת יקר תפארת גדולתו כמונו:

וכ"ש דדברים אלו גבי עובדא דילן אין להם על מה שיסמוכו דהא לא ידעינן אם ראהו העד שלם או בלתי שלם הוא והנטבעים האחרים וקבעי מר השתא להניח בהנחה שראה אותם שלימים ואחר זאת ההנחה הבלתי צודקת קא בעי לעשות עיקר מדברי ר"ת אשר דחו אותן האחרונים ז"ל ולא די בזה אלא דקא מדמי במילתיה ים ליבשה דבר שכתב

הריב"ש ז"ל הפכו בפי' ונמצא מכריע את כולם בלא ענין: ועל התהו יסוד הענין: ומה שכתבתם דמההיא שקלא וטריא שהביא בעל המרדכי ז"ל משמע בהדיא שסברת ר"ת ז"ל היא זאת לעולם לא משמע הכי התם לא בהדיא ולא בסתמא ולא יתחייב מדבריהם ז"ל שם בדברי ר"ת ז"ל מה שאתה חושבי' לחייב בו והוה ליה למר לפרושי מילתיה היכי משמע הכי התם או שלא להביא הדברים כלל ודברי בעל אדם וחוה ז"ל שכתבתם הנה דברי ר"ת עצמו מזימון ומכחישין את דבריו וכל הראשונים והאחרונים ז"ל שבאו אחריו והביאו את דבריו ואין ראוי להאריך במפורסמות: ואתם גם אתם כך מטין דבריכם דלא מיירי אלא ביבשה אלא שחשבתם להקש זה לזה וכ"ש דאיהו גופיה בעל אדם וחוה נראה דלא מפליג גבי ים בין שלם ללא שלם כמו שיראה הרואה בדבריו ז"ל ואם המביא הדברים כך לא סמך עליהם היכי נסמוך אנן עליהו וכבר כתבנו דאין לנו יסוד לזה הבנין: ומה שכתבתם בראש דבריכם שהקלו חכמים כמה קולות בעגונה היינו בסוף העדות אבל בעקרא אדרבה דאשכחן להו דמחמרי טפי וכן כתוב בספר אור זרוע ז"ל דלא אקול רבנן בעדות אשה משום עגונה בתחלת העדות אלא בסוף העדות כההיא דפ' יש בכור לנחלה דאמרינן התם שאני עדות אשה דאחמירו בה רבנן ופרכינן ותו אחמור והתנן הוחזקו להיות משיאין עד מפי עד מפי אשה וכו' ושנינן כי אקול בסופא בתחלה לא אקול ופי' רש"י ז"ל לאחר שדקדקו יפה שזה הוא הקלו חכמים בסוף עדותן להחזיקה אפילו בעבד ושפחה אבל בתחלת העדות דהיינו דאמרו דמת לא אקול עד שיכירוהו יפה עכ"ל:

הא למדת שבתחלת העדות בעי' שיעידו שבבירור מת אבל בסוף העדות מחזקינן אפילו על ידי עבד ושפחה ועובד כוכבים משיח לפי תומו והיינו תחלת העדות שיעידו שודאי מת וסוף עדות שאנו מאמינים לאלו ע"כ: וכן כתב רבי' אבי"ה ז"ל רבו אבל בתחלת העדות לא הקלו פי' בגוף העדות לא מקילין אבל יש שם עדות אפי' פסולים רק שמעידין דבר ברור מקילין כדפרישית ע"כ: הא פי' ופסק דבתחלת העדות היינו גוף העדות שמעידין שמת אנן מחמירין לברר הדבר וכן כתב מורי רבינו שמחה בתשובה והכי מוכחא כולה שמעתא דפ' האשה דתלינן לחומרא דאמרינן דאיכא מאן דעבדי ליה סמתרי ואמרינן כי היכי דלדידך אתרחיש ניסא ואמרי' נמי איניש אחרינא אתא לאצולי ואכלתיה נורא ומים שאין להם סוף שמא עלה במקום אחר: ובירושלמי ראוהו מגויד אני אומר בחרב מלובנת נכוה וצלוב אני אומר מטרונה עברה עליו ופדאתו נפל לגוב אריות אני אומר נסים נעשו לו לכבשן האש אני אומר נעשה לו נס כחנניה מישאל ועזריה: מיסוד רבי' נתן ורבי' שמחה ז"ל: עוד כתבתם ואף הריב"ש ז"ל שנראה, כמחמיר בהתר

עגונות כתב שמן הגמרא אין הכרע לומר דבעינן חזיוה בשעתיה על כל פנים דהא איפשר לחלק ולומר דה"מ בששהה במים יותר מג' ימים אבל מי שלא עמד בים ג' ימים לא בעי' למחזייה בשעתיה ולא אמרינן ביה מיתפת תפח: ע"כ ודברים ברורים הם שהדבר שקול ועומד בלשון הגמ' ואין לו הכרע ואין כאן מקום לאריכות: עוד כתב ז"ל שלשון הרמב"ם ז"ל סובל חלוק זה: עוד כתב בסוף דבריו שכל חומרותיו לא הביאם אלא לענין מעשה ושהיה ראוי לחכם ההוא איש ריבו להועץ עם הגדולים ממנו: אמנם להלכה מודה הוא שמן הדין אין לחוש לשל אותן חומרות כלל וכמו שהאריך שם ז"ל בראיותיו ע"כ דבריכם וקא מייתי מר סכינא חריפא ופסקיה ללישנא דידיה וכתב ראש דבריו ז"ל והעלים הסוף ונשאר בפי הקלמוס כאלו אין אתנו יודע עד מה ומה למעלה ומה למטה ולא ספר מספריו:

ולא ראינו את חדריו: ולא עברנו בין בתריו: וגניבי למה לך: והנה הוא ז"ל כתב שם סמוך לאותן דברים וז"ל וגם לשון הרמב"ם ז"ל סובל לפרשו בדרך חילוק זה: אלא שהרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל כתבו בחידושיהם בפשיטות דבין שהה במים יותר מג' ימים בין פחות בעי' חזיוה בשעתי' וכו' הנה שלדעת אלה גדולי עולם ולבם כפתחו של אולם: כל ששהה שעה אחת אחר שעלה מן הים הוא משתנה ואין מעידין עליו ע"כ: עוד כתב בענין זה במקום אחר מתשובותיו אמנם למעשה אין ראוי להתירה ראשונה מפני עדות העובד כובבים: שניה לה מפני סברת הריא"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל בענין וקברתיו: שלישית אפילו להלכה מפני ענין אשתהי כמו שכתב הרמב"ן והרשב"א ז"ל בפשיטות ואחרים מן האחרונים ז"ל: ולא נמצא לשום פוסק או מחבר שיכתוב בהפך ובגמ' שנזכר ענין זה בסתם בלא חילוק בין שעמד במים יותר מג' ימים בין לא עמד א"כ אין לחלק מסברא להקל בשל תורה עכ"ד: וכן נמי הביא הרב בעל מגיד משנה ז"ל דברי הרמב"ן והרשב"א ז"ל בענין זה להלכה בלא שום חולק: וכן כתב הר"ר יהונתן ז"ל בפי': ואתה האדון אף על כל זה לא פקחת עיניך: והיה כאין נגדך: לא תחוש אם יקצרו הם ואתה תאריך יקללו המה ואתה תברך: ולא די שהתעלמתם מדברי רבי' הרב ז"ל וכתבתם בשמו הפך כונתו ומסקנתו אלא שהעדתם עליו דלא כתב כל חומרותיו אלא למעשה ולא להלכה: והוא לא כן ידמה ולבבו לא כן רוחש אלא שהוא חושש לענין אשתהי דהיינו הנדון שלנו אפילו להלכה כמו שכתבתי דבריו ז"ל בפירוש: ומה שהוא חושש לו למעשה היינו להשחת אותו העובד כוכבים ולענין קברתיו ואפילו בענין ההשחה חזר וכתב שם אבל עתה שנתישבתי בדבר מסתפק אני בו להלכה וכ"ש למעשה שראוי להחמיר בו עכ"ד אף כי ענייננו אנחנו מעשה הוא ולא הלכה וכ"ש דלו הונח שדברים אלו שאמרתם הם

דברים של אמת והלכה פסוקה דלא בעי' ראהו בשעתו אלא למי ששהה במים יותר מג' ימים אבל שהה במים פחות מג' ימים יכולין להעיד עליו עד שימלאו לו ג' ימים משעת מיתתו דומיא דיבשה:

לא ידעתי מה יסכון לכם בהכי דהא הכא בעניינא דילן כמו שלא ידענו אם ראה אותן בשעתן אם לאו הכי נמי לא ידעינן אם שהו במים פחות מג' ימים או יותר ואם ראה תוך ג' ימים למיתתן או לא: ואם נתעוררתם לזה מדברי הריב"ש ז"ל שהביא דברים אלו לדחותן וחשבתם דכמו דאי הוו אמת הוו מהני להההיא איתתא הכי נמי מהני לגבי דילן לא דאיקתו שפיר דעניינא דילן לא דמי להההוא עניינא כלל דהתם העיד העובד כוכבים שמשעה שנהפכה הדוגיא וטבע עד שעה שראה אותו לא עברו כ"ד שעות כמו שכתוב שם: ואם היו דברים אלו שאמרת עיקר הנה היתה אשת המת מותרת כיון שראתו בתוך כ"ד שעות ואע"פ שלא העיד שראהו בשעתו: וכן נמי אם היה עולה ביד המתיר שגרסת הרמב"ם ז"ל היא אם שהה אחר שהושלך מן הים כ"ד שעות כ"ש שהית' ג"כ מותר' כי אפי' משע' שטבע עד שראהו לא עברו כ"ד שעו' אבל בעובד דילן הא לא ידעינן באי זה זמן ראה הרוא' אם בשעתו או אחר יום או יומים או ג' וכ"ש שאין לדברים אלו עיקר כלל ודברים בטלים הם ועור אכתוב בזה בסמוך בע"ה: עוד כתב וא"כ עלה בידינו שחשש הספק הנשאר לנו באשה הזאת בענין אשתהי כלומר דשמא לא ראהו משה זה בשעה דאסקוה מיא אין לחוש לו מכמה טעמים הא' שמן הגמרא אין הכרע דבעינן חזיוה בשעתיה עכ"פ דהא אפשר לחלק וכו' כמו שכתב זה פעמים שלש הריב"ש ז"ל ואף כי אם נאמר דבעי' חזיוה בשעתיה עכ"פ כלומר בין עמד במים ג' ימים בין עמה פחות מג' הנה לדעת הרמב"ם ז"ל לאו דוקא מיד אלא או אחר י"ב שעות כמו שבא בכל ספריו ז"ל שבידינו חדשים גם ישנים או אחר כ"ד שעות כמו שבא ג"כ בכל ספרי תלמידו חברו ההולך תמיד בעקבותיו והמעתיק לשונו תיבה בתיבה בכל מקו' הוא הר"ם מקוצי ז"ל ואע"פ שמגיד משנה והריב"ש ז"ל גורסין בספרי הרב אחר שהושלך מן הים שעות וכו' ואומרים שכך היא הנוסחא הדיקנית עכ"ז אנו צעירי תלמידיהם דנין לפניהם על גבי קרקע ואומרי' שלעניות דעתנו אין אנו נסכמים עמהם בגירסא ההיא אבל אנחנו נסכמים עם גרסות כל ספרינו ועם הרב בעל ספר המצות ז"ל דבשלמ' אם נאמר שכתב הרב ז"ל מספר שעות י"ב או כ"ד כמו שכתבנו אתיא שפיר שעות אלא אם נאמר שכוונתו שאחר עבור שעה א' אין מעידין עליו לאו אורחא דלישנ' למימר הכי:

ואף פה מפיק מרגליות ולשונו' צחות ומדוייקו' כמוהו ז"ל: וכן היה לו לכתוב ואם שהה ביבשה אחר שהושלך אפי' שעה אחת: ועוד דלפי גרסתם ז"ל אי אפשר ליישב בדברי

הרב ז"ל אחד מהשני פירושים הסובל לשון אסקיה בשעתיה האמור בגמ' רצוני לומר או מיד או בתיך שעה שלשון שהושלך מן הים שעות לא יסבול לפרש בו מיד וגם לא לפ' בו שעה אחת ואף אם נאמר ששעות טעות סופר הוא ושהוא ז"ל כתב שעה הא נמי ליתא דהוה ליה למכתב שעה אחת או אפי' שעה אחת כמו שכתבנו וזה ברור לטועמי טעם הלשון ולכל יודע מבין: וכי תימ' על כרחיך לא כתב הרב מספר שעות דא"כ נמצא חולק על הגמר' דאמר לשעתיה: הא ליתא דאפי' תיבת לאלתר דמשמעה טפי מיד אשכחן בכמה דוכתין שיש לה שיעור גדול כדאמרי' על ההיא דנכתב ביום ונחתם בלילה פסול ורבי שמעון מכשיר ואמרי' עלה בגמ' לא הכשיר רבי שמעון אלא לאלתר אבל מכאן ועד עשרה ימים לא: הרי שלאלתר סובל זמן גדול כל שפחות מעשרה ימים וכמו שכתב בארוכה הריב"ש ז"ל וכ"ש לשעתיה שיסבול לפרש בו מעת לעת ומי יאמר לנו שלא מצא הרב כן בפירושי הגאונים ז"ל ותשובותיהם שעליהם סומך בחבורו ברוב הדברים שנסתפקו לו כמו שכתב ז"ל בתשובה אחת: שכן הסברא נותנת והעינים רואות שאפי' בתקופת תמוז אינו נתפח מיד בצאתו מן הים וגם לא אחר שעה אלא אחר עבור שעות ספורות: ודעתינונוטה לומר שהגרס' הנכונה י"ב שעות כמו שבא בכל ספרי הרב ז"ל שראינו ושהוא ז"ל מפרש בשעתיה עונה אחת דהיינו י"ב שעות: אי נמי היתה גרסתו בגמר' לאלתר ומפרש בה נמי עונה אחת ולאו דוקא לאלתר כמו שכתבנו ע"כ דבריכם: ומה שכתבתם ואמרתם הטעם הראשון שמן הגמ' אין הכרע דבעי' חזיוה בשעתיה בלא חילוק דהא אפשר לחלק: כבר כתבתי בזה למעלה יותר מהצורך ואמרתי בדברים אלו בטלים הם בטלום גדולי עולם הרמב"ן והרשב"א ז"ל והביא דבריהם להלכה הרב בעל מגיד משנה וכן הריב"ש ז"ל שכתבתם הדבר בשמו והוא כ"ת בהפך:

וכתב דלא נמצא לשום פוסק או מחבר שחולק על זה: ועתה אוסיף בה נופך משל הרב הגדול רבינו יהונתן ז"ל הכהן שכתב וז"ל אבל אשתהי אפי' משהו מתפח תפח ואינו ניכר לא שנא שעמד בים ג' ימים או יותר ולא שנא אם לא שהה בים אלא יום אחד שמחמת המים מתפח תפח כל כך עד שתשתנה צורתו לגמרי עכ"ד ז"ל: ומה שכתבתם לדעת הר"ם במז"ל דלאו דוק' לשעתו אלא או אחר י"ב שעות או כ"ד: כבר כתבתי: גם בזה מה שיספיק ושדברים אלו באו ללא צורך כלל אף אם היו אמת דלעניינא דילן לא שנא יהיה הגבול שעה אחת או י"ב או כ"ד או יותר דכי היכי דלא ידעינן אם ראה אותן בשעתן הכי נמי לא ידעינן אם ראה אותן בתוך י"ב או בתוך כ"ד שעות וכ"ש דנוסחאות אלו שכתוב בהן ד' שעות י"ב שעות כ"ד שעות מוטעין הם והנוסח' האמתית בספריו היא שעה אחת והיא המסכמת עם הגמר' ועם כל העולם וכדבעינן למכתב: ומה שאמרתם

ואע"פ שבעל מגיד משנה והריב"ש ז"ל גורסין בספר הרב ז"ל שעות וכו' חלילה לפה קדוש הרב הגדול ז"ל בעל מגיד משנה שיגרוס כך בדברי הרב ז"ל שעות בלא מנין ובפי' כתב כי דעת הרמב"ם ז"ל היא שעה אחת ולא לאלתר ממש: והביא ראיה מלשון בשעתיה דאיתמר בגמ' ועל כרחין כך היא גרסתו בדברי הרב ז"ל שעה אחת: ואם זינך עלך ספרו כאן לפי' אין אתם צריכין לדון לפניו לא על גבי קרקע ולא על גבי ספסל ולא על גבי כן: וכן נמי כתב הרשב"א ז"ל דדעת הרמב"ם ז"ל היא שעה אחת ולא לאלתר כדעת הריא"ף ז"ל: כן נמי כתב הר"ר טודרוס הלוי ז"ל וכתב הר"מ ז"ל שאפי' שהה כמה ימים במים ושמעידין עליו בזמן שמכירין אותו תכף יציאתו מן המים ע"כ ולא כתב שעות ספורות: וכן הביא לשונו בעל נמוקי יוסף ז"ל אבל לשון הרמב"ם ז"ל שכת' ואם שהה ביבשה אחר שהושלך מן המים שעה ונתפח אין מעידין עליו ע"כ: וכן נמי כתב הריב"ש ז"ל בפי' דדעת הרב ז"ל היא שעה אחת:

ומה שתמצאו בספריו הנמצאים כאן שעות טעות סופרים הוא שנתפשט בהם כמו שנתפשט בספרי הרמב"ם ז"ל: ואחר שכתב בפי' דדעת הרב היא שעה אחת ראוי ליקח הלשון הנאות וללמוד הסתום מן המפורש ולא ליחס לו שגורס שעות ומפ' שעה אחת דלאו קטיל קני באגמא הוא ולא תינוק הבא מבית הספר: הילכך הגרס' האמתית היא שעה אחת והיא המסכמת עם ההלכה ופוק חזי מאן גברי רברבי דקא מסהדי עלה: ויתר דברים קחזינא בהא מילת' שלא היה ראוי לשכמותיכם להתעסק בהם והאמת עד לעצמו: ומה שכתבת וכי תימ' על כרחין לא כתב הרב ז"ל מספר שעות דא"כ נמצ' חולק עם הגמ' ודחית דהא ליתא דאפי' תיבת לאלתר דמשמעה טפי מיד אשכחן בכמה דוכתין שיש לה שיעו' גדול וכו' ודאי דמאן דדחי כי הא לא חש לקמחיה דאם אמרו במלת לאלתר תאמרו כל שעתיה ואיך יתחייב זה מזה עד שתאמרו וכ"ש לשעתיה שיסבול לפר' בו מעת לעת: והיכן מצינו שעה שפירושה מעת לעת שזה מעת לעת ואין הנרצה מן החכמים שיהיה דבריהם בלשעתיה ויביאו הראיות שהבי' הריב"ש ז"ל למלת אלתר וכל זה כדי להעמיד שבושי הספרי': והנה עיניכ' הרואו' גדולי עולם והר' הגדול בעל מגיד משנ' ז"ל המהפך בזכות הרב ז"ל ומפר' את דבריו צווחים ואומרים בפי' דדעת הרב ז"ל היא שעה אחת והיא המסכמת עם הגמ' בלי צורו' והיקשי': ואתה האדון אוטם אזניך מזעקתם ומחזר להעמיד טעיות הספרי' פעם תסכימו עם הספרי' שגרסתם כ"ד שעות דהיינו לשעתיה דאיתמר בגמ' ושפי' מעת לעת ותאמרו מי יאמר לנו שלא מצא הרב כן בפירושי הגאוני' ז"ל ותביאו ראיה למי יאמר לנו וכו' מתשובתו ז"ל שהוא סומך

על דברי הגאוני': ופעם תטו דעתיכם שהגרסא הנכונה היא י"ב שעות ודברים כגון אלו שאין הדעת סובלתן:

ולא עוד אלא ששפטתם למראה עיניכם והכחשתם בשיחתכם תור' שלימה של כל עמודי עולם קמאי ובתראי האומרים שאחר שעה הוא משתנה ומתפח אף כי הרי"ף ז"ל והנמשכים אחריו אומרים דאפילו בתוך השעה נתפח וכן הר"ר יהונתן ז"ל דאמ' דאם שהה משהו נתפח: ואתה גזרת אומר שאפילו בתקופת תמוז אינו נתפח אלא אחר עבור שעות ספורות ועשית את כולן זוממין משבושי סופרי ספרי הרמב"ם ז"ל ועד מה ולמה: למתי וכמה: וכ"ש שכבר כתבנו לעניינא דילן לא שנא שתהא הגרסא שעה אחת או י"ב או כ"ד דמה שיתחייב בזה יתחייב בזה דאף ע"פ שהרחבתם הזמן משעה לי"ב לא בעבור זה יתבטל העיקר שצריך לידע אם ראהו העד אותו הזמן או לא ונמצא כל הכתוב בדברים אלו ללא צורך כלל: ויגענו לריק: עוד כתב ועוד שלכל הגרסאות אין לנו מנוס מלפרש בלשון הרב ז"ל דס"ל דבעינן תרתי ואז הוא דאין מעידין כלומר שיעברו עליו שעה או שעות וגם שתפח ואם אנו רואין שלא נתפח מעיד ואין חוששין עד שנראה שנתפח כך הוא מפרש ז"ל ההיא דאמרינן בגמר' אבל אשתהי מתפח תפח ע"כ דבריכם: ואיני יודע מה עשה לכם הרמב"ם ז"ל עד שאתם תולין כל הני בוקי סריקי בדבריו דלפום גרסתכם י"ב שעות או כ"ד משמע דאפילו בשעברו עליו כל אלו השעות אין התפיחה מחוייבת לפיכך אם נראה שלא נתפח אפילו אחר עבור כל אלו השעות מעידין עליו אבל אם נראה שנתפח אין מעידין ודברים אלו לא ניתנו ליכתב כי מלבד הביטול שיש בהן מצד עצמן גלוי ונראה לחלושי העיון דמדכתב מנין שעות ולא תלה הדבר בנפיחה לבדה יתחייב לכם בדעתו ז"ל דאפילו מצאו אותו נפוח כנאד בתוך י"ב או בתוך כ"ד שעות אין חוששין לו ומעידין עליו הנה הם מכחישי' החוש וההלכה ודברי כל הראשונים והאחרונים ז"ל ואתאן לדלעיל ההלכה צווחת ואומרת דאי אישתהי אחר עבור שעה מתפח תפח:

וכל הראשונים והאחרונים נמי כך כתבו בפירו' אף כ' איכא מיניהו מאן דס"ל דאפילו תוך השעה מתפח מצד המים כמו שכתבנו ואתם מכריעים את כולה ואומרים אפילו בשעברו עליו י"ב שעות או כ"ד אם נראה שנתפח או לא נתפח ואפילו לפי גרסתו האמיתית של שעה אחת לא אפש' לפרושי במלתיה דבעי' בדאשתהי יותר משעה נתפח ואי לא נתפח אין חוששין לו דבגמ' לא משמע הכי ופי' ונתפח דקאמר ר"ל דנתפח והוא"ו כפ"ה רפה בלשון ישמעאל וכן מנהג הלשון במקומות רבים ובהכי נמצא הרב ז"ל מסכים עם ההלכה ודברי הכל זכ"ל: ויראה לי שנתעוררתם לזה מלשון אחד שכתב כאן הרב בעל מגיד משנה ומבעל נמוקי יוסף ז"ל וכבר כתבתי הנר' לעניות דעתי והאמת

יורה דרכו: ואחר אשר כתבתי זה בקרוב מט"ו שנים זכני השם ובאה לידי במצרים תשובת שאלה להר"ן ז"ל בענין זה עצמו ומצאתי כל דברי כלולים בה בפי' ובבירור וראיתי להעתיקה כאן וז"ל אלא שאין להתיר אשה זו מן החששו' שנסדר לפניכם חדא מדאמרינן בגמרא בפרק האשה בתרא גבי מיא וה"מ דכי אסקוה חזיוה בשעתיה אבל אשתהי מתפח תפח משמע בהדיא דדוקא כי חזייה בשעתיה הא לאו הכי חיישינן: ומה שאמרתם כי הרמב"ם ז"ל כתב ואם שהה ביבשה אחר שהושלך מן הים כ"ד שעות דאו שנוסחא משובש' נזדמנה לכם וכך נוסחתו האמתית אח' שהושלך מן הים שעות וכ"ד שיש בספריכם טעות סופר היא: ולפי' כתב הרב שעות דכיון דאמרי' בגמרא והני מילי דכי אסקוה חזיוה בשעתיה דקדק הרב ז"ל דדוקא בשראוהו באותה שעה עצמה אבל כל ששהה שם שעה שנייה דהיינו שעות חיישינן ולא שרינן לה: ומה שתמהתם על מה שכתב ונתפח דמשמע דדוקא אם נתפח: ובגמ' לא משמע הכי יפה דקדקתם וכבר הקשה עליו הרשב"א ז"ל מזה בחדושיו: ואפשר שהרב ז"ל תפש לו הלשון האמור בגמ' דאמרינן אבל אישתהי מתפח תפח כלומר דודאי נתפח ואף לזה כיון הרמב"ם ז"ל לומר דכיון דשהה שעות ודאי נתפח:

ולפי' בנדון זה כיון שזה העד לא העיד דחזייה בשעתיה אין להתיר אשה זו דאע"פ שנחלקו קצת מפרשים בהא דנתן ואין מעידין אלא עד ג' ימים בסתמא מאי דיניה שבתוספות כתבו כלשון הזה וז"ל ויכול להיות דהיכא דאין ידוע מתי נהרג אין לתלותו שלא בתוך ג' ימים מסתברא לי שאינו ענין לנדון זה דהני מילי לשיעור ג' ימים דמסתמא אי לאחר ג' ימים היה לא היה ניכר לעיין ויותר קרוב לתלותו בתוך ג' מלאחר ג' אבל בנפלט מן הים שאין שיעורו אלא שעה אחת בלבד מן הסתם אין לתלות ולומר שתוך אותה שעה שנפלט ראהו שיותר מצוי ששהה יותר משעה אחת: ועוד שבתוס' לא אמרו הדבר אלא באפשר וכבר ספק עליהם הרשב"א ז"ל עכ"ד: והן והן הדברים שכתבנו אלא שגם הוא ז"ל לא הגיעה לידו הנוסחא שכתוב בה שעה ואעפ"כ פי' דבריו ז"ל על נכון דדוקא שראוהו באותה שעה וכו' ואע"פ שיהיה פי' דברי הרמב"ם ז''ל כך דבעי' שעות וגם שיתפח אם אמר הוא בשעה אחת תאמרו אתם בי"ב ובכ"ד דבר המכחיש ההלכה ודברי הכל זכ"ל: וכ"ש דאפילו שתהיה הגרסא כ"ד שעות ובעי' תרתי דהיינו כ"ד שעות ונתפח דבר שלא היה ולא נברא הכא בנדון שלנו כי היכי דלא ידעינן אם ראהו בשעתו או לא הכי נמי לא ידעינן אם נתפח או לא נתפח כמו שהערנו במקומות רבים: עוד כתב והנה עכשיו נמצא בנדון זה לפי שטת הרמב"ם ז"ל שלשה ספיקות כלומר ספיקא דספיקא דספיקא: ספק אם כיונו בעלי התלמוד ז"ל דבעי חזיוה בשעתיה בכל זמן ואפילו

עמד במים פחות מג' ימים או לא בעי' ואת"ל דלעולם בעינן ספק אם פי' לשעתיה שעה דוקא או אחר י"ב או כ"ד כמו שכתבנו: ואת"ל שעה דוקא ספק ראהו העד הראשון שקברהו בתוך אותה שעה או אחר עבור שעות: ודבר ידוע הוא שאפילו בשני ספקות רצוני לומר בספק ספקא ואפילו בדאוריתא אזלינן לקולא:

והנה זה ספק ספיקא מתהפך שאין לפקפק ולגמגם עליו כלל ואע"פ ששני ספיקות הללו הראשונים הם ספיקיות בענין הדין כלומר ספק אם הדין כך ספק אם הוא כך ולא בנדון עצמו כמו הספק השלישי: אפילו הכי ספיקי ממש קרינן להו למידן בהו בכל מיני הספיקות וספיקי הספיקות דמה לי אם ספק הוא אם החתיכה חלב או שומן או אם הוא הספק אם החלב אסור או לא ע"כ דבריכם: ודאי דדברים כאלו אסור להעלותן על ספר ולמשקל ולמטרא בהו כי היכי דלא ליהוו מילי דרבנן כחוכא ואטלולא: מאריה דאברהם מה ספיקא דספיקא איכא הכא ומה שייכות אית להני ספיקי חד עם חבריה ספיקא דכונת בעלי התלמוד מורכב אספיקא דנוסחת הר"ם ז"ל המוטעת אם שעה אם י"ב שעות או כ"ד דבגמ' ליכא ספיקא בהכי כלל דבשעתו לא משמע יותר משעה וכמו שכתבו כל המחברים ז"ל עם ספק העד אם ראהו בשעתו או לא: ולפי דרכך יכול היית' לעשות אף ספק רביעי לפי דעת הרמב"ם ז"ל ספק נתפח נתפח ספק לא נתפח: ואי אתינא למיעבד כהני ספיקי יכילנא למיטען תליסר אלפי גמלי מיני ספיקא דספיקתא ולמשרי דיתא וטרפיתא ובת נעמיתא: והדבור בדברים כאלו עמל הוא בעיני שהן בטלין מעצמן לא מיתאמרן אפי' לחדודי בהו דרדקי דבי רב וכ"ש שאפי' כל ספק מהשני ספקות בפני עצמו לאו ספיקא הוא דאלו הספק הראשון כבר הרחבנו הביאור בזה וכתבנו דברי הר"ר יהונתן ודברי הרמב"ן והרשב"א ז"ל שפירשו לנו הגמ' ולא הניחו לנו ספק וכתבו בפשטות דלעולם בעינן חזיוה בשעתיה בין שהה במים יותר מג' ימים בין שהה פחות וכתבנו גם כן דברי הריב"ש ז"ל שכתב שלא נמצא לשום פוסק או לשום מחבר שנסתפק בזה: וגם בספק השני כתבנו דההיא די"ב שעות וכ"ד שעות נסחאות משובשות הם בספרי הרמב"ם ז"ל העידו עליהם עמודי עולם בפי' ולישנא דתלמודא והאמת עד לעצמו: ואפי' הספק הג' יש לדון עליו ודי בהערה זו:

וכבר כתבנו דאף אם היו הספקות השתים ודאות והיתה הנוסחא י"ב או כ"ד לא תועיל ולא תציל לענייננו: עוד כתב והטעם השני הוא שכדאי הוא ר"ת ז"ל לסמוך עליו בעגון אשר כזה ע"כ דבריכם: כבר כתבנו בענין זה מה שיספיק והוכחנו דלא מיירי ר"ת ז"ל אלא ביבשה דוקא ולא בים אף כי דבריו נדחים אפי' מהיבשה: וכתבנו דאפי' כי הוה מיירי בים והיו דבריו עיקר אין לנו יסוד לזה הבנין דלא ידעינן אם ראהו שלם או בלתי

שלם: וכל שכן דמאי דאמרי הני רבוותא דבעגונה הולכין אחר המיקל היינו כשהם אחד כנגד אחד אבל לא קאמרי הולכין אחר היחיד חלילה אף כי אין כאן לא יחיד ולא מיקל ומילתא דאוריית': ודי ברמז זה לחכמים כי אין הכוונה להאריך: עוד כתב והטעם השלישי והוא עמוד התוך אשר בית זה נשען עליו מה שכתב הרא"ש ז"ל דאפי' אי איתיה קמן העד עצמו אין דורשין וחוקרין תוך כמה ימים ראה אותו עם מה שכתב הרמב"ם ז"ל בתשובתו על אותה עדות הכתובה למעלה עם מה שכתב גם כן הוא ז"ל דעד מפי עד כהכא משיאין מיד ואין חוששין לשאול כלל ע"כ דבריכם: כבר כתבנו גם בזה דדברי הרא"ש ז"ל הם בהרוג ביבשה אבל בטבע בים כתב הוא וכ"ע בבירור כי אין האשה ניתרת עד שיאמר העד ראיתיהו בשעתו ואם לא אמר כך אין משיאין ומה לנו ולחקירות: ועוד פירשנו דדרישה וחקירה לחוד ושאלת העד על עיקר העדות אשר אין האשה ניתרת זולתו לחוד: עוד כתבנו דלא דן הרמב"ם ז"ל גבי אותה שאלה אלא ע"פ הסימני' הגלויים ואין הנדון דומה לראיה מלבד כמה אנפי אחריני דלא דמיין בהו אהדדי: ופירשנו גם בן דמה שכתב בחבורו שאין שואלין לעד מפי עד היינו במת סתם דאפי' לעד הראשון נראה מן המחברים ז"ל שאין שואלין בזה דהאומר מת פלוני עדות ברורה היא ולפי' הקלו בה אבל בטבע בים הא אמרינן דאין האשה ניתרת עד שיאמר העד ראיתיהו בשעתו ולא סגי בלאו הכי:

עוד כתב והרוצה להחמיר ולומר כיון דהרשב"א ז"ל וזולתו מן הפוסקים מצריכין על כל פנים דבעינן דחזיוה בשעה דאסקוה מיא והאי דמתפח תפח מפרשי דהא וודאי מתפח מיד כשיצא מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני תשובתו היא דנהי דסבירא להו הכי מאן יאמר לן דאינהו נמי לא סבירא להו דאין שואלין ודורשין לעד על ענין זה כלל כמו שכתב הרא"ש ז"ל וכ"ש לעד מפי עד כהכא ובדבר שדברו בו בפירוש קצת מן הגדולי' המוציא מדעתם עליו להביא ראיה ברורה איך האחרים ז"ל לא הסכימו עמהם ע"כ דבריכם: ותשובה זו שהשבתם לאו תשובה היא ולא שייכא כלל דכבר כתבנו פעמים רבות דאינהו גופייהו ז"ל וכ"ע קאמרי שהעד עצמו צריך לומר כן ובלאו הכי אין האשה ניתרת וכמו שכתבנו דבריהם בפשיטות ובבירור וכתבנו דהרשב"א ז"ל כתב בפירוש שחוקרין על ענין זה מאד מאד והתימה על מי שעמד על דבריהם ויכתוב דברים כאלו: תו קחזינא הכא דקא תבר מר לגזיזיה דקאמריתי מאן יימר לן דאינהו נמי וכו' נראה שהדבר אצלכם בספק ומכת האפשר ובריש תשובתכם חייבתם מדברי הרא"ש ז"ל שאמר שהשאלה על הזמן דרישה וחקירה הוא לכ"ע לא עבדי' לה כלל ואין זה דרך כלל: עוד כתב ואף אם נסכי' עם המחמיר לומר דסבירא להו דשואלין ודורשין: הרמב"ם והרא"ש ז"ל שהאחד

אומר דאין שואלין לעד מפי עד כלל בשום ענין והאחר אומר בפירוש אפילו לעד עצמו אין שואלין על הזמן כהכא כדאי הם לסמוך עליהם בשעת הדחק כזו להתיר עגונה על פיהם: ע"כ דבריכם: כבר כתבנו במלתיה דהרא"ש ז"ל וגם במלתיה דהרמב"ם ז"ל יותר מדי עד שכלו השפתים לומר די ואין סמיכה הכא לא בשעת הדחק ולא בשעת הריוח אף כי הרא"ש ז"ל הוא ראש המדברים והאוסרים בכל מקום גבי ים דאין משיאין אלא אם יאמר העד ראיתיהו בשעתו כמו שנתבאר מדבריו ז"ל:

עוד כתב וכמו שכתב ה"ר שלמה ב"ר שמעון ז"ל בהתר אשת איש על קיום שטר שליחות קבלה שלא הוכרו דייני קיומו אם אותו קיום צריך קיום אם לאו וז"ל ואף על פי שמגדולי הראשונים והאחרונים ז"ל סוברים שקיום ב"ד צריך קיום כגון ר"ח ואדני זקני הרמב"ן והרשב"א ז"ל בשעת הדחק כזו כדאי הם הריא"ף והרמב"ם ז"ל לסמוך עליהם וכדאמרינן פרק המביא תניין ההוא דאמר לעשרה כתבו גט לאשתי חתמו תרי מיניהו ביומיה והנך מכאן ועד עשרה יומי אתי לקמיה דרבי יהושע בן לוי ואמר כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק: ובפרק קמא דנדה כתבו רוב המפרשים ז"ל דכל בדרבנן ז"ל ואיכא פלוגתא דרבוותא סמכינן אמאן דאמר כדאי הוא פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק: והכא נמי בקיום שטרות מדרבנן ואיכא פלוגתא דרבוותא סמכינן אמאן דאמר דמעשה ב"ד אין צריך קיום ומקילין עליה משום עגונה ע"כ דבריכם: שקילא טיבותא דתשובה זו ושדיא אחזרי דלית לן הכא על מה שנסמוך בהיתר אף כי הם ז"ל נמי האוסרים כמו שנתבאר: וכל שכן דמיירי הכא בתשובה זו בדרבנן ואיסורא דילן מדאורייתא הוא וכדבעינן למיכתב בסמוך: ואם היה נותן לב המביא תשובה זו למה שכתוב בה היה רואה שאחר שהיו גדולי עולם כאלו אומרין שאין צריך קיום ומילתא דרבנן ועגונה גם כן: ואפי' הכי הוצרך להביא כ"כ ראיות לדבריו כדי שיוכל לסמוך עליהם כ"ש במילתא דאוריית' ואין שום מחבר או פוסק בעולם שיקל בדבר ורוצה להשיאה משיקול הדעת ומשבושי הספרים והקשים וספיקי ספיקות בלא עיקר ודברים כאלו כמו שיראה הרואה בעיקרן של דברים וכו': עוד כתבתם ופשיטא דנדון זה שלפנינו מילתא דרבנן היא דטבע במים שאין להן סוף אין אשתו אסורה אלא מדרבנן כיון שיש עד שראה הטביעה כמו שמעיד רבי יצחק הנז' ואף על פי שאולי כשנדרשהו ונחקרהו לא יעיד ששהה עליו בשפת הים ההוא כדי שתצא נפשם אפילו הכי איסורא דרבנן קרינן ליה דהא בההוא עובד' דמאן איכא בי חסא טבע חסא לא השיח העובד כוכבים, אלא שטבע ותו לא ואמר עלה רב אשי דהואיל ואינסיבא לא מפקינן לה:

ואם איתא דאיסורא דאורייתא היא עד שיעיד הישראל או שישיח עובדי כוכבי' ששהה עליו כדי שתצא נפשו כיון דלא אמר אלא טבע חסא ותו לא אמאי לא מפקינן לה מיניה: אלא ש"מ דכיון דאמר טבע ואפילו עובדי כוכבים מסיח לפי תומו הויא לה איסורא דרבנן ע"כ דבריכם: דבר זה הארכתי בו בתשובתי והוכחתי שם דאיסורא דהאי איתתא מדאורייתא היא וכתבתי שם דברי הרשב"א ז"ל שכתב שם בבירור בתחלת אותה שאלה ז"ל או שמא ראה שנשברה הספינה בלב הים כי רוב העולם קוראים לכלל הדברים האלה טביעה ואין מדקדקין בין שנשברה במקום רחוק מאד מן העיר שיחשבו הרואים שאי אפשר למי שנפל שם להנצל ולצאת אל היבשה ובין ראוהו טובע ממש וכסוהו המים ושהה עליו והפרש יש בין זה לזה עד דע כי במעיד שטבע ממש ושהה עליו אף ע"פ שלכתחלה לא תנשא אם נשאת בדיעבד לא תצא כמו שאז"ל בסוף יבמות אמר רב אשי ש"מ הא דאמור רבנן מים שאין להם סוף אשתו אסורה ה"מ לכתחלה אבל בדיעבד לא תצא: ומ"מ מי שמתירה לכתחלה בר נדוי הוא כדאמרינן בההוא פירקא: ואם אינו מעיד אלא שנשברה הספינה זה אינו כלום ואפילו נשאת תצא דשייך ניצל ע"ג עץ כדרך שניצלים הרבה פעמים ע"כ דברי הרשב"א ז"ל: וכן כתב הריב"ש ז"ל בשאלותיו וז"ל ואם היה בכאן מי שמעיד בטביעה במים שאין להן סוף כראוי אז לא היתה אסורה אלא מדרבנן לכתחלה ואם היינו מקילין בה היינו מקילין בדרבנן אבל כאן אין מי שמעיד בטביעה כראוי אלא שמזכיר שאחר יום שנהפכה הדוגיא ראה את מכלו"ף מת על שפת הים ואינו אומר בפירוש שמכלו"ף היה בדוגיא ושהוא ראה בטביעתו ושהה כדי שתצא נפשו ע"כ: וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל וממה שכתב הר"ן ז"ל בתשובה:

והכי נמי גבי האי איתתא דעסקינן בה לית מאן דמסהיד בטביעה כראוי כ"ש דלא שייכא הכא עדות כי האי כיון שזאת הספינה נשברה בחצי הלילה בכ"ח לחדש ויהי חשך אפלה ולא ראו איש את אחיו דאפי' לאור הלבנה לא שייכא הכא עדות טביעה כראוי ולא איפשר למיקם עלה דהא מילתא כמו שהגיד רבי יצחק הנזכר: הילכך אשה זו אסור' מדאוריית' היא ומי הוא שיקל את ראשו להקל בשל תורה ע"כ דברי שם: הרי לך שני הגדולים האלה שאומרים בפירוש בלא שום חולק דאם לא אמר העד עמדתי עליו שיעור שתצא נפשו אסורה מראורייתא הוא ואם נשאת תצא ולא נמצא לשום פוסק או מחבר שחולק על זה היסוד מעולם ובודאי דאשתמטתיה למר מאי דכתבו ז"ל או שעמד על דבריהם והעלים העין מהם כמו שעשה בזולתן ונמצא נאה דורש ואין נאה מקיים שכתבתם למעלה וז"ל ובדבר שדברו בו בפירוש קצת מן הגדולים המוציא מדעתם עליו להביא הראיה ברורה איך האחרים ז לא הסכימו עמהם ע"כ דבריכם: ואלו קיימתם

בעצמיכם דברים אלו לא כתבתם מה שכתבתם אף כי תאמרו ופשיטא והדבר בהפך ולא עוד אלא שתאמרו כיון שיש עד שראה הטביעה כמו שמעיד רבי יצחק הנזכר: ולא היא דרבי יצחק אינו מעיד אלא שנשברה הספינה קרוב מהיבשה ואפילו בטבעה סתם אינו מעיד כי לא ראה לשום אחד מהם טובע כמו שכתוב לעיל וכמו שהגיד פעמים רבות ואין כאן שום ריח עדות כלל: ואם הוקשה עליה דמר ההיא עובדא דמאן איכא בי חסא שכתבתם הוה ליה לאסתפוקי ולומר איני יודע היכי קא מתרצי רבנן להההוא עובדא דמשמע מיניה דלא בעינן הא מילתא דטביעה כראוי ולא לפסוק הדין מעצמו בלא זקן אחד מן השוק לסמוך עליו: והיית קרוב אליו: וכי תימא סוף סוף יקשה להו הך עובדא תשובתך אף על גב דלא רמיא עלן הא מילתא למשכוני נפשין אדידהו ז"ל במילתא דלא אשכחן להו בה פירושא בהדיא כי אין ספריהם ז"ל מצויין אתנו ואין עלינו אלא להשמע להם ולשתות בצמא את דבריהם:

מיהו אימא לכו תירוצא דחזינא בהא מילתא כד הוינא מעייני בהני שמעתתא ודא היא דהא על גב דלא אמרו בגמרא אלא טבע חסא סתם לעולם לא מיירי אלא בשהעיד בטביעה כראוי ולא חששו בגמרא לפרש והראיה מדבוריה דרב נחמן דקאמר האלהים אכלוה כווריי לחסא משמע דהעיד העובד כוכבים בטביעה כראוי דאי לאו הכי לא הוה משתבע רב נחמן דאכלוה כווריי זהו הנראה לי בתירוצא דהא מילתא ואולי אינהו אית להו אורחא אחרינא ואנכי לא ידעתי: ואם יתבונן המעיין בדברי רש"י ז"ל שכתב שם וז"ל מדבוריה דרב נחמן שאמר אכלוה כווריי ולא אמר מי יתן שיעלה וישוב אל ביתו ימצא קצת סיוע לדברי משמע שהעיד עליו העובד כוכבים ששהה עליו שיעור שתצא נפשו ולא עלה: עוד כתבתם וזה גם כן ברור מאותה תשובה של הרמב"ם ז"ל דאם תאמר דלשוויה איסורא דרבנן בעינן עם ראיות הטביעה שישהו עליו כדי שתצא נפשו למה לא חש הרב לכך אבל היקל בדבר והורה שתנשא לכתחלה אלא שמע מינה כדאמרן ע"כ דבריכם: דברים אלו איני יכול להולמן ונראה דכד נאים ושכיב מר נמי אמרן דאחר שהתיר אותה הרב ז"ל להנשא לכתחלה אמאי הוה ליה למיחש לשהה עליו שעור שתצא נפשו דהיינו ענין לשאם נשאת לא תצא ומה תלה זה בזה ולדידך הא לא התיר אותה משום דאיסור' דרבנן היא ונטה בספקה להקל אלא שלדעתו לא בעינן שיאמר העד ראיתיהו בשעתו ולא לשאול אותו תוך כמה שעות ראה אם לא שיאמר העד לא ראיתיהו בתוך אותו זמן כמו שכתבתם וגם מאותן ספיקי דספיקי נמי שכתבתם הנה היא מותרת גם כן ואפילו אי הויא דאורייתא דספק ספיקא לקולא ואפילו בדאורייתא כמו שכתבתם:

וכן לדעתנו גם כן הנה התיר אותה מפני הסימנין דלדידיה סימנין דאורייתא וסומכין עליהן בדאורייתא וכי הני מוליאתא ודאי לא בעינן דמתאמרן משמיכו:

עוד כתבתם וכן כתב הוא ז"ל בסוף הלכות גרושין ואפילו היה העובד כוכבים מסיח לפי תומו ואמר טבע פלוני בים ונשאת על פיו הרי זה לא תצא: הרי לך בפירוש דאפילו בטבע בים בלבד אסורה דרבנן הוא דאית בה ע"כ דבריכם: ואדרבה דמשם הראייה ומצדה תברה שהוא ז"ל כתב בתחלת הבבא הזאת וז"ל וכן האשה שמעיד לה עד אחר שטבע בעלה במים שאין להן סוף ולא עלה ואבד זכרו וכו' כלומר שהעיד עליו העד שטבע ולא עלה למעלה כדרך הנטבעים המתים שנצללין ונשקעין כעופרת ובתר הכי כתב ואפילו היה עובד כוכבים שהסיח לפי תומו וכו' כלומר על הדרך הנזכר דלא יפה כח העובד כוכבים מישראל: ואתם כתבתם סוף הבבא והעלמתם עין מראשיתה ואף ע"ג דאפשר לפרושי מילתיה בענין אחר כלומר ולא יצא האי פירושא דאיק טפי ומוכרח בדבריו ומסכים אל האמת למתבונן בעין האמת: וידוע הוא דאפילו אי הויא לה אסורא דרבנן הם הם שאמרו דאין האשה נתרת עד שיאמר העד ראיתיהו בשעתו: עוד כתבתם אם כן כדאי הם הני רבוותא ורשוות' לסמוך עליהם בהתר עגונה זאת עם תשובת הרמב"ם ז"ל המסלקת כל ספק שעינינו הרואות שלא דרש וחקר כלל על כל מה שנשאנו ונתננו בו הילכך האשה הזאת מותרת לינשא לכתחלה אליבא דכל הני רבוואתא דכתבינן דעתיהו לעיל ומילי דברירי נינהו דלית בהו ספיקא כלל ע"כ דבריכם: כבר כתבנו כמה פעמים דלא ידעינן מאן אינון הני רבוואתא ורשוותא דקאמרי הכי ומילי חזינא וגברי לא חזינא וכלהו רבוואתא ורשוותא סברי ואמרי וגזרי דאין התר לאשה שטבע בעלה בים עד שיאמר העד ראותיהו בשעתו וכתבנו דתשובת הרמב"ם ז"ל לא דמיא לעניינא דילן כלל והעד הנאמן על דעת הרמב"ם ז"ל הרב הגדול הרשב"א ז"ל שכתב על דבריו ודברי הכל שאין משיאין את האשה אלא במעידין שראוהו בשעתו: וכתב דלדעת הרמב"ם והרז"ה ז"ל אם לא אמר העד פלטתו הים לעיני וקברתיו אין משיאין אותה על פיו ע"כ כמו שכתבנו באריכות:

וכבר נתבררו ונתחוורו הדברים וסרו כל הטענות הסובבות על זה הציר מלבד שיש עוד בנדון כמה ספקות ולנו בו חומרות רמות ואנחנו מחשום כדי שלא לצאת מהנקודה: הילכך איתתא דא אסורה להנשא לכ"ע ותו לא מידי: וכמה פעמים נפלאתי והעבודה שאני תמה ונפלא הפלא ופלא כי מי הוא האדם אשר מלאו לבו לסמוך על דקדוקים של הבל נקלים מעוקלי' ומקולקלי ולעקור איסור גמור כאמור וכמה לאוין על כל ביאה וביאה ולדברי רבי אליעזר דמחייב על כל כח וכח צא וחשוב כמה ומי הוא האדם שיבוא

אחרי כל אותן המלכי' הגבורים והאדירים שכתבנו ויקפוץ להתיר אשה שהיא לדעתם ערוה וכאפס ותוהו נחשבו לו דבריהם שכתבו בתכלית הבירור שאין אחריו בירור: ולמה לא יטה אזנו למוסר הרשב"א והריב"ש ז"ל שכתב משה בתשובותיהם בענין קברתיו דמן הגמ' והירושלמי נראה דעד אחד במלחמה או במים אין צריך לומר קברתיו ושכל האחרונים ז"ל הסכימו דלא בעינן לה ואף על פי כן חששו לדברי הריא"ף והרמב"ם ז"ל בזה ולא הורו בה להתר וכתבו ומי יתיר לשוק אשה שהיא ערוה לדעתם חלילה: ומעתה למה לא ישא כל אדם קל וחומר ובן בנו של קל וחומר בעצמו שלא לסמוך על עצמו בדבר שכל העולם אוסרין בפירוש ואין לו אפילו זקן מן השוק לסמוך עליו: ודאי נבהלתי מראות במעשה הזה: נעוותי משמוע: עוד כתבתם וחתמתם דבריכם זה לשונכם והזריז בהיתר עגונות על פי גדולי עולם הרי זה משובח: והמשובח ומפואר שמו הגדול לעדי עד ולנצח נצחים לשום בלבינו להיות כבני א"י זה לזה בהלכה נוחים: ואם נלחום מלחמתה של תורה תהיה מחלקותינו לשם שמים את והב בסופה: ודגלנו זה על זה אהבה כדי שנהיה מן המודים על האמת וכמוצאי שלל רב ששים בה ושמחי': ויאר עינינו בתורתו לאסוקי הלכתא אליבא דשמעתא ולהשיב אמרים אמת אמרים נכוחים עד כה דבריך דברי פי חכם:

והבו ליה אפריון למר שחתם תשובתו בדברים אלו דהזריז בהיתר עגונות על פי גדולי עולם הרי זה משובח: וכמה נאה דבר זה ומשובח כי אין לדון אלא על פי הגדולים והאיתנים משרתי עליון: ולא משיקול הדעת והיקש העריון: כי אין המשקל מכריע והדמיון: אף חתמתם דבריכם באמרכם ואם נלחום מלחמתם של תורה תהיה מחלוקתנו ולשם שמים וכו' כדי שנהיה מן המודים על האמת וכו' ויציבא מילתא וכן מדת הגבורים והשלימים שלימי הדעת בעלי ההוראה הישרים והתמימים העוסקים בתורה לשמה ואת קרנותיה מרימי': ויאות ליה למר להשמע לדברים אלו שכתב ולקיים בעצמו נאומו ולשמור מה מלל להודות כבית שמאי חזרו בית הלל: ואז נמצא נאה דורש ונאה מקיים ובחרת בחיים: ואחר ההיתר אל תהי חותר: ואת יסודותיו סותר: כי מן הראוי האמת אהובה יותר: ואם העתרתי דברי ורתחתי במקצת אמרי הלא ידעו מתי אהלי דאוריתיה דמר מרתחא לי וכי תאמרו מי הוא זה שבא לרדותנו בתוך ביתנו: ישית ידו על שנינו: גם עתה כדבריכם כן הוא וכלהו איתנהו: אבל הוכרחת לקלקל השורה ולהכנס בעובי הקורה: להיותי כבר תקעתי עצמי לדחוק את השעה ולומר זאת המרגעה דבעינן ראיתיהו בשעתו: ודבר בעתו: וכבר נשמעה קרן בחוצותינו: כי העכבה לאשה הזאת קרתה על ידינו: ואני לא מלבי ומדעתי היתה זאת כי אין דרכי להחמיר על עגונה ולמיסר שומנא:

אי לאו דכלהו רבנן קדישי ארעא הוא דאמרי כה"ג: והא קאמינא: דברשותה קאתינא: לזאת בחסדו ינהלני: ואל בחרונו יבהלני: פן יטרוף כאריה נפשי ויגאה כשחל יצודני: ואין הקומץ הקטן אל האריות הגדולים משביע: עיניך לנוכח יביטו: תחזינה מישרים: ואותי לכף זכות תכריע: ישימך ה' לראש ומן הטוב הצפון ליריאיו כמוך עליך ישפיע: ועל במות אויביך תדרוך וקמיך תחתיך יכניע: כנפש השוגה באהבתך ועוסק בתורתך בטעם כעיקר: משה ן' אל אשקר:

נר"ו: כז תונס שאלת ממני הידיד להודיעך דעתי בשני עדי קיום הקרובים זה לזה אם כשרים להעיד או לאו לפי ששמעת שיש מי שמיקל בזה ונפלא הדבר בעיניך היכי קא סלקא דעתיה לאפוקי ממונא אפומא דקרובים: תשובה ודאי דעדי קיום הקרובים זה לזה פסולים הם להעיד ולאו כל כמיניה דמאריה דשטרא לאפוקי ממונא אפומייהו וכדאיתא בשלהי חזקת הבתים ההוא שטרא דהוו חתמי עלה בתר: חתימת ידיה דאידך סבר רבינא למימר היינו מתניתין ג' אחין ואחד מצטרף עמהם אמר ליה רב אשי מי דמי התם לא קא נפיק נכי ריבעא דממונא אפומא דאחי: הכא קא נפיק נכי ריבעא דממונא אפומא דאחיי: פי' דטעמא דאסר רחמנא עדות קרובים לפום גמ' דילן היינו משום שהם כגוף אחד ואינם חשובים אלא כעד אחד וכדרבא בפ' זה בורר דאמר קרא על פי שנים עדים יקום דבר ובעי' חצי דבר על פיו של זה וחצי דבר על פיו של זה: הילכך לגבי ג' אחין דמתני' דהעידו על שלשה שני חזקה כיון שלא היתה עדותן בדבר אחד שהרי השנה שהעיד בה זה האח לא העיד בה האחר וגם החזקה שמתקיימה בעדותן חציה הוא שמתקים בעדות האחין וחציה השני הוא מתקיים על פי עדות האחר שנצטרף עמהם בעדות כל שנה ושנה הרי עדותן כשרה: אבל הכא גבי שטרא נפיק נכי ריבעא דממונא דהיינו שלשה חלקי הממון אפומי דאחי דהא חתימת האח האחד החתום בשטר הרי היא מתקיימת על פי עצמו: וכדתנן פ"ב דכתובות דנאמן אדם לומר זה כתב ידי ואמרינן התם דלרבנן על מנה שבשטר הן מעידין כלומר אנו ראינו המלוה וחתמנו ועדות העד האחר החתום בשטר הרי חציה מתקיים על פי אחיו של אותו אח החתום בשטר וחצי השני שהוא רביע הכל מתקיים בעדות העד האחר שנצטרף עמו:

וכי חשבת להו לתרי אחי כעד אחד נמצא עד אחד מגבי שלשה חלקי הממון והעד האחר רביע ולא קרינן ביה על פי שנים עדים וכו' ופסולים נינהו ואף על גב דלאו בדבר אחד קא מסהדידהאי אח אינו מעיד אלא על חתימת ידו והאי אח מעיד על חתימת המת וזהו שאמרו מי דמי התם לא נפיק נכי רבעא דממונא אפומא דאחי ולאו חצי דבר קרינן ביה כדבירנא: ופסקו כל הפוסקים ז"ל כרב אשי דהלכתא כותיה לגבי רבינא: שמעינן

מינה דקיום שטרות בקרובים פסול: היכא דמפקינן ממונא נכי ריבעא אפומיהו ואף על גב דלאו בדבר אחד קא מסהדי: וכ"ש גבי תרי עידי קיום דקריבי אהדדי דעל דבר אחד קא מסהדי וקא נפיק כולי ממונא אפומיהו דפסולי טפי דאפי' רבינא לא הוה סלקא דעתיה לאכשורי אלא כשאינן מעידין על דבר אחד דומיא דמתני' כדכתיב ואין להכשיר אלא כגון אח ורחוק שמקיימין חתימה אחת ואח ורחוק החתימה האחרת דבכה"ג נמצא שהממון שמתקיים מעדותן מחציתו בלבד הוא שמתקיים על פי האחין והמחצה השנייה על פי הרחוק שנצטרף עמהם והרי עדותן קיימת דומיא דמתני' דחזקת הבתים דלעיל וכמו שכתב הר"ר יהוסף הלוי ז"ל רבו של הרמב"ם ז"ל והרב בעל העטור ז"ל דאי מסהדי כה"ג כשרין והכי משמע נמי מההוא ירושלמי שהביא הריא"ף בהלכותיו ז"ל פרק דיני ממונות דתרי סהדי קיום דקריבי אהדדי פסולין וז"ל הירושלמי מנין שלא יהיו העדים קרובים זה לזה הגע עצמך שהוזם אחד מהם כלום נהרג עד שיוזם חברו ואם אתה אומר כן לא נמצא נהרג מפיו: ומנין שלא יהיו הדיינין קרובים זה לזה אמרה תורה הרוג על פי עדים הרוג על פי דיינים מה העדים אינן קרובים זה לזה אף הדיינין אינן קרובים זה לזה ע"כ: וה"ה נמי לעדי קיום דשייכא בהו הזמה כעדים דעלמא:

וכן יש מגדולי המורים ז"ל שכתבו דמהא דירושלמי שמעינן דאם עידי קיום ודייני קיום קרובים בין ללוה בין למלוה פסולין שבהם מתחייב הלוה ושלא יהו העדים קרובים זה לזה בחתימה אחת ולא העדים לדיינין דהכא שייכא הזמה בעדי קיום אם אמרו ביום פלוני חתמו בפנינו והוזמו נמצאו אלו משלמין על יד אלו ע"כ: וכן כתב הריא"ף ז"ל בתשובת שאלה ששאלו ממנו אם יהיו עדי הקיום קרובים למלוה או ללוה או להדדי כשרים הם או לא: והשיב אם יהיו העדים קרובים בין ללוה בין למלוה בין להדדי פסולין ואין הקרובים כשרים אלא להעיד על כתב ידם של עדים על פי מה שאמרו נאמן אדם לומר זה כתב ידו של אבא זה כתב ידו של אחי וצריך אחר שאינו קרוב להעיד עמו ע"כ: וכן כתב ר"ח ז"ל: וכן נמי כתב רב שרירא גאון ז"ל ואסר שני אחין להעיד על כתב ידו של אביהם וכתב שאין להתיר אלא אח אחד ורחוק עמו וכמו שאמרו בגמרא וכן כתב רבינו יהוסף הלוי ן' מגאש ז"ל: ועוד כתב ז"ל הילכך אי לא אדכרי דייני לשמיהו דסהדי באשרתא וקא טעין השתא בעל דין ואמר דילמא סהדי קרובים הוו לא משגחינן לטענתיה משום דלא מחזקינן לבי דינא דמקיימי' ליה לשטרא אלא אפומייהו דסהדי דחזאי להוא סהדותא ולבתר דבדקו לה למילתא שפיר עכ"ד: וכן כתב הרב בעל העטור ז"ל נמי דבחתימה אחת עדות אחת היא ושני אחין פסולין בה: עוד כתב ושלא יהו העדים קרובים זה לזה בחתימה אחת ולא הדיינין ולא העדים לדיינין דהא שייכא הזמה בעידי

קיום ע"כ: וכן כתבו התוספות וכן נמי כתב הרשב"א ז"ל בתשובותיו וז"ל ומ"מ מהא שמעינן דדייני קיום ועידי קיום הקרובים אלו לאלו כשרים כיון שהכשירו בו עד המעיד להיות דיין: ואל תתמה אם הכשירו בקיום עדים קרובים לדיינין ולא הכשירו עידי קיום הקרובים זה לזה ולא דיינים קרובים זה לזה וכו' עד כיון דעדים אלו כשרים הם לעלמא ודיינים אלו כשרים לעלמא:

אבל כשהעדים קרובים זה לזה או הדיינים קרובים זה לזה כיון שהצריכו חכמים קיום בעדים ובפני דיינים הילכך בקרובים לא אפשר דבעלמא אינן לעולם כשנים אלא כאחד ולפי' זה לא אפשר עכ"ל: וכן כתב הריטב"א תלמידו וז"ל ולכ"ע צריך שלא יהיו עדי הקיום קרובים זה לזה דאם כן אין כאן אלא עד אחד וכן אתה אומר בדיינין וצריך גם כן שלא יהו העדים ולא הדיינין קרובים לא ללוה ולא למלוה דא"כ הרי השטר נגבה בעדות קרובים או בדיינין קרובים נמצאת אתה אומר שלא הותרה קורבה בקיום אלא שיהיה המקיים או הדיין קרוב לעד החתום בשטר או שיהיה העד קרוב לדיין לדעת קצת רבותינו ז"ל ובשאר מילי כלהו הקרוב פסול עכ"ד בחדושיו: ומה שתמצא להרשב"א רבו ז"ל שמתיר עידי קיום הקרובים ללוה ולמלוה היינו להלכה אבל לא למעשה וכמו שכתב בתשובתו בפירוש: וכן כתב הר"ן ז"ל בכתובות פרק האשה וז"ל אבל עידי קיום צריכין שיהיו רחוקים זה מזה וכן צריך שיהיו רחוקים מדייני הקיום ע"כ: וכן נראה דעת הריב"ש ז"ל: וכן נמי כתב רבי דוראן ז"ל בספר תקון שטרות וז"ל אבל אם יהיו מקיימי השטר קרובים זה לזה או למלוה ולוה פסולין הם דאין קיום השטר כשר בקרובים ע"כ: וכן נראה מדברי כל המפרשים והמחברים ז"ל דלא אשכחן שום חד מיניהו דמכשר בהו וכן הדין נמי בדייני קיום הקרובי' זה לזה דפסולין דומיא דעדים וכן הסכימו רוב הראשונים והאחרונים ז"ל: ומה שתמצא לבעל ספר מישרי' ז"ל שכתב כי יש מן הגדולים ורב נטרונאי ז"ל שכתב בתשובת שאלה דעידי קיום הקרובים זה לזה כשרים אלמלא דמסתפינא הוה אמינא דלאו איהו חתום עלה כי לא נמצא מקום לזה לא בתלמוד דילן ולא בירוש':

ואני תמיה אם היה לדברים אלו שום יסוד ועיקר למה לא נמלט אחד מאותן ז"ל שזכרנו ולא מזולתן לזכור דבר זה אפי' לדחותו ואפשר דכמו שלא דקדק בסברת הרא"ש והרשב"א ז"ל וכ' בשמם דברים שהם זכרונו לברכה כתבו בהפך בפירוש גם כן כתב על הגאון רב נטרינאי זכרונו לברכה דבר שלא אמר ולא עלה על דעתו להתיר תרי עידי קיום הקרובים זה לזה דהוא כתב בשם הרא"ש ז"ל שם דאין אנו חוששין אם הדיינין קרובים לעידי הקיום והוא ז"ל לא כתב דאין חוששין אלא בדיני קיום הקרובים לעידי השטר

אבל בדייני קיום הקרובים לעידי קיום חוששין לדעתו ז"ל: גם נראה מדבריו שכתב על הרשב"א ז"ל שהוא מכשר עידי קיום הקרובים זה לזה והוא כתב בשאלותיו הפך זה בפי' כמו שכתבנו דבריו לעיל ואפי' בעידי קיום הקרובים למלוה ולוה לא הכשיר אלא להלכה ולא למעשה: ואולי לא דק נמי בדברי הגאון ז"ל כמו שלא דק בדברי אלו ז"ל ואיך שיהיה הנה דבריהם בטלים לגבי אותן הראשונים והאחרונים ז"ל שכתבנו שאמרו הפך זה ואפי' אם היה החולק על כל אחד מהם אחד גדול כמוהו בלבד לא היינו מוציאין ממון על פיו מספק אם לא בראיות ברורו' וכמו שכתב הרא"ש ז"ל בפסקי סנהדרין וז"ל והיכא דנחלקו שני גדולים בפסק הלכה לא יאמר הדיין אפסוק כמו שארצה ואם עשה כן זהו דיין שקר אלא אם חכם גדול הוא ויודע להכריע כדברי האחד בראיות ברורות ונכוחות הרשות בידו דאפי' אם פסק גדול אחד יכול לסתור החכם את דבריו בראיות ולחלוק עליו כאשר כתבתי למעלה: כ"ש אם יש לו סיוע מאחד מהחולקים ואי לאו בר הכי הוא לא יוציא ממון מספק כדאמרינן בפרק חזקת הבתים הלכתא כרבה בארעא והלכתא כרב יוסף בזוזי היכא דקיימא ארעא תיקום והיכא דקיימי זוזי לוקמו: אלמא כל ספיקא דדינא אין מוציאין מיד המוחזק ע"כ: וכ"ש היכא דפליגי עליהו כל הנהו קמאי וכלהו בתראי עמודי עולם דאין לחוש לדברים אלו וכמאן דליתנהו דמו:

וכבר ידעת מה שכתב גם הרשב"א ז"ל בשאלותיו דאם היו שנים פוסקים זה אוסר וזה מתיר אם נודע האחד גדול בחכמה ובמנין ויצא שמו כן הולכין אחריו בין להקל בין להחמיר היו שניהן שוין ולא נודע מי גדול: בשל תורה הולכין אחר המחמיר דה"ל כספיקא דאורייתא: בשל סופרים הלך אחר המיקל וכדאיתא בפ"ק דע"ז ומי שסומך על המיקל בשל תורה עובר וזה מאותן שנאמר עליהם ומקלו יגיד לי ע"כ: עוד כתב שם ובמקום שיש שנים שוין שהולכין אחר המחמיר בשל תורה דוקא כשהם אחד כנגד אחד אבל אם הם שנים כנגד אחד הולכין אחר הרוב ע"כ: נקיטינן השתא דעידי קיום הקרובי' זה לזה פסולין הם להעיד כדברי סברתך ואין זה צריך לפנים: ולולי שראיתיך מפציר לי על התשובה לא הייתי משיב על דברים הפשוטים אשר הדבור אצלי בהן מכת האריכות במפורסמות כי הן דברים שהתינוקות יכולין לעמוד עליהן בספרים ועל כי האי מילתא ודאי אמרי ריבותא למימני גברי וזיל קרי בי רב הוא: נאם אוהבך נדבה על פי מדותיך משה בכה"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשק"ר נ"ר: כח לבגאיה שאלה ראובן נשא אשה וילדה לו בת ומת והניח נכסיו ביד אלמנתו וזאת האשה נתנה לאותה הבת מעזבון אביה מה שנתנה והשיאה אותה לשמעון והוליד ממנה שמעון בן ונפטר וחיי לנו ולכל ישראל שבק ואחר כך נשאת ללוי ומתה ולא הניחה זרע אלא אותו הבן שהיה

לה משמעון והאלמנה אשת ראובן עודה קיימת ומתפרנסת מנכסי בעלה כל ימי מגר אלמנותה וכשהגיע זמנה ליפטר מן העולם נתנה כתובתה במתנה לאחיה הגדול ואחר הכתובה נשאר דבר מה מותר מעזבון ראובן לראוי ליורשו ועתה תובע לוי אותו המותר ואומר דידי הוא בירושת אשתי ובנה בן שמעון תובע אותו בירושת אמו ואומר כי אין ללוי בעלה שום זכות בו כלל: יורנו כ"ת הדין עם מי:

תשובה הדין עם בנה דזה המותר ראוי הוא לגבי לוי בעלה ולא מוחזק וקי"ל דאין הבעל נוטל בנכסי אשתו בראוי כבמוחזק כדאיתא פרק יש נוחלין אמר רבי אבהו אמר רבי יונתן אמר רבי ינאי אמר רבי ומטו בה משמיה דרבי יהושע בן קרחה מנין ליאיר שלא היה לו לשגוב אלא מלמד שנשא שגוב אשה ומתה בחיי מורישיה וירשה יאיר בנה ולא שגוב בעלה וכו' אלמא דאין הבעל ירית בראוי: ואמר רב פפא הלכתא אין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק וכו' כדאיתא התם: וכי תימא דשאני הכא דמית אביה בחייה ומחיים קאתי לה: מכל מקום כל שלא החזיקה בו בחייה ולא נכנס ברשות הבעל אפי' שעה אחת קודם שמתה ראוי קרינן ביה ולא מוחזק כדמוכח פרק שור שנגח ד' וה' ת"ר והמית איש או אשה אמר רבי עקיבא וכי מה בא זה ללמדנו אם לחייב על האשה כאיש הרי כבר נאמר כי יגח שור את איש או את אשה וכו' אלא להקיש אשה לאיש מה איש נזקו ליורשיו אף אשה נזקיה ליורשיה: וסבר רבי עקיבא לא ירית לה בעל: והתניא וירש אותה מכאן שהבעל יורש את אשתו דברי רבי עקיבא: אמר ריש לקיש לא אמר רבי עקיבא אלא בכופר הואיל ואין משתלם אלא לאחר מיתה והוה ליה ראוי ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק מאי טעמא אמר קרא והמית איש או אשה אם כופר יושת עליו וכו' משמע מהכא דאפילו בכופר דמחיים נעשית החבלה שהכופר בא על ידה ראוי קרינן ליה ולא ירית ליה לפי שאינו משתלם אלא לאחר מיתה והיינו דאצטריך להו למילף דאין הבעל נוטל בראוי מתרי קראי דמההיא דפרק יש נוחלין לחודיה לא נפקא דהוה אמינ' דהתם בירושה שנפלה לאחר מיתת האשה אין הבעל נוטל בראוי אבל כופר דמחיים נעשית החבלה שהכופ'בא על ידה הוה אמינא דנוטל: ומכופר נמי לחודיה לא אתיא דהוה אמינא דשאני כופר דלעולם הוי ראוי ולא אתי מיניה שאר ראוי קמשמע לן וכמו שדקדקו התוס' ז"ל:

והכי נמי מוכח מהאי עובדא דפרק יש נוחלין ההוא דאמר נכסי לסבתא ובתרה לירתאי הוה ליה ברתה דהות נסיבא ושכיבת בחיי בעלה ובחיי סבתא בתר דשכיבת סבתא אתא בעל קא תבע וכו': כלומר זכות אשתו כאלו היא קיימת: ואמר רב ענן לירתאי ולא לירתי ירתאי ואמרינן התם דהלכתא כותיה דבעל לא ירית ולא מטעמיה והיינו טעמא דהוה

ליה ראוי ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק וכו' נראה נמי דאע"ג דמית אביה בחייה ומחיים קאתי מכל מקום ראוי קרינן ביה: אף הכא נמי לא שנא וראוי הוא לגבי בעלה ולא מוחזק: ואי איכא דמותיב דאדרבה מההיא עובדא גופה משמע איפכא דהתם פי' ואמר דטעמא דחשיבין להו ראוי משום דאי אקדים סבתא וזבין זביניה זביני וכיון דאלו מכרה הזקנה הנכסים בחיי הבת מכירתה קיימת הוה ליה ראוי לבת ולא מוחזק: משמע מהכא דאי לאו הך טעמא דאי אקדים סבתא וזבין וכולי: הוה אמינא דהוי מוחזק ולא היא דשאני הא מהא דהתם כשאמר נכסי לסבתא ובתרה לירתאי היתה הבת נשואה כבר ובאותה שעה זכתה הבת וזכה הבעל בנכסים לאחר מיתת הזקנה ואי לאו הך טעמא הוה קרינן ליה מוחזק: וכ"ש לרבי אליעזר דאמר האומר ואחריך כאומר מעכשיו דמי ואלו הכא קודם שנשאת מת אביה וכשנשאת לא החזיק הבעל אלא במה שהכניסו לו כמו שכתבנו וכ"ש דזה המותר אפשר שלא היה ניכר עד אחר מיתת הבת כיון שהיו כל הנכסים תחת יד האלמנה למזונותיה ולכתובתה ולא ידעינן אם יחסרו אם יותירו ואין לך ראוי גדול מזה: וכן כתבו גדולי המורים במלוה שהלותה האשה קודם שנשאת ומתה קודם שתגבה אותה דאין הבעל יורש אותה: ומוכחו לה מההיא דפר' שור שנגח ד' וה' דאין הבעל יורש נזקי אשתו שלא גבתה: וכן כתבו הר"יאף ור"ח ז"ל וכן כתבו התוספו' בפר' יש נוחלין וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א והרא"ש ז"ל: וכל זה ראיה לדברינו: הילכך זכה הבן בירושת אמו כדברירנא ואין זה צריך לפנים:

והנה באה לידי שאלה ותשובתה בענין זה בספר הדיינין שחיבר רבינו יהודה תלמידו של רבי' גרשום מאור הגולה ז"ל והסכימה למה שאמרנו וראיתי להעתיקה לך וזה לשונה: וששאלת ראובן היה לו שלש בנות ומת והניח נכסים מקרקעי ומטלטלי והשיאה אשתו את בתו הגדולה לשמעון ונתנה לו מה שנתנה לימים מתה אותה בת וחיים לכל ישראל הניחה ונשארו הנכסים שהניח ראובן ביד אשתו אלמנתו ותובע שמעון מותרו של חלק השלישי שלא הכניסה אשתו והאחרות תובעות שתי חלקים וגם מותר החלק השלישי שלא ניתן לשמעון: ועתה יורה המורה הדין עם מי: תשובה כך דעתי נוטה שהדין עם האחיות ואין לו לשמעון אלא מה שהכניסה לו אשתו שהבעל בנכסי אשתו יורש במוחזק ולא בראוי והאחיות יורשות בין בראוי בין במוחזק על כן זכו הבנות בכל הנכסים כולן חוץ ממה שהכניס' אשת שמעון לו: ומנ' לן שאין הבעל נוטל בנכסי אשתו בראוי כבמוחזק דאמ"ר אבהו אמ"ר יונתן אמ"ר ינאי אמר רבי ומטו בה משמיה דרבי יהושע בן קרחה מנין ליאיר שלא היה לשגוב וכו' ואמר רב פפא הילכך אין הבכור נוטל פי שנים בראוי כבמוחזק ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק הילכך אין לו לשמעון במותר

כלום אלא זכו בו האחיות וכן הדין עכ"ל: עם היות שאין הנדון שלו דומה לראייתו: נאם נאמן אהבתך: ומשתוקק לחברתך משה בכה"ר יצחק ז"להה ן' אל אשקר: בעלותי ההרה ואני בתוך הגולה על נהר אוב"ל ואולי נהייתי ונחליתי והודי נהפך עלי: והנה יד שלוחה אלי: במגלה עפה: באבני אקדח רצופה: מוסרים אספה: וכנף רננים מניפה: גאון התשוקה: סחפה: ולחולי האהבה תרופה: את והב בסופה: במילין מחברת: וגדולו' מדברת: ושבחות מספרת: יחידה והיא מתנכרת: הקיצונה במחברת: ואחזיק בשוליה: ואסיר צעיפה מעליה: והנה בת מבנות השיר זקופה: צופה נשקפה: כלבנה יפה: בשפה רפה: עושה שחר עיפה:

האירו ברקיה תבל ונתמלאה אורה: כשמשא רבב על מטרא: כל כבודה בת מלך פנימה: אחות ימימה: תמשוך הלבבות באמרי פיה: ותורה האוהבים בעפעפיה: ובטעם אמריה: הוסיפה על השמועה: דעם שרים ותרועה: ושם השנית קציעה: ואגש אליה ואומר לה מי זאת העולה מן המדבר: הבר מלו דבר: נהר שלום הוצק יסוד': מתרפקת על דודה: מעודה וכזית הודה: מכל בנות גילה משובחת: גפן סורחת והיא כפורחת: ותען אותי ותאמר אני אילת אהבים: ויעלת הלבבים: הנפשות משובבת: והרחוקים מקרבת: ושפתי ישנים דובבת: אני האשה הנצבת: אשר משורש המוסר מצבי: וממקור הענוה מחצבי: ממשפחתי ומבית אבי הצ' והאדו"ם רב פעלי': ובתוך ים התבונה דרך בנעלים: בחידות ובמשלים: ובנהרי השירים קולו על המים: ברוחו פי שני': רוח דעת ותורה: וקול זמרה ושירה: ובתעלות המליצה לו עשר ידות נצמדות: ולשונו תמהר לדבר צחות: בתושבחות נכוחות: ושירים ערוכות: חרות על הלוחות: ובמלחמתה של תורה קשתו דרוכה: וחרבו על ירך ערוכה: תורה ומלאכה: מערכה מול מערכה: ולשאול שאלה מאת הגביר אני שלוחה: ולתר מנוחה: בתשובה נכוחה: ולזה באתי עד הלום: ואם לא יתנו לי ושבתי בשלום: ואומר אליה את הגבירה אשר נגידי' תדברי: וגאון התשוקה תשברי: אל תקרעי לבות אשר תתפורי: וגם מזה לא תעבורי: אל נא אהי כמת: למה תשובי השולמית: אני גואלך: ואל על אעלך: וישבת עמנו ימים ואחר תלך: עד ירחיב השם לנו: כי עתה אין לאל ידינו: להרבות מוהר ולהרחיב מתן: כי סגור תחתך לא יותן: גם לעת כזאת מי ערב אל לבו אל אביך לגשת: בארשת שפתיו לדבר דבר מי לא יפחד פן תחלפהו קשת: ויפול בתוך רשת: ואם יניח משה ידו וגבר: ומי הוא שידון עם מי שתקיף ופניו הולכים בקרב: לא ישב במארב: אבל לכבוד בית אביך אני עושה: גם את פניך אני נושא: לעשות את בקשתך: ולתת את שאלתך:

כט מצרים אשר שאלת במאי דאקשו בתוס' צורת עובדי כוכבים פר' ר' ישמעאל גבי ההיא דאמרי' התם דהוו להו צורת עובדי כוכבים ושביעית שני כתובים הבאין כאחד וכו': ז"ל ותימה דהא אין שניהם שוין דבצורת עובדי כוכבים חליפי חליפין אסורין עד סוף כל העולם ובשביעית דוקא אחרון אחרון נתפס והשאר מותרין ואם כן הוה ליה כתוב אחד כיון דלא אתי חבריה מיניה: עכ"ל: ולא תירצו בה כלל וכתבת שגם הרמב"ן ז"ל הניחה בלא תירוץ ושאלת ממני להודיע דעתי במופלא ממני: ולבוא אחד שני המלכים האלה הגדולים האדירים: ומה יפרוץ שועל בסוכת הכפורי' וטלה חלב במעון השחלים: ואשד הנחלים אלא שהכל מסייעין למלאכת השמים אחד המרבה ואחד הממעיט רך הלבב כאיש הביני': שגיא כח כחוח השחוח: וכבן שמונים לשוח: אפרוח שלא נתפתחו לו העינים ולמרחוק אשא דעי: ורחמנא ליבא בעי: ותחלת כל דבר אומר דודאי קושית התוספות קושיא עצומה היא וראויה להם דהא כי אמרי' בעלמא שני כתובים הבאין כאחד אין מלמדין היינו משו' דמצי חד יליף מחבריה בבנין אב ומדטרח קרא למיכת' תרוייהו גלי לן דדוק' הני בלחוד הוא דאית להו האי דינא אבל אחריני לא: דאי לאו הכי ליכתוב קרא חד וליתו כ"ע מיניה: ואלו הכא גבי צורת עובדי כוכבים ושביעית ע"כ דשביעית לא מצי אתיא מצורת עובדי כוכבים משום דאיכא למיפרך מה לצורת עובדי כוכבים שכן אסורה בהנא' תאמר בשביעית דמותרת אף באכילה: הילכך לעולם לא מצי יליף אלא צורת עובדי כוכבים משביעית ומיהו בכהאי גוונא אף על גב דלא יליף כל חד מחבריה מיקרי שפיר שני כתובים הבאים כאחד וכדאשכחן בפרק קמא דקדושין גבי מצה והקהל דבילפותא דחד מחבריה דוקא חשיב שני כתובי' הבאי' כאחד ואע"ג דלא יליף חבריה מיניה:

והכי נמי אשכחן בכמ' דוכתי כמו שכתבו התוס' ז"ל אלא דאכתי יש תימה גדול שתמהו בתו' דאפי' צורת עובדי כוכבים משביעית לא מצי יליף שהרי אינם שוים דאלו צורת עובדי כוכבים חליפין אסורים ושביעית אחרון אחרון נתפס והשאר יוצאין לחולין ולעולם אי לא כתיב צורת עובדי כוכבים חליפי לא הוה ידעי' דינא דילה דלא אתיא משבועות וא"כ מאי שני כתובי' הבאים כאחד איכא הכא הא לא הוי אלא כתוב חד וכי תימא והא לא קאמר בגמרא הכי אלא אליבא דמאן דאמר חליפי חליפין מותרין והיכי קא מקשו בה בתוספות אליבא דמאן דאמר חליפי חליפין אסורין איכא למימ' דהא איתא בהדיא לקמן דאפי' מאן דאית ליה אסורין חשיב להו נמי שני כתובים הבאים כאחד אלא דסבירי ליה דשני כתובים הבאים כאחד מלמדין והה"נ דהוו מצי לאקשויי הכא אליבא דמאן דאמר חליפי חליפין מותרין דמ"מ לא הוי ע"ז דומי' דשביעית דהאחרון נתפס מה

שאין כן בצורת עובדי כוכבים אלא דעדיפא הקשו אליבא דמאן דאמר אסורין ותפסו עיקר הענין ויסודו והקשו הקושיא כאן ולא לקמן זו דרכם הסלולה: בקושיתם הגדולה: ומה שתרצתם בה מיסוד הראב"ד ז"ל: כמה הייתי רוצה לראות דברי' אלו בצורתן כי יש בידי פי' ע"ד להראב"ד ז"ל בנוסח' ישנה מדוקדקת ולא דבר בסוגי' זו כלל: ומ"מ יהיו דברי מי שיהיו קשה לי בגויהו טובא חדא במאי דקאמ' ולישתיק מתהיה בהוייתה תהי דהך דינא הוה ילפינן ליה מצורת עובדי כוכבים וכו' דהא אמרינן בריש מכילתין דשביעית לא מצי למילף מצורת עובדי כוכבי' דאיכא למיפרך מה לצורת עובדי כוכבים שכן אסורה בהנאה וכמו שכתבו התוספות ז"ל: ועוד דבלאו תהיה בהוייתה תהי אדרבה דהוה ילפינן איפכא מקדש גופיה דאיתקש ליה בכתו' ולא מצורת עובדי כוכבים ומאי אולמיה דהא מהא:

וגם ללישנא אחרינא שכתבתם אי נמי ליכתוב גבי צורת עובדי כוכבים והיית ולא ליכתוב חרם כמוהו ונילף משביעית וכו' דברים אלו אין להם על מה שיסמוכו דהיכי מצי למיכתב והיית בלא שום גזרה כלל כמו שנתעוררת גם אתה או הוא לדבר זה וכתבתם מכל מקום מיותר הוא וכו' ואיני רואה תקנה בדבר דמהיית לחודיה בלא חרם כמוהו לעולם לא הוה משתמע הך דינא גם מה שהקשית עליו אם בצריכות כל דהוא וכו' הדין עמך וכל שכן שאין לדברים אלו עיקר דאין חובה על הצריכות לעקור העיקר מהדומו ולישב במקומו אלא שבא העיקר בעבור הצריכות וכל ענין כפי מקומו: ואיני רואה בדבר זה שום ספק ואני תמה אם הרב הגדול יאמר דברים כאלו: וגם הדרך שדרכת בו לעקור קושיא זו של התוספות מעיקרא אשר בו הפסת דעת חביריך ודאי גם אני מחביריך אני אבל לא תפייסני בזה ואפילו שיהיה הבקיאות מסכים לפרטי הדברים כמו שכתבתם דאנן מאי הוה קשיא לן דהיכי מוקמינן להני תרי קראי בתורת שני כתובים הבאים כאחד ואינן כך דהא לא מצי גמיר חד מחבריה ואתם לא חרצתם בזה כלל אלא דאמריתו דלא מצי ללמד לעלמא ולא מטעמשני כתובים הבאים כאחד אלא מטעמא אחרינא משום דאי אפשר לעשותם כתוב אחד ללמוד ממנו דלא שייך דמיהו נלמוד וכו': וכמו שכתבתם ונפל חברין בדרברבא דסוף סוף קושיין כדקימא קימא דמאי שני כתובים הבאים כאחד איכא הכא כיון דלא מצי חד למיגמר מחבריה וכל שכן שהוספת דאף לעלמא לא מצו לאגמורי ושלך גדולה משלהם שעקרת אותם מתורת שני כתובים הבאים כאחד ואמרת דלעולם לא מצינא למילף מינייהו ובר מדין ומדין תמיהא לי דהא האי תנא דשקליה וטרי' אליביה איהו גופיה סבר דשני כתובים הבאי' כאחד מלמדין ולעולם הוה ילפי' מהני תרי קראי לעלמא אי לאו מיעוטא דכתב בהו כדאיתא בגמרא בהדיא הכא ובפרק

האיש מקדש ואי לא מצי' למילף מינייהו כדקאמרת היכי הוה ילפינן ואפי' להך תנא דאמ' אין מלמדין על כרחין איתי לן למימר דס"ל למצי' דמילף מינייהו אלא משום דהוו להו שני כתובים הבאים כאחד הוא דלא ילפינן לעלמא וזה דבר ברור ואינו צריך לפנים: עוד כתבת דאין לך לימוד לחצאין וכו': ואנן אין היקש למחצה ואין ג"ש למחצה מצינו ואין לימוד לחצאין לא מצינו ואפילו למחצה גבי בנין אב דמה מצינו לא מצינו: ואיכא לתרוצי בה דודאי שני כתובים הבאים כאחד נינהו בענין תפיסת הדמים ולעולם ליכתוב רחמנא שביעית ולא ליכתוב צורת כוכבים ומזלות וכי תימא דאצטריך לגופיה לאשמועינן דחליפי חליפי אסורין ליכתוב ולא תביא תועבה אל ביתך וגו' והיית חרם כמוהו למאי אתא אי לאו דאייתר לדרשא לומר לך דצורת כוכבים ומזלות ושביעית הוו שני כתובים הבאים כאחד ולדידיה דהאי תנא אצטריך כי חרם הוא למעוטי ערלה וכלאי הכרם כדאמרינן בגמר' ולפום סוגיא דפר' האיש מקדש דקא ממעט ערלה וכלאי הכרם אליבא דמאן דאמר שני כתובים הבאים כאחד מלמדין דהיינו תנא דילן דס"ל חליפין אסורין מוהיית חרם כמוהו גופה: כל שכן דאייתר ליה כי חרם הוא למדרש דהוו להו שני כתובים הבאים כאחד דנהי דאיצטריך למכתב והיית חרם כמוהו לאסור כל חליפין לא הוה צריך למכתב כי חרם הוא לומר שתופס את דמיו ואינו יוצא לחולין דהא משביעות הוה יליף שפיר הילכך לגבי הא הוו להו צורות כוכבים ומזלות ושביעית שני כתובים הבאים כאחד כדאמרן ולמאן דאית ליה חליפי חליפין מותרין נמי לא תקשי דאייתר ליה נמי חרם קמא להאי דרשא גופה: אי נמי דאייתר ליה כי חרם הוא נמי דלמעוטי ערלה וכלאי הכרם לא אצטריך להאי תנא דלדידיה שני כתובים המלמדין כאחד אין מלמדין ולמעוטי חליפין נמי לא צריך דמצי למימר דהא ילפי' לה מדכתב כמוהו משמע שאינו עושה כיוצא בו אלא פעם אחת והכי דריש שאתה מהיה ממנו הוי כמוהו כלומר פעם אחת כמוהו כמו שכתבו שם התוס' וכדמשמע התם בגמר' הילכך בין לסוגיא דהתם בין לסוגיא דהכא לתרויהו אייתרו קראי למדרש האי דרשא דהוו להו שני כתובים הבאים כאחד לענין תפיסת דמים כדבירנא:

מיהו איכא לעיוני אמאי קא דייקי' הכא בגוונא חדא והתם בגוונא אחרינא הכין חזינא לתרוצי בהא מילתא לפום מאי דנקיטנא מדברי התוס' ז"ל ולפום מאי דאתחזי לן לעניות דעתין כפי קוצר הזמן והיד ודאגת הלב וטרדת הרעיון והמחשבה וידעתי כי אין הקומץ משביע אבל אתה הידיד את המעוות ביושר שכלך תתקן ולכף הזכות תכריע: ישימך השם לראש וקמיך תחתיך יכריע: ונפש נענה עגונה מהוד התמונה ישביע: אשרי המחכה ויגיע: נאמן בבריתו: ומעוטף באהבתו: בטעם כעקר: משה בכה"ר יצחק זלה"ה ן'

אל אשקר: אחר אשר כתבנו זה בכמה שנים באו לידינו תוספות הרא"ש ז"ל דפרק האיש מקדש וראינו כי הוא גם הוא תירצה בכה"ג מיתורא דקרא אלא דקא מייתר לי' כמוהו דכתי' התם והכל עולה לסגנון אח' וז"ל שם מכרן וקדש בדמיהן מקודש' מנא לן וכו' מדבעי תלמודא מנא לן משמע דאי לאו קרא הוה אמרינן מסברא שהדמים אסורין דהוי כאלו נהנה מן האיסור עצמו וקשיא לן מאי פריך ונילף מיניה אם כן לשתוק קרא מוהיית חרם כמוהו וממילא ידענא דכל איסורי הנאה דמיהן אסורין: ויש לומר דהך סוגיא אתיא כמאן דאמר דחליפי חליפין אסורין בע"ז והשתא פריך שפיר ונילף מינה דאי לאו נהי דמסתברא לומר דחליפי אסורי הנאה אסורין: חליפי חליפין לא מסתברא למימר: וא"ת והיכי ילפינן צורת כוכבים ומזלות להתיר שאר חליפין דילמא בצורת כוכבים הוצרך לאסור משום חליפי חליפין: וי"ל דתרווייהו כתיב בקרא והיית חרם משמע כל מה שאתה מהיה ממנו דהיינו חליפי חליפין וכמוהו משמע חליפין ראשונים הנחלף בו יהיה כמותו אלמא בשאר איסורין אפי' חליפין מותרין: צורת כוכבים ומזלות ושביעית שני כתובים הבאים כאחד אף על גב דשביעית לא ילפינן מע"ז דמה לצורת כוכבים ומזלות שכן אסורה בהנאה מכל מקום כיון דצורת כוכבים ומזלות אתיא משביעית חשיב שני כתובים הבאים כאחד כדאמרינן לעיל בפרק קמא:

ניכתוב רחמנא בהקהל וכו' מיהו קשה דאכתי אצטריך למכתב ע"ז דאי משביעית לא הייתי אוסר חליפי ע"ז בהנאה: ועוד דלא דמו ע"ז ושביעית אהדדי דשביעית אחרון אחרון נתפס ובע"ז חליפי חליפין מותרין כדאמרינן פרק רבי ישמעאל: ולמאן דאמר נמי התם חליפי חליפין אסורין אכתי לא דמו: דשביעית אותו שלפני האחרון מותר וע"ז כולן אסורין: ולמאי דפרישי' לעיל ניחא דמצי למכתב בע"ז והיית חרם דמשמע אפי' חליפי חליפין אסורין: וכמוהו לא איצטריך למיכתב לחליפין ראשונים הילכך הוו ע"ז ושביעית שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין: עוד השיב אותי החכם ג"ר על הענין הנזכר לעיל וזאת תשובתי עליו: ל ראיתי והנה מנורת זהב כולה: ועל ראשה גולה: ונרותיה עליה: מאירים ומזהירים כלפידים בתוך הכדים: ובעמק השדים מרבדים: עשתה לה במגדל הפורח: מלוח עלי שיח: כמוץ אשר תדפנו רוח: בנוי לתלפיות: בראש הומיות: בעל פיפיות: בתושיות כזויות: מחוטבות בקרבות: הישרה יעקשו: ודרך הכבוש' ישבשו: מי יתן החרש יחרישו: ותהי להם לכסות עינים: ועריכת שפתי': כי לא עמדו על שרשי הדברים וטעמן: ולא ידעו אי זהו מקומן: ומרה דשמעתא עתה רוצה לכסות את השמש בכברה: וכופה עליו גיגית וקערה: ואם נשיב אליו כ"ש דמרחיק טפי מן השורה: ומוסיף לארוג רמות וגביש: עם קורי עכביש: מכח הסברא ובשבעים פנים משונים מבקש לטהר

השרץ מן התורה: פעם הורס ופעם בונה: ובסלע המחלקות חונה: ולקול הגיגי אינו פונה: כאלו בלעגי שפה ובלשון אחרת אני עונה: שונה וחוזר: והשכל גוזר: כי לא יאות העלם העוני': ואטימת האזנים: מצעקת היושר ומתלונת הכושר: ומאונאת האמת: והעדו' על החי שהרגו המת: לכן אמרתי אם אטמון אמרי בחובי: זו דרך עוצב בי: ואתיצבה על מצפה לערוך כשחר מילי: וכולי האי ואולי: אוכל להציל את האמת העשוקה: מבולקה ובוקה:

ולהחזיר האונאה לבעלים בפרטים ובכללים ודי לנו בהריסת יסודות הבנין: ובעיקרת שרשי הענין: ואם לא נדר למנין כי אם באנו להשיב על כל קוץ וקוץ יארכו הדברים ויגע היד ותלאה המחשב' ויקוץ הרעיון וכח הדמיון: וזה החלי לעשות בס"ד: כתב כ"ת בתחלת דבריך: וראש מאמריך: זה לשונך: ראשונ' סיים כ"ת קושית התוס' במצריה על הדרך שהקשו אותה בפרק האיש מקדש אשר שמו תוספת בצריכות דשבועית מצורת כוכבי' ומזלות לא אתיא דמה לצורת כוכבים ומזלות שכן אסור' בהנאה ונרא' שלא מצא כ"ת צריכו' שלם כדבור שבפרק רבי ישמעאל זולתו הצריכות ההוא וחיי ראשי אין הדבור חסר כלום דכיון דצורת כוכבים ומזלות ושביעית אין דיניהם שוין דבצורת כוכבים ומזלות חליפי חליפין אסורין לעולם ואין להם היתר ובשביעית אחרון אחרון נתפס ממילא איצטריכא ליה תרוויהו ואי כתב חד הוה טעינא באידך להשוותן וזהו שלא הזכירו בשמועתנו אותו צריכות דמה לצורת כוכבים ומזלות שכן אסורה בהנאה דבלאו הכי נמי לא אתי חד מחבריה עדודבר זה פשוט לא היה כדאי לי לכותבו וכו': האמת בושנו מדברים אלו שכתב כ"ת בפתח דבריו: ובראש אמירי אמריו: וכמ' צדקו דברי כ"ת במה שכתבת דדבר זה לא היה כדאי לכתבו דודאי דברי' אלו לא ניתנו ליכתב אף כי לישא וליתן בהן: ולהשיב עליהן: ומי יתן ידעתי מי אמר לכ"ת שלא מצאתי צריכות שלם והנה הצריכו' שכתב כ"ת כתוב לפני והיא קושית התוספות עצמה שבידינו ובה שקלי' וטרי': עוד נשבע כ"ת בחיי ראשו שאין הדבור חסר כלום וכל אותן דברים שבאו שם: ועיקרן של דברים אף על פי שהן מבוארין בעצמן ונמקם עמם דאשכחן בגמרא דאמרי דצורת כוכבים ומזלות ושביעית שני כתובים הבאים כאחד והתו' תמהו משום דסתם שני כתובים הבאים כאחד כל חד מינייהו מצי למגמר מחבריה ואלו הכא לעולם לא אתיא שביעית מצורת כוכבים ומזלות משום ההיא פירכ' דמה לצורת כוכבים ומזלות שכן היא חמור דאסור' בהנאה:

ותירצו דאע"ג דלא ילפא שביעית מצורת כוכבים ומזלות מ"מ כיון דאתיא צורת כוכבים ומזלות משביעית דהוי חמור מן הקל שפיר הוו להו שני כתובים הבאים כאחד בילפותא

דחד מחבריה אע"ג דלא אתי חבריה מיניה: והדר אקשו דמ"מ אפי' צורת כוכבים ומזלות משביעית לא אתיא ולא משום קל וחומר אלא משום דלא דמו דאי לא כתיב צורת כוכבים ומזלות לא ידעי' דינא דילה וא"כ מאי שני כתובים הבאים כאחד איכא הכא הא לא הוי אלא כתוב חד וכו': כמו שמפורש שם והכא גבי סוגיין דפרק ר' ישמעאל כתבו התוספות הדבר בקוצר כמנהגם הטוב כשיבוא הדבר בשני מקומות או בג' לפעמים מאריכין במקום אחד יותר מאחר: ואנן כדכתיבנ' תשובה דילן בענין קושין דפרק ר' ישמעאל עוררנו שם על אותן דברים ופירשנו עיקר הדבר לפי דרכם ז"ל דמאי דקאמרינן בהא מילתא שני כתובים הבאים כאחד היינו על כרחין בילפותא דחד מחבריה דהיינו צורת כוכבים ומזלות משביעית ולעולם לא מצי למילף בגוונ' אחרינ' לא הכא ולא התם משום ההיא פירכא ואפ"ה קשיא להו ממקום אחר משום דלא דמו כדאית' התם: וליטעמיך הנה בקדושין נמי לא היה חסר הדבור כלום ואדרבה שיש שם יתרון בענין זה ועכ"ז נאמר שם בתוספות הצריכות ההוא וכל הקושי' במצריה ולא מסתייך במאי דאמרת ומיהו בהאי צריכות סגי לתרווייהו דכיון דסגי לתרווייהו לפום שיטתך ליסגי להו בהאי צריכות בלחוד כדאמרת בסוגיין דהכא דמאי שנא הכא מהתם או ממקומות אחרים אם היו באים נמי הדברים שם וכל שכן דאף לפי דרכך איני רואה שום מציאות בדברים אלו דאפי' יהיו שם כמה צריכות שלימות העושה פירכ' או צריכות אחד ממקום אחר כלום יש להשיגעוד כתב כ"ת דלמאן דאמ' חליפי חליפין מותרין קיימין ואליביה הקשו בתוס' וכו' עוד כתבת שם ז"ל אבל קושית התוס' לבטל דברי האומר חליפי חליפין מותרין דלא קמא ליה הך שריותא אלא בתר דדריש כי חרם הוא למעוטי חליפי חליפין בצורת כוכבים ומזלות וסבר דלמעוטי ערלה כלאי הכרם לא צריך מיעוטא משום דצורת כוכבים ומזלות ושביעית שני כתובים הבאי' כאחד הם דפשיטא ודאי דאי הוה צריך מיעוטא לערלה וכלאי הכרם הוה דרשי' מיעוטא בהו:

וממילא מיתסרי חליפי חליפין בע"ז ועל זאת הנקודה מקשין התוספות דלעולם חליפי חליפין אסורין דהכי קיימא לן השתא ושביעית אחרון אחרון נתפס ואם כן הוו להו כתוב חד ואצטריך מיעוטא דהוא לערלה וכלאי הכרם וחליפי חליפין באיסורייהו קיימי ומנא לן דשרו: זו היא קושית התו' בפרק רבי ישמעאל עד כאן לשונך: עוד כתב כ"ת דאגב חורפיה דמר לא דק בהא מילתא עם רוב פשיטותה: עוד הוסיף כ"ת שנית ידו לכתוב דהיה הגורם לנו לזה כי תפסתי השני דבורים כאלו בחדא רוקא תפו והא ודאי ליתא דבכל מקום מקשין התוספות על עיקר השמועה וכו' ע"כ: העבודה איני יכול להלום את דבריך אלו בפי' קושית התוספות ולא להגביל אותן כדי להשיב עליהן וברי לי כי כשכת'

כ"ת כתבו הראשון לא עלו על דעתך דברים אלו ואפילו במחשבה כדמוכח שם בדבריך אלא שעתה דפקתך הבהלה להשיב והחלפת השטה ועשית מההעדר קנין: ונטשת יסוד הבנין: וכמה תמיהות קחזינא הכא חדא דקאמרת דלא מקשו התם אעיקרא דכללא דאמרינן דהוו להו שני כתובים הבאים כאחד ולא הוו הכי כדמפורש שם בבירור שאין אחריו בירור וכמו שהקשו אותה הרבה מן המפרשים ז"ל וזהו היסוד והציר שסובב עליו כל זה הענין: ועוד דקאמר' דלא מקשו אלא לבטל דברי האומר חליפי חליפין מותרין הפך המוחש והמורגש שהם אמרו חליפי חליפין אסורין וכו' וכ"ת דוחק לומר דקא מקשו אמותרין: ולדידך הוה להו למימר דצורת כוכבים ומזלות חליפי חליפין מותרין ושביעית האחרון נתפס כיון דלמ"ד מותרין נמי לא דמו אהדדי ואית להו האי צריכות וא"כ אמאי שבקו להקשות לו מצריכותא דיליה וקא מקשו ליה מההיא דמ"ד אסורין וזו דרך ישרה וברור' ואף לפי שטתך: ואיני יודע מה מקום נמצא שם לאותן גלגולים ובלבולים ובמאי מוכחו דחליפי חליפי אסורין: ואיך תחייב דלא הוו שני כתובי' הבאין כאחד ממ"ד אסורי' למ"ד מותרי' ולא ראי זה כראי זה:

וכ"ת עשה מערכה על הדרוש באמר' הכי סבירא לן השתא ושמת הדבר הנלמד הנחה מוסכ' כדי להקשות אמאן דאמר מותרין דאף לפום אורחא דילך לא ס"ד למימר הכי אלא בתר קושיין דלא הוו שני כתובים הבאים כאחד ואצטרי' הוא למעוטי ערלה כדקאמר': ודברי' אלו אסור לשומען אף כי להתעסק בהן: ומבין ריסי עיני דבריך נר' דאף בגמר' יש לכ"ת שיטה אחרת לחול עליה דברים אלו שכת' כ"ת דבלאו הכי לית להו שום מציאות ולא שייכי כלל: וגדולה מזאת שמעה אזני ותבן לה מה שכת' כ"ת דאגב חורפין לא דייקנא בהנך מילי מעלייתא דילך: ומן הידוע דאגב חורפא שבשתא והיה הגורם לנו לזה כי תפסנו השני דבורים כאלו בחדא רוקא תפו והא ודאי ליתא וכו' עד הסוף גם קראת האומר דבר זה מפטפט כצפור דרור: ותחלת כל דבר אומר דאיברא ודאי דקושית צורת כוכבים ומזלות היא הקושיא בעצמה של קדושין ולא יסתפק בזה שום בעל שכל אלא דבקדושין הוסיפו בה חלק אחר: וראיתי לכתוב השתי לשונות כצורתן זה אצל זה כדי שיראו הרואים ויבינו השומעים דתרויהו בחדא רוקא תפו ובחדא זקיפא אזדקפו ובחדא גוונא אתקפו: וזה לשונם שכתבו בצורת כוכבים ומזלות שני כתובים הבאים כאחד: תימה הא אין שניהם שוין דבצורת כוכבים ומזלות חליפי חליפין אסורין עד סוף העולם: ובשביעית אחרון אחרון נתפס והשאר מותרין ואם כן הוי כתוב חד דלא אתי חבריה מיניה וכו' ע"כ: ובקדושין כתבו תימה היכי הוו שני כתובים הבאים כאחד הא לא אתיא שביעית מצורת כוכבים ומזלות דאיכא למיפרך מה לצורת כוכבים ומזלות

שכן אסורה בהנאה ויש לומר מכל מקום ניכתוב שביעית וניתי צורת כוכבים ומזלות מינה וכו' ואם תאמר אי לא כתיב צורת כוכבים ומזלות לא הוה ידעינן דינא דילה שהרי אינן שוין דשביעית אחרון אחרון נתפס והשאר יוצאין לחולין ובצורת כוכבים ומזלות איכא למ"ד חליפי חליפין אסורין ואפילו למאן דאמר חליפי חליפין מותרין אכתי לא הוי דומיא דשביעית שהאחרון נתפס ע"כ ולא אליכם כל בעלי דעת הביטו וראו אם קושיא זו דצורת כוכבים ומזלות היא גופה ההיא דקדושין שהקשו למ"ד אסורין או לא:

ואם יעלם דבר זה מעיני כל חי מדבר והדברים ברורים דלא לאקשויי אמאן דאמר מותרין נחיתו אלא לאקשויי אעיקרא דכללא אליבא דמאן דאמר אסורין נחיתו דמשוו להו הכא והתם שני כתובים הבאים כאחד ולאו באים כאחד נינהו דהא כי אמרינן בעלמא שני כתובים הבאים באחד אין מלמדין היינו משום דמצי חד למיגמר מחבריה מבנין אב ומדטרח קרא למכתב תרויהו גלי לן דדוקא הני הוא דאית להו הך דינא אבל אחריני לא: ואלו הכא גבי צורת כוכבים ומזלות ושביעית אינן שוין דאלו צורת כוכבים ומזלות חליפי חליפין אסורין ושביעית אחרון אחרון נתפס והקודמין לו מותרין ולעולם אי לא כתב רחמנא צורת כוכבים ומזלות לא הוה ידעינן דינא דילה: ואם כן מאי שני כתובים הבאים כאחד איכא הכא הא לא הוי אלא כתוב חד דלא אתי חבריה מיניה: וכן נמי כתבה הרמב"ן ז"ל שם ז"ל והיכי הוו שני כתובים הבאים כאחד הא כל חד מיניהו אצטריך רחמנא למכתביה ע"כ: ובקדושין הוסיפו עוד להקשות לצד האחר למ"ד מותרין דאכתי לא הוו שני כתובים הבאים כאחד דלא דמו נמי אהדדי דצורת כוכבים ומזלות חליפיה מותרין ושבועות האחרון נתפס אף על גב דהוי חליפי חליפין ועוד דבצורת כוכבים ומזלות לעולם חליפין ראשוני' אסורין ושביעית האחרון נתפס והראשונים מותרין: וידוע הוא דקא מקשו שפיר אמאן דאמר אסורין דהא איהו קא מודה דשני כתובים הבאים כאחד נינהו אלא דס"ל דמלמדין וקא מקשו ליה דהיכי קא מודה דשני כתובים הבאים כאחד נינהו עד דאצטריך למימר דמלמדין הא לא הוו אלא כתוב חד ובלאו הכי מלמדין: ותרצו שם דלעולם שפיר הוו להו שני כתובים הבאים כאחד מייתורא דקרא מדכתיב והיית חרם כמוהו וכו' וכן נמי כתב הרא"ש ז"ל בקדושין וז"ל ועוד דלא דמו צורת כוכבים ומזלות ושביעית אהדדי דשביעית אחרון אחרון נתפס ובצורת כוכבים ומזלות חליפי חליפין מותרין כדאמרינן בפרק רבי ישמעאל ולמ"ד נמי התם חליפי חליפין אסורין אכתי לא דמי דשביעית אותו שלפני האחרון מותר:

וצורת כוכבי' ומזלו' כולן אסורין: ולמאי דפרישי' לעיל ניחא דמצי למכתב בצור' כוכבי' ומזלו' חרם דמ"ש אפי' חליפי חליפין אסורין וכמוהו לא אצטריך למיכתב לחליפין

ראשונים הילכך הוו להו ע"ז ושביעית שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין ע"כ: עוד יש מבעלי התוספות שכתבה נמי בפרק רבי ישמעאל גופיה בסגנון זה וז"ל תימה היכי הוו להו שני כתובים הבאים כאחד הא ע"ז חליפי חליפין אסורין עד סוף העולם למ"ד אסורין ולמ"ד מותרין אינה אוסרת אלא חליפיה בלבד ושביעית אחרון אחרון נתפס וכל החליפין שלפני האחרון מותרין ואי הוה כתיב חד מיניהו לא הוי אתי אידך מיניה ע"כ: ובודאי דבהכרעת הרב הזה היה די לנו להסיר כל טענות הקנטור ולא נטריח הקלמוס בדבר הפשוט כזה: הילכך קושטא דמילתא דקושין דע"ז היינו קושיא דקדושין אליבא דמ"ד אסורין ותו לא מידי: וכמה לא חלי ולא מרגיש מאן דקא מסיק אדעתיה דלמ"ד מותרין קא מקשו במאי דאמרי אסורין ולא שת לבו לדברי התוס' עצמן דאמרי ואפילו למאן דאמר מותרין נראה דקושיא קמיתא אמאן דאמר אסורין אף כי הרא"ש ז"ל ומן המפרשים כתבוה בפי' ובבירור: וכ"ש למאן דמקשה לה אתרוייהו בפרק רבי ישמעאל גופיה וכדכתבי' לעיל ודבר ידוע הוא דכי עקרי' להו מתורת שני כתובים הבאים כאחד יתבטל הדבר שהיה נמשך מהן בהיותם כך יהיה מה שיהיה דבעקירת השרשים יתבטלו הענפים הנמשכי' ובסור הסבה יסור המסובב וכי מתרצנ' להו מיתורא דקרא חזר הדין לאיתנו הראשון: ובר מדין ומדין אפילו כי מודינא דקא מקשו אמאן דאמר מותרין מה שאין הפה יכולה לדבר ולהכי נחיתו לבטל את דבריו כדקאמרת על כרחין דלא מוכחו הכי אלא מדלא הוו שני כתובים הבאין כאחד וכי אתית לתרוצי על כרחין דצריך להעמיד דלעולם שני כתובים הבאים כאחד נינהו הילכך כי מתרצנא להו מיתורא דקרא הדרינן לכללין קמא וחזר הדין למקומו יהיה מה שיהיה:

וע"כ אפילו לפי שיטתך הנה קושין דצורת כוכבים ומזלות מתורצת באותו תירוץ שכתבנו מיסוד התוספות ז"ל: עוד חזר כ"ת לחלק בין הדברים הנמשכים מהשני כתובים הבאים כאחד דפרק רבי ישמעאל לדבר הנמשך מהם בפרק האיש מקדש דבפרק האיש מקדש עיקר השמועה מתניתין דתנן מכרן וקדש בדמיהן מקודשת וכו' עד תנוח דעתך ולא תפטפט ועל ידי כך עשה כ"ת הקושיות מחולפות וקורין לכיוצא בזה בעלי חכמת הדבור הויכוח המתוחבל כי הנחת העיקרים ורצית להתפס בענפים המסתעפים ואתה בחירי אותה נפשי אין אתה רואה שאף על פי שיהיו הדברים הנמשכים והענפים מתחלפי' ומשתנים לכמה גוונים משונים אין הקושיא הכא והתם אלא אחת לעקור הכלל דאמרינן הכא והתם דהוו להו שני כתובים הבאים כאחד ולא הוו הכי וכיון דלא הוו הכי נתבטל הדבר הנמשך מהם יהיה מה שיהיה כל אחד כפי מקומו כדאמרן לעיל ודבר זה מהמושכלות הראשונות וכבר דברנו בזה יותר מן הראוי: עוד חזר כ"ת לדקדק אחר

התירוץ שתירצנו בה מיתור התוס' וכת' כ"ת דהתירוץ של קדושין אינו עולה לקושית צורת כוכבים ומזלות וכו': מאריה דאברהם מה זה הליבוט והחבוט כלום איכא קושיא הכא והתם אלא דלא הוו שני כתובים הבאים כאחד ואם תתרץ במקום האחד דלעולם הוו להו שני כתובים הבאים כאחד מכח היתור או זולתו איך לא תתרץ במקום האחר ומה מציאות יש לדברים אלו וכ"ש דאף לפי שיטתך על כרחין דקושין דהכא והתם לא אתיא אלא באמצעות דלא הוו שני כתובים הבאים כאחד ואם נעמיד דהוו שני כתובים הבאים מכח היתור איך לא תתורץ במקום האחר וכבר נתבארו דברים אלה בתכלית הביאור: עוד תמה כ''ת ג"כ על התירוץ ועל מה שהוספתי בו משלי ואמרתי דאייתר כי חרם הוא לדרש' דליהוו שני כתובים הבאים כאחד וכתב כ"ת כדי להבהיל השומעים זה לשונך ומאד אני משתומם על דעתך דעת קדושים איך צוה לאמונת עטו חוסן ישועות לכתוב כדברים האלה דאיכפל רחמנא לכתוב יתור כי חרם הוא לשוויינהושני כתובים הבאים כאחד בשלמא למ"ד שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין הא קמ"ל דאין מלמדין: אלא למ"ד מלמדין לישהיק מיניה דבין כתוב חד ובין שני כתובי' מלמדין ובכל שני כתובים הבאים דעלמא לא תיקשי להאי תנא דליכתוב חד ולישתוק מאידך דמילתא דאתיא בבנין אב טרח וכתב לה קרא וכדברי הר"ר שמשון ז"ל: אבל בנדון דילן דקראי כתי' בצורת כוכבים ומזלות ושביעית ואין המקרא חסר כלום לא בדיני צורת עובדי כוכבים ולא בדיני שביעית יתורא דכי חרם הוא לשוויינהו תרי קראי למה לי ומאי נפקא מינה ע"כ: ונפלאתי הפלא ופלא אמאי שבקת לתוספות שתרצו בה כך וקא מקשית עלן וכי משוא פנים יש בדבר ולא מסתייך באותן הקפות דלית להו עיקר כלל ולא במאי דקאמרת נמי דהתוספות לא השיבו אלא אליבא דמ"ד אין מלמדין ומשום דלא חשו ולא הוצרכו וכו' דאע"פ דלא השיבו לא בעבור זאת יעתק קושי הענין ממקומו אם יש בו קושי דהא בהדיא כתבו שם דרך כלל ז"ל וי"ל מדכתיב והיית חרם כמוהו ש"מ דלדרשא אתא לומר דצורת כוכבים ומזלות ושביעית שני כתובים הבאים כאחד נינהו ופשוט הוא דלית לן לאיתויי סכינא חריפא למיפסק בינייהו לומר שלזה הוו שני כתובי' הבאים כאחד ולא לזה דהא לתרווייהו מוקמינן להו בגמ' הכי והתוס' נמי מקשו בה אליבא דתרווייהו וא"כ אמאי לא מקשית עליהו והוי עדיף טפי: ואיכא למימר בתירוצא דע"כ יתורא דקרא הוא דמשוי להו הכא שני כתובים הבאים כאחד דבלאו יתורא הוה ליה מקרא חסר שלא כדבריך דהוה אמינא דלגופיה איצטריך לאשמועינן חליפי חליפין ולאו שני כתובים הבאים כאחד נינהו: אבל השתא דאתי יתורא איצטריך חד לגופיה וחד לשוויינהו שני כתובים הבאים כאחד לענין תפיסת דמים כדאמרן וא"כ שפיר נמי

אמרי' הכא טרח וכתב לה קרא כשאר שני כתובים הבאים דעלמא דקאמרת ועוד דלמ"ד מלמדין מהני יתורא לשווינהו שני כתובים הבאים כאחד כדי למילף מיניהו בהצד השוה שבהן ולא מחד קרא בלחוד דלא ידעי' מהו מיניהו נילף דהא אינן שוין ואצטריך קרא למעוטי ערלה וכלאי הכרם אפי' מהצד השוה וכ"ש דאי הוה ילפי' מצורת כוכבים ומזלות בלחוד הוה אמינא דלא אתי מיעוטא דערלה וכלאי הכרם אלא מחליפי חליפין ותו לא: הילכך אהני לן יתורא לשווינהו שני כתובים הבאים כאחד למ"ד מלמדין כי היכי דניליף מיניהו בהצד השוה וא"א לשני כתובים הבאים כאחד בלא הצד השוה שלא כדבריך וכדבעי' למימ' קמן: ומה שכתבת דהתוס' לא השיבו אלא למ"ד מותרין דהיינו מ"ד אין מלמדין אף על גב דכך נר' לכאורה מ"מ כדמעיינת בה שפיר אשתכח נמי דקא מתרצי אתרווייהו כי היכי דקא מקשו אליבא דתרווייהו ופי' דבריהם דבין למ"ד חליפי חליפין אסורין בין למאן דאמר מותרין אייתר להו קרא להאי דרשה דהא סתמא קאמרי' הכי בין למאן דאמר אסורי' בין למאן דאמר מותרין: ובתר הכי אתרו דאיכא למימר למ"ד מותרין דאצטריך לגופיה לאשמועינן דחליפי חליפין מותרין דהא מכמוהו נפקא וגבי אסורין לא אצטריך ליה למימר הכי משום דבהדיא אמרי' בפרק ר' ישמעאל דטעמא דמ"ד אסורין משום דאמר קרא והיית חרם כמוהו והאי טעמא לא נפקא אלא מוהיית כמוהו דחרם לית ליה הכא משמעותא כלל ואייתר ליה להאי דרשה גופה ואפי' אי בעית אימא דקא מתרצי לה.

אליבא דמ"ד מותרין בלחוד היינו משום דלדידהו כולה סוגיא דקדושין אתיא כותיה ולפי' קא מתרצי לה אליביה וזה הפך מדברי הרא"ש ז"ל שכתב דכולה סוגיא דהתם אתיא כמ"ד אסורין וכדבעינן למימר בחתימת דברינו בס"ד: ומ"מ כבר תרצנו אותה בתשובתינו אליבא דתרווייהו ועשינו בה כל חלקי האפש' ואעפ"כ לא נתבטלו דברי התוס' ברוב כדקאמר דדבר המעמיד אין לו בטלה עלמי': ואין צורך באורך: עוד כתב כ"ת וז"ל גם על מה שכתב כ"ת בתחלת התירוץ יש קושיא זו וכו': וכבר השבנו למעלה על דבר זה: עוד הוסיף כ"ת לומר על מאי דאמרי' התם דלמ"ד חליפי חליפין אסורים ליכתוב רחמנא והיית כמוהו וכתב דאי הוה כתיב כמוהו הוה אמרי' חליפין ראשונים ותו לא: כ"ש דכמוהו לא משמע אלא פעם אחת ע"כ לשונך: והוא מן המתמיהים דדברים אלו הן לדברי האומר חליפי חליפין מותרין אבל למ"ד אסורים דמירי אליביה לא דאיק אלא מוהיית כל מה שאתה מהיה ממנו כלומר בכל פעם ופעם הוי כמוהו כדאיתא בפרקין דצורת כוכבים ומזלות בהדיא וכדאמרינן לעיל אבל מ"ד מותרין לפי דברי התוס' מדקדק מכמוהו כדקאמרת שאינו עושה כמוהו אלא פעם אחת כמוהו וכ"ת לא שת לבו

גם לזאת וערבבת לנו הסברות וקא רמי' מדיוק' דגברא לגברא: ומכל מה שכתבנו תבין דחרם קמא מיותר שלא כדבריך: עוד כתב כ"ת ולפי דעתך יקשה עין ימיננו על תירוץ התוס' שהן מחלקין כרצונם למ"ד חליפי חליפין מותרין דיתורא דחרם לשוויי להו שני כתובים והוא למעוטי חליפי חליפין ומאן פלג להו דנימא איפכא יתורא דחרם לע"ז גופה לאסור חליפי חליפין דמנא להו בשרו ומיעוט דהוא למעוטי ערלה דהא עדיפא טפי חדא דכל היכא דאיכא למדרש בגופיה דקרא עדיף טפי וכו' ואתה עיין ימיננו ומשא נפשנו למה כתבת בשמם דבר שלא כתבו והנה הסלא כתבו גבי הכא מיעוטא דהוא כלל אלא כך כתבו דליכא למימר דאיצטריך והיות חרם כמוהו לגופיה לאשמועי' דחליפי חליפין מותרים דהא ידעינן מדכתב כמוהו שאינו עושה כיוצא בו אלא פעם אחת ע"כ: ואם זינך עלך ספרם כאן מיהו מ"מ אפשר לדקדק כפי דבריך אלו דהתם פרק ר' ישמעאל איתא בהדיא דמ"ד חליפי חליפין מותרין נפקא ליה ממיעוט' דהוא וא"כ תקשי כפי דעתך הא דאמר' אבל תשובתך הנה היא בפי קלמוסך ובעקיצ' תואנותך שכתבת דכל היכא דאיכא למדרש בגופיה דקרא טפי עדיף והכא נמי גבי הוא כיון דאית לן למדרשיה למיעוטא דחליפי חליפין עדיף טפי מלמדרשי' לד"א דהיינו ערלה וכלאי הכרם וכ"ש ומיעוט' דהוא דאיק טפי למעוטינהו מחרם לרבותם דהיכא רמיזה: עוד כתב כ"ת ולדידי ניח' כי זו היא קושית התוס' בשמעתין פר' ר' ישמעאל וכו' ודאי דמאן דקאמר כי הא מילתא לא חש לקמחיה ואין כ"ת רואה כי אתה מתהפך בציור הקושיא הזאת לכמה גווני' שוני': והיא פשוט' ואינ' צריכ' לפני': ומי הוא זה ואי זה הוא שיעלה על דעתו כי זו היא קושית התוספות דפרק ר' ישמעאל: עוד כתב כ"ת כדי לחזוק דבריך אלו זה לשונך: ואל תשיבני שהיה להם להקשות זאת הקושיא שם פרק האיש מקדש וכו' ובהא מילתא ודאי שפיר קאמרת דהאי קושיא דידך לא הקשו אותה לא בפרק האיש מקדש ולא בפרק רבי ישמעאל ולעולם לא עלה על דעתם דבר זה בשום מקום אבל הקושיא על פי האמת הקשו אותה בפרקין וגם בפרק האיש מקדש אלא דבפ' האיש מקדש הקשו אותה אליבא דמ"ד אסורין ואליבא דמ"ד מותרין כדפרישנא וכמו שגלוי וידוע לבעלי העיניים: עוד כתב כ"ת ותמהני מכ"ת שנתעורר לחלוף הסוגי' ולא שת לבו גם לזאת: כי דברי התוספות שם לפי אותה סוגיא וכו' ותמה על עצמך מה חלוף סוגיא שייך למימר בהא מילתא ומה מציאות יש לדברים אלו דאף אם יהיו הסוגיות מחולפות ויהיו העניינים שונים.

לכמה מינים בהא מילתא לית בה חילוף כלל דבסוגין דצורת כוכבים ומזלות קא משוו להו בתורת שני כתובים הבאים כאחד ובקדושין נמי משוו להו הכי: וקא מקשו התוס'

הכא דהאי כללא בדותא היא דמאי שני כתובים הבאים איכא דהא לא דמו ולא הוו אלא חד והכי נמי מקשו בקדושין בפירוש אלא דהכא כתבו ההבדל שיש ביניהם אלא דמ"ד אסורין והתם אליבא דתרווייהו: אף יש מן המפרשים ז"ל דקא מקשו נמי בסוגיות דצורת כוכבים ומזלות אליבא דתרווייהו וכבר באנו בדברים של מעלה המבוארים כשמש ועל השנות החלום נשנו הדברים הגם הלום: עוד כתב כ"ת ואחר שנתברר שאין הקושי' כאשר סיים אותה כ"ת גם התירוץ אינו מספיק כפי הקושיא וכו' עד ובין כך ובין כך נקי אני מכל תרעומותיך ידידינו אחת לאחת מהמונם לא אחת: ואולם הר גבוה ותלול: אשר הציב כ"ת לנגדי בשכלו הזך והצלול: תשוב תתפלא בו עת בו דברי תמס יהלוך כמו שבלול ע"כ דבריך: ומי לא ידע בכל אלה כי כ"ת הרים עוקר: וכל תכלית הוא חוקר: ואולם הר נופל לא יבול: ושלמת השמש מי זה יחבול: שבתי וראה עת בא דברי כ"ת והנה אין להם לא מצר ולא גבול: כי הפכנו בהם ועלינו מן התיכונה אל השלישית בלול ומצינו עליות ברמה בנויות כפין על גבי כפין ותחתיהן חלול: יראה אותן מי שעיניו כהות לבנות ובהן דוקין או תבלול: גם כי יראה בהקדמות המופת כי אחר העלה ימשוך העלול: וכבר הרחבנו הדבור בזה והעלינו כי הקושיא כאשר סיימנו והתירוץ כאשר תירצנו: עוד כתב כ"ת כדי להעמיד התירוץ שתרצת בכתבך הראשון בקושיין דצורת כוכבים ומזלות וז"ל אומר אני דלמ"ד שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין כי צריכי מלמדין בצד השוה וכו' ע"כ: וכלל לנו כ"ת בזה כמה כללים וכמה עניינים ללא צורך וכאלה רבות עמך שם להוכיח משפטיך אתה חרצת דלא שייך למגמר מהנהו תרי קראי ואפילו אחר הצריכות והיה די לזה בשתי שורות החיצונות שהן התחתונות שכתב כ"ת בכתבו הראשון או בכדומה להן כי ברוב דברים כח האמת לא יחדל:

ולשון היושר לא ידל: עוד ראיתי כי כלל שם כ"ת כמה כללים מהוראת שכלו וסברתו גם כי תאמר דלא שייך למיגמר מהאי תרי קראי ואפי' בצד השוה משום דלית בהו צד השוה הפך מה שכתבת בכתבך הראשון שכתוב שם דאלמלא דאין למוד לחצאין הוה ילפינן מהצד השוה שבהן דהיינו האחרון הנתפס ולא נתן כ"ת לבו להסכים דבריו אלו עם אלו וכבר נדרנו לכ"ת שלא לחטט אחר פרטי דבריך: ועוד אכתוב בזה בס"ד: עוד חתם כ"ת דבריו באמרו ועתה אבי ראה גם ראה איך נעקרו כל קושיות כ"ת מעיקרן וכו' ע"כ: ואנן מילי יתירי וחסירי חזינא ועקירה והנחה לא חזינא ולעולם קושייתא דילן כדקיימי קיימי וככחן אז יפה כחן עתה: והלואי שהיינו נשארין עם אותן קושיות בלבד ולא היה נתוסף לנו כהנה וכהנה וכהנה: עוד חזר כ"ת על כל אחת ואחת והבאת דברי שם כצורתן עד הסוף וכתב כ"ת וגם בזה אין כ"ת מסיים קושית התוס' כהוגן כי אין הקושי' לא

בשמועתנו ולא בפרק האיש מקדש דהיכי מוקמינן להני תרי קראי בתורת שני כתובים הבאים כאחד דלאו אשמא דשני כתובים קפדינן אלא אדינא קפדינן דהיכי אמרינן דהוו שני כתובים הבאים כאחד לומר שאין מלמדין דהא ככתוב אחד הן ויהיו מלמדן ע"כ: ודאי דהתאוה שיש לכ"ת להקשות היא סותמת בפניך מעייני המשפט והאמת ולמה כ"ת תולה בדברי דבר שלא אמרתי ולא עלה על דעתי ולמה ומדוע לא שמת לבך למה שכותבת יד ימינך בלשוני זה עצמו דהיכי מוקמי' להני תרי קראי בתורת שני כתובים הבאים כאחד ואינן כך דהא לא מצי חד גמיר מחבריה עכ"ל: וידוע לכל פותח ספר: ונותן אמרי שפר: דתורה לחוד ושמא לחוד: וכבר נתבאר בדברוני דקא מקשו דהיכי קא מוקמינן להני תרי קראי בתורת שני כתובים הבאים כאחד לדונמהם היוצא מתורת שני כתובים הבאי' והא לא הוו אלא כתוב חד דלא מצי חד גמיר מחבריה וכו' ועתה פקח עין שכלך וראה אי קפידנא אדינא או אשמא:

ואם יסתפק בדבר זה שום בעל שכל מעולם: ומכל מקום תנוח דעתך שהנחת דעתי בדבריך אלו שכתבת בציור הקושיא שכתב כ"ת וז"ל דהיכי אמרינן דהוו להו שני כתובים הבאים לומר דאין מלמדין דהא ככתוב אחד הן ויהיו מלמדין ע"כ: והנה באת אל המכוון בלא כונה ובלא אותן הקפות וגלגולין ואם יסכים לב כ"ת עם מה שכתוב עתה אצבעותיך ודאי דהן הן הדברים שכתבנו בציור הקושיא אליבא דמ"ד מותרין: ודוגמתה קא מקשו אליבא דמ"ד אסורין: והנה זכינו עתה לדין מפי כ"ת דלפי דבריך אלו אם תעמוד בהן לא נשאר שום הפרש בין דילי לדילך אלא דאנן מפרשים דקא מקשו אליבא דמ"ד אסורין וכ"ת מפרש דקא מקשו אליבא דמ"ד מותרין: אבל בציור הקושיא הכל דרך אחד וענין אחד: אלא שנתתי אל לבי וראיתי שלא כבשת יצרך מתאות הקנטור לומר דברים אלו ולהודות על האמת בציור: קושית התוספות אלא אחר שכפית פסכתר על דברי והוצאת אותן ממשמעותן ופירשת בהן דאשמא קפדינן ואחר כך כתבת כך כדי שלא יראה שהסכים כ"ת לדברי וזו אינה תורה: עוד כתב כ"ת דאם תסתיים הקושיא בדרך זו המשיב דסוף סוף לא הרוחנו דבר בצריכות זה דלא מצי ללמד לעלמ' משיב כהלכה הוא וקושיין לאו כדקימא קימא וכו' ע"כ: וכבר כתבתי דהקושיא תסתיים כך למאן דאמר חליפי חליפין מותרים ושני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין: אבל תשובה זו לאו כהלכה היא ולאו מילתא היא כמו שכתבתי בתשובתי הראשונה דאנן מאי הוה קשיא לן כפי מה שכתב עתה כ"ת דהיכי אמרינן דהוו שני כתובים הבאים כאחד לומר דאין מלמדין והא לא הוו אלא חד כיון דצריכי ואמאי אין מלמדין:

ואתא תירוצא דילך על זה דאפילו חד לא הוו דלא מצו לאגמורי ולא מטעם שני כתובי' הבאים כאחד אלא משום דלא שייך בהו לימוד וכו' ולפי זה אינם לא שנים ולא אחד דע"כ הצריכות בטלה אותן מתורת שני כתובים הבאים כאחד וכ"ת ביטל אותן אפילו מחד והשתא לעולם תיקשי לך שפיר דהיכי מוקמי להו בגמ' בתורת שני כתובים הבאים כאחד לומר דאי לאו דהוו הכי ואין מלמדין הוה גמרי' מיניהו והא בלאו הכי לא גמרי' מיניהו דהא לא שייך בהו לימד כלל וזה פשוט וברור לכל מבין ויודע גדר הדבור האנושי דהתם לא בטלו מהם כח הלימוד משום דלא שייך אלא משום שני כתובים הבאים כאחד וכיון דצריכי ע"כ דלית להו תורת שני כתובים הבאים כאחד שלא ללמד אלא דין כתוב אחד ואת אמרת דאפילו דין חד לית להו איני יודע מה סברא היא זאת להוציאה בפה וכ"ש לרשום אותה בדיו: וכן למ"ד התם נמי דמלמדין תקשי טפי דע"כ דחשיב להו שני כתובי' אלא דס"ל דמלמדין ואצטריך הוא למעוטינהו: ואי לא שייך בהו לימוד היכי מלמדין: ומה שדחית בקש ואמרת דלמ"ד מלמדין ילפי' מההוא דמסתבר טפי וכו' יבואו בו הדברי' בסמוך בס"ד: ומה שכתב כ"ת על דברי שכתבתי שם ז"ל ועוד תמיהא לי טובא דהא האי תנא דשקלינ' וטרינ' אליביה איהו גופיה סבר דשני כתובים הבאים כאחד מלמדין ולעולם הוה ילפינן מהני תרי קראי לעלמא אי לאו מיעוטא וכו' וכתב כ"ת על זה וז"ל מה שהניח כ"ת דהאי תנא דשקלינן וטרינן אליביה סבר מלמדין הוא לפי שטתך דמשוית להו לתוספות טועים: וכבר נתבאר דאין הדבר כן אלא למ"ד חליפי חליפין מותרין קא מקשו בתוספות דמנא לן הא נימא חליפי חליפין אסורין כפשטיה דקרא וכו' ומיעוטא דהוא לערלה וכלאי הכרם ע"כ דבריך: ורואה אני עתה כי לא היו פיך ולבך שוין כשכתבת אותן דברים של מעלה בציור הקושיא כי חזרת עתה להקפות ראשונות: גם בעיני יפלא כי תשובה פעם שנית לומר כי עשינו לתוספות טועים: לא אליכם כל פותחי ספר סכלים ומשכילים פתאים עם חכמים הביטו וראו מי הוא זה שעשה אותן טועים: ורוח רועים: ותלה במלתיהו כמה בוקי סריקי והפך את דבריהם מן הקצה אל הקצה וקא מהדר לדחוק השמועות ולבנות בהן על המים מגדל: ולהכניס ים אוקיאנוס בגרגיר חרדל: ורוצה אני עתה להאריך ולכתוב דבריהם שכתבו פעם אחרת ולכתוב אלו הדברים שפירש בהן כ"ת בסמוך להן כדי שיראו הרואים ויבינו השומעים אם דבריך אלו ניתנו ליכתב או לא: כתבו התוספות בפ"ר ישמעאל דהוי צורת כוכבים ומזלות ושביעית שני כתובים הבאים כאחד: תימה הא אין שניהם שוין דצורת כוכבים ומזלות חליפי חליפין אסורין: ושביעית אחרון נתפס והשאר מותרין: וא"כ הוי כתוב חד דלא אתי חבריה מיניה ע"כ: ופי' כ"ת בדברים אלו אותו הלשון הכתוב לעיל זה לשונך דמנא

לן דחליפי חליפין מותרין נימא דאסורין כפשטיה דקרא והיית חרם ומיעוטא לערלה וכלאי הכרם ע"כ: ועתה הפוך בהן והפך בהן אלו עם אלו ותראה אם יש לכתוב דברים אלו על ספר ואם ראוי לכותב אותן לומר עשיתם לתוספת טועים: ולא יחוש לשומעים: וחי האהבה אם היו דברים אלו נכתבים מיד זולתך לא הייתי מעמיס על קלמוס להשיב עליהן דדמי בעיני לחוכא ואטלולא: ואני תמיה ותמיה ותמיה איך לא נתקררה דעתך בהכרעת התוספות עצמן בקדושין שהקשו אותה בפי' למ"ד אסורין והקשו גם כן למ"ד מותרין וגם לא בהכרעת הרא"ש ז"ל דכתב נמי שם בפי' ולמ"ד נמי התם חליפי חליפין אסורין אכתי לא דמו וכו' ולא בהכרעת הרב נמי שהקשה אותה בע"ז למ"ד אסורין ולמ"ד מותרין דוגמת מה שכתבו התוספות והרא"ש ז"ל בקדושין כמו שכתבנו דבריהם למעלה באריכות: ואם בודאות צריכין כך עם כ"ת מה נעשה בספיקות:

וכבר ביארנו בכמה מקומות דהתוספות בע"ז הקשו אליבא דמ"ד אסורין ותפשו הדבור וקשרו אותו ביסוד הענין ועקרו דהינו מאי דאמרינן התם דהוו להו צורת כוכבים ומזלות ושביעית שני כתובים הבאים כאחד והקשו דלא הוו הכי דאין שניהם שוין וכו' והיינו דלא זכרו לא מלמדין ולא אין מלמדין אלא עיקרא דמילתא דאמרינן דהוו להו שני כתובים הבאים כאחד ולא הוו הכי משום דלא דמו: וכבר פירשנו שם מ"ט הקשו ושמו ההבדל אליבא דמ"ד אסורין: ואיפשר לומר נמי דהקשו אליבא דהלכתא דסבירא להו דחליפי חליפין אסורין והיינו דקא מקשו בקדושין ברישא אמ"ד אסורין: אבל הר"אש ז"ל נקיט לה בהפך דברישא הקשה אמאן דאמר מותרין כמילתא דפסיקא ליה דהלכתא הכי ונראה טעמא דידיה משום דמאן דאמר מותרין סליק טעמיה כמ"ד שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין וקי"ל הכי דהוי פלוגתא דרבי יהודה ורבנן ויחיד ורבים הלכה כרבים וכמו שכתב הרמ"ה ז"ל: ולמען בריתך אעלים עיני ממה שכתבת בתחלת דבריך בענין זה דבהאי טעותא קפחתינהו לתלתא מרבנן וכו' וקבל בה השתיק' במקום תשובה: עוד חזר כ"ת לתרץ על נקלה קושיא כראי מוצק חזקה וכשמיר חזק מצור: תבוא מפניה במצור: למען תצדק בדבריך: דהר גבוה ותלול: תמס יהלוך כמו שבלול: דקא מותבינן עלך היכי קא מצינן למיגמר מהני תרי קראי למ"ד מלמדין כיון דלדידך לא שייך בהו לימוד כדאיתא שם בתשובתי: וכ"ת השיב על זה דלמ"ד מלמדין ילפינן מההוו' דמסתבר טפי כדהוה ילפינן תפלין ממזוזה וראייה מהקהל וכו' ואע"ג דהא מילתא אינה כדאי להשיב עליה דמצדה תברה במאי דכתב כ"ת בדהוה ילפינן תפלין ממזוזה וראייה מהקהל והנה הביא כ"ת העזר כנגדו וחובתו בקלמוסו דהא לא ס"ד התם למילף ראיה מהקהל אלא משום דכתיב בהו ראיה ראיה:

וגבי תפלין משום דאיתקוש אהדדי כדאיתא בהדיא פ"ק דקדושין וכבר דברנו בזה מה שיש בו די דכיון דצריכי קראי ע"כ דלית בהו תורת שני כתובים הבאים כאחד וא"כ מאי אולמיה דהאי תנא מהאי תנא ואמאי לא גמרינן נמי להך תנא מההוא דמסתבר טפי וכ"ת מצמצם לאחד ומוותר לאחד וזו אינה מדה: וגדולה מזאת ראתה עיני שכ"ת כתב דלדידיה כל כתוב בפני עצמו הוא דלא הוזקקנו להצריכם וכו' ולאידך תנא נמי אמאי לא הוי כל כתוב בפני עצמו כיון דצריכי וכ"ש דמאי דקאמרת דלא הוזקקו להצריכם איני יודע מה אתה שח דאי על התוספות דבריך אדרבה דלמ"ד מלמדין הצריכום הכא והתם הצריכות לתרווייהו: ועמל הוא בעיני להטריח שכלי ויד קלמוסי בדברים כאלו וכ"ש בדברים שבאו שם אחר זה דלא ניתנו ליכתב דכ"ת עושה כללים ומניח הנחות מסברתו הפך הדין והמוחש וראוי לקצר: עוד כתב כ"ת דהני קראי לא שייך בהו צד השוה כדי למיגמר מיניהו וסתרת דבריך שכתבת בכתבך הראשון וז"ל וכי תימא נילף ממאי דשוו תרווייהו דהיינו לאסור את האחרון זו אינה תורה דאין לימוד לחצאין ע"כ: משמע דאי לאו דאין לימוד לחצאין הוה ילפינן בצד השוה והיינו דאמרי אינשי בכפא דחק נגרא ביה נשרוף חרדלא וכל שכן דאף לפי שטתך שפיר שייך הכא מצד השוה דעל כרחך חליפין ראשונים בלבד לעולם אסורין בין למר בין למר ואפי' אם נשתנה הדין במחליף פעם אחרת או פעמים זהו נושא אחר שחזר והחליף הראשון חליפין אחרים ולפי זה יהיה הצד השוה לאסור כל חליפין ראשונים דאם יתחלפו פעם אחרת הוו להו חליפין שניים וישתנ' בהן הדין כדאמרן וע"כ כיון דאשכחן בהו שום צד שיהיו שוין בו שפיר קרינן ביה צד השוה ואף על פי שיתחלף הדין בחילוף הנושאים מכל מקום אותו צד שוה הוא בהן: ועוד אכתוב בזה בס"ד: וכל הכתוב בזה הוא כפי דרכך כי לפי האמת אין צורך בכל זה כלל:

עוד כתב כ"ת על מה שהשבתי עליך זה לשוני: עוד כתבת דאין לימוד לחצאין וכו': ואנן אין הקש למחצ' ואין ג"ש למחצה מצינו ואין למוד לחצאין לא מצינו ואפי' למחצה גבי בנין דמה מצינו לא מצי' ע"כ דברי שם: ועתה חזר כ"ת לכתוב ואיני יודע במה תפסני כ"ת במאי דקאמר ואנן אין הקש למחצה מצינו וכו' ולכאורה נראה שכ"ת רוצה לומר שלא אמרו כן אלא בהקש וג"ש ולא בשאר מדות וכו' עד ואם לזה כיוון כ"ת לא כיון יפה: עוד הוסיף כ"ת לכלול כללים ולהביא דין דון מינה ומינה ועל שתי תיבות הללו שכתבתי כתבת עלה אחד מלא על כל גדותיו: והאמת אין אלו אלא דברי תימה שני דברים כשמש בצהרים ברורים: צריכין כל כך לפני לפני' וחדרי חדרים: ואתה דע לך שתפסתיך בשתים בדבר הלמד: והן אתה תפוס ועומד: תפסתיך מצד דקדוק הלשון

שהיה ראוי לחכם שכמותך לדקדק בדבריו ולכתוב למחצה דמי סני ליה לישנא דרבנן דאמרי למחצה וכ"ש במקום שמלת לחצאין תתפרש למינים שונים ונראה כאלו כ"ת עושה כלל אחר מחודש מעצמו: גם תפסתי לכ"ת מצד הדין: דאפי' אי הוה אמרת אין לימוד למחצה כלישנא דרבנן לא אשכחן כה"ג אלא גבי הקש וגזרה שוה אבל בבנין אב דמה מצינו לא מצינו ואפי' גבי ג"ש דאתאמרא בגמרא בהדיא אין הדבר ברור אי הוידינא הכי או לא: וכדאיתא במעילה פרק דם שחיטה דאמרינן התם לימא בהא קמפלגי דרבי סבר יש ג"ש למחצה ורבנן סברי אין ג"ש למחצה: ופי' רבינו שמשון ז"ל דמיירי בהני תנאי אבל בדוכתא אחרינא איכא מ"ד יש ג"ש למחצה עד והיכא דאיכא טעמ' רבה אמרי' יש ג"ש למחצ' וכו': עוד מוכח נמי מהתם גבי מאי דאמרינן הא קמ"ל דאין היקש למחצה ולא קאמר הכי גבי ג"ש נראה דאין פשוט לו לומר אין ג"ש למחצה ע"כ שם: ועם כל מה שגבב כ"ת והביא מדברים שאינן כענין העמדת הדבר על אחת וחתכת הדין מכח הסברא וכתבת ובדברים של טעם כאלה אין לחלק בין הקש לג"ש לבנין אב דמה מצינו משום דלא מצינו דמה לנו אם לא מצינו סברא הוא ע"כ דבריך:

והנה שפט כ"ת למראה עיניו ומכח סברתו ושיקול דעתו דהיכי דאמרינן בהיקש וג"ש הכי נמי איכא למימר גבי בנין אב ומדה זו לא ניתנה אפי' לחכמי התלמוד וחזינא לכ"ת בהא מילתא כמאן דנקיט בידיה חוטרא בתרי רישי או ארכובה אתרי ריכשי והדברים סותרין זה את זה יותר ממה שהדעת סותרת אותן חדא דהא אנן בצד השוה עסיקי' דקאמרת וכי תימא נילף ממאי דשוו תרווייהו דהיינו לאסור את האחרון ועלה קאמרת דאין לימוד לחצאין ודבריך אלו אין להם שום מציאות דאלא מעתה בכל הצד השוה שבעולם נימא דאין לימוד לחצאין ובכה"ג בטלת כל ילפותא דהצד השוה מן העולם: תו חזינא דקא תבור כ"ת לגזיזיה בידיה דהשתא קאמרת דלא שייך בהו הצד השוה: זה לשונך ואי אפשר ללמוד בצד השוה שבהן דין השוה שבהן דליתיה וכ' והנה נעקרה ההנחה מעיקרא יהיה לימוד לחצאין או לא יהיה וכ"ש דבתר דכתב כ"ת דלית בהו צד השוה והארכת בענין כמנהגך הטוב וכתבת וזהו שאמרתי ואין לימוד לחצאין עונה על תשובתך הראשונה שכתבת בה בהפך והרכבת ההפכים מכת הנמנע: ועוד תמה על תמה דהתם אמרת דלעולם לא מצינא למיגמר מהני תרי קראי דמהי נילף נילף מצורת כוכבים ולאסור כל חליפי חליפין או משביעות ולאסור את האחרון ולהתיר את הראשונים ע"כ: גם מהצד השוה אמרת דלא יכילנא למילף כדאמרן: וקא שקלית וטרית התם אליבא דמ"ד אסורין שכך היתה סברתך כמו שרמזנו בתחלת דברינו והשתא קאמרת דלמ"ד מלמדין דהיינו מ"ד אסורין חשוב כל כתוב בפני עצמו והוה ילפינן מההוא דמסתבר

טפי דהיינו מע"ז לערלה וכלאי הכרם וכו' וכתב עוד כ"ת וז"ל שכן אני אומר דלמ"ד שני כתובים הבאים כאחד מלמדין הוה ילפינן מע"ז לערלה וכלאי הכרם דלדידיה כל כתוב בפני עצמו הוא וכו' עד אלא ילפינן מההוא דמסתבר טפי וכו' וכ"ת מפרש בדבריך אלו דבריך הראשונים והם הפכים זה לזה:

והשתא בעינן לתרוצי סוגיין דהכא ודפרק האיש מקדש דאיכפל כ"ת לתרוצינהו ואני מוותר הדקדוק על כל דבריך שבאו שם בענין זה שכבר נדרנו שלא לחטט אחר הפרטים כי היינו צריכין לקונטרס אחר גדול מזה ואף ע"ג דלאו להכי נחיתנא מ"מ כיון דבכל מאי דכתבינן השתא לית ביה שום חידוש על מאי דכתבינן בתשובה קמייתא דילן כי אם כפל ענייניים ואריכות דברים יבינום הקטנים: חזינא למיכתב מאי דאתחזי לן בהאי מילתא כי היכי דנימא שום חידוש ולא ניגע לריק: ואומר דודאי עיקר סוגיין דפרק רבי ישמעאל דמיירי בחליפי חליפין דע"ז אי אסורין או מותרין ע"כ דקא ממעיט ליה ערלה וכלאי הכרם למ"ד מלמדין מהוא ולא מצי למעוטינהו מכמוהו בפרק האיש מקדש משום דאצטריך ליה להאי תנא והיית כמוהו לאסור חליפי חליפין וכדאמרינן התם והיית חרם כמוהו כל מה שאתה מהיה ממנו הוי כמוהו וכו': הילכך קא דריש הוא למעוטי ערלה וכלאי הכרם: אבל פרק האיש מקדש עיקר מילתיהו בדינא דערלה וכלאי הכרם: ונראה דכולה סוגיא דהתם אתיא כמ"ד חליפי חליפין מותרין ודלא כהרא"ש ז"ל דאמר דאתיא כמ"ד אסורין והיינו דלא גריס רש"י ז"ל התם כל מה שאתה מהיה ממנו אלא שאתה מהיה בלא כל משום דכולה ריהטא דשמעתין אזלא כמ"ד מותרין כדאמרן: וכן מוכח נמי בהדיא מדברי התוספות שם הילכך לא מצי למעוטינהו מהוא דלדידיה הוא כתיב למעוטי חליפין ולפיכך קא ממעטי להו מדוכתא אחרינא והא דאצטריכו למעוטינהו התם מהשני כתובים ובפרקין דרבי ישמעאל מקרא דצורת כוכבים ומזלות לחוד משום דהתם פרק האיש מקדש מהדרי' לאסוקי דינא דיליה ולפי' מיעטונהו מתרווייהו כי היכי דלא ניתי למילף משום חד מינייהו אפילו למ"ד מלמדין: ואלו בסוגיין דצורת כוכבים ומזלות לא מהדרינן אלא לאפוקי הוא למעוטי ערלה וכלאי הכרם כי היכי דלא נימא דאתיא למעוטי חליפי חליפין בצורת כוכבים ומזלות:

ודברים נכוחים למבין הם אם יתן כ"ת את רוחו עליהם: נאם נאמנך: משה ן' אל אשקר נר"ו: לא מצרים שאלה ראובן רצה לברוח מהעיר מחמת הנושים בו ובאביו והחזיק בו חמיו ולא הניח אותו לילך עד שיתן גט לאשתו והוא לא היה רוצה והפצירו בו עד שגרשה על מנת שאם לא יתיחד עמה בפני עשרה מישראל מכאן ועד שנה שיהיה גט מעכשיו ואם יתיחד עמה בפני עשרה מישראל בתוך השנה הנזכר לא יהיה גט ותהיה

נאמנת עליו כשני עדים כשרים וכל זמן שלא נתיחד עמה מחלה לו מזונותיה וכסותה ופרנסתה וכו' עכ"ל התנאי: והבעל הלך לו ללסעיד וישב שם ימים אחדים ובא האיש לביתו ורצה ליכנס לשם ונעלו הדלת בפניו והאשה ברחה ממנו ונטמנה והוא היה הולך כמשתגע והביא את חמיו בדין כמה פעמי' וא"ל הבה את אשתי כי לא מלאו ימי ואבואה אליה ואתיחד עמה והאב לא רצה בשום פנים ושלחו ב"ד את שלוחם פעם אחר פעם לבקש את האשה ולא מצאה והבעל בכל יום ויום היה מתאמץ להמצא עמה והיה עולה דרך גגות ודרך חלונות ולא עלה בידו ונמשך הדבר הזה כך ימים רבים ובתוך זה הזמן היו ב"ד גוערין באביה ובאמה ובאים עמהם בדברים פעם כלענה מרים ופעם בשפת חלקות ודברי פיוס עד שנתרצה אביה ואמה שאם יביא לה הבעל ערב על מזונותיה ופרנסתה כל זמן שיהיה חוץ לעיר שהיא תחזור אליו כאשר בתחלה ואז הביא את אביו בפני ב"ד ונכנס ערב בדבר כנזכר ונתרצו ביניהם וקבל אביה על עצמו שבאותו יום יביא את בתו אצל בעלה: אח"כ נראה כי נכנס שטן ביניהם וחזר אביה לסורו ולא רצה לקיים את דברו ונשארה האשה טמונה כמבראשונה: והבעל הולך וסועד: ואש לבבו בוער: ואין מחזיק בידו עד שעברה השנה והוא הלך ושב למקומו לסעיד ביום האחרון מהשנה או למחרתו והיא יצאת לחוץ תדבר כי כבר עברה השנה וחלו הגרושין שלה:

יורנו המורה אם הגט הזה גט ויכולה להנשא בו כיון שלא נתיחד עמה בפועל או אי אמרינן מאי הוה ליה למעבד לא היתה העכבה אלא מצדה: גם לעיין מר בתשובת החכם כמה"ר יעקב בי רב נר"ו שהשיב בענין זה וכתב ששמע שנסתפקו חכמי המקום בדבר והוא תמה ואמר כי לא ידע במה נסתפקו בזה והדבר ברור שהאשה הזאת מגורשת גמורה בלא שום ספק וצריכין אנו למכריע: תשובה עמדתי על תשובת החכם השלם נ"ר וראיתי שכתב בתחלת דברי פיהו וראש מיטב מענהו: כי אולי נסתפקו חכמי המקום לפי שהתנה על מה שכתוב בתורה שהוא התנה שאם יתיחד עמה בפני עשרה לא יהיה גט הא בפני שנים יהיה גט ובכה"ג הוי מתנה על מה שכתוב בתורה דאפילו לא נתיחד עמה אלא בפני שנים ואפילו יותר עד תשעה לא הוי גט דחיישינן שמא קדשה קדושין שניים וכדאמרי' בפרק מי שאחזו ת"ר ראוה שנתיחדה עמו באפלה: ומסקנא דגמר' אלא אמר רבא ה"ק רבי יוסי אומר אף לא ראוה שנבעלה חוששין משום קדושין: ופרש"י ז"ל אף לא ראוה וכו' וכיון שראוה שנתיחדה עדי הייחוד הו הן עדי הביאה וכו' עד ונאמר שאם בזה נסתפקו לא נפקא לן מידי שהמתנה על מה שכתוב בתורה המעשה קיים והתנאי בטל ולא ימנע או נתיחד או לא נתיחד: אם נתיחד בפני עשרה מישראל ואפילו בפני שנים כבר הם קדושין שניים ואם לא נתיחד הרי לא קיים תנאו אם כן לא נפקא

לן מידי אם יהיה מתנה על מה שכתוב בתורה או לאו אלא אם צריך קיום התנאי או תתגרש מיד ולמטה אכתוב בזה דעתי עכ"ל: והנה דפקתהו הבהלה להשיב ולא נתן לבו לידע מה פי' מתנה על מה שכתוב בתורה דודאי אף אם נניח שהתנה בפירוש ואמר דאם יתיחד בפני שנים יהיה גט והיה כתוב בתורה דהמתיחד בפני שנים לא הוי גטו גט בכה"ג לא הוי מתנה על מה שכתוב בתורה וכדאיתא בהדיא בפרק המגרש גבי על מנת שתאכלי בשר חזיר וכו' אמר רבינא כי אמרינן מתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל כגון שארה כסותה ועונתה דודאי קא עקר כלומר שהרי מסר לה הקדושין והרי היא אשתו להתחייב בכולן וכי אתני על מנת שלא אתחייב בא לפחות מתנאי הקדושין האמור בתורה והוה ליה עקר אבל הכא מי קאמר לה לא סגי דלא תיכול חזיר לא תיכול ולא תתגרש:

עד כאן: הם הכא נמי מי קאמר לא סגי דלא אתיחד אם אתיחד קאמר לא יתיחד ותתגרש: וידוע הוא דאין הגרושין מחייבין הייחוד כמו שמחייבין הקדושין העונה והכי איתא נמי פ"ב דנזיר אמר הריני נזיר על מנת שאהיה שותה יין ומטמא למתים הרי זה נזיר ואסור בכולן מפני שהוא מתנה על מה שכתוב בתורה וכו' וכתבו שם התוספ' דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה דכשאמר הריני נזיר חייל עליו נזירות לכל מילי: וכי אמר על מנת התנה על מה שכתוב בתורה: ובטל התנאי ע"כ: וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות אישות וז"ל אמרו חכמים כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל וכו' עד כיצד כגון שקדש אשה על תנאי שאין לה עליו שאר כסות ועונה שאומרין לו בכסות ושאר שהוא תנאי ממון תנאך קיים אבל בעונה תנאך בטל שהתורה חייבה אותך בעונה והרי זו מקודשת ואתה חייב בעונתה ואין בידך לפטור את עצמך בתנאך וכן כל כיוצא בזה ע"כ: וכן כתבו המפרשים ז"ל: וכ"ש למאי דכתבו התוספות בשם רבינו אלחנן ז"ל בכתובות ריש פ' אע"פ דדוקא באומר אין לך עלי דין שאר כסות ועונה אז הוי מתנה על מה שכתוב בתורה אבל על מנת שתפטרי אותי משאר וכו' לא הוי מתנה על מה שכתוב בתורה ופטור וכן על מנת שאין לך עלי אונאה על מנת שלא תשמטנו שביעית לא הוי מתנה אלא באומר על מנת שאין לך דין אונאה על מנת שאין לך עלי דין שמטה וכן על מנת שאין לך עלי דין נזק אבל למחול יכול למחול: ומלבד זה יש חילוק אחר בגוף הענין ימצא אותו המעיין בנקל כי אין צורך באורך: הילכך לא שייך בכה"ג מתנה על מה שכתוב בתורה וזיל קרי בי רב הוא: וכ"ש דאפילו אי הוה שייך למימר בהא מילתא מתנה על מה שכתוב בתורה כמו שחשב הנה בתנאי לא זכר שנים או יותרולא עלו על דעתו ואף על גב דאפשר לדון מכח דבריו כך כדדיקינן אנן לעיל לא כמו שדקדק הוא

כי כפי דקדוקו הוא בצורת דבריו לא יתחייב דבשנים יהיה גט כמו שגלוי וידוע למי שהדבר בהן ויודעין בטיב הגיון ולשון:

מכל מקום איך שיהיה אין לומר בזה מתנה על מה שכתוב בתורה שהרי לא פירש ואין זה תנאי אלא דיוק היוצא מן התנאי ומצינן למימר דלא אמר כך למעט השנים או יותר אלא מעשה שהיה בדעתו לעשות התנה עליו כלומר שכוונתו היתה להתיחד בפני עשרה או שלא להתייחד כלל: ועוד דיחוד בפני שנים שפוסל את הגט דקאמר דכתוב בתורה לא כתיב ולא קרי ואפילו מדרבנן ליתיה דבהא מילתא איכא פלוגתא דרבוותא קמאי וקמאי דקמאי ובתראי דאיכא מיניהו מאן דמכשר בהדיא ופסק כרבי יוחנן דאמר דלא פליגי בית שמאי וב"ה אלא בראוה שנבעלה אבל לא ראוה שנבעלה דברי הכל אין צריכה ממנו גט שני דלא אמרינן הן הן עדי ייחוד הן הן עדי ביאה: וכן כתב הר"ן ז"ל בשילהי פרק הזורק ז"ל ויש שפוסקין כרבי יוחנן דכל שלא ראוה שנבעלה אינה צריכה ממנו גט שני אפילו בנשואה אבל ראוה שנבעלה צריכה ממנו גט שני אפילו בארוסה ע"כ: גם בעל העטור ז"ל אף על גב דחייש לשמא בעל לשם קדושין כרש"י ז"ל גבי גט על תנאי אשר כזה כתב בהדיא דאם נתגרשה בו תנשא לכתחלה וז"ל ומסתברא דגט לא בטיל ביחוד עד שתתגרש לגמרי כגון המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדק שנתנו לה לשם קדושין: אבל גט ישן שכתבו ולא נתנו לה או שנתנו ליד שליש או לידה על תנאי ועדיין לא נעשה התנאי אפילו שנתיחד בעדים אין הגט בטל כדקתני אי זהו גט ישן כל שנתיחד עמה אחר שכתבו לה אבל נתיחד עמה אחר שנתנו לה בטל הגט לגמרי וגבי שליש אמרינן המשליש גט לאשתו לגט ישן אין חוששין וגרסינן נמי הרי זה גיטך כל זמן שאעבור מכנגד פניך שלשים יום לגט ישן אין חוששין שלא נתיחד עמה שמע מינה שאפילו נתנו לה כיון שהוא על תנאי אם נתיחד עמה אין הגט בטל ודינו כדין ישן ואם נתגרשה בו תנשא בו לכתחלה וכן הלכתא ע"כ:

ומה שכתב בחתימת דבריו שאם בזה נסתפקו לא נפקא לן מידי וכו' ודאי דאי הוה שייך למימר בהא מילתא מתנה על מה שכתוב בתורה כמו שעלה על דעתו נפקא לן מידי ומידי דהוי גט לכ"ע אי לאו דיש לדחות דאיפשר להתיחד עמה בע"כ כמו שכתב הוא ונסתפק בו וכתב הדבר באולי ודחה את כללו מפני האולי ותמה על המסתפקים בזה: והוא הוא המסתפק והחוזה אין זה אלא כמי שמכסה השמש בכברה וכופה על הר גדול הקערה: אי נמי איכא לאוקמה גם כן בשנתיחדה עמו בחדר ולא נסתרה: אי נמי בשלא שהו כדי סתירה: אי נמי בשלא נתיחדה לפני שניהם ביחד דלענין התנאי הוי אפשר דהוי יחוד ולענין קדושין לא הוי יחוד ודברים כיוצא בזה: כתבנו זה כדי לרצות את הקלמוס

דהא אמרינן דאין לדברים אלו יסוד בנין ולא ענין ולא ריח ולא טעם כעקר ולא נסתפק בזה שום אדם זולתו ולא עלתה על לב לעולם: עוד כתב ואולי נסתפקו בשני דברים אחרים האחד שמא פייס אותה ומחלו התנאי ולדעת הרמב"ם ז"ל אם מחלו התנאי שניהם הגט בטל ואפילו שנתקיים התנאי אחר זה וכו': עד ואם הספק הוא זה אינו כלום חדא שכבר האמינה לענין היחוד ואף על פי שלא האמינה לענין הפיוס כבר אמרו האחרונים ז"ל דאמרינן דעת המתנה דכיון שהוא האמינה לענין היחוד אם איתא שלא היתה נאמנת לענין הפיוס מה יועיל לו הנאמנות אלא ודאי שכוונת המתנה היתה שתהיה נאמנת לומר לא נתיחד עמי ולא נתפייסתי לבטל התנאי ע"כ ודאי דדמי האי מחבריא כדלא גמירי אינשי שמעתתא דמה ענין יחוד דהוי לקיים התנאי או שלא לקיימו לענין פיוס שפייסה לבטל התנאי ולמחול אותו ולעקור הגרושין אטו לפי שהאמינה בדבר אחד יתחייב שהאמינה בדבר אחר ואם לא יועיל לא יועיל ולא יועיל: ובהדיא כתב שם רש"י ז"ל פרק מי שאחזו וז"ל באומר נאמנת עלי שלא פייסתי וכו' באומר בשעת התנאי ע"מ כן אני נותן לה שתהא נאמנת עלי לומר שלא באתי ונתיחדתי ופייסתי ע"כ:

וכן הביאוה המפרשים ז"ל: ומאן דבעי לעיולי בדברי רש"י ז"ל פילא בקופא דמחטא לא ימצא ידיו ורגליו והאמת יורה דרכו: וכתוב במרדכי בשם רי"בא ז"ל וליחוש שמא פייס וביטל הגט כיון דשם לה זמן קצוב ומשני באומר נאמנת עלי שלא באתי ובטלתי לא אני ולא שלוחי ע"כ: וכן כתב הרשב"א ז"ל שם וז"ל ואף על פי שאף במתניתין איכא למיחש לשמא פייס ניחא ליה למתני חשש ביאה לאשמועינן דאפילו לשמא בא בחשאי איכא למיחש ונפקא מינה דאמר לה נאמנת עלי לומר שלא פייסתי דאכתי חיישינן שמא בא ונתבטל תנאו ע"כ: הא קמן בהדיא דנאמנות הפיוס לא מהני לביאה ולא אמרינן דאם אינה נאמנת על הביאה מה תועיל נאמנות הפיוס כמו שכת' החכם הילכך לא סגי בחדא במקום אחרת וזה דבר פשוט התוספת בו חסרון והאריכות קיצור: ומה שכתב דאמדינן דעת המתנה לאו מילתא היא דלאו לכה"ג אמרינן לה שאם האמינה בדבר אחד נאמר שגם כן היה מאמינה בדבר אחר אם היו שואלין אותו ממנו דזה מוקצה מן הדעת והמחשבה ואין לומר כך בדבר הקל שבקלים כל שכן בדבר של ערוה החמורה להשיאה בו לשוק דאם האמינה בדבר המפורסם דהיינו יחוד בפני עשרה מי מאמינה נמי בפיוס דלית ביה כולי האי וכ"ש דלא האמינה על היחוד אלא אחר הטורח הגדול שהוא לא היה רוצה לגרש לא שלא בתנאי ולא בתנאי כמו שכתוב בשאלה וזה דבר ברור שאינו צריך לפנים ואי אתינא לאמוד דעת המתנה בכה"ג הוא דאמדינן ליה לומר שלא נתכוון בתנאו אלא בנוהג שבעולם כשתהיה מצויה כשיבא להתיחד עמה ואדעתא דהכי הוא

שנתן הגט ולא אדעתא שתהיה נטמנת מפניו וכדבעי' למימר קמן: עוד כתב זאת ועוד אחרת שלא בכל התנאים אמרינן חיישינן לשמא פייס:

והנה הר"ר דוראן ז"ל נת גדר לשנדע באי זה תנאי חיישינן לשמא פייס ולאי זה תנאי לא חיישינן וכו' שלא בכל מקום אנו חוששין לפיוס אלא במקום שמכירין שאינו חפץ בגירושיה כגון ההוא דפרק המביא וכו' עד ובנדון שלנו אין שום רגלים לדבר שהיה רוצה לפייסה ואדרבה רגלים יש שהיה שונא אותה דמאחר שבעלמא ביחוד שני עדים נתבטל הגט וכו' אבל עתה אדרבה שהוא מואס אותה ואינו רוצה בפיוסה אם כן אם נסתפקו לשמא פייס אין חששא בזה כמו שאמרנו והיא מגורשת אם נתקיים התנאי וכו' עכ"ל: והנה זכינו בדין מפי החכם שתלה הדבר בשהיה הבעל חפץ בגרושיה והיה מואס אותה והנה הדבר בהפך המוחלט שהוא היה רוצה ורוצה אותה ואוהב אותה כנפשו ולא גרשה אלא על צד ההכרח שהכריחו אותו לפי שהיה רוצה לברוח ואחר שבא היה מחזר עליה ומבקש אחריה כדי לפייסה ושולח אליה שלוחים אחר שלוחים: וזה דבר מפורסם במקומנו זה אין צריך להאריך בו עם היות שהחכם נבהל להשיב על טופס השטר לבדו טרם ישמע מעשה שהיה איך היה ויתברר אצלו: והנה נעתקה ההקדמה שהקדים מן הדבר אל ההפך ונעתק הדין היוצא ממנה ממגורשת לשאינה מגורשת ויצא לנו מדבריו בהדיא דחיישי' בעובדא דילן לשמא פייס: ובכפא דחק נגרא לאגמועי חלא ביה נשרוף חרדלא: והגדר שגדר הר"ר דוראן ז"ל מדברי המפרשים ז"ל גם רבינו הגדול הריא"ף ז"ל נתן בזה גדר אחר וכתב בסוף תשובתו על ההיא דאם לא אעבור מעל פניך שלשים יום וכו' זה לשונו וזה שאמרת למה לא חששנו בשאר התנאים זה החשש של פיוס כגון ע"מ שאתן לך מאתים זוז וכיוצא בו ודאי בכאן יש לחוש שאם התנאי הוא עליו שמא פייס אותה מחלה לו התנאי בטל הגט ונמצאת אשת איש ונפיק מיניה חורבא אבל אם הוא התנה עליה שתתן לו מאתים זוז או תשמש את אביו אם פייסה אותו ומחל לה התנאי הרי זה גט קיים ונעשית מגורשת מאי איכפת לן בהכי דנחוש לה ומאי חורב' דנפק ביה הילכך ליכא למיחש ע"כ ובנדון שלנו הא והא אית ביה הילכך לית דינא ולית דיינא דחיישי בהא מילתא לשמא פייס ותו לא מידי:

עוד כתב והדבר השני שאמרתי שאולי נסתפקו הוא אולי שזה הבעל קבץ עשרה מישראל והתרה בה שהוא רוצה להתיחד עמה והיא לא רצת' להתייחד עמו וכיון שהעכב' באה מצדה כבר ביטל התנאי הבעל ונתבטל הגט: אם הספק שנסתפקו הוא בזה אין בזה שום ספק דודאי אם היא לא רצתה להתיחד עמו ודאי שלא נתבטל התנאי והגט קיים ואפי' שבא העכבה מצדה: ומשנה שלימה שנינו בגטין על מנת שתשמשי את אבא על מנת

שתניקי את בני וכו' מת הבן או שמת האב וכו' או שאמר האב אי אפשי שתשמשני שלא בהקפדה אינו גט: רשב"ג אומר כזה גט כלל אמר רשב"ג כל עכבה שאינה ממנה הרי זה גט: ופרש"י ז"ל הרי זה גט דכיון דלא פריש מידי לא אכוון אלא להרווחה כל הימים שהוא צריך ומכאן ואילך אינו צריך שלא בהקפדה היא לא הכעיסתו ואפילו הכי שאין העכבה ממנה אינו גט וכל שכן אם בהקפדה רשב"ג אומר בזה גט הואיל ולא הקפידתו ואין העכבה ממנה עכ"ל: הרי בפירוש דלדעת רבנן דהלכתא כותיהו לדעת הרמב"ם ז"ל כיון שלא רצה האב לקבל תשמישה אף על פי שלא היתה העכבה ממנה שאין בכאן קיום תנאי כלל ונתבטל הגט ע"כ: עירוב פרשיות ובלבולים כתוב כאן חדא דהוא הביא כולה מתניתין רישא וסיפא ולא אפיק נפקותא דיליה אלא מסיפא דסיפא דלא רצה האב לקבל תשמישה וכו' וכי תימא משום דקרוב יותר לעניינא דילן ממת האב והבן לא הוה ליה לאיתויי אלא הא מילתא בלחוד על מנת שתשמשי את אבא וכו' ועוד דהוא הביא נמי פירוש רש"י ז"ל על רישא דמתני' דקתני הרי זה גט ואין ראייתו אלא מהסיפא דאינו גט ורישא אדרבה דתקשי ליה טפי כדבעינן למכתב: ואולי כתב לנו כל חלוקות המשנה ואף על פי שיש מהן כנגדו לפי שלא נמצא בגבולינו גמרת גיטין וראוי להחזיק לו טובה: וראייתו מהאי מתניתין דמייתי לאו ראיה היא כלל ולא דמיא הא מילתא להא דילן אף לפי שטתו מכמה אנפי חדא דקא בעי למיגמר קיום הגט מביטולו דהוי קולא מחומר' דאם אמרו להחמיר ולבטל הגט תאמר להקל ולקיים הגט:

ואפילו אם תמצא לומר דלא שנא לאו מילתא היא דהתם אף על גב דתלה הדבר בדעתה וברצונה כיון דלרבנן היכא דקבע לה זמן אמרינן דלצעורה קא מכוין על כרחין דבעי' שתשמש אותו בפועל אם מעט ואם הרבה: וכמו שכתב הר"ן ז"ל בפרק המדיר זה לשונו דבכל תנאי שאינו מתכוין להנאתו אלא לצער את חברו בדוקא מתנה אותו ע"כ: ודברי פשוטים הם: ועוד דאיכא דעת אחרת קצת כמו שיתבאר בחלקי התנאים ואלו הכא גבי עובדא דילן לא תלה הדבר אלא בעצמו ודעת אחרת: ליכא ולא שייך למימר נתכוון לצעורי נפשיה ואף לא לצערה כי היכי דנימא דעד שיתיחד עמה בדוק' קאמר ואי אתינא למיגמר מהכא איפכא אית לן למיגמר דלא אמרו שצריך לקבל האב תשמישה אלא במקום שנתכוון לצערה הא לאו הכי לא הוו אמרי רבנן דלא הוי גט משמע מהכא דבדוכתא דליכא למימר הכי לא בעי' שמוש בפועל אפילו היכא דשייך שימוש: ורישא דמתני' מוכחא בהדיא כדברינו דקתני בה הרי זה גט ואפילו שלאשימשה כלל לפי דעת התוס' והרש"בא והריט''בא ז"ל ומן המפרשים ז"ל דכל שלא באה העכבה ממנה חשבינן לה כאלו שמשה בפועל והגט גט: הם הכא נמי כיון דליכא למימר נתכון לצער והוא טרח

הרבה להתיחד עמה ובאה העכבה ממנה ולא ממנו הוה ליה כאלו נתיחד בפועל ולא הוי גט וכל שכן דהתם אמרינן הכי להקל והכא להחמיר ואין בזה שום ספק ומוכחא נמי הא מילתא טפי מדברי רש"בג דפסקו רבינו תם והתוספו' ומן המפרשים ז"ל כותיה דאית ליה דאפילו בשקבע לה זמן כל שאין העכבה ממנה הרי זה גט וכדאמרינן עלה בברייתא דמציא אמרה תן לי אביך ונשמשנו תן לי בנך ואניקנו אף הכא נמי כיון דתלה הדבר בדעתו הוא כל שאין העכבה ממנו מצי למימר תנו נא אותה לי ואתייחד עמה דמה הוה ליה למעבד ואי לשווייה גיטא קאמר רשב"ג הכי כל שכן לבטוליה כדאמרן: ומה שכתב ואין לאומר שיאמר דשאני הכא דאין האשה מתגרשת לרצונה וכו' שקילא טיבותיה דאין מי שיאמר דברים אלו זולתו ואחר שנהרס יסוד בניינו ונעקר שורש ענייננו וחזרו ראיותיו כנגדו מה לנו לדקדק בפרטים שכתב ואין לאומר שיאמר וכו' דלית בהו משא כלל: גם אין לדקדק עליו במה שהשיב עליהן ואמר דלא היא דדוקא כשהתנאי באי תתני או לא תתני אז הכל תלוי בבעל וכו"דהרי הן בטלי' מצד עצמן יותר משהדעת מבטלת אותן ועל כיוצא בזה נאמר פתח בשור וסיים בבור דמה ענין ביטול התנאי כלומר שעשו תנאי ביניהם ובא הבעל לבטלו לעניינא דילן דהוי נתקיים התנאי או לא נתקיים: ומה שכתב בשם הרא"ש ז"ל דמאי דקאמר דאפי' בעל מנת יכול לבטל התנאי ולמוחלו זהו כדי לקיים הגט ותתגרש לאלתר אבל כדי לבטל הגט ולבטל התנאי בפועל כדי שיתבטל הגט למפרע אין לו שום כח וכו' ע"כ: ודאי דבאותה תשובה לא מיירי אלא בקיום הגט כמו שאמר משום דמעשה שהיה כך היה מיהו ממה שכתב רבינו יעקב ז"ל בנו באבן העזר נראה דלא שנא ליה להרא"ש ז"ל בין כדי לקיים הגט ובין כדי לבטלו שכתב שם זה לשונו ולפי מה שכתבתי למעלה בשם אדני אבי הרא"ש ז"ל דאף בתנאי דמעכשיו יכול לבטל אין חילוק עכ"ל: ומיירי התם בביטול הגט ואף על פי כן מייתי ראיה מדברים אלו שכתב הרא"ש ז"ל גבי קיומו אלא דמכל מקום מצאתי במקום אחר שכתב הרא"ש ז"ל הילכך בנדון זה שתלה ביאתו בעדים ונתן לה גט מעכשיו ליכא למיחש שמא ביטל הגט בדבורו ע"כ: ועם כל זה יש לתמוה על החכם בזה דאטו מפי הרא"ש ז"ל לבדו אנו חיים והנה גדולים ממנו כתבו כך בפרוש אפי' גבי ביטולו: וכן כתב בעל העטור ז"ל על דברי הריא"ף ז"ל שכתב בגנו בעל מנת או במעכשיו אין הבעל יכול לבטל ז"ל וההוא עובדא דמותיב אביי לרבא דההוא דאמר ליה אי לא אתינא עד תלתין יומין ליהוי גיטא ואמר חזו דאתאי ואמר שמואל לא שמיה מתיא ופרכינן אטו התם לבטולי קא מכוין וכו':

דמשמע דמצי מבטל ליה בפירוש ההוא מוקי לה בדלית ביה מעכשיו או שנתנו ביד שליח וצריך עיון דאיכא למימר דעל מנת ומעכשיו לא מהני אלא כשיתקיים התנאי אבל קודם גמר התנאי מצי לבטוליה ויכול לחזור בו כדפרישית לעיל ע"כ: וכן כתב במקומות רבים וכן כתבו נמי מן המפרשים ז"ל גבי גט בעל מנת זה לשונם שמא נתפייס וביטלו שאף על פי ששנינו משהגיע גט לידה אינו יכול לבטלו הכא כיון דעל תנאי נתן ולא נתקיים עדיין התנאי יכול והוא לבטלו ע"כ: וכן כתוב נמי במרדכי פרק מי שאחזו זה לשונו וצריך עיון דאיכא למימר דעל מנת ומעכשיו לא מהני אלא לאחר שנתקיים התנאי אבל קודם מצי לבטולי ויכול לחזור בו ע"כ: וכן דעת הרב הגדול הראב"ד ז"ל: ומה שהביא ראיה מדברי רבי אלחנן ז"ל עד סוף הענין: מי שחננו האל דעת ויש לו מוח בקדקודו יראה שאין בדברים אלו שום ממש וחסרון לאדם להעלותן על ספר ולהשיב עליהן שהן סתורים מצד עצמן: עוד כתב וז"ל ואם רצו לדמות זה התנאי שלנו לאותו התנאי שאמרו בפרק מי שאחזו הרי זה גטך על מנת שתתני לי מאתים זוז דנתינה בעל כרחה הויא נתינה והכא נמי כיון דקבץ עשרה מישראל ורצה להתיחד עמה והיא לא רצתה נאמר שכבר קיים תנאו והעכבה באה מצדה: גם בזה יש לחלק וכו' עד צריך שיסכימו דעת האיש והאשה לבטל התנאי או לפחות שיתיחד עמה בעל כרחה בפועל ע"כ: ודאי דמאן דבעי לאוכוחי מהכא ולדמויי מילתא למילתא לאו בכה"ג קא מוכח לה דבשלמא אי הוה הכא יחוד בעל כרחו הוה מצי למימר כמו שנתינה בעל כרחה הויא נתינה כך יחוד בעל כרחו הוי יחוד אבל הכא ליכא יחוד כלל אלא הכי הוא דמוכחא הא מילתא מהכא שפיר דהא כי אמרינן בעלמא נתינה בעל כרחה הויא נתינה לאו למימרא דבעינן דוקא שיתן הנותן המעות למקבל בעל כרחו בפועל כגון שיכניסם בידו בעל כרחו או שיזרוק אותן לתוך חיקו אלא כל שבא ליתן המעות והאחר לא רצה לקבל בכי האי גוונא נמי הויא נתינ' בעל כרחו והוה ליה כאלו קבלם בפועל וכדמוכח מדברי קצת המפרשים ז"ל ומן התוס' שכתבו שם גבי נתינה בעל כרחו דשמה נתינה דהיכא דאמר ליה שקול זוזך אף על גב דלא קיבל בפועל הויא נתינה ולא הוי עליהם אפי' שומר חנם בהיותם עוד בידו:

וכדאיתא במציעא פרק הזהב גבי ההוא גברא דיהב זוזי אשומשמי וכו' וכדאיתא בתוספתא פרק הגוזל: וכן כתב הרמב"ן ז"ל והביא דבריו הר"ן ז"ל בשבועות פרק שבועות שתים בתרא וכמו שכתב החכם המשיב לקמן זה לשונו דפסק הרמב"ם ז"ל דהויא נתינה בעל כרחו אף ע"פ שלא קבל הבעל המאתים זוז בפועל ע"כ: ואע"פ שאין נראה כך מדברי הרמב"ם ז"ל מכל מקום כך נראה שורת הדין: ודלא כהרשב"א ז"ל בנראה מדבריו

שצריך נתינה בפועל כגון לזרוק את המעות לתוך חיקו או לתוך חצרו וז"ל בתשובה ואפי' לפי דבריו לא קיים תנאו שהרי לא נתן ואם רצה ליתן וזה לא רצה לקבל זה נתחכם לו שהרי לא קיבל כדי שיהא חולט לו וזה מבואר בעצמו שהמראה בעצמו שרוצה לקיים אינו כמקיים עכ"ל: וכבר כתבנו דאין נראה כן מדברי התוספות וקצת מפרשים ז"ל אלא דלעולם הויא נתינה אף על גב דלא קבל: הילכך כי היכי דהתם אף על גב דלא קבל המעות בפועל ולא באו לידו אמרינן דהוה ליה כמו שקיבל והויא נתינ' ונתקיים התנאי אף הכא נמי בעובד' דילן כיון שבא ובקש להתיחד עמה אף על גב דלא התיחד בפועל הוה ליה כאילו התיחד בפועל דאין העכבה אלא מצדה ואפילו שהיה הדבר שלא בפניה לא שנא בהא מילתא נטמנה ממנו או שלא רצתה להתיחד עמו ולא נתנה לו מקום לזה: וקל וחומר הדברים אם אמרו כך להקל כל שכן דאמרינן הכי להחמיר וידוע הוא דאפילו ללישנא קמא דכתב שם רש"י ז"ל וגבי גט דאיסורא הוא לא תקון הלל וכו': איכא למימר דאי אתרמי מילתא כהאי דילן דלאו איסורא הוא דהוי להחמיר דלעולם לכולי עלמא תקן בה הלל דהוי נתינה וקמא תקנתיה ועוד דהתם הוא התנה שתתן לו הזוזים דהוי הוא המקבל והוה אמרינן דעל מנת שתתן לי עד שיהיו נתונים בידו משמע ולפיכך בעל כרחו לא הויא נתינה למאן דאית ליה הכי ואלו הכא שהתנה אם לא אתיחד אבל אם אתיחד לא הוי אלא כאומר הרי זה גטך על מנת שלא אתן לך מאתים זוז אבל אם אתן לך לא הוי גט:

דמשמע אם אתן אני תרצה לקבל או לא תרצה ואם בא ליתן והיא לא רצתה לקבל לית לן בה שהרי עשה מה שקבל על עצמו לעשות והכי נמי איכא למימר הכא גבי יחוד והכי מוכח ממה שכתב הר"ן בשם הרמב"ן ז"ל בפרק שבועת שתים בתרא ז"ל והא דאמרינן פרק מי שאחזו על מנת שתתני לי מאתים זוז ונתנה בעל כרחו אינה מגורשת התם מקבל הוא דאתני ועד שיהיו נתונים לי ממך משמע ע"כ: ומה שדחה בקש ואמר דהתם הוא כמו חוב וכו' לאו מילתא היא דמה לי אי הוי חוב או לא סוף סוף לענין תנאי הגט הא לא קבל בפועל ואפילו הכי אמרינן דהוי כאלו קבל הכא נמי כל שכן דאיכא למימר הכי להחמיר כדאמרן: וכמו שכתבו הרב בעל המגיד והר"ן ז"ל בהא מילתא גופה על דברי הרמב"ם ז"ל דלענין דינא פסק כלישנא בתרא דהויא נתינה אלא שרצה להחמיר בערוה החמורה: ואין להאריך במפורסמות: וכל שכן הכא דלענין דינא לכולי עלמא הוה ליה כאילו נתיחד ואפילו אי הוי לקולא דלית הכא דעת אחרת כלל וכדבעינן למימר קמן בחלקי התנאים בס"ד: ואיני יודע מה עשו הפוסקים לזה החכם דקא תלי בוקי סריקי במילתייהו דאמר זה לשונו דהוי כמו חוב וכמו שדקדקו הפוסקים והרא"ש ובעל המגיד

והר"ן ז"ל וכו' ע"כ: ומאן דקא חזי האי לישנא יחשוב דאינהו נמי כתבו דהוי כמו חוב וזה שקר דאינהו לא דקדקו כך אלא גבי חוב דעלמא אבל גבי גט אדרבה שכתבו התוספות בפירוש דלא דמי לחוב דעלמא וכמו שכתבו שם גבי ההיא דבישוב לא יחזיר לו במדבר הא בישוב מחזיר זה לשונם: ויש לומר דוקא בעלמא פשיטא דהוי נתינה שאין המלוה מפסיד בקבלת הפרעון אבל הכא דעל ידי הפרעון צריך להחזיר הבית וכן על ידי קבלתו הוי הגט גט: לא הויא נתינה ע"כ: וכן כתב משמם הרשב"א והריטב"א ז"ל וזה לשונם וכן מצאתי בתוספו' וז"ל ולפי מה שמוכיח לא דמי לפרעון דחוב דפשיטא שיועיל בעל כרחו של מצוה אם רוצה המלוה לפרוע לו:

והא דהלל דהוצרך לתקן לשכה משום דאינו כפריעת בעל חוב דעלמא שהרי הבית מכור ע"כ: והוא הדין לגט כמו שכתבו הם ז"ל וכן נמי כתב הרא"ש ז"ל ולענין פריעת חוב פשיטא דהוי פרעון וכו' וכן לענין פקדון דתנן פרק הגוזל בתרא הלוה מחברו או הפקיד אצלו בישוב לא יחזיר לו במדבר הא בישוב מחזיר לו אפילו בעל כרחו אלא הכא מיירי בדבר שהוא זקוק לקבל מחבירו וחבירו יש לו לזכות בדבר אחר כנגדו כגון גט על תנאי דמאתים זוז ובתי ערי חומה ע"כ: גם הרב בעל המגיד ז"ל לא כתב אלא דלענין דינא פסק כלישנא בתרא דהויא נתינה אלא דגבי גט כתב להחמיר כדאמרן: והר"ן ז"ל כתב דדמי לחוב ודמי למתנה: וכמה לא חש לקמחיה גברא דקא בעי להתיר ערוה לשוק במילי דכדי וראיה לסתור לומר דהוי כמו חוב וכמו שדקדקו הפוסקים גבי חוב והם כתבו שם בפירוש דלא דמי לחוב: עוד כתב וכדי שיתישבו הדברים אומר שהתנאים בענייני הגט יתחלקו לשנים וכו' עד ובאלו התנאים וכיוצא בהן חיישי' בגמ' לשמא פייס דכיון שמתחלה לא כיונו אלא לתועלתה כדי שלא תתעגן והוא אינו רוצה בגירושיה ודאי דשכיח שמא פייסה ומכאן לפי דעתי יתחדש תשובה אחרת דאמאי בקצת דוכתין חיישי' לשמא פייס ובקצת לא חיישינן דבמקום שהכונה לא היתה לקיום הגט ולקיום התנאי ודאי ראוי לחוש ע"כ: והנה בעל כרחו דבא בכאן בדבריו של מעלה שכתב בשם הר"ר דוראן ז"ל ולא הרגיש בעצמו דהוא כתב לעיל דלאו בכל מקום אנו חוששין לפיוס אלא במקום שאינו חפץ בגירושיה וכו' על כרחין הוא הטעם שכתב כאן ז"ל כדי שלא תתעגן והוא אינו רוצה בגירושיה והיינו שלא היתה כונתו לקיום הגט והתנאי שכתב והכל עולה לסגנון אחד לבעלי העיון: אף על פי שעשאה הוא תשובה אחרת להגדילהכמות: וכבר כתבנו למעלה בזה מה שיש בו די וכתבנו דבנדון שלנו לעולם לא היה רוצה בגירושיה כלל ולא בקיום הגט והתנאי אלא שהמסדרים שאלו ממנו דבר זה כדי שיהיה הדבר בפרסום אבל לא שתטמין את עצמה:

עוד כתב זה לשונו וגם ודאי צריך שיהיה היחוד בפועל בהסכמתה ע"כ: הנה שם המבוקש לתולדה ודאית בלתי ראיה אפי' מסופקת וכל שכן שדבריו בזה נראין כסותרין זה את זה דהוא כתב לעיל דצריך לפחות להתיחד עמה בעל כרחה בפועל ע"כ: ואם צריך שיהיה בהסכמתה היכי שייך לומר בעל כרחה והרכבת ההפכים מן הנמנע: וכן נמי כתב לקמן שאולי כונתו היתה שיתיחד עמה בפתע פתאום ואפי' אחר זה צעקה הנערה בחוץ ע"כ וצעקה והסכמה לא יסכימו: ואין לדקדק אחריו בדברים שבאו אחר זה ובמה שכתב שהיחוד עמה אין בידו לקיימו וכו' אחר שנסתרו היסודות ונפל הבנין: עוד כתב והא דאמרינן בגמרא הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז דאיכא תרי לישני בגמרא וכולי וכפי מה שהנחתי כשהתנאי הוא מורכב שתולה בדעתה ובזולתה שצרי' דעת השני' א"כ איך פסק הרמב"ם ז"ל דנתינה בעל כרחו ואף על פי שלא קבל הבעל המאתי' זוז דהויא מגורשת ע"כ: הבו ליה אפריון להחכם נ"ר שעורר על דבריו ספק כזה ולא מצא ידיו לדחותו ונפל במה שברח דהנה כ' דבזה התנאי אית ביה דעת אחר' והניח בהנחה דבתנאי דאית ביה דעת אחרת בעינן דעת שניהם: ועל כרחין דלישנא בתרא סוף סוף עקרה זאת ההנח' לפ' דבריו שכתב וללישנא בתרא לא תלה התנאי אלא בה לבדה ואף על פי שלא יקבל אין חשש בזה ע"כ: וכל שכן היכא דאיכא למימר דלא תלה התנאי אלא בו לבדו שיתיחד ואף על פי שלא תתרצה להתיחד אין חשש בזה: וידוע הוא דבהאי תנאה דמאתים זוז איכא דעת אחרת טפי מדילן כמו שיתבאר: ואין להכחיש המציאות: עוד כתב דימשך מזה דללישנא בתרא דנתינה בעל כרחו הויא נתינה מפני שסברתם שהבעל תלה בדעתה והוה ליה כתנאי דלא תשתי יין ולא תלכי לבית אביך שהכל תלוי בה ע"כ: ודאי דגלוי וידוע אפילו לשתויי יין דלא דמי האי תנאה להך דלא תשתה יין דבאידך ליכא דעת אחרת כלל:

ולא שייך התם ואין מחלוקת במציאות וסברתם ידועה לכל יודע דעת אלא שהוא הביא חובתו בפי קלמוסו וחתם דבריו בהפך סברתו: והביא ראיה לדברינו שלא במתכוין דכתב דהאומר דעל מנת שתתני לי מאתים זוז הוי כעל מנת דלא תשתי יין שהכל תלוי בדעתה: וכל שכן וכל שכן דאיכא למימר הכי במילתא דילן דעל מנת שלא אתיחד הוי כעל מנת שלא אשתה יין או אשתה או על מנת שאוכל דבר פלוני או לא אוכל או אלך למקום פלוני או לא אלך דהכל תלוי בדעתו לבדו וליכא דעת אחרת כלל והכא להקל ודילן להחמיר כדאמרן וכדבעינן למימר קמן: ואני תמה ונפלא הפלא ופלא אמאי שביק דעת רבינו האיי גאון ז"ל ואותן שפסקו בפירוש כלישנא בתרא ונתלה בסברת הרמב"ם ז"ל וכתב עליו בשלוח שפסק כלישנא בתרא אחר שכתב הוא בפירוש שהגט פסול ואחר

שכתב עליו הרא"ש ז"ל דלדעתו הוי ספק מגורשת: והריט"בא ז"ל כתב בהדיא שפסק כלישנא קמא: ואם הרב בעל המגיד והר"ן ז"ל פלפלו ודקדקו בדבריו דלענין דינא סבירא ליה דהלכתא כלישנא בתרא אבל למעשה כתב דפסול משום חומרא דאשת איש הוה ליה לפרושי מלתיה ולא לכתוב עליו בשלוח כך: והנה סרו כל טענותיו הסובבות על זה הציר ונתבארו עיקרו הדברים אשר נעלמו מעיניו: ואם באנו להשיב על כל קוץ וקוץ ירבו עלינו הדברים: עוד חתם דבריו בפתח אמריו וחזר לענייננו הראשון וכתב וז"ל ומענין אם תהיה מגורשת מיד כיון שהתנאי מתנה על מה שכתוב בתורה וכו' ודאי דדברים נכוחים וטובים כאלו ראוי להתחיל בהן ולסיים בהן נכנס בכי טוב ויצא בכי טוב וכבר נכתב בזה מה שיש בו די ויותר מדאי: עוד ראיתי בסוף אמריו שתמה על החכם שניתן לפניו אותו גט באותו תנאי: ואיני יודע על מה תמה ומה שמץ דבר נמצא באותו תנאי שתצלנה שתי אזניו ממנו:

והנה בגמרא איכא כמה תנאים מכמה מינים מחולפים ודוגמת זה מצינו בהדיא בההיא דאם לא אעבור מכנגד פניך שלשים יום אליבא דמאן דאמר מאן פניך תשמיש ומתנה על מה שכתוב בתורה ליכא הכא כמו שחשב: ומה עשה החכם המסדר כלום אמר לה בוא בצור והטמן בעפר מפני בעליך או עלה על דעתו או על דעת זולתו שהיתה נטמנת וכל שער עמי יודע שהקטן שבחכמי המקום יכול לעמוד לבדו על מעשה הגט ויורה יורה ידין ידין: ואין זה דין דבעי שלשה כמו שכתב: ומי יתן ידעתי אם הוא הוא מושיב עמו שני תלמידי חכמים כשנותן הגט או לא: ואלו לא היה נמצא בנתינת הגט ובעשייתו אלא הסופר שלנו לבדו יספיק ויספיק כי הוא מוחזק אצלנו ואצל כל חכם לב שיודע בטיב גטין וקדושין ומהיר במלאכתו יותר מכמה חכמים מחוכמים וכל שכן בהמצא אתו חכם רשום כמו שנמצא בנתינת אותו גט: והאמת כי מן הראוי היה לי מדבריו עיני להעלים: כי מי הקדימני ואשלם: אלא שראיתי כי לא יאות העלם העין מדבר אשר כזה: החזק הוא אם רזה: התלוי באיסור ערוה החמורה ולכפות על התורה פסכתר ולדחות האיסור הברור מפני ספק ההיתר: מצורף להפצרת חבירי שהפציר בי לחוות אף אני דעי: ושמעי ורעי: בראותם רוב החפץ והבהלה שנבהל להשיב טרם יקשיבו ולהכנס בלא בר: לזרות ולהבר: ולפסוק הדבר: באתרא דלאו דיליה ולרדותנו בתוך ביתינו: ישית ידו על כלנו: מי משלנו: אשר כזאת תעלה על רוחו: ולפני גדולים ישפוך שיחו: לבלי חוק: אף כי ישא דעי למרחוק: להכות הספים ולהרעיש הכפתור: במעשים לסתור: ודברי קנטור: אשר אין להם לא שורש ולא ענף לא קרסולים ולא כנף: לא בנין ולא ענין: עם היותו יודע כי תהלה לאל יש אתנו יודע עד מה: וכמה וכמה: חכמים שלמים וכן רבים: ונגד פניהם

נבונים: עוקרים הרים וטוחנים: זה בזה ומוציאין קמח סלת מנופה: בשלש עשרה נפה: בשפה רפה:

אין לפניהם שאת קול גבוהה וקשה: ובקול ענות חלושה: מגעישים האשישים: ומחזקים השרשים: לא ינטה לארץ מנלם: ודבריהם יקום לעולם: וכען בעינן למיכתב מאי דאתחזי לעניות דעתין בעניינא דהאי גיטא: וקודם כל דבר אקדים הקדמה ואומר: דבר ידוע הוא ומושכל שכל התנאים הנעשים בגט אינן באים כי אם מצד האיש שהאשה מתגרשת בעל כרחה וזה דבר ברור ואין צריך להאריך בו: והתנאים האלו כפי המתחייב מצדדי האפשר הן תנאי שתלה האיש בדעתה של אשה ולא בדעתו או שתלאו בדעתו ולא בדעתה או בדעת שניהם בשוה: או שלא בדעת שניהם: התנאי שתולה בדעתה כגון על מנת שלא תשתי יין על מנת שלא תאכלי דבר פלוני על מנת שתאכל אותו וכיוצא בזה: התנאי שתולה בדעתו כגון אם באתי אם לא באתי אם אעשה דבר זה אם לא אעשה: התנאי התלוי בדעת שניהם על מנת שנעשה דבר זה: על מנת שלא נתייחד זה עם זה על מנת שנאכל יחד דבר זה ומזה המין הוא תנאי הפיוס אם לא אפייס אותה מכאן ועד שלשים יום שצריך היא לפייס והיא להתפייס וכמו שכתב הרמ"ה ז' דלישנא דמפייסנא עד דמפייסנא משמע ואפילו למאן דאמר אם לא אטרח לפייס בדבר גדול משמע מכל מקום צריך לפייסה בדבר גדול שדרך להתפייס בו ואם פייסה בפחות מזה ולא נתפייסה הגט גט שהרי לא נתפייסה: וסוף סוף צריך הוא לפייס והיא להתפייס או ליתן דבר שדרך להתפייס בו דאז הוי כאלו נתפייסה: התנאי שאינו תלוי בדעת שניהם אלא בזולתן כגון על מנת שירצה אבא על מנת שירצה אביך על מנת שיעשה פלוני דבר זה או לא יעשה וכיוצא בזה: ויש תנאי מורכב מדעת אחרת עם דעתן כלומר שיתלה התנאי בעצמו או בה: ויצרף זולתן כגון על מנת שתשמשי את אבא על מנת שתניקי את בני או את בן פלוני: על מנת שתתן לאבי כך וכך: או על מנת שאשמש אני את אביך או שאתן לו כך וכך:

ומזה המין המורכב גם כן שיהיה התנאי לדעת' בהצטרפותי הוא עמה או לדעתו בהצטרפותה היא עמו כגון על מנת שתתן לי מאתים או על מנת שאתן לך כלומר שתהיה היא נותנת והוא מקבל או בהפך: ויש תחת זה המין חלק אחר והוא שלא יהיה לאחד מהן עם האחר כל כך הצטרפות אלא שיהיה תלוי בדעתה ושייך הוא בדבר או תלוי בדעתו ושייכא איהי ביה: כגון על מנת שלא אבא אצלך לביתך או אבוא על מנת שלא אתיחד עמך או אתיחד על מנת שלא תבא אצלי או תבוא על מנת שלא תתיחדי עמי או תתיחדי וכיוצא בזה: שאין אחד מהם מקבל שום פעולה מחבירו: ואמנם התנאי

שתולה בדעתה של אשה לבדה יש בידה לבדה לקיימו או שלא לקיימו: וכן הדבר התלוי בדעתו לבדו הנה הוא מסור בידו לקיימו או שלא לקיימו: והתלוי בדעת שניהם צריך דעת שניהם: וכן התלוי בדעת אחרים הדבר מסור בידם אם ירצו אם לא ירצו אם יעשו אם לא יעשו והדבר התלוי בא' מהם בהצטרפות זולתו כגון על מנת שתשמשי את אבא או תניק את בני וכו' הדבר מסור בידה לשמש או שלא לשמש להניק או שלא להניק: ואם מת האב או הבן אם לא נקבע זמן לשמוש להנקה הגט גט: ואפילו שלא שמשה כלל לדעת התוספות והרשב"א ז"ל: ולדעת רש"י והרמב"ם ז"ל והוא ששימשה והניקה לפחות יום אחד: אבל אם יש זמן מוגבל לשימוש או להנקה ומת האב או הבן או שלא רצה האב לקבל תשמישה בהא מילתא פליגי רבנן ורשב"ג בפרק מי שאחזו: רשב"ג אומר כיון שהיה תלוי בדעתה לעשות ולא באה העכבה מצדה נתקיים התנאי והגט גט: ורבנן אמרי כיון שהתנה עליה באותו דבר כדי לצערה על כל פנים צריכה לעשות בפועל וכיון שלא עשתה בפועל לא נתקיים התנאי ואין הגט גט: ואיכא מאן דפסק כרבנן וכן פסוק הרי"אף והרמב"ם ומן המפרשים ז"ל: ואיכא מאן דפסק כרשב"ג וכן פסק בספר הדינים שחיבר רבינו יהודה הכהן תלמידו של רבינו גרשום מאור הגולה ז"ל:

וכן פסקו התוספותור"ת ומן המפרשים ז"ל: גם בעל מנת שתתן לי מאתים זוז הדבר מסור בידה לקיים או שלא לקיים ואם באה לקיים ולא רצה הבעל לקבל המעות בהא מילתא נמי איכא פלוגתא דקמאי ובתראי דאיכא מאן דאמר דנתינה בעל כרחו הויא נתינה וכמו שפסק רבינו האיי והרמ"ה ז"ל: וכן נראה שפסק הרמב"ם ז"ל להלכה אבל לא למעשה: ואיכא מאן דפסק דלא הויא נתינה וכן פסקו הרבה מן המפרשים ז"ל: ואמנם הדבר התלוי באחד מהם ושייך באחר כגון על מנת שלא אתיחד עמך וכו' כיון שאין מקבלת ממנו שום פעולה ולא הוא ממנה אלא בשב ואל תעשה ודאי אם בא להתיחד עמה אף על פי שלא רצתה היא או שנטמנה כהאי עובדא דילן אין בכך כלום שהרי התנאי לא היה תלוי אלא בדעתו לבדו והיינו דלא קאמר אם לא תתיחדי עמי אם היה תולה בדעתה או אם לא נתיחד זה עם זה אם היה תולה בדעת שניהם: אבל לא קאמר אלא אם לא אתיחד ואם אתיחד וכיון שהוא עשה כל מה שהיה לו איפשר לעשות ולא באה העכבה כי אם מצדה הרי הוא כאלו נתיחד בפועל והרי היא אשת איש גמורה לכולי עלמא: ואפילו שלא קבץהעשרה בפועל אלא שבא לקבצם ולא נמצאת היא הוה ליה כאלו קבצם דכיון דנטמנה היא למי היה מקבצם ומאי נפקא ליה מינה והלא לא היה התנאי אם לא אקבץ עשרה מישראל ואם אקבץ אלא אם לא אתיחד עמה בפני עשרה ואם אתיחד ואנה היא להתיחד עמה: הילכך הקיבוץ בכאן הוא פועל בטל ותו לא מידי: וכבר כתבנו דמוכחא

הא מילתא שפיר מרישא דמתני' דעל מנת שתשמשי את אבא על מנת שתניקי את בני ומת האב והבן וקתני הרי זה גט ואפילו שלא שימשה והניקה כלל ומשום דליכא לפי דעת הר"י והרשב"א והריט"א ומן המפרשים ז"ל: ומשום דליכא למימר הכא נתכוון לצערה ולא עיכבה היא דמאי הוה לה למעבד: הכא נמי אף על פי שלא נתיחד כלל כיון דליכא טעמא דלצעורי קא מכוין הוה ליה כאלו נתיחד בפועל דמאי הוה ליה למיעבד: וכ"ש לדעת רשב"ג דאמר כל עכבה שאינה ממנה הרי זה גט: דאיכא למימר נמי הכא כל עכבה שאינה ממנו אינו גט: וכבר כתבנו דפסק ר"ת והתוספות ומן המפרשים ז"ל כותיה: והכי נמי מוכח מההיא דעל מנת שתתן לי מאתים זוז להנהו דפסקי כלישנא בתרא דנתינה בעל כרחה הויא נתינה והוי גט ואף על פי שלא נתקיים התנאי בפועל וכ"ש בנדון שלנו דהוי להחמיר וכ"ש דאפילו ללישנא קמא לא קאמר רש"י ז"ל דלא תקן הלל דהויא נתינה או דלא קמא תקנתיה אלא משום דאיסורא הוא אבל היכא דליכא איסורא כהכא דהוי להחמיר לעולם אימא לך דתקין ביה דהויא נתינה: תדע דהא בהדיא קאמר רבא התם דמתקנתו של הלל משמע דבעלמא לא הויא נתינה ולא שנא גט ולא שנא ממון: והשתא דתקין בכלהו מילי קמא תקנתיה היכא דליכא איסורא כדאמרן: ועוד דבכמה דוכתי כתבו ז"ל דאמרינן דעת הבעל וכמו שכתבו התוספו' גבי רישא דמתני' דלעיל דעל מנת שתשמשי את אבא ומת האב והבן וכו' ז"ל רישא בדלא פריש וכיון דלא פריש אומדין דעתו שלא נתכוין אלא לימי הצורך וכיון דמת אין כאן צורך ע"כ: והכי נמי מוכח בגמרא גבי תיובתא דהאומר לחברו קונם שאתה נהנה לי וכו' דמהדרי' התם הכי השתא התם דלצעורה קא מכוין הכא משום הרוחה הוא: משמע בהדיא דאזלינן בתר כוונה וכן כתבו מן המפרשים ז"ל דאזלינן בתר אומדן דעת הבעל בתנאי הגט: וכתב הריט"א ז"ל כיון דמדאורייתא אזלי' בתר אומדן דעתיה כמאן דפריש להאי דעתא כתנאיה דמי ע"כ: והכא בנדון דידן פשיטא ופשיטא דלא נתכוון בתנאיה אלא בנוהג שבעולם ועל התכונה שהיתה בשעת התנאי שהיתה מצויה לא שתהיה נטמנת ממנו וכ"ש במקום שלא היה בלבו לגרשה כלל: ומי הוא זה ואי זה הוא שיקל ראשו להקל בדבר של ערוה בלא ראיות ברורות ערוכות בכל ושמורות:

אף כי איכא למיחש נמי בהא מילתא לשמא פייס ובטלו הגט מדעת שניהם ולא אומר שמא אלא קרוב הדבר מאד שפייס אותה ונתפייסה באותו זמן שהביא לאביה הערב במזונותיה וכמו שנראה מתשובת הר"יאף ז"ל דאפילו כשהגט נתון בעל מנת או במעכשיו חיישינן שמא פייס אם לא האמין אותה על הפיוס וזה נראה דעת הרמב"ם ז"ל פ"ט: וכן כתב הרמב"ן ז"ל נראה לפי גרסת הספרים דגרסינן הכא על מנת למדנו

בפירוש שהנותן גט לאשתו אף על פי שאמר לה מעכשיו אם התנה עליה תנאי ובטלוהו שניהם בטל הגט שאין התנאי כלום מאחר שבטלו אותו ואינם רוצים שיהיה תנאי לפיכך האומר לאשה על מנת שתתני לי מאתים זוז אם רצו שניהם ובטלו התנאי הגט בטל אף על פי שנתנה לו אחר כך כאלו לא נתקיי' הוא וכן דעת הרמב"ם ז"ל ע"כ: וכן הביאו דבריו הרשב"א והריטבא והרב בעל המגיד והר"ן זכ"ל: הילכך לעולם חיישינן הכא שמא פייס כיון שלא האמינה על הפיוס כדאמרן לעיל: וכ"ש לדעת אותן המפרשים שכתבנו דבריהם לעיל דאפי' גט הניתן בעל מנת או במעכשיו יכול הבעל לבטלו לבדו שלא מדעתה ואי איכא דמותיב והא לא אמרינן הכי אלא כשבא הבעל וערער אבל הכא לא ידעינן אי מערער או לא: ליתא דבהדיא כתב הרשב"א ז"ל בפרק מי שאחזו וזה לשונו וליחוש שמא פייס שמא יבוא הבעל ויערער לומר שפייס קאמרינן אבל לאו משום חשש ערעורו של בעל אנן לא חיישינן דאף על גב דמית ליה בעל הרי זה גט פסול כיון דמעיקרא פסלינן ליה בערעורו של בעל תו לא מכשרינן ליה דומיא דגטין הבאים ממדינת הים דלא פסלינן ליה כי לא אמר להו בפני נכתב וכו' אלא משום ערעורו של בעל ואפי' הכי לעולם פסול ואף על גב דמית ליה בעל ולא ערער ע"כ: וכן היא דעת הרמב"ם ז"ל פ"ט דלעולם חיישינן לפיוס היכא דאיכא למיחש ליה והגט פסול:

וכן נראה דעת הרי"ף ורוב המפרשים ז"ל ואע"ג דאיכא מאן דכתב דאפשר דכל היכא דבעל לא מערער אנן לא חיישינן להכי ע"כ: אין לחוש לדבריהם וכל שכן במקום שהם מקילין כהכא וכל שכן דאף אינהו נראה דהם מסופקים בדבר וכל שכן במקום שהבעל מצוי בגבול ארץ מצרים ליתן גט אחר בלא תנאי או לחזור לאשתו אם תתרצה לו: ואין לך בדבר אלא מקומו ושעתו ושלום על דייני ישראל הדנין דין אמת לאמתו: ראש הסדר: ואדר האדר: ושורש היקר: ולשכל ולתבונה עיקר: החכם השלם נר"ו: לב ירושלים לשמע אזן שמעתיך: ומעלות תהלותיך ספרו לפני: ושאון המון חכמתך וטוב מדותיך ויושר הנהגותיך עלו באזני ועתה הן הראני החכם נ"ר את כחך ואת ידך החזקה: בקומך לערוץ לנתוש ולפרוץ: ולהאביד ולהרוס כמורג חרוץ: בעל פיפיות תלפיות במגדל הפורח: מלוח עלי שיח: לפתח חרצובות קדושי העלמה ולהתיר אגודות מוטה הואלת: ולשבור עול עגוניה כח אזרת: כן דברת ויפה דברת: ישר כחך ששברת: כי בלי ספק אם התנאים נעשו כתקנן כנזכר בשאלה אין שם ריח קדושין כלל שהרי לא קיים הארוס את התנאי ולא קבלה הארוסה שארית המעות ולא באו לידה לא מדעתה ולא בעל כרחה: והיא לא נטמנה ולא חלו בה ידים ליתן לה המעות ואמרה איני רוצה בהן ודבר זה מוכרח מכח השאלה אשר באה תשובת החכם עליה: והדין בזה פשוט לא נעלם מעיני מי שלא ראה

מאורות השכל מימיו: ולא על המשיב לבדו אני תמיה אלא אף על השואל על דבר אשר כזה הפשוט והברור וראיתי לזה החכם המשיב שהניח הנחה בלתי צודקת מהנראה לדמיונו למלאת רצונו: והיא שהאשה לא רצתה לקבל המעות עם היות שהשלשה פעמים שזכר זה הלשון לא כתב אלא לא רצה לקבל והיה נראה דקאי אאביה: אלא דמכל מקום הדעת נוטה דאין כוונתו אלא על האשה ובמקום לא רצתה כתב לא רצה: ואע"ג דשלשה פעמים הויא חזקה: אפשר שלא הרגיש בשיבוש הלשון:

עוד כתב שם שכפי הנראה שם המעות בבית דין ואמר לבית דין ראו שקיימתי התנאי ע"כ: ומי יתן ידעתי מאי זה מקום נראה זה ואדרבה דמהשאלה אין נראה כן שכתבו שם שנתן המעות ביד הדיין וביד ה"ר מאיר כדי להוליכן לארוסתו והעיד עליו שעשה אותו שליח להוליך המעות ובאותה שעה נתקוטטו לסבת הסבלונות כי לא היו מן המנין: ונטרפה השעה ונכנסו הפשרנים ביניהם ונפרדו זה מזה: כל זה פשוט שם: ובעלי ההגיון קורין לכיוצא בזה המשא והמתן המתוחבל שמרכיב הדברים על התהו ומתחיל לישא וליתן בהן ולהביא ראיות עליהם אי נתינה בעל כרחה הויא נתינה או לא ונתינה אין כאן: ואף אם נניח ששם המעות בבית דין כמו שכתב דבר שלא היה לא תועיל ולא תציל: ובהדיא כתב הרשב"א ז"ל בתשובה גבי נתינה בעל כרחה זה לשונו ולא עוד אלא שלוחו וכו': עד וכן כתב הראב"ד ז"ל משם גאון בתשובה שאם אין יציאה על הקרן כי יהיב לשליח בית דין לא מיפטר ותדע שאם אין אתה אומר כן תקנת הלל שיהיה חולש מעותיו ללשכה למה והא דינא נמי הכי הוא בעלמא ע"כ: וכבר כתב כ"ת בזה מה שיש בו די: ודברי חכמים אין צריכין חזוק: עוד שבתי וראה שכתב בתשובתו זה לשונו: ואם תאמר אינו רוצה לומר אלא שיתן הנותן ויקבל המקבל בעל כרחו וכו' לא היא שהרי אמרו בפירוש בתוספות וגם בשאר הפוסקים דלדעת מי שאומר נתינה בעל כרחה הויא נתינה אפי' שלא קבלן אין חששא בזה אלא שאין החיוב אלא על הנותן ליתן וכן נראה מלשון התוספות וכו': עד ואם איתא דלמאן דאמר נתינה בעל כרחה לא הויא נתינה עד שיקבל מדעתו: מה תירצו התוס' במה שאמרו יעשוהו בית דין לקבלן בעל כרחו והרי הוא סובר דלא שמה נתינה אם כפוהו לקבל: אלא ודאי בין למאן דאמר שמה נתינה בין למאן דאמר לאו שמה נתינה אם קבלה המקבל אפי' על ידי כפייה שמה נתינה עכ"ל: העולה מדבריו דלית בין לישנא קמא ללישנא שנא בתרא אלא דלליש נא קמא אם לא קבל המעות בידו בפועל לא הויא נתינה ואם קבלן אפי' בעל כרחו הויא נתינה: וללישנא בתרא אפי' לא קבל המעות בידו אלא כל שאמרה לו שקול זוזך אפי' שלא רצה לקבל בפועל הויא נתינה: ודברים כאלו אסור לשומעין כל שכן להשגיח בהן ולהשיב עליהן:

ומאן דלא ידע מעולם צורתא דשמעתא לא מסיק אדעתיה כי האי מילתא: וקושטא דמילתא דלמאן דאמר לאו שמה נתינה אפי' קבל בפועל לא הויא נתינה עד שיקבל מדעתו: ולמאן דאמר שמה נתינה נראה דאפילו לא קבל בפועל הויא נתינה: ומה שכתב בשם שאר הפוסקים לא דבר נכונה: גם מה שרצה לדקדק מדברי התוספות שיבוש גמור הוא: והתימה כי אפילו דברי עצמו אינו שוקל שבתחלת דבריו כתב ז"ל שהרי אמרו בפירוש בתוס' וכן בשאר הפוסקים וכו' ובסמוך כתב וכן נראה מדעת התוס' שהקשו וכו' משמע דלאו בפירוש איתמר ואיברא ודאי דלאו בפירוש איתמר ולא מכללא איתמר ולא מדקדוק איתמר ואינו יודע בזה מה הוא שח ונעלם ממנו פתרונם של דברים דמה ענין עשוי בית דין שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני ומחזיר הבית לבעלים לנתינה בעל כרחו אי הויא נתינה קבל בפועל או שלא בפועל דאפילו אי הוי דינא דנתינה בעל כרחו לא הויא נתינה קבל או לא קבל: הנה בית דין יכולין לכוף אותי לכך: תדע דאפילו בגירושין עצמן שהוא דבר של ערוה יש מקומות שכופין אותו בית דין עד שיאמר רוצה אני לגרש ולא הוי גט מעושה וכל שכן שיכולין לכוף אותו על לקיחת המעות כדי שיחזיר הבית לבעלים כיון שיש עליו מן הדין לקבלם וכמו שכתב הרשב"א ז"ל כשהביא דבר זה בשם התוס' ז"ל ואם תאמר לרבא מפני מה היה נטמן כיון דנתינה בעל כרחו לא הויא נתינה: יש לומר שאם לא היה נטמן היו בית דין כופין אותו עד שיאמר רוצה אני כיון שיש עליו מן הדין לקבלם ע"כ: הילכך כיון שיש עליו מן הדין לקבלם דין הוא לכוף אותו כ"ש דסוף סוף כשהוא אומר רוצה אני נמצא שקבלן מדעתו והוי תחלתו באונס וסופו ברצון: מיההראיה על שאין צריך לקבל בפועל למ"ד הויא נתינה הנה היא כתובה בעקיצי תואנותיו באותו דבור עצמו של התוס' סמוך לאותן דברים שכ' ולא הרגיש בה וז"ל שם וכן בהזהב כי אמר ליה שקול זוזך לא הוי אפי' בשומר חנם וטל כרחין דמיירי בשלא רצה האחר לקבלן ונשארו בידו דהיכי שייך למהוי עליהו כשומר חנם אם קבלן האחר בעל כרחו בפועל: והכי נמי מוכח בתוספתא דפרק הגוזל ומהמרדכי בפרק מי שאחזו: ודלא כהרשב"א ז"ל דנראה מדבריו בתשובתו שצריך נתינה בפועל וכתב שם והמראה עצמו שרוצה לקיים תנאו אינו כמקיים: וכבר כתב עליוכ"ת בזה מה שיספיק: ואלמלא שהיו כתובים אצלי הגהות אלו על דבריו קודם שראיתי קונטריס כ"ת לא הייתי מטריח קלמוסי בדברים כאלו אלא לא עמדתי עליו עד אתמול ולא היה לי פנאי אפולו לעבור עליו: עוד רצה להוכיח דבר זה אחר שהכניס דברים אחרים בנתים מדברי הרמב"ם וכתב זה לשונו וגם תראה בפירוש מלשון הרמב"ם ז"ל שאפילו לא קבל המאתים זוז הרי היא מגורשת והטעם שהכל תלוי בדעת הנותן שכן כתב בפ"ח נתנה בעל כרחו והוא אינו

רוצה לקבל הרי זה פסול עד שתתן מדעתו וכו' עד שכך כתב והוא אינו רוצה לקבל עכ"ל: ולא הבין דברי הרמב"ם ז"ל ולא ירד לסוף דעתו דמה שכתב הרמב"ם ז"ל והוא אינו רוצה לקבל לאו דמימרא שלא רצה לקבל ונשארו ביד האשה דלאו להכי נחית אלא לומר דלא הוי פסול עד שתהיה הנתינה בעל כרחו: וגם הקבלה.

אבל אם נתנו לו המעות בעל כרחו כגון שזרקו אותן לתוך חיקו או שהכניסו אותן בידו בעל כרחו ואחר כך נתרצה בהן דוגמת תחלתו באונס וסופו ברצון בכי האי גונא לא הוי פסול ודיקא דקאמר נתנה בעל כרחו והוא אינו רוצה לקבל משמע דהוה התם נתינה בפועל ועוד דאם איתא דבשלא קבל המעות כלל מיירי נמצאו דבריו כסותרין זה את זה דמשמע מהכא מאומרו והוא אינו רוצה לקבל דלא הוי פסול אלא בכי האי גוונא דלא רצה לקבל המעות ולא באו לידו אבל אם באו לידו אפילו בעל כרחו הויא נתינה כמו שכת' החכם המשיב דהויא נתינה לכולי עלמא: ומאומרו בחתימת דבריו עד שתתן מדעתו או שיקבל מדעתו כפי גרסת הספרים של כתיבת היד נראה בהפך דאפילו שקבלן בפועל לא הוי נתינה אם לא יהיה מדעתו: ולפי דברי זה החכם הכי הוה ליה למימר נתנה לו בעל כרחו והוא אינו רוצה לקבל הרי זה פסול עד שיקבל בידו והוי לישנא דוקא ורבותא טפי אלא לעולם כדאמרן וזה דבר ברור אינו צריך לפנים ואין לדקדק אחר לשונו שכתב שם ואפי' שלא קבלן וכו' אחר שנעקרו הדברים מעיקרן: עוד דחה טעם הסבלונות באנן סהדי ואנן סהדי שהרוצה להשלים תנאו של ט"ו אלף לבנים לא ישלח סבלונות של כלים בלא שומא: ומה שכתב בסמוך לזה אין לו ריח ולא טעם כעקר: עם היות שכתב שהדבר פשוט בכמה דוכתי ולא זכר אחד מהם ואדרבא דדבר פשוט הוא שאם היה מתנה בסך מעות ובסבלונו' של כלים כמו שנז' שהכלי' אינן נחשבין מהמעות אלא מהסבלונות ותימה על זה החכם יפסוק הדין מאנן סהדי ומהנראה למראה עיניו מעיקר השאלה ומכפי הנראה ואינו נראה:

גם הראיה של אצטלית הנה נעלם ממנו יסוד הענין דטעמא דאמרי רבנן אצטלית דוקא מפני שנתכוון לצערה והכא גבי קדושין האי טעמא ליכא אבל לפי דרכו שלא חילק בזה הנה היא ראיה גדולה לדעת כ"ת דדבר ידוע הוא דמעות חשיבי טפי מכלים ואפילו הכי אם התנה באצטלית אמרי רבנן דלא סגי ליה במעות כל שכן אם התנה במעות דלא סגי בכלים ואפילו לפי האמת דאיכא לחלק בין היכא דאיכא טעמא דנתכוין לצער איכא למימר תינח מעות במקום אצטלית וכלים אבל אצטלית וכלים במקום מעות לעולם אימא לך דלא סגי וכל שכן בהיות המעות ממין מיוחד דאפילו בשנתן המעות ממין אחר איכא לספוקי בהכי ולא אימר לספוקי אלא לדעת הרבה מן המפרשים ז"ל לא סגי

וכדבעינן למימר קמן: ומה שכתב אחר זה ליפלוג וליתני בדידה וכו' דברים אלו אינן כדאי להשיב עליהן והלואי שנבין דברי המפרשים ז"ל לאמתו ולא נעשה שקלא וטריא בגמרא: ומה שהביא ראיה מפירוש המשנה להרמב"ם ז"ל אין לו משם עזר כלל ואדרבה שהוא כנגדו: גם הפירוש שפירש כבוד תורתך בדברי הרמב"ם ז"ל שם אין לו מקום כלל כבודך במקומו מונח: ופירש הענין דבמתני' תנן על מנת שתתן לי מאתים זוז מכאן ועד שלשים יום נתנה בתוך שלשי' יום מגורשת ואם לאו אינה מגורשת: ופירש הרמב"ם ז"ל ואמר דאע"פ שנראה מפשט המשנ' שצריכ' ליתן כשישלמו השלשי' יו' לאו דוק' הוא אלא שמשלמת בכל זה הזמן: אח"כ כ' ואל תקיש ע"ז ותאמר כמו שמכאן ועד שלשים יום אנו אומרים דלאו דוקא גם כן נאמר באצטלית וכלים דלאו דוקא הוא ואם התנה באצטלית או באי זה כלי תתן לו את דמיהן או כלי אחר במקום אותו כלי לא תקיש זה ההקש אלא דלעולם אם התנה עליה בכלי צריכה ליתן אותו כלי עצמו ולא מעות במקומו ואף על גב דחשיבי טפי ולא כלי אחר ואף על פי שיהיה טוב מאותו הכלי שהתנה עליו כך הוא פירוש הענין אלא שכ"ת לא נתן אליו לבו:

ונראה שהיה הגורם לזה דהוה קא מהדר כ"ת לבקש מהראיה היה לו מהמשנה הזו והוצרכת להודות להקדמה בלתי צודקת וחזרת לסתור אותה ולפרש בדברי הרמב"ם ז"ל דברים שאינן: והדבר ברור שאין לו משם שום ראיה ואדרבה שהיא ראיה לדברי כ"ת דגבי מעות כתב מעות סתם משום דחשיבי ובכלים כתב ששוה יותר ממנו ואם בכלי דלית ביה כל כך קפידא כתב דלא סגי אחר במקומו ואפילו טוב ממנו כל שכן במעות דחשיבי וחשיבי דלא סגי בכלים ששוין כמותן במקומם ובהדיא תנן בפרק מציאת האשה פסקה להכניס לו כספים סלעה נעשה ששה דינרין משום דחשיבי טפי שהן מוכנים לשכר מיד: גם דנרי זהב שהן טבועים אמרינן התם שהן ככספים להוסיף שליש וכלים של זהב הרי הן כשווין: עוד הוסיף הבל על הבליו בדברים שהוסיף וכתב לכאן בענין זה וזה לשונו: והבאתי ראיה מכאן דכיון שאמר שאין עושין היקש על זה הדין דוקא לאצטלית הא אם לא היה אצטלית או כלי אלא זוזים היינו עושין היקש והיינו אומרים לאו דוקא: ואם תאמר למה נאמר שהמתנה באצטלית או בכלי נאמר אצטלית דוקא: והמתנה בזוזים נאמר או הם או שוויים דהא קיימא לן בין לגבי גטין בין לגבי קדושין צריך ליתן כמו שהתנה וכל שכן אם יש קפידא בין מה שהתנה למה שנותנן לו וזה פשוט בכל הפוסקים דלדעת כולי עלמא אם יש קפידא וכו' דלאו קיים תנאו קרינן ביה וכל שכן לדעת הר"ן ובעל מגיד משנה ז"ל שהן סוברים דאפילו במקום דליכא קפידא צריך לקיים ממש כמו שהתנה דאנן סהדי שיש קפידא בין זוזים לשוויים דרוב העולם רוצים

בזוזים משוויים: ויש לומר שהמתנה על מנת שתתן לי מאתים זוז אם הוא רוצה להתנות דוקא על זוזים צריך לומר על מנת שתתני לי מאתים זוז בעין אבל האומר על מנת שתתן לי מאתים זוז סתם אינו מתנה שיתן לו זוזים אלא או הם או שוויים ומה שאמר מאתים זוז כדי ליתן לו ערך וגבול כמה הוא רוצה ממנו ומפני שכל הדברים נערכין במעות אומר לו מאתים זוז כדאמרינן בקדושין באותה שמעתא דכל הנשום דמים באחר:

אבל מי שמתנה באצטלית או בכלי אנן סהדי דדוקא קאמר עכ"ל: ועתה ראה והשתומם על נופך זה שהוסיף בה משלו וחייב מדברי הרמב"ם ז"ל דבר שלא נתחייב באומרו דוקא לאצטלית וכו' כמו שגלוי למי שיש לו קצת הכירה במושכל שזה לא יתחייב: עוד כתב שהאומר על מנת שתתן לי כך וכך זוזים ממטבע פלוני כעובדא דילן דאין זה מעות דוקא עד שיאמר מעות בעין: ונעלם ממנו והוא לא ידע דאפילו גבי משא ומתן דלית ביה קפידא כתנאי קדושין וגטין הוי פלוגתא דרב ושמואל בפרק שבועת הדיינין גבי הטוען על חברו שתי כסף יש לי בידך דינר זהב יש לי בידך דרב אית ליה דשוה קאמר כלו' דשוה שתי כסף או שוה דינר זהב קא תבע: ושתי כסף או דינר זהב דקאמר היינו שומתן לפי שדרך בני אדם לשום בהם ושמואל אית ליה דדוקא קאמר והלכתא כשמואל בדיני: וכן פסק רבי' האיי גאון ז"ל בשערי השבועות זה לשונו וכן אם תבע ממנו דינר זהב והנתבע מודה לו בדינרי כסף אע"פ שמודה לו בדינרין ואין מודה לו בזהב פטור: ואם יעלה על דעתך דדוקא זהוב הא דזהוב לא מהני ולא מידי: ואם אמר זהב לחודיה סגי: והכין נמי אמרו ז"ל אמר רב אשי כל האומר דינרי זהב כאומר דינרי זהב זהוב ע"כ: וכן פסקו מן המפרשים והרשב"א ז"ל וכתבו ז"ל דלא מבטלין דברי שמואל אלא במאי דסבר רבי חייא כותיה דרב לחוד אבל באידך הדרי' לכללין דרב ושמואל הלכתא כשמואל בדיני: ועוד דלפום פשטא רב אשי כשמואל סבירא ליה בהא מדמתרץ אליביה עכ"ל: וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות טוען ונטען פ"ג: גבי פקדון ולאו דוקא נקט פקדון דהוא הדין לכל מילי דהא לא חילק כלל: וכן כתב עליו הרב בעל מגיד משנה ז"ל דפסק כשמואל וזה לשונו שם זה מתבאר בסוגיא שם אליבא דשמואל שהטוען דינר זהב סתמא דוקא קאמר ולא שוה וכו' עד ולפי פי' זה טענו עשרה דינרין ממטבע זו והודה לו באחר אין ההודאה ממין הטענה וכמו שכתב רבי' ז"ל וכו' ע"כ:

וכן נמי כתב הרב בעל המגיד ז"ל פרק עשירי מהלכות זכייה ומתנה וכן נראה מדברי רש"י ז"ל דפסק כשמואל: אבל הרמב"ן והרא"ש והר"ן ז"ל פסקו בתרווייהו כרב ומיהו גבי פקדון חלקו וכתבו דאפילו לרב דוקא קאמר: עוד כתבו ז"ל דאפילו בהלואה דוקא כשתבעו מטבע של אותו מקום היוצא בהוצאה לפי שדרך כל אדם לשום במטבע: אבל

במטבע של מלכים הראשונים או של מלכים אחרים דוקא קא טעין לפי שאין דרך בני אדם לשום באותו מטבע: עוד הוסיף לומר הרשב"א ז"ל דאפילו לרב כי אמרינן דשוה קאמר דוקא בהלואה אבל בנותן בדוקא הוא וכו' עד אלא ודאי דאפילו לרב בנותן דוקא קאמר ע"כ: עוד כתב בתשובה על ראובן שאמר בשעת פטירתו ינתן כך וכך מנכסי לפלוני וינתן מנכסי ת"ר דינרין לשמעון וכו' עד ועכשיו בא שמעון ליקח ת"ר דינרין אלו במעות והאפטרופוס של יתומים טוען שאין ליתן לו מעות אלא מעט מן העדית ומעט מן הבינונית ומעט מן הזיבורית: והשיב נראה לי שהדין עם שמעון דכל שאומר תנו לו כך וכך מעות דוקא קאמר ולא שוה ופלוגתא היא דרב ושמואל וכו' ע"כ וכן הסכים הר"ן ז"ל: ואף על גב דבמלוה ופקדון פסק כרב דשוה קאמר היינו משום טעמא דכתב בחתימת דבריו ז"ל וטעמא דמילתא דמסתמא טוען תובע באותו ענין שיתחייב בו הנתבע שבועה דהא אמרן דתובע שוה אפילו הנתבע משיב דוקא חייב וכו' ע"כ מה שאין כן לומר בנדון שלנו: וגדולה מזאת כתבו מן המפרשים ז"ל דכל מאי דאמרינן בשמעתין שוה קתני היינו דקתני תנא שוה בפירוש דאלו לא קתני שוה בהדיא הא ודאי דוקא הוא וכו' ע"כ: והריט"א ז"ל כתב בזה זה לשונו והנכון מכל מה שאמרו דרב מפרש דמתני' דקתני דינר זהב יש לי בידך שקבלת ממני לתת לי שוה אותו דינר זהב:

והלה אמר דינר כסף או תריסית הוא שיש לך בידי שקבלתי ממדוכו' עד כאן הילכך כ"ש וכ"ש גבי תנאי קדושין וגירושין דאיכא קפידא טפי וצריך לקיים התנאי כמו שהתנה ממש דאפילו לרב היכא דקאמר על מנת שאתן לך כך וכך דינרין או כך וכך מעות ממטבע פלוני דוקא הוא וצריך ליתן מאותו מטבע עצמו ולא שוויו לא בכלים ולא בזולתן ואפילו ליתן מטבע אחר במקומו לא סגי לדעת ר"ח והרמ"בם והרש"בא ומן המפרשים ז"ל ודלא כרש"י ז"ל שכתב דכל שם מטבע אחד הוא: ומה שהביא ראיה לדבריו מהנשבע לחברו פשוט הוא דשבועה לחוד ותנאי קדושין וגטין לחוד כמו שכתב כ"ת: גם גבי נתינה בעל כרחו כתבו הרש"בא והרי"טבא ז"ל והוא הדין לנשבע ליתן לחברו נותן לו בעל כרחו ונפטר וכו' והוא הטעם לאומרת תן לי מנה ואתקדש אני לך ונשבע הלה ליתן לה ונתן לה בעל כרחה יצא הלה ידי שבועה והיא אינה מקודשת ע"כ: ומה שכתב ועוד דאפילו אם נאמר בעלמא שצריך ליתן לה זוזים: בנדון שלנו אינו חייב ליתן לה זוזים אלא אם נתן לה תכשיטים יצא ידי חובתו דודאי לא נדר ליתן לה ט"ו אלף עוטמני אלא לקנות תכשיטיה ומלבושיה ע"כ: הבל יפצה פיהו דזה לא נכתוב בשאלה ולא בטופס התנאי אלא שהוא עושה הנחות מדעתו ואפילו אם היה נזכר מי יודע אם היתה כונתה לקנות אותן תכשיטין ששלח לה או זולתן והיא לא אמרה שקבלה אותן אלא בתורת

סבלונות ועליו הראיה: כתבנו כל זה לרוחא דמלתא דלפי הטענה הראשונה אין כאן ריח קדושין כלל כדכתיבנא: ואפילו לדברי הכת המנגדת שאלמלא כך לא היינו משיבין עד שהיינו עומדין על דברי שתי הכתות: ואמנם הספק שיש להסתפק בו בענין הזה עם היות שלא השגיח בו החכם המשיב הוא זה אי אמרינן דהוי אנוס בדבר מצד מה שגיזם עליו אביה להלשין אותו או לא: כיון דאשכחן לחד מרבוותא דאמר דאפילו הגיזום מקרי אונס לענין מודעא:

והנראה לעניות דעתין דאין כאן מקום ספק כלל דלו הונח דהוי הגזום הזה מילתא דלא שכיחא הרי קבל עליו שלא יוכל לטעון שום טענת אונס בעולם ולא דמי להוא דזבין ארעא וקביל עליה כל אונסא דמתיליד: דפרק מי שאחזו: ולהנהו דזבין שומשמין אגודא דנהר מלכא ואגיר מלחי למעברינהו וקבילו עליהו כל אונס דמתיליד ואתו לקמיה דרבא ואמר להו קאקי חיורי משלחי גלימי דאינשי אונסא דלא שכיח הוא: ע"כ: דהתם איכא למימר דלא קביל עליה אלא כל אונסא דשכיח דמתיליד: והאי כל קאי אכל מיני אונסין דשייכי באונסא דשכיחי אבל הכא הא קיבל על עצמו שלא יוכל לטעון שום טענת אונס בעולם ודיקא דקאמר שום ובעולם שהוא כלל הכללים וכדמוכח ממה שכתבו התוספות גבי תיובתיה דרבינא אמתניתין דאם לא יעמוד מחילי זה ונפל הבית עליו וכו' ועוד שלא הגזים עליו אם יוליך המעות לארוסתו דיכול היה לשלוח המעות לארוסה אחר ההגזמה והיא תקבל או לא תקבל: ואין סברא לומר שאם היה שולח המעות לארוסה היה מלשין אותו: הילכך כיון שקבל עליו שלא לטעון שום טענת אונס לא יכיל למיטען אפילו אי הוי אונס וליכא למימר בהא מילתא אונסא דאתיא מעלמא קבילת עלי: אונסא דאתיא מחמתך לא קבילת עלי: וכדאמרינן פרק הכותב אחריות דעלמא קבילת עלי אחריות דאתיא מחמתך לא קבילת עלי כפי שטת הגאונים ז"ל דהתם לעולם אתי הערעור על המכר מחמתו בהכרח ירצה הוא או לא ירצה: ואילו הכא לא אתי אלא מחמת האב דהיא לא הגזימה עליו ואפילו אי הוי מחמת ממש אפשר להכניס זה בתוך התנאי שהתנה על עצמו שלא יטעון שום טענת אונס אפילו מחמתה דאף התם אלו היה מקבל עליו האחריות בכל ענין כהאי גונא דהכא מצינא למימר דלא הוה יכול למימר אונסא דאתיא מחמתך לא קבילת עלי:

וגדולה מזאת כתב הריב"ש ז"ל בתוספות דכתובות שלו פ"ק וז"ל ונראה דכיון דתקון רבנן בגיטין אין אונס משו' צנועות ומשום פרוצות דאפילו היכא דליתא להוא טעמא כגון הרי זה גטך מעכשיו אם באתי לזמן פלו' ונאנס ובא דהוי גט וכו' וכן נמי בממון דטוענין טענת אונס בגטין באונסא דלא שכיח כלל: והא דטוענין הני מילי כשנתקיים

התנאי מתוך האונס אבל היכא שנתבטל מתוך האונס לכולי עלמא אין טוענין דמכל מקום הרי לא נתקיים תנאו וראיה לדבר אצטלית דאמרינן בפרק מי שאחזו מעשה בצידן באחד שאמר לאשתו הרי זה גטך על מנת שתתן לי אצטליתי ואבדה אצטלתו ואמרו חכמים דאינה נותנת את דמיה דאצטלית דוקא קאמר: והא התם כיון דאבדה אצטלתו אנוסה הוא ולא מציא למיטען טענת אונס: והיכי לא מקשינ' מינה למאן דאמר יש אונס בגיטין: ועוד יש ראיה לזה מנתינה בעל כרחו למאן דאמר לא שמה נתינה: וכן מדתנן הרי זה גטך על מנת שתשמשי את אבא שתי שנים או שתניקי את בני שתי שנים ומת האב או הבן אינו גט ולא אמרינן דליהוי גט שהטעון שאנוסה היא: ואפילו רשב"ג דפליג התם ואמר דכל שאין העכבה שלה הרי זה גט לאו משום טענת אונס הוא אלא משום דעל מנת שתשמשי את אבא שתי שנים לא משמע ליה אלא בחייו דהא קאמר שתשמשי את אבא ויכולה היא לומר תן לי אביך ואשמשנו אבל לכולי עלמא משום טענת אונס לא והיינו דלא מקשינ' מינה למאן דאמר יש אונסה בגטין: ועוד דלא מפלגי בה בין מת האב לנפל הבית עליו דהוי אונסא דלא שכיח כלל אלמא דכל מה שנתבטל התנאי באי זה ענין שיהיה לא טענינן טענת אונס כלל עכ"ל: וכן הביא דברי הרא"ה ז"ל שכתב בחתימת דבריו זה לשונו ואי בדאמר הרי את מקודשת לי אם אבא ונאנס ולא בא: בהא דברי הכל אין אונס ואפילו בממון כמו שכתבתי למעלה ע"כ:

כללא דמילתא דאפילו למאן דאית ליה דיש טענת בקדושין בכי האי גוונא דילן לית ביה טענת אונס כלל וכל שכן להרב בעל העטור והר"ן ז"ל דאית להו דאין טענת אונס בקדושין ואף על פי שכת' בעל העטור ז"ל דאיתשיל קמי ריש כלה יש אונס בקדושין או לא ולא איפשיט דעתו הוא ז"ל דאין בהן טענת אונס: וכן כתב בהדיא במקום אחר גבי מנין התנאים ז"ל ארבעה עשרה שלא יהיה בו אונס שכל תנאי שאירע בו אונס התנאי בטל לבר מגרושין וקדושין והכי מוכח בירושלמי דקדושין בפלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש דרבי יוחנן אמר אונסא כמאן דלא עבד כלומר דאין טענת אונס: וריש לקיש אמר אונסא כמאן דעבד וכו' כלומר ויש טענת אונס דמשמע מהתם דאין טענת אונס בקדושין כרבי יוחנן דקיימא לן כותיה לגבי ריש לקיש ואף על גב דאמרינן התם דצוה רבי יוחנן וכו' כבר תרצה הר"ן ז"ל שם: והכי מוכח נמי מירושלמי דפרק מי שאחזו דמייתי התם האי פלוגתא גופה דריש לקיש ורבי יוחנן ואוסיפו בה עובדא דחד בר נש אקדים פריטי לאילפא וכו': אבא בר רב הונא בשם רבי אבא הוה מצלי דינגב נהרא בגין דיסב פריטין: כלומר שהקדים מעות לאילפא ובעי מהדר ביה והוה מצלי דינגב נהרא כי היכי דלימא ליה למארי אילפא הב לי פריטי דיהבית לך דהא לא מצית לעבורי אשכח' רב נחמן

ורבי יוחנן ורבי בא סברין כרשב"ג דאמר כל עכבה שאינה ממנה הרי זה גט: ריש לקיש ורב נחמן בר יעקב סברי כרשב"ג חתכה דדה כמי שעכבה וחתכה דדה כמי שלא עכבה עד כאן בירושלמי: והביא אותו הרשב"א ז"ל בחדושיו שם וכתב עליו זה לשונו ונראה דנוסחא זו משובשת ואיפכא גרסינן רב ורבי יוחנן ורבה לא סברין כרשב"ג דהא ריש לקיש ורב נחמן יש טענת אונס סבירא להו כרשב"ג עד כאן: ולפום האי גרסא אשתכח רבי יוחנן דקאי כרבנן דהלכתא כותיהו לגבי רשב"ג לדעת רוב המפרשים ז"ל:

ונראה דמכאן ראיה דההיא כללא דכייל רבי יוחנן כל מקום ששנה רבי שמעון בן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וכו' לאו דוקא הוא דהא רבי יוחנן גופיה לא סבירא ליה הכא כותיה: משמע בהדיא דלאו דוקא קאמר אלא היכא דאיכא טעמא דמסתבר: וכמו שכתב הריא"ף ז"ל פרק גט פשוט גבי גמרא דהמלוה את חברו על ידי ערב וכן פסק הרמב"ן והרשב"א ז"ל: וידוע הוא בירושלמי לא תלו טעמא דרבנן בנתכוון לצעורה כדתלו בגמרא דילן דהא תלינן התם פלוגתא דריש לקיש ורבי יוחנן בקדושין בפלוגתא דרבנן ורבי שמעון בן גמליאל דגבי גטין ועל כרחין דגבי קדושין לא שייך לומר נתכוון לצער ואף על גב דאשכחן לרב נחמן בר יעקב דהוא בתרא דעבד עובדא כותיה דרבי שמעון בן גמליאל ומעשה רב נראה לי דכיון דפליגי רבים עליה דרב נחמן וריש לקיש לא שבקינן רבים דאתו כרבים ועבדינן כיחיד או כתרי דאתו כיחיד: ועוד דהאי מילתא דהאי דהוה מצלי כעובדא דמיא דאו לאו דהוה פסיקא ליה דדינא הכי לא הוה מצלי דינגב נהרא בדיל דיסב פריטי דיליה בפועל: ומרה דשמעתא דהיינו בריה דרב הונא בתרא נמי הוא ולהלכתא אמרה לשמעתיה: מיהו דברי הר"ן ז"ל שכתב בזה בקדושין פרק האומר צריכין עיון דקא מחלק התם בפלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש בין קדושין לגטין ואשכחן התם פרק מי שאחזו דתלו מלתיהו דקדושין בפלוגתא דרבנן ורשב"ג דגיטין כדכתיבנ' לעיל ואיכא למימר דהתם לאו דוכתא וכיון דהכא בקידושי' דדוכתה לא קא מייתי הך עובדא דרב נחמן בר יצחק ולא כולה מילתא דרבנן ורשב"ג שמע מינה דליתא להך מילתא ולא סמכינן אהך עובדא דרב נחמן לגבי קדושין כלל וכמו שכתב הרשב"א ז"ל פרק השולח גבי טענת אונס זה לשונו ולענין טענת אונס קיימא לן דאין טענת אונס בגטין וכדמשמע פשטא דעובדא דההוא דאתא ופסקיה מברא ואמר להו חזו דאתאי ואמר שמואל לא שמיה מתיא:

ואף על גב דדחינן לה בשמעתא קמייתא דכתובות ואמרינן אונסא דשכיח שאני התם לאו דוכתא וכיון דהכא דדוכתא הוא לא פרישי לה הכי שמע מינה כפשטא מפרשים לה ומשום דאין טענת אונס עכ"ל: והכי נמי איכא למימר הכא לפי דברי הר"ן ובעל

העטור ז"ל שלא הביאו אלא ההיא דקדושין לבד וכל שכן דסוף סוף בעקרה דמילתא קיימא לן דאין אונס בגטין דלאו כותיה דרב נחמן ועל כרחין דעובדא דיליה בתר תקנה הוי הילכך סוגין דהתם דפרק מי שאחזו לאו דסמכא היא ולא סמכינן עלה לא בגרושין ולא בקדושין כך נראה לי לדעת הר"ן ז"ל ואריך: זהו מה שראיתי לכתוב לכ"ת בענין זה: כפי קוצר היד והזמן וטרדת הלב והמחשבה: והרץ הנמרץ עומד על ימיני להבהילני: ושלום רב: וישע יקרב: כנפש נאמנך משה ן' אל אשקר נ"ר: לג טרביליס שאלה ראובן מת ולא צוה לביתו ונשארו נכסיו ביד אלמנתו ובא סופר העיר ואיש אחר עמו והגבו לאלמנה אותן נכסים בכתובתה ואחר כך נשאת לשמעון ויצא שטר חוב על ראובן ותובעין לאלמנה אותן הנכסים שגבתה בכתובתה לפרעון אותו החוב וטוענין שהאלמנה גבתה בלא שבועה ושבעלה ראובן התפיסה צררי בכתובתה: ועוד שלא גבתה בבית דין ולא שמו לה הנכסים כראוי תורנו תורתך שורת הדין בזה: ועוד תורנו באלמנה שהיתה מוחזקת בנכסי בעלה אחר מיתתו גם כן ומתה ולא נשבעה על כתובתה והניחהאותן נכסים ביד בניה ובני בניה יורשיה ויורשי בעלה והחזיקו בהן מחמת כתובת אמם מה יהא דינם לגבי בעל חוב של בעלה גם בן ואם יכול להוציא אותן הנכסים מידם לפרעון חובו כיון שמתה קודם שנשבעה או לא: תשובה ודאי דאלמנה זו אשת ראובן כל עוד שלא נשבעה אין לה כתובה ולאו כל כמינה לירד לנכסי בעלה בלא שבועה: וכדתנן בגטין פרק השולח אין אלמנה נפרעת מנכסי יתומים אלא בשבועה:

והכי נמי איתא במתני' בכתובות פרק הכותב ומנכסי יתומים לא תפרע אלא בשבועה והוא הדין נמי לגבי בעל חוב דאינה נפרעת אלא בשבועה: וכדאיתא בפרק מי שהיה נשוי דתנן התם מי שהיה נשוי ארבע נשים ומת הראשונה קודמת לשנייה והשנייה לשלישית והשלישית לרביעית וכו': כלומר דשנייה תטעון הואיל ואת באה ליטול תחלה תשבע לי שלא גבית כלום דדילמא לא משתייר בנכסים כשיעור כתובתי ואף שלישית מציא למימר כן לשנייה וכן לכולן: לפיכך כל אחת נשבעת לחברתה וכן כתבו כל המפרשים ז"ל דאין האלמנ' נפרעת אלא בשבוע' וכן נמי כת' הרמב"ם ז"ל פי"ו מהלכות אישות זה לשונו: וכן התקינו כשתבוא לגבות אחר מותו לא תגבה אלא עד שתשבע בנקיטת חפץ שלא הניח אצלה כלום וכו' ולדידיה אפילו מנדונייתה נמי אינה נפרעת אלא בשבועה ודבר זה פשוט הוא שלא יפה כחה יותר מן החוב שהרי הבא ליפרע מן היתומים אינו נפרע אלא בשבועה: ומה שכתב בפרק י"ח והנכסים עצמן שהם נדונייתה נוטלת אותם בלא שבועה וכו' מיירי בשאותן הנכסים שהכניסה לו הן קיימין בעין וכמו שכתב פי"ו שאם ייחד לה קרקע או כתב לה מטלטלין והן עצמן קיימין נוטלת אותן בלא שבועה

וכדאיתא פרק השולח ובריש פרק אע"פ: ועל זה כתב פי"ח ואם מתה האלמנה בלא שבועה יורשיה יורשין נדונייתה וכו' כלומר בהיותה בעין וזהו האמר שם דאם יהיה בה מותר המותר ליורשי הבעל אבל אם נפחתה הנדוניא או שאינה בעין אין יורשיה נוטלין כלום מן היורשים אלא א"כ נשבעה: וכן נמי כתב בעל העטור ז"ל: הילכך זאת האלמנה אשת ראובן כל עוד שלא נשבעה על כתובתה כל הנכסים הם בחזקת בעלה ולא זכתה בהן כלל אלא א"כ נדונייתה בעין דאז נוטלת אותה בלא שבועה כמו שנתבאר: מיהו אפילו לאחר שנשאת יכולה היא לישבע ולזכות בכתובתה:

ואף על גב דאמרינן בפרק השולח לא שנו אלא שלא נשאת אבל אם נשאת אין מדירין אותה כבר פירשו התם דהיינו טעמא משום דמפר לה בעל כלומר והיא סומכת על כך וגובה בשקר: אבל בנשבעת לא שייך הך טעמא: וכן כתב הרמב"ם ז"ל פי"ו ואם נשאת קודם שתשבע הרי זו נשבעת אחר הנשואין ונוטלת כל זמן שתרצה: אבל אינה נודרת ונוטלת שמא יפר הבעל ע"כ וכ"ש בזאת האלמנה שהיא נשבעת לקיים מה שהוא מוחזק בידה: אבל מה שטען בעל חוב שלא גבתה בב"ד ולא שמו לה הנכסים כראוי ודאי דטענה גדולה היא ונהי דלא בעינן שלשה ב"ד מומחין מיהו שלשה הדיוטות מיהא בעינן דהיינו גברי מהימני דידעי בשומא: ובבציר מתלתא לא סגי כדמוכח במציעא פ' אלו מציאות גבי רב ספרא דפלג בבי תרי בלא דעתיה דאסור ואתא לקמיה דרבי אבא ואמר ליה זיל איתי תלתא דפלגת קמיהו: אי נמי תרי מגו תלת כלומר שנים מן השלשה שיבואו ויעידו ששלשה היו: ואי נמי תרי סהדי דפלגת בי תלתא ובעא רב ספרא לסיועי נפשיה ממתניתין דאלמנה מוכרת שלא בב"ד דאלמא כיון דדנפשה שקלא לא צריכא בי דינא דגלוי מילתא בעלמא הוא ובבי תרי סגיא ודחה לה אביי דהא איתמר עלה אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן אינה צריכה ב"ד מומחין אבל צריכה ב"ד הדיוטות שמע מינה תרי לא מהנו ואפילו בדשקלא דנפשה: אף הכא בנדון שלנו בבי תרי לא סגי וכמאן דליתנהו דמי: ותדע דאע"ג דעברה וגבתה לא עשתה כלום ואפילו לדעת הרמב"ם ז"ל דמחלק בין מוכרת לעברה ומכרה דאלו במוכרת כתב בפי"ז דבעיא שלשה הדיוטות אבל בעברה ומכרה לעצמה כתב שמכרה קיים וכמו שכתבו נמי קצת מן המפרשים ז"ל דבדיעבד מכרה קיים ואפילו בלא שלשה: דהני מילי בשמכרה לאחרים אבל בשמכרה לעצמה לא עשתה כלום וכמו שכתב שם בבירור: וכדאמרינן בפרק אלמנה נזונת אלמנה ששמה לעצמה לא עשתה כלום ואוקמוה התם אפילו בשהכריזה דאמרינן לה מאן שם לך:

וכ"ש לדעת המפרשים שאמרו דמימרא זו היא ודאי בששמה בשלשה הדיוטות ואפילו הכי אם שמה לאחרים הוא שמכרה קיים אבל לעצמה כיון דאלו השלשה אינם ראויין לדין אמרינן לה מאן שם לך כלומר מי מכרו לך לפי שהיא שלוחה למכור אבל לדידה מי מכרו וכמו שפיר' הרשב"א ז"ל והוציא מכאן שאין השליח יכול לקנות לעצמו אפילו באותן דמים שהרשוהו בעליה למכור לפי שהוא נעשה שליח להקנות הקרקע ללוקח אבל לעצמו אינו יכול לזכותו ולהקנותו דאין אדם מקנה לעצמו שאין המכר אלא הוצאת הדבר מרשות לרשות וזה לא יצא שהרי במקום בעלים עומד עכ"ד: וכן נמי דעת הרא"ש ז"ל בפסקיו: הילכך זאת האלמנה כיון ששמה לעצמה בלא שלשה הדיוטות לפחות לא עשתה כלום: נמצא עתה שורת הדין דאם נשבעת עתה זכתה בכתובתה ואם לא רצתה לישבע הנכסים בחזקת בעלה הראשון ואבדה כתובתה: ואפילו לאחר שתשבע עכשיו אם תובע בעל חוב לשום הנכסים פעם אחרת כדי ליטול המותר אם יהיה שם מותר הדין עמו כיון שלא גבתה בב"ד של שלשה: וחזינא תשובת שאלה לאחד מן הראשונים ז"ל דכתב בה שאף על פי שלא נשבעה האלמנה יש לה מחצה וכן ליורשיה הבאים אחריה ג"כ: ואיתי סייעתא מדברי רבי' האיי גאון ז"ל בספר שבועות שלו הבא ליפרע בשבועה ולא נשבע בין הוא בין יורשיו גובין מחצה: ומוקי הלכתא כרבי יוסי דאמר יחלוקו דתנן היו שניהם חשודין וכו' ואיתמר א"ר יוסי בר מניומי אמר רב נחמן רבי יוסי אומר יחלוקו וכן תני רב זביד בר אושעיא רבי יוסי אומר יחלוקו א"ר יוסי בר מניומי עבד רב נחמן עובד' יחלוקו ע"כ: ואנן כתבינן מאי דנקיטנן מסברותא דקמאי וכלהו בתראי אליבא דהלכתא: והאל יאיר עינינו במאור תורתו:

ומה ששאלת בענין האלמנה שמתה קודם שנשבעה אם יכול בעל חוב להוציא הנכסים שנשארו תחת ידה משל בעלה מיד יורשיה או לא כבר נתבאר דאין האשה נפרעת מכתובתה אלא בשבועה אבל מתה ולא נשבעה פקע זכותה ואבדה כתובתה ומתניתין דפרק מי שהיה נשוי דקתני יורשי ראשונה קודמין ליורשי שנייה וכו' וכן מתני' דפרק הנושא מתה יורשיה מזכירין כתובתה העמידו אותן בשבועות שילהי פרק הנשבעין בשנשבעה ומתה דוקא הא לאו הכי אין יורשיה נוטלין כתובתה ואליבא דרב ושמואל דאמרי מת לוה בחיי מלוה ואחר כך מת מלוה אין יורשי מלוה נשבעין ונוטלין כלום מיורשי לוה דכשמת לוה כבר נתחייב מלוה שבועה ליורשי לוה ואין אדם מוריש שבועה לבניו והוא הדין נמי לאלמנה שמתה קודם שנשבעה דלא עדיף מחוב דעלמא: וכן כתוב בהלכות הריא"ף ז"ל פרק מי שהיה נשוי זה לשונו אבל מתה ולא נשבעה אין יורשי שניה נוטלין כתובתה דאין אדם מוריש שבועה לבניו: וכן נמי כתב בעל העטור ז"ל אבל לא

נשבעה ומתה קימא לן כרב ושמואל דאמרי אין אדם מוריש שבועה לבניו: וכן אלמנה שמתה כדין יתומים מן היתומים ע"כ: וכן כתב הרמב"ם ז"ל פי"ו וכן כתבו האחרונים ז"ל: ואפי' בשכתב לה נאמנות כתבו גדולי המורים דלא מהני לגבי בעל חוב ופלוגתא דרבוותא היא ואין להאריך בזה כיון שאין מנהג ארצכם בכך: לפיכך אם ידוע שנכסים אלו שהניחה האלמנה ליורשיה היו של בעלה לא זכו בהן יורשיה כלל: ואפילו היו מטלטלין ולא מצו למימר שנתנם לה במתנה או מכרם: והחזקה שהחזיקה בהן ליתא דהחזקה שיש במטלטלין אינה אלא שאין מחזיקין אנשים בגנבים שיכנסו לבית בעל המטלטלין ואם כן לא באו ליד זה שמחזיק בהן אלא מיד הבעלים ולפי' לאלתר יש להם חזקה אלא אם כן יהיו ראויין להשאיל ולהשכיר וכדומה: אבל זאת התפיסה של האלמנה אינה חזקה שהרי נתונין היו אצלה בחיי בעלה:

ומרשותה ומרשות בעלה תפסה אותן ואין בתפיסה זו ממש והרי הן ברשות הבעל אלא אם כן יביאו ראיה בעדים שנתנן לה או שמכרן לה דאפילו לאחר שמתה עליהם הראיה ולא דמי לאונות ושטרות דלקמן דאמרינן בהו דלאחר שמתה אין על באי כחה הראיה דהתם לא היה הדבר ברור שהיו אותן הנכסים של הבעל אלא שאנו מדמים באומד הדעת לומר כן וכדבעי' למימר קמן: וכתב רש"י ז"ל בתשובותיו שכל נכסי המת הם בחזקת היורשים בכל מקום שהם ואין תפיסת האשה מועלת בהם שהרי הם בכל מקום שהם בחזקת היורשים ולא מהני לה שום תפיסה כי אם לאחר שתשבע: ותדע דאפילו לאותן מפרשים ז"ל שכתבו דהא דאמרינן דאין אדם מוריש שבועה לבניו היינו דוקא להוציא מיד אחרים אבל במה שהוא מוחזק ביד אביהם והיה חייב עליו שבועה לא אמרינן הכי: הכא גבי אלמנה שאני דחזקה דידה לאו חזקה היא כדפרישית: וראיתי מי שכתב דבאלמנה נמי אם היתה מוחזקת בנכסי הבעל ומתה קודם שתשבע דבהא ודאי אמרינן אדם מוריש שבועה לבניו כדי שיחזיק בממון יורשי האלמנה ומוכח לה מהא דאמרינן פרק המוכר את הבית שטר כיס היוצא על היתומים נשבע וגובה מחצה דעסקאי פלגא מלוה ופלגא פקדון ופלגא דמלוה שקיל בשבועה אבל פלגא דבפקדון לא שקיל דטענינן להו ליתמי מאי דהוה מצי טעין אבוהון דאלו הוא אבוהון קיים הוה טעין החזרתיו לך והיה נאמן בשבועה במגו דנאנסו וכיון דאבוהון היה נאמן להחזיק במה שבידו היורשים נמי מחזיקין אלמא שמע מינה דבכי האי גוונא אדם מוריש שבועה לבניו כדי שיחזיקו בממון שהוא מוחזק בידם: ולא היא דאין הנדון דומה לראיה דהתם היינו טעמא דאבוהון היה נאמן לפי שהיה הממון מוחזק בידו והיה יכול לטעון החזרתי לך במגו דנאנסו וכיון דאבוהון היה נאמן להחזיק במה שבידו אנן נמי טענינן ליורשים והן מחזיקין בו גם כן:

ואלו הכא לאלמנה שום טענה לטעון כי היכי דנימא דטענינן לה ליורשיה והחזקה שלה לאו חזקה היא ועדיין הנכסים ברשות הבעל ואין לה שום זכות בהן: ואע"פ שהן בידה כדפרישי' וכיון דבחיי האלמנה לא מהניא לה חזקה גבי יורשיה נמי לא מהניא להו חזקה ושפיר אמרינן בהא מילתא אין אדם מוריש שבועתו לבניו ואפשר שבעל זאת הסברא מיירי בשאין ידוע שהנכסים שהניחה היו של הבעל דבכי האי גוונא ודאי מהניא חזקה כמו שיתבאר ואע"פ שכתב סתם: ואי איכא דמותיב ואמר דמב"ש דסברי שטר העומד ליגבות כגבוי דמי ואמרינן פר' הנשבעין דיורשין נשבעין ונוטלין אפי' היכא דלא תפיסי נשמע לבית הלל היכא דתפיסי הא ליתא דלבית שמאי כיון דסביר' להו דשטר העומד ליגבו' כגבוי דמי הילכך נשמע דתפיסה מעליא חשיבא אבל הכא לבית הלל כיון דנכסי בחזקת הבעל קיימי ותפיסתה לאו כלום היא מדמינן לה לאומן במידי דבר אומנתיה הואולכלים העשויים להשאיל ולהשכיר והדומין להם ואין בדפוסתן ממש כמו שכתבנו: הילכך אם יש עדים שהנכסים שהניחה זאת האלמנה היו של בעלה החזקה שלה אינה כלום והרי הן בחזקת הבעל ובעל חוב גובה מהן אבל אם אין ידוע שהנכסים היו של בעלה יכולין הן יורשיה לטעון שהנכסי' היו שלה ממציאה שמצאה או שנפלו לה בירושה או שנתנו לה במתנה: ועוד יכולין הם לומר מכרם לה הבעל או נתנם לה במתנה דאלו בחייה היתה נאמנת במגו דאי בעיא אמרה לא היו של בעלה מעולם וטענינן להו ליתמי מאי דהוה טעין אבוהון ולפיכך מחזיקין יורשיה במה שבידם ואפילו בלא שבועה כדמוכח מההיא דשטר כיס היוצא על היתומים דלעיל שכתבתי שהיתומים מחזיקין בחלק הפקדון ואפילו בלא שבועה וטעמא דמילתא דלא משבעינן להו בטענת שמא שאין נשבעין על טענת שמא אלא אותן דפרק הנשבעין דמורו התירא כגון השותפין וכו' דתנן שהיתומים נשבעין שלא פקדנו אבא וכו' היינו ליטול ולגבות בשבועה זו כגון בשטר יתומים מן היתומים אבל כשהן נתבעים נאמנים בלא שבועה מיהו צריך להחרים בפניהם דבלאו הכי לא סגי וכמו שכתב בענין זה רבינו מאיר ברבי ברוך מרוטנבורק וכן כתב רב פלטוי גאון ז"ל וכן דעת הרא"ש ז"ל ועל בעל חוב להבי' ראיה בעדים שהנכסים היו של הבעל ולא של האלמנה ושלא נתנם לה במתנה ואף על פי שלא היתה חלוקה בעיסתה כי היכי דנימ' מעיסתה קמצה ולא היה ידוע שיש לה שום ממון משלה ואלו בחייה עליה הראיה:

עכשיו שמתה על בעל חוב הראיה: וכדמוכח בבתרא פרק חזקת הבתים גבי אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית והיו אונות ושטרות יוצאת על שמה דפליגי בה רב ושמואל: רב סבר עליה להביא ראיה שהן שלה וממונה שירשה מאחרים ושמואל סבר על

היתומים להביא ראיה וקיימא לן כרב: ואמרינן התם דאמר שמואל ומודה לי אבא דאם מת על האחין להביא ראיה וקיימא לן הכי דטענינן להו ליתמי: ואף על גב דאקשינן התם: מי טענינן להו ליתמי מאי דלא מצי טעין אבוהון וסלקא בקושיא אפילו הכי קיימא לן הכי דהלכת' כשמואל בהא דלאחר שמתה אין על באי כחה להביא ראיה דהא מודה ליה רב וליכא בהא פלוגתא כלל ודלא כהרשב"ם ז"ל: וכן פסק הריא"ף ז"ל בהלכותיו ור"ח ז"ל מפי הקבלה: וכן נמי כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות נחלות: וכן כתב הרמנ"ע בתשובה הובאה במרדכי פרק חזקת הבתים: וכן כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו ונתן טעם לדבר וכן נמי כתוב בחשן משפט וכן הסכים הרשב"א ז"ל: וכל שכן באשה שהיה לה נדוניא דיכולה לומר מנדונייתי לקחתי ונאמנת אפילו בחייה וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל שם בהלכות נחלות: ודין האשה הנושאת ונותנת בתוך הבית ודין אחד מן האחין הכל אחד כדאיתא בגמ' התם: והוא הדין נמי בנמצאו לה מטלטלין ברשותה דהוו להו כאונות ושטרות וכמו שכתב הרמ"ה ז"ל: ומ"מ אפילו יש עדים שהנכסים היו של הבעל ואפילו לא היו יורשיה מוחזקין בהן ועברו בית דין והגבו אותן להן בכתובת אמם מה שעשו עשוי ואין מוציאין מידן וכדרבי אליעזר דפליג התם פרק כל הנשבעין אדרב ושמואל דקאמרי אין אדם מוריש שבועה לבניו וקאמר אין היורשין יכולין לישבע אותה שבועה ממש שהיה נשבע אביהם ישבעו שבועת היורשין כגון לא פקדנו אבא ונוטלי' ואוקימנ' התם דהאי דיינא דעבד כרבי אליעזר עבד: וכן כתב הרי"ף והרמב"ם ז"ל בהלכות מלוה ולוה פרק י"ז:

אבל רבינו האיי גאון והרב ן' מגאש ז"ל כתבו שאם עבר הדיין והשביע יורשי מלוה וגבו את חובם מוציאין מידם: וכן דעת רבינו יונה ז"ל: והרא"ש ז"ל הסכים לסברא ראשונה וכן הסכימו מן האחרונים ז"ל וכן מוכחת הסוגיא: כללא דמילתא דאם יש עדים שהנכסים היו של הבעל אין ליורשיה שום זכות בהן והרי הן בחזקת הבעל ובעל חוב גובה מהן כיון שמתה ולא נשבעה אלא אם כן עברו בית דין והשביעו את יורשיה והגבו אותן להן דאז לא מפקינן מיניהו וכדכתיבנ' וכ"ש אם היו הנכסים קרקעות דארעא בחזקת מרה קיימא ואף על פי שהחזיקה בהן בחייה שלש שנים לאו חזקה היא ואם אין עדים שהנכסים הם של הבעל מחרימין בפני יורשיה שיאמרו האמת במה ששמעו מן האלמנה ובהכי סגי להו ואין מוציאין מידם: וכבר נתבאר לעיל שאם הנדוניא בעין יורשיה יורשים אותה ואף על גב דלא נשבעה: זהו הנראה לי לפי קוצר דעתי ושגיאות מי יבין: נאם המשיב מפני ההכרח נאמן אהבתך: משה בכמה"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשקר: לד תונס שאלה ראובן נתן לשמעון מעות לקנות לו אי זה סחורה בדוגיאות שהיו בנמל רחוק כשלשה

פרסאות מהמדינה ושמעון רצה ליקח אותן מעות להתעסק בהן לעצמו ואמר לראובן אני אמכור לך אותה סחורה באותו סכום שאתה רוצה לקנות בדוגיאות ותמתין לי עד שיחזרו הדוגיאות מארץ המערב ואתן לך הסחורה ההיא בדוגיאות עצמן ובגמל עצמו וראובן נתרצה לו ועשה לו שמעון שטר חוב על עצמו סתם שהוא חייב לו סך ידוע מאותה סחורה לזמן ביאת הדוגיאות ועתה עבר הזמן ובאו הדוגיאות ותובע ראובן אותה סחורה לשמעון ואומ' לו כי השטר כתוב בו שהוא כתוב במדינה ובתוך המדינה תתן לי סחורתי: ושמעון טוען בי אף שהיה השטר כתוב סתם לא היה התנאי ביניינו שתקבל הסחורה אלא בדוגיאות כמו שהצענו: ועוד שאותה הסחורה הוקרה לא אפרע לך אלא מעותיך כי כל מעשינו ההו היה ורבית:

ואומר עוד שעד אחד מעידי השטר הלך לו למדינת הים ושהעד האחר מעיד כדבריו שכך עברו הדברים ושלא התנו שיקבל הסחורה אלא בדוגיאות וראובן משיב איני מכיר דבריך ולא אחוש לדברי העד שטרי מקויים בידי חן לי סחורתי במדינה: יורנו המורה שורת הדין באר היטב ולא יחוש לאריכות: תשובה מילתא דפשיטא היא דהפוסק מעות לחברו על אי זה סחורה לזמן רחוק ובין כך ובין כך הוקרה הסחורה ההיא דלאו כל כמיניה לגבות מגברו כל אותה סחורה או המעות ששוה עכשיו אחר שהוקרה אלא באחד משני דברים אם שיצא השער ואף על פי שלא היה למוכר הסחורה ההיא או שהיה לו ואף על פי שלא נקבע השער וטעמא דמילתא דכיון דמעות קונות דבר תורה ואם חזר בו מוכר קאי במי שפרע הרי זה לענין רבית כאלו קנאה לוקח קנין גמור מעתה ונתיקרה ברשותו והילכך אין כאן הקדמה: אבל כשאין לו או לא יצא השער ונקבע אסור ואף על פי שיש מי שנותנין אותה עכשיו בכך אפילו הכי אסור כל שלא נקבע השער ונתפרסם בכך ואם יצא השער מותר לפסוק דאף על פי שאין לו הרי זה כמי שיש לו שאם אין לזה המוכר יש לאחר ויכול עתה לקנותן באותן דמים שקבל: ומתניתין היא בפרק איזהו נשך אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער יצא השער פוסקין שאף על פי שאין לזה יש לזה: והכי נמי איתא בברייתא התם: וכשיש לו נמי פשוט התם במתניתין ובגמרא נמי יש לו מותר: אין לו אסור: ואף על פי שמכר לו הסחורה בפחות ממה שהיא שוה עכשיו: ודבר זה ביצא השער אסור אפילו הכי כיון שיש לו שרי דאזולי הוא דקא מוזיל גביה וכדאית' נמי התם אמר רב נחמן האי מאן דיהיב זוזא לקיראה כלומר לשעוה וקאזל ארבעה וקאמר יהיבנא לך חמשה חמשה איתנהו גביה שרי: ליתנהו גביה אסור: ואמרינן עלה פשיטא: לא צריכא דאית ליה אשראי במת': כלומר שגם המוכר הזה הם חייבין לו אחרים שעוה:

מהו דתימא כיון דאית ליה אשראי במת' וכו' קא משמע לן כיון דמחוסרי גובייגא כמאן דליתנהו דמי: וגבי הלואה נמי אמרינן התם אמר רב הונא יש לו סאה אחת לוה עליה סאה: סאתים לוה סאתים: רבי יצחק אומר אפילו אין לו אלא סאה אחת לוה עליה כמה סאין דחזינא כאלו לוה סאה כנגד הסאה שיש לו ונמצאו לו שתים ואחר כך לוה שתים כנגד השתים וכן לעולם: ואם אין לו כלל יש מן המפרשים ז"ל שכתב שיתן לו חבירו במתנה מעט ואז יוכל ללות ממנו כל מה שירצה ומשום דליכא איסורא דאורייתא בהני ענייני אקילו בהו רבנן ואפילו אין לו נמי יכול ללות סאה בסאה על שער שבשוק וכדאיתא התם אמר רב הונא כיון דשמעיתו להא דאמר רבי שמואל ברבי חייא אמר רבי אליעזר לוין אמר איהו לווין: ומאי דשמעינן התם ריש פירקא מדרבי אושעיא דאין מעמידין מלוה על גבי פירות ואף על פי שיצא השער אלא אם כן יש לו שאני התם הואיל ומעות הלוהו מתחלה מיחזי כרבית: אבל פסיקת דמים כדקתני מתני' ועיקר הלואת סאה בסאה מדרבנן על שער שבשוק מותר דכיון שיצא השער יכול לקנו' פירות באותן מעות שנתן לו או ליקח פירות באשראי לפירות שהלוהו ואף על פי שאין לו מעות עכשיו בידו: אבל הראב"ד ז"ל כתב שצריך שיהיה לו מעות שיכול ליקח בהן פירות ולא הודה לו הרמב"ן ז"ל: וכתב הריא"ף ז"ל בתשובות וכן אם נתן אדם מעות לחברו בתורת שותפות ופסק בהן זהובים על שער שבשוק מותר לעשות כן ע"כ: עוד כתב בתשובה אחרת זה לשונו מי שאמר לחברו הלויני זהובים ולא היו אצלו זהובים ואמר לו אלוה אותך מעות וקנה בהם זהובים ואכתוב עליך בשטר זהובים אם נתן לו כמה ששוים הזהובים באותה שעה ולא חסרו כלום מותר לעשות כן ואין הפרש בשער השוק בין מעות בדינרין בין דינרין במעות בין סאה במעות בין מעות בסאה בין סאה בסאה הכל על שער השוק מותר עכ"ל:

עוד כתב שם זה לשומו ומי שהקדים מעות לחברו בפרקמטיא על שער שבשוק והיתה מצויה לקנות ולא רצה ליתן לו אותה פרקמטיא אין כופין אותו ליתנה לו אלא שמקבל על עצמו מי שפרע ע"כ: ונראה דמיירי היכא דנעשה המקח בלא קנין כמו שיתבאר בסמוך: ומיהו מאי דקאמרינן לעיל דעל סאה אחת יכול ללות כמה סאין הני מילי בהלואת סאה בסאה דהיינו פירות בפירות אבל בפסיקת דמים אינו יכול ליקח בהן פירות אלא אם כן יש לו למוכר מאותן פירות או מאותה סחורה כשיעור המעות שקבל אבל אם אין לו אלא סאה אחת אינו יכול לפסוק לו אלא על אותה סאה בלבד וכן דעת הרמב"ם ז"ל וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל: וכן כתבו מן האחרונים ז"ל: ונראה לי דטעמא דידהו משום דגבי הלואת פירות איכא למימר הך טעמא דלוה סאה על הסאה

ושתים על השתים כדפרישית אבל גבי מעות לא שייך הך טעמא לפיכך מי שעבר ופסק מעות לחברו קודם שיצא השער ונקבע ואין לו למוכר כלום אין לו לבעל המעות ליטול מאותו דבר אלא כשער של היתר וכגון שלא נתיקר השער דאף על גב דנעשה המקח באיסור אם נתקיים בקנין המקח קיים אבל אם נתיקר השער המקח בטל ואין לו ליטול אלא המעות שנתן לו: וכמו שכתב רבינו האיי ז"ל בתשובה דהיכא דאיכא איסורא בזביני כגון דאוסיף בדמיה משום אגר נטר או פוסק על הפירות עד שלא יצא השער ונתקייסהמקח בקנין ולא נתיקר השער המקח קיים ואינו יכול לבטל המקח בשביל שנעשה באיסור ודיני' אלו מבוארים ופשוטים בדברי המחברים ובדברי הרמב"ם ז"ל בהלכות לוה ומלוה: הילכך בנדון שלנו כיון שהשטר כתוב סתם פלוני חייב לפלוני כך וכך סחורה לזמן ידוע ולא נתבאר בו ההיתר על מה סמך בקנין הזה: דהא קיימא לן דדבר זה אסור אלא א"כ יש לו או יצא השער:

אם יתברר שהיה השער קבוע בכך בשעת המכירה או שהיה לו למוכר כל אותה סחורה יגבה ממנו כל הסחורה ואף על פי שהוקרה ואם לא יתברר הדבר וטוען עליו ראובן טענת בריא ישבע שמעון שלא היה השער קבוע בכך ושלא היה לו אותה סחורה ברשותו דאף על גב דיש לו הסחורה ההיא ביד אחרים ונטל המעות ממנו עד שיגבה את שלו לא אמרינן בזה יש לו כיון שהיא מחוסרת גובייא כדמוכח מההיא דקיראה דלעיל ולא יפרע לו אלא כשיעור מעותיו וכפי מה שהיא שוה עכשיו או הדמים שנתן לו בלי שום תוספת כלל: שוב מצאתי לאחד מגדולי האחרונים ז"ל שכתב בחדושיו בפרק איזהו זהו נשך על מתניתין דלעיל דאין פוסקין על הפירות עד שיצא השער זה לשונו מיהו דוק' היכ' דפסיק למיתב ליה מפירי דאתו ליה ארעיה או מפירי דעבידי דמייתי ליה חמרין דיליה או ארבי דיליה ואף על גב דבעידן פסיק' ליתנהו ברשותיה כיון שיצא השער שרי אבל למזבן מיה משוקא לבתר דאיקור פירי אסור דבהא לא איורי מתניתין ולא לרייתא ולא סוגיא דגמרא: הילכך אי אכלינהו או זבנינהו לבתר דאיקור פירי שרי ליה למיתב ליה דמיהו בשעת אכילה או בשעת מכירה דהכא נמי שייך למימר מה לי הן מה לי דמיהן אבל אי אכלינהו או זבנינהו מקמי דאיקור ובתר הכי איקור לא שרי השתא למיזבן ליה משוקא ולא למיתב ליה דמים כי השתא עכ"ל: ויצא השער דקאמרינן דפוסקין עליו לא אמרן אלא על השער המפורסם וקבוע בשוקי המדינה דאלו שער הדוגיאות בנמל לאו שער קבוע הוא דהן עצמן אינן קבועין ובאין מזמן רחוק לזמן רחוק ואין שערן קבוע במדינה וסמוך להליכתן משתנה מיד ולא עוד אלא אפילו בהן עצמן על הרוב אין בהן שער קבוע ושוה אלא זה מוכר בכך וזה מוכר בכך והיום בכך ומחר בכך:

ולא עדיף משער שוק של עיירות דקאמר התם רבי יוחנן סוף פירקא דאין פוסקין עליו וכמו שכתב הריא"ף והרמב"ם והרבה מן הפוסקים ז"ל משום דלא קביע תרעיה דטעמא דפוסקין על שער השוק של כרכים דאמר ליה מאי אהנית לי הא חיטי בהיני והא חיטי בשילי ובכרכים הוא דשייך הך טעמא שהשער שלהם נמשך וקיים זמן מרובה אבל בעיירות אין השער קבוע ומיד משתנה וכ"ש שער של דוגיאות דלו הונח שהשער שלהן שוה אינו קבוע ואינן קובעין אותו במדינה וגריע טפי משער של עיירות דאפילו נמאן דפסק דפוסקין על שער של עיירות נ"ל דבהא ודאי מודה: ואי איכא דמותיב עלן ממאי דקאמרינן התם דחיטי דאכלבי וארבי משיך תרעיהו טפי לאו מילתא היא דהנך ארבי דאיתמר התם אינן הספינות הבאים בים מזמן לזמן כאלו אלא ספינות קטנות הבאות בנהר בכל יום ויום ומביאין התבואה מהמקומות הקרובים כמו החמרים וכמו שפרש"י והמפרשים ז"ל ואדרבה דהיא גופה סייעתא דידן דתידוק מינה דספינות הבאות בים כאלו לא משיך תרעיהו ואע"ג דהתם לא מוקמינן הכי אלא כדבעי' לאוקומי מתניתין בתרעא דמשיך טפי ואלו להלכתא תרעי דמשיך כולי האי לא בעינן מיהו אכתי תרעא דמשיך בעי' והנך ספינות הבאות בים קא חזינן דלא משך תרעיהו כלל: ולא אשכחן דאיתמר התם דפוסקים אלא אשער דהני אכלבי וארבי ואשער דדומוס של כרכים דהיינו רחבה גדולה שיש במדינות ותו לא: ומילי דפשיטי נינהו דלית בהו ספיקא כלל ואין זה צריך לפנים: הילכך אם לא יתברר שנקבע אותו שער בשוקי המדינה אין בדבריו כלום ועל הלוקח הראיה כדרך כל המוציא מחברו ואף על פי ששטרו מקויים בידו שפיר אמרינן ביה המוציא מחברו וכמו שכתב הרשב"א ז"ל בתשובותיו כלל גדול אמרו המוציא מחברו עליו הראיה ולפיכך כל בעל שטר מוציא וכל שיש לדונו בשני עניינים קולא לתובע וחומרא לנתבע ויד בעל השטר על התחתונה:

וכן כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות מלוה ולוה שיד בעל השטר על התחתונה מפני שהוא המוציא אלא בדבר שאין בו ספק ואף על גב דשטרא דראובן שטרא מעליא הוא דלית בזה ספיקא כלל מכל מקום הוה ליה כספיקא דכיון דמכר זה באיסור עומד הוה ליה לפרושי על מה סמך במקח זה כדכתיבנא וכיון שלא נתברר בשטר נשאר הדבר בספק ומספיקא לא מפקינן ממונא והמוציא מחברו עליו הראיה: וכן כתב הרא"ש ז"ל בתשובה בבירור גבי מלוה של פירות והביא דבריו הר"י בנו בעל הטורים ז"ל ביורה דעה בלא שום חולק: ומצאתי ראיה לזה מההיא דבר סיסין דפרק חזקת הבתים דאסיקנא לרב נחמן דכיון דכולי עלמא קרו ליה דבי סיסין עליה רמיא לגלויי: אף הכא כולי עלמא ידעי דמכר זה באיסור הוא עומד והאי הוא דאמ' לאו באיסור ועליה רמיא לגלויי ואף על גב

דאיכ' לחלק קצת: ומה שטען ראובן שהשט' כתוב במדינ' ושהוא רוצה הסחורה במדינ' לענין שאם יתברר שהיה לשמעון הסחורה ההיא בשעת הפסק או שהיה אותו שער קבוע שיטול סחורתו במדינה ולא בגמל: נראה לי דכיון שהעד מכחישו ואומר שלא היה התנאי ביניהם שיקבל הסחורה אלא בצמל דלאו כל כמיניה: ודמיא הא מילתא להההיא דפרק האשה שנתאלמנה עד אומר תנאי ועד אומר אינו תנאי כלומר על תנאי מכר לו שיעשה כך וכך ולא ראיתי שקיים תנאו ואינו מכר: והעד האחר אומר לא היה על תנאי כלומר לא שמעתי שהיה בו תנאי: רב פפא אמר תרוייהו בשטרא מעליא קא מסהדו והאי דקאמר תנאי היה הוה ליה אחד ואין דבריו של אחד במקום שנים: כלומ' דאינו נאמן לעקור שטר ששניהם בו: ואותבי' רב הונ' בריה דרב יהושע אי הכי אפי' תרוייהו נמי אלא אמריני הני למעקר סהדותא קאתו והאי נמי למיעקר סהדותא קאתי כלומ' תרוייהו למה נאמנין לגמרי ואמרינן להו קיימו תנאייכו וחותו לדינא משום דהני לאו למעקר שטרא קאתו אלא למעקר סהדותייהו דכתב ידינו קאמרי כתב ידינו הוא זה ולא חתמנו אלא על מנת שיתקיים התנאי וכיון דאין כתב ידם יוצא ממקום אחר מהימני דתנאי מילת' אחריתי היא ועדות בפני עצמה היא להוסיף ולפרש בה דבתנאי היתה והשטר כשר בקיום התנאי:

הכא נמי גבי חד דאמר תנאי היו דברינו למיעקר סהדותא דכתב ידו קאתי ולומר ע"מ שיתקיים התנאי חתמתי וכיון דאית לן דמילתא אחריתי היא ושטר' ממילא נעקר אשתכח דחד וחד הוא ובטל השט' והוה לי' כעדו' בלא שטר והעמיד ממון על חזקתו ואפסוק' הילכת' בהדי' כרב הונא ברי' דרב יהושע ולא זכה זה בקרקעו עד שיתקיים תנאו וכל שכן בשנים אומרים תנאי היו דברינו דנאמנין נמי וכדאמר רב נחמן התם קיימו תנאייכו וחותו לדינא כלומר אם שוב יעכב אחר קיום התנאי: הכי מפרשי לה קצת מפרשים ז"ל ורש"י ז"ל דבשאין כתב ידם יוצא ממקום אחר מיירי דהפה שאסר הוא הפה שהתיר ובכי האי גוונא לא קרינן ביה כיון שהגיד שוב אינו מגיד: וכן הכריע הרמ"בן ז"ל בחדושיו: אבל בעל העטור ז"ל חילק וכתב מסתברא דנאמנין: ואפילו בשכתב ידם יוצא ממקום אחר דלא אמרינן אם הגיד שוב אינו חוזר ומגיד אלא כגון אנוסים היינו פסולי עדות היינו וקטנים היינו דעקרי לשטרא לגמרי דהוה ליה כמאן דאמר לא חתמנו לשום דבר: אבל היכא דניתן ליכתב כגון מודעא ותנאי היו דברינו דאמרי חתמנו: אבל על מנת כן חתמנו אף על גב דכת' ידם יוצא נאמנין: ומוכח לה מירושלמי דגיטין וכן כתב הרב אל ברצילוני בשם רבינו האיי גאון ז"ל דבתנאי נאמנין אפילו בשכתב ידם יוצא ממקום אחר דלאו חוזר ומגיד הוא שהרי חל השטר והשטר כשר אם יתקיים התנאי: וכן דעת

הרי' ז"ל וכתב רב מתתי' גאון ז"ל: דאף על פי שהלכה דעד אומר תנאי נאמן מכל מקום כיון דרב נחמן מחייב שבועה אפילו היכא דליכא דררא דממונא משתבע ההוא דבתנאי הוה ובטל לשטרא וכן הסכים הרב בעל הטורים ז"ל וכתב ואם עד מעידי השטר אמרו תנאי היה ועד אחד אומר אינו תנאי בטל השטר ונשבע הלוה היסת ונפטר אבל אינו נשבע שבועת התורה להכחיש העד האומר אינו תנאי כיון שהעדי' מכחישין זה את זה ע"כ:

וכתב שם ואפילו בשכתב ידם יוצא דנאמנין: וההיא דכתובות מפרשים לה אפילו בשכתב ידם יוצא דכיון דתנאי במילתא אחריתי היא וניתן ליכתב ולאו למעקר שטרא קאתו מהימני: אישתכח השתא בעובדא דילן דאף על גב דנימא שהעד האחר שהלך לו מודה לדברי ראובן הרי זה האחר מכחישו ואע"ג דכתב ידו יוצא ממקום אחר נאמן ואין על שמעון אלא שבועה שכך היה התנאי ביניהם: וגדולה מזאת אני אומר דאפילו לאותן המפרשים ז"ל שסוברין דלא מהימני אלא בשאין כתב ידם יוצא דנראה דבהא ודאי מודו דהתם גבי תנאי היו דברינו השטר נעקר לגמרי מחמת תנאי ואף על גב דלאו להכי קא אתו סוף סוף השטר מתבטל מאיליו וכאלו לא היה ואלו הכא אין השטר מתבטל כלל ולא עיקר המכר אלא אם יגבה במקום פלוני או במקום פלוני: הלא תראה דהרמ"בם ז"ל אף על גב דגבי תנאי היו דברינו כתב בהלכות עדות פ"ג דאם כתב ידם יוצא אין נאמנין גבי מודעא כתב דנאמנין אפילו כתב ידם יוצא וטעמא דמלתא הואיל וניתן ליכתב ואין בדבר שקרות כלומר דשטר המכר ניתן ליכתב כדי להציל האנוס מיד אונס אי נמי לאהדורי זוזי לפומא דהאי שטרא אף על פי שמסר מודעא בפניהם ויודעים שבאונס מכר ולפיכך אם אמרו מודע' היו דברינו נאמנין והמכר בטל וכדמר בר רב אשי דאמר אמנה היו דברינו אין נאמנין מודעא דברינו נאמנין מאי טעמא האי ניתן ליכתב והאי לא ניתן ליכתב דעולה הוא ועדי' אעולה לא חתמו וכל שכן הכא דליכא שום ביטול כלל ולא צד עולה כלל וניתן ליכתב דנאמנין ונאמנין: ואיני רואה בזה שום ספק כלל וכתב רבי' יום טוב אשבילי ז"ל ומיהו אין נ"ל אלו הדברים אלא בשאומרי' העדים שהיו דבריהם אמנה או תנאו או מודע' כשחתמו אבל אם אומרי שלא ידעו כן בשעה שחתמו אלא שחתמו כדין ואחר כך נודע להם שהודו כך בפניהם לעולם הם נאמנים ואפילו כתב ידם יוצא ממקום אחר דהא לא עקרי סהדותייהו כלל והרי זה כאלו אמרו שחזר ומחלו או שחזר ומכר לו וכבר פירשו כן בבבא בתרא עכ"ל:

עוד כתב גבי תנאי דאם טוען זה שיקיים תנאו עליו להביא ראיה שהתנאי בקום עשה ע"כ: ומה שטוענראובן שהשטר כתוב במדינה לא מסתייע ואף על גב דלענין פרעון בתר

כתיבה אזלינן וההיא דכתובות פרק שני דייני גזלות שטר שכתוב בבבל מגבהו מעות שבבבל: כתוב בארץ ישראל מגבהו מעות שבארץ ישראל הכא דהעד מכחישו שאני: וכל שכן דכד מעיינת בה שפיר אין מכתיבת המקום ראיה לדברים כאלו דאפילו אם לא היה העד מכחיש לראובן לא היה נמלט משבועה שהיה שמעון חייב ליתן לו במדינה מפני שהשטר כתוב במדינה כמו שאם יהיה כתוב בו שנתחייב ליתן לו הסחורה ההיא במדינה דאיפשר היה להיות המעשה העדות במקום אחד ובשטר אין כותבין אלא מקום הכתיבה וכדאיתא פרק גט פשוט אמר להו רב לספרייא כי קימיתו בשילי ואף על גב דמסירו לכו מילי בהיני כתובו בשילי וכי קיימיתו בהיני ואף על גב דמסירן לכו מילי בשילי כתובו בהיני משום דמיחזי כשיקרא: ועוד שהנמל והמדינה הכל נקרא מדינה ואדרבה שמהשטר עצמו יש קצת הוכחה לדברי שמעון ממה שקבעו הזמן לביאת הדוגיאות דאלו במדינה היה להם לקבוע הזמן לששה או לעשרה חדשים כה"ג: ואם יטעון ראובן שזה החוב שנתחייב לו הוא מצד הלוה שהלוה לו זאת הסחורה בעצמה איני רואה לו שום זכות בטענה זו אלא לענין שאם היה לו לשמעון אפי' מעט מאותה סחורה היה יכול ללוות עליה כל אותה סחורה וכיון שהעד מכחישו בזה נמי שהיה הדבר מצד מכר חזר הדין לאיתנו: והדבר נלמד מעניינו: כללא דמילתא דנקיטנא מכל מאי דכתיבנא דאם יביא ראובן ראיה בעדים שהיה השער קבוע במדינה בכך או שהיה לו לשמעון הסחורה ההיא ברשותו יגבה ממנו כל אותה הסחור' בדוגיאות כפי התנאי שהיה ביניהם אחר שישב' שמעון היסת שכך היה התנאי:

ואם לא יביא ראובן ראיה וטוען טענת בריא ישבע שמעון שלא היה השער כך ושלא היה לו כל אותה סחורה בשעת מכירה ולא יפרע לו מהסחור' ההיא אלא כפי חשבון המעו' שקבל ממנו ועל השער של עכשיו או המעות שקבל ממנו בלא שום תוספ' כלל כמו שנתבאר דהוי אבק רבית ואינו יוצא מיד לוה למלוה כדמוכ' בפ' אי זהו נשך ובפ' המניח את הכד וכמו שכתבו המחברי' ז"ל וכ"ש לפי מה שכתב הריא"ף ז"ל בתשוב' שכתבנו למעלה דמי שהקדי' לחברו מעו' בפרקמטיא על שער שבשוק והיתה מצויה לקנו' ולא רצה ליתן לו אותה פרקמטיא אין כופין אותו ליתנה לו אלא שמקבל על עצמו מי שפרע: עכ"ל: זהו הנראה לי לקוצר דעתי: המעוטף באהבתך: משה בכה"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשקר נ"ר: לה תלמסאן שאלה שאלת ממני הידיד אם יש לחוש לאלו הנשים שנהגו לגלות שערן מחוץ לצמתן להתנאו' בו לפי מה ששמענו מי שהור' ואמר כי שקר נחלו אמותינו הנוהגות לגלותו כי הוא איסור גמור ובפי' אמרו ז"ל שער באשה ערוה ולכן ראוי להוכיחן ולהזהירן שלא לגלותו: תשובה איברא דאין בית מיחוש לאותו שער

כלל כיון שנהגו לגלותו ואפי' לק"ש וההיא דשער באשה ערוה לא מיירי אלא בשער שדרך האשה לכסותו דומיא דטפח והכי איתא בגמר' אמ"ר יצחק טפח באשה ערוה פי' טפח שדרכה לכסות ואקשינן למאי אילימא לאסתכולי בה כלומר דאם אשת איש היא ומתכוין ליהנות אפי' באצבע קטנה שאין דרכו להיות מכוסה אסור להסתכל וכו' ומשני לא צריכא לאשתו ולק"ש פירוש דאם טפח מגולה בה לא יקרא ק"ש כנגדה: ואמרינן נמי התם אמר רב חסדא שוק באשה ערוה: אמר שמואל קול באשה ערוה אמר רב ששת שער באשה ערוה: ואיכא מאן דמפרש דכל הני נמי לענין ק"ש אמרינן להו: וכן פירש רבינו האיי גאון ז"ל ואיכא מאן דמפרש דלא איירי לענין ק"ש אלא טפח דוקא והיכא דאיתמר איתמר:

ונראה כי זה דעת הרמב"ם ז"ל מדלא אסר באשתו לק"ש אלא טפח דוקא והני אחריני אסר להו לגבי אשת איש בפרק כ"א מהלכות איסורי ביאה אבל רש"י ז"ל אע"ג דקא מוקים להו באשת איש כתב דהוא הדין נמי באשתו לק"ש דדבר ערוה באשת איש אסור באשתו לק"ש: והריא"ף ז"ל השמיט כל זה מענין ק"ש ואפי' ההיא דטפח דאוקמוה בהדיא בק"ש: וכתב עליו הראב"ד ז"ל דאפשר דמשום דאמרי' לעיל עגבות אין בהם משום ערוה סבור הרבז"ל דכ"ש טפח ושוק ושער וקול ע"כ: אשתכח השת' דלדברי כולם אין באותו שער שום חשש איסור כלל דמאן דמוקים להו באשת איש אנן לאו באשת איש עסקינן ומאן דמוקים לה באשתו לא נאסר אלא לק"ש ודבר שדרכו להיות מכוסה דמקפיד עליה ואתי לידי הרהור: אבל דבר שדרכו להיות מגולה דלבו גס ביה מותר ואפי' לק"ש כדפרישית וכן כתבו המפרשים ז"ל וכן כתב רבי' אבי"ה ז"ל כל אלו שהזכרנו לערוה דוקא בדבר שאין רגילות להגלות אבל בתולה הרגילה בגילוי השער לא חיישינן דליכ' הרהור ע"כ: וכן הסכים בעל המרדכי והרא"ש ז"ל והכל כפי המנהגות והמקומו': וכתב הרשב"א ז"ל בחדושיו בברכות זה לשונו והא דאמר רבי יצחק טפח באשה ערוה ואוקימנ' באשתו לק"ש פי' הראב"ד ז"ל דאיפשר במקום צנוע שבה ועלה קאתי רב חסדא למימר דשוק מקום צנוע וערוה הוא אפי' לגבי בעלה אף על פי שאינו מקום צנוע באיש: אבל פניה ידיה ורגליה וקול דברה שאינו זמר ושערה חוץ לצמתה שאינו מתכסה אין חוששין להם מפני שהו' רגיל בהם ולא טריד ובאשה אחרת אסור להסתכל אפי' באצבע קטנה ובשערה ע"כ: וכן נמי כתב בעל אורחות חיים אבל פניה ידיה ורגליה ושערה מחוץ לצמתה שאינו מתכסה אין חוששין להם מפני שהוא רגיל בהן:

וכן שמעתי שכתב בעל המכתם ואין זה צריך לפנים דלדברי כולם אין בו צד איסור כלל אדרבה שהתירוהו בפירוש ואפי' לק"ש והעידו שנהגו לגלותו ובודאי כי כן היו נוהגות

בנות ישראל בימי חכמי המשנה והתלמוד ז"ל ואיפש' דאפי' בעודן על אדמתן בזמן שבית המקדש קיים כדאיתא בהדיא בפרק חזקת הבתים דאמרינן התם עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט: מאי היא רב אמר בת צדעא שנ' אם אשכחך ירושלם וגומר ופירש בעל הערוך ז"ל דכתיב בתשובות כשהאשה קולעת שערה משיירת ממנו דבר מועט בין אזניה לפדחתה כנגד צדעתה ומביאה סיד טרוף כשהוא חבוט וטחה אותו שער ואינה קולעת אותו אלא מטילה כנגד פניה זה עושה בת עניים אבל עשירה שורקתו בבשמים ובשמן טוב כדי שיתחברו שערות זו בזו ולא תהיה כאבלות ויתיפו ע"כ: וזה המנהג בעצמו הוא מנהג הנשים היום שהאשה קולעת כל שערה ומשיירת שער הצדעים יורד על פניה והוא הנקרא בלשון חכמים בת צידעא כמו שנתבאר ונוהגות גם כן לשרוק אותו בבשמים ושמן הטוב כעשירות של אותו הזמן אף על גב דלא חזי למיעבד הכי זכר לחרבן הבית כדאיתא התם: וכל מה שתמצא בספר הזוהר מקפיד על גלוי שער האשה איפשר דבשער שדרכה לכסותו משתעי דבגמר' סתמא נמי קאמר ואמרינן דלא איתמר אלא במה שדרכה לכסות ולק"ש: ואם יש דבר אחר אנן אתלמודא ואמנהגא סמכינן: ובואו ונצווח על אלו האוסרים אותו שער לאשה בתוך ביתה מההיא דשער באשה ערוה בבלי דעת באי זה שער אמרו ולמאי הילכתא איתמ' בגמ' ואלא מעתה לפי דרכם שער גבות עיניה נמי היה להם לאסור דשער קרייה רחמנא נמי דכתיב יגלח את כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו וגומר וכל שכן פניה ידיה ורגליה דהוה להו נמי למיסרן ומאי שנא אותו שער ואי משום דדרכן להיות מגולין האי נמי דרכו להיות מגולה ואי לא איירי אלא באשת איש ובמסתכל ומתכווין ליהנות אטו באשת איש וברשיעי עסקינן ובבירור אמרו זכרונו לברכה דאפילו באצבע קטנה אסור להסתכל ואפילו בבגדי צבעונין שלה נמי אסור וכל שכן בשערה דת"ר ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה באשת איש ואפילו מכוערת:

ולא בבגדי צבע של אשה וכו' ואמר רב יהודה אמר שמואל ואפילו שטוחין ומונחין על גבי הכותל: אמר רב פפא ובמכיר את בעליהן אלא שדברי אלו בטלין הם דלית בהו משום כלל: וכמה לא חלי ולא מרגיש האי גברא דקאמר לה להאי מילתא דכיון שנהגו לגלותו מימי עולם ומשנים קדמוניות ברוב תפוצת הגולה שתחת יד ישמעאל ואין בידו למחות איך עלה בלבו לאוסרו ואף אם היה אסור דאפילו באיסורא דאורייתא אמרינן הנח להם לישראל מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין כדאסיקנ' בביצה פרק המביא: וכדאית' שם בהלכות הרי"ף זכרונו לברכה: ואף על גב דבשבת ריש פרק שואל בכולהו נוסחי דיוקני אוקימנא דבדרבנן אמרינן הנח להם לישראל וכו' ובדאורייתא אין מניחין

וקשו תרווייהו אהדדי: כבר אמרו רבותינו ז"ל דההיא דפרק המבי' דמסקי' דאפילו בדאורייתא שבקי' להו דוקא במידי שהוא דבר תורה מהלכ' למשה או מדרשא ואיסורו אינו ברור וניכר שהוא מדאוריית' דהא מאי דאית' התם דאורייתא היינו תוספת יום הכפורים דילפינן לה מערב עד ערב תשבתו שבתכם ואין לו זמן קבוע וניכר לאיסורו וכשהן אוכלין ושותין הם סבורים שעדיין לא קדש היום אבל בשאר איסורין הניכרים כגון חלב ודם ושבת וגזל וכיוצ' בהן לא אמרינן הנח להם לישראל והשת' אם בדאוריית' ובדרבנן אמרינן הנח להם כל שכן בדבר המותר שנהגו בו היתר שכל המוכיחן בזה לא בדעת ידבר ונמצא מכשילן ח"ו ועתיד ליתן את הדין: ואלמלא דמסתפינא הוה אמינ' דאפילו אותן הנשים שבאו מגורשות מארצות הערלים שהיו נוהגות לכסותו כשהיו שם אין להזהירן שלא לגלותו כיון שקבעו דירתן בכאן ואין לומר בהן דעתן לשוב לארצם: ובהדי' אמרינן בחולין כי סליק רבי זירא לארץ ישראל אכל מוגרמתא דרב ושמואל: פירוש רב ושמואל היו אוסרין בבבל משפוי כובע ולמטה ואף על פי שנשאר מטבעת גדולה מלא החוט על פני רובה:

ורבי זירא כשהלך לארץ ישראל אכל מה שהיו אוסרין רב ושמואל בבבל: ואקשינן והיכי עביד הכי והא תנן נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם: ומתרצינן רבי זירא אין דעתו לחזור לבבל ומתוך כך לא חשש למנהגם: ומתניתין דקתני נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם בשדעתו לחזור למקומו וכן הסכימו המפרשי' ז"ל: וגדולה מזאת כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו דאפילו שהולך ממקום שמחמירין למקום שמקילין ואפילו דעתו לחזור יש לו לנהוג כקולי המקום שהלך לשם ואל יחמיר כמנהג מקומו מפני המחלוקת בדבר שיש בו שנוי מנהג ע"כ: וכל שכן באלו הנשים דאיה' למימר בהו דעתן לשוב לארצם כמו שכתבנו וכל שכן דאפי' בארצן לא היו מכסות אותו משום איסור אלא שלא היה מנהג ארצן לגלותו דאפילו רוב הגויות לא היו נוהגות לגלותו: הילכך אפי' לאותן שהיו נוהגות לכסותו בארצן ראוי להניחן לנהוג כמנהג הארץ אשר גרו בה: ומעשהאמותן הקדושות בידיהן כמו שהוכחנו מההי' דפרק חזקת הבתים דלעיל ובכמה וכמה דברים הקלו רבותינו ז"ל כדי שלא תתגנה האשה על בעלה ואין צורך באורך: נאם המעוטף באהבתך ולפרידתך קירות לבו מקרקר: משה ן' אל אשקר: נ"ר: לו תונס שאלה ראובן יהב עיסקא לשמעון על מנת שיהא שני שלישי הריוח לראובן והשלישי לשמעון: או שהתנו שיטול שמעון רביע הריוח ויטול ראובן השאר ושמעון לא קבל עצמו שום אחריות כלל ונאבד הממון אם חייב שמעון באונסי חלקו או אינו חייב כיון שלא קבל עליו אחריות ואם יהיה חייב כמה הוא מן הדין שיפרע: ואם יש בדין זה הפרש בין נאבד כל הממון לנאבד

מקצתו: יורנו המורה שורת הדין ושכרו כפול: תשובה ודאי דאף על גב דשמעון לא קבל עליו שום הפסד מכל מקום נתחייב באונסי אותו חלק שהיה לו הריוח בו ולא שנא קבל עליו אחריות או לא קבל כדגרסינן בפרק המקבל אמרי נהרדעי האי עיסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון וכו' כלומר דסתם עיסקא פלגא דידה אית ליה תורת מלוה ואחריותו על המקבל:

ופלגא דידה פקדון ואחריותו על הנותן: והוא הדין נמי אם התנו שיטול המקבל שליש הריוח או הרביע דהוי עליה אותו שליש או אותו רביע מלוה וחייב באונסיו והשאר פקדון מיהו ה"מ היכא דפסק למקבל שכרו דתקינו ליה רבנן דבלאו הכי הוי רבית הואיל ולא טרח מקבל בההוא פקדון אלא משום דיהב ליה אותו חלק דאיתיה מלוה גביה ואי לאו הכי לא הוה טרח ויהיב ליה ונמצא מתעסק בחלקו של נותן שהוא פקדון בשביל המתנת מעות המלוה והוי רבית והכי איתא בההיא בההיא מתניתין דפרק איזהו נשך דתנן התם אין מושיבין חנווני למחצית שכר ולא יתן מעות ליקח בהן פירות למחצית שכר אלא אם כן נותן לו שכרו כפועל וכו' ואמרינן עלה בגמ' תנא כפועל בטל ואמר אביי כפועל בטל של אותה מלאכה וכו' כדאיתא התם: וטעמא דמילת' משום רבית כדבירנא הילכך תקינו ליתן לו שכרו כפועל בטל וכגון דלית לי' למקבל עיסקא אחרינ' אלא הדין עיסקא בלחוד: אבל מאן דאית ליה עיסקא אחרינא ולא קא מבטל ליה מינה לא בעי באגריה כולי האי אלא אפילו דינר חד שפסק לו על כל העסק שפיר דמי: וכדאמרינן התם אמר רב מותר שליש בשכרך וכו' אלא אמר שמואל קוצץ לו אפילו דינר וכו' וכדאסיקנא: אבל אם לא פסק לו שכרו אין חייב המקבל לשלם אלא שני שלישי אותו חלק דאיתיה מלוה עליה כגון שהתנו שיטול המתעסק חצי השכר ישלם שליש ההפסד: ואם התנו שיטול רביע השכר ישלם שתות ההפסד והשאר על הנותן וכן כל כיוצא בזה: והכי מוכח מההיא דרבא בפרק אי זהו נשך גבי שטרא דרב עילי' דאמר רבא התם אי פלגא באגרא תרי תילתי בהפסד וכו' כלומר דאי פלגא באגרא לנותן דארי תרי תילתי בהפסד דהשתא ליכא רבית: וכן נראה נמי ממאי דאמרינן פרק המקבל תרי עיסקי וחד שטרא פסידא דלוה וכו' דמשמע דאיירי בשנתן לו עיסקא ולא קצב לו שכר ומשום דסתם עיסקא תלתא באגר ופלגא בהפסד לנותן ולמקבל בהפך ולא שנא להו בין רב עילי' דגברא רבא הוא לשאר אינשי דעלמא:

ויש לקצת הראשונים ז"ל בזה שיטה אחרת והיוצא מכלל דבריהם דאם התנו שיטול המקבל רביע הריוח והיה שם הפסד לא יפסיד כלום: וכבר דחה הרמב"ם ז"ל זאת הסברא בסוף פ"ו מהלכות שלוחין ושותפין והעלה שאם התנו שיטול המתעסק רביע

בריוח שישלם השתות בהפסד כדכתיבנא וכן הסכימו באחרונים ז"ל וכן כתב הרמב"ן ז"ל בענין זה: ותדע דהיכא דלא פסק לו שכרו אף על גב דקבל עליו אותו המתעסק אחריות חלק המלוה בפי' כגון שהתנו ביניהם על השכר וההפסד בשוה או שיטול המקבל שליש או רביע הריוח וקבל עליו אחריותו לא יפרע אלא שני שלישי מה שקבל עצמו כמו שכתבנו: וכן דעת הרמב"ם ז"ל בריש פ"ז דלא שנא ליה בין סתם עיסקא להתנו בפירוש שיהיה הריוח וההפסד ביניהם בשוה: וכן דעת הר"ר יונה ז"ל בעליותיו זה לשונו תקנה זה תקנו חכמים שהמקבל עסק מחברו למחצית שכר וקבל עליו אחריות החצי מאותו עסק ובעל העסק לא רצה לתת לו שכר ולא התנו ביניהם שום תנאי שיהיה שכר המקבל זה העסק באותו החצי של פקדון שליש רווח הפקדון ואם נפסד אותו עסק יפסיד זה המקבל שליש ההפסד שהרי הוא חייב שחצי ההפסד מפני שחצי המעות הם מלוה אצלו ויש לו שלישית ובעל המעות יפסיד שני שלישי ההפסד ע"כ: וכן נמי כתב הרא"ש ז"ל בתשובותיו ונראה דאפילו להרמב"ן דאמר דסתם עיסקא לעולם פלגא מלוה ופלגא פקדון ואפילו היכ' דלא קצב לו שכרו ולעולם ישקול הנותן חצי ההפסד והמקבל חציו בהא ודאי מוד' דלא ישלם חלק שלם כיון שהתנו על הריוח ועל ההפסד בפירוש וכן נראה ממה שכתב בחדושיו פרק המקבל: ופרק אי זהו נשך והכי מוכח מההיא דרב עיליש דלעיל: ואי איכא הפרש בענין זה בין נאבדו המעות כולן לנאבדו מקצתן לא ראיתי מי שפקפק בזה כי אם הרמב"ם ז"ל בריש פ"ז וכתב דאם נאבד כל הממון שישלם המקבל כל חלק המלוה שעליו וחלק בזה על בעלי ההוראה שהורו דלא שנא אבד מקצת הממון או אבד כולו דלעולם לא ישלם המתעסק אלא שני שלישי המלוה כמו שביארנו: והרמב"ן ז"ל הכריע כבעלי ההוראה וכתב בחדושיו פ' אי זהו נשך זה לשונו: וכל מה שאמרנו למעלה אנו דנין בעצמו אם הפסיד הכל שישלם מקבל כפי הראוי לו כמו שכתבנו ויפסיד בעל הבית כדינו שאם אין אתה אומר כן אע"פ שהפסיד בעל הבית הכל כיון שמשלם המקבל מלוה שלו נמצא שטרח בפקדון ברבית ההלואה ואע"פ שהפסיד בעל הבית מ"מ הוא עושה שליחותו ומלאכתו וכל מה שהפסיד בעל הבית מאותו העסק הוא מפסיד משכר חלק הפקדון אבל לשלם מכיסו לא ואין זה צריך לפנים עכ"ד: והמפרשים ז"ל כתבו סתם ולא חלקו ומדלא חלקו נראה דלא שנא להו בין נאבד הכל או המקצת: ואי איכא דמותיב מההיא דפרק המוכר את הבית דאמרינן התם שטר כיס היוצא על היתומים דהוינו שטר עיסק' נשבע וגוב' מחצ' וכו' ואי בנאבד כל הממון לא ישלם אלא שליש אמאי גבה מהיתומים מחצה והא כל דמצי למיטען להו ליתומים טענינן ודילמא נאנסו כל המעות או נגנבו למאן דאית ליה נגנבו ולא היה חייב אביהן

אלא שליש ואיכא למימר דההיא דשטר כיס מיירי בשכתוב בשטר שקבל אביהן שכר טרחו כפי הדין ולפיכך משלמין מחצה: אי נמי איכא למימר דמילתא דלא שכיחא לא טענינן להו ונאנסו קלא אית להו ואע"ג דאבוהון היה נאמן לא טענינן להו ליתמי: ולפי מה שכתב הרמב"ם ז"ל דבנאבד כל הממון ישלם המתעסק מחצה אתי שפיר ההיא דשטר כיס אלא שכל המפרשים חלקו עליו קמאי ובתראי כמו שכתבנו והוה ליה יחיד לגבי רבים ואפי' אי הוה ליה יחיד לגבי יחיד בנדון שלפנינו דהוי לאפוקי ממונא מן המתעסק הוי כספיקא ומספיקא לא מפקינן ממונא אלא מוקמינן ליה אחזקתיה וכן כתב הרא"ש ז"ל בפסקי סנהדרין ז"ל והיכא שנחלקו שני גדולים בפסק הלכה לא יאמר הדיין אפסוק כמי שארצה ואם עלה כן זהו דין שקר אלא אם חכם גדול הוא גמיר וסביר ויודע להכריע כדברי האחד בראיות ולחלוק עליו כאשר כתבתי למעלה:

כ"ש אם יש לו סיוע מאחד מן החולקים: ואי לאו בר הכי הוא לא יוציא ממון מספק ע"כ: וכן נמי כתוב בחשן משפט: הכלל העולה שחייב שמעון באונסי שני שלישי חלק המלוה שעליו ולא שנא נאבד הממון כולו או מקצתו ולא שנא קבל עליו אחריות או לא קבל דלא ישלם יותר משני שלישי חלק המלוה כיון דלא פסק לו שכרו זהו הנראה לי לעניות דעתי ושגיאות מי יבין נאם הדורש שלומך בטעם כעקר: משה ן' אל אשקר נ"ר: לבנ"איה למעולה דון שמואל ן' צדוק נ"ר: אחר התשוקה הנכספת לראות דמות דיוקנך החקוק בלבי וקשור ברעיוני: ומצוי בקרבי ואם נעלם מעיני: הגיעוני שורותיך ואותותיך אותות תעלה: לנפש המשתוקקת והאמולה: הנעימים והנאהבים: אשר מהררי האהבה חצובים: וממעייני האהבה אצולים: ובשמן הידידות בלולים: נמצאו דבריך ואוכלם וכו' ובקרואים הבאתני: לחוות דעי אף אני: בשאלת האסמכתא: וכי אחי אתה: ומרה דשמעתא: פרעתי פה לבלי חק: ואשא דעי למרחוק: בקנצי מילין: ואם שגיתי אתי תלין: כי להוצאת האמת אינו מסכים עמי הזמן: ואתה העד הנאמן: וכמה מתלאותיו סבבוני: וכמה מתמורותיו הקיפוני: וכמה מחליפותיו נשכוני: מצורף לנחץ הרץ הנמרץ: שבין לילה היה ובין לילה הלך ורץ: ולהיות מצותך מוטלת עלי: לא אחשוך פי וממללי: לז בנ"איה שאלת זה לשונך: שמעון היה רוצה ללכת למקומו דרך ים ובא ראובן ואמר לו קנה ממנו סחורה זו ואם אין לך לשלם בכאן אנכי אשלח עמך איש עתי מאתי לקבל מעותי בהגיעך למקומך: ויען שמעון ויאמר אנכי אקנה ממך זה המקח כדי למלאת רצונך ותלך אתה עמנו דרך ארצנו ללכת אל מחוז חפצך אחר שכוונתך ללכת למזרח ובהגיענו למקומי שם ב"ה אפרע לך המעו' ואז נתרצו שניהם על כך ונתפשרו באותה סחורה בסך ידוע ומשך שמעון הנז' אותה סחור' והעלה אותה לספינ' על שמו עם שאר

סחורותיו ופרע לו ג"כ שמעון אז קצת מן המעו' בתחלת פרעון ונשאר עליו השאר מלוה עד הגיעם שם:

ויהי בבואם אל המקו' ההוא פרע לו ג"כ חלק אחר מהמעות אותו שמעון הנז' וקודם שהשלים לפרוע לו כל המעות רצה ראובן לחזור בו מאותו מכר ונתחרט עליו ואמ' שאינו רוצה בקיומו: וטוען כי שמעון לא קנה ממנו אלא אם ילך עמו בספינה ואם לא ילך עמו שלא יקנה ממנו ואע"פ שנתקיי' התנאי והלך עמו לא קנה שמעון דאסמכתא היא ואסמכתא לא קניא: ורצית לעמוד על דעתי בזה: ואם יוכל ראובן לבטל אותו מכר מטעם אסמכתא או לא: תשובה ודאי דבכי האי גוונא לאו אסמכתא היא ואפילו לפי דברי ראובן ואפילו אי הוה איהו גופיה מתנה התנאי ולאו כל כמיניה לבטל המקח כיון שמשך שמעון הסחורה מעתה וקנה אותה בדרך מדרכי ההקנאות דכי אמרינן דאסמכתא לא קניא הני מילי בשלא החזיק במקח או משך אותו מעיקרא משום דלא גמר ומקני ליה שכל האומר אם יהיה כך או לא יהיה או אם תעשה כך או לא תעשה כיבין מצד המוכר בין מצד הקונה עדיין דעתו סומכת שמא יהיה או לא יהיה או שמא יעשה או לא יעשה ולא גמר ומקני ליה אלא לאחר זמן כדמקיים תנאיה והוה ליה כמאן דאבטחיה למקנייה ולפיכך הויא ליה אסמכתא ולא קניא: ואפי' בשהחזיק לבסוף אחר שנתקיים התנאי אבל במה שמוחזק מעתה ביד הקונה אין בו דין אסמכתא כלל דאי לא גמר ומקנה ליה לא הוה מסר ליה המקח מעתה דגבי הקנהו במעכשיו מאי טעמא אמרי דקני משום דגמר בדעתו להקנותו דאלו לא גמר בדעתו להקנותו לא הקנהו מעכשיו גבי מחזיקו מעתה נמי כל שכן דגמר להקנותו יותר מכשאמ' מעכשיו דהלא חזקה זו מעכשיו הוא מחזיק בה: וכן כתב המיימוני זכרונו לברכ' בבירור ריש פרק י"א מהלכות מכירה זה לשונו:

במה דברים אמורים בשקנה בדרך מן הדרכים שקונין בהן והרי יש עליו לקיים התנאי וכו' כיצד המוכר בית לחברו או נתנו לו במתנה על מנת שילך עמו לירושלם והחזיק זה בבית הרי זה קנה וכו' ויש מן האחרונים ז"ל שחלקו עליו בזה וכתבו דאף על גב דהחזיק מעתה לא קנה אלא במעכשיו ועיקר ראייתם מההיא דפרק איזהו נשך הלוהו על שדהו ואמר לו אם לא באת מכאן ועד שלש שנים הרי היא שלי הרי היא שלו וכו' והלוהו על שדהו שהעמידו בשעת הלואתו ולוקח אוכל פירות משמע ואפי' הכי אוקימנא בגמרא דלא קני אלא במעכשיו וכו' ולאו ראיה היא דשאני התם דלא בא להקנות לו השדה ולא לקח ממנו המעות אלא דרך הלואה ונתן לו הקרקע כמו משכון ומסתמ' אפי' בשהלוקח אוכל פירות לא גמר להקנותו אלא אם אמר מעכשיו: ובעל מגיד משנה ז"ל כתב בדחיית ראיה זו ואין זו ראיה גמורה דע"כ לא קאמרי' דאין דין אסמכת' במה שביד הקונה אלא

במה שהחזיקו המקנה על דעת להקנות הדבר אם יתקיים התנאי שזה קנין חזק ואין בזה דין אסמכתא אבל בהלוהו על שדהו דעת בעל השדה לא החזיקו בדבר אם לא יתקיים מה שאמר שהרי כבר היה מוחזק מחמת מעותיו שהלוהו ונמצא שלא נוסף דבר מחמת מה שהו' נודר לו ע"כ: וקרוב למה שאמרנו: וגם הרמב"ן ז"ל דחה אותה ראיה בחדושיו פר' הזהב: ותדע דבסלוק האסמכתא לפי דעת הרמב"ם ז"ל יש בו שלשה דרכים וכפי חלוף הנושאים ודינם כך: אם המקח ביד המוכר ולא הוחזק בו הלוקח מעיקרא אם קנו ממנו במעכשיו קנה ואין בו דין אסמכתא דכל מעכשיו מסלק האסמכת' כדאמרי' בפ' איזהו נשך ולמניומי קשיא מתני' ומשני מתני' בשאמר מעכשיו וכו' כדאית' התם: ואם המקח ביד הלוקח והוחזק בו מעתה ע"מ לקנות כשיתקיים התנאי אין צריך למעכשיו ולא לדבר אחר דכיון שהחזיקו מעתה לא גרע ממעכשיו כמו שאמרנו:

ואם אין הדבר ביד המוכר ולא ביד הלוקח אלא ביד שליש כגון המתפיס זכיותיו אם קנו ממנו בב"ד חשוב קנה ואע"ג דלא אמר מעכשיו כדאית' בגמר' פ"ד נדרים ובהלכות פרק גט פשוט: והני מילי בבית דין חשוב ובמתפיס זכיותיו אבל קנין סתם לא מהני ליה לסלק האסמכתא כדמפורש שם בדבריו פרק י"א מהלכות מכירה ז"ל האומר קנה בית זו מעכשיו וכו': כיצד אם באתי מכאן ועד יום פלוני קנה בית זה מעכשיו וקנו ממנו על כך נראה דלא סגי ליה בקנין לבד עד דאמר מעכשיו: וכן במה שכתב שם במתפיס זכיותיו שצריך קנין בבית דין חשוב: וכן במה שכתב בסוף הפרק כשהיו חכמי ספרד רוצין לקנות באסמכתא כך היו עושים וכו' הרי שאף בקנין לא מצא לסלק האסמכתא עד שיתחייב תחלה המקנה בחוב גמור: ואל יקשה לך ממה שכתב שם בתחלת הפרק במה דברים אמורים בשקנה בדרך מן הדרכים שקונין בהם וכו' דהתם היינו טעמא דקני בכל אחד ואחד מהדרכים משום דנתן הדבר ואחר כך התנה כגון שאמר בית זה נתון לך או קנוי לך אם תעשה כך וכך ולפיכך לא יתלה בזה דין אסמכת' והוי כתנאי בני ראובן ובני גד וקני בקנין לחוד אפי' בלא מעכשיו: אבל באומר אם יתקיים תנאי זה אני מוכר לך או נותן לך דבר זה הויא ליה אסמכתא שהרי סמך קנייתו לקיום התנאי ולא קנו אלא במעכשיו כמו שזכרנו: ואל יקשה לך נמי מה שכתב בסנהדרין סוף פרק ז' דכתב שם מה שקנו מידו שאם לא יבוא ביום פלוני יהיה חברו נאמן בטענתו ויטול כל מה שטען בלא שבועה וכו' ועבר היום ולא בא נתקיימו התנאים ואבד זכותו וכו' דמשמע מדבריו דבקנין סתם סגי ולא בעי בית דין חשוב: נראה לי דהתם נמי בבית דין חשוב משתעי דמיירי בהלכות סנהדרין ובבית דין קבוע דמסתמא בית דין חשוב הוא וכמו

שפי' הרשב"א ז"ל דבית דין חשוב אף על פי שאינו סמוך אלא חשוב להפקיע ממון מומחה לרבים:

ויש מי שכתב ליישב דבריו ז"ל דשמא לא דמי מתפיס כמודה זכותיה להתפיס שטרו או שוברו בבית דין דשטר דבר שיש בו ראיה הוא ואי לאו דגמר ומקנה בבית דין חשוב הויא אסמכתא: אבל דבר שתלוי בשבועתו לפטור את עצמו אין זה אסמכתא הואיל ובידו ליפטר בשבועה עד כאן: ויש מן המפרשים ז"ל שכתבו דקנין סתם נמי מהני לסלק כל אסמכת' דכל קנין סודר הוא במעכשיו דאי מעכשיו לא קני בתר הכי לא קני דהא הדר סודרא למאריה וכדמוכח בנדרים פרק השותפין: ולפי דעת הרמב"ם ז"ל איכא למימר שזה הוא בקנין סתם שחל מעתה דכל שקנו מידו לאלתר קנה אבל במה שמתנה במה שיעשה לאחר זמן אין הקנין חל עתה אלא אם כן פורש ואמר מעכשיו: אי נמי בבית דין חשוב ובמתפיס זכיותיו דוקא כמו שנתבאר: הילכך בנדון שלפנינו זכה שמעון במקחו ואין סמך לאותה אסמכת' כלל כיון שמשך הסחורה כנזכר ואחר כך נתקיים התנאי דכל היכא דאיכא חזקה מעיקר' כמעכשיו דמי כדפרישית: וכל שכן לפי דברי הריטב"א זכרונו לברכה דלא שייך אסמכת' בכי האי גוונא כיון שתלה תנאו באם אלך: וזה לשון הרב זכרונו לברכה הנזכר כבר פירשנו בבבא מציעא גם בבבא בתרא הא דאמר רבנן כל דאי אסמכתא ולא קניא דלאו כללא דווקא הוא דאם כן בטלת כל תנאי שבעולם אלא ודאי אין לנו אסמכת' אלא כשיש בה שלשה דברים האחד שתלה תנאו בשלא לעשות כגון אם לא באתי שהיה סבור שיכול לעשות אבל כשתלה דבריו באם אעשה והוא בא ועקר תנאו בידים ועשה אין כאן אסמכתא ופשוט הוא ולא תמצא שנזכרה אסמכתא בכל התלמוד אלא באי לא עבידנא: הב' שהתנה על עצמו בדבר שהוא בידו שאלו התנה בדבר שאינו בידו אין כאן מקום אסמכתא דעל מה סמך מפני זה כל שתולה בדעת אחרים אין זו אסמכתא וכדאמרינן לה בפרק דיני ממונות גבי מפריחי יונים ומשחקי בקוביא: וכן בשהדבר בידו לגמרי ליכא אסמכתא סבור הוא לעשות וגומר ומקני מעכשיו:

והכי מוכח בבבא מציעא מההיא דפירקין התם בידו הכא לאו בידו וכדפרישנא התם: הג' שהוא מתנה על עצמו דרך קנס למיגזם ולמיעבד מילתא יתירתא כדי לרצות לחברו ולאפוקי כל מה שעשה מעצמו בלא שום דוחק ולפי' אין במתנה ולא בגיטין צד אסמכתא בכל התלמוד והיינו ההיא דפרק יש נוחלין דאם ילדה אשתי זכר יטול מנה וכן קבלתי כל זה משני רבותי רבינו אהרן הלוי והרשב"א ז"ל והוא כלל יציב וקיים והאי עובדא דהכא כולהו איתנהו ביה עכ"ל: ובמה שכתבנו בענין זה די מבלי שנשית לב לפרטים אחרים בענין אסמכתא יארך ספורם ואין צורך באורך: נאם נאמן אהבתך: משה בכה"ר

יצחק זלה"ה ן' אל אשקר: נר"ו: לח תוניס ומה ששאלת לפרש לך מה הפרש יש בין הפי' שפירש הריא"ף ז"ל בהלכות ראש השנה בההיא דתנא דבי ר' ישמעאל מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה לפירוש הגאון ז"ל שהביא שם עם ביאור כוונת הריא"ף ז"ל באר היטב לפי שראית מה שכתב הר"ן ז"ל בענין זה בפי' ההלכות ולא נסתיימו לך דבריו: תשובה טובא איכא בינייהו דלדברי הריא"ף ז"ל מאי דקאמר ר' ישמעאל וכך היא המדה אקרא דהן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר קאי: דאותן שתי עונות ראשונים יהיו קלות או חמורות הקדוש ברוך הוא מעבירין ראשון ראשון ואינו נענש עליהם כלל: וקאמר רבא אפילו הכי אינן נמחקין עד יום המיתה אי איכא רוב זכיות הרי הן נמחקין ונמצא שאינו נענש עליהן לא בעולם הזה ולא בעולם הבא: ואי איכא רוב עונות בר מינייהו מחשבן בהדיהו ואלו לדברי הגאון ז"ל אם היה אדם כשר שלא חטא רק בקלות קב"ה מעביר כל אותן עונות הקלות שעשה ראשון ראשון דכשימחל העון הראשון נמצא השני ראשון והוא מעבירו ג"כ: וכן השלישי וכן הרביעי וכן כולם:

אבל מכל מקום אותן עונות אינן נמחקין אלא תלויין ועומדין עד יום המיתה ובאותה שעה מחשבין זכיותיו עמהם אם גברו זכיותיו מהן הרי אותן עונות עברו אחד אחד ואינו נענש עליהן וכאלו לא עשאן דמי ואם גברו אותן עונות מזכיותיו הרי הן נחשבין כולן ונענש עליהן לעולם הבא: ולפום האי פירושא דגאון ז"ל וכך היא המדה ארב חסד מטה כלפי חסד קאי דלא אשגח בעונות ראשונים כל עיקר: וקאמר דכי מחשבין זכיותיו מחשבין להו עם כל העונות שעשה ראשונים ואחרוני' ואם רבו העונות נענש על הכל ואם רבו הזכיות נמחקין הכל מה שאין כן לדעת הריא"ף ז"ל דלדידי' לא מחשבון אלא משתי' ואילך ואם רבו הזכיו' נמחקו הראשוני' ואם רבו העונו' נענש על הכל: והר"ן ז"ל כת' דההפר' שיש ביניה' הוא במימרא דרבא דלדעת הריא"ף ז"ל כי קאמר רבא ואי איכ' רוב עונות מחשבן בהדייהו הכי קאמר דאי איכא רוב עונות בר משלשה ראשונים מתחשבי בהדיהו: אבל לפירוש הגאון ז"ל כי קאמר רבא ועון עצמו אינו נמחק דאי איכא רוב עונות ואפי' בהדי שלשה ראשונים מחשבין להו וכו': נר' שהוא מפרש כדברי הרי"ף ז"ל דאם נמצאו זכיותיו יותר על עונותיו שמעבירין כל עונותיו ראשון ראשון וכפי" הגאון ז"ל ולפי זה לא מצא ביניהם הפרש אלא במילתא דרבא דלגאון מחשבין בהדי שלשה ראשונים ולהרי"ף ז"ל מחשבין בר מיניהו: אבל בדר' ישמעאל כהדדי נינהו וזו היא שיטת הרמב"ם ז"ל פ"ג מהלכות תשובה שכת' הוא ז"ל שהוא תופס דרכו של הריא"ף ז"ל ואין זה הדרך מוכרח בדברי הרי"ף ז"ל וכ"ש דלישנא דידיה לא משמע הכי דכי קאמר הרי"ף ז"ל אלא מעביר ראשון וכך היא מדתו שלא לחייבו מתחלה וכו' אין

הכונה אלא על הראשונים ולא על הכל וכן מצאתי לאחד ממפרשי ההלכות שכתב כי ההפרש ביניהם הוא דלדעת הגאון ז"ל מעבירין לו על כל עונותיו ראשון ראשון:
ולדעת הריא"ף ז"ל השלשה הראשונים: ומה שכתב הר"ן ז"ל: דהרי"ף ז"ל מיירי בשלשה עונות ראשונים על כרחין צריך לומר דבצבור משתעי דלא אמרו שלשה ראשונים אלא לגביהסכים הוא ז"ל שם דמחרימין בפניהם ואין להשביעם כלל על דבר המוחזק בידם וכן היה רגיל לדון רבו הרמנ"ע ז"ל שלא להשביעה אפילו גדולים וכל שכן קטנים: כללא דמילתא דאין להוציא הספרים מיד יורשי ראובן כלל אלא מחרימין בפניהם כדברירנא:
ומענין העליה אשר שאלתם אם היתה ידועה לאביהם של ראובן ושמעון ולא החזיק בה ראובן אביהן של יתומים אחר מיתת אביו שניחזקה לאו כל כמיינהו ומוציאין את חלק שמעון אחי אביהן מתחת ידם דקרקע בחזקת בעלים הראשונים עומדת אבל אם החזיק בה ראובן שני חזקה בלא מוחה ובלא מערער או אפילו החזיק בה הוא יום אחד והחזיקו אחריו שני חזקה אין מוציאין אותה מידם אבל מחמירין בפניהם כמו שכתבנו ואע"ג דראובן ושמעון אחי נינהו ועדיין לא חלקו נראה דאפי' הכי יש להם חזקה זה על זה וכדמוכח התם פרק חזקת הבתים גבי אותן שאין להם חזקה זה על זה דקאמרינן התם בן שחלק ואשה שנתגרשה הרי הן כשאר כל אדם ויש להם חזקה זה על זה משמע מהכא דאחין בין חלקו בין לא חלקו הרי הן כשאר כל אדם מיהו הני מילי בשהיו ראובן ושמעון חלוקין בעסתן ולא היתה הוצאתן ביחד אבל אם לא היו חלוקין בעסתן והיתה כל הוצאתן ביחד ודאי אין להם חזקה זה על זה: וכדמוכח נמי התם גבי אחד מן האחין שמת והיו אונות ושטרות יוצאות על שמו וכולי והלכתא כרב נחמן וכרב וכן כתוב בחשן משפט בשם הרב אלברצי"לוני ז"ל האחין שאוכלין על שלחן אחד וכיס אחד להם הא מילתא ליתא בגמ' ומדאמרינן באב ובאשה ובעלה בן שחלק ואשה שנתגרשה הרי הן כשאר כל אדם משמ' דאחין בין חלקו בין לא חלקו הרי הן כשאר כל אדם:
אבל משקול הדעת יש לנו לדקדק אם אין חלוקין בעיסתן קרובים להיות כאב ובן לפיכך אם כל הוצאתן ביחד אין להם חזקה זה על זה ע"כ: הילכך אם לא החזיק ראובן אביהן של יתומים אלו באותה עלייה שני חזקה או אפי' שהחזיק בה ולא היו חלוקין בעיסתן והיתה הוצאתן ביחד אין לראובן בה חזקה כלל ומוציאין אותה מידן של יתומים וחולקין אותה עם שמעון אחי אביהן: כך נראה לי שורת הדין והאל יורנו מדרכיו: נאם המשתוקק לחברתך: משה בכהר"ר יצחק ז"ל ן' אל אשקר: נר"ו: מא ג'רבה שאלת שיש מנהג ביניכם מימים קדמונים שמי שיש לו מקנה צאן ומקנה בקר או שאר בהמות שנותן אותן ביד רועה עובדי כוכבים ומזלות ואף ע"פ שלפעמים יוצא בהן בשבת חוץ לתחום: ועתה

יש ביניכם מי שמערער בזה מצד שאנחנו מצווין על שביתתן דכתיב למען ינוח שורך חמורך וכו' ושאלת אם יש היתר בדבר: ע"כ טופס השאלה וכלשונה: תשובה דע שמלבד איסור שבת אשר שאלתם עליו אסור לישראל למסור את בהמתו לרועה עובדי כוכבים ומזלות מטעמא אחרינא וכדאיתא בהדיא בפ"ק דצורת כוכבים ומזלות ת"ר אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים ומזלות זכרים אצל נקבות ונקבות אצל זכרים ואין מוסרין בהמה לרועה שלהם וכן פשוט בהלכות הרי"ף ז"ל: וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפכ"ב מהלכות איסורי ביאה זה לשונו ואין מוסרין בהמה חיה ועוף לרועה עובדי כוכבים ומזלות: וכן נמי כתבו רוב המפרשים והמחברים ז"ל: וטעמ' דמילתא משום דחשידי ארביעת בהמה והן אסורין בה דכתי' ודבק באשתו ולא בדבר אחר: ונאמר ולפני עור לא תתן מכשול: ואף על גב דבהמה שלהן לא רביעי לה משום דחייס על בהמתן אם היא נקבה שמא תתעקר ולא תלד ואם הוא זכר שמא יכחיש: גבי בהמת ישראל לא חיישי להכי ורבעי להן וכדמפרש התם ולפיכך אסור ליחד עמהם בהמה חיה ועוף לא זכרים ולא נקבות:

מיהו לפי דעת הרשב"א ז"ל במקומות הידועים שאינן חשודין על הרביעה מותר ליחד עמהם בהמה חיה ועוף אבל בסתם מקומות שאין ידוע אי חשידי אי לא חשידי אסור: וכן כתב שם פ"ב זה לשונו ובפרקין דלעיל אסיקנא דלא נאסר ליחד אלא במקום שחשודין על הרביעה ואי נמי בסתם מקומות של עובדי כוכבים ומזלות שלא נודע מנהגם אבל במקומות הידועים שלא נחשדו מותר ליחד ע"כ: וכן נראה ג"כ דעת רש"י ז"ל שכתב מקום שנהגו למסור וכו' כגון מקום שלא נחשדו על הרביעה אי נמי בסתם עובדי כוכבי' ומזלו' אבל במקומות הללו שאינן חשודין בה אדרבה שמכין ועונשין עליה מותר ע"כ: ולפיכך היו נוהגין במקומות מארץ אדום לתת את בהמתן לרועה עובדי כוכבום ומזלות כיון שהיה ידוע להם דבאותן המקומות לא היו חשודין על הרביעה והיו ממיתין עליה: וכן כתבו מן המחברי' ז"ל הילכך במקומות הללו אפילו לדעת הרשב"א והר"ן ז"ל נראה דאסור דהא לא ידעי' אי חשידי אי לא חשידי וכ"ש לפי דעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל שכתבו סתם ולא חלקו כלל ואלמלא דמסתפינא הוה אמינא דעובדי כוכבים ומזלות הללו חשידי טפי ולכולי עלמא אסור: ומיהו לענין מעשה נראה לן דכיון שנהגו במקומות שלכם משנים קדמוניות ליתן בהמתן לרועה עובדי כוכבים ומזלות ואין שומעין להחמיר הנח להם לנהוג כמנהגם דמוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין וכ"ש שיש להם קצת מן המפרשים ז"ל על מי שיסמכו וכתבו דמאן דחייש לרביעה היינו רבי אלעזר ומשמע דרבנן לא חיישי להכי וכההיא שינויא דסמכא היא ע"כ מיסודם ז"ל: וכמו שנר' נמי

בתשובות הגאונים ז"ל הכתובים לקמן דלא חששי להכא: ולענין שבת אשר שאלתם עליו אם יש לחוש שמא יצא בהן הרואה חוץ לתחום: נראה לי דאין לחוש לזה כלל כל שלא נתן אותן לרועה ביום השבת עצמו:

ואף על גב דאמרינן פרק משילין הבהמה והכלים כרגלי הבעלים כלומר דאין אדם יכול להוליך בהמת ישראל ולא כליו אלא למקום שבעליהן יכולין ללילך דהיינו אלפים אמה: מ"מ כיון דתחומין דרבנן אין לחוש לזה אלא אם כן נותנה לו בשבת עצמו כמו שכתבנו ואפילו לפי דעת הרמב"ם ז"ל שכ' דתחומין דשנים עשר מילין דאורית' אין לחוש דלעולם אין דרך הרועי' להרחיק שנים עשר מילין ומילתא דלא שכיחא הוא ולפי' לא חיישי' וכ"ש לפי דעת רוב המפרשים והמחברים ז"ל שכתבו דלעולם תחומין דרבנן ואפי' אלף מילין לפיכך אם נותן הבהמה לרועה ברביעי או בחמישי מותר ולא חיישינן למידי דהא אפילו במשכירה לעובדי כוכבים ומזלות ויודע שעושה בו העובדי כוכבים ומזלות מלאכה בשבת איכא מאן דשרי בכי האי גוונא וסבירא ליה דמההיא דב"ש דאית להו שביתת כלים ואפילו הכי ברביעי ובחמישי שרו להשאיל ולהשכיר נשמע לב"ה גבי בהמות דברביעי ובחמישי מותר להשאיל ולהשכיר וכ"ש באיסור תחומין דרבנן דאין לאסור ליתן הבהמה לרועה קודם השבת משום תחומין דלעולם לא אשכחן בכי האי גוונא דחשו להכי: תדע דהכי הוא דהא התם פרק קמא דעבודה זרה לא אמרינן דאסור למכור להם בהמה שמא ישאילנה וישכירנה להם ואתו למעבד בה מלאכה בשבת אלא בבהמה גסה הראויה למלאכה אבל בהמה דקה כגון צאן וכיוצא בהן מותר וכן דעת המפרשים ז"ל: ואי איתא דחיישינן לתחומין דרבנן אמאי לא חששו להכי ואסרו כל בהמה גזר' שמא יוציאנ' חוץ לתחו' אלא לאו שמע מינ' דליכ' למיחש להכי כלל: ותו גבי ואין נותנין בהמ' לרוע' שלהם נמי וטעמ' דמילת' משום רביעה תיפוק לי נמי משום איסור שבת שמא יוציאנה חוץ לתחום דאף ע"ג דגבי רועה לא חיישינן לאיסור מלאכה וכ"ש בבהמה דקה דלא שייכא בה מיהו אכתי איכא חשש תחומין: ואי איתא לא הוו משתמיט חד מרבוואתא מלמיכתב הכי אלא ודאי דלאיסור תחומין ליכא למיחש:

ותו מוכחא הא מילתא נמי ממאי דאמרינן התם במתני' בן בתירא מתיר בסוס כלומר למכור אותו להם ולא חיישינן לשאלה ולשכירות דאי נמי משכיר ליה לעובדי כוכבים ומזלות לא יעשה בו מלאכה שחייבין על שגגתה חטאת ומיירי בסוס המוכן לרכיבת האדם והלכתא כותיה וכדאיתא התם תני' בן בתירא מתיר בסוס מפני שאינו עושה בו מלאכה שחייבין על שגגתה חטאת: אמר רבי יוחנן הלכה כבן בתירא משום שהחי נושא את עצמו ואין בו מלאכה אצל הסוס וגבי אזהרת שביתת בהמה מלאכה כתיבה ואע"ג

דאיכא מאן דמוקים להא דבן בתירא בסוס המיוחד להביא עליו עופות החיין שצדדין בהן וכדמוקמי לה בפרק המצניע ולית הלכתא כותיה בהא: מ"מ בסוס המיוחד לאד' מודו דשרי משו' דבאדם קא מודו ליה רבנן לר' נתן דהחי נושא את עצמו וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בחבורו הגדול ובפירוש המשנה: ואי איתא דחיישי' לתחומין אמאי לא חיישינן גבי סוס שמא יוציאנה חוץ לתחום אלא דלעולם להכי לא חיישינן הילכך אם נותנן לרועה יום רביעי ויום חמישי מותר וכ"ש אם מתנה עמו שלא יוציאם חוץ לתחום דשרי טפי ולא חיישי' למידי כדכתיבנא: ומדברי רבינו האי גאון ז"ל נראה אפילו יום ששי מותר ליתן אותן לרועה ואין לאסור אלא בשבת דוקא וכן כתב בתשובה ואסור לבר ישראל למימסר חיותא לרועה עובדי כוכבים ומזלות בשבת שמא יוציאנה חוץ לתחום וזהו דאמרי' אמרו עליו על רבי יוסי הכהן שלא נמצא כתב ידו ביד עובדי כוכבים ומזלות מעולם ע"כ: ומדלא אסר אלא דוקא בשבת נראה דאם נתנה מבעוד יום מותר: וזה נראה ברור: וכן נראה נמי ממה שכתב רב צמח גאון ז"ל בתשובתו וזה לשונו: ומה ששאלתם מאן דמסר חיותא לרועה עובדי כוכבים ומזלות כל ירחא בכן וכן ושהיא חיותא גביה בשבתות וימים טובים שרי או אסור הכין חזינא דשפיר דמי ושרי וליכא למיחש אלא דילמא חליב להו עובדי כוכבים ומזלות בשבתות ומה נפיק מינה אי מישהא והוי לישראל ואי אתני ישראל מעיקרא בהדי רועה על מנת דחלבה לרועה ולית ליה ביה מדעם שפיר דמי ע"כ: אלמא דליכא למיחש לתחומין כלל דאלא מעתה גבי כליו וחפיציו נמי הוה אסור לשלוח ביד העובדי כוכבים ממקום למקום דהכלים נמי כרגלי הבעלים הם ולעולם לא קא חזינן מאן דחייש להא מילתא כלל: ונוהגין בכל תפוצת הגולה לשלוח כליהם ומשאות שלהם ממקום למקום ונותנין אותן לעובדי כוכבים ומזלות ואפילו בערב שבת ואין מפקפק בדבר אלא דלעולם כל שנותן הבהמות לרועה קודם השבת מותר: ואין זה צריך לפנים:מט ליפנטו שאל' אנשי עיר אחת הם ובית דינם תקנו ביניהם בחרמות ובהסכמת גדולה עליהם ועל זרעם ועל כל הבאים אחריהם מעת' ועד עולם לעשות את יום אחד עשר יום לחדש טבת כיום פורים לכל דבר כדי לפרסם נס אחד גדול שנעשה להם באותו יום ובכלל תקנתם התקינו שאפילו מי שישנה את מקומו וילך לשכון בעיר אחרת לא יסור מעליו חוק התקנה ההיא עד עולם יורה המורה אם יש כח ביד אנשי עיר אחת לתקן כיוצא בזה או לא: ואם תקנתם תקנה אם יוכלו לגזור אף על הבאים אחריהם או לא: ואם יכולין לגזור אף על כל הבאים אחריהם עתה שגירשו כולם מאותה העיר ונטמעו בעיירות אחרות ובמלכות אחרת אם חלה עליהם ההסכמה בכל מקום שהם או לא: עם הרחבת הביאור בענין המנהגות: תשובה ודאי יכולין הם בני העיר לתקן ביניהם תקנות

ולעשות הסכמות וגדרים ולקנוס העובר עליהן ואפילו להסיע ממדת דין תור': וכדתניא בפרק קמא דבבא בתרא ורשאין בני העיר להתנות על המדות ועל השערים ועל שכר פועלין ולהסיע על קיצותן: ופרש"י ז"ל לקנוס על קצת דבריהם ולהסיע על מדת דין תורה ע"כ: והכי נמי איתא בתוספתא רשאין בני העיר לומר כל מי שיראה אצל פלוני יהיה נותן כך וכך וכל מי שיראה אצל מלכות יהיה נותן כך וכך וכל מי שתרעה פרתו אצל הזרעים יהא נותן כך וכך: ואפילו בני אומנות אחת יכולין להתנו' ביניהם בענייני אומנותם כבני עיר אחת וכדאיתא התם גבי הנהו טבחי דאתני בהדי הדדי דכל דעביד ביומא דחבריה לקרעיה למשכיה:

ובתוספתא נמי אמרינן רשאין הצמרין והצבעין לומר כל מקח שיבוא בעיר נהיה שותפין בו: רשאין הנחתומין לעשות רגיעה ביניהם כלומר לעשות רגע או שעה ידוע ביניהם למכור בה כל אחד פתו ולא ימכור ברגע חברו וכן רשאין החמרין רשאין הספנין וכו' מיהו דוקא בדאיכא אדם חשוב בהדייהו ועושין בהסכמתו אבל אי ליכא אדם חשוב בהדייהו לאו כל כמיניהו: ובני עיר אחרת אפילו ליכא אדם חשוב בהדייהו יכולין להתנות ולתקן: וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל והרמב"ן ז"ל דההיא דאדם חשוב בבני אומנות דוקא הוא: הילכך יכולין אנשי העיר לתקן תקנותיהם ואפילו להסיע ממדת דין תורה ואין צריכין להסכמת אדם חשוב שבעיר וכל שכן הם ובית דינם דאלימי טפי ואפילו להפקיר ממון שיש לו בכלים ולהפקיעו יכולין לתקן: וכדאיתא פרק אלו מגלחין מנא לן דמפקרינן נכסי דכתיב ואשר לא יבוא לשלשת הימים בעצת השרי' והזקנים יחרם כל רכושו והכי נמי איתא פרק השולח גבי פרוזבול דאקשי' התם ומי איכ' מידי דמדאוריית' לא משמט' שביעית כלומר בזמן הזה ותקנו רבנן דתשמיט: ותירץ רבא דהפקר ב"ד הפקר: ופרש''י ז"ל דרבא מתרץ אפילו לרבנן דפליגי אדרבי וקאמרי שביעית בזמן הזה להשמטת כספים דאורייתא ותקן הלל דלא תשמיט ומשום דהפקר בית דין הפקר וכן פירשו הרשב"א והר"ן ז"ל אלמא אפי' בחוב שהוא ביד הלוה וזכה בו מן התורה חכמים זכו אותו למלוה בפרוזבול: וכן כתב הרמב"ם ז"ל בסנהדרין פרק כ"ד זה לשונו וכן יש לדיין להפקיר ממון שיש לו בעלים ולאבד זכותן כפי מה שירא' לגדור פרצת הדת ולחזק הבדק או לקנוס אלם והרי הוא אומר בעזרא ואשר לא יבוא לשלשת הימים וגו' ומכאן דהפקר ב"ד הפקר עכ"ל: ודבר מוסכם הוא מן המפרשי' ז"ל וכבר כת' הרשב"א ז"ל דהצבור כב"ד של בני עירם הן וכל שכן בנדון שלנו שתקנו תקנתם הם ובית דינם ואין בה הסעה ממדת דין תורה אדרבה שיש בה פרסומי ניסא שיכולין לתקן ולתקן ותקנת ותיקין היא:

ומצינו שתקנו רבנן ברכה אפי' ליחיד הרואה מקום שנעשה לו בו נס אומר ברוך שעשה עמי נס במקום הזה וכן יכולין גם כן אנשי עיר אחת לתקן על כל הבאים אחריהם עד סוף כל הדורות ואפי' שתקנו סתם ולא זכרו את זרעם בתקנתם הנה חלה התקנה ההיא עליהם ועל זרעם ועל זרע זרעם וכדאשכחן גבי פילגש בגבעה לפי שנשבעו איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה נאסרו הדור ההוא והיו אסורין גם הדורות הבאים עד שהוצרכו לדרוש ממנו ולא מבנינו כמו שמפורש בפרק יש נוחלין: ומשמע בהדיא דאלו לא אמרו ממנו אלא שאמרו סתם איש לא יתן וכיוצא בזה היה החרם חל על הדורות הבאים וכל שכן אם היו אומרין ממנו ומזרענו שהיו גם הבאים בכלל וזו היא גזרת יהושע בן נון שאמ' ארור האיש אשר יקום ויבנ' את יריחו ונתקיימה גזרתו לאחר כמה דורות ואפי' שהיתה סתם: וכן כתב הרמב"ן ז"ל במשפטי החרם שכן הדין בכל קבלת הרבים שחלה עליהם ועל זרעם כדאשכחן בקבלת התורה וכן במגלה ובצומות: ולא עוד אלא אפי' בדברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמ' אלא שנהגו כך מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה אף הבאים אחריהם חייבין באותו גדר וכדאמרינן פר' מקום שנהגו בני בישן נהגו דלא הוו אזלין מצור לצידן במעלי שבתא אתו לקמיה דרבי יוחנן אמרו ליה אבהתנא הוה אפשר להון אנן לא אפשר לן מאי אמר להו כבר קבלו עליהם אבותיכם וכתיב שמע בני מוסר אביך וגומ' ואשכחן נמי האי גוונא במגלת תענית ומייתי לה בשלהי בכל מערבין וכו' אמר רבי אלעזר ברבי צדוק אנא ממשפחת בני סנאה בן בנימין אני ופעם אחת חל ט' באב להיות בשבת ונדחה עד אחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שיום טוב שלנו היה פירוש שאבותיו נפל להם גורל קרבן עצים בעשרה באב בימי עזרא כדאיתא בפרק בתרא דתעניות ונהגו אותו היום יום טוב ורבי אליעזר ברבי צדוק אחר חרבן הבית היה אלא כיון שאבותיו היו מקריבין קרבן באותו יום ועשו אותו יום טוב כל משפחתו נוהגין בו יום טוב לעולם כדפרש"י ז"ל בפרק בכל מערבין וכמו שכתב הרא"ש ז"ל בפרק מקום שנהגו אלמא אפילו במנהג בעלמא שנהגו האבות לעשות את יום עשרה באב יום טוב וכו' נהגו בו הבנים עד עולם:

ואין צריך לומר בנדון שלנו שהחרימו בתקנתן והכניסו את זרעם וזרע זרעם בפירוש שחלה הגזרה עליהם עד עולם: ומה ששאלתם עתה שנתגרשו אם התקנה חלה בכל מקום שהם: איברא וודאי דכל מי שהעתיק דירתו ממקום אחד ובא לדור במקום אחר ואין דעתו לשוב לארצו דאין נותנין עליו חומרי מקום שיבא משם אלא שנוהג במנהג אותו מקום שהלך לשם ואפילו להקל וכדאמרינן פ"ק דחולין כי סליק רבי זירא לארץ ישראל אכל מוגרמתא דרב ושמואל וכו' פי' דרב ושמואל היו אוסרין בבבל משפוי כובע

ולמטה ואפילו נשתייר מטבעת גדולה מלא החוט על פני רובה וכשהלך רבי זירא לארץ ישראל אכל אותה ואקשיה והיכי עביד הכי והתנן נותנין עליו חומרי מקו' שיצא משם: ואסיק רב אשי הני מילי בשדעתו לחזור לארצו רבי זירא אין דעתו לחזור לארצו היה ולפיכך אכל אותה כמנהג אותו מקום שהלך לשם אבל אם היה דעתו לחזור לארצו נוהג כמנהג מקומו ואפילו להקל וכההיא דפרק מקום שנהגו דרבה בר בר חנה דכי אתא מארץ ישראל לבבל אכל תרבא דאייתרא שהיו אוסרין שם בבבל: ואקשי' רבה בר בר חנה לית ליה נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם ותירץ רב אשי דרבה בר בר חנה דעתו לחזור לארצו היה ולפי' אכל אותו ונהג כאנשי מקומו שהיו מתירין אותו: וכתב הרשב"א ז"ל בתשובה דחלבא דאייתרא לא לגדר אסרוהו בני בבל אלא מן הדין ומן התורה לפי דעתם אסרו ליה דמכל חלב אשר על הקרב כדאיתא פרק אלו טרפות ע"כ: וגם הרא"ש ז"ל כתב דתרבא דאייתרא מנהג חשוב היה על פי תלמידי חכמים וכתב בחתימת דבריו ויש לאדם לילך אחר מנהג המקום שדעתו להשתקע שם בין לקולא בין לחומר' כהא דרבי זירא דאכל מוגרמתא דרב ושמואל בעלותו לארץ ישראל כי לא היה דעתו לחזור לבבל הילכך לא נהג חומרי מקום שיצא משם: וכן רבה בר בר חנה אכל תרבא דאייתר' בבבל בשביל שהיה דעתו לחזור לארץ ישראל ולהכי לא נהג חומרי המקום שהלך לשם: ודוקא בצינע' שלא ישנה מפני המחלוקת ולהכי כסייה לתרבא דאייתרא אבל בפרהסיא לא עכ"ל: וכתב הר"ן ז"ל דבין שנאמר דבני בבל נהגו איסור בתרבא דאייתרא משום דחומרא בעלמא בין שנאמר דמדינא אסו' כדשקלינן בפרק אלו טרפות שפיר קא מקש' וכו' וכתוב עוד נמצינו למדין בתורת המנהגות שכל מנהג אסור שהוא בעיר אחת כל שאינו מנהג בטעות אלא שהחמירו על עצמן לעשות סייג לתורה או בדבר שהו' מחלוקת בין חכמי ישראל ונהגו כדברי האוסר כל בני העיר חייבין בו מן הדין משום שנאמר ואל תטוש תורת אמך: וכל היוצא מתוכה ודעתו לחזור חייב בו ג"כ ואפילו בצנעה עד שיעקור דירתו משם ויקבענה בעיר אחרת דבכי האי גונא פקעי מיניה חומרי מקו' שיצא משם כדמוכח ההיא דפרק קמא דחולין: וכן כל הנכנס מעיר אחרת לתוכה ודעתו לחזור לעירו בכי האי גונא לא חלו עליה חומרי אותו מקום אלא שאין לו לשנות מפני המחלוק' ובכי האי גוונא בצינעה שרי אבל מנהג שהוא בטעו' אינו חייב להתנהג בו אלא דבכותאי ודכותייהו אינו רשאי להתירו בפניהם אבל נוהג בצינעה בתוך ביתו אפי' דירתו קבועה באותה העיר: זהו הדרך שבירתי בדברים אלו עכ"ל: וכן כתבו רוב המפרשים ז"ל אלא דבמנהג בטעות לא ראיתי מי שחילק בין כותאי ודכותייהו לזולתם אלא דבכל ענין יכול להתירו בפניהם ולומ' להם שהוא מנהג בטעות ואשתכח השת' לפום מאי דכתבינן

דמתני' דפר' מקום שנהגו דקתני נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם לצדדין קתני דעתו לחזור נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם אין דעתו לחזור נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם:

הילכך מי שעקר דירתו מעיר אחת וקבעה בעיר אחרת בכי האי גונא פקעי מיניה חומרי אותו מקום שיצא משם ואפילו בדבר של איסור וכל שכן במנהג שאין בו שום איסור כעובדא דילן דלא תהיה הסמכתן של אלו חמורה מאיסור הגרמה של תורה ואפילו הכי אמרי' דבלא היה דעתו לחזור שרי וכו' אלא מיהו נראה לי דכיון דתנאי זה כתוב בה בהסכמתן בפירוש דאפילו ישנו את מקומם לא פקעה מינייהו אותה תקנה על כרחין דחלה עליהם ועל הבאים אחריהם בכל מקום שיהיו שהרי הן יכולין לתקן תקנותיהם והסכמותיהם עליהם ועל זרעם בכל ענין שיהיה כדבירנא: ועוד בר מדין ומדין כד מעיינת בה שפיר אפשר לחלק בין הא מילתא דילן למוגרמתא דאכל רבי זירא דאלו התם מצינא למימר שהיתה לדעתו מותרת והיה נוהג בה איסור בבבל לפי שהיא אתריהון דרב ושמואל ולפיכך נהג בה שם איסור כמותן אבל כשעלה לארץ ישראל ולא היה דעתו לחזור כיון דאיהו הוה סבירא ליה דההיא מוגרמתא שריא הרי היא לו בארץ ישראל בהיתר גמור אבל הכאכיון שהחרימו כל אנשי העיר הם ובית דינם וקבלו החרם עליהם ועל זרעם ליכא למימר דמשום שיצאו מן העיר נקרע גזר דינם ויהיו מסולקין מן החרם לפי שחרם זה אקרקפתא דגברי רמי ובכי האי גוונא מצאתי לרבינו יונה הכהן ז"ל שכתב זה לשונו ולא לרבי זירא דאכל מוגרמתא דרב ושמואל הואיל ולא היה דעתו לחזור דהתם אפילו באותו מקום שנוהגין בו איסורא לא היה מודה באיסור אלא מפני שלא יפול מחלוקת ביניהם היה מונע עצמו מלאכול: אבל אלו שקבלו עליהם בחזקת איסור כל מקום שהולכין אסורין במלאכה בערבי פסחים עכ"ל: הילכך אף על פי שלא היה נכתב תנאי זה בהסכמתם היה עליהם לקיימו בכל מקום שהם: ואפילו מנהג בעלמא בלא חרם ובלא הסכמה: וכדמוכח מההיא דרבי אלעזר בר רבי צדוק שכתבנו דאפילו לאחר החרבן ולאחר ששינו את מקומם היו נוהגין את יום עשרה באב יום טוב לפי שהיו נוהגין בו אבותיהם קודם החרבן:

וכל שכן כשנכתב תנאי זה בהסכמתם שהם חייבים לקיימו וחלה עליהם ההסכמה ההיא בכל מקום שהם לא יסורו ממנה האבות והבנים: ואין זה צריך לפנים: נאם משה בכהר"ר יצחקי זלה"ה ן' אל אשקר נ"ר: ליפנטו ג שאלה ראובן אמר לשמעון תן לי מעות כסף בדינרים של זהב שמונה וארבעים מעה בכל דינר כמו שהוא שוה במקומנו זה ואני אתן לך הדינרין במקום פלוני ששוין שם אותן הדינרין חמשים חמשי' אם יש בזה אבק

רבית או לא: ואי לא הוי רבית מי הוא שחייב באחריות ההליכה בדרך: תשובה ודאי דכל כי האי גוונא אסור ואיכא משום רבית כיון שבמקום האחר שוה הדינר יותר מהמעות שפסק לו במקומו דאפילו הלואת דינר של זהב בדינר אסור כהלואת סאה בסאה שמא יתייקר הדינר ונמצא גובה ממנו יותר ממה שנתן לו דהא קיימא לן דדהבא פירא הוי כדאיתא בריש פרק הזהב דתנן התם הזהב קונה את הכסף והכסף אינו קונה את הזהב כלומר משיכת מטבע זהב קונה את מטבע הכסף ומחייבת בו בכל מקום שהוא ואין יכולין לחזור: אבל משיכת הכסף אינו קונה את הזהב עד שימשוך אותו דומיא דפירות: ופשוט נמי שם בגמר' דמדלגבי כספא פירא הוו לגבי הלואה נמי פירא הוי ואסור ללוות ממנו דינר של זהב בדינר של זהב שמא ילונו דינר ששוה בשעת הלואה עשרים וארבעה דינרי כסף ובשעת פרעון שוה עשרים וחמשה וכן פסקו המפרשים ז"ל: וכל שכן בנדון שלנו שהאיסור בעין דבשעת פסוקת המעות שוה יותר במקום הפרעון ולא שנא בכי האי גוונא בין דרך הלואה לפסיקת מעות דכהדדי נינהו מיהו אם יש ללוה אפילו דינר אחד יכול ללוות עליו דינר אחר או דינרין וכדאיתא נמי שם בפרק הזהב רב אוזיף דינר מברתיה דרבי חייא ואיקור אתא לקמיה דרבי חייא אמר ליה זיל הב לה דינרין טבין ותקלין ואקשינן התם דאי דהבא פירא הוי הוה ליה סאה בסאה ואסור:

ופרקינן רב דינרין הוו ליה וכיון דאית ליה נעשה כאומר לו הלויני עד שיבא בני או עד שאמצא המפתח דתנן במתניתין דבפרק אי זהו נשך דשרי: והכי נמי אמרי' התם גבי הלואת פירות בפירות וגבי פסיקת דמים עליהן דאיתמר התם: ובכלן אית ליה מותר: לית ליה אסור: וטעמא דאי אית ליה מותר משום דאלו שהן בידו מעכשיו הן נקנין לו למלוה או לפוסק דמים וכשהוקרו הוי כאלו הוקרו ברשותו וכיון דרבית בכי האי גונא מדרבנן הוא לא גזור אי אית ליה הילכך אי אית ליה אפי' יתייקרו שרי ויטול ממנו פירות או דמים כשעת היוקר: ולא עוד אלא אפילו כשהפירות שוין בשעת המכר יותר ממה שפסק לו עליהן אי אית ליה נמי שרי דאוזלי הוא דקא מוזיל גביה כלומר שמכרן לו בזול בפחות ממה ששוין: והכי איתא בהדיא התם: אמר רב נחמן האי מאן דיהיב זוזי לקיראה כלומר שפוסק דמים על שעוה וקא אזלן ארבעה ארבעה ואמר יהיבנא לך חמש' חמש' איתנהו גביה שרי ליתנהו גביה אסור: ואמרי' עלה בגמ' פשיט' לא צריכא דאית ליה אשראי במתא פי' שזה המוכר מחוייבין לו אחרי' שעוה וקא אזלן ארבעה וכו' מהו דתימא כי אית ליה אשראי וכו' קמ"ל כיון דמחוסרין גוביינא כמאן דליתנהו דמי דלעולם צריך שיהיו ברשותו ואע"ג שאינן מצויין עכשיו בידו כגון שאינן בעיר או אבד המפתח וכיוצא בזה וכיון שהן ברשותו על איזה זה צד שיהיו אף על גב דפסק

לו עליהן בפחות ממה ששוין מותר דאוזולי הוא דקא מוזיל גביה כדבירנא: וכן כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות מלוה ולוה פ"א זה לשונו היו החטין נמכרין ד' סאין בסלע ונטל את הדמים שיתן לו חמש בסלע אם יש לו חיטין מותר ע"כ: וכן כתבו המפרשים ז"ל הילכך אם יש לראובן דינרין במקום הפרעון מותר ואע"פ שהן שוין שם יותר: ואי איכא מאן דאמר והלא כמו ששוין במקו' המקח פסק לו עליהן והוי כיצא השער דיכולין לפסוק על הפירות דאע"פ שאין לזה יש לזה:

לאו מילת' היא דהא במקום הפרעון שוין יותר ומאי אהני לן יציאת השער אין זה אלא כפוסק על הפירות בפחות ממה שוין דבכי האי גונא אינו יכול לפסוק אלא אם כן יש לו כדכתיבנא ודמיא הא מילתא להההיא דהמוליך פירות ממקום למקום מצאו חברו ואמר לו תנם לי ואני אעלה לך פירות שיש לי באותו מקום אם יש לו פירות באותו מקום מותר ואם לאו אסור: פירוש דמהשתא אוקמינהו ברשותיה כדפרישית: אף הכא נמי אם יש לו דינרין באותו מקום שפיר דמי דמה לי לקח פירות על הפירות שיש לו באותו מקום מה לי לקח דמים עליהם: מיהו צריך שיהיו לו שם כל אותן הדינרין שפסק לו עליהם ולא דמי להלואת סאה בסאה דאמרינן התם דאם יש לו סאה לווה עליה כמה סאין או טפה של יין לוה עליה כמה טפין עד כמה גרבי יין דהתם גבי הלואה היינו טעמא משום דחזינן כאלו לוה סאה כנגד הסאה שיש לו ונמצאו לו שתים ואחר כך לוה שתים כנגד השתים וכן לעולם: וכן בטפות היין נמי כי האי גונא אבל במכר לא שייך הך טעמא: וכבר כתבתי טעם זה בתשובה אחרת מדעתי ועכשיו זכיתי ומצאתי שכתבו הרשב"א ז"ל: וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל וכן כתבו הרמב"ן והר"ן והאחרונים ז"ל דגבי מכר צריך שיהי' לו מהפירות כשיעור המעות שפסק לו כללא דמילתא דאם יש לראובן באותו מקום בשעת המכר כל אותן הדינרין שפסק לו עליהן שפיר דמי ואם אין לו אינו נוטל אלא כשיעור המעות שנתן לו בלא שום תוספת כלל: ומה ששאלתם דאי לא הוי רבית אחריות ההליכה לא ידעינן מאי היא ולא אחריות דמאי דאילימא אחריות הדינרין הא לא פסק עמו שיטול הדינרין אלא במקום האחר ואם כן מאי אחריות הליכה איכא הכא: ואי אחריות המעות על כרחין דלא לקח ממנו אלא להוציאן במקום שלקחן דאין סברא לומר שלקח ממנו המעות כאן על שער שמונה וארבעים להוליכן בידו בסכנת הדרכי' ויתן הדינרין שיש לו במקום האחר ששוין שם חמשין דלאו בשופטני עסקינן:

סוף דבר לא ירדתי לסוף דעתכם כדי להשיב כענין: וידוע הוא דלעולם המעות באחריות המוכר שקבלן הן דאפילו לא יהא עליהן אלא כשומר חנם אין שמירת הממון אלא בקרקע ומהאי טעמא הוא דלא מצי אמר מוכר ללוקח נשרפו מעותיך בעלייה כמו

שאומר לו הוא נשרפו חטיך ולפי' תקנו רבנן שתהא משיכה קונה: ובחזרו בהן מן המכר חילק הרמב"ם ז"ל בהלכות מכירה פ"ז בין חזר בו המוכר לחזר בו הלוקח והשיג עליו הראב"ד ז"ל ואין זה מקום אריכות בענין זה: ומה ששאלת לבאר לך מה שכתוב ביורה דעה שולחני שמכר דינר טבוע במעות שאינן טבועות וכו' הא מילתא דכתב רבינו הרב ז"ל נפקא ליה מההיא דפרק הזהב היו חמרין ופועלין תובעין אותו ואמר לשולחני תן לי בדינר מעות ואפרנסם ואני אעלה לך יפה דינר ותריסית אם יש לו מותר ואם אין לו אסור: כלומר שאמר לשולחני תן לי בדינר של כסף מעות כדי לפרנס בהן לפועלי ואני אתן לך לזמן פלוני מעה קטנה יותר ומסקנא שם אוקמה רב אשי לעולם בדמים וכיון דאית ליה נעשה כאומר לו הלויני עד שיבא בני או עד שאמצע המפתח פי' לעולם בדמים אבל לא שיתן פרוטו' ויקח פרוטות דהיינו רבית כיון שנותן לו תריסית יותר וסאה ביותר מסאה לא אשכחן דשרי אפי' ביש לו אלא מיירי בשולחני שנותן לו דינר טבוע של כסף ומחזיר לו פרוטות דליכ' עליהו טיבעא דבכי האי גוונא הוי דרך מקח וממכר ומוזיל גביה לפי שהשלחני נותן לו מעות שהוא צריך וכיון דאית ליה שרי אפילו יהיב ליה תריסית יותר דנעש' כאומר הלויני עד שיבא בני וכו' כלומ' דכי דשריא סאה בסאה דרך הלואה ביש לו הכי נמי שריא דרך מקח וממכר ואפי' נותן לו עודף וכן פירשה הרא"ש ז"ל: הילכך אם מכר לו דינר של כסף טבוע בפרוטות דהיינו מעות שאינן טבועות דפירא נינהו אפי' ביותר ממה ששוה אם יש לו מותר ואם לאו אסור:

וכבר נתבאר לעיל דכל דרך מקח וממכר שצריך שיהיה לו כל דמי המכר ופירשנו הטעם ושאר הלשון מבואר בעצמו ודין זה עם מה של מעלה סובבים על ציר אחד: כך ראיתי להשיב על שאלותיך כפי קוצר הזמן ודאגת הלב וטרדת הרעיון והמחשבה וידעתי כי אין אתה צריך למודעי אבל כי ראית ים לבבי הומה מתשוקת תמונתך אצת שאון ימים להשביח ולהצמיח מוצא דשא על שן צחיח: ולנחמני בנחמות מושכל לא תוכל כי מי יוכל במעט צרי להשיר צירי מחלת תשוקה רבה: ובמר מדלי לכבות רשפי אש שלהבת אהבה עזה וחיבה ולא משתבש מאן דתני ליבה: אך אמרתי אחבירה אתכם במילי: אולי אוכל והניחותי לי ונפש נעני ארגיע: עד אשר מתמונתך בהקיש נפשי אשביע: אשרי המחכ' ויגיע: נאמן אהבתך משה בכה"רר יצחק זלה"ה ן' אל אשקר נר"ו: ליפנטו נא שאלה אשה שהלך בעלה למדינה אחרת ומכרה אשתו קצת מטלטלין למזונותיה: ועתה בא בעלה ורוצה להוציאם מיד הלוקח ולפרוע לו מעותיו אם יכול להוציאם או לא: תשובה נראה דכל שמכרה ואפי' בינה לבין עצמה מכר' קיי' מידי דהוה גבי אלמנה דתנן פר' אלמנה נזונת המוכרת למזונותיה שלא בב"ד וכו' וכן הדין נמי במי שהלך בעלה:

והכי מוכח בפ' בתר' דכתובות דפליגי התם רב ושמואל רב אמר פוסקין מזונות לאשת איש ושמואל אמ' אין פוסקין: אמ' שמואל ומודה לי אבא דבשלשה חדשים ראשונים דאין פוסקין שאין אדם מניח ביתו ריקן: ואמרינן התם כששמעו בו שמת כולי עלמא לא פליגיכי פליגי שלא שמעו בו שמת: רב אמר פוסקין דמשעבד לה ושמואל אמ' אין פוסקין ומשמע מהך סוגי' שלא שמעו בו שמת לרב דינו כששמעו בו שמת לשמואל הילכך כמו ששמעו בו שמת ונשארת אלמנה יכולה למכור למזונות שלא בב"ד כדקתני מתני' הכי נמי בשלא שמעו בו שמת מוכרת שלא בב"ד ונפסקה שם הלכה כרב וכן כתב הרמב"ם ז"ל פר' י"ב מהלכות אישות גבי מי שהלך בעלה למדינה אחרת זה לשונו וכן אם לא עמדה בדין ומכר' לעצמה מכרה קיים ואינה צריכה הכרזה ולא שבועה עד שיבוא בעלה ויטעון ע"כ:

נראה דלא שנא ליה בהא מילתא בין אלמנה לאשה שהלך בעלה ולא ראינו מי שחלק עליו בזה: הילכך אפילו שמכרה קרקע מוכרת שלא בב"ד ומכרה קיים: ואע"ג דמ"מ שלש' הדיוטו' מיהא בעי' דהיינו גברי מהימני דידעי בשומא כדי שלא תמכור בזול וכדאית' במציע' סוף פר' אלו מציאות גבי עובדא דרב ספרא דפלג בלא דעתו דאיסו' ואתא לקמיה דר' אבא ואמר ליה זיל אייתי תלתא דפלגת קמייהו וכו' ובעא רב ספרא לסיועי נפשיה ממתני' דאלמנה מוכרת שלא בב"ד ודחייה אביי ואמר ליה הא איתמ' עלה אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן אינה צריכה ב"ד מומחין אבל צריכה ב"ד הדיוטות אלמא אע"ג דב"ד גמור לא בעיא: שלשה הדיוטות מיהא בעיא: סבירא ליה להר"ם במ"זל דהני מילי לכתחלה אבל בדיעבד אפילו אם מכרה בינה לבין עצמה מכרה קיים וזהו שכתב כאן מכרה לעצמה כלומר אפי' בלא שלשה הדיוטות אם עברה ומכרה מכרה קיים: וכן נמי כתב פי"ז גבי מכרה לכתובתה וכן כתב פי"ח גבי אלמנה המוכרת למזונות זה לשונו וכן יש לה למכור למזונות שלא בב"ד מומחין אלא בשלשה נאמנין בלא הכרזה: עוד כתב שם זה לשונו וכן אם מכרה למזונות בינה לבין עצמה שוה בשוה מכרה קיים עכ"ל: פירוש ולא בעיא שבועה בתחלה כחנן דאמר פר' שני דייני גזרות לא בעיא שבועה בתחלה אלא בסוף כלומר עד שתבוא לגבות כתובתה לאחר מותו ואז מגלגלין עליה שלא מכרה אלא למזונות או עד שיבא ויטעון דהניח לה מזונות דאמרינן התם דנאמן: וכתבו התוספות דנאמן להצריכה שבועה: וכן כתב הרמב"ם ז"ל דנשבעת בנקיטת חפץ שלא הניח לה: ואע"ג דבאלמנה התובעת מזונות לב"ד כתב הוא ז"ל בשם רבותיו ז"ל שאין לה מזונות עד שתשבע נראה דבעברה ומכרה מודה דאינה נשבעת אלא

לסוף וכמו שכתב פר' י"ב מי שהלך בעלה דאינ' צריכה שבועה עד שיבוא בעלה הילכך עברה ומכרה מכרה קיים אפילו בלא שלשה הדיוטות ואפילו בלא שבועה:
וכ"ש כשעברה ומכרה מטלטלין שוה בשוה שמכרה קיים דאפי' בא הבעל וערער ואמר שהניח לה מזונות אינה נשבעת אלא הסת שלא הניח לה ונפטרת כמו שכתב פרק י"ב מכרה מטלטלון ואמרה במזונות מכרתי והוא טוען ואומר מזונות הנחתי לך נשבעת שבועת היסת שלא הניח ע"כ: דלדידיה כיון שלא מכרה אלא מטלטלין שהיתה יכולה לכפור בהן ולומר אין לך בידי כלום ונשבעת היסת הכא נמי אינה נשבעת אלא היסת:
מיהו הרמב"ן ז"ל והר"י בעל הטורים בשם ר"ח ז"ל כתבו דאפילו עברה ומכרה בדיעבד אין מכרה קיים בלא שלשה הדיוטות בין לכתובה בין למזונות אבל יש מן המפרשים ז"ל שכתבו כה"רם במ"זל וכן נראה דעת הר"ם מקוצי ז"ל לפיכך אם מכרה זאת האשה למזונות שוה בשוה אפי' בינה לבין עצמה ואפילו בלא שבועה מכרה קיים: ואם בא הבעל וערער ואמר שהניח לה מזונות נשבעת היסת ונפטרת כיון שלא מכרה אלא מטלטלין כדבירנא: זהו הנראה לי להשיב בנדון זה כפי קוצר הזמן: נאם נאמנך משה בכה"רר יצחק זלה"ה ן' אל אשקר נ"ר: קאנדיה נב הגיעתני אגרת אדרת סוגרת ומסוגרת: חכמה ומוסר אפודה הביאה אוצר כל כלי חמדה: וכתם חלי: ותסיע יתדו' אהלי ותרכיבני על מעלו' התלי והיא רתמה כימה תחת לרכבה: ותצו בת עש למשוך בצבה: וכוכבים וכסילים סביבה: כאילת השחר יפעה: וכתנות ליל קרעה: ותרעים שחקיה: ותשלח ברקיה: ותגלול העלטה על מטריה: ועל הניצנים פירש' מאוריה: וטל אורות טלליה מקום ספיר אבניה: ויחד תלמיה כספירים מאירים: כל שלטי הגבורים: אצולה מאת נטע נעמן הפורח: וחוטר מהכבוד הצומח: חמדת הזמן החבר הנאמן: תורה אמת היתה בפיהו: והכבוד במענהו: ומה אתן תמורת פניניה ורנניה: ומה אשיב חלף חרוזיה ורויה: ולא יערכנה פטדת כוש וכל זהב מופז: ותמורתה כלי פז: אף כי לעת כזאת אין הפנאי מסכים לחוק על ספר תפארת יולדה ומהללו:
כי אקחנו אל גבולו: ואף גם זאת כי הבחור עכב האגרות באסכנדרי' קרוב לחמשים יום ואח"כ שלח אותן: וגם תמול גם היום עברתי בין הבתרים והתבוננתי בדברים ומצאתי דבריה נכוחים וברים: ישרים וטובי': וממקור השכל חצובים: כן דברת: וישר כחך ששברת מלתעות הדובים שלא הגיעו להוראה וגאוה לובשים: ומטילין מום בקדשים: ואנשי השם בשומם סבלונות הנשים לקדושין ומהרו לענות לענות: ומוציאין לעז על בנות שאננות: בבלי דעת ידברו: וחיילים יגברו: דוברים על צדקניות עתק בתער לשונם: והם ישאו את עונם: וכבר השיב כבי' תור' עליהם כראוי וכמוחזק: רק חזק: לבלתי תמשך

אחר קצת דברים שבאו בספר תרומ' הדשן מתשובת א"ז וזולתו כי חומר' גדולה יתמוכו: ואין להם על מה שיסמוכו: וכבר האריכו הר"שבא והאחרונים ז"ל בענין זה: גם הר"ר יוסף קולון ז"ל האריך בזה בתשובותיו והרס דברי המנגדי' מאנשי זמנו ועיקרן של דברי' דהא דקי"ל בפ' האיש מקדש דחוששין לסבלונו' באתרא דמקדשי והדר מסבלי כלומר שלעולם אין שולחין סבלונות אלא אם קדמו להם קדושין לר"שי ז"ל ולנמשכי' אחריו חוששין לסבלונות שהן עצמן ניתנו לשם קדושין כיון שאין מנהג מקו' לשלוח סבלונות קודם קדושין ולפי פי' זה צריך שיהיו שם עדים רואים בקבלת האשה הסבלונות בידיה או שינתנו לתוך חיקה כדרך שאר הקדושין אלא שאין צרי' לפרש שניתנו לשם קידושין שכבר היא משודכת לו ודרך המקו' לקדש קודם הסבלונו' דמסתמא אינו משנה מנהג המדינ' ולדעת קדושי' שלח: ולפי דעת זו ולפי גרסתם בגמ' צרי' שיהיה המנהג לרוב בני המדינה שיהיו מקדשי והדר מסבלי כי בזולת זה לא נחוש לסבלונות עצמן שניתנו לשם קידושין כיון שלא פי' אבל הרבה מן הגאונים ור"ח והריא"ף והרמ"בם ז"ל לא חיישי לסבלונות עצמן שיהיו ניתנין לשם קידושין אבל חוששי' שמא נתן לה קדושין בפני עדי' והלכו להם למדינת הים:

ולפום פירושא וגרסא דידהו אף באתרא דרובא מסבלי והד' מקדשי חוששי' למיעוט' דמקדשי והדר מסבלי משו' חומר' דא"א שמא זה מן המיעו' וקודם ששלח הסבלונו' קידשה אלא דבאתר' דכולהו מסבלי והדר מקדשי לא חיישי' למידי: אשתכח השתא בעובדא דילן דלפירוש רש"י ז"ל ליכא חששא כלל ואפילו שנתנו הסבלונו' בידה או בחיקה ואפי' אם באתרא דידהו כלהו מקדשי והדר מסבלי שהרי לא היו שם עדים ולפירושא בתרא נמי ליכא שום חששא שהרי הבעל מודה שלא היו שם קדושין קודם הסבלונות אלא שטוען שקדש על ידי סבלונו' עצמן: הילכך בין לפירושא קמא בין לפירושא בתרא לית הכא ריח קדושין כלל כמו שכתב כ"ת וכן כתב הרב רבי שמעון דוראן בתשובותיו בפירוש ובבירור אלא שראיתי בדבריך עירוב דעות שכתבת שם אבל הכא שהבעל טוען ואומר קדשתי על ידי סבלונות וכו' מאן לימא לן דלפירוש ר"ח ז"ל וסיעתו אין לחוש והלא הגאונים חוששין אפילו למיעוטא ע"כ לשונך: ועם היות שדחית דברים אלו מדברי הרש"בא ז"ל אין צריך דהרי הן דחויין ועומדין ואין להם מקום כלל דהיכי שייך הכא לומר ניחוש למיעוטא ולפי דעת זו אין לחוש כלל לסבלונות שניתנו לשם קידושין וכל שכן דעידי סבלונו' ליכא הכא דאפילו אי הוו באתרא דילהו מקדשי והדר מסבלי אין לחוש כלל כיון דליכא עדים כדאמרן: ובכי האי גונא כתב הר"ן ז"ל בתשובה ז"ל בענין הסבלונות לא השבתי לפי שהוא דבר שלא נתברר כלל בעדות ולא

בראיה וגם אם היה מתברר אין אוסרין האשה על פיהן אלא באתרא דמיעוטא מיהת מקדשי והדר מסבלי בקפידה גמור' כלומ' שהן מקפידין שלא לשלוח סבלונו' אא"כ קדשו ולא שמעתי באחד ממקומות הללו שהוחזק אפי' מעוטן בכך ע"כ: וכ"ת ארכבה אתרי ריכשי ואתה דע לך שאין בכל תפוצת הגואל שראינו וששמענו מי שחושש היום לסבלונות ואפי' ניתנו לפני עדים כבר נפלה הסכמת באלו הזמנים כי אין שולחין הסבלונות אלא לשם סבלונות ולא לשם קדושין וסתמן הוי כפירושן:

גם לשמא קדמו להם קדושין כפי דעת ר"ח ז"ל והנמשכים אחריו אינן חוששין אלא אם יטעון הבעל שקדש לפני עדים והלכו להם למדינת הים ויהיה שם קצת אמתלאות ורגלים לדבר ואין לך בדבר זה כי אם מקומו ושעתו: גם בענין היחוד כתבת כדין וכהלכה וכבר נשאלתי על דבר אשר כזה מאת מה"רר דוד הכהן נ"ר בהיותו בפט"רץ והנה התשוב' שהשבתי לו אז תגיע אליך ומשם תראה כי כל דבריך אמתיים: ועל יסוד הדין בנויים: קאנדיה נג שאלת להודיעך דעתי כדת מה לעשו' במחלוקת הנמצא בין הפוסקוי': גם שאלת אי ההוא כללא דכאילו הראשונים ז"ל אמרו דמרבא ואילך הלכה כבתראי אי אמרינן נמי הכי בפוסקים זה עם זה או לא מיירי אלא עד חתימת התלמוד דוקא ותו לא: תשובה כבר כתב הרשב"א ז"ל בענין מחלוקת הפוסקים מה שיספיק וכן כתב בתשובת שאלה זה לשונו כיצד שורת הדין אם היו שני הפוסקים זה אוסר וזה מתיר אם נודע האחד גדול בחכמה ובמנין ויצא שמו כן הולכין אחריו בין להקל בין להחמיר: היו שניהם שוין ולא נודע מי גדול בשל תורה הולכין אחר המחמיר דהוה ליה כספיקא דאורייתא ובשל סופרים הולכין אחר המיקל ומי שסומך על המיקל בשל תורה עובר וזה מאותם שנאמר עליהם ומקלו יגיד לו: אבל אם היה רב אחד במקומם הולכין אחר רבם וכו' עד ומן הדרך הזה כל שנהגו לעשות כל מעשיהם על פי אחד מגדולי הפוסקים במקומות שנהגו לעשות כל מעשיהם על פי הלכות הריא"ף ז"ל ובמקומו' שנהגו לעשו' כל מעשיהם על פי הרמב"ם ז"ל וכו' ובמקום שיש שני פוסקים שוים שהולכין אחר המחמיר בשל תורה דוקא כשהם אחד כנגד אחד אבל אם שנים הם כנגד אחד הולכין אחר הרוב:

ואם תלמיד חכם וראוי להוראה הוא ורואה דברי המיקל בזה אפשר שיעשו כקולו מפני שהוא מסכים עם המיקל בהוראתו והם רבים כנגד היחיד זהו שנראה לי בעניינים אלו עכ"ל ומכלל דבריו דקאמר דאזלינן בתר הגדול בחכמה ובמנין למדנו דאדרבה דאזלינן בתר קמאי דעל כרחין אינהו עדיפי טפי וזה דבר שאין בו ספק וכל שכן בהיותו גדול ומפורסם כהריא"ף ז"ל בדורו וכהרמב"ם ז"ל והדומים להם בכל דור ודור: וכן נראה בהדיא ממה שכתב הרמב"ם ז"ל בהקדמ' החבור זה לשונו וכן לימד אחד מן הגאונים

שדרך המשפט כך הוא ונתברר לב"ד אחר שבא אחריו שאין זה דרך המשפט הכתוב בתלמוד אין שומעין לראשון אלא למי שהדעת נוטה לדבריו בין ראשון בין אחרון: ע"כ: הא קמן בהדיא דאין שומעין אלא למי שהדעת נוטה לדבריו היה ראשון או אחרון: והתבונן בדבריו ז"ל שלא עלה על דעתו לחוש אלא שלא לשמוע לראשון אבל לשמוע לאחרון במקום שיש ראשון חולק זה לא יעלה על הדעת: וידוע הוא דלא באו הגאונים ז"ל לומר דהלכ' כבתראי אלא על הדורות שקדמו להם מחכמי התלמוד לא על הבאים אחריהם שלא ראו דבריהם ולא הבינו דרכיהם ולא ניתן דבר זה אלא לנביאים: ואם יש מי שרוצה להקש הראשוני' בעלי התלמוד לאחרוני' ולכלול גם בהם דבר זה לאו כל כמיניה ואינו כדאי לזה וכדבעינן למימר קמן: ומה שכתבת שאמר לך רבך בשם כמה"ר יוסף קולון ז"ל דאף בפוסק' איכא למימר הכי דהלכה כבתראי עד שדחק עצמו לומר דאפילו בהיותו יחיד אצל רבים שקדמוהו כגון הסמ"ק הולכי'אחריו ושיש אחרים חולקים בדבר ואומרים איך נניח דברי הריא"ף והרמב"ם ז"ל והדומים להם ונפסוק כמו אחרון אחד שבא אחריהם ע"כ לשונך: איברא ודאי דהלכה כאחרים ודברים אלו שאמרו בשם הר"ר יוסף קולון ז"ל אין להם עיקר כלל והרי הן בטלין מצד עצמן: ואני תמיה אם דברים כאלו יצאו מפי הרב ז"ל וכמה הפריז על מדותיו אם אמר דבר זה:

וכבר כתבנו דאפילו אחד כנגד אחד אין הולכין אלא אחר הגדול וכ"ש בהיותו ראשון דקמאי עדיפי כדאמרן: ומי יתן ידעתי עד אי זה זמן ימשך לדעתו ז"ל לומר הלכה כבתראי: ואם תגביל הזמן עד דור פלוני נתת דבריך לשיעורין: ועוד מאי חזית דהוי עד אותו דור ולא עד דור אחר זולתו ואם עד סוף העולם דבר זה אסור להעלותו על לב דהוי כחוכא ואטלולא דאין יחס לדורות אלו עם הראשונים אפי' כיחס הקוף עם האדם והלואי שיבינו דורות אלו הקל שבדברי הראשונים כ"ש הדורות הבאים שהלבבות מתמעטות וכבר כתב רב שרירא גאון ז"ל וחכמת הגאונים ופלפוליהם הוא הדבר אשר צוה ה' אל משה ואע"פ שאומרים הכי הוא ואין מביאין ראיה באי זה מקום הוא אין לחוש על דבר קטון או גדול וכל החולק על שום דבר מכל דבריהם כחולק על יי' ועל תורתו ע"כ: וכן כתב הרא"בד ז"ל דאין מי שיכול לחלוק על דברי גאון ואפי' שלא יבוא ראיה לדבריו והחולק עליו כחולק על התלמוד והאריך בזה והנה כמה פעמי' אנו רואים לגדולי האחרוני' עצמן שמבטלי' דעתם מפני דעתם של ראשונים ואומרים אף על פי שאין נראה כן מן הגמר' שלנו ומן הירושלמי אחר שיצא הדבר מפי פלוני אנחנו מבטלין דעתנו מפני דעתו: כמו שכתבו הרש"בא והר"ן ז'ל וזולתן לגבי הרי"אף ז"ל גבי עד אחד במלחמ' או במים שאין להם סוף אי בעי לומר קברתיו וכל ספרי האחרוני' ז"ל מלאים

מכיוצא בזה: אלא דמ"מ היכא דאשכחן לאחרונים מכריעין בין הראשונים הולכין אחר הכרעתן: ומה שכתבת בענין הקדושין דע לך כי קדושין בעד אחד אין אנו משגיחין בהן כל עיקר ואין חוששין להן כלל:

נה ומה ששאלת מענין בית הכנסת של פמגוש"טא נראה לי שאפילו היתה פמגוש"טא כרך גדול כנינוה העיר הגדולה והיתה שם בית הכנסת חרבה כמו שזכרתם לכל הפרושים יכולין לבנות בה אותן הבתים שזכרתם ולא אומר יכולין אלא מצוה לבנותן וכל הזריז הרי זה משובח מהטעם שכתבת בסוף דבריך שהיו העובדים כוכבים מחזרין לבנות שם בית לעובדי כוכבים ואין זה צרי' ראיה כי אין לך אדם מישראל שעלה על דעתו להניח בית הכנסת החרבה מזומנת לבנות בה בית לעובדי כוכבים ולא יבנו בה הקדשות לב"ה האחרת בהסכמת כל אנשי העיר קטנים וגדולים ולא היה דבר זה צרי' לשאול עליו כ"ש דאפילו בלא חשש עובדי כוכבים יש מן המפרשים ז"ל שכתבו דאפילו של כרכים בבנינ' יכולין שבעה טובי העיר הברורים למכור אותה ואפי' יחיד הברור וכ"ש בחורבנה וכל שכן דלאו מכירה היא זאת אלא בנין מקום חרב לעשות בו בתים של הקדש: גם ראה ראיתי מה שדקדקת בתחלת דבריך דשם עיר הנשנה באותה משנה דבני העיר לגבי בית הכנסת הוא סוג ויכלול כרך וגם כפר וכו' ויפה דקדקת דבני העיר הנאמר כאן ובכל מקום שנאמר בני העיר ושבעה טובי העיר וכיוצא בזה לאו דוקא עיר אלא הוא הדין נמי לכרך אם היה כרך וכפר אם היה כפר אומרים עליו בני העיר והוא שם כולל מקבל כל השמות כאלו תאמר בני המקום שבעה טובי המקום שיובן על כל מקו' כפי מה שהוא וזה תמצא פשוט בתלמוד ובספרי' המפרשי ז"ל: ודברי ר' שמואל בר נחמני על משנתנו ראיה גמורה מפורשת כמו שכתבת אלא דכפי הנרא' ממשמעת דבריך דאין לעיר שם מיוחד בעצמו והא ליתח דלאו דבר השוה בכל הוא דיש מקו' דהוי שם עיר דוקא ולא הוי לא כפר ולא כרך כגון שתבא עם כרך ועם כפר וכיוצ' בזה יש לה שם מיוחד בעצמה והיא גדולה מכפר וקטנה מכרך וכל מקום כפי ענייננו: נו ובענין התפלין שכת' כ"ת אם יכולי' להניחו על הכובע:

ודאי דאע"פ שהרש"בא ז"ל מתיר עדיין הדבר אצלו בספק והניח הדבר אל המנהג: אבל מ"מ נראה לי מכלל דבריו שהחושש בראשו יכול ליתן אותן על הכובע הדק שתחת המצנפת וכל מה שכתבת בדבר זה הכל דברי' של טעם: ודעת לנפשך ינעם והנראה לי בההיא דר' יוחנן לדעת המתיר שהיה מנהגו ליתן מצנפת גדולה על ראשו כי כן נראה שהיה מנהגן אז כמנהג הישמעאלים היום בכל המזרח ואם יסיר המצנפת בימי הקור ויתן אותה על הכובע שתחת המצנפת יזיק עצמו בהסרת המצנפת כדי להדקן על

הכובע וליתן אותן על המצנפת לא איפשר כי היא גדולה הרבה ונמצא התפלין עליה כמשוי או כמו נוי למצנפת ויצאה מכלל חציצ' לגודלה ולעוביה וזה תשוב' נמי להההיא דעטרת מלכם דפרק כל הצלמים: וכן כתב הרי"בש ז"ל בתשובה זה לשונו אמנם למה שאתה חושש מן הנזילות הא איפשר לך למעבד כהרשב"א ז"ל דכתב בתפילין של ראש מותר להניחן על כובעו או על כסוי הראש וכו' עד אבל רבים ראיתי נוהגים להניחם על הכובע על פי סבר' הרש"בא והר"ן ז"ל כת' סברתו זאת במגלה בפי' ההלכו' בלא חולק עכ"ל: נז עוד רצית לעמוד על דעתי ברגל הק"וף והה"א הדבוקים בגג שלהן בספר תורה: וכבר נשאלתי על דבר זה מכמה שנים והשבתי זה לשוני ומה ששאלתם על רגל הה"א והק"וף שנמצאו דבוקים לגג שלהן: ודאי דלאו ה"א וק"וף נינהו וכדאיתא בההיא דפרק הקומץ חזינן לסופרי דוקני דחטרי לגגה דח"ית ותלו לכרעא דה"א: וגרסי' נמי פ' הבונה מאי טעמא כרעא דקוף תלויה דאי הדר ביה ליעול וליזיל וכו' ונראה מדברי הר"אש ז"ל בפסקיו דצריך למחוק כל האות ולכתוב אחרת וכן שמעתי בשם רש"י ז"ל שהצריך למחוק כל האות ולכתו' אחרת אלא שחלקו עליו ניניו ר"ת והרשב"ם ז"ל וכתבו דסגי במחיקת הרגל בלבד כיון שדרכו להיות תלוי ולא נפל הקלקול אלא בו ושארית האות נעשית כהלכתה ובכי האי גוונא לא מקרי חק תוכות:

וכן נמי כתב הרשב"א בתשובה זה לשונו וכן רגל הק"וף הדבוק גורדין הרגל וחוזרין וכותבין אותו ואין צריך לגרור כל האות אלא הרגל בלבד כי הגג כדין נכתב עכ"ל: וסברא נכונה היא וראויה להם וכן כת' הריב"ש ז"ל בתשובה דאם נמצאת רגל הקו"ף וה"א דבוקות פסול וכתב בחתימת דבריו דמאחר שלא נמצא אחד מן הראשונים ז"ל שיכתוב בזה להכשיר ובחבורי האחרוני 'ז"ל ותשובותיהם נמצא בבירור לפסול וגם הענין בעצמו מוכיח כן הלא אין לנו על מי נסמוך להכשיר ומה בדבר שאיפשר לתקן גם להחליף הפרשיות שבתפלין ומזוזות פסולות בכשרות למה תכבד העבודה הזאת להם וכו' עכ"ל: זה הוא דעתי בדבר זה אף על פי שיש דעת אחרת: מודון נח שאלה שאלנו מאת אדוננו לבאר לנו כוונת הרמב"ם ז"ל שכתב בהלכות יסודי התורה זה לשונו כתב אלף למ"ד מאלי"ם יוד ה"א מיי' אינו נמחק וכו' אבל הכותב שי"ן דל"ת משד"י צד"י בית מצבאו' הרי זה נמחק ע"כ: השיג עליו הראב"ד ז"ל שם זה לשונו א"א לא אמרו אלא אל"ף למ"ד מאלים ויו"ד ה"א מיי' אבל שי"ן דל"ת משדי וצד"י בי"ת מצבאות הרי זה נמחק ע"כ: ואנחנו בעניות דעתנו לא ראינו הפרש בין דברי המשיג ובין דברי המושג יבאר לנו אדוננו ושכרו: תשובה טובא איכא בינייהו דהיוצא מכלל דברי הרמב"ם ז"ל דאמ' הכותב שי"ן דל"ת וכו' דדוקא כתב כלומר דאם כתב ש"ד משדי וצ"ב מצבאות ולא השלים השם הרי

זה נמחק לפי שאין כאן שם כלל אבל אם היה השם כולו כתוב אינו יכול למחוק ממנו לא ש"ד ולא צ"ב: והראב"ד ז"ל השיג עליו וכתב שלא אמרו בברייתא כתב אלא באל"ף למ"ד מאלי"ם יו"ד ה"א מיי' בהני הוא שאמרו כתב ואפי' שלא היה כל השם כתוב אבל גבי ש"ד משדי וצ"ב מצבאות לא אמרו כת' אלא אפי' שיהיה כל השם כתוב יכול למחוק ממנו ש"ד וצ"ב וכדאיתא בברייתי' פר' שבוע' העדות ת"ר כתב אל"ף למ"ד מאלי"ם יו"ד ה"א חיי' אינו נמחק ש"ד משדי צ"ב מצבאות הרי זה נמחק וכדברי הראב"ד ז"ל ואפשר שיהיה להרמב"ם ז"ל נוסחא אחרת בברייתא דכתיב בה נמי כתב גבי ש"ד משדי צ"ב מצבאות וכו':

ואי לא הוה ליה נוסחא אחריתי מפרש הכי דכתב דקתני ברושא קאי נמי אסיפא וכן נראה דאזלא ריהטא דלישנא דברייתא דכחב דקתני התם משחש אתרי בבי: נט עוד שאלת יבאר לנו מר דברי הרמב"ם ז"ל בהלכות עדות פ' כ"א זה לשונו שלשה כתי עדים שנתקיים בעדותן ששור זה מועד ונמצאת כת ראשונ' ושניה זוממת כולן פטורין נמצאו שלשתן זוממין כולם חייבין שאף על פי שהוא תם משלם חצי נזק: בד"א בשהיו כולם רומזים וכו' ע"כ: תשובה רבינו הרב ז"ל מיירי בשנגח נגיחה רביעית דאז נתחייב לשלם עליה נזק שלם לדעתו ז"ל: ובברייתא היא פרק כיצד הרגל נמצאת כת ראשונה זוממת הרי כאן שתי עדויות והוא פטור והן פטורין: נמצאת כת שניה זוממת הרי עדות אחת והוא פטור והן פטורין וכו' כלומר השור והעדים פטורין מאותו צד העדה של נגיחה רביעית השור לפי שלא הועד שלשה פעמים בשלשה ימים דהיינו ליעודי גמר' כמסקנ' דגמ' התם והעדי' נמי פטורי' דאין העדי' משלמי' ממון שיוזמו כולם תו קתני בברייתי' נמצאו כולם זוממין כולם חייבי' כלו' השור והעדים חייבי' לשלם הנזק העדי' משלמין חצי נזק דצד העד' כיון שהוזמו כולם ובעל השור משלם צד תמות וזהו שכתב הרב ז"ל אע"פ שהוא תם משלם חצי נזק כלומר שאע"פ שהוא תם מכיון שהוזמו עדי העדה משלם חצי נזק: ועל דרך זה מתפרש נמי כלם פטורין וכלם חייבין דכתב רבי' הרב ז"ל על בעל השור ועל העדים: אי נמי יש לפרש בדכריו דכלם פטורין וכלם חייבין דקאמר קאי אעדי' דוק':

ופטורי' דקאמ' היינו מצד העדה כיון שלא הוזמו כולם כדאמרן וכן כולם חייבין כלומר השלשה כתי עדים חייבי' לשלם הנזק לבעל הנגיחה דכיון שהוזמו כולם נתחייבו לשלם חצי נזק של העדה ומשלמין אותו במקום חצי נזק דצד תמות שהיה חייב בעל השור באותה הנגיח' שאף על פי שהי' תם מכיון שהוזמו עדי העדה הנה הוא משלם חצי נזק דצד תמות כדכתיבנא ואותו החצי נזק משלמין אותו העדים בשבילו ובעל השור לא ושלם כלל מביתו בד"א בשהיו רומזים וכו' מסקנא דגמ' התם וגרסתו בגמ' אלא דקא

מרמזי רמוזי וכו' כלומר ולייעודי גברא ניחא ופשוט הוא שם למעיין: ושלום יוסיפו לך כנפש נאמנך משה בכמה"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשקר נ"ר.

מעריט ס שאלה ראובן קדש בחורה אחת שהית' משודכת לו מקדמת דנא בפני שני עדים וזה טופס העדות: במותב תלתא כחדא הוינא נחנא בי דינא דחתומין לתתא כד אתו לקדמנא רבי אברהם קרמונ' ורבי אברהם ישראל והעידו שביום חמישי שעבר בשעה שיצאו מבית הכנסת ראו את רבי שמואל די אוקני"א שהיה עומד עם אורדואינייי"א בתו של רבי מאיר צרפתי במדרגה הגדולה של הסולם שהוא בדהליו של השער הפונה למבוי הקראין והוציא מחיקו רבי שמואל הנזכר דינר זהב ויניציאנ' ואמר לאורדו"אינייא הנזכרת בחיי שתקחי זה הדינר בקדושין לי ולקחה אותו והלכה לה: ומה שהעידו בפנינו כתבנו וחתמנו ביום שלישי עשרה ימים לניסן שנת הרפ"ז ליצירה פה מצרים והכל שריר וקיים: ע"כ ואנשי הבחור' הביאו עדות אחרת וזה טופס העדות: במותב תלתא כחדא הוינא נחנא בי דינא דחתימין לתתא כד אתא לקדמנא ר' אברהם ן' עזרא והעיד שביום ה' שעבר היה מכבד הבית שער של הבית שדר בו היום הכ"ר יוסף גבי אותו הבית שער הפונה למבוי הקראין ויצא החכם הנז' ללכת לבית הכנסת ופתח לו הדלת ואחר שיצא החכם הנז' בעודו מכבד הבית שער הנזכר ראה את רבי אברהם קרמונא ורבי אברהם ישראל עומדים מחוץ לבית שער הנז' ואמר להם מה אתם עושים פה כי האבק עולה עליכם ואמרו לו יש לנו מעט עסק בכאן ומיד סגר הדלת כדי שלא יזיקם האבק ואחר שעה בא החכם הנז' מבית הכנסת ופתח לו הדלת ועלה לביתו וחזר וסגר הדלת ואחר זה נתעכב שם כשתי שעות והוא עושה מלאכתו ובכל זה הזמן לא נכנס שום אדם בפתח הנז': וכן העיד רבי אברהם אל שארק"י שביום חמישי הנז' היה מכבד הבית שער הנז' בחברת רבי אברהם ן' עזרא הנז' ושעברו הדברי' כמו שאמר אברהם ן' עזרא הנז' עד כאן טופס העדויות:

ועתה שאלנו מכ"ת להסיר מכשול מדרך עמי בדבר של ערוה ולעמוד על שתי העדויות ועל תשובת החכם השלם כמה"ר יעקב בי רבנ"ר שכתב שהקדושין הנזכרים אינן קדושין מכמה פנים משוני' לראות אם יש דבר של טעם בדבריו ותורנו מה משפט הבחורה הזאת: תשובה עמדתי על העדויו' ועל תשובת החכם השלם נ"ר ולא ראתי בה שום ממש לא מצד הענין ולא מצד הדין שפסק: ועתה יעברו דבריו כבני מרון: ואקרא בגרון: להוכיח במישור לאפסי ארץ: כי אין הדברים כמו שחשב: ובמקום שעמיד לא ישב: כתב בתחלת דבריו ובראש אמריו שהעדים הזימו והכחישו את הראשונים וחייב מעדותן שיש יותר משעה וחצי בין שתי הכתות הראשונים אמרו שבשעה שיצאו מבית הכנסת היה הענין

והאחרונים אמרו שאחר שנכנס החכם מבית הכנסת כשתי שעות היה סגור הפתח ולא נכנס שום אדם משם שהם היו שומרי הפתח ועושי' שם מלאכתם וכמו שהוא כתוב למעלה בעדות עכ"ל: ואני אומר באותה עדות לו הונח שהיא אמתית לאו עדו' היא לא להכחיש ולא להזים מכמה אנפי חדא שכתוב בה כד אתא לקדמנא ר' אברהם ן' עזרא והעיד שביום חמישי שעבר היה מכבד וכו' ולא אמר איזה חמישי היה ואי אפשר לעמוד עליו כי לא נכתב זמן באותה קבלת עדו' כמו שיראו הרואים בנוסח העדו' שבאה עליו תשובת החכם ובעיקר הקבלת עדות ולא ידעינן אם אותו יום חמישי שזכרו העדים הוא של אותו שבוע או של אותו חדש או של אותה שנה או של אותה שמט' או של זולתה וכולי עלמא ידעי דאין כאן שום עדות כלל: והחכם המור' של דמשק לא נתן לבו לזה ולא ראה כי העדות האחת נתקבלה בב"ד אחד וביום אחד והעדות האחרת בב"ד אחר וביו' אחר: ומן הראוי היה לו להתישב בדבר של ערוה החמורה ולא היה פוער פה לבלי חוק: אף כי ישא דעי למרחוק: עוד שהעד השני של ההכחשה העיד סתם וידוע הוא שצריך העד לפרש דבריו ולהגיד כל עדותו בפיו:

וכדאית' בסנהדרין פר' ארבע מיתות דגם אני כמוהו אין מקבלין עדותו אלא בברכת השם דלא מצי מפר' מפני כבוד השם וכמו שכתו' במישרים נתיב א' ח"ב ובחקו' הדיינים וכמו שכתבו המפרשים ז"ל שצריך העד לפרש עדותו בפיו: וכשחקרו אותו ב"ד אח"כ ושאלו ממנו על זמן העדות ולפרש דבריו הסתומים בכח נדוי אמר שהוא מצא הפתח פתוח כשירד לכבד הבית שער ושלא נתעכב שם באותו הבי' שער אפי' חצי שעה ועלה לו למעלה ונכנס לבית והניח חברו מדבר עם השני יהודים והפתח פתוח ולא ידע מה נעשה אח"כ: גם על הזמן אמ' שאינו יודע באי זה זמן היתה העדות לא באי זה שעה ולא באי זה יום ולא באי זה שבוע ולא באיזה חדש ולא באי זה שנה: והנה נתבטלה עדות העד האחר מצד אחר ואין כאן שום ריח עדות כלל: ועוד איכא מתמה עליה טובא דאפילו אם נניח דהעדות עדות בזמנה ובעניינה ליכא הכא לא הכחשה ולא הזמה ומי יתן ידעתי אלו השתי שעות או השעה וחצי לאי זה גבול נשער אותן והנה אין לנו זמן קבוע לזה הענין ולא יסוד לזה הבנין: דהמשערין השעות היינו מתחלת היום או מיציאת השמש אבל עדויות אלו האחת היא בשעה שיצאו מבית הכנסת וידוע הוא לכל בעל שכל כי יציאת בית הכנסת אין לה זמן קבוע כי לפעמי' יצאו מהר ולפעמים יתאחרו ולפעמי' יעמדו לשמוע ההלכה שקורין שם בכל יום ולפעמים תהיה ההלכה ארוכה ולפעמים תתאחר הבית הכנסת האחת על האחרת שעה או חצי שעה בצורכי צבור או בצורכי של בית הכנסת או בזולתן: גם ידוע כי בית הכנסת של העדים אינה בית הכנסת של כה"ר

יוסף גבאי ואפילו בבית הכנסת אחת היוצאים אינם יוצאים בשעה אחת והכל יקרה בשעה שיצאו:

גם בעדות השנים החושבים להכחיש בה עדות הקדושין אין שם גבול ולא זמן קבוע לכוין בו השעות כי אין שיעור השעות שם אלא מביאת החכם מבית הכנסת וביאת החכם פשוט הוא דאין לה גבול דאפשר שבא במהרה ואפשר שנתעכב אם מעט ואם הרבה לקרות כמנהגו או לדבר עם בני אדם בבית הכנסת או בחוץ סוף דבר שלא ידענו עת קבוע לתחלת אלו השעות ולא לסופן כדי לכוין בו שיעור השעות: ואפילו אם נניח שיציאת כולם מבתי כנסיות היתה ברגע אחד אפשר דמה שאמרו הראשונים בשעה שיצאו היינו בסוף השעה בענין שנמצא ההפרש ביניהם פחות משעה אף לפי הנחתו: וכ"ש דלפי האמת אין צורך לכל זה דלעולם אין הכא שום הכחשה כלל דמצי' למימר שקבלה הקדושין קודם שבא כה"ר יוסף גבאי הנז' מבית הכנסת שעידי הקדושין לא הלכו אותו יום לבית הכנסת או מיהרו לצאת מבית הכנסת שלהם וקבלה הקדושין בפניהם ונכנסה לבית כי העדים לא אמרו שנתעכבו בדהליו כשתי שעות כי אם אחר ביאתו מבית הכנסת אבל קודם לא אמר אלא שסגר הפתח מן האבק ולא אמר שישב שם כמו שאמ' אחר ביאת החכם: או אפשר ג"כ שהיה הדבר קודם שיצא החכם מבית הכנסת וקודם שירדו הם לכבד הדהליז והחכם אנסתי השינה ונתאחר לצאת מבית הכנסת וכשראו את עידי הקדושין עומדים אצל הפתח היה אחר נתינת הקדושין: לא אליכם כל בעלי דעת הביטו וראו אם בעדות אשר כזה יוזמו ויוכחשו עידי קדושי תורה וערוה החמורה וכל שכן דאפי' בזמן הקבוע והמוגבל עבידי אינשי דטעו כדאיתא התם גבי חמץ דמסקנא התם דטעו אינשי בין חמישית לשביעית וכמו שכת' הרי"אף ז"ל בהלכות וכן דעת הרמ"בם ז"ל ואע"ג דכתב שם בחבורו שמא יטעה בין חמישית לששית כבר כתב בתשובה שמה שכתב הרי"אף ז"ל הוא האמת וז"ל מה שכתוב בהלכות שמא יטעה בין ה' לז' הוא אמת והוא דברי התלמוד כפי מה שהקשו שם ואני זכרתי היותר מצוי והוא טעות שעה בשעה שאחריה וכו' ע"כ:

אלא דעל כל פנים צריך עיון בדבריו שכתב גבי עדות זו לשונו אמר עד אחד בשתי שעות והשני אמר בשלשה היה עדותן קיימת דדרך העם לטעות בשעה אחת: דאלו היה אומר דדרך העדו' לטעו' בשעה אחת הוה אמינא משום דעדי' זריזין הם אבל מאומרו העם נראה דעל כולי עלמ' קאמ' ואפשר לומר דלדידיה אפילו אתה מחלק כל אשר תוכל ולומר שהראשון נתכוון לתחלת שעה שנית והשני לסוף השלישית ויש כאן טעות שתי שעות חסר משהו עדותן עדו' דדרך העם לטעו' בהכי וכדרב' אליבא דסתם מתני' דהיו

בודקי' דהיינו ר"מ וכמו שכת' בתשובתו גבי אמן ואפי' כי איכ' לחלק בין אמן לעדות דגבי עדות לעולם לא טעו אלא בשעה משו' דעדי' זריזין הם: ע"כ דהני סהדי דילן ליכא למימר בהו הכי וכ"ש לפרש"י ז"לדקאמר דטעמא דמלתא לפי שיוד' הו' שסופו לידרש בדרישׁ' וחקיר' וכמו שכת' שם ז"ל עדות מסורה לזריזין אין אדם מעיד על הנפש אלא אם כן בקי בשעות לפי שיודע הוא שסופו לידרש בדרישה וחקירה אבל אמן על הכל מוטל ושאינו בקי בשעות טועה בהן ע"כ: ובמילתא דילן ודוע הוא דלית הכא דרישה וחקירה וכ"ש בעדות שני נערים המכבדים הדהליז ואלמלא דמסתפינא: אומר ואם בשעו' ידועו' שיש להן זמן קבוע ומוגבל עבידי אינשי דטעו בשעה או בשתים כ"ש בדבר שאין לו זמן קבוע לכוין בו שיעור השעות דטעו וטעו: ובר מדין ומדין ידוע הוא דהרבה פתחו למקו' ואפשר שנכנסו מהפתח האחר והקיפו לצד האחר ואי הוו קמן דנשאלינהו הוו אמרי הכי: כתבנו כל זה לרצות הקולמוס ולמלאת הנייר לומ' דאפי' לפי דבריו אין כאן מקו' להכחש' ולא להזמה כלל: וכבר כתבנו בבירור שאין אחריו בירור דלפי האמת אין כאן עדות ולא ריח עדות לא להזים ולא להכחיש:

עוד כתב בתשובתו החכם הנז' דאיכא תרתי עדות אחרי' שהם החכם כה"ר יוסף גבאי ונערו רבי יוסף הארוך שהעידו שגם הם היו למטה נגד הפתח ולא ראו שנכנס אדם לשם ולפי דעתי גם אלו הם מכחישים עידי הקדושין וכו' עכ"ל מריה דאברהם מה טיבו של חכם זה וכי לא ידע שכ"הר יוסף גבאי הוא פסול לעדות זו כי הוא קדש לבחירה הנז' אחר שקדשה האחר באותו יום עצמו שנתקבלה עדות אותן הקדושין הראשונים בפני כ"ר משה ן' אשר ור' יום טוב פריגה ואיך יעיד לבטל קדושי האחר ולקיים את קדושיו ונמצא מעיד לעצמו: וא"ת שהחכם לא ידע בכל אלה שלא בא זה בטופס השאלה גם עיקר עדותו לא בא בשאלה והוא נדרש ללא שאלו ממנו ולא נתן לב להשגיח בחכמי המקום לשאול מהם על הפרטים ולעלות על לבו כי אם היו הם מתירי' אותה לינשא לא היה הולך אליו לשאול את פיו: וגדולה מזאת אומר דאפילו אם היה העד כשר והעדות עדות אין לה שום מציאות מהטעמים האחרים שזכרנו שלא נזכר שום זמן בשטר וכו': ועוד דדבר ידוע הוא שלא יוכלו לראות הרואי' אם נכנס אדם בפתח הבית אלא אם יהיו יושבים בדהיליו או לפחות במדרגה העליונה שלו אבל בבית ואפי' נוכח הפתח אין מציאות לראות פתח הבית ולא למי שיכנס לדהליז שיש דהליז אחר ביניהם: והנה העדי' העידו עליו שעלה לבית ולא ישב עמהם בדהיליז: ואם זינו עליו ביתו כאן: גם שדבריו שלמט' הם מכחישי' את אלו שכתב שם זה לשונו אם כן בנדון שלפנינו שהעידו שהיו רואין את הנער' ולא ירדה מן העליה וכו' ועדות זו אינה אלא בבית אשר שם העליה: אף

כי עדות זו אינה אלא על הבחורה אם ירדה מן העליה או לא ירדה לא על העדים הנכנסין לדהיליז וזו עדות לחוד וזו עדות לחוד והוא נכנס בשור ויצא בבור רחמנא ליצלן מכי האי דעתא וכיון שהוזמו והוכחשו דבריו: ונפלו יסודות בנין אמריו:

אין צריך לחטט אחריו ולא לדקדק אחר שאר דבריו שכתב בתר הכי גבי לא ראיתי אינה עדות דמסקנא דמילתא דבעל העטור שהביא לראיה לא דמי לעובד' דילן כלל דהוא כת' ז"ל אבל היכא דתרווייהו בהדדי נינהו כי קאמר האחד לא ראיתי כאלו אומר לחבירו לא ראית דהוה ליה הכחש' ע"כ: ופשוט הוא דבעובדא דילן לא הוו הכי: גם אין לדקדק אחריו בפרטי ההכחשה וההזמה שרצה לעשות מההכחשה הזמה: וזה פשוט לבעלי השכל והמושכל כי אף לפי דבריו לית הכא הזמה כלל וכמו שפשוט במפרשים ז"ל: גם יתבונן המעיין באותו שכות' שם ואומר זה לשונו שאפילו אם לא יאמרו העדים אלא בשעה אחרת הייתם עמנו וכו' עד והרי העדי' אמרו שקודם שיצאו מבית הכנסת היו לשם וסגרו הדלת וכו' עד סוף הענין שאין דברים אלו כדאי להשיב עליהן כי אין ענין זה דומה לזה ואין לנו צורך בכאן בראית העדים אף לפי דבריו: ובענין השעות גם כן כתב שאין לתלות הטעות בשני עדים מדחיית קושיא בתוספות אליבא דרבא ולבטל בה קדושי תורה ואיכא לתרוצי מילתא בגוונא אחרינא: גם ימצא המעיין בדבריו דקאמר מילתא ומצדה תברה דמביא ראייתו כנגדו וכאלה רבות עמו: בלשונו וטעמו: ודי בהערות אלו כי אם באנו להשיב על כל קוץ וקוץ ירבו עלינו הדברים: עוד כתב שם זה לשונו מפני שאין איסור תרי ותרי אלא מדרבנן ואוקמה איתתא אחזקתה וכו' והבל יפצה פיהו דודאי למ"ד דתרי ותרי ספיקא דרבנן באשת איש החמירו לאוסרה מספק ולא נימא אוקי איתתא אחזקתה: וכן כתב הרש"בא ז"ל בקדושין פרק האומר ז"ל וכן אומר הר"י בעל התוספות דתרי ותרי ספיקא דרבנן היא ומוקי מילתא אחזקתה בין לקולא בין לחומרא ובשנים אומרים נתקדשה ושנים אומרי' לא נתקדשה מדאורייתא מוקמינן לה בחזקת פנויה וכו' אלא דאסרינן לה מדרבנן וכו' וכי אמרי רבנן דספיקא הוי ולא מוקמי' אחזקתה הני מילי בשל תורה כגון קדושין וכו' אבל בדרבנן כגון ההיא דחזקת הבתים דתרי אמרי בן חלוצה וכו' משום דבדרבנן לא החמירו לאפוקי מחזקת אבהתיה ע"כ:

וכן כתב שם הריטב"א ז"ל וזה לשונו וכל רבותי אלה הביאו ראייה לדבריהם דתרי ותרי ספיקא דאורייתא ולא אמרינן אוקי גברא אחזקתיה מדגרסי' פרק האשה שנתאלמנה שנים אומרים נתקדשה ושנים אומרים לא נתקדש וכו' ועוד מדאמרינן התם שנים אומרים מת ושנים אומרי' לא מת וכו' ופרכינן עלה תרי ותרי נינהו והבא עליה באשם תלוי וכו' ואלו הוה אמרינן דתרי ותרי אוקי איתתא אחזקתה ליכא אשם תלוי ממה נפשך

וכו' אבל מורי נר"ו אומ' דתרי ותרי ספיקא דרבנן הוא ואוקי גברא בחזקתיה או בחזקת אבהתיה לגמרי אלא דרבנן אחמור באשת איש בלחוד דלא לאוקמה בחזקת היתר כיון דתרי ותרי נינהו עד דכל תרי ותרי ספקא דרבנן הוא מן הדין הוא שנוקי אתתא בחזקתה ואפי' לקולא אי קיימא בחזקת היתר אלא דרבנן מחמיר באשת איש מיהת דלא לאקולי בה ע"כ: עוד כתב בכתובות פ"ב ורבי' הגדול הרמ"בן ז"ל כתב תפס בעדים לא מפקינן מיניה דתרי ותרי ספיקא דאורייתא הוא: וכן דעת הריא"ף ז"ל אבל אין זו דעת ר"י ז"ל ולא לדעת רבי' ז"ל אלא דכל תרי ותרי אוקי ממונא בחזקת מריה וכו' אלא דבאשת איש החמירו לאוסרה מספק מדרבנן ולא נימא אוקי איתתא בחזקתה ע"כ: עוד כתב שמצד לשון הקדושין אין ממשו' באלו הקדושין כלל שהעדי' העידו שבזה הלשון נתן הקדושין שאמ' לה בחיי שתקחי זה הדינר בקדושין לי: וזה הלשון אפילו למ"ד ידים שאינן מוכיחות הוו ידים בכאן יודה שאין כאן יד ולא שום אחיזה כלל לפי שאין בכאן שום לשון שיורה שהיה מקדש עתה לשום אשה לא לה ולא לזולתה שהוא אומר תקחי זה הדינר בקדושין לי ולא אמר למי הוא מקדש או אם היה מקדש עתה אלא שתשמור לו זה הדינר בקדושין לו כשירצה לקדש ואם היה רוצה לקדש לשום אשה הקדושין לא היו לו אלא לה או למי שהוא רוצה לקדש: עכ"ל:

ומי יתן ידעתי אם הוא מבין מה שמוציא בפיו ובשפתיו העבודה עמל הוא בעי להשיב על דברים כאלו דאסור לשומען כ"ש להתעסק בהן ולהשיב עליהן: ואומר אני דאפילו למ"ד ידים שאינן מוכיחו' לא הוו ידים קדושין כאלו קדושין גמורין הן: והתולדה שהוליד שאין בזה לשון שיורה שהוא מקדש עתה לשום אשה וכו' ושהוא לא נתן לה הדינר אלא לשמור אותו לו כשיקדש וכו' תולדות אלו הן כפי לשונו המדוקדק והצח אבל כפי לשוננו המורגל לכל לא נתן לה הדינר אלא כדי לקדשה בעצמה לו וכ"ש שהיתה משודכת עמו מכמה שנים: והראיה הגדולה לדברינו היא תשובת הרש"בא שהביא לו לעזר והוא כנגדו ובכפא דחק נגר' ביה נשרוף חרדלא וגיראה בגיריה אתי לקטלא: דאיבר' ודאי לא הבין פשט התשובה ולא ירד לסוף דעת הרש"בא ז"ל ולא ידע כונתו ואפי' שהשמיט מנוסח תשובת הרש"בא ז"ל מלת לו שתי פעמי' לא מסתייע דבלאו לו דבריו פשוטי' ומוכרחי' מצד עצמן: ואתה המורה דת ודין בדבר של ערוה גנובי לו למה לך והלא ידעת כי כל חכם לב בנו נחש ינחש ובספרי הרב ז"ל כל יום לבו רוחש ואין לך התנצלו' לומ' שהיתה לו חסרה מספרך דבלאו לו הדברים פשוטי' שם ומוכרחין מצד עצמן כדאמרן וזה לשון תשובת הרש"בא ז"ל בראובן שנתן ללאה מעות: ואמ' לה הרי אני נותן לך אלו בקדושין ולא היו מדברי' על עסקי קדושין: והשיב שאע"פ שקבלתן

לשם קדושין לשמואל דאמר בעי' ידים מוכיחות אין זו מקודשת ואפילו אמרו שניהם דלהתקדש לו נתכוונו דמ"מ בשעת נתינה לא היו שם ידים מוכיחות: ועוד דהמקדש בלא עדים אפי' שניהם מודים אינה מקודשת וכל שאין כאן ידים מוכיחות אין כאן עדות שנתקדשה לו אלא מפיהם שאומרים שלכך נתכוונו: ומיהו יש לחוש להחמיר שמא בקדושין בכענין זה לא בעי' ידים מוכיחות וצריכה גט עכ"ל:

וכן נמי כתב בחדושיו פ"ק דקדושין זה לשונו והילכך לענין קדושין אמר לה הרי את מקודשת ולא אמר לי אינה מקודשת ומיהו איכא למימר דחוששי' לה וצריכה גט ע"כ: הא קמן בהדיא דאפי' במקו' דאמר לה הריני נותן לך אלו בקדושין ולא אמר לי דדבר מצוי הוא שאדם מקדש אשה לחבירו ואפי' הכי חושש להחמיר והצריכה גט ואלו בעובדא דילן דקאמר לי לית הכא לא ידים ולא רגלים אלא קדושין גמורין כדאמרן: ועתה בעלי שכל השכילו הביטו וראו בזו הראיה שמביא מכאן זה החכם לבטל קדושי תורה ולהשיא ערוה לשוק: עוד כתב על תשובה זו זה לשונו הרי בפירוש דלדעת הרשב"א ז"ל שאפי' בכאן שהיו ידים אלא שאינן מוכיחות לא אמר שראו לחוש אלא מפני ששניה' אמרו שנתכוונו לשם קדושין אבל אם היתה האשה מכחשת לא היה חושש לקדושין כלל וכ"ש בנדון שלנו שהאש מכחשת ואין כאן שום יד כלל ויותר מוכיח הלשון שהעידו שאמ' תקחי זה הדינר בקדושין לי שהוא היה הקנוי ולא הוא עכ"ד ומה שכת' דלא אמר כך אלא מפני ששניהם אמרו שנתכוונו לשם קדושין וכו' כבר כתבנו דלא הבין את דבריו דאיהי לא קאמר אלא ואפילו אמרו שניהם דלהתקדש לו נתכוונו וכו' דאלו לשם קדושין פשוט הוא שם דנתכוונו לשם קדושין דבפירוש קאמר לה הרי אני נותן לך אלו בקדושי' ולשם כך קבלה המעות: וכן כתב הרש"בא ז"ל שם בתחלת דבריו זה לשונו שאפי' שקבלתן לשם קדושין וכו' וא"כ היכי קאמר השתא ואע"פ ששניהם מודים דלשם קדושין נתכוונו וכו' והדבר מפורש בדברי המקדש אלא ע"כ דאינו מקפיד אלא לפי שלא אמר לי דלא פירש שקדשה לעצמו ואפי' הכי חשש להחמיר: ועוד דלו הונח שפי' הענין כמו שחשב מהשכתב הרב ז"ל ומיהו יש לחוש להחמיר שמא בכענין זה וכו' ע"כ דקאי אגופא דעובדא שנשאל עליו והתם לא אמרו נתכוונו שניהם להתקדש וזה יובן בקל לטועמי טעם הלשון ויודעים טבעו:

כתבנו זה להראותו אותו דאפי' לפי שטתו והנחתו אין מציאות לדבריו אבל כפי האמת פשוט הוא דהציר שסובבת עליו אותה תשובה הוא לפי שלא אמר לי וכמו שכתב בפירוש בחדושיו בההוא לישנא דלעיל וכן נמי כתבו מן המפרשים ז"ל: וכן כתב הרא"ש ז"ל בתשובה זה לשונו נמצא שאינו למדין מדברי הריא"ף ז"ל דאף לאביי דאמר בנדרים

ידים שאין מוכיחות הויין ידים מודה הוא דבקדושין שאם אמר מקודשת ולא אמר לי לא הויין קדושין דלא הוי הוכחה כלל ע"כ: ומה שכתב החכם זה לשונו ויותר מוכיח הלשון שהעידו שאמ' תקחי זה הדינר בקדושין לי שהוא היה הקנוי ולא היא ע"כ: הקנין הזה ההעדר טוב ממנו דכפי האמת אין משמעות הלשון אלא תקח זה הדינר בקדושין שתתקדש לי ולא שיהיה הוא קנוי לה כמו שחשב: ומה שכתב כ"ש בנדון שלפנינו שהאשה מכחשת איני יודע מי לחוש לו דבר זה בדמשק לו הונח שהיא מכחשת דאפי' במקומינו זה לא עמדנו על זה ולא שאלנו עליו ואיך גזר אומר על דברי פי בעל הדין והנו בדמשק ומצודתו פרושה במצרים: עוד הביא ראיה לדבריו לעיל מדברי הר"ר דוראן ז"ל וכתב זה לשונו וגדולה מזאת כתב הר"ר דוראן ז"ל באחד שאמר לאדם אחר טול טבעת זו והשיב לו למה ואמר לו שלח ידך ואחוז בו ולקחו ראובן אז אמר לו שמעון קדושין על בתך: והשיב על זה הלשון שאינו כלום וז"ל מפני שלא אמר בשעת הקדושין דבריהם שהאשה מתקדשת בהן שכשאמר לו קדושין על בתך אינו מוכיח בדברים אלו שהאשה הוא מקדש עכ"ל הרב ז"ל: וכ"ש בנדון שלפנינו שלא הזכיר שום אשה שהיה מקדש אלא תקחי זה הדינר בקדושין לו: עוד כתב הרב ז"ל בתשובת שאלה דבעינן שיאמר לשון שיוכיח להבא כדמוכח בפרק השולח גבי בטול גט דאיבעיא לן התם הרי הוא חרס מהו ואסיקנא דלישנ' דלהבא משמע וכו' ולפום זה נהגו בלשון זה לקדש הרי את מקודש' לי משו' דלישנ' דלהבא משמ' אבל בלאו הכי לא משמ' להבא ודמי לחרס הוא כחרס הוא ולא אמ' כלום והכא שאמר קדושין הן ולא אמר יהו או הרי הן קדושין אינן כלום עכ"ל הרב ז"ל:

והרי אתה דן ק"ו שם שהזכיר האשה שאמר קדושין על בתך לאו כלום הוא כל שכן בכאן שלא הזכיר שום אשה עכ"ל החכם: ואני אומר דגם בזה לא הבין כונת הרב ז"ל וכפי הנרא' מלשון הרב ז"ל שהביא דלא אמ' שאינו כלום אלא לפי שלא אמ' לו בשע' נתינת הקדושין דבר שהאשה מתקדשת בו כגון לומ' לו טול זה או הולך זה קדושין לבתך או תהא בתך מקודשת לי בזה וכיוצא בזה אבל הכא לא קאמר אלא שלח ידך ואחוז בזה ולא אמר לו דבר עד לאחר נתינה וכמו שכתב הרשב"א ז"ל בנותן כסף לאשה סתם דאינה מקודשת ואפי' חזר ואמר לה הרי את מקודשת לי והיא רוצה צריך שיטול הכסף ממנה ויחזור ויתנו לה בתורת קדושין ע"כ: וכן הביא דבריו הרב בעל מגיד משנה ז"ל בהלכות אישות פ"ג: וכן כתב הריב"ש ז"ל בתשובה בחלק הראשון מספריו גבי מי שזרק טבעת לתוך חיקו של חברו ואח"כ אמ' לו הרי בתך פלוני' מקודשת לי באותה טבעת דאין לחוש לאותן קדושין כלל כיון שלא אמר לו כלום עד לאחר הזריקה וכמו

שכתוב שם באריכו' אי נמי אפש' לומ' מפני שאמ' על בתך ולא אמ' לבתך ואלמלא שאין תשובת הרב ז"ל מצויה בידינו להכריח ממנה משפט הלשון הייתי אומר דלא קא מקפיד הרב ז"ל אלא לפי שלא אמר לו כדברי הרשב"א ז"ל דלעיל ואשר גם מלשון זה מלת לו: וכן לשונו שלא אמ' בשע' נתינת הקדושי' דברי' שהאשה מתקדשת בהן לו: וזהו שכת' בחתימת דבריו אינו מוכיח בדברים אלו שהאשה הוא מקדש כלומ' דאינו מוכיח שהוא המקדש לאשה: דוגמת מה שכת' הרא"ש ז"ל בתשובותיו זה לשונו הילך קדושין לבתך ולא פי' למי קדשה אין כאן בית מחוש ואינה צריכה גט ע"כ וידוע הו' כי אותו לשון כצורתו הו' לשון כבד לא ימלט מחסרון או מטעו' סופר ואפש' שדבריו פשוטי' שם בכלל דבריו:

ומ"מ יהיה איך שיהיה אין לדבריו שום מציאות דמה ענין זה לנדון שלנו עד שכתב וכ"ש שנדון שלנו שלא הזכיר שום אשה שהיה מקדש ומה כ"ש הוא זה ומה שם אשה שייך בנדון שלנו שהיה המקדש מדבר עמה בעצמה שהיתה משודכת לו מקדמת דנא ואומ' לה קחי זה בקדושין לי: ודאי דברים כאלו לא ניתנו ליכתב: ומה שכתב בשם הרב ז"ל ואמר ועוד דבעינן שיאמר לשון שיוכיח להבא וכו': ערוב פרשיות כתוב כאן בדבריו ואיני רואה שום משפט באותו ק"ו שכתב למלתא דלהבא דסליק מינה וכל שכן דאותו משפט כבר כתב אותו בלשונו דלעיל ז"ל וכ"ש בנדון שלנו שלא הזכיר שום אשה וא"כ מה חידש כאן אין שום חידוש אלא דלמעלה אמ' כ"ש וכאן נכנס בק"ו וזה ק"ו שאין עליו תשובה חסרון לאדם להשיב עליו וכל בעל עינים יודע דאין שום יחס ולא שום דמיון בין האי לישנ' לעובדא דילן דמה ענין חרס הוא או כחרס הוא או קדושין הן לנדון שלנו דאמר לה למשודכת שלו תקחי זה בקדושי' לי כלומר תתקדשי לי בזה: והחכם הזה מגבב ומביא דברים שאינן כענין ואין להם שום שייכות וכבר כתבתי דלא הבין דברי הרב ולא ירד לסוף דעתו ודברי הרב ז"ל לחוד ועובדא דילן לחוד ולכולי עלמא קדושין גמורין הן ואין זה צריך לפנים: וגדולה מזאת כתב הריב"ש ז"ל גבי איש אחד שנתן טבעת לאשה ואמר לה הריני נותנה לך בתורת קדושין ולא אמר לי ואפי' הכי כתב דהוו קדושין וכתב בתשובה דלא מקרי ידים שאינן מוכיחות אלא במי שמתחיל הדבור ואינו גומ' אותו ואין מוכיח מתחלת הדבור מה היתה כוונתו דהיינו לישנא דידים שהוא לשון בית יד אחיזת הדבור כמו שכתב רש"י ז"ל דומיא דמי שאמר הרי את מקודשת ולא אמר לי וכו' עד אבל מי שאמ' הריני נותנו לך בתורת קדושין אין כאן ידים אלא דבור שלם כיון שהזכיר שהוא הנותן לה בתורת קדושין כבר נראה מלשונו שהוא המקדש והיא המתקדשת דלא שביק איניש מצוה דנפשיה ומידי דרמי עליה וכו' והכא כיון שהדבור שלם לא מקרי יד

שכבר נראה ממנו שהוא נותנו לה לשם קדושין ואזלינן בתר אומדנא לא שביק איניש מידי דרמי עליה וכן לא שביק איניש מידי דאית לי' הנאה מיניה ואמרי' שהוא המקדש והוא המתקדשת ואין לשונו חסר כלום ואע"פ שלא אמר הרי את מקודשת לי וכו' וכ"ש הכא שהזכיר בבירור שנותנו לה בתורת קדושין עכ"ל:

וכ"ש בעובדא דילן שאמר לי וכ"ש במקום שהיתה משודכת לו מכמה זמן שאין מקום להסתפק בו כלל: גם הר"ם ז"ל כתב שתשובה גבי מי שנתן טבעת לאשה ואמר לה אני נותן לך זה בשביל אהבה וחיבה דצריכה גט מספק וזה לשונו שם: ועוד נראה כיון דאמר לה אני נותן לך זה בשביל אהבה וחיבה שיש לחוש לקדושין ושמא כך רצה לומר על מנת שתהיה אהבה בינינו ותהיה אהובתי ולא גרע האי לישנא ממיוחדת לי מיועדת לי עזרי נגדי צלעתי סגורתי תחתי תפוסתי לקוחתי חרופתי: וא"כ אהובתי נמי איכא לספוקי וא"כ אם היה דעת שניהם לקדושין צריכה גט ע"כ: עוד כתב החכם וגם מענין אם היתה בוגרת או לא: נחקור אם בנדון שלפינו עדות נשים או עד אחד נאמן שלא היתה בוגרת מפני שנמצא בכאן עד אחד שאומר שבזמן הקדושין לא היתה הבת כי אם מי"ב שנים וג' חדשי' עד ובנדון שלפנינו אפי' אם לא נאמן שלא היתה אלא עדו' מוכחשת הויא איסור' דרבנן ובאיסור' דרבנן עד אחד נאמן בענין הסימנין וגם עדות נשים וזה פשוט בתלמוד ובתשובת המרדכי עכ"ל: כבר כתבנו דאין יסוד לזה הבנין ואין לדבר זה לא שורש ולא ענף דלית' הכא לא הזמה ולא הכחשה כלל ואפי' לפי הנחתו יש לדון עליו שהוא כתב דבאיסור דרבנן עד אחד ונשי' נאמנות על הסימני' ומוכח לה מספר המרדכי: וידוע הוא וכל הספרים מלאי' ומורגל בפי הכל דנשי' נאמנו' על הסימנין: וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל פ"ב מהלכו' אישו' ז"ל כשבודקי' הבת בין בתוך הזמן שהוא כל שנת י"ב בין קודם הזמן בין לאח' הזמן בודקים אותה ע"פ נשים השרו' ואפילו אשה אחת בודקת ושומעין לה אם הביא' סימנין אם לא הביא': ושם פי' ג"כ דהשני' אין סומכי' בהן על הנשים אלא על ב' עדים כשרים להעיד ונרא' מדבריו וז"ל שסומכי' על הנשים בין לקולא בין לחומר' וכ"כ הרמב"ן ז"ל ריש פר' יוצא דופן דת"ק סבר דכל הנשים הנבדקו' נבדקו' על ידי נשים בין לקולא בין לחומר' כלומר בין לפני הפרק בין תוך הפרק בין לאחר הפרק:

לקולא היינו לפני הפרק ולתוכו שאם אמרו קטנה הוא שלא הביאה שתי שערו' או שהביאה אלא שהם שומא ממאנת: לחומרא היינו לאחר הפרק שאם אמרו שהביאה שתי שערות אינה ממאנת: וכן אם העידה שהיא גדולה חולצת דמהמני אפי' לקולא דהנשים נאמנות עליה לת"ק בין לחומרא בין לקולא וכו': עד כך נראה פירוש דבר זה והלכה כת"ק דאמר בין להקל בין להחמיר נשים נאמנו' וכו' ע"כ: וכן נראה דעת הריא"ף

ז"ל וכן הסכים הרשב"א וכן דעת הרא"ש והאחרונים ז"ל: וכפי הנראה מדברי זה החכם המשיב שהיה דין השנים והסימנין אצלו שוה דנכנס בשנים ויצא בסימנין: וזה סימן שאינו שוקל את דבריו: עוד כתב זה לשונו וגם יש ספק אחר בכאן דלדעת הר"ר דוראו"ן והרשב"א ז"ל אפילו בדקוה בשעת הקדושין ואפי' היתה בת ט"ו שנים בעדות עדים צריכין שיעידו ששה חדשים קודם היו לה שתי שערות וכו' וכל זמן שלא יעידו על זה אפי' תהיה בת ט"ו שנים בספק קדושין היא צריכה גט משניהם ואף אם הרא"ש ז"ל חולק על זה בתשובת שאלה ובעלי התוספות בנדון שלפנינו שהוא איסורא דרבנן כשתמצא לומר שהיא עדות מוכחשת כדאין הם הרשב"א והר"ר דורא"ן ז"ל לסמוך עליהם בענין איסורא דרבנן ומי שירצה לעמוד על דעת הרשב"א ז"ל יעמוד על חדושיו פרק מי שמת עכ"ל: כבר כתבתי שזה החכם אינו שוקל את דבריו ולא חש לקמחיה דהוא כתב שאין כאן בנדון שלנו שום חשש קדושין כלל והראיה שהביא מכאן היא להחמיר ולהצריכה גט משניהם ונמצאו דבריו סותרין זה את זה לאשר מחזה האמת יחזה:וזאת החדשה והמציאה הקשה שמצא בדברי הר"ר דוראן גם הרשב"ם ז"ל אע"ג דלא דבר בששה חדשים קודם הנה הוא כתב דבעי' סימני' להחמיר ולהצריכה גט משני דלא סמכינן אחזקה וכן כתב בפירושיו פרק מי שמת ז"ל בודקין לקדושין אף על פי שהוא בן י"ג שנים ויום אחד והאשה בת שנים עשר שנים ויום אחד לא סמכינן אשנים לאחזוקינהו בגדולי" ובני שער להחשיב קדושין קדושי ודאי אף להקל כגון לבטל קדושי שני שקדש אחריו בלא גט אלא בודקין אחריו אם הביא שתי שערות יחשבו קדושי ודאי ע"כ:

וכן יש מן המפרשים זכרונם לברכה שכתבו שם גבי בודקין לקדושין זה לשונו פירוש כשהוחזקו בשנים כגון בזכר בן י"ג שנה ויום אחד ובנקבה בת שנים עשר שנה ויום אחד בודקין אם הביאו שתי שערות קודושיהן קידושין וגיטן גט ואם לאו הוו קדושי ספק וגט ספק כדאמרי' התם חוששין שמא נשרו להחמיר אבל לא להקל ע"כ: והר"י בעל התוספו' ז"ל כתב דכל שהגיעה לכלל שנים ודאי אית לן למימר כיון דלאחר קדושין מצאו חזק' שגם בשע' קדושין היו בה: וכן כתב הרא"ש ז"ל בתשוב' דכל שהגיעה לכלל שנים חזקה הביאה סימנין וכו': ולא אלו בלבד אמרו דאף הרב הגדול הרי"ף ז"ל כתב בהדיא פרק ב"ש זה לשונו והא דאמרינן בודקין למיאונין קשה דהא אמרינן הלכה כרבא דקטנה שהגיעה לכלל שנותיה אינה צריכה בדיקה חזקה הביאה סימנין: ואע"ג דבדקוה לאחר זמן ולא אשכחו בה מידי הא אפסיק' הלכתא דחיישי' שמא נשרו וכו' ותירץ האי דאפסיקא הילכתא דחיישינן שמא נשרו לא אפסיק הכי אלא היכא דקדיש תוך זמן ובעל לאחר זמן דהויא לה ספיקא דאורייתא כדכתיבנא לעיל וכו' עד דלא אמר רבא

חזקה הביאה סימנין אלא לענין איסורא דאורייתא דעבדינן לחומרא ולא בדקי' דחיישי' שמא נשרו ע"כ: וכן נמי כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו שם וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל: וכן כתב הרמב"ם ז"ל פרק י"א מהלכות גרושין גבי ממאנת זה לשונו אבל אם הגיע לזמן הזה ונבעלה הואיל והבעילה קונה מן התורה כמו שביארנו הרי זו אינה ממאנת ואינה צריכה בדיקה למיאון דחזקתה שהביאה סימנין: הרי שנבדקה ולא נמצאו בה סימנין הואיל ונבעלה אחר שהגיעה לזמן הראוי לסימנין חוששין לה שמא הביאה ונשרו ולפי' צריכה גט מספק ע"כ: הילכך לדברי כולם באיסורא דאורייתא כהכא אינה צריכה בדיקה: גם בספר המצות הקצר כתב ז"ל וספק בוגרת שיש לה אב אם קדשה עצמה מקודשת מספק ע"כ:

וגדולה מזו כתב הרב הגדול רבינו יוסף טוב עלם ז"ל בתשובותיו גבי קדושי נערה דכי מטיא לימי בגרות לא בעיא סימנין כלל וזה לשונו מכי שלמו י"ב שנה וששה חדשים ויום אחד היתה בוגרת ונפקא לה מרשות אביה לגמרי בין שהביאה שתי שערות בין שלא הביאה דאמר רבא קטנה שהגיע לכלל שנותיה אינה צריכה בדיקה חזקה הביאה סימנין ומנא לן דכי שלמו י"ב שנה וששה חדשים דלאלתר הויא בוגרת דאמר שמואל אין בין נערות לבגרות וכו' ע"כ: עוד כתב בתשובה אחרת זה לשונו דכי אשלטיה רחמנא לאב בברתיה עד משלם יומי נערות אשלטיה דכתיב בנעוריה בית אביה כל שבח נעורים לאביה ומפרשי רבנן עד כמה עד י"ב שנה וששה חדשים ויום אחד בין איתיאת סימנין או לא איתיאת גבי אב לא מעלין ולא מורידין מכאן ואילך מי איכא לספוקה דהויא ליה ברשותיה א"כ גבול למה עכ"ל וכמה לא חלי ולא מרגיש האי גברא דבעי להתיר ערוה לשוק ואומר כדאי הוא הה"ר דוראן ז"ל לסמוך עליו במקום שמצריך גט משניהם ורוצה להוכיח ההתר מתו' האיסור בדבר של ערוה: ואי הוי ספיקא דרבנן כדקאמר בהדיא כתב גם הרא"ש ז"ל שלא רצה הוא לסמוך עליו פרק ב"ש דלא סמכינן אחזקה ובודקין אותה משום דנשואי קטנ' דרבנן נינהו והוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא וכמו שכתב נמי הריא"ף ז"ל שם וכבר כתבנו שאין בנדון שלנו שום הכחשה ולא שום הזמה ולא עדות ולא ריח עדות כנגד עידי קדושין: עוד כתב בחתימת דבריו המסולאי"ם בפ"ז זה לשונו גם מענין התקנה יראה לי שאין שום חשש באלו הקדושין מפני שודאי חכמים כשתקנו אותה תקנה כונתם לא היתה אלא להפקיע הקדושין דאם לא כן מה הועילו חכמים בתקנתם עכ"ל: ודאי דדמי האי גברא כדלא גמירי אינשי שמעתתא ושאין בעולם מי שיש לו עינים בראשו: ואתם אנשי השכל והמושכל הביטו וראו מורה דמשק במה רוצה להפקיע קדושי תורה ולהתיר ערוה לשוק:

תחלה כי הוא חתך הדין ואמר שאין שום חשש באלו הקדושין כלל מפני שודאי חכמים כשתקנו התקנה כך היתה כוונתה וזה אינו כי אנחנו וכל שלפנינו אם תקנו אותה לא נתקנה אלא כדי שלא יורגלו העדים לקדש שלא ברשות ב"ד ושיפרשו מלעשות כך מחמת ההסכמה והנה בשנים שעברו מפני שהותרה הרצועה והיו מקדשין בפרהסיא בלי רשו' בית דין הכרזנו בבתי כניסיות שכל המקדש בלתי סופרו הקהל ורשות ב"ד מנדין אותו ואת העדים ומעשים בכל יום שמנדין את העדים כשיוזמנו להעיד בלי רשות בית דין: ועם כל זה אינן נמנעין ואינן נשמעין אבל אין מי שיעלה על דעתו הפקעת קדושין ולא יציאה בלא גט חלילה ולא נשמע מעולם הפקעת קדושין במצרים: ולא עוד אלא שהוא מביא סתירת דבריו בפי קלמוסו ומיניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא: ובידיה בטיש לשרגא: דאפילו במקום שהפקיעו הקדושין בפירוש כתב שהרב חושש להחמיר ומצריכה גט והוא שלא במקום הפקעה אינו חושש ורוצה להוציאה בלא גט: גם הר"ר דוראן ז"ל הנה הוא נספק בדבר והוא כתב דודאי לכך נתכוון ומביא חובתו בקולמוסו ואינו מרגיש בעצמו וכל שכן שהרשב"א ז"ל כתב בשאלותיו בפירוש דאין בחרם שהטילו הקהל הפקעת קדושין כלל אלא אם כן הפקיעו בפירוש: וכן כתוב בתשובות הר"י קולון ז"ל השרש פ' דחרם רבינו גרשום זכרונו לברכה ותקנות הקהל אינם מפקיעין הקדושין ואם עבר על התקנות והחרמות וקדש הרי היא מקודשת ודברים פשוטים הן ואין צריכין לפנים: כללא דמילתא דזאת הבחורה כיון שיש שני עדים המעידי' שנתקדשה בשני הבגרות מקודשת גמורה היא ואף על פי שלא נבדקה ואין לך קדושין גדולי' מאלו ולדעת קצת המפרשים צריכה גט משניהם: ועתה צריך אני לדון על זה החכם המורה ולהוכיחו טובה תוכחת מגולה מאהבה כלולה: כי מי החכם ויודע פשר דבר: כנהר כבר: שטף ועבר: יגיע עד צואר יחשיב להשיב טרם יקשיב:

דברי שתי הכתות ונאמם: וריבותם וטעמם: או לכוף אזנו לחכמי המקום ולקום לעמוד על דעתם ולשאול מאתם: גופא דעובדא היכי הוה ולעזור האמת העשוקה: מבולקה ובוקה: וכבר הוכחתי אותו אשתקד על כיוצא בזה בענין גט על תנאי שניתן במקומנו זה וכתבתי עליו בסוף תשובתי שהשיבותי על דבריו ז"ל והאמת כי מן הראוי היה לי מדבריו עיני להעלים: כי מי הקדימני ואשלם אלא שראיתי כי לא יאות העלם העין מתלונת הכושר: ומאונאת היושר: בדבר אשר כזה התלוי באיסור ערוה החמורה ולכפות על התורה פסכתר: ולדחות האיסור הברור מפני ספק ההתר: מצורף להפצרת חבירו שהפצירו בי לחוות אף אני דעי רע"י ושמ"עי בראותם רוב החפץ והבהלה שנבהל להשיב: טרם יקשיב: ולהכנס בלא בר לזרות ולהבר: ולפסוק הדבר: באתרא דלאו דיליה

ולרדותנו בתוך ביתנו ישית ידו על כלנו: מי משלנו אשר כזאת תעלה על רוחו ולפני גדולים ישפוך שיחו: לבלי חק: אף כי ישא דעי למרחוק: ויצא חוצץ לפוצץ הררי עד: ובאמרי רוח לשוח גבעות עולמף ומוציא מזרות זרות במעשים לסתור ודברי קנטור: אשר אין להם לא שורש ולא ענף לא קורסלי' ולא כנף: עם היותו יודע כי תהלה לאל יש אתנו יודע עד מה: וכמה וכמה: שלימים וכן רבים: ונגד פניהם נבונים: עוקרים הרים וטוחנים: זה בזה ומוציאין קמח מנופה: בשלש עשרה נפה: לא ינטה מארץ מנלם: ודבריה' יקום לעולם: ע"כ דברי שם: והנה גם עתה ככחו אז כחו עתה: לא יחרד אם בעיר בשופר יתקע: ולקולו הארץ תבקע: ואם לעזה מדינה עדינ': לא ישוב מפני: כל בכל מכלכל: לתת חרב תשובת שיחתו וסברתו ביד הכת האחת ובה חושבי' המעות לתקן: ולומר כבר הורה זקן: ופניו הולכים בקרב: וכל דבריו לא חזו לבר בי רב: ושלום על דייני ישראל כנפש משרת משה ן' אל אשקר נר"ו: תשובה על דברי החכ' השלם כמה"ר לוי ן' חביב נר"ו בענין התשובה שלמעלה:

ראיתי והנה מנורת זהב כולה: ועל ראשה גולה: בהלה נרותיה עליה: כתנת ליל קרעה: וכשחר יפעה: ותגלול העלטה על מטריה: ועל הנצנים פירשה מאוריה: מה נעמו מוצאי בקר והלו: ומה מתוק האור אשר קולו' חזיזי' הולכין סביב לו: עביה יעברו נגד השמש ולעומתו: ואז יגדל נוגה זרחו ותרב יפעתו: ותוסיף אורתו: הלא המה הופיעו מהררי קדש ובית המקדש עיני ראתה כל אלה מאת מגדל ומצודה: לתורה ולתעודה: ומגילתו מעידה: כי ממקור השכל מקורה: והצדק אזורה: והלכו גוים לאורה: ובחפשי אמתחות כלליה ופרטיה: מצאתי קו הדין נטוי על אמרותיה: והיושר במעגלותיה: ותורת אמת על לשונותיה: כשחר נשקפה בשפה רפה: כאלו מקול המנגד נרתעת: ומפעמוניו נזדעזעת: מתאמצת להעמיד האמת להקי' אותה ולסעדה ידה תעוז בכל עוז ומצדדת לתת מקום לדברי רוח המושל תעלה עליו: קול לו קול אליו: הרים עוקרת: וכח אוזרת: וחוזרת להעמידן על תלן: ולעין רואיהן נראין כתלוין בשערה: והן הן גופיה תורה: בערוה החמורה: באמו' כ"ת בתחלת אמריו: וראש דבריו: דהעדו' אינה מוזמת וכו' ולא מכח הטעם שאמר הרב האוסר שלא נכתב זמן בקבלת העדות וכו' והרי הוא מעוות יוכל לתקון שאם הב"ד שקבלו העדות יאמרו לנו יום קבלת עדותן וכו' עד הרי עדות השניה קיימת ואולי וכו': ומי לא ידע בכל אלה והרי לא נכתבו שם הדברים על צד ההזדמן אלא אחר רוב החקירה והפרסו' הגדול שהדייני' אינם יודעיסדבר מזה ולא נתנו לב אליו: ואחר בקשת המחילה אומר כי אחר שעלה על דעתך לעורר על דבר זה על כל פנים

היה די לכ"ת בשתי מלות לומר ודאי דלא עדות היא אם הדיינים גם הם אינן יודעין זמן העדות וכיוצא בזה בלא סתירת בנין והקמת ענין בשמא ואולי:

עוד כתב כבוד תורתך כי אין העדות בטלה מהצד השני שכתב הרב והוא דכיון דהעד השני מאותן העדים לא אמר עדותו בפי' אלא אמ' שעברו הדברי' כאשר אמר העד האחר הרי הוא כאלו לא העיד ועדותו בטלה וכו' עד ומזה הצד אין העדות השנייה בטלה כלל וכו' ע"כ: גם בזה אומר דאפשר שכתב כ"ת גם דברים אלו כדי להפיס דעת המנגד ולא מלב ומנפש ולפיכ' כתב כ"ת בלשוני דבר שלא כתבתי ולא בא אל פי ולא עלה על לשוני לומר דכל מי שאינו מעיד עדותו בפיו עדותו בטלה עד שהוצרך כ"ת לטרוח להרבות בראיות מסוגיא דגמ' ומדברי המפרשים ז"ל לסתור דבר זה ולעורר אותנו על דברים שעוררנו אנו עליהם ויודע אני כי קודם שכתבתי מה שכתבתי עמדתי גם אני על סוגיות הגמ' ודברי המפרשי' ז"ל וכתבתי דבריהם כצורתו שצריך העד לפרש עדותו בפיו לא שתהיה העדות בטלה אם עבר ולא פירש וכתבתי זה סניף לדברים שלמטה להורות שהיינו צריכין להזקק לשאול את פי העדים ושהעדות לא נתקבלה כראוי אלא שהדברים סתומים ואחר שנשאל העד ונתקבלה עדותו פעם אחרת ופירש דבריו כך ואמר שלא היה יודע הזמן כתבתי שם שהעדות בטלה כמו שראת כ"ת בדברי: ועיקרן של דברים שידוע לנו שהעדות הזאת מרומה מכמה צדדין יקשה עתה זכרונם כאן דאפילו אם היו דברי העד מפורשים היה צריך הדבר דרישה וחקירה גדולה וכל שכן במקו' שהיו סתומי' שתחלת דברי פיהו לא דבר אלא דרך כלל שהיה מכבד הבית בחברת פלוני ושעברו הדברים כמו שאמר אותו פלוני ועתה פירש כי מן הדברים שעברו כמו שאמר ומהם לא ידע כי כשגמר הכבוד עלה לו למעלה כמו שכתוב שם: וכפי הנראה שלא עמד כ"ת על דברי רבי' ירוחם ז"ל שהערתי שם עליהן ואמרתי כמו שכתוב במישרים חלק פלוני וז"ל שם צריך כל אחד מן העדים לפרש א בפיו ואם הגיד הראשון ואמר השני וגם אני כמוהו אין מקבלין עדותו וכו' ומ"מ היכא דלא איפש' לחזור לקבל עדותו בפירוש כגון שהלך לו אינו מפסיד תובע וכו' עכ"ל:

הא קמן בהדיא דאם לא הלך העד חוזרין לקבל עדותו ואין צריך לומר לדברי הרב בעל העיטור ז"ל שכתב זה לשונו אמר ריש לקיש אף אני כמוהו כשר בדיני נפשות ובדיני ממונות ומעלה הוא דעבוד רבנן והכא כיון דלא איפשר אוקמוה רבנן אדאורייתא שמע מינה דאפי' בדיני ממונות אף אני כמוהו פסול מדרבנן עד שיפרש כל העדות ומדאורייתא הוא דכשר ומעלה עבוד רבנן אפי' בדרבנן ע"כ: וכ"ש במקום שיש חשש רמאות בעיקר העדות כדאמרן וזה פי' ואלמלא דמסתפינא שכתבתי שם: וכבר עמד כ"ת

על דברי הריב"ש ז"ל שכתב באותה תשובה זה לשונו וגם שהענין מצד עצמו הוא מרומה כמו שכתבתי למעלה וא"כ היה צריך דרישה וחקירה אפילו בדיני ממונות יותר מעדות אחרת ואף ע"פ שאם לא עשו דרישה וחקירה אין עדותן בטלה: אבל מ''מ כיון שצריך דרישה וחקירה מן הדין ולא נעשית יש לומר שאע"פ שאין העדות בטלה אבל מ"מ לא נגמרה והיה יכול העד לחזור בו כדגרסי' בירושלמי דראש השנה תני עדים שהעידו בין לטמא בין לטהר בין לרחק בין לקרב בין לאסור בין להתיר בין לזכות בין לחייב אם עד שלא נחקרה עדותן בב"ד אמרו מבדין אנו הרי אלו נאמנין: ואם משנחקרה עדותן בב"ד אמרו מבדין אנו אין נאמנין ע"כ: והכי נמי איתא בתוספתא פ"ב דכתובות: וכן כתב הרב בעל העיטור ז"ל וכן כתוב בחוקות הדיינין זה לשונו דהא דהגדה אחת בעינן דוקא בעדים שנחקרה עדותן בב"ד אבל אם לא נחקרה עדותן בב"ד הרי אלו כאלו לא העידו ויכולי' לחזור ולהגיד עדותן ולהפך בעדותן ממה שהעידו בתחלה וכו' ע"כ: וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בהלכות עדות פ"ה: וכן כתבו התוס' ריש פ"א דיני ממונות: וכן כתוב בהגהות המרדכי דכתובות בתשובת הרמ"נע:

ומה שכתב כ"ת דאין העדות מוזמת לפי שלא נתקבלה בפני המוזמין האמת עם כ"ת וחי האמת שאחר שכתבתי טענה זו בהעתקה הראשונה והתחלתי לישא וליתן בפרטי אותה תשוב' של הריב"ש ז"ל שהעתקתי שם תחלתה סלקתיה ליראת האריכות ועוררתי על הדברים דרך כלל וכתבתי ז"ל גם אין לדקדק אחריו בפרטי ההכחשה וההזמה שרצה לעשות מההכחשה הזמה וזה פשוט לבעלי השכל והמושכל כי אף לפי דבריו לית הכא הזמה כלל וכמו שפשוט במפרשים ז"ל ע"כ דברי שם: ודבר פשוט הוא כי אף לפי דבריו לא יתלה בדין זה הזמה כלל לא מאותו טעם ולא מזולת' והאריכות בזה הוא אבוד הזמן: ומה שכתב כ"ת כנגד הריב"ש ז"ל: דברי כ"ת רובם ככולם דברים של טעם וראויים לכ"ת מיהו אם יצדק פירושו בדברי רש''י ז"ל יצדקו דברי וגם בדברי הרבה מן המפרשי' שכל מי שראינו מהם כולם העתיקו דברי רש"י ז"ל וכתבו דבריהם באותו סגנון: וכן נמי כתב הרי"טא ז"ל נהי נמי דהומה לא הויא כלומר נהי דהזמה לא הויא לחייבם בדין הזמה הכחשה הויא לבטל עדותן וכדפירש"י ז"ל עכ"ד: ולעת כזאת אין בידי להכריע דברי רש"י ז"ל מצד עצמן עד שאתיישב בדבר ואכתו' לכ"ת אם יגזור האומ' ועושה: עוד השיג כ"ת על החכם המתיר בטעות השעות ובכלל הדברים כתב כ"ת שהחכם האוסר קצר בהשגותיו כאן וכו' והאמת שדרכי שם קצרה וארוכה דכל אותן הדברים הערתי עליהן בקוצר כדי שלא יקוץ המעיין באריכות הדברי' כי לא היתה הכונה אלא לתופשו בעיקרי

הדין הגלויים אשר לא נעלמו מעיני כל חי מדבר ויכריעו בהן הבעלי בתים הדנין על פי החזקה שאין עמה טענה ויראו הרואים הדין בלא פתיחת ספר ועיון סוגיות:
ואגב אורחין פירשתי כוונת הרמב"ם ז"ל דפסק כרבא וכסתם מתני' דהיו בודקין דהיינו רבי מאיר דלדידיה טעו אינשי בשתי שעות חסר משהו והסכמתי בין דבריו בהלכות עדות לדבריו בתשובתו דבענין טעות כלל העם בשעות אין הפרש ביניהם דהוי מחלקת במציאות והיינו דכתב שם גבי עדות שדרך העם לטעות ולא כתב שדרך העדי' דמיירי בהו אם הכוונה לחלק ביניהם ובין חמץ כדמחלקינן התם אליבא דאביי ואמרי עדים זריזין הם ולפיכך לא תלה הדבר שם ובפירוש המשנה אלא ביום המעונן בלבד כדי לתרץ שביעית חמה במערב ולא בזריזות העדים וחמץ לכל מסור כדפרש"י ז"ל במסקנא דמילתא גבי כמחלוקת בעדות כך מחלוקת בחמץ דאמרינן התם פשיטא: ותירצו הא קמ"ל דשנויא דשנינן שנויא הוא ופרש"י ז"ל שם דחמץ לכל מסור א"נ משום יום המעונן ע"כ: ולדידיה דהרמב"ם ז"ל לא מחלק בשיעור טעות השעות בין הכא להתם ואם ידקדק כ"ת בחשבון הרמב"ם ז"ל לא יחסר המשהו שכתב כ"ת שחסר בהסכמתינו ואפי' שיחסר אמרינן לחומרא לא דק כדאמרי' פעמים רבות בגמ' על כיוצא בזה וכמו שכתב עליו הרב בעל המגיד משנה ז"ל בעירובין דבמשהו לא דק: ועוד איכא בענין זה לדקדק וליישב ודי במה שכתבנו כי אין הפנאי מסכים: וכיון דאתו לידן דברי הרמב"ם ז"ל נימא בהו מילתא וזה שראיתי שהוקשה לכ"ת הרבה אמאי לא כתב הרמב"ם ז"ל הדין הנאמר בגמר' בפי' דיהבי' לעדים טעותייהו היכא דאמר האחד בשעה אחת והשני בשעה אחרת וכדאיתא התם: והנראה לי בזה דאין צורך כלל ואין מנהגו להאריך בדבר הפשוט כי כשפירש לנו שיעור הטעות לקיים העדות על כן כשתבא ההזמה תבוא על תכונת העדות באי זה אופן שתהיה והזמן שנתנו להם לכוין בו העדות ולקיימה ע"כ דיהבי' להו נמי לגבי הזמה דבלאו הכי אין כאן מקום להזמה ולא מתזמי כלל דשמא בשעה אחרת היה המעשה והם טעו ואין סברא לומר שתהיה העדות מתקיימת בשעה עם טעותה ואתיא ההזמה ומבטלה תורת הטעות ומזימין אותן באותה שעה דוקא דזו אינה תורה ולא יעלה דבר זה על הדעת אלא כפי תוכן העדו' תהיה ההזמה בהכרח הגמור ונרא' דקרוב לזה כתב כ"ת בחתימת דבריו אלא שהאריך כ"ת עלינו את הדרך ועם כל זה לא נתקררה דעתך:
מיהו בשני עדים שכיוונו עדותן בשעה אחת אי יהבי' להו נמי טעותייהו לגבי הזמה לבבי בזה בין שני חלקי האפשר והספק חונה: ולצד אחד אינו פונה ולא ידעתי אי אמרי' דהני מילי בשלא כיוונו שניהם לשעה אחת הוא דיהבי' להו טעותיהו כי היכי דיהבי' להו לעיקר העדות דכיון דחזי' דלא הסכימו לשעה אחת אמרי דטעו ויהבי' להו

טעותייהו כדאיתא בגמר' בהדיא שם בריש פסחים והיכא דאיתמר איתמר אבל בשני עדים שכוונו עדותן בשעה אחת אחזוקי טעותא בהו לא מחזקינן: או אי אמרינן דלעולם אפילו שכיונו עדותן בשעה אחת עבידי נמי דטעו ויהבי' להו טעותייהו לגבי הזמה ואע"ג דלא יהבי' להו לגבי עיקר העדות ואחזוקי סהדי לשקרי לא מחזקינן: ואע"ג דבגמ' לא איתמר הכי אלא גבי זה אומר בג' וזה אומר בד' איכא למימר דלאו דוקא הוא ומשום דעיקר פלוגתייהו בהכי הוא דקאי אמתניתין דאחד אומ' בג' ואחד אומר בד' וכו' והוא הדין נמי לכל עדים גבי הזמה וכדמוכח שפיר מההיא דסנהדרין שהביא כ"ת דאמרינן התם הניחא לאביי אליבא דר' מאיר אלא לאביי אליבא דר' יהודה ולרבא וכו' וכת' שם רש"י ז"ל למה לי למימר בכמה בשעה וכו' עד אי נמי אמרי להו מתחלתה ועד חצייה עמנו הייתם לא מתזמי שמא בסוף שעה היה והם טעו מסופה לחציה ע"כ אלמא מוכח שפיר דאפי' כיונו שניהם לשעה אחת אמרי' בהו דטעו ויהבינן להו טעותייהו ולזה הדעת נוטה בזה המאמר: ומטין איתמר: עוד כתב כ"ת שאינך רואה שתהיה עדות הראשו' מוכחש' מהטעמי' שכתב החכם האוסר כי יציאת בית הכנסת אין לה זמן קבוע וכו' ע"כ: ובתוך כדי דבור חזר כ"ת לומר שאם היה כל הדין תלוי בזה לבד מי שהיה מורה ואומר שהעדות ההיא היא מוכחשת הייתי עושה עצמי כמחריש וכו' ונמצ' כ"ת כמזכי שטר' לבי תרי כההיא דלעיל ומי יתן ידעתי מאי דחקוה למר לעשו' בה עצמו כחרש לא ישמע ומה מציאות יש לאותה הכחשה מכל אותן צדדין שכתבתי וזולתן:

ואם תקניטני אומר עוד דאיפשר שהיה דבריהם של עידי הקדושין על שעה שיצאו מתפל' המנחה כזמן קבלת העדות דאינהו לא קאמרי בשחרית ולא בבקר השכם: וידוע הוא ומפורס' בחוצותינו כי אותה העדות של הקדושין נתקבלה אחר המנחה וקרוב הדבר לומר דהיינו בשעה שיצאו מב"ה הסמוכה לקבלת העדות ועדות ההכחשה היה בבקרכמו שכתוב שם: ואיברא ודאי דכל היכא דאיכא למיתלי ולקיים דברי שניהם תלי' ולא לעשותן מוכחשין להקל בשל תורה ובערוה החמורה וכמו שכתב הרי"טא ז"ל בפ"ק דקדושין דכל היכא דאפש' למיבצר הכחשה בצרינן בכל דוכתא: עוד שבתי וראה לכ"ת בענין לשון נתינת הקדושי' סותר ובונ' ובסלע המחלוק' חונ': שכתבת זה לשונך דיש להסתפק אם רצה לומר תקחי זה הדינר בקדושין שתתקדש את לי או מלה מורה על אשה אחרת והיא בקדושין שתתקדש פלו' לי מה שאין לנו זה הספק בלשון הכתוב בשאלות בענין כזה בהרשב"א ובהריב"ש ואחרים ז"ל שאומרין הריני נותן לך מעות אלו בקדושין דמשמע שהמעות הן לעצמה וא"כ היא המקודשת אבל בלשון שלפנינו לא מוכח ע"כ: ומה מאד נפלאתי הפלא ופלא מדברים אלו דאנה היא הפלונית בכאן ומי

היא ומאן דכר שמה והיכא רמיזא שליחות הקבלה שכתב כ"ת לעיל ומי הוא שיעלה על דעתו דבר זה בקדושין שנתן איש לאשה המשודכת לו ואמר לה תקחי זה הדינר בקדושין לי ונתן הדינר בידה וקבלה אותו שהוא כדי לקדש לו אשה אחרת שעשתה אותה שליח קבלה ואף על לב החכם המתיר לא עלה דבר זה ולא כתב אלא שנתן אותו לה לשמור אותו לו לכשירצה לקדש אשה אחרת: וכמה דבריו אלו מוקצים מן הדעת ורחוקים מן השכל: ואם היה אומר לקדושין בלמ"ד היה אפשר דאיפשר לעבור דברים אלו על כח המדמה אבל בבית אין המחשבה תופסת בהם:

גם נפלאתי על מה שכתב כ"ת שאין זה דומה לאותו לשון שנזכר בשאלות וכו' דודאי מהא ומה הפרש יש בין הריני נותן לך זה בקדושין או תקחי זה בקדושין לשנאמר דבהא משמע שהמעות לעצמה ובהא לא מוכח הכי ואין ביניהם שום הפרש אלא זה בהצטרף אל הנותן וזה בהצטרף אל המקבל דבאומרו תקח זה ממילא משתמע דהוא נותן אותו לה ואין להאריך בזה אחר שכ"ת הסכים לאמת בחתימת דבריו וכתבת זה לשונך ואם כן האשה הזאת צריכה גט מעיקרא דדינא ולא מתורת החומרא שכתב הרש"בא ז"ל לבד ע"כ דבריך דברי אמת: אבל התימה הגדול שיש לי על כ"ת הוא על הדברים שכתבת על תשובת הרש"בא ז"ל ואיך פה קדוש מלא גדוש ובעל סברא ישוה יכתוב ידו אותן דברים שכתב דדוקא מפני שאמרו שניה' דלהתקדש זה לזה נתכוונו הצריכה הרב ז"ל גט: אחר שכתבתי שם לשון תשובתו שכת' ואפילו אמרו שניה' דלהתקדש לו נתכוונו וכו' ואחר שכתבתי מה שכת' בחדושיו פ"ק דקדושין זה לשונו ולענין פסק הלכה קי"ל כשמואל דידים שאין מוכיחות לא הויין ידי' דפלוגתא דאביו ורבא היא בפ"ק דנדרים דרבא סבר לא הויין ידים וקי"ל כרבא והילכך לענין הקדושין אמ' לה הרי את מקודשת ולא אמר לי אינה מקודשת ומיהו איכא למימר דחוששין לה וצריכ' גט ע"כ: וכ"ת לא שת לבו גם לזאת וקא מהדר לחלק בין דברים אלו שכת' בחדושיו לדבריו בתשובתו ולמדר' בה אין לו עיין עליו באין ולאו: ולבנו' על יסוד מחוץ שלא נשאל עליו ועל פועל שלא נזכ' פעלו ולא ידענו מה הוא: ואיני יודע מה דחיקא ליה למר למימ' הכי ולפרש בדבריו בכענין זה ולא בזה וכב' כתבנו בתשובתנו דאפי' שלא היה כתו' שם לו הנה הדברי' מוכרחין שם מצד עצמן ודבר הלמד מעניינו הוא דהציר שסובבת עליו אותה תשובה לו הוא:

אין צריך בזה לעירוב דעות כדברי הראב"ד ז"ל שהביא כ"ת שם ולא כדברי הרי"טא ז"ל שכתב כ"ת לעיל לסמוך אליהן דברי הרשב"א זכרונו לברכה בתשובתו ורצית להסכים בין להתקדש לו שכתוב שם ובין להתקדש סתם ופירשת דלהתקדש רוצה לומר שכוונתה כשקבלהו הקדושין להתקדש למי שיתפסו לו הקדושין בה וזה כשכונה

להתקדש לו וכו' והאמת כי יקשה עלי לישא וליתן בדבר זה אלא אשאל מכ"ת לעמוד עוד על דברים אלו ויראה אם עולים כהוגן או לא כי הדברים פשוטים שם אינן צריכין להקפות אלו וכל שכן שגם החכם המתיר לא עלה על לבו דבר זה ופי' בנתכוונו שניהם להתקדש שנתכוונו שניהם לשם קדושין וכו' ואין הלכ' כהכרעה שלישית: והאמת כי אף להחכם המתיר לא אחשוד ועליו לא אאמין שיעמוד בדבריו בזה לומר על שמאל שהוא ימין אלא שאם יתישב בדבר יענה אמן בכל כחו ויודה על האמת בעל כרחו: גם במה שכתב הרשב"א ז"ל בחדושיו בבירור שאין אחריו בירור ראיתי לכבו' תורת' כמבקש תואנות ומעלים מדבריו העין לפי שלא ראית אותן בעין והנה ספרי חדושיו מונחין בקרן זוית כל הרוצה לראות בא ורואה: משתומם ומשתאה וגדולה מכל אלה ראו עיני בדברי כ"ת שכתבת שנראה לך מן הפוסקים האחרים שלא היה להם בדברי הרשב"א ז"ל ומיהו איכא למימר אלא ומיהו איכא דאמרי או ומיהו יש אומרים כלשון הר"ן ז"ל בחדושיו עכ"ל: ואני אומר דזה הפוסק או הפוסקים שאמר כ"ת שיש להם כך בדברי הרשב"א ז"ל לא נראו ולא נמצאו לא היו ולא נבראו ואיני יודע מה דמות תערכו מדברי הר"ן: לתשובת הרשב"א ז"ל דמה שכתב הרב רבינו נסים ז"ל הם דברי עצמו וכתב עליהם יש אומרים וכו' ורומז על הרשב"א ז"ל וזולתו שאמרו כך וז"ל שכתב פ"ק דקדושין ומכל מקום בקדושין כל היכא דלא אמר לי לא הוו קדושין כלל אלא שיש מי שאומר דאף על גב דקיימא לן דידים שאין מוכיחות לא הויין ידים אפילו הכי לענין גטין וקדושין אזלי' לחומרא והויא לה ספק מקודשת ע"כ:

ואם יתבונן המעיין יראה כי אותן דברים נבנו על שלא נאמר לי והן הן דברי הרשב"א ז"ל וגם החכם המתיר כך כתבה בלשון הרשב"א ז"ל ומיהו איכא למימר וכו' וכבר כתבנו דהכרעה שלישית אינה מכרעת: וכ"ש דאפילו אם נניח שהן דברי זולתו כמו שעלה על דעתך הנה הביא הדבר לפסק הלכה ומה לי שיהיו דברי עצמו או דברי זולתו והסכים אליהם: אחת שאלתי מאת כבו' תורת' שאם עברת על דברים אלו אגב שיטפא ולא נתישבת בהן תחזור לצרוף אותן במעבה שכלך הזך והישר ותכריע האמת במה שהוא אמת כאשר יאות לשלמי הדעת כמוך: גם ראיתי לכ"ת כמסתפק בסדר הקדושין שנתן כה"ר יוסף גבי והאמת שהוא מקום ספק הנהיה כדבר הזה או השמע עם קול אשר כזה כי המקדיש יעיד לעצמו: וכבר כתבתי שם כי אחר שיצא הקול שנתקבלה עדות הקדושין ותהום כל העיר קדשה הוא בחשבו לבטל קדושי האחר והלך לו לדמשק ואחר שבא והביא הוראת החכם הוציאה בגט שכתב לה בידו כי לא רצו הסופרים להזקק לו בזה וכל זה מפורסם בגבולינו ובשטר מקויי' ושריר וקיים: ומה שלא עוררתי שם על

טענת הקול שכתב כ"ת משום דבפלוגתא לא מיירינן דהוה משיב החכם המתיר דהנה הרמנ"ע ז"ל פסק דמבטלינן קלא אפילו בקול גדול דאיתחזק בבי דינא קודם אירוסין ואף על גב דהוה יחיד לגבי רבים לא יחוש: והנה עיני כ"ת רואות כי הוא רוצה לבטל הקדושין במילי דכדי וכ"ש בהמצא רב וגדול בישראל לסמוך עליו באותו דבר: ועוד דבלאו הכי מצי למימר דקול כי האי גוונא לא חישי' ליה דהא ידעינן מי הם שהוציאו אותו והנה הוזמו או הוכחשו לדעתו וכמו שכתב הרא"ש ז"ל בחדושיו פרק חזקת הבתים גבי ההוא דנפק עליה קול דבן גרושה הוא ז"ל ותימא היכי מסקי' ליה אוקי תרי לבהדי תרי ואיכא חזקה וקול פסול ליה כאשר פסלנו אותו מתחלה וי"ל מעיקרא קודם שבאו העדים פסילנא ליה על ידי הקול לפי שלא ידענו ממי יצא הקול אבל כיון שבאו עדים ופסלוהו איגלאי מילתא שהם הוציאו הקול וכיון דבטלה עדותן נתבטל גם הקול ע"כ:

וכל שכן הכא דידעינן בודאי שהם הוציאו הקול בשעתו ודבר בעתו: וכן כתב הריב"ש ז"ל בחלק ראשון מתשובותיו זה לשונו ועוד שאפילו בקול גמור שהוחזק בב"ד פסק ר' מאיר מרוטנבורק ז"ל דמבטלינן קלא דהא בסורא אתריה דרב מבטלי קלא: ונהרדעא אתריה דשמואל לא מבטלי קלא וא"כ קי"ל כרב באיסורי: ועוד דאיסורא דרבנן הוא וחומרא בעלמא אפילו כשלא העמידו דבר על בוריו לחוש לקול ושלא נעמיד אותה בחזקתה שהיתה בחזקת פנויה: וא"כ כשהעמידו דבר על בוריו אי מבטלינן ליה או לא אזלינן לקולא למפסק כמאן דאמר מבטלי' קלא והנהו עובדי דגמ' איתמר אפילו לאתרי דלא מבטלי קלא והרמ"ה ז"ל כתב דאפי' למאן דאמר לא מבטלי' קלא הני מילי היכא דלא אשתכח ריעותא דמבטלא ליה לקלא לגמרי אלא כגון אמתלאה וכיוצא בה דצד ספק הוא ומספיקא לא מבטלי' קלא דחיישי' ללעז אבל היכ' דאתברר דשיקרא הוא מפומא דהנך דאזלי למדינת הים דתלי בהו עיקר קלא דאתו ואמרו לא היו דברים מכולם אי נמי בפחות משוה פרוטה קדיש אי נמי על תנאי קדיש ואנן ידעינן דלא איקיים תנאה דכ"ע מבטלי' דלא תהא אלא עדות גמורה כי איתברר דשיקרא הוא מבטלי' לה לגמרי דיקא נמי דנקט והלכו להם למדינת הים: טעמא דהלכו הא לא הלכו סמכינן עליהו ודוקא דאמרי דבר ברור דמיבטיל ליה קלא לגמרי ע"כ: עוד חתם כ"ת דבריו שנמנע לדבר באופן סדור הדברים ואופן כתיבתם ואע"פ שהיה מן הראוי לך לדבר כאן ובפרט על דברי האוסר וכו' וגלית טפח וכסית טפחיים:

וגם בזה אומר שעם היות שאיני יודע אם יש בדור מי שראוי לקבל תוכחת יודע אני שכ"ת ראוי להוכיח אמנם אם יתישב כ"ת בדבר יראה שלא הוכחתי אותו כאחד אחוז מן החמשים כי יש כאן דברים בגו ולא רציתי לגלות דבר בתשובתי ולא לעורר על דבר

חדש שלא בא בתשובתו אלא להשיב על הדברים בעצמן שהשיב הוא ולתפשו בדבריו ואפי' עם הודאת הקדמותיו וכ"ש שדרך החכמי' ולא אומ' החכמים אלא אף המשכילי' דרכן בתשובותיהן לומ' דבר א' של טעם ואפשר שישגה בדבר אחר אבל אותה תשוב' כבר ראה כ"ת כי אין בלשונו מלה שאינ' שגגה או סותרת דבריו ומביא ראייתו כנגדו הזה פועל אדם חכם יכתוב ידו כאות' דברים וישלח אותה לעיר גדולה של חכמים ושל תורה להקל בערוה החמורה שלא במקום עגון ואלו שלח אותן ליד ב"ד או ליד החכמי' החרשתי אלא נתן אותה ביד בעל דין קשה לעורר ריבות ומדנים: ועתה אחי ראה גם ראה אם דברים אלו מכעיסין אפילו להלל הזקן ולהוציאו ממצבו ודרכו להפכו ושלום רב וישע יקרב: כנפש נאמנך: משה בכה"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשקר: נר"ו: סב עוד לו תשובה על דבריו על הענין של מעלה הגיעני כתב התנצלות לשכך את האזן מלין תבחן: כי לא באו בכור המבחן הוחן להן מהחפזון שיעור רב כשיעור ההכרחי אם לקוצר הזמן למיעוט ההשגחה בדברים עתיקים להקים סוכת האמת הנופלת אלה נובלת ולהסיר כל ספק מדברי הרשב"א ז"ל: וכפי הנר' מדברי את כי ככחך אז כחך עתה וכ"ש שהוספ' ומשפטיך חרצית וחרדת לינו את כל החרדה הזאת שחשדתיך לדובר שקרים ומוציא דבה בדברי רשב"א ז"ל במה שכתב כ"ת שהיה נראה לך מפוסקי' אחרים שלא היה להם בדברי הרשב"א ז"ל ומיהו איכא למימר ישתקע הדבר ולא אמר ומחשבה כזאת לא תקום ולא תהיה את אשר תמצא אתו מאויביך לא יחיה: והנה אתך שמעי ובנת לרעי מרחוק: כי לא טוב לי כעס משחוק:

ודובר שקרים לא יכון לנגד עיני לחשוד לקל שבקלים ושפל השפלים חלילה לאל כ"ש לגדולי התורה המפורסמי' ביראת חטא בדורם כעקביא בן מהללאל: ואמנם דמיתי כי כן היתה שנזדמן לכ"ת אי זו נוסחא משובשת באי זה פוסק שהביא דברי הרשב"א ז"ל והיה מתחייב מהן אותו דבר שכתב כ"ת: ואם לפי שאמרתי לא היו ולא נבראו גם עתה במקומי אני עומד לומר לא היו ולא נבראו לא נראו ולא נמצאו: ומה גם עתה שזכר כ"ת מי ומי הם הפוסקים הסובבים על זאת הנקודה: והנראה אותן באצבע צרדה: והנה הרב בעל מגיד משנה שכתב כ"ת לא כתב בשם הרמב"ן והרשב"א ז"ל אלא הדבר שהשוו שניהם בו וכתבו אותו שניהם בפי' דאם לא אמר לי אינה מקודשת משום דקי"ל כרבא דידים שאינן מוכיחות לא הוו ידים אבל החששא שחושש הרשב"א ז"ל שם בסוף דבריו לא נחית להכי ולא כתב' לא בשמו ולא בשם זולתו ואפשר משום דליה לא ס"ל: גם באותה תשובה של הריב"ש ז"ל לא נמצא שום זכר לדברי הרשב"א ז"ל לא בפירו' איתמר ולאו מכללא איתמ' ולא הביא אלא דברי הרמב"ן ז"ל: וידוע הוא דלפי מסקנת הרמב"ן

ז"ל לית ליה האי חששא דאית להרשב"א ז"ל כמו שתראה בפי' בדבריו ז"ל: גם מה שכתב כ"ת שנמצא זה בתשוב' הריטב"א ז"ל הכתובה בפסקך כבר חפשתי אותה בנרו' ובדקתיה וחזרתי על כל צדדיה חוריה וסדקיה כלליה ופרטיה ולא מצאתי זכר ולא זכרון להרשב"א ז"ל וכבר היה בלבי והקצתי מדעתי שלא אדבר עוד בענין זה אלא דאורייתך קא מרתח' לי טובא ואיני יכול לצייר מה הכניס לכ"ת בזה להטעו' כל ספריו ולעשות מודעא על מאמריו ולהעלי' העין מדבריו שכת' בחדושיו בבירור שאין אחריו בירור ועודך מחזיק בה: להטעות הספרים בלא סבה: כדי להעמיד הדבר שעלה על לב כ"ת בתחלת המחשבה: ודרך האמת קרובה: וההודאה עליו מדה טובה שאין אחריה טובה: ועתה אוסיף להשיג לפני כ"ת דברי הרמב"ן ודברי הרשב"א ז"ל בתשובותיו ובחדושיו שלש המערעות למיניהם בכל מצרניהם ומשם תשקיף על דרך האמת בלא גלגולים וסיבובים וכי אין ראוי להניח דברי הרשב"א ז"ל הברורי' ונתלה במפרשי' אחרים לגלות כונתו מהן כדברי הראב"ד ז"ל שהביא שם כ"ת וכתבת שכת' בהשגתו להרמב"ם ז"ל פ"ט זה לשונו אין בלשון התוספת' אם עשה וכו' אבל הוא שאמר לה פלו' עשני שליח בעדים לקדש אותך ולאחר שעה קדשה סתם והוא אומר לעצמי נתכוונתי והיא אומרת לשליח נתכונתי וכו' הא קמן לדעת הראב"ד ז"ל דכשקדש' סתם אם שניהם אומרי' שנתקדשו זה לזה דהיא מקודשת גמור ואפי' היכ"דאמ' לה מקודם דהוא שליח לקדשה לאח' וכ"ש היכא דלא אמר לה דהוי שליח כלל דהיא מקודש' לו והיה נראה לומר דמפני זה כתב הרש"בא באותה תשובה שיש להחמיר ולהצריכא גט אם נתכוונו שניהם ע"כ לשונך: והנה כ"ת רואה דאף בלשון הזה של הראב"ד לא נתישבת בו כראוי והבאת ראי' לסתור ואדרבה דמהכא משמע בהדיא דאפי' בשלא נתכוונה להתקדש לו דהא דבעינן התם כוונה היינו לפי שאמר לה פלו' עשאני שליח ואח"כ קדשה סתם ואמר לעצמי נתכוונתי והיא אומרת לשליח נתכוונתי אבל אם לא היו אומר לה שהוא מקדשה לאחר ונתן לה סתם פשיטא דלדידיה לא בעינן כונה תדע דאפי' באומ' לה פלו' עשאני שליח ולא היה השליחות מפורסם הראשון מותר בקרובותי' ואפי' בשאומרת לא נתכוונתי אלא למשלח וכ"ש היכא דלא זכר לה שום שליחות כלל: ובהדיא אמרי' התם בההיא ירושלמי דאם לא הוחזק השליח בעדים ואמרה איני יודעת חזקה לשני: ואפי' בהוחזק בעדים ואמרה איני יודעת שניהם נותנין גט: וכ"ש וכ"ש במקום שלא היה שם שליחות ונתן לה סתם והלכה לה ולא אמרה דבר שנתקדשה לו ובעיא גט: והיינו דכתב הרש"בא ז"ל בחדושיו ובתשובתו דאיכא למיחש ואפי' היכא דקדש סתם ולא אמר לי וכבר רמזתו לכ"ת דבר זה באגרת האחרת:

ותוספתא דכתיב התם בספרי הדפיס טעות הוא וקושטא דמילתא ירושלמי ובספרים הכתובים ביד אין כתוב בהם תוספתא: שוב דקדקתי בקונטרס כ"ת וראיתי שעודך מחזיק בשטתך בענין חזרת העד לומר עלי דבר שלא אמרתי ולא תפייסני במה שהוספת לכתוב בקונטריס זה זה לשונך כך נראה כונת לשונו וא"כ הוא וכו' ולשוני שם אינו צריך כונה כי הדבר פשוטי' שם ונגלים: ועם שהדברים פשוטים כבר כתבתי שנית דלא אמרתי שאין העדות עדות אלא אחר חזרת העד כמו שכתוב שם בפי' ואחר דנחית כ"ת לתקוני יותר היה קל וראוי לכ"ת לתקן ולומר ואם הכוונה כך הדין עמך ולא להניח הדבר על הכוונה הראשונה ולכתו' כך נראית כוונת לשונו ואינה נראית: ואיני יודע למה נטשת והנחת עמוד הברזל והחומה הבצורה שכתבנו שחזר בו העד קודם שפיר' דבריו כמו שכתבו המפרשים שצריך העד לפרש בפיו ואם לא פי' צריך לחזור ולשאול אותו ואין צ"ל לדברי בעל העיטור שכתב ז"ל אמ' ר"ל אף אני כמוהו כשר בדיני נפשו' ובדיני ממונו' ומעלה הוא דעבוד רבנן והכא כיון דלא אפשר אוקמו' רבנן אדאורית' ש"מ דאפי' בדיני ממונו' אף אני כמוהו פסול מדרבנן עד שיפרש כל העדות וכו' ומדאורייתא הוא כשר ומעלה הוא דעבוד רבנן בדרבנן ע"כ: וכ"ש בהיות הדין מרומה שצריך דרישה וחקיר' ויכול לחזור בו כל עוד שלא חקרו ודרשו אותו כמו שהוכחנו בתשובתנו: ולא שת לבו גם לזאת כ"ת ואמרת דטעמ' דמילת' דאינ' אפי' מוכחש' כיון שחזר בו העד הראשון קוד' שנשלמה עדותו והעיד בפני הב' עדי' הראשונים וכו' וזה תימ' גדול דמה ענין הזמה לענין הכחש' ואם לא נשלמה היינו לענין הזמה אבל לענין הכחשה נשלמה ונשלמה: והיכי מצי למימר דכיון דלא השלים עדות ההזמה דבעיא לפניהם יכול לחזור מעדות ההכחשה דלא בעיא בפניהם ומה תלה זו בזו:

ועוד איני יודע מה השלמה שייך הכא דאם לא העיד בפניהם אין כאן שום הזמה לא להתחיל ולא להשלים וכ"ש דהם לא באו אלא להכחיש דאין בדבריה' תורת הזמה כלל כדאמרת וכמו שפירשנו בתשובתנו: לשון הרמ"בן ז"ל בחדושיו זה לשונו ובודאי בנדרים פ"ק מוכחא מילתא דהלכה ידים שאין מוכיחות לא הויין ידים דפלוגתא דאביי ורבא היא: דרבא סבר לא הויין ידים וקיימא לן כרבא הילכך הרי את מקודשת הרי את מאורסת אינה מקודשת לגמרי אלא שצריכה גט דע"כ לא קאמר לא הויין ידי' אלא שאינה מקודשת לגמרי אבל מיחש חיישינן דהא אמרי' בפרק המגרש דכל היכא דלא כתב לה דין דיהוי ליכי מינאי דהויין ידים שאין מוכיחות הוי גט: ולרבי יהודה דבעי' ידים מוכיחות לא הוי גט ואפי' הכי פשיטא ודאי מילתא דאי כתב לה הרי את מותרת לכל אדם ושאר תורפיה דגט אע"פ דלא כתב לה ודין גיטא הוי גט ותפשו בה קדושין

ומפסלה לכהונה: ומיהי גבי נדרים כל היכא דלא הוו מוכיחות לא הויין ידים כלל: וי"ל כל היכא דלא הוו מוכיחות אינם כלום בין בגיטין בין בקדושין ולר' יהודה דבעינן ודין וכו' אי לא כתב לה אינה מגורשת כלל ומיהו אנן חיישינן לדרבנן ואליבא דרבא דמתרץ בנדרים אנא דאמרי אפי' לרבנן וכו' כלומר דבלא כתב ודין נמי מוכיחות הוי והיינו דבעי' בגטין דאיבעיא להו בעינן ודין או לא בעי' ודין לומר אי הוו מוכיחות בלא ודין או דודאי בעינן דלא מוכיחות כדרבא: וזה הלשון הגון ועיקר הוא מ"מ כיון דקיימ' לן דחיישי' לדר' יהודה ובעינן ודין סופה דמילתיה דשמואל נמי בדאמ' הרי את מגורשת ממני בגט זה מיתוקמא וכו': הרשב"א ז"ל בחדושיו שם פ"ק דקדושין זה לשונו ולענין פסק דין הלכה קיימא לן כשמואל דידים שאין מוכיחות לא הויין ידים דפלוגתא דאביי ורבא היא פ"ק דנדרים דרבא סבר לא הויין ידים וקיימא לן כרבא:

והילכך לענין קדושין אמר לה הרי את מקודשת: ולא אמר לי א"מ ומיהו א"ל דחוששין לה וצריכה גט ותדע לך דהא בפרק המגרש אמרי' דהיכא דלא כתב לה ודין דיהוי ליכי' מינאי הויין ידים שאין מוכיחות ולרבי יהודה דבעינן ידים מוכיחות אינה מגורשת ואפי' הכי מסתברא דהיכא דכתב לה הרי את מותרת לכל אדם ושאר תורפא דגטין חיישינן לה: ואם פשטה ידיה וקבלה קדושין מאחר שצריכה ממנו גט ונפסלה מהכהונה אבל לגבי נדרים כל היכא דלא הוו מוכיחות לא הויין ידים כלל וי"א דאפי' בגטין וקדושין למאן דאמר לא הויין ידים אין חוששין לה כלל ולר' יהודה דאמר צריך לכתוב ודין אי לא כתב ליה אין כאן בית מיחוש ומיהו אנן חוששין לרבנן והויא ספק מגורשת וכו' ע"כ: תשובת הרש"בא ז"ל בעינן מי שנתן כסף לאשה ואמר לה הריני נותן לך זה בקדושין אף ע"פ שקבלתם לשם קדושין לשמואל דאמר בעי' ידים מוכיחות אין זו מקודשת ואפי' אמרו שניהם דלהתקדש לו נתכוונו דמ"מ בשעת נתינ' לא היו שם ידים מוכיחות: ועוד דהמקדש בלא עדים אפי' שניהם מודי' אינה מקודשת וכ"ש כאן אין ידים מוכיחות כמו שאין כאן עדים למאן דסבירא ליה ידים שאין מוכיחות לא הויין ידים דלא נתקדשה לו אלא מפיהם שאומרים שלכך נתכוונו: ומיהו יש לחוש להחמיר שמא בקדושין בכענין זה לא בעי'ידים מוכיחות וצריכה גט ואם קבלה קדושין מאחר צריכ' גט משניהם ואם ירצו מגרש ראשון ונושא שני וכו' עכ"ל תשובת הרש"בא ז"ל: לשון הרי"טבא ז"ל פ"ק דקדושין ולענין הלכתא ודאי קיימ' לן כרבא דידי שאינן מוכיחות לא הויין ידים דאביי ורבא הלכה כרבא וכיון דכן קי"ל כאוקמתא דרב פפא דהכא ובקדושין בעו דלימ' לי ואי לא אינה מקודשת כלל דבין בנדרים בין בגטין וקדושין כל היכא דהוו ידים שאין

מוכיחות למ"ד דלא הוו ידים לא חשיבי מידי ואין כאן נדר ולא גט ולא קדושין אפי' לחומרא ע"כ:

ועתה חכם חרשים הלא כתבתי לך שלישים ודברים משולשים וטרחנא טובא לבאר כונת הרש"בא ז"ל והנה הדבר עתה כשלחן ערוך: הקצר והארוך: יהי מכירם ברוך: ואם יש מלין השיבני: דבר כי חפצ' צדקני: ושמו' מה מלל: להודות כדברי ב"ש חזרו בית הלל: כי אם בזאת יתהלל המתהלל: ואם היות שכתב כ"ת בכתבו ז"ל דאע"פ שבקצת הענפי' יש חילוק אין קפידא כל כך והבורר יברור וכו' אני איני רואה שום חילוק ולא שום ענף היוצא מן הבד כי אם בדברים אלו של הרשב"א ז"ל בלבד והמברר יברור כי שאר הדברים אף על פי שבאו דרך סבוב עם כל מה שמסבבים והולכי' הנה הם חוזרין אל הנקודה: במשקלובמדה: והולכין באמונה לכוונה הראשונ' ואין שום חילוק בחתימת הדבור: ולא פירוק חבור: פטרץ סג שאלה אלה ראובן היה רוצה ללכת למדינת הים ובא שמעון ואמר לו תן לי כך וכך מעו' שאתה חייב לי: אמ' לו אין בידיעתה מעות אמר לו שמעון הנה לוי הולך בחברתך תן לו המעות שם כדי שיקנה לי בהן קצת חפצי' ואז העמיד שמעון לראובן אצל לוי ואמר לו לראובן המעות שאתה חייב לי תן אותם ללוי וללוי אמר בבקשה ממך תקבל מעות אלו מיד ראובן ותקנה לי בהן חפץ פלו' עם אותן מעות אחרים שיש לי בידך ונתרצו כולן בדבר זה יורנו המורה אם יש בענין זה דין מעמד שלשתן או לא: תשובה איברא ודאי דבכי האי גוונא לית ביה דין מעמד שלשתן דלא אמרי' מעמ' שלשתן אלא בשהיה לו ללוי חוב אצל שמעון ובא שמעון והעמידו אצל ראובן והכניסו במקומו לגבות ממנו חוב או פקדון שהיה לו תחת ידו לפרעון חובו:

אי נמי שנתן שמעון ללוי במתנ' אותו חוב או פקדון שהיה לו ביד ראובן דאז נסתלק הזוכה מעל המומחה נכנס המומחה במקומו בכה"ג הוא הוא דאמרי' ביה דין מעמד שלשתן אבל בגוונא אחרינ' לא דהא מילתא גמרינן לה ממילתיה דרב דאיתמר פ"ק דגטין ובכמה דוכתי אמר רב הונא אמר רב מנה לי בידך תנהו לפלו' במעמד שלשתן קנה ופליגי רבוותא בהאי מילתא דאיכא מינייהו מאן דלא מוקי לה אלא במתנ' בלחוד כלומר בשנתן שמעון ללוי הדבר שהיה לו ביד ראובן במתנ' ודייקי להאי סברא מדאמרי' התם הא אמרה רב חדא זימנא דאמ' רב מנה לי בידך תנהו לפלו' במעמד שלשתן קנה: ומהדרי' אי מההי' הוה אמינא ה"מ מתנה מרובה כלומר כגון מנה: אבל מתנה מועטת לא ליבעי בפניו קמ"ל: אלמא לא מיירי אלא במתנה אבל המחאה במלוה וכיוצא בה דפרעון הוא מצי הדרי ביה: ואייתי ליה ראיה נמי מההיא שמעתא דהמחהו אצל חנווני דאמר רבה חוזר דאיתמר פ' המקבל: אבל הרי"ף ז"ל כתב עליו פ' המקבל: דההיא דהמחאה אצל

חנווני לא דמיא להך דאמר רב הונא אמר רב מנה לי בידך וכו' ומאי דקאמר דבמתנה בלחוד היא ליתא ממעש' דההוא גינאי דעביד חושבנ' בהדי הדדי פש חמש איסתרי גבי חד מינייהו אמרי ליה הבינהו למארי ארעא בטיסקא באפי מארי ארעא וקנו מיניה: לבסוף אזל עבד חושבנא בין דיליה לנפשיה ולא פש גביה ולא מידי אתא לקמיה דרב נחמן אמר ליה מאי אעביד לך חדא דאמר רב הונא אמר רב תנהו לפלוני במעמד שלשתן קנה ועוד דהא קנו מינך וכו' ואי הא דרב הונא אמר רב במתנה בלחוד היא היכי קא גמר מינה רב נחמן למארי טיסקא דפרעון הוא ולאו מתנה קא יהבו ליה: אלא ודאי הא דאמר רב הונא אמר רב איתא בין במתנה בין בפרעון עכ"ל:

וכן הסכימו המחברים ז"ל וכן כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות זכייה ומתנה פ"ג זה לשונו וכן האומר לחבירו מנה יש לי בידך תנהו לזה קנה ואין אחד מהם יכול לחזור בו בין שנתן המנה בחוב שיש לו אצלו בין שנתנו לו מתנה בין שהיה חוב אצלו בין שהיו פקדון אצלו כמו שביארנו ע"כ: וביאר זה בפ"ו מהלכות מכירה וכן כתב הר"י בעל הטורים ז"ל לא שנא נתנו ראובן במתנה לא שנא נתנו בפרעון חובו ע"כ: הילכך לדברי כולם לא אמרו הכי אלא בנותן לו הדבר במתנה או בהמחאת מלוה כדפי': אבל בגווגא אחרינא לא: והכי מוכחא בהדיא גופא דמילת' דרב דאמ' תנהו לפלו' במטמ' שלשתן קנה דמיירי במתנה או בהמחא' מלוה דאלא מעתה מאי קנה דקאמר: והכי מוכח נמי מטעמא דרב אשי דאיתמ' התם פ"ק דגטין אמר רב אשי בההיא הנאה דקא משתניא ליה ממלו' ישנה למלוה חדשה גמר ומשעביד נפשיה: ואלו הכא גבי עובדא דילן מאי ישנה ומאי חדשה איכא כולה חדא מלוה היא והכי מוכח נמי פרק מי שמת ובכלהו דוכתי דלא מיירי אלא במתנה או בהמחאה ולא מצי' למיגמר מינה למילתא אחרינא דהאי מילתא לחוד ומילתא דילן לחוד: ואפילו אי הוה מצי' למיגמר מינה לא גמרי' דמעמד שלשתן שויוהא רבנן התם כהלכתא בלא טעמא והבו דלא לוסיף עלה ובמאי דאיתמר איתמר ודבר ברור הוא למתחילי הלמוד דהאי מילתא דשאלתין עלה לית בה דין מעמד שלשתן כלל דהא לא היה חייב שמעון ללוי כלום ולא נתן לו הדבר במתנה ולא הוי אלא כמי שעשאו שליח לקבל לו מעותיו מיד ראובן ולא שנא בהכי בין שהיו שלשתן ביחד ובין שאמר לו מעות שיש לי בידך תן אותם ללוי שלא בפני לוי או שאמ' ללוי הביא לי מעותי מראובן שלא בפני ראובן דאם רצו לחזו' חוזרין ואין זה צריך לפנים: פניו יאר אליך וישם לך שלום כנפש משה בן כמה"רר יצחק ן' אל אש"קר זלה"ה:

מצרים סד שאלה יורנו המורה מה שכתב רש"י ז"ל דלאחר ההגעלה צריך לשטוף הכלים מיד בצונן אם שורת הדין כך לפי שראינו חולקין עליו: עוד יפרש לנו כ"ת דברי הסמ"ג

ז"ל שכתב בענין זה לפי שהוקשו עלינו דבריו ולא מצינו ידינו ורגלינו: תשובה רבינו האיי גאון ז"ל ורבי' נהלאי גאון ז"ל כך נמי כתבו דצריך לשטוף הכלים מיד בצונן כדברי רש"י ז"ל אבל הרב בעל ספר התרומה ורבי' אבי"ה ז"ל ומן המפרשים תמהו על דבר זה וגם הר"ם מקוצי ז"ל וכתב בספר המצות סימן ע"ח דאינו יודע טעם לדבר זה והביא הטעם שכתב ספר התרומה בשם רבי' יצחק ז"ל דהיינו משום דאמרינן בזבחים פר' דם חטאת לרבנן ומורק ושוטף במים מריקה בחמין ושטף' בצונן כגעולי גוים אלמ' דגעולי גוים בעי שטיפה בצונן אבל הוא ז"ל דחה טעם זה וכתב דהתם לא אמרי רבנן הכי אלא משום מריקה דצריך שתהיה בחמין כגיעולי גוים אבל שטיפ' בצונן יתירא היא בקדשי' כדאמרי' התם ולעולם לא בעי' לה בשאר איסורי' ואפי' באיסור תרומ' שהוא במיתה וכ"ש באיסו' נבלה והדומה לו שהוא בלאו: עוד כתב שם אמנם ר' חיים כהן ז"ל היה מוכיח מן הירו' דאיסור נבלה חמור מאיסור תרומה דאמרינן התם גבי תרומה תניא כלי שבישל בו תרומה מגעילו ג' פעמי' בחמין פי' בכלי שני וגבי נבלה תניא דמגעילו באור כלומ' בכלי ראשון: ואיכא נוסחא אחרינא בירושלמי כלי שבישל בו תרומ' מגעילו ג' פעמי' בחמין ואין למדין ממנו לענין נבלה והיא דרסת רבי שמשון ז"ל שהביא דבריו בסמוך: ופרכינן הת' תרומה דעון מיתה התרת כלומר בכלי שני נבלה דבלאו לא כ"ש: ומשני תרומות ומעשרות קבלו עליהן מעצמן כלומר בבי' שני ולית בהו איסור תורה אלא איסורא דרבנן ולפי פי' זה של רבי' חיים כהן ז"ל זקנו דקא מוקי תרומה בכלי שני וקא יהיב תקנה לנבלה בכלי כדאמרן יתיישב כלי דקתני התם אף בשל נחשת דמיירי בי וראשון התם אף בשל נחשת דמיירי ביה גבי הגעלה דפסח דאתי עלה כלומ' דאפי' של נחשת בעי לתרומה ג' פעמי' ולנבלה כלי ראשון ולאפוקי מדברי רבי' שמשון ז"ל דבסמוך דקאמ' דמיירי דוק" בשל חרס ובכלי ראשון ולנבלה אין לה תקנה הילכך מוכח הכא שפיר דתרומה קלה מנבלה אלא דע"מ לא תיקשי ליה מדבר זה של רבי' חיים ז"ל ותימ' דכי היכי דהכא ומיירי בתרומה דבית שני דרבנן הם הכי נמי איכא למימר גבי ההיא דזבחי' דמשום הכי אקילו בה ולא אצרכוה שטיפה בצונן אבל תרומה דאורייתא ונבלה דאיסורא דאורית' לעולם אימ' לך דבעי' נמי שטיפה בצונן כקדשי' דלא היא: דהת' בזבחי' על כרחין דמיירי בתרומה דבית ראשון דאוריית' כיון דממעטינן לה מקרא דאותה ואפילו הכי אקילו בה וכ"ש באיסור נבלה וכיוצא בו: הילכך מדברי זקנו לא קשיא ליה מידי ע"כ מיסודו ז"ל עם תוספת ביאור: מיהו איכא למידק עליה דאע"ג דמדברי זקנו לא תקשי ליה מ"מ קשה לו מדברי רבי' יצחק ז"ל ומדבריו עצמו דהא במצות עשה גבי מעשרו' בסימן קל"ג מוכח מדבריו דסבירא ליה כר' יצחק ז"ל דתרומ' דבית שני

מדאוריית' וא"כ נבלה חמירא אפי' מתרומה דעון מיתה והיכי קאמ' דקילא ואיכ' למימר דאע"ג דס"ל דתרומת בית שני דאוריית' ס"ל דהאי ירושלמי דמוכח מיניה דאיסור נבלה חמור מתרומ' אית ליה דתרומי בית שני דרבנן כדאמרינן ואפי' הכי אינו סומך עליו בזה אלא דס"ל דהיא מדאוריית' וכ"כ שם גבי מעשרו' דלעיל ז"ל ובמקומות אחרת מבי' בירושלמי מאליהן קבלו לומ' שתרומ' בזמן הזה דרבנן כההיא דמס' תרומו' שהבאתי בהלכו' הגעלה ע"כ: והיינו שהביא הדברי' משם רבי' חיים ז"ל שסמך על הירושלמי ולא מגוף הירושלמי ותירץ את דברי אפי' לפי דברי רבי' חיים ז"ל באותו ירושלמי: ואלמלא דמסתפינא הוה מוכחי' מהאי ירושלמי גופיה דתרומה דבית שני דאוריית' כסברא דידיה והוה מתרצינן כולה מילתיה שפיר והכי פירושא דמילתא דפרכי' התם תרומה דאיסור מיתה התרת נבלה דבלאו לא כל שכן וכו' ובתרומה דאוריית' בבית שני מיירי וכי משני נמי תרומות ומעשרות קבלו מעצמן וכו' מיירי נמי בהכי וקא מתרצי הכי דאע"ג דאית בהו עון מיתה כדקאמריתו מ"מ אין להחמיר בהגעלת כליהן כל כך כיון דאין איסורן כתוב בתורה כאיסור נבלה אלא הן הן שקבלו אותן מעצמן בעון מיתה כשל בית ראשון ועל כרחין אית לן למימ' הכי דהמקש' והמתרץ תרווייהו מיירו בבי' שני ובעון מית' מדקא מתרצי תרומות ומעשרות קבלו מעצמן כלומר בבית שני דקאמרת ולא קאמרי הב"ע בתרומה דבית שני דקבלוה מעצמן ולית בה איסור מיתה: משמע בהדיא דהמקשה נמי מיריי בבית שני וקאמר דאית ביה עון מיתה: והמתרץ נמי הודה לו בזה כדפרישנא: ואפי' דברי רבי' חיים ז"ל נמי מצינא לפרושינהו בכי האי גוונא: ולומר שכך היתה כונתו ודיקא דקאמר דלית בהו איסור גמור: אבל נבל' אסר הכתוב וכו' דאי הוה סבירא ליה דהיא מדרבנן לא הוה משתעי הכי ומ"מ נהגו במקומות רבים לשטוף הכלים בצונן מיד כדברי הגאונים ורש"י ז"ל ומנהג ישראל תורה הוא: משה ן' אל אשקר נר"ו: סה שאלה יבאר לי מורי אבי ורבי כוונה רש"י ז"ל בכתוב הזה בחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים עד בכור השבי ולמה לקו וכו' שכתב ז"ל משה אמר כחצות ולא אמר בחצות לפי שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו בדאי הוא אבל הקב"ה יודע עתיו ורגעיו אמר בחצות.

עד בכור השבי ולמה לקו השבויים כדי שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם וכו': תשובה הראשונים ז"ל נתחבטו בזה ומקשים לרש"י ז"ל למה פי' בכאן בכור השבי ואין כאן מקומו: עוד מקשים על הכתוב שבכאן בהתראה אמ' משה עד בכור השפח' אשר אחר הרחי' ולהלן במכה כתיב עד בכור השבי אשר בבית הבור: ומתרצי' בזה כמה תירוצים שאין להם שחר: ויש מהם שכתב שבכור השפחה הוא בכור השבי כי השבויה שפחה היא וכן כתב הר"מ מקוצי ז"ל שבכור השפחה שאחר הרחים הוא בכור השבי

אשר בבית הבור שהיו מטחיני' אותו שם בבית הבור וכן כתבו שפירש הרשב"ם ז"ל: ויש מוסיפין ואומרין שבשעת ההתראה היו יום והיו בני השפחות טוחנות בריחים ובשעת מעשה היה לילה והיו בבור כדי שלא יברחו: וכל זה אינו מספיק: דאכתי יקשה אמאי שינה הכתוב בדבורו ואמר הכא שפחה והכא שביל: אלא דלעולם שני מינים הם כדפרש"י ז"ל: וכן פירש הר"ר אלקים ז"ל: דודאי אין בכור השפחה בכור השבי: ובכור השבי הוא פחות מבכור השפחה: אבל כשדבר משה עם המלך ואמר לו בכור פרעה דהוא מלך הוזקק לומ' חילוף המלך שהוא העבד ולפי' אמר שפחה אבל מ"מ היה בדעתו שילקו גם השבויי' שהן פחותין מהשפח' ע"כ: וכל זה אינני שוה ולדברי הכל יקשה לרש"י ז"ל אמאי כת' כאן בכור השבי ומאן דכר שמיה לשיעש' אותו כתוב בפני עצמו ולהקדי' אותו לבכור השפח' הכתו' שם עד שיש מי שכת' דטעות סופר הוא בדברי רש"י ז"ל וזה דבר רחו' להטעו' כל הספרי' חדשי' גם ישני' גם כי אין דרך הסופר לטעו' אלא בהשמט' לשון לא בתוספ' לשון וענין מחודש וכמו שכת' הרמ"ה בכגון זה: והנ"ל בזה כי רש"י ז"ל דרך אחר' יש לו והדבר משוך וקשור עם דבריו של מעלה שכת' אבל הקב"ה שיודע עתיו ורגעיו וכו' ושיעור הלשון אבל הקב"ה שיודע עתיו ורגעיו אמ' בחצו' ואמ' עד בכור השבי שאין יודע בו אלא הוא ית' כי אי אפש' לבן אדם לעמוד עליו אבל בכו' השפחה ידוע הוא והיינו דקאמ' הכתוב בדברי משה בכור השפחה ולא בכור העבד לפי שבכור השפחה ניכר וכיון שזכר רש"י ז"ל בכור השבי זכר הטעם למה לקו אגב אורחיה: אי נמי כי היכא דלא נימ' דבכור השבי היינו בכור השפחה דאי לאו הכי שבויי' מה חטאו ולמה לקו לזה אמר ולמה לקו השבויי' כדי שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם ובזה נתישבו הכתובי' ודברי רש"י ז"ל: כך נר' לעניות דעתי ושלום כנפש אביך משה: סו שאלה יורנו מורנו אם צרי' שליח צבור לחתום באמת כשקורא ק"ש או לא: לפי שראינו בזה מנהגות משונות יש מקומות שחותם הש"צ באלהיכם וחוזר ואומר יי' אלהיכם אמת ויציב וכו' ויש מי שחותם באמת וחוזר ואומר וי' אלהיכם אמת נמצא שאומר אמת שני פעמים והוקשה עלינו הדבר היכי מצי למימר אמת אמת שני פעמים וגרסי' בפ' אין עומדין שהאומר מודים מודים משתקין אותו: וכתב רבי' ירוחם ז"ל בספר אדם וחוה דאין אומרין אמת אמת כמו שאין אומרי' מודים מודים ושמע שמע ומה שמע שמע משתקין אותו גם אמת אמת משתקין אותו ע"כ: תשובה אמת דדבר זה לא נמצא לו עקר בתלמוד לא בתלמודא דילן ולא בירוש' ואמנ' עיקר דבר זה הוא במדרש רות הכתוב בספר אבודרהם דאמרי' התם אמ"ר נהוראי אמ"ר נחמיה בק"ש יש רמ"ח תיבות כמנין אבריו של אדם והקורא ק"ש כתקנה כל אבר ואבר נוטל תיבה ומתרפא בה וכו' אדהכי

מטא ההוא ינוקא לאיי מאורחא ויתיב קמיהו שמע מילין אלין קם על רגלוהי ואמר והלא בק"ש אין שם אלא רמ"ה תיבות א"ל ברי שמעית בהא מידי א"ל כך שמעית מאבא בק"ש יש רמ"ה תיבות חסר תלת לתשלום מנין אבריו של אדם ומשום הכי תקינו שיהא ש"צ חוזר לשלש תיבות שהם וי' אלהיכם אמת כדי להשלים לכל הקהל רמ"ח תיבות וכו' עוד שם כל האומר ק"ש שלא עם הצבור אינו משלים איבריו מפני שחסרו השלשה תיבות שש"צ חוזר מאי תקנתיה יכוין בחמש סרי ווין דאמת ויציב ועם כל דא הוה אבא קרי על דא וחסרון לא יוכל להמנות:

הנהו שלש תיבות דמשלי' ש"צ לא יוכל להמנות לתשלום רמ"ח דשאר הצבור וכו' ע"כ והכי אמ"ר יוסי בן דורמסקית משמיה דר' עקיבא חסידים הראשוני' תקנו ק"ש כנגד עשרת הדברות וכנגדן מנין אבריו של אדם ותקינו שיהא ש"צ חוזר ומשלים אותן ומאי ניהו יי' אלהיכם אמת ע"כ: משמע בהדיא דצריך לחתום באמת ולחזור וי' אלהיכם אמת: ודיקא דקאמר חוזר לשלשה וחזרה לא משמע אלא על הדבר הנאמר כבר ואע"פ שאמת היא מברכות ק"ש ולא מק"ש מ"מ חשבי' לה כאלו היא מק"ש גופה כיון שאינו יכול להפסי' בין אלהיכ' לאמת דכתיב ויי' אלהיכם אמת ולפיכך ש"צ אומרה שני פעמי' הא' למטבע הברכה והאחרת לתשלום רמ"ח ודבר זה מוכרח שם: וכן היא דעת חברוהי: דהקדוש ר' שמעון בן יוחאי בספר הזוהר דכתבו שם ז"ל ולקביל אינון שבעין ותרין תיבין דאינון בי דינא דיליה ישראל לתתא משלימין לה באינון שבעין ותרין תיבין דפרשת' דתכלת ומהדרין תלתא תיבין אני יו' אלהיכם אני לקבליה דאברהם יי' לקבליה דיצחק אלהיכם לקבליה דיעקב וחבריא אמרי' יי' אלהיכם אמת וי' לקבליה דאברה' אלהיכם לקבליה דיצחק אמת לקבליה דיעקב ושפיר וכיון דאשתלימת באבהן כדין עלמא בחדוא דהא סיהרא אתנהרית בההוא מוסף דמוסיפין ישראל בגין דלית לה נהורא מדילה בעי בר נש לסמכ' להו לאמת אני יו' אלהיכם אמת כדין עלמא עילאה בחדוה וכו' ע"כ וכן כתו' בפי' בספ' שקל הקדש דחותם באמת וחוזר ואומר יי' אלהיכם אמת: ומה שהוקשה לך היכי מצי למימר אמת אמת תרי זמני והר"ר ירוחם ז"ל כתב משתקין אותו כאומר שמע שמע לאו מילת' היא דטעמ' דאין אומרין מודי' מודים שמע שמע היינו משום דנר' כשתי רשויות מה שאין לומר כן גבי אמת אמת דהכא דאין אומרין אותן אלא לצורך לתשלום רמ"ח תדע דאפי' שמע שמע דקתני בהדיא דמשתקין אותו מצינן בסליחו' שכופלין אותן:

והוקשה דבר זה למפרשי' ז"ל ותירצו דמנהג אבותיה' בידיהם מכמ' שנים ואומרין אותו כל הקהל מוכחא מילתא שאינן עושין לכוונת שתי רשויות: וכן מה שאומרי' יי' הוא

האלהים כמה פעמי' כיון שמצינו שהפסוק כופל אותו אין לחוש: עכ"ל: ועתה צא ולמד דאפי' אי הוה תנן במתני' בהדיא אמת אמת משתקין אותו בכי האי גוונא דאומרו ש"צ לתשלו' רמ"ח לא חיישי' כלל לשתי רשויות דאי הכי אמאי לא חיישי' לחזרת יו' אלהיכם תרי זמני דמחזי טפי כשתי רשויות אלא דעל כרחין כיון שאומרו לתשלום רמ"ח לא חיישי' למידי אף הכ' נמי כ"ש דאין לחוש כלל: ואין צריך לומ' לפרש"י ז"ל דאמ' דלא מחזי כשתי רשויו' אלא כשאומ' הכתוב כולו וכופלו וכ"ש דדברי ה"ר ירוחם בזה אינם מוסכמים דאיהו מפרש למלתיה דרבא דאמ' דאינו חוזר ואומ' אמת: דאסו' לחזו' ולומר אמת ולא כך פירשו המפרשי' ז"ל אלא שאינו צרי' לחזור ולומ' אמת והכי משמ' מלישנ' דגמ' וכן פי' הר"אה ז"ל חוזר ואומ' אמת כשמתחיל לברך אחר ק"ש כלומ' משום דאמרי' דצריך לחתום באמת ובין אלהיכם לאמת לא יפסיק כלל והשתא קא בעי' דאחר שחתם באמת כשהשלים אם צריך לאמר' פעם אחרת כשפותח בברכה: וקאמר דצרי' לאומרה פעם שניה דחשבי' אני וי' אלהיכם אמת כאלו היא מפרשה גופה דק"ש הילכך בעינן למימר זימנא אחרינ' אמת: ורבא פליג ואמר דאינו חוזר ואומר אמת דלא חשבי' כאלו היא מפרשה גופה דק"ש ע"כ מיסודו ז"ל: נראה דטעמ' דמילת' לאו משום דאסור לומר אמת אלא שאינו צריך לה: וכ"כ הרב בעל הטורי' ז"ל דאין צריך לחזור ולומר אמת ע"כ: וכן כתבו המפרשי' ז"ל והילכתא דאין צריך לחזור פעם אחרת אמת וכו': ודלא כרבי' ירוחם ז"ל: הילכך המנהג הישר הבנוי על יסוד המדרש הוא לחתום באמת ולחזור יי' אלהיכם אמת:

ואני תמיה על המנהג האחר שנוהגין בהרבה מקומו' שש"צ חותם באלהיכם וחוזר יי' אלהיכ' מאין יצא להם דבר זה ועל מה הם סומכי' דמלבד שהן מפרידין אלהיכם מאחת שלא כדין אין מניינם לתשלום רמ"ח עולה יפה ובשלמ' אם היה ש"צ חוזר אני יי' אלהיכם היינו אומרי' שסמך על אותה נוסחא שכת' ה"ר מנחם מרא' קנט בפי' התורה שמצא נוסחא אחרת במדרש רות שכתוב בה ומאי ניהו אני וי' אלהיכם והיא דעת הקדוש ר"ש בן יוחאי בספ' הזוהר וכדכתבי' לעיל: ובכ"הג אע"ג דהוא מפסיק בין אלהיכ' לאמת מ"מ הנה המנין עולה יפה: אבל המנהג האחר של החותמי' באלהיכם וחוזרין יי' אלהיכם אין לו מקו' כלל לא מצד החתימ' שאינו חותם באמת ולא מצד המנין: כללא דמילת' דמנהג הנכון ההולך על פי גרסת מדרש רות הנכונה הוא המנהג שנהגו לחתו' באמת ולחזור יי' אלהיכם אמת: וזה נ"ל אמת: והנה יצאו דברינו באמת: ומי שחותמו אמת ידריכנו בדרך אמת: ויפתח לבנו בתורתו תורת אמת: ויקרבנו לעבודתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו: ושלום רב: וישע יקרב: כנפש נאמן אהבתך משה בכה"ר יצחק זלה"ה ן'

אל אשקר נר"ו: סז שאלה במותב תלתא כחדא הוינא כדאתא לקדמנא יונה בר כליפ"א והעיד ששמע מעובדי כוכבים מסיח לפי תומו על יצחק אל פאנדרי שהיה בא בספינ' הוא ועובדי כוכבים לזביד וקוד' שהגיע' הספינ' היתה גוששת ויורד יצחק הנז' הוא וז' עובדי כוכבים עמו מהספי' להביא גמלי' לטעון סחורת' ומת יצחק הנז' בצמא הוא והז' עובדי כוכבים שהיו עמו והעובדי כוכבים ששמע ממנו זה הענין שמו מט"אוע ובא לו זה בכת' מהמורשה שלו ששלח לומ' לו דע שיצחק אל פאנדרי שחייב לך המעות מת תבוא לגבות מעותיך קודם שיקח עזבונו נאיב זביד והיה זה ביום ר"ח חשון שנת הר"ץ: עוד בא כתב מיהודי מאסכנדריא ז"ל אני מוסי' אל אסכנדרני מודיע לכ"ת שכך היה המעשה אני הייתי יושב בחנות במצרים והיו שני בני אדם איני זוכר אותם לפי אורך הזמן והיינו מספרים בענייני העולם על מה שאירע לנו ואני הייתי מספר מה שארע לי עם אליה אשכנזי ענה אחד מהעומדים ואמר לי אגיד לך מה ששמעתי שאליה שאתה מבקש עליו בא בסחורה גדולה לסואכ"ן הוא ויצחק אלפנדרי והם באים לכאן מצאו השער יפה מכרו וחזרו הם קרוב מזבי"ד נשברה הספינה ירדו בדוגיה קטנה ועלו ליבשה הלכו שני ימים בלא מים ומת יצחק אלפנדרי ואליה עלה לזבי"ד והיהודי אמר ששמע מן הגוי דוידאר סלמ"אן שבא לו זה בכת' ההוא ע"כ והחכם ה"ר יעקב בי רב חלץ לאשתו של יצחק אלפנדרי הנז' וכתב בשולי שטר קבלת עדויות אלו שמכח אלו העדויות מותרת לינשא לשוק וזה גלוי וידוע לדרדקי דיתבי בבי רב עכ"ד: ורצינו לעמוד על דעת כ"ת לראות אם יש ממשות בעדויות אלו ואם חליצה זו חליצה אם לאו: תשובה תחלת כל דבר אומר דזה החכם החולץ צלל במים אדירים ולא העלה בידו אפי' חרס מה: והחולצת חלצתה חמה: והיתה לשמה: דודאי אותה עדות של יונה הנז' לא אמתי מלבד שהיא עדו' שקר נטויה על קו הבצע כמו שנתפרסם לב"ד הקבוע כשקבל עדותו של יונה הנז' כשנה אחת קודם שקבל ממנו החכם כמהר"ר יעקב זאת האחרת בלאו הכי לאו עדו' היא ולית בה מששא כלל מכמהאנפי לא נעלמו מעיני עמי הארץ הסומין: האומרי' על שמאל שהוא ימין: חדא דהאי עדות הוא עדות מפי כתבו של גוי דאפי' אם באו שני עדים כשרים ואמרו ראינו שכתב גוי לחבירו מת פלו' בדרך בצמא אין משגיחין באותה עדות כל עיקר כיון שהכתב הוא כתבו של גוי ואין האשה ניתרת על פיו:

וכמו שכתבו המפרשי' והרמב"ם ז"ל פי"ג מהלכות גרושין ז"ל ונודע שזה כתב ישראל וכו' וכ"כ הרמב"ן והרשב"א והריט"א ז"ל בשילהי יבמות דלעולם צריך שיהיה הכתב כתבו של ישראל אף כי יש מן המפרשים ז"ל שכתב שצריך אותו כתב קיו' שישראל פלו' כתב אותו: וכן פי' הרשב"א ז"ל בדברי הרמב"ם ז"ל וכן כתוב בתשובה הביאה המרדכי

בסוף יבמות ז"ל על האשה אשר שאלתם אם היא מותרת לינשא אם לאו: אומר אני אחרי שר' יוסף מעיד מפי עד שמת ר' אשר ב"ר יוסף אשתו מותרת לינש' אע"פ שר' יוסף אינו בפנינו אלא כתב ידו שמכירין העולם ולא חיישי' לומ' מפיהם ולא מפי כתב' וכו' עד ובנדון זה הואיל וחתימת ר' יוסף ניכרת חשיב מפיו ע"כ: אלמא אפי' בכתב ישראל צריך שיהיה מוכר: ואין בדבר זה שום חולק שצריך שיהיה כתב שכתבו ישראל ובקושי התירו עדו' מפי כתב ואפי' של ישראל ודברי' אלו פשוטי' לאותן דרדקי דבי רב שכת' החכם המתיר שפשוט להם דאשת יצחק הנז' מותרת לינשא מכח אותה עדות והוא לא שת לבו גם לזאת ועשה עדות זו כעדות גוי המשיח שרא' במיתתו או ששמ' מפי גוי אח' המל"ת לדע' מי שמתי' גוי מל"ת מפי גוי אח' המל"ת כי כמה מהמפרשי' יש שכתבו דעדות גוי מפי גוי לאו עדות היא וכ"כ הריב"ש ז"ל אבל גוי שאינו נאמן בתורת עדות אלא במל"ת לא האמינוהו אלא במה שרא' ולא במה שמעיד מפי אחר שהרי אין הגוי בקי אם חברו היה מל"ת או מתכוין להעיד וזה נ"ל ברור ע"כ: ועוד דאפי' אם היה הגוי הראשון אומ' אותן דברי' בפיו לפני עדי ישראל בכה"ג לא הוי מל"ת כיון שאמ' לו פלו' שחיי' לך המעות מת בצמא תבו' לגבו' מעותי' וכו' דהוי מילת' דשייכי ביה ואומ' עליו שמת כדי לגבות מעותיו מנכסיו או מעזבון איש אחר שמת ואמ' ששמו כך וכיוצ' בזה אם אמת היה הדב' שיצחק אלפנדרי היה חיי' לו מעות אבל כבר אמרנו דהאי יונה שקר גמו' ענה:

ומוכח' הא מילת' שפיר מההיא דתנן שמע מקומנטריסין של אומות העולם איש פלו' נהרג לא ישיאו את אשתו ואקשי' בגמ' והא קיימא לן גוי מסיח לפי תומו כשר ומשני הני מילי במילתא דלא שייכי בה אבל במילת' דשייכי בה עבידי לאחזוקי שקרייהו: ופי' רש"י דשייכי בה כהכא שמתפארים לומר שהרגוהו בדין: וכן כתב הרמב"ם ז"ל פכ"א בד"א שלא היה שם אמתלא אבל אם היה שם אמתל" בשיחת הגוי שמא לא יתכוין אלא לדבר אחר וכו' ע"כ: ואין לך אמתלא גדול' מזו שלנו ואם לתפארת בעלמא עבידי דמחזקי שקריהו כ"ש במקום שיתלה בו תועלת ממון וכבר חשו רבוות' ז"ל לכיוצא בזה גבי אשה דאמר רב נחמן באה ואמרה מת בעלי התירוני לינשא מתירין אותה ונותנין לה כתובתה: מת בעלי תנו לי כתובתי אף לינש' אין מתירין אותה מאי טעמא האי אדעתא דממון אתאי וכו' אף הכא נמי כ"ש דאיכא למימר דאדעתא דממון אתא: וכבר כתב הרמב"ם ז"ל פי"ו מהלכות עדות דדברים אלו אינן תלויין אלא בדעת הדיין ועוצם בינתו שיבין בעקרי המשפטי' וידע דבר הגורם לדבר אחר ויעמיק לראות אם ימצא שיש לזה האיש צד הנאה בעדות זו ואפי' בדרך רחוקה ונפלאה הרי זה לא יעיד בה ע"כ: ואם בעידי

ישראל יש לומר כך כל שכן כאשר נאמר עליהם אשר פיהם דבר שוא: עוד יש לומר דאפי' אי הוי האי השחה מעליא לאו מילת' היא כיון שהעובדי כוכבים לא אמר אלא יצחק אלפנדרי ולא אמר שהיה בעלה של אשה זו וגם לא הזכיר מקומו ובכי האי גוונא חיישי' לשני יצחק אל פנדרי:

וכן, כתבו הרמב"ם והרשב"א והריט"א ז"ל בחדושיהן פרק האשה שלום וכן כתבו הרבה מן המפרשים ז"ל וכתבו דעל כרחין איכא למימר הכי לדעת הרי"ף ז"ל דחייש לשני שוירי ולשני יוסף בן שמעון בשיירות מצויות ואפי' שלא הוחזקו תרי יוסף בן שמעון וכמו שכת' פ"ק דמציע' ופרק כל הגט ואע"ג דאשכחן להרי"ף גופיה פר' האשה שלום דלא חייש לתרי יצחק גבי יצחק ריש גלותא דהוה אזיל מקורטבא לאספמיא ושכיב ושלחו מתם יצחק ריש גלותא בר אחתיה דרב ביבי שכיב ופליגי בה אביי ורבא ופסק כרבא דשרי היינו משום שיצא עמהם מקורטבא ללכת לאספמיא וראו שאותו יצחק שיצא עמה' משם הוא שמת ושלחו להם למקומו לקורטבא אותו פלו' שיצא עמנו ממקום זה מת וכיון שלא הוחזקו תרי יצחק שרי וכ"ש שגם נתנו בו סימן אחר ואמרו בר אחתיה דרב ביבי וכו' וכן נרא' נמי דעת הרמב"ם ז"ל דגם הוא כתב בפ"ג מהלכות גרושין דחיישי' לשני יוסף בן שמעון בשיירות מצויות: ומה שכתב בפי"ג בא אחד ואמר אמרו לי ב"ד או אנשים כשתלך למקום פלו' אמור להם שמת יצחק בן מיכאל ובא שליח ואמר לנו וכו' הרי אשתו מותרת ואין אומרין שמא יצחק בן מיכאל אחר הוא שמת ע"כ: היינו משום שהזכירו שם מקומו דודאי אמרם לשליח כשתלך למקו' פלו' אמור להם וכו' הוי כהזכירו שם מקומו שהיו יודעים שהיה משם והוי כאלו אמרו לו אמור להם שאותו יצחק בן מיכאל שהיו ממקו' זה הוא מת ובכי האי גוונא הוא דשרי אבל בגוונא אחרינא שהזכירו שמו סתם כעובד' דילן לעולם לא שרי דאי הכי הוה ליה למימר בא אחד ואמר אמרו לי ב"ד או אנשים שמת פלוני וכו' אלא דלעולם כדאמרן וכההיא דיצחק ריש גלותא דלעיל:

ואחר אשר כתבתי ודקדקתי זה בדברי הרמב"ם ז"ל מצאתי לאחד קדוש הוא הר"ר יוסף קולון ז"ל שדקדק כך בדבריו וכתב ז"ל דמשמע מדבריו דוק' היכא דאמרו ב"ד או אנשים כשתלך למקום פלו' אמר להם וכו' הוא דאין חוששין ליצחק בן מיכאל אחר דודאי כיון דאמרו לו כשתלך למקום פלו' מוכיחין הדברים שאותו יצחק בן מיכאל שמת הוא שהיה עומד באותה העיר שזה הולך לשם דאי לא תימ' הכי למה תלו שליחותא בהליכת אותו מקום ומשום כך אשתו מותרת דאיכא למימר דאי הוה יצחק בן מיכאל באותה העיר שהיה כבר ידוע לאנשי אותה העיר משמע דאין לומר כן כשלא נודע שם העיר בפרטות

דחיישי' ליצחק בן מיכאל אחר באחד מן המקומות: ואפי' נודע להם שהיה ממלכות פלו' כגון רוסיא"ה או כיוצא בה דהא אי אפשר לבדוק בכל המקומות וליכא למיקם עלה דמילתא: וכן כתב רבי' ישעיה מטראנ"י ז"ל בהדיא פ' האשה שלום זה לשונו באו עדים ואמרו שמת יוסף בן שמעון מעיר פלוני מתירין את אשתו ואין חוששין שמא יוסף בן שמעון אחר הוא באותה העיר וכו' עד ואם יאמרו העדים יוסף בן שמעון מת ולא ידעו מאיזה עיר היה אף על גב דלא הוחזק יוסף בן שמעון בעיר הזאת חוששין ליוסף בן שמעון אחר בעולם ואין מתירין את אשתו של יוסף בן שמעון הידוע לנו הרי לך בהדיא שצריך להזכיר שם עירו ולא סגי בהזכרת שמו ושם אביו ואע"ג דלא הוחזק לנו אחר בעירו שיהיה שמו כן עכ"ל: וכן נמי כתב הרמב"ם ז"ל בפירוש בתשובת שאלה ששאלו ממנו על איש אחד שהלך מביתו ועברו עליו כמה שנים ולא ידעו מה היה לו: ואחר זמן בא עובדי כוכבים אחד משיח לפי תומו ואמר בא אצלנו לדמשק איש אחד שמו כל"ף סימניו בינוני הקומה וזקנו שחור ומת זה האיש היום כשלשה שנים וחצי וראיתי מיתתו וקברתיו וכבר שמעתי מזה כל"ף הנזכר שאמר לי שהיה מארץ מצרים ממנית זפתא: וכן זכר גם כן פלו' ן' אל מאורדי שאיש אחד שמו כלף מת בדמשק וקברתיו ושהיו סימניו כך וכך והיה זה כלף אומר שהוא ממנית זפתא: והשיב ז"ל הנראה לי שאם יבואו עדים מן מנית זפתא ויעידו שזה כלף בעלה של אשה זו היה בינוני הקומה וזקנו שחור יכולה לינשא בזאת העדות לפי ששמו ושם מקומו עם אלו הסימנין שאינן מובהקין יספיקו בהודעתו לענין התרת עגונה וכתב משה עכ"ד: וכ"ש דאפילו שהזכירו שמו ושם מקומו הצריך להביא עדים על אותן הסימנין שאינן מובהקין שזכרו: וכן נמי כתוב במרדכי ז"ל והבא להעיד על השם לא סגי אם לא מזכיר כמו כן שם עירו כי הרבה שמות שוים ע"כ: וכן נמי כתב רבינו שלמה עמיאל ז"ל, ודקדק כך בדברי הרמב"ם וכדאמרן לעיל: והנה עתה יש אתנו יצחק אל פנדרי אחר שבא מארץ פורטיגאל וכמה מבני אל פנדרי יש עוד היום שם אנוסים ויכול להיות שהלך משם או ממקום אחר לאותן מקומות אחד מהם ששמו יצחק: ואף על גב דהרא"ש ז"ל מצאנו אותו כמיקל בדבר זה בתשובותיו גבי עדותו של מכלוף בן מלול שמת בפא"ס פשוט הוא דאין להניח דברי המרובים קמאי ובתראי ולתפוס דברי יחיד באיסור של תורה וערוה החמורה וכ"ש דאפי' הרא"ש ז"ל עצמו לא שרי אלא בשהיה ידוע שהיה שם באותה העיר בעלה של אשה ולא הוחזק בעיר מכלוף בן מלול אחר וכדאית' שם בתחלת תשובתו שכתב ז"ל אמנם יש לחפש לה היתר ממקום אחר כיון שידוע שהיה שם בעלה של אשה זו מכלוף בן מלול ואם לא

הוחזק מכלוף אחר בעיר נראה לי דאיתרא שריא לינשא ע"כ: מה שאין כן בנדון שלנו דלא נודע מאי זה עיר היה ולא מאין בא ולא לאין היה הולך:

ועוד דאפילו אי הוי עדות העובדי כוכבים עדות כראוי והיה זוכר שמו ושם מקומו הנה לדעת הרמב"ם ז"ל שאנו דנין על פיו בכל הארצות האלו ואתריה דמרן ז"ל הוא בעיא בכל עובדי כוכבי' המסיח לפי תומו לומר מת וקברתיו ובלאו הכי לא סגי וכן כת' פי"ג זה לשונו יצא עובדי כוכבי' וישראל מעמנו למקו' אחד ובא עובדי כוכבי' והשיח לפי תומו ואמר איש שיצא עמי מכאן מת משיאין את אשתו ואף על פי שלא היה העובדי כוכבים יודע אותו האיש והוא שאמר קברתיו ע"כ: אלמא דאין להתיר בעדות עובדי כוכבים המשיח עד דאמ' קברתיו: וכן פי' בדבריו הרשב"א ז"ל בחדושי יבמו' ואף הריט"א ז"ל כך פי' בדבריו ז"ל: ואע"ג דהר' בעל המגי' ז"ל כתב ליישב את דבריו דמאי דבעי הר"מ ז"ל קברתיו במת סת' כדבעי' גבי מת במלחמה היינו כשאינו מזכירו בשמו כהכא שאמר העובדי כוכבים ישראל שיצא עמנו מת ולא זכר שמו אבל אם זכרו בשמו לא בעי' קברתיו כמו שכתב בשמו נמי הר"ן ז"ל ורבי' ישעיה מטראנ"י ז"ל ורבי' יצחק בר ששת ז"ל וכמו שכת' הרמב"ם ז"ל עצמו בתשובה וכפי מה שכתבתי בתשובת קי"ב וקי"ג וקי"ד דאם הזכירו המשיח לפי תומו בשמו או שהכירו אף הרמב"ם ז"ל לא בעי קברתיו: איכא למימר דשאני עובדא דילן דקאמר דמת בצמא ובמת בצמא לית דינא ולית דיינא דבעי קברתיו לדעתו ז"ל דהא גבי מת במלחמה כתב בהדיא צריך העובדי כוכבים לומר קברתיו: וידוע הוא דרעבון גרוע ממלחמה וכדאיתא בגמ' בהדיא וכמו שכתב הרב ז"ל עצמו גבי אשה שם פי"ג ז"ל היתה שנת רעבון ואמרה מת בעלי אינה נאמנת עד דאמרה קברתיו כ"ש הכא דאמר מת בצמא בפירוש וצמא היינו רעבון הילך גבי מת בצמא דגרע ממלחמה אם לא אמר העד קברתיו אינו נאמן וכ"ש דהאי עדות מזוייפת מתוכה היא דכיון שאמר כי מתו כל האנשים המבקשים את המים מי הגיד לאנשי הספינ' או לזולתן שמתו על כרחין דלא ידעו שמתו אלא מכיון שלא חזרו לספינה או שהלכו אנשים אחרים מהספינה או זולתן לבקש אותם ומצאום מתים:

ואם מטעם שלא חזרו ידוע הוא שאין זו ראיה על מיתתן דאיפשר שהלכו למקומות אחרים כולם או מקצתן וזה פשוט אין צריך להאריך בו: ואם שהלכו ומצאום מתים מי יודע אם מצאום בתוך ג' ימים למיתתן או לאחר שלשה ימים דאמרינן בגמרא בהדיא דאין מעידין עליו מפני שהצור' משתנית ואותו שחשבו שהוא פלו' אינו אלא אדם אחר שנשתנית צורתו לצורת אותו פלו' וכמו שכתב הריב"ש ז"ל בתשובה ז"ל ואין מעידין עליו עד שנודע בודאי שזה שנמצא לא עברו עליו ג' ימים משעה שמת ועד שראוהו

העדים כמו שנסתפק הרשב"א ז"ל והניח הדבר בספק ואמר וצריכא תלמוד ע"כ: עוד כתב שם דכיון דאשתהי אין מעידין עליו כלל שהרי נשתנית צורתו דאשתהי שעה אחת במים כשלשה ימים ביבשה דמי דאין מעידין עליו ובכל הני דקתני בהו בברייתא אין מעידין אין כאן עדות כלל ואם נשאת תצא: עוד כתב שם ואם יש ספק אי אשתהי או לא אם נשאת תצא כדעת הרשב"א ז"ל כנסתפק לאחר שלשה ימים ע"כ: והא הכא לא ידעינן מתוך דברי העובדי כוכבים אפי' אם היה אומר אמת אם מצאום תוך שלשה ימים או אחר שלשה ימים או אם היה הגוף שלם ולא אכלו אותו חיות רעות שמעודין עליו אפי' אחר שלשה ימים לר"ת והרמנ"ע ז"ל או לא: וכ"ש שכבר דחו האחרונים ז"ל את דבריהם: וכמה דבר רחוק הוא שכל הז' אנשים שירדו עמו והוא מתו כולם במקו' אחד ובזמן אחד: וכמה ענפי' מסתעפי' מדברי' אלו העלמנו העין מהם ליראת האריכות: גם העדות האחרת של מוסי' אסכנדרי מהבל תמעט כי זה מוס"י האיש ששלח הכתב אמר דברים אלו אז לפני ב"ד קרוב לשתי שנים מזמנה של זאת ולא ראו בה שום ממש לפי שאז כשבא הכתב לדויד"אר סלימ"אן יצא קול זה ובשעת יציאת הקול חקרו עליו ומצאו שלא כתבו לו בכתב אלא על יהודי אחר ששמו אליה גם כ"ר יעקב קורסו השולחני של הדויראר עצמו אמר אז כי הוא עמד על הכת' ולא נזכר שם יצחק אל פנדרי כלל ונתאמת אז לב"ד שלא היה מדבר זה לא אות ולא מופת מלבד שכל הבאים משם מאז ועד עתה היו מזכירין אותו עם החיי': וכמה צוחו ככורכיא על עדויות אלו ושיחיא דחליצה חליצה נקטיה להההוא גברא דחליץ לה ולא נתן לבו לראות עיקר העדויות אם הוא אמת או שקר ולא נטה אזן לשמוע מה הדין נותן אף לפי דבריה' והוא לא ידע ונעלם: וכ"ש דלו הונח שהיה כתו' בכת' שנשתלח לדוידאר יצחק אל פנדרי הנה עדות זו גם היא מפי כתבו של עובדי כוכבים וכל הטענות שאמרנו בעדות יונה נמצאים בה: אף כי עדות זו פחותה וגרוע מעדותו של יונה דהכא לא אמר העד שהיה העובדי כוכבים משיח לפי תומו או לא ואי אפשר לעמוד על דבר זה דהא העד אמר שאינו יודע מי הוא היהודי שאמר לו דבר זה משם הדוידאר כמו שכתוב למעלה בדבריו: כללא דמילתא כי בהמצא טענה אחת החלושה מכל טענות האלו היה ראוי לחוש לאיסור תורה וערוה החמורה: כ"ש בהמצא כולן נכוחות למבין גלויות לעינים: ולעתיקי משדי' כשמש בחצי השמי': ובסיעתא דשמיא כבר זרח לנו מאור האמת ונתברר על פי שני עדים כשרי' שיצחק אל פנדרי הנזכ' עודנו חי: והחכ' שחלץ לה וירקה בפניו: באו עדי' אלו והקהו את שניו: ומה שטהר חזר וטמא בברי לא בשמא: ובטל מרי שיחו: אמן בכל כחו: בעל כרחו: ופסל את חליצתו: ובא הנחתו' והעיד על עסתו: ואחר כל זה בא יצחק אל פנדרי הנזכר בעצמו

וגירש את האש' הזאת בגט כשר וחזר למקומו ושלו' כנפש: משה בירכה יצחק ז"ל ה"ה ן' אל אשקר נר"ו: מח שאלה ראובן גירש את אשתו בגט ומת בלא בנים והניח את אחד במדינת הם וכשבאה אשתו לינשא קרא ערער על הגט שהיו עידיו קרובים זה לזה מפני שחתמו בו איש אחד ובן גיסו מאחות אשתו.

יורנו המורה אם הגט הזה כשר ויכולה להנשא או לא: תשובה איברא דאין מן התימה לאחוז דברי הגאון ז"ל אשר הביא הריא"ף ז"ל בפרק זה בורר להלכה ולסמוך עליו ז"ל בכיוצא בזה דהוא פסק כר' יוסי דברית' דאמו גיסו לבדו וכדרב דאמ' הלכ' כר' יוסי ומוכח הת' מההי' מתנתא דהוו חתימי עלה תרי גיסי דהאי ר'יוסי דבריית' הוא וכן פסקו הפוסקי' ז"ל ואליבא דהאי גאון ז"ל קא מכשר ר' יוסי ואפי' בבן אחות אשתו כלומ' דבנו מאחות אשתו של זה כשר הוא לו להעיד עליו וכ"ש להעיד שניה' לעלמ': ואע"ג שדח' הר"יאף ז"ל את דבריו בשתי ידי' והקיף אותו בחבלו' תשובו' ומפרש הו' ז"ל דהא דקאמ' ר' יוסי גיסו לבדו היינו בבן גיסו וחתן גיסו שיש לו מאשה אחרת כבר הכריעו ר"ת והר"י והרשב"א והרא"ש והרבה מן האחרונים זצ"ל כדברי הגאון זכרונו לברכה דלעולם במאחות אשתו מיירי ואף גם הוא ז"ל נראה מכלל דבריו בתשובת שאלה שחזר בו וכת' דבניה' וחתניה' אינו אלא מאש' הקרוב' הנזכרת ובבן אחות אשתו ובעל בת אחות אשתו מיירי ואע"ג דלענין הדין לא הודו לו מן המפרשי' ז"ל והרא"ש ז"ל אלא בחתן גיסו אבל בבן גיסו מאחות אשתו מפרשי' כרש"י ז"ל דפסול הוא לו ולא משו' קורבה דבן גיסו אלא משום דאיהו לדידיה בעל אחות אמו דקתני מתני' דהוי קרוב ובהא לא פליג ר' יוסי וכדמפרש התם רש"י ז"ל מ"מ הנה עמדו דברי הגאון ז"ל בלא שום קושיא כלל כמו שהוכיחו הם ז"ל וכמו שכתו' בספריהם ופסקי הרא"ש ז"ל ובשאלותו: ולדבריו ז"ל ר' יוסי פליג אמתני' בתרתי חדא דקתני מתני' בגיסו בן וחתן ופליג נמי אבעל אחות אמו דקתני מתנ' דהוי קרוב דאי איתא דר' יוסי מוד' בבן גיסו מאחו' אשתו ומשוי חילוק בגיסו בן בנים וחתנים מאחו' אשתו לבני' ולחתני' מאשה אחרת דבזמן שהן באין מאחו' אשתו יש לו בני' וחתני' ומאשה אחר' אין לו מאי איכ' בין ת"ק דמתני' לר' יוסי:

לת"ק נמי אלו בני' וחתני' דגיסו מאשה אחרת כשרין לו: אשתכח השת' דלא פליגי ומדפסקינן בגמ' הלכה כר' יוסי הלכה מכלל דפליגי דס"ל לר' יוסי גיסו לבדו אפי' במאחות אשתו דר' יוסי סתמא קאמ' גיסו לבדו ולא בנו ולא חתנו לא מאחות אשתו ולא מאחרת וכדאמרי' גבי חורגו לבדו דאתא למעוטי בן וחתן: וכתב דבהא קא מפלגי דאלו לת"ק דמתני' אפי' מאש' אחר' יש לגיסו בני' וחתני' ולר' יוסי אין לו אלא מאחות אשתו בלבד: זה לא יעלה על הדעת דת"ק דמתני' יפסול בן גיסו מאשה אחר' וכמו שתמצא

במקצת נוסחי שהקש' רש"י ז"ל וכמו שכתבו המפרשי' ז"ל להעמיד דברי הגאון ז"ל: ואיכ' נמי לפרושי הא מילת' אליבא דגאון באורחא אחרינ' ובמה שכתבנו די: והעקר כי הוא ז"ל מכשר בבן גיסו בפי': גם יש בעקר סוגי' זו פירושי' שוני' לקצת המפרשי' ז"ל נלאיתי לכותב': ושיט' זו ז"ל הגאון ז"ל תפס הרב בעל מגיד משנה ז"ל להלכ': וכת' ז"ל נ"ל דלא אמרי' אף אני לא אעיד לו אלא בקורבה דאוריית' כדאמרי' אח אבא לא יעיד לו הו' ובנו וחתנו אף אני לא אעיד לו אני ובני וחתני שזה פסול לזה וזה פסול לזה אבל בקורבה דרבנן כגון בן גיסו לבעל אחות אמו פסול משו' בעל כאשתו אבל הוא כשר לבן אחות אשתו: ע"כ: ועוד כת' ז"ל וכן לא יעיד לבעל אחות אמו דכיון דפסול לאחות אמו דאחיות ראשון בראשון היא מדבריה' פסול לבעל משו' דבעל כאשתו אבל הבעל לא יהא פסול לבן אחות אשתו משום בעל כאשתו שהרי פיסול אחות מדבריהם גזירה משום פיסול אחי' ואנן ניקו' ונגזור גזרה לגזרה: הילכך הבעל יעיד לבן אחו' אשתו כדברי הגאון ז"ל דמעיד לבן בעל אחות אשתו מאשתו עכ"ד: והנר' מדבריו ז"ל דלדידיה לא מכשר גאון ז"ל אלא הוא לבן גיסו אבל בן גיסו לו פסול:

וכן מטין דברי הגאון ז"ל אלא שאין נרא' כן מהמפרשים ז"ל בדברי הגאון ז"ל אלא שכשרין להעיד זה לזה וזה לזה ואין הדברי' מוכרחי' הילכך אפי' לדברי הרב בעל מגיד משנה ז"ל כיון שיכול אחד מהם להעיד לחברו כ"ש שיכול להעיד עמו לעלמא דמאי חזית דתסמוך אאיסורא סמוך אהיתירא דאפי' בתרי קרובי דפסולין אהדדי כתבו הגאונים ז"ל דמותרין להעיד לעלמא וכדבעי' למימר לקמן: ובמה שכתב בענין קורבה דאורייתא או דרבנן עם היות שכך דעת קצת גאונים זכרונם לברכה וכן כתב הרמב"ם זכרונו לברכה ומן האחרונים זכרונם לברכה מיהו דוקא לענין מנין המצות כתב הרמב"ם זכרונו לברכה כך אבל לענין הדין הכל שוה וכמו שכתב הרב בעל המגיד באישות פרק ראשון גבי קדושי כסף וכן תמצא בפי' האזהרו' שחבר הרב ר' דוראן ז"ל: וכבר חלקו עליהם הרמב"ן והרש"בא והרבה מן האחרונים ז"ל בחשבם כי מה שכתב הרמב"ם ז"ל דכל דבר הבא בי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן דהיינו מדברי סופרי' כי זה הוא לכל דבר וכבר כתבנו דלא אמר זה אלא לענין מנין המצו' אבל לענין הדין דינן כשל תורה ממש: ואם באנו להאריך בזה ירבו עלינו הדברים ואנן לא עסקי' אלא במלתיה דר' יוסי דקאמ' גיסו לבדו ותו לא תו חזינא לישנא דגאון אחר ז"ל שכת' כך בהלכותיו וזה לשונו מועתק מלשון ערב אם היו שתי נשים זו לזו ראשון בראשון כלומ' שתי אחיו' והיו הבעלים גיסים כמו שכל אחד מהם פסול להעיד לאשתו ולקרוביה פסול ג"כ כל אחד מהם להעיד לחברו וזהו בהם בלבד אבל שאר קרוביהם ר"ל בנו ואחיו ושאר קרוביו כל אחד מהן

כשר להעיד לקרובי גיסו ואינן פסולין אלא זה לזה בלבד כדאמרינן וגיסו לבדו בלא שאר קרובים עכ"ד: ומטין לדברי הגאון ז"ל דקא מכשר בבנו מאחות אשתו דמיירי בה: והביא ראיות מדרבי יוסי דפליג אמתניתין דקתני הוא ובנו וחתנו והארי' בדבריו ז"ל:

ושוב מצאתי תשובת שאלה לאחד מגדולי האחרונים ז"ל מועתקת מלשון ערב וז"ל ורבי יוסי אומר גיסו לבדו וה"ה לחורגו: דע כי זה המאמר בנוי על אמרם בראשונה רבי יוסי אומר זו משנת רבי עקיבא כלומר דלא סבירא לן כותיה: אבל משנה ראשונה דודו ובן דודו וכל הראוי ליורשיו וכו' והראוי אצלם ז"ל הוא האפשרי שאפשר שיהיה ואפשר שלא יהיה והמוחזק הוא המחוייב אשר אין מנוס ממנו וממאמר וכל הראוי לו לירושה וכו' יראה שאינו סובר סברת רבי יהודה בבני אחיות כל עיקר לפי שאינן בני ירושה כמו שידעת שבני אחיות נוחלין ואין מנחילין וכיון שאינו מנחיל לאמו אין קורבה בינו ובין בעל אחות אמו וזה היה מאמר גיסו לבדו פי' שתי אחיות נשואות לשני אנשים כל אחת מהן ראויה היא לבעל אחותה לירושה עכ"ד ז"ל והן הן הדברים: ואף אם ידחוק אדם לפרש דבריו בענין אחר על כרחין דלדידיה לא ימלט שיהיה אחד מהן כשר לחברו: ויש מן המפרשים ז"ל שכתבו דרבי יוסי מודה בבעל אחות אמו שפסוללי אבל אני שאני בן גיסו איני פסול לו ורבי יוסי לית ליה הך כללא דכל מה שפסול להעיד לחברו גם חברו פסול לו ע"כ דבריהם וכן מטין דברי הרמ"בם ז"ל שכתב פי"ג מהלכות עדות זה לשונו כל שתי נשים שהן זו עם זו שני בשני בעליהן מעידין זה לזה ואם היו ראשון בראשון כגון שלקח זה אשה וזה בתה אין מעידין זה לזה: וכן בעלי אחיות פסולין זה לזה והרי הן כראשון בראשון וכן לא יעיד לבן אחות אשתו ולא לבעל בת אחות אשתו ע"כ: משמע דאינו פוסל אלא הוא לבן גיסו לבד אבל בן גיסו לו ואפילו מאחות אשתו לא פסול דאם היתה כונתו לפסול אותן זה לזה הוה ליה למימר וכן לא יעיד לבן אחות אשתו ולא לבעל בת אחות אשתו ולא בן אחות אשתו ולא בעל בת אחות אשתו לו וכיוצא בזה מילתא דמשמע מינה דפסולין זה לזה כי כן דרכו לומר פסולין זה לזה ואין מעידין זה לזה וכו': כ"ש במילתא דתליא בפלוגתא דרבוותא: הילכך מדלא פסיל אלא הוא לבן אחות אשתו בלבד משמע דקא מכשר בבן אחותו אשתו לו כדעת המפרשים ז"ל שכתבנו: ואישתכח לפום האי פירושא דרבי יוסי דברייתא קא מודה ברישא דמתני' דקתני דבעל אחות אמו קרוב לו ולא יעיד עליו ופליג אסיפא דקתני בגיסו בנים וחתנים כלומ' דהם נמי קרובים לו ולא יעידו עליו וקאמר וגיסו לבדו כלומר בלא בנים וחתנים: וכן נראה נמי דעת רב שרירא גאון ז"ל שכתב בתשובת שאלה זה לשונו ואלו הן הקרובים מן התורה אחיו ואחי אביו ואחי אמו ובעל אחותו ובעל אחות אמו וחמיו וכו' ובסוף דבריו כתב וכל

מי שאשתו קרובה לו בעלה כמותה ופסול לו אבל גיסו כגון שני רחוקים שנשאו שתי אחיות אף על פי שחשוב עם פסולי תורה במשנהו ותירגו שהוא בן אשתו אין פסולין לו אלא לבדם ובניהם וחתניהם כשרי' שכך שנו חכמים חורגו לבדו רבי יוסי אומר גיסו ומסקנא ותרצתא דברייתא רבי יוסי אומר גיסו לבדו והוא הדין לחורגו שאין פסול אלא לבדו והלכה כר' יוסי דברייתא ולא כרבי וסי דמתני' דאמר רביהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי דברייתא וכדקאמר ליה אביי לרב יוסף דפסולין הן לבדן ע"כ דבריו: הלא תראה דאחר שכתב שבעל אחות אמו הוא קרוב מן התורה כלומר קרוב לבן אחות אשתו ולא יעיד לו כתב שבנו וחתנו מאחות אשתו דמיירי בה כשרין לו והדברים מוכרחים שם בתשובתו ז"ל: ובלאו האי פירושא דפרישנא נמצאו דבריו ז"ל סותרין זה את זה: לאשר מחזה שדי יחזה: הילכך נקיטינן דהאחד מהן יכול להעיד לחברו וכ"ש שיכול להעיד עמו לעלמא כדברירנא לעיל ומוצא אני לה ג"כ היתר מדברי הגאונים ז"ל שכתבו דבעלי קרובות פסולין להעיד הני מילי זה לזה אבל כשרין להעיד לעלמא דלאו קורבה גמורה היא מה שאין כן באחין ובשאר קרובים: ע"כ: וכן כתב בשמם הר"ר יהונתן ז"ל בפי' ההלכות בפרק זה בורר בפי' המשנה בלא שום חולק:

וכן נמי כתב בשמם הריט"א ז"ל: ועוד כתב בשמם הרש"בא ז"ל דבעלי אחיות אף על גב דפסולין להעיד זה לזה מותרין להעיד לעלמא ואם יאמר אומר דבן גיסו לעולם אסור לבעל אחו' אמו וחמיר מתרי גיסי: לאו מילתא היא דאטו כלום איכא פיסולא בתרווייהו אלא משום קורבת אישות ואי תרי גיסי דאינון כראשון בראשון כשרין להעיד לעלמא כל שכן הוא ובן גיסו דאינון כשני בראשון הלא תראה דכלהו רבוותא פסקו כרבי יוסי דברייתא ולעולם לית מאן דמכשר בתרי גיסי אהדדי ובגיסו ובן גיסו כמה מתירין ודברים אלו דברים פשוטים הם והדבור אצלי בהם מכת האריכות במפורסמות: מיהו צריך עיון לדבריהם ז"ל ההיא דההיא מתנתא דהוו חתמי עלה תרי גיסי דפרק זה בורר דמוכח התם דתרי גיסי פסולין אפילו לעלמא: ואין בידינו כח להכריע דבריהם ז"ל אשר הם דברי קבלה והלכה למשה מסיני וכמו שכתב רב שרירא גאון ז"ל בתשובתו הרמתה וחכמת הגאונים ז"ל ופלפוליהן הוא הדבר אשר צוה יי' אל משה: ואף על פי שאומרין הכי הוא ואין מביאין ראיה באי זה מקום הוא אין לחוש על דבר קטן או גדול וכל החולק על שום דבר מדבריהם כאלו חולק על יי' ועל תורתו ע"כ: וכבר ידעת מה שכתב ג"כ עליהם הראב"ד ז"ל שכל הטועה בדברי גאון כטועה בדבר משנה ואין אדם בזמננו רשאי לחלוק על דברי גאון ע"כ וכ"ש שאין דברינו אנחנו אלא בגיסו ובן גיסו דקא מכשר בהו רבי יוסי ואין למדין לרחוק מן הקרוב כמו שכתב הרי"אף ז"ל בתשובת שאלה כללא דמילתא דזה

הגט של זאת האשה גט כשר הוא ויכולה היא לינשא: ויודע אני שיש מן האחרונים ז"ל שדבריהם מראיהם הפך מה שכתבנו וכי רבי יוסי דברייתא לא אתא אלא לאפוקי חתן גיסו בלבד אבל בבן גיסו קא מודה לת"ק: ומכלל דבריהם דכיון דאסורין להעיד זה לזה אסורין להעיד לעלמא ואני ללמד זכות באתי: ולהקל על עגונה נקראתי:

ולענין מעשה אם יש מי שמתירין אותה לינשא אמנה עמהם להתיר ואכנס בעובי הקורא ולא בשובא מכשורא: כן נראה לי שורת הדין: והאל י"ת יצילנו מעונש הדין: נאם נאמן אהבתך משה בכה"רר יצחק ן' אל אשק"ר נ"ר: סט שאלה יפרש לי אבא מורי ורבי דברי הרמב"ם ז"ל שכתב בחבורו בפסחי' פ"א זה לשונו אבל עירוב חמץ כגון כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וכו' אם אכלן בפסח לוקה בד"א בשאכל כזית חמץ בתוך התערובת בכדי אכילת פרס הוא שלוקה מן התורה אבל אם אין בתערובת כזית בכדי אכילת פרס אינו לוקה ע"כ גם יבאר לי מורי אבי נ"ר מה כונת הראכ"ר ז"ל בהשגתו על הרמב"ם ז"ל שם זה לשונו: א"א הרב ז"ל פסק באלו בהלכות כרבנן משום דאין בהן כזית בכדי אכילת פרס ע"כ: תשובה דע לך שדעת הרמב"ם ז"ל ודעת ההלכות בזה אחת היא וביאור דבריו ז"ל הכותח אע"ג דאית בעירובו כזית בכדי אכילת פרס אין בדרך אכילתו כזית בכדי אכילת פרס שאינו עשוי אלא לטבל בו: וכדאיתא בגמרא בהדיא דאמרינן התם הנח לכותח אי בעיניה קא אכיל ליה בטלה דעת אצל כל אדם וכי משטר קא שטר ליה ואכיל כלומר מטבל בו לית ביה כזית בכדי אכילת פרס: וכן החומץ האדומי נמי ישהה דאינו עשוי לשתותו: וכן שכר המדי ואע"ג דשתי ליה בעיניה אי אפשר שלא ישהה ויפסיק בין כל כוס וכוס כדמפרש רש"י ז"ל התם: הילכך בכדי אכילת פרס לא אכיל או שתי מהני כזי' חמץ בתוך תערובת ואנן תרתי בעי' בעינן שיאכל כזית חמץ שבתוך תערוב' אכילת פרס דהיינו בשאכל כל הפרס ובעינן נמי שיאכל אותו בכדי אכילת פרס דאז הוי כאלו אכלו בבת אחת דקיימ' לן דכל שיעור אכילת איסור מצטרפת אכילת השיעור בכדי אכילה זאת כגון שאכל מעט חלב וחזר ואכל מזה עד שהשלים כזית אם אין שהות מתחלת אכילתו ועד סופה יות' משהיית אכילת פרס דהיינו חצי פת בינונית שהוא שיעור סעודה אחת מצטרף והוי כאלו אכלו בבת אחת:

ומטעם זה בעינן כזית בכדי אכילת פרס כדי שיצטרף האיסו' בכדי אכילת פרס דביות' מזה אינו מצטרף ואפילו אכלו בעין מעט מעט כמו שזכרנו ולפי' כתב הרמב"ם ז"ל בד"א בשאכל הני תערובת לוקה בשאכלן בענין שיאכל מהם כזית חמץ בתוך התערובת בכדי אכילת פרס דהיינו שיאכל הכותח וכיוצא בו בעיניה כדרך שאר אוכלין דבהא אפילו רבנן מודו כדמפרש בהלכות וכדבעינן למכתב אבל אם אין בתערובת כזית בכדי

אכילת פרס אפילו אם אכלן כדרך שאר אוכלין אינו לוקה דהא בשיעור אכילת פרס אין שם כזית חמץ ואפילו אכל ממנו יותר מפרס אינו לוקה דאין אוכלין מצטרפין משיעור אכילת פרס כדאמרן: וזה דעת הרי"אף ז"ל בהלכות פרק אלו עוברין שכתב שם זה לשונו דעל חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו מילקא לא לקי הני מילי היכא דליכא כזית בכדי אכילת פרס כגון כותח הבבלי וכיוצא בו אבל היכא דאיכא כזית בכדי אכילת פרס אפילו לרבנן חייב ע"כ: ומה שכתב דכותח לית ביה כזית בכדי אכילת פרס מיירי בדרך אכילתו על ידי טיבול וכדאיתא בגמרא ותרווייהו כהדדי נינהו ופסקו כרבנן: ולפי מה שפירשנו אין מקום להשגת הראב"ד ז"ל שהשיג דלדעת הריא"ף ז"ל כותח אין בו כזית בכדי אכילת פרס ומדברי הרמב"ם ז"ל נראה בהפך דהרי"ף ז"ל מיירי בדרך אכילתו והרמב"ם ז"ל מיירי בדרך עירובו: וסברא זאת נכונה ומכרחת בדברי הרמב"ם ז"ל דאין סברא לומר דהר"יאף והרמב"ם ז"ל שוין בעיקר הדין וחולקין במציאות זה אומר כותח יש בו כזית בכדי אכילת פרס וזה אומר אין בו כמו שעלה על דעת הראב"ד ז"ל:

ואי קשיא לך בדברי הרמב"ם ז"ל דהיכי קאמר דמאן דאכיל כותח בעיניה לקי דעל כרחין לא משתכח דאכיל מיניה כזית בכדי אכילת פרס אלא אי אכל ליה בעיניה והא אמרינן בגמרא בהדיא דאי אכיל ליה בעיניה בטלה דעתו אצל כל אדם ולאו אכילה היא לחיובי עלה ע"כ איכא למימר דהרמב"ם ז"ל מפרש הכי דלא אמרו בגמ' בטלה דעת אצל כל אדם אלא לומר דלא איירי רבנן במאן דאכיל ליה בעיניה דבטלה דעתו וכו' אבל מכל מקום אי אתרמי דאכיל ליה הכי מודו רבנן דחייב כיון דאחשביה וכן פירשו הא מילתא בתוספו' פ"ג מינין והכי מתפרשא לדעת הרמב"ם ז"ל ודלא כרש"י ז"ל מוכתר בנימוס במשנה ובגמ' איבע"א קרא איבע"א סברא: כמהר"ר אליהו קפרא"לי נר"ו: ע שאלת ממני להודיעך דעתי בענין הצדקות שגדרו קהלות הקדש של רומני"אה וקגדיא"ה וריטמ"ו לאותה אשה שהיתה שבויה ברודו"ס והמעות של קהל רומניאה שלחו אותם לעיר שלכם לקאנדיה והופקרו ביד החכם כמהר"ר עמנואל נ"ע ושל ריטימו שלחו אותן גם כן ליד הגבאין של קאנג"דיה והנדבה של קאנ''דיה עצמה לא נגבית מעולם ולא באה ליד הגבאים כלל ובין כך ובין כך נלכדה רודוס ויצאה האשה חנם אין כסף לא לאדון זה ולא לאדון אחר ואחר כך מתה האשה ובאה בתה היורשת אותה לתבוע הצדקות האלו שנדרו לאמה אם זכתה בהן או לאו גם כמהר"ר עמנואל נפטר לבית עולמו ושאלו לבניו מעות של הצדקה הנזכרת של רומני"א שהופקדה ביד אביהם ואמרו שאביהם נ"ע לא צוה אותם ולא ידעו מה היה ממנה: אי נמי שמא החזיר המעות בחייו לבעלים או שמא נגנבו או נאבדו אסחייבין לפרוע כיון שיש כתב יד אביהם שהופקדו אותן מעות בידו

או אם יכולין לטעון אותן טענות שטענו או זולתן: תשובה אף על שי שכ"ת כתב כל צדדי הצדדין וכל הענפים המסתעפים מענין זה מ"מ כדי לתת את שאלתך ולעשות את בקשתך אכתוב לכ"ת בקנצי מלין כי אין הזמן מספיק:

ותחלת כל דבר אומר כי הצדקה שנדרו קהל קאנד"יה הקדוש לעולם לא זכתה בה השבויה מכיון שלא באה ליד הגבאין ולפיכך לא זכו בה יורשיה אחריה: ואפילו שעדיין לא נפדית השבויה יכולין בני העיר לשנותה לכל דבר שירצו וכ"ש היכא שנפדית כנזכר וזה דבר פשוט ומוסכם וכ"ש לפי דעת ר"ת ז"ל שכתב פ"ק דב"ב: דאפי' נכנסה ביד מגבאי יכולין בני העיר לשנותה אפילו לדבר הרשות וכבר כתבת בזה מה שיש בו די ולא יחלוק על זה אלא חסר דעת או מקנטר: ואמנם הצדקה של ריטימ"ו צריך לראות אם אנשי המקום רוצים לזכות בה הבת היורשת או אם הם נוהגין לעשות נדבותיהן לדעת אנשי קאני''יה אשר היא העיר הגדולה ורוצים אנשי קאנדי"ה לזכותה בזה אין צריך לדבר ובטלו כל הטענות כי מי יעכב על ידם: אבל אם רוצים לשנותה ושלא ליתנה ליורשת נ"ל שיכולין לשנותה גם היה לכל דבר שירצו כיון שפדו אותה מן השמי': וכדאיתא בירושלמי דשקלי' סוף פר' מצטרפין גבי מותר שבויים לשבויים דאמרינן התם ואין ממחין ביד הפרנסין בכך: וכתב שם הרמב"ם ז"ל זה לשונו וממה שצרי' שתדע כי גבאי צדקה כשרואי' מדרך תיקון ובתנאי שיהיה זה תיקון אנשי העיר שצריכין לשנות אלו המותרות ויעשו מהם רצונם כגון שיוציאו מותר שבוי' לעניים או מותר עניים לשבויים והדומה לזה שהרשות בידם והבחירה: וכן נר' מתלמוד שלנו: ובירושלמי אמרו ג"כ בזה המקום אין ממחין ביד הפרנסים וכל הדברים האלו היו נוהגין כסדר הזה כשאין שם צורך הכרחי ולא הסכימו הזקני' ואנשי המדינ' אל ההפך אבל אם הסכימו עושי' כפי הסכמתן ע"כ: וכן נמי כת' אח' מן האחרוני' ז"ל בחדושיו בשם הר"ר יונה ז"ל שכתב על דברי הרב ן' מגאש ז"ל דמאי דאמרינן בשקלים דמותר עניים לעניים וכו' היינו בשלא הוצרכו לשנות קאמר:

אבל אם ראו צורך השעה שאין להם ממקום אחר ודאי משנין וכמו ששנינו בירושלמי עלה דההיא מתני' דשקלי' ואין ממחין ביד הפרנסים כלומר שאם יראה לפרנסים צורך שעה יכולין לשנות מותר עניים לשבויים וכן נראה לי דאף לדעת הרב ן' מגאש ז"ל יכולין לשנות מעני לעני כדקתני הכא ורשאין לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה והיינו שינוי מעני לעני שהרי אמרו תמחוי לעניי עולם: קופה לעניי העיר: והתם קתני מותר עני לאותו עני שאין רשאין לשנותו לעני אחר: אלא לאו ש"מ דלא איתמר התם אלא לכתחלה כשאין שם צורך שעה כדברי הר"ר יונה ז"ל: ועוד איפשר דהתם גבאי צדקה

מדעתם אין להם לשנו' אבל הכא מדעת טובי העיר קאמרי ע"כ: וכן נמי כתב הר"ן ז"ל פ"ק דב"ב זה לשונו ושמעי' מינה דכי קתני לכל מה שירצו כללא קאמר ואפי' לדבר שאינו צורך עניים וכו' עד וכי תנן בשקלים מותר עניים לעניים הני מילי בשלא הסכימו בני העיר לשנותה או פרנסי' ממונים על הצבור אבל אם הסכימו לשנות משנין ואין ממחין בידן וכדגרסי' בירושלמי עלה דההיא דשקלי' ואין ממחין ביד הפרנסין ע"כ: וכמו שכתוב בהגהות המרדכי פ' שני דכתובות יעויין שם: וידוע הוא דכל כסף הפדיון לגבי האי שבויה דילן כמותר שבויי' הוא דכיון שנפדית הוה ליה כוליה מותר: וכמו שכתב הרא"ש ז"ל בפירוש ובבירור בההיא תשובה שכתב כ"ת משמו דאם מת השבוי או נשתמד קודם שנפדה לא זכה באותה נדבה שנעשית לו כי לא ניתנה הצדקה אלא ע"מ שיפדה השבוי בה ולפיכך יעשו הפרנסי' בה כל מה שיראה להם שהוא טוב להעשות וכו' כמו שכתוב שם: ואפי' לדעת הרשב"א ז"ל שכתב דאם מת השבוי יתנו המעות שגבו לפדיונו ליורשין שכבר זכו בהן הגבאין וכי היכי דמותריהן ליורשין הכי נמי אע"ג דלא נפדה ינתנו ליורשין וכו' איכא למימר דהיינו בשלא הוצרכו בני העיר לשנותה אבל אם רצו לשנותה יכולין לשנותה לכל דבר שירצו מצורכי צבור כדאמרן:

תדע דקא מייתי התם הרשב"א ז"ל ראיה לדבריו אלו מתותריהן דקתני בשקלי' דנותנין אותו ליורשין והא קא אמרינן לעיל דלכולי עלמא אם רצו לשנותו משנין ואין נראה לי בזה שום ספק כלל: גם הנדב' של רומני"אה דינה כך שאם הסכימו אנשי רומני"אה עצמ' ליתן אותה ליורשת נותנין ואם רצו לשנות משנין כדכתיבנ' אבל מה שכתבת זה לשונך אבל הכא שהסכימה קהלתינו שזכו באותן צדקות של ריטי"מו ורומני"אה אפילו הרא"ש ז"ל מודה דזכו וכו' ע"כ: איני יודע מה ענין קאנד"יה אצל רומני"אה ומה תועיל הסכמתכם אתם בקאנד"יה לגבי רומני"אה ובשלמא ריטי"מו אפשר דמצית למימר שהן נודרין על דעתכ' כי אתם ראש הממשלה וחייליה אבל רומני"אה אין הסכמת קהלתכם בנדבתם מעלה ולא מורדת: ולמה לא שת לבו כ"ת למה שכתבו אצבעותיך בתשובתך הראשונה ז"ל מיהו לגבי הנדבה של רומני"אה הנז' אומ' אני דאין להם כח כלל לשנותה כיון דמשל קהלות הרחוקות ממנו מאד היתה ולא השליטונו עליה ולא באה בקהלתונו בעצם ובראשונה כי אם על ידי גלגול ע"כ דבריך: ואם אין לקהלתכם כח לשנות איך יהיה להם כח לזכות שלא ברושות אין אלו אלא דברי תימה: עא ולענין המעות של הנדבה הזאת שהיו מופקדים תחת יד כמה"ר עמנואל נ"ע: הטענה שכתב כ"ת שטענו בניו שהיה אביהם חבר עיר ונעשית על דעתו ולפי' כל מה שעשה בה עשוי זה שבוש גמור דלו הונח שהיה אביהם חבר עירו ועושין כל נדבותיהם על דעתו מה לו אצל רומני"אה: וכ"ש שלא

באה נדבתם לקאנד'יה אלא ע"י גלגול או לפי שהיא קרובה מריד"וס וכיוצא בזה לפי' שלחו המעות לשם: אלא דמ"מ רואה אני לפטור אותם מצד הטענות האחרות דטענינן ליורשים מאי דהוה אבוהון מצי למיטען ואלו הוה אבוהון קיים הוה מצי למטען נאבדו או נגנבו:

אי נמי נאנסו לפי דעת הרי"אף ז"ל בהלכות פ' המקבל וגם לפי דעת הרמב"ן ז"ל והנמשכי' אחריהם דטענינן ליתומים נאנסו ולא אמרינן דנאנסו קלא אית להו כמו שיש מן המפרשים ז"ל שכתב: ומה שכתב כ"ת דמה"ר עמנואל היה אז קונדישט"אבלו ושומר שכר היה בא בשכרו לשרת הקהל לענין שאין יכולין בניו לטעון טענת גנבה ואבדה: ודאי דלאו מילתא היא דאם הוא נוטל שכר אינו נוטלו אלא כדי לפקח בצורכי צבור כשאר פרנסי הקהלות לא כדי להיות שומר שכר שלהם: והגע עצמך שיתן אחד מקהלכם ביד הקונדישט"אבלו פקדון ונגנב או נאבד מי מצי למימר ליה שומר שכר שלי אתה מחמת הפרס שאתה לוקח מהקהל זה לא יעלה על הדעת: ואפי' אם תמצא לומר שהוא שומר שכר של כל קהלכם מי הוי שומר שכר של כל הקהלות הרחוקות בשביל הכרם שנותנין לו בקהל שלכם: אלא לעולם אי משום הא לא איריא: ואי איכא דמותיב ואמר דלעולם שומר שכר הוא לגבי מעות אלו מצד אחר כיון דמעות אלו מעות של שבויים הם והוי עלייהו כשומר אבדה דלדעת ר"ח והר"יאף והרמב"ם וריצב"א זכ"ל והרבה מן המפרשים ז"ל שומר אבדה כשומ'שכר מפני שהוא עוסק במצוה ופסקו כרב יוסף דאמר שומר אבדה כשומר שכר הוי בההיא הנאה דלא בעי למיתב ריפתא לעניא וכו' כדאיתא פ' אלו מציאות ובפר' הכונס: ולא היא דכפי הנראה מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב פ"ה מהלכות שאלה ופקדון דאפי' דהוי עלייהו לדידיה כשומר שכר אינו חייב בגנבה ואבדה אלא בפשיעה כשומר חנם שכת' שם ז"ל מי שהפקידו בידו מעות של עניים או של שבויי' פטור וכו' עד בד"א כשאין זה הממון המופקד לעניי מקום זה או לשבויים אלו אבל אם היה לעניים אלו ולשבויים אלו והרי הוא קצוץ להם הרי זה ממון שיש לו תובעים וישלם אם פשע ע"כ נראה מכלל דבריו דמי שהופקדו אצלו מעות שבויים ואפי' שהן קצוצין לשבוי ידוע כהכא בנדון שלנו אינו חייב אלא בפשיעה אבל לא בגנבה ואבדה:

וכן נמי כתב הסמ"ג גבי שומר שכר ושומר חנם: עוד כתב שם גבי שמירת הקדש דפסקו רבותינו הקדמונים שבצרפת דשומר שכר אינו משלם בחיוב שלו בגנבה ואבדה ושומר חנם אינו משלם בחיוב שלו דהיינו פשיעה ע"כ: וכן כתב הר"י קולון ז"ל בסוף תשובותיו דכך פסק הרי"אף ז"ל וכן רבינו אשר דבתרא הוא וכו' יעויין שם: והכי מוכח סוף פרק החובל אלמא אף על גב דשומר שכר הוא לגבי מעות אלו כדאמרן אינו חייב בגנבה

ואבדה וכיון דהוא פטור בניו נמי פטורין דטענינן להו מאי דהוה מצי אבוהון למטען וכ"ש כי כפי הנראה מדברי כ"ת דאין עליו עדים בדבר כי אם כתב ידו: והנה היה יכול לטעון החזרתי המעות לבעלים או שלחתי אותן לשבויה הנזכרת קודם שמתה אם יש מקום לזה או נתתי אותן ליורשת וכיוצא בזה דאפי' במעות שבאו לידו בתורת מלוה או בתורת חוב גמור בכתב ידו יכול לטעון פרעתי וכל שכן הכא גבי פקדון דמצי לטעון הכי וטענינן ליורשיו אחריו ודברים אלו דברים פשוטים הם: עב ובענין המנורה והתפוחים שכתוב עליהם שהקדישן פלוני לבית הכנסת ומת והניחם ביד בנו להוליך אותו לבית הכנסת בעת שיצטרכו להן כגון בשבתות ובמועדים וראשי חדשים ושנים וכן היה עושה הבן הנזכר ואחר כך מטה ידו ויש לו בנות להשיאן ואין כל מאומה בידו כי אם אותן תפוחים והמנורה הנזכרים אם יוכל למכרן ולהשיא בהן אחת מבנותיו או לא: ואם הוא אינו יכול אם יכולין בני העיר לשמתן וליתנן לו: תשובה כבר האריך כ"ת בדבר זה וידעתי כי אינך צריך למודעי וכדי להפיק רצונך לפניך אשא דעי ואומר דדבר פשוט הוא דאין הבן יכול לשנותן ולא ליגע בהן כמו שהוכיח כ"ת ואין צורך באורך: ואמנם בני העיר ודאי דיכולין לשנותן למצוה אחרת ואף על פי ששם בעליהם עליהם כמו שכתב גם כן כ"ת:

ואם אין שם בעליהן עליהן יכולין הן לשנותן ואפי' לדבר הרשות וכדאיתא בהדיא ריש פרק קמא דערכין וכמו שכתבו הרמב"ם ז"ל והמפרשים ז"ל וכמו שכתב רבינו הגדול הרי"אף ז"ל בתשובה על ראובן שהקדיש שדה שלו ומת ועמדה הקהלה ומכרה השדה והוציאו דמיה בצרכי ציבור וכו': והשיב ז"ל מי שהקדיש כלום לבית הכנסת אין אדם בעולם רשאי להמיר אותו דבר או למכרו כל זמן ששם בעליו עליו אלא אם ימכר לדבר מצוה כגון פדיון שבויים וכדומה להן מן המצות כגון כתיבת ס"ת אם הוצרךאליו ואלו שמכרו ההקדש והוציאו בצרכיהן שלא כדין עשו ושלא כדין נהגו ויש עליהם לפדותו מן הלוקח ולהחזירו לחזקת ההקדש: ומי שתבע דבר זה צריך הקהל לסייעו לפי שהוא תובע דין הקדוש ב"ה ודין המת שהקדישו ע"כ: הא קמן בהדיא דלדבר מצוה יכולין לשנות ההקדש אף על פי ששם בעליו עליו: מיהו צריך לראות אם נשואי זאת הבת הוי דבר מצוה או לא: ומה שכתב כ"ת דמצוה על האדם להשיא בנותיו: המצוה הזאת אם היא מצוה היא על אביה ולא על בני העיר אלא אם הבת יתומה באין אב ודאי נראה לי דהוי דבר של מצוה שיכולין בני העיר לשנות ההקדש בעבורה: וכמו שכתב הריב"ש ז"ל בתשובה זה לשונו אבל הנראה לי להתיר להלכה למעשה למכור ס"ת שנמצא בו אי זה טעות או שחסר אות אחת או שיתר אות אחת דכיון שהוא פסול אין קדושת ס"ת עליו

והרי הוא כחומשין ושבע' טובי העיר במעמד אנשי העיר ימכרוהו ויתנו שלא להעלות בדמיו או שימכרו אפי' ס"ת כשר להספקת התלמידים או להשיא יתומים בדמיו דהוי דומיא דללמוד תורה ולישא אשה ע"כ: אלמא יכולין בני העיר למכור אפילו ס"ת להשיא יתומים ואע"ג דאיכא לחלק ולומר דהנך יתומי' דכת' ז"ל היינו זכרים דוק' דמצווין על פריה ורביה: מ"מ נראה לי דאין לחלק ואין להוציא יתומות מכלל מצוה זו:

אבל לא ידעתי אם יכולין הקהל להשיא עניה שאין לאביה יכולת להשיאה בדבר של הקדש ששם בעליו עליו כעובדא דילן ואם נקרא זה דבר של מצוה לפי שראיתי להרי"אף ז"ל שכתב בההיא תשובה דלעיל דבר מצוה כגון פדיון שבויים וכתיבת ס"ת וכיוצא בהן וצרי' אצלי עיון: ודבר ידוע הוא שאם שינו בני העיר מנורה או דבר של הקדש לדבר מצוה אין חוזרין ופורעין אותו דבר וכמו שהוכיח כ"ת: ואמנם מה שרצה להוכיח דבר זה כמה"ר יוסף קולון ז"ל וזה לשונו והלא פשיט' דאין חוזרין ופורעין נר אח' או מנורה אחר' דאפוכי מטרתא למה לי וכו' ודאי דדברים אלו אין להם שחר ולא טעם כעקר ולית הכא אפוכי מטרתא דהמשנין את ההקדש אין משנין אותו ללא צורך אלא לדבר מצו' או לצורך גדול מצרכי צבור והרי הן כלווין ופורעין דאפי' אי הוה דינא הכי לית הכא אפוכי מטרתא וכבר השיגו כ"ת בזה אלא שהארכת עלינו את הדרך ללא צורך: גם הטעם השני שכתבת בשמו להוכיח דבר זה חלוש וקלוש כמו שכתב עליו כ"ת: עג ומה שכת' כ"ת בענין המשומד אם כופין אותו לגרש על ידי עובדי כוכבים: כדין השיב כ"ת דכופין אותו וכן כתבו הרבה מן המפרשי' ז"ל דכופין אותו על ידי עובדי כוכבים ואפי' בשוטי' ובמקלות ואומרים לו עשה מה שישראל אומרים לך וכן כתב הסמ"ג והמרדכי פר' המגרש וכן כתו' בעמודי גולה דכופין את המשומד וזה נראה פשוט וברור דהא אמרינן פר' המדיר דכופין את הבעל לזון ואם אין יכולין לכוף אותו לזון כופין אותו להוציא וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל פי"ג מהלכות אישות והכי איתא בירושלמי הביאו הר"ן ובעל העיטור ז"ל האומר איני זן ואיני מפרנס כופין אותו או לא: אמ' ליה מפני ריח הפה כופין מפני חיי נפש לא כל שכן: אתא חזקיה ר' יעקב בר אחא רבי יוסא בשם רבי יוחנן האומ' איני זן ואיני מפרנס אומרי' לו או זון או פרנס או פטור ומהאי משמע דהכי הלכתא ע"כ: וק"ו גבי משומד דכלהו איתנהו ביה וגם לאו בר עונה הוא וכדבעי' למימר קמן: וכבר ידעת דהרמב"ם ז"ל כופה בטענת מאיס עלי: וכן דעת הגאוני' ז"ל שכתבו בתשוב' הביאה בעל העיטור ז"ל ובתשובה דרבי' שרירא גאון בתר רבנן סבוראי שראו חכמים שבנות ישראל הולכות ותולות עצמן בעובדי כוכבים ליטול מבעליהן גט באונס ויש שנותנין גט באונס ומסתפקין גט מעושה כדין או שלא כדין וקא נפיק מיניה

חורבא תקינו ביה מר רבא בר רב הונא למורדת ותובעת גרושין שכל נכסי צאן ברזל שהכניסה לו תטלם ואפילו הביאה נכסים מועטים וקבלם הבעל בסך מרובה מגבה לה הכל כמו שקבל ואפי' מה שבלו ומה שאבדו ישלם תחתיהן ומה שכתב לה על עצמו מה שאינו מצוי לא ישלם לה ומה שהוא מצוי נמי אע"ג דתפסה מפקינן מינה וכופין אותו ונותן לה גט לאלתר ויש לה מנה מאתים ובזה נהגנו כשלש מאות שנה: ומה שחדש הר"ר יעקב אדינא דגמרא הוא דלא כייפי' ליה לבעל לאפוקה בעל כרחיה אבל בתקנה דבתראי מפקינן והכי אסכימו כלהו רבוותא ע"כ בעיטור וכן דעת הריא"ף ז"ל דכופין לגרש בטענת מאיס עלי וכן דעת רש"י הרשב"ם ז"ל: וידוע הוא ופשוט דלפי דבריהם דכל הני רבוותא כופין המשומד לגרש דאפילו ישראל גמור כופין אותו לגרש בטענה זו של מאיס עלי: וכ"ש משומד דמאיס ומאיס: ואפילו להרשב"א ז"ל שכתב בתשובה זה לשונו כלל זה יהיה מסור בידך דאין כופין אלא אלו בלבד שאני כותב לך השנויים במשנתנו פר' המדיר וכו' עד אבל במקום אחר כלל וכלל לא ע"כ: איכ' למימר דבמשומד מיהא מודה שכופין אותו דהוא לא כתב.

אלא הדברים שבאו בדברי חכמים ז"ל גבי ישראל שיש בידן לכוף אותו בהן: אבל במשומד לא מיירי דאין ביד ישראל כח לכוף המשומד ואפי' על ידי גוים: ומילתא דלא שכיחא היא ולא דבר בה והיינו נמי דלא קתני משומד עם אותן שאמרו בהן כופין דאין דבר זה תלוי בידם: אבל אי אתרמי כהאי גוונא שרצה מושל העיר לכופו ואומר לו עשה מה שישראל אומר לעולם אימא לך דאפי' הרשב"א ז"ל מודה בהכי והכי נמי איכא למימר לדעת הרא"ש ז"ל שכתב בתשובה דאין כופין אלא באותן שאמרו רבנן שכופין דלא מיירי אלא בישר' ובמה שיש בידם ספק לעשות ולא בא לשם למעט אלא מורדת במאיס עלי כמו שכת' שם: והיינו דכת' בתשובה אחרת דמי שהוא מוכתב למלכות ובורח ממקום למקום ואינו רשאי לעמוד במקו' אחד מפני סכנת נפשו ואשתו תובעת שיכופו אותו לגרש דאין לך טענה גדולה מזו וכופין אותו לגרש כיון שאינו רשאי לישאר אצלה והיא אינה חייבת לילך אחריו לעיר אחר' וכו' אלמא דההוא כללא לאו דוקא הוא דיש מקומו' שכופין ואע"פ שאינן מאותן שמנו חכמי': ואם במוכתב למלכות אמר עליו שכופין כ"ש וכ"ש משומד: עוד כתב שם באותה תשובה זה לשונו ואפילו אם כבר נשאה ואירע לו אונס שאינו יכול לישאר עמה בעיר לקיים לה עונתה היו כופין אותו לגרש וכו': כ"ש גבי משומד דלית ביה קיום עונה כלל: והכי נמי איכא למימר לכל אותן שכתבו שאין כופין אלא לכל אותן השנויים במשנתנו ולא זכרו משומד דלא מיירי אלא בישר' אבל משומד אי בר כפייה הוא פשיטא להו דכופין וכופין ומשנתינו דלא קתני

משומד איכא למימר תנא ושייר אי נמי משום דחמיר ופשיט ליה אי נמי דלא מיירי אלא בישר' כדאמרן: ויודע אני דהרמנ"ע ז"ל כתב בפי' שאין כופין את המשומד אבל דבריו בטלים ברוב מנין ובנין: מכרעוכ"ש שאין ראייתו מכרעת שכתב דהיינו טעמא דאין כופין המשומד מדלא מנו חכמים רשע עם אותן שכופין להוציא וטעמא טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו וכו' דרשע לחוד ומשומד לחוד וטעמא דטב למיתב טן דו לא שייך במשומד: ודבר זה ברור לפי דעתי ואין צריך לפנים: עד גם עמדתי על מה שכתבתי בענין השקל שבא ליד כ"ת כתוב בכתב עברי ונפלאתי הפלא ופלא על אותן דברים דמה שייכות איכ' להך שקלא וטריא עם השקל: ומה לי יהיה השקל כתוב באשורי או בעברי לענין אם ניתנה תורה בעברי באשורי בכתיבת השקל אינה מחייבת דבר דכבר יהיה שניתנה תורה באשורי ויהיה השקל כתוב בעברי או בהפך: וידוע הוא ומפורסם כי היה לישראל כתב עברי וכתב אשורי ואותן ספקות שהעיר כ"ת שייכי להנהו רבנן דפליגי התם אם נתנה תור' בעברי או באשורי: אבל לגבי השקל לא שייכי כלל: ובראש דברך כתבת זה לשונך ואי הכי איכ' למתמה טובא אם הכתב שבידינו היום אינו כת' עברי היאך מצינו רבותי' שכתבו גדולות ונפלאות.

על צורת האותיות שבידנו היום: ועוד הוספת להקשו' ולהביא ההוא דאתמר במדרש דאומרין לבי"ת מי בראך ומראה בעוקץ של אחריה זה שלפני בראני וכו' גם הקשית מההיא דהנהו דרדקי דפרקי הבונה דנתנו סימנים לאותיו' וכו' וכאלה רבות עמך בנאמך וטעמך: וזה תימה גדול שאם כתבו גדולות ונפלאו' וסימנים על צורת האותיות לא אמרו שאותן גדולות ונפלאות וסימנים איתנהו בכתב עברי כי היכי דתקשי לך אלא כתבו לנו אותן סימנים ואנו רואים שהם מצויים כלם בכתב זה שבידינו היום: ואלמלא דאמרינן בסנהדרין מאי כתב עברי כתב לבונאה דהיינו כגון אותו כתב עברי לא הוה ידעי' הי מניהו הוא אשורי או עברי: ויהיה איך שיהיה כבר כתבנו דהך שקלא וטריא לא שייכא אלא לגבי אותן דפליגי באי זה כתב ניתנה תורה: ואפילו הכי לא תקשי מידי כדבעי' למכתב: והכי איתא התם פרק כהן גדול מר זוטרא ואי תימא מר עוקבא בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקדש וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי בררו להם לישר' כתב אשורית ולשון הקדש והניחו להדיוטות כתב עברי וכו' עוד שם תניא רבי יוסי אומר ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו לישראל וכו' עד ואע"פ שלא ניתנה תורה על ידו נשתנה הכתב על ידו שנ' וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתורגם ארמותי וכתיב ולא כהלין כתבא למקרי ופשרא להודעא למלכא מלמד שבאותו היום ניתן וכו' עוד שם תניא רבי אומר בכתב אשורית ניתנה תורה ולמה נקרא שמה אשורית

שמאושרת בכתב: רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אלעזר בן פרטא משום ר' אלעזר המודעי כתב זה לא נשתנה כל עיקר שנאמר ווי העמודים מה העמודים לא נשתנו אף ווים לא נשתנו וכו' כלומר דהווין היו עשויין בימי משה כעין הווין שלנו שהן כעין אונקליות אלמא באשורי נתנה תורה ולא נשתנה:

וידוע הוא דאף למר זוטרא דאמר בכתב עברי ניתנה תורה לא תקשי מידי דאותן סימנים שנתנו חכמים בצורת האותיות נתנו אותן בכתב שניתנה בו תורה בימי עזרא דהיינו כתב אשורית שלנו: והנהו רבנן דנתנו אותן סימנין אחר עזרא היו: והכי נמי איכא לתרוצי ברייתא דקתני ואע"פ שלא ניתנה תורה על ידו של עזרא נשתנ' הכתב על ידו וכו' דאותן סימנין שנתנו בצורת האותיו' נתנו אותן באותו כתב שנשתנ' כלומ' שנשתנ' ע"י מלאך כדפירש"י ז"ל התם והעלוהו עמהם מאשור ולאו למימרא שהיה כתב עובדי כוכבי' אשורים כמו שעל על דעתך ולמדו אותו שם והעלו אותו עמהם אלא שנשתנה אז וניתנה בו תורה ע"י עזרא ומשם העלו אותו: תדע דאפי' מר זוטרא גופיה דאמר בכתב עברי נתנה תורה איהו גופיה אמר דנתנה תורה באשורי בימי עזרא: וקאמרי' נמי התם דבאותו היום ניתן: וא"כ מה מקום יש עתה לכל הויותיך וספיקותיך: ואיברא ודאי דאותן דברים שכתב כ"ת לא שייכי אלא לפי דרכך שחשבת שאותו כתב היה כתב הדיוטו' אשורים שלמדו אותו באשור והעלו אותו עמהם שכתב' זה לשונך ואי כדאמרן שהכת' שבידינו היום אינו כתב עברי מאי אכפת לן בצורתן של אותיו' ומי גבר חכם יחוש לקומתן ומאי הוו הנהו מילי מעלייתא דדרשו הנהו דרדקי לפר' דברי אלהים חיים על כתב אשורי כולם לאשור נתן השם סודותיו ועדותיו וכו'ע"כ דבריך: אבל לפי האמת דאותו כתב ניתן אז וניתנה בו תורה ע"י עזרא אין שם קושיא כלל דמה לי ניתנה בו תורה ע"י משה או על ידי עזרא לענין שלא ידרשו בו חכמים ויתנו סימנים בצורת האותיו' שלו: וכ"ש לדברי כל אותן שאמרו באשורי ניתנה תורה: הילכך לדברי הכל אין מקום להסתפק ולא להקשות כלל: מיהו אי קשיא הא ודאי קשיא למאן דאמ' בכתב עברי ניתנה תורה היכי קאמ' רב חסדא פר' הבונה מ"ם וסמ"ך שבלוחו' בנס היו עומדין ועל כרחין דלא נמצא זה אלא בכתב אשורי אבל בכתב עברי אינם כך ואפי' בשאר האותיו' של אותו כתב אין בהן אות שדומה לאלו כלל:

ואע"פ שקושיא זו קושיא ישנה היא: נרא' לי בתירוצא דרב חסדא אליבא דמאן דאמר באשורי נתנה תורה: ואיהו נמי נראה דהכי סבירא ליה: ויודע אני שנתעורר כ"ת לדברים אלו ממה שראית לבעל ספר העקרים שכת' במאמר שלישי פר' י"ו: וכל דבריו שם בזה אין להם לא מלח ולא תבלין לא ריח ולא טעם כעקר: ולענין פסק הלכה אם נתנה תורה

באשורי או בעברי כתב רב שרירא גאון ורבי' האיי גאון ז"ל בתשוב' זה לשונם והלכת' כר' שכתב זה ניתן ע"י משה אלא שאין הלכתא כמותו כי נשתנה כתב התורה מישר' אלא הלכתא כר' שמעון בן פרטא שאמ' משום רבי אלעזר המודעי דהוא רב לכל אלו וכולן כתלמידי תלמידיו והרי רבן גמליאל הוא אומ' בכמה מקומות עדיין צריכין אנו למודעי: ועוד כי ראיות שלו ברורות הן דקאמר ווי העמודים ופתרון ווי בטי"ת זרפין: וכן צורתן כצורת ו"ו של כתב ולא נקרא ו"ו אלא שהוא דומה לזה הכלי או הכלי נקרא לפי שהוא דומה לזו של כתב וכן בית לא נקרא אלא שסתום מכל צדדיו ופתוח מאחד ועוד דקא מסתייע ממקומות אחרים דאמרי' מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין וכו' ועוד ראיה ברורה כי הוא אומר בימי עזרא ועל היהודי' ככתבם וכלשונם לא נשתנה לא זה ולא זה ועוד דמסקנא דשמעתא כר' אלעזר המודעי והא קא מפרקי רבנן ומשנין אליביה: ומאי דקאמרי למה נקרא שמו אשורי שמאשור יצא מפרשי' אותו שמאושר בתוכו: ומאי דקאמר בענין וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מסקי' ששתי תורו' כותבין אחת שיוצאת ונכנס' עמו ואחת מונחת לו בין גנזיו: ומאי דקאמר לענין ולא כהלין כתבא למקרי אמרי לך לא מפני שהוא נכרי שלא ראוהו אלא בגמ' מפרש רב טעמא ושמואל טעמא ור' יוחנן ורב אשי דהוא בתרא טעמא להודיעך דכלהו כר' אלעזר המודעי סבירא להו ע"כ: ופי' טיית הוא לשון מהלשונות ותמצא זה פעמים רבות בערוך ועל הרוב הוא לשון ערב:

ואתה דע לך שבאו לידי מאותן המטבעו' מכמה מיני' משוני' שקל ומחצית השקל ויש מהן שכתוב בהן שנת כך וכך לנחמת ציון שנת כך וכך למלך פלו': וראיתי באח' מהן צור' לולב אגוד כעין שלנו ואתרוג בצדו סמוך לאגודתו ואמ' לי יהודי אשכנזי שהיה בקי באותו כת' של השקל שראה אח' שהיה כתוב מהצד האח' בכת' יונים והארמ"ש שלהם חקוקי' בו ומן הצד האח' כתוב כתב עברי: ונראה שהיה זה בזמן שהיו משועבדי' ליוני': ואמרו לי יהודים בכאן שראו ביד הנגיד ז"ל ג' או ד' דינרין של זהב מזוקק על צורת השקל עצמו וכתובי' באותו כת' והיה משקלם ו' דוקטי ויש עוד היום בידינו פרוטות של נחשת כתובים באותו כתב עצמו: ומה שהעולם אומרי' בכאן הוא כי התורה וספרי הקדש היו כותבים באשורי ודברי' של חול ושטרי הדיוטו' והמטבעות היו כותבין בכתב עברי: וכ"כ הרמב"ם ז"ל בתשובה הובאה באורחות חיים בהלכות ת"ת ז"ל ואסור לכתוב בכתב אשורי שבו נתנה תורה באמת אלא כתבי הקדש בלבד ומעולם לא זזו ישראל להיותם נשמרים מזה ואמנם אגרותיהם וספרי חכמותיהם וספרי חול שלהם הכל בכתב עברי וכל מה שחוקקים על המטבעות ועל שקלי הקדש: הכל בכתב עברי ובעבור זה

נהגו הספרדיים וציירו צורות אחרות באותיות עד שחזר כלו כתב אחר כדי שיהיה מותר להשתמש בו ע"כ: ואמנם הכותיים ספר תורה שלהם וכל ספריהם כתובים באותו כתב עברי: ועוד היום מתעצמים ואומרים שבאותו כתב ניתנה תורה ושיש להם ספר תורה בשכם כתוב מימות פנחס בן אלעזר וכאלה רבות עמם עד יבא מורה צדק: עה עוד שאלת ממני להודיעך דעתי בענין קבלת עדות שלא בפני בעל דין וכו' לא נעלם מעיני כ"ת דזו הלכה פסוקה היא דאין מקבלין עדות אלא בפני בע"ד: וכתבו המפרשים והמחברים ז"ל דאפילו בדיעבד אין דנין על פי אותה עדות:

וכן כתב הרמב"ן ז"ל בתשובה זה לשונו ועדות שקבלו אותה ב"ד שלא בפני בעל דין ודאי אפילו בדיעבד אינה עדות והכי מוכח פרק כיצד הרגל ובפרק האשה שנתארמלה ומעצמו הוא מוכרע לפי שהם טועים בדבר משנה ואין דיניהם דין וכו' ע"כ: וכן כתב הר"אה ז"ל וכיון דקיימא לן דאין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין אם עברו וקבלו לא עשו ולא כלום דהוו להו טועין בדבר משנה דקיימא לן דחוזר ע"כ: כך כתוב בשמו בנמוקי יוסף פרק הגוזל בתרא ופרק כיצד הרגל וכו': וכן כתוב בספר חוקות הדיינים זה לשונו אין ב"ד מקבלין עדות אלא בפני בעל דין ואם קבלו אותה שלא בפניו אינו כלום לחייב את בעל דין על פי אותה עדות כדאיתא בב"ק פרק הגוזל: ויש אומרין שכיון שהעידו שלא בפני בעל דין שוב אין חוזרין ומגידין בפניו כך נראה דעת הרמ"ה ז"ל פרק הגוזל וכן הוה מקצת המפרשים ז"ל ויש אומרי' שיכול לחזור ולהעיד בפני בעל דין וכן עיקר ע"כ: וכן כתב הרמ"ה ז"ל בשלהי קמא זה לשונו מהא שמעינן דאפילו בקבלת עדות בעלמ' בלא פסקי השת' לדינ' אין מקבלין עדותן שלא בפני בעל דין וכו' עד ואי עבר וקבל לאו כלום הוא דהוה להו כמי שטעה בדבר משנה וחוזרין וכו' עד דב"ד שקבלו עדות שלא בפני בעל דין לא מהניא ההיא קבלה לחיוביה להוא בעל דין כלל ע"כ: וכן כתב הרשב"א ז"ל ואין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין אלמא הכין הלכתא: ובירושלמי משמע דאם קבלום שלא בפני בעל דין לא עשו ולא כלום ושמואל נמי הכי סבירא ליה דאין מקבלין אלא אם כן פתחו בדיניה ושלחו ליה ולא בא וכדאמר רב עוקבא דמיניה דשמואל מפרשא ליה הכן וכו' ע"כ:

וכן נמי כתב הרא"ש ז"ל בתשובה גבי הכותב כל נכסיו לאשתו בסוף כלל מ והביאה גם כן בתשובה אחרת בתשלום כלל מ"ה האמור לענין גטין בסוף אותה שאלה ארוכה המתחלת אירע מעשה בשכיב מרע שגרש את אשתו על תנאי וכו' גבי עדות שנתקבלה בעיר אחרת שלא בפני הבעל והאשה וכתב שם ז"ל ובנדון זה לאסור אשה על בעלה הכל מודים דבעי' דרישה וחקירה ולקבל העדות בפני בעלי דינין ובפני גדולי ישראל

שידעו לחקור ולדרוש ולא להסתיר עצה במעמקים ולהוציא לעז על האשה היושבת תחת בעלה וכן בדיני ממונות אין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין: וכתב רבינו יצחק בר' אשר הלוי ז"ל שאם קבלו עדות שלא בפני בעל דין אינו עדות לדון על פיו וכו' ע"כ: וכתב שם בחתימת דבריו זה לשונו וראוי להעניש לכל מי שהיה באותה עצה ובאותו ועד לקבל עדות של לעז על אשה היושבת בעלה שלא בפניהם: ע"כ: וכ"כ הר"י בנו"זל: וכ"כ הרמ"נע בתשובה הכתובה בספר שופטים בתשובות דשייכי להלכות עדות הכתובות בספרי הדפוס האחרון העשויין בויניציאה וכ"כ הרי"בש ז"ל בתשובה זה לשונו הלכה פסוקה שאין מקבלין עדות אלא בפני בעל דין ואפי' בדיני ממונו' כדאית' בפ' הגוזל בתרא כמו שאמרו שם והועד בבעליו יבוא בעל השור ויעמוד על שורו והסכימו המחברים ז"ל שאף בדיעבד אם קבלו אותה שלא בפניהם אין עדותן עדות אין צריך לומר בדיני נפשות החמורים: וכן איתא במסכת סנהדרין פרק כהן גדול גבי עובדא דינאי מלכא: ע"כ: ותמהני על המסתפקים בדבר זה ולא יודו על האמת אשר היא עטרת החכמים:

עו עוד כתב כ"ת בענין השליח קבלה שנאבד לו המעשה ב"ד שעשו לו בעיר אחרת איך קבל הגט וגם הגט לא היה יוצא מתחת ידו של השליח הנז' והשיאו האשה על פי כתבו שכתב שקבל הגט ונאבד המעשה ב"ד וכו' מה שכתב כ"ת בזה אמת ויציב ודברים פשוטי' הם שאין להתירה אפי' אם היה אומר דברים אלו בפיו ומשנה שלימה היא פרק התקבל האשה שאמרה התקבל לי גטי צריכה שתי כתי עדים שני' שיאמרו בפנינו אמרה ושני' שיאמרו בפנינו קבל וקרע וכו' וכת' הרמב"ם ז"ל וצריכה שני עדי' שיעידו שהגיע הגט ליד שלוחה וכו' וכן כתבו המפרשי' ז"ל וכ"כ הרב בעל העיטור ז"ל האשה שאמרה התקבל לי גטי צריכה שתי כתי עדי' שני' שיאמרו בפנינו אמרה ושנים שיאמרו בפנינו קבל וקרע ואפי' הראשונים הן הן האחרונים או אחד מן הראשוני' ואחד מן האחרוני' ואחר מצטרף עמהם ומסתברא דוק' דליתיה לשליח כשר אבל איתיה לשליח כשר שליח נעשה עד לקבלה כלומ' להצטרף עם עד אחר: ירושלמי שנים אומ' בפנינו אמרה ואין שנים אומ' בפנינו קבל וקרע והוא מודה שנים אומרים בפנינו קבל וקרע ואין שנים אומ' בפנינו אמרה והיא מודה יצטרף השליח תפתר שלא היה קרוב הדא אמרה שהקרוב נעשה שליח ע"כ בעיטור: ודברים פשוטים הם שאין צריך להאריך בהם ולא לשאול עליהן ואותו שהשיאה על פי כתב השליח ראוי לעונש גדול דבפירוש אמרו ז"ל מי שאינו יודע בטיב גטין וקדושין לא יהיה לו עסק עמהן: ומענין הזונ' המנאפת מקניה איני זוכר אם השבתי לכ"ת אבל יראה לי שפסק כ"ת בא אלי וראיתי דבריך דברי יושר ודעת

שפתיך ברור מללו ומי הוא זה ואי זה הוא מי שיעלה על דעתו שאינה אסורה לבעלה אותה ארורה שהיה כריסה בין שיניה לדברי השתי כתות: והטענה הגדולה שסומכין עליה הכת האחת המנגדת היא שחזרה לומ' פלוני אנס אותי בתוך ביתי: אחר שהיתה אומרת מקודם שהיה בטנה תפוח מחמת חולי:

ואם כדבריהם כן הוא כל אשה שתזנה תחת בעלה ויהיה כרסה בין שיניה או שנמצא עוברה בצדה תאמר פלוני אנס אותי בתוך ביתי ותהיה מותרת לבעלה: דברים אלו אסור לשומעם אף כי להאמין בהם ואם היה להם עונים לראות היו רואין שאינה נאמנת לומר פלוני בא עלי ואיך תהיה נאמנת עליו שאנס אותה: ועמל הוא בעיני להאריך בזה ולהביא ראיה עליו ודבר זה ברור בתשובת רב שרירא גאון ז"ל ורבי' האיי גאון ז"ל בענין אשה שהלך בעלה למדינ' הים ויצתה מעוברת וקודם שיתפרסם הדבר יצא עליה קול שהיא מעוברת והיא היתה מכחשת ואומרת שאין שם עבור אלא כרסה תפח מחמת חולי ולאחר כך הוכר עבורה והביאוה לב"דואמרה נאנסה בבית המרחץ אם מותרת לחזור לבעלה או לא: והשיבו באריכות ובחתימת דבריהם כתבו ז"ל כיון דזנות שכיחא ואונס לא שכיח לא שבקי' מידי דשכיח ואזלי' בתר מידי דלא שכיח ועוד אמרי' האומ' פתח פתוח מצאתי נאמן לאוסרה עליו והוינן בה אמאי ספק ספקא הוא ספק תחתיו ספק אין תחתיו ספק באונס ספק ברצון ומפרקי' לא צריכה באשת כהן דאפילו באונס נאסרת אי בעית אימא באשת ישראל כגון דקביל בה אבוה קדושין פחות' מבת שלש שנים ויום אחד דלאו בת ביאה היתה קודם לכן דודאי כשהיא ארוסה נבעלה ואכתי הוה ליה למפרך ספק באונס ספק ברצון ומדלא פריך מכלל דשמא באונס לא אמרינן: הילכך אסורה על בעלה איסור גמור והולד ממזר גמור ע"כ: והיינו הנדון שלנו בעצמו: ואותן שהיו מצדדין להתיר אותה לבעלה עתידין ליתן את הדין: והשם יצלינו מעונש הדין: נאמנך משה בכה"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשקר נר"ו: עח שאלה יורני א"א מורי ורבי מה משפט האומר בנדר שלא אעשה כך וכך ועשאו אם עבר על הנדר או לא: תשובה כבר נשאל הרמב"ם ז"ל על דבר זה וזה לשון השאלה העתקתיה מלשון ערב שאל אותו על אדם שאמ' נדר שלא אוכל או שלא אשתה וכיוצא בזה אם יתחייב בדבר זה כמו נשבע או לא:

והשיב ז"ל לא יתחיי' בדבר זה כלל לפי שלא אסר על עצמו בלשון איסור ולא נדר בדבר הנידר ר"ל שיאמ' הרי זה קרבן או חרם וכיוצא בזה והכתו' אומ' איש כי ידור נדר לאסור אסר שיהיה הגדר בשיאסור אבל לשון נדר בלבד אינו דבר: אבל אם היה הנודר עם הארץ פותחין לו פתח ממקום אח' כדי שלא יקלו בנדרי' וכת' משה ע"כ: עט שאלה גם יורני

אדוני מורי ור' כדת מה לעשו' בנוש' אשה קטלני' לדע' הרמב"ם ז"ל לפי שמצאתי בה דעות שונו': תשובה דבר זה פי' אותו הרמב"ם ז"ל בתשובה העתקתיה לך מלשון ערב ומשם תבין עיקרן של דברים וזה לשון השאלה והתשוב': מה יאמ' אדוננו בראובן שנשא אשה אלמנ' ומת וחי' לרבנן שבק ולא היו לו בני' אלא אח מן האב ובקש היבם ליבם זקוקתו ולא רצתה ונחלקו התלמידים יש אומרי' כי דין יבמה מורדת כדין אשה מורדת על בעלה אך ביבמה זו אין דין זה שהיא אסורה להנשא לשלישי ומביא סיוע לדבריו מדברי חכמים שאמרו כי יבמה מוחזקת לא תנשא שהרי אמרו נשאת לראשון ומת לשני ומת לשלישי לא תנשא לפי שהיא ספק נפשות ומצינו שהוא דוחה מילה שנכרתו עליה י"ג בריתות הוא שאמרו מלה ראשון ומת שני ומת שלישי לא תמול אע"פ שהוא בכרת כ"ש שסכנת נפשות ידחה היבם הואיל ונדחה בחליצה ידחה מחמת הסכנה ויחלוץ לה היבם ולא תפסיד היבמה דבר על אשר מרדה כיון שהיתה אסורה לינשא: ויש אומרים כי אין חילק בין יבמה מוחזקת לשאינה מוחזקת כיון שנזקקה ליבם ומרדה בו דינה כדין מורדת: ועוד שמצות יבום קודמת למצות חליצה: יורנו אדוננו ושכרו כפול מן השמים: תשובה תמהנו מאד מתלמידי חכמים עסקינן בתורה תמיד יסתפק להם המעלו' המוכנו' לדבר זה ולא יחלקו בין דבר אסור מן התורה לאסור מדבריהם לדבר המרוחק מחמת סכנה ואין בו איסור ואתמה היאך ידמו ספק נפשות הבא בידים לספק נפשות הנופל על צד הניחוש והפחד והתמהון שיש ברוב השעות שיוזקו בהן הגופות החלשי' בבניינם ודי למבין בדבר זה עיקר התשובה:

ומה שאתם צריכים לדעת שאלו המוחזקות מרוחק הנשואין שלהן ואין איסור בעקרן: אין חילוק בין איש ישא מוחזקת או יאכל מכישא דאסר גננא וכיוצא בזה ומעש' בא לידינו בכל ערי ספרד תמיד ימותו לאשה בעל אחר בעל ולא תמנע מן הנשואין אם היא בשנים של בחרות כדי שלא תבוא לידי זנות: ומצינו חכמי התלמוד שלא חששו לאיסור ושחררו לאמתא כדי שלא יכשלו בה פריצים: והיאך נגרום אנחנו שיצאו בנות ישראל לתרבות רעה: ואע"פ שיש חכמים שסוברי' שלא תנשא מוחזקת אע"פ כן אומרים לה אם תמצאי מי שיקדש אותך לא נחייבנו לגרש והיו מערימין ומקדשין בפני שני עדים ואח"כ כותבין לה ב"ד כתובה ומכניסין אותה לחופה ומברכין ז' ברכות הואיל ונתקדשה כן היו עושין ב"ד של רבינו יצחק בעל ההלכות וב"ד של רבי' יוסף הלויז"ל תלמידו וכל הבאים אחריהם וכן עשינו אנחנו במצרים הוראה להתיר שלא במקום מצוה רצוני לומר בנשואין דעלמא אבל ביבמה לדחות מצוה מפני חשש זה לא שמעתי מעולם ולא חשבתי שיעלה על לב חכם בעולם: והלכה למעשה בנשים כאלו שנתיבמו ולא ראיתי שום חולק

ואין ראוי לישא וליתן בדבר זה כלל: וזאת היבמה יש לה דין כל יבמה ותתיבם: ואם תמרוד תצא בלא כתובה: וכבר ידעתם שמצות יבום קודמת למצות חליצה ואפילו אינו מתכוין לשם מצוה אלא לנוי או לממון שכשמת אחיו בלא בן הותרה לו וסר האיסור שלה אבל לאבא שאול שסובר מצו' חליצה קודמת סובר דאיסור אשת אח דחזי מפני היבום ואם כיון לדבר אחר חוץ מהמצוה כאלו פגע בערוה ואין הלכה כמותו כמו שמפורש בגמ' וכתב משה עכ"ל: והנה נתבארה דעתו ז"ל הישרה ואין בדבריו כושל: ושלום רב וישע יקרב כנפש אביך משה: שאלה יורנו המורה דה ודין בראובן ושמעון שפגעו בעובר כוכבים אחד שהיה לו קצת סחורה למכור והתנו ביניהם שכל מי שיקנה מהם אותה סחורה מאותו עובד כוכבים שיתן לחבירו החצי ולא היה ביניהם קנין אבל נשבעו זה לזה על כך והלך שמעון וקנה אותה סחורה לעצמו ולא רצה ליתן לראובן החצי מה הדין נותן ושכר הרבה תטול:

תשובה נר' לי דמצד הדין אין שמעון חייב ליתן לראובן דבר מאותה סחורה דהנך דברים דברים בעלמא נינהו ואין להם שום קיום כלל ואפי' אם היה ביניהם קנין אין הקנין מועיל בזה כלום דהרי אין כאן דבר על מה שיחול הקנין דמה הקנה זה לזה אלא דדברים בעלמא הוא: וכן מצאתי בתשובה לאחד מן הראשוני' ז"ל וששאלת ראובן ושמעון ולוי תגרי הוו ואתא גבר' ואיתי זבינא ואזלו למזביניה ואתרמו תלתיהון ואתנו בהדי הדדי דכל חד מיננא דזבין להוי בשותפותא דכולנא ולבתר כמה יומין אזל ראובן לחודיה וזבניה וכד ידעו ביה שמעון ולוי אתו ואמרו ליה איתי לזבינא וליהוי בשותפותא דכולנא כתנאי דהוה ביננא: ואמר לון ראובן דמילתא בעלמא הוא דאמרן ביני הדדי ולאו תנאה הוא: הכין איתחזי לנא מילתא דלית להו לשמעון ולוי שותפו' בהדין זבינא דזבין ראובן דלא מיבעי' דלא הוה להו קנין אלא אפי' הוה להו קנין לא אית להו למתבעיה לראובן בהדי זבינא דזבין ראובן דהוה ליה קנין דברים בעלמ' ולא קני וכ"ש הכא דדברים בעלמא הוו ולא הוה שם קנין דלא אית לשמעון ולוי למתבעיה לראובן מחמת שותפותא דהדין זבינא בשום מדעם עכ"ל: מיהו גבי עובדא דילן אף אם מדין הקנין אינו חייב לקיים תנאו מצד השבוע' חייב לקיי' תנאו כדי לקיי' שבועתו: וכ"כ הרי"בש ז"ל בספ' תשובותיו השני סי' קמ"ט גבי מי שמכר לחברו סחורה בששים זהובים וקבל על עצמו שאם לא יתן לו אותה סחורה לחצי שנה יפרע לו בעבור מאה זהובים ונשבע על זה שאין כאן רבית אלא קנס הוא וכו' וכתב שם שאף אם מדין הקנין אינו חייב להשלי' תנאו מ"מ כדי לקיי' שבועתו חייב להשלים וב"ד כופין אותו להשלים וכו' ע"כ: הא קמן בהדיא דחייב לקיים תנאו

כדי לקיי' שבועתו וב"ד כופין אותו על כך: ושלום רב וישע יקרב כנפש נאמנך: משה בכהר"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשק"ר נ"ר:

פא שאלה יורנו רבינו ומורנו שורת הדין באדם שהיה מתקוטט עם חברו ובכלל הדברים אמר לו אני איני ממזר או איני עבריין וכיוצא בזה אי הוי כאלו פירש ואמר כמוך או לא: תשובה נר' לי דהוי כאלו פירש ואמ' לו כמוך וכאלו אמ' לו בפירוש שהוא ממזר או עבריין: דאם לא כן לאי זה ענין קאמ' אני איני כך וכך והלא האחר לא אמ' לו שהוא כך לשישיב לו אני איני כך אלא פשיטא דאין הכונה אלא לומ' לו אני איני כך וכך כמוך: ומוכחא הא מילתא מההוא עובדא דסוף פר' אלו מציאות דאיתמר התם ולענין אבדה במקום אביו אינן חוזרין אלא לרבו מובהק: בעא מיניה רב חסדא מרב הונא תלמיד ורבו צריך לו מאי: אמ' ליה חסדא חסדא לא צריכנא לך את צריך לי עד ארבעין שנין איקפדי אהדדי וכו' משמע מהכא דדברים כגון אלו סתמן הוי כפירושן דהא איהו לא אמ' לו אלא תלמיד ורבו צריכי' לו סתם ואפי' הכו הבין רב הונא ודן משמעות הדברים כאלו אמ' לו ורבו צריך לו שאתה צריך לי: ואע"ג דאפשר לומ' שרב חסדא היה מדבר לפי תומו ולא נתכוון לכך מ"מ כך נראין הדברי' וכך דן מהן רב הונא: והכי נמי איכא למימר גבי עובדא דילן דכך נר' הוכחת הדברים דהוי כאלו פירש ואמר לו כמוך כדאמרן: וכמדומה לי שכך ראיתי בימי חורפי כתוב בהגהה אחת ואיני זוכר המקום: ושלום רב כנפש: משה בכמהר"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשק"ר נ"ר: פב תשובת שאלות הגיעוני אגרותיך עם תשובתך הרמתה שהשבת בענין הלעז שיוצא על כה"ר מיכאל הכהן: וכל דבריך שם ישרים וברורים אין בהם נפתל ועקש: ולא מקום למתעקש וראיתי לכתוב לכ"ת קצת מתשובת הריב"ש ז"ל שכתב בענין כיוצ' בזה זה לשונו ואע"פ שהיא נאמנת להכשיר הולד אינה נאמנת להוציא ממון מחזק' שמעון אין צריך לומר בנדון זה ששמעון מכחיש אותה ואומ' שלעולם לא בא עליה שאם כן כל הזונו' כשתתעברנה תאמרן שהם מעוברו' מגדולי הארץ:

ועוד דאפי' באשתו העומדת תחתיו ומשמשתו וילדה לו בנים האמינה תורה לאב לומר זה אינו בני וממזר הוא דקיימא לן כר' יהודה דאמר נאמן אדם לומר זה בני בני בכור ואפי' אמר כן על תינוק בין הבני' כדאפסיקא הלכתא כותיה בפ' יש נוחלין וכשאומ' על הקטן שהוא בכור הריהגדולי' ממזרים ואע"פ שהיו מוחזקין בהן שהם בניו התורה האמינתו מדכתי' יכיר יכירנו לאחרים: וכן פסקו הגאונים ז"ל וכן כתב הרמב"ם ז"ל פ"ב מהלכות נערה בתולה גבי אנוסה שעברה: ועוד כתב בסמוך זה לשונו אשת איש שהיתה מעוברת ואמרה עובר זה אינו מבעלי אינה נאמנת לפוסלו והרי הבן בחזקת כשרות שלא

האמינה תורה אלא האב" אמ' האב אינו בני או שהיה בעלה במדינת הים הרי זה בחזקת ממזר עכ"ל: עוד כתב שם הריב"ש ז"ל ואפילו אם נודע שבא עליה שמעון והיא טוענת בריא שהיא מעוברת ממנו כיון שאין שמעון מודה לה בזה הרי אפשר שנתעברה מאחר דכי היכי דמפקרא נפשה לגבי שמעון מפקרא נפשה לגבי אחריני כדאמרי' בפ' אלמנה לכהן גדול בסופו ע"כ: וכ"ש בנדון הזה שלכם שאין בלעז שיצא על כ"ר מיכאל שום חשש כלל כמו שכתב כ"ת ודברים פשוטים הן האריכות בהן קיצור: וכיון שהוא מוחזק אצלכם באדם כשר ובעל מעשים ראוי לגעור בה ולקנוס אותה שלא תוסיף עוד לומר שהיא מעוברת ממנו וגם לגעור במוציאי הלעז והדבה: כי רעתם רבה: פג ובענין קידושי הבחורה של קניא"ה עמדתי על עדויות השלשה עדים שנזדמנו להעיד ומצאתי זה אומ' בכה וזה אומר בכה וזה אומר לא בכה ולא בכה: ולענין הדין נראה לי דהנך קדושין לאו קדושין נינהו ולית בהו משא כלל מכמה אנפי אשר עוררתם אתם על קצתם ורציתם לדחותם בקש והם אינם זזים ממקומם:

חדא דאין שם כי אם עד אחד דעדות העד השני שהעיד שאמר לבחורה זה אני נותן לך לאשתי לית בה ידים מוכיחות כלל ולא אומ' מוכיחות אלא אפילו ידים לא הוו דבכי האי גוונא לא ידעינן מי היא המתקדשת ולא למי היא מתקדשת דהאומ' לאשה זה אני נותן לך לאשתי לא משמע אלא לשמור אותו לאשתו או לתת אותו לה אם בעל אשה הוא ואם אין לו אשה אומר לה הילך זה ליתן אותו לאשתי כשאקדש אותה וכיוצא בזה ואין כאן לא ידים ולא רגלים שנותן אותו לה בתורת קדושין שתתקדש היא לו: וכבר כתבנו במקומות רבים דאפי' אמר לאשה תהי מקודשת בזה ולא אמ' לי דאינה מקודשת וכמו שכתב הריא"ף והרשב"א והרא"ש והר"ן והמפרשים וק"ל: וכ"ש האומ' זה אני נותן לך לאשתי דלא מילתא היא כדאמרן: ועוד דהשני עדי' מכחישין זה את זה דהאח' העיד שאמ' לה בלשון הקדש תהי לי מקודש' בזה והאח' אמ' שאמ' לה בלשון יון זה אני נותן לך לאשתי ואין לך הכחשה גדולה מזו: ואף העד הג' הכחיש את שניהם ואמ' שלא היה שם קדושין כלל: פד ועוד שזה העד הג' שנתועד להעיד עם השנ' האחרי' היה קרוב וקיימ' לן נמצא אח' מהם קרוב או פסול אין עדותן עדות: ואע"ג דזה העד הקרוב הכחיש את השנים האחרים ונר' ממה שכתבו התוס' בשלהי פר' זה בורר גבי פלוגתא דב"ש וב"ה באח' אומר מאה ואחד אומר מאתי' וכו' דלא אמרי' נמצ' אחד מהן קרוב או פסול אין עדותן עדות אלא היכא דמסייעי אהדדי אבל היכא דמכחשי אהדדי לא ע"כ: כל המפרשים והמחברים ז"ל לא חלקו ולכולי עלמא כיון שאמרו שהמקדש הזמין לאותו קרוב להעיד עם האחרי' והלכו כולן להעיד ביחד ובאו שלשתן ביחד להעיד לפני ב"ד

אין עדותן עדות ואין העדות מתקיימת בשאר ואע"פ שהכחיש את האחרי' וכ"ש דדברי התוספות לא למעשה אתאמרו התם ולא להלכ' אלא דחוית קשיא בעלמא ולא סמכינן עליהו כלל:

וכי תימא תיפוק לי משו' דהכחיש האחד את השני' דאין עדותן עדות כדאמרינן פר' היו בודקין וכמו שכת' הרמב"ם ז"ל פ"ב מהלכות עדות שאם הכחיש האחד את השנים אפי' בבדיקות עדותן בטלה ע"כ: ואע"ג דלא אמרו הכי אלא גבי דיני נפשו' מ"מ אין לחלק דבעיקר העדו' לא שנא נפשו' ולא שנא ממון: וא"כ הכא נמי נימא דאין עדותן עדות כיון שהכחיש האחד את השנים: ואיכ' למימר דאם לא היה המכחיש קרוב אין הכי נמי אבל כיון דקרוב הוא אין הכחשתו הכחשה ואין בעדותו שום ממש לא להכחיש ולא להזים: פה ומה שכתבת דבעידי קדושין נמי בעי דרישה וחקיר' אין הדין כן וכמו שכת' הרמב"ן והמפרשים ז"ל: וכ"כ הרשב"א ז"ל בתשוב' בפי' אין בודקין עידי נשים בדרישה וחקירה בין בגרושין בין בקדושין דקי"ל כת"ק דרבי טרפון ורבי עקיבא וכן דעת רבותי והגאוני' ז"ל והר"ם במז"ל: ומורי הרמב"ן ז"ל האריך בזה ונתן טעם בדבר אלא שהם דברים ארוכים ע"כ: וכ"כ ג"כ בשלהי יבמות מיהו אם נר' לדיינים שיש צד רמאות באותה עדות אז דורשין וחוקרין: וגדולה מזאת כת' הריב"ש ז"ל גבי עדות קדושין דהיכא דאיכ' חשש רמאו' דבעינן דרישה וחקירה ולא עשו אותה יכול העד לחזור בו כיון שעדיין לא נשלמה העדות ומוכח לה מירושלמי דראש השנה דתני התם עדים שהעידו בין לטמא בין לטהר בין לרחק בין לקרב בין לאיסור בין להתיר בין לזכות בין לחייב אם עד שלא נחקרה עדותן בב"ד אמרו מבדין היינו הרי אלו נאמנים משנחקרה עדותן בב"ד אמרו מבדין היינו אין נאמנים: ע"כ: פו גם עמדתי על תשובת כ"ת בענין בית הכנסת של פמגוש"תא וישרה בעיני אבל תשובת החכם הבאה ממרחק ששלחת אלי לא ראיתי בה שום ממשות: וראיתי לעורר לכבוד תורתך על קצת מהשבושים אשר באו שם אף על פי שיודע אני כי לא נעלמו מעיניך רובם ככלם:

חדא שהוא כתב בתחלת דברי פיהו ז"ל ובמאמר רבי שמואל בר נחמני פרק בני העיר לא התיר אלא בכפרים ואין לומר לאו דוקא כפרים אלא אדרבה דיש לנו לומר דקשיא מדידיה אדידיה דמרישא משמע דלא התיר אלא בית הכנסת של כפרים הא של עיירות אסור: ובסיפא דמילתיה אמר ושל כרכים אסור הא של עיירות מותר עכ"ל: ואני אומר דאדרבה היא הנותנת לומ' דלאו דוקא כפר כי היכי דלא תקשי רישא דמילתיה לסיפא: וכל שכן דלפום תירוצא דיליה שכתב בסמוך דסתם עיירות הוו להו ככפרים דרובא דידהו לא אתי להו מעלמא וכו' על כרחין דהיינו תירוצא דמילתא דאמרן דלר' שמואל

בר נחמני לאו דוקא כפרים אלא ה"ה לכל סתם עיירות והנה נפל במה שברח ואינו מרגיש: עוד כתב בחתימת דבריו בפסקא דמילתא כי לפי שאין קדושת בית הכנסת אלא מדרבנן כל ספק שיסתפק בו ראוי להקל בו ואם היה איסור דאורייתא היה הולך בספיקא להחמיר וכשעשה הספקות כתב שהוא ספק ספקא ספק אתי לה מעלמא ספק לא אתי ואם תמצא לומר אתי שמא באותו זמן היה שם ראש ישיבה דאדעתא דידיה אתי עכ"ל: וידוע הוא לתינוקות דספק ספיקא לקולא ואפילו בדאורייתא ונעלם ממנו והוא לא ידע ואצבעותיו כותבות ולבו לא יבין: ולענין הדין בנדון זה נראה לי דאפילו אם היתה פמגושת"א כרך גדול כנינוה העיר הגדולה והיה בה בית הכנסת חרבה כזאת יכולין לבנות בה אותן בתים שזכרתם להקדש ולא אומר יכולין אלא מצוה לבנותן וכל הזריז הרי זה משובח מהטעם האחרון שזכר כ"ת שנתנו העובדי כוכבי" עיניהם בה לעשות ממנה בית לעבודת כוכבי' ואיזה צריך להביא ראיה עליו דאין לך אדם מישראל ואפילו בסוף העולם שיעלה על דעתו שתהיה בית הכנסת חרבה ומזומנת ומוכנת לעשות טעות לעבודת כוסבי ולא יבנו בה הקדשות לב"הכ האחרת כאשר אמרתם: וכ"ש בהסכמת כל אנשי העיר קטנים וגדולים ולא היה דבר זה צריך לשאול עליו:

וכ"ש דאפילו בלא חשש עובדי כוכב"יש מן המפרשים שכתב דאפילו של כרכים בבנינה יכולין שבעה טובי העיר הברורים למכור אותה ואפילו אחד הברור וכל שכן דאין כאן מכירה אלא בנין מקום חרב לעשות בתים להקדש אף כי אם יצטרכו לאחד מהם או לכלם לעשות מהם בית המדרש יעשו והנה הם מוכנים לכך כיון שהן הקדש וכפי צורך השעה והזמן: והרמב"ן ז"ל כתב בנמקי מגלה זה לשונו לפיכך בית הכנסת כל זמן שבני העיר רוצין בו ומצותו עליו ונוהגין בו קדושה ואפילו בחרבנו שהרי עדיין לא עבר זמן מצותו וראוי לשפץ אותו ולבנותו אבל אם נמלכו למכרו כבר עבר זמן מצותו כסוכה לאחר שבעה ונפקעה קדושה ממנו ואין ספק דמכירה זו האמורה בבית הכנסת כשיש להם אחרת דאי לאו הכי ודאי אסור כדאמרי' בבבא בתרא לא לסתור אינש בי כנשתא וכו' הילכך מכירתו ודאי מותרת היא דהוה ליה כמפריש ז' אתרוגין לז' ימים כיוצא בה ואוכלה דהוה ליה כתשמישי מצוה לאחר זמנם: עכשיו כל הענין מיושב שאם מכרו שבעה טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר זו היא ששנינו לוקחין בדמיו תיבה דמסתמא לא ניחא להו לבני העיר לאכחושי מצוה שלהם ואף על פי שיש להם אחרת ולא שיהיה בדמים קדושה ממש להיותן אסורין בהנאה אלא שאינן רשאין להוציאן בצרכיהן כדין צדקה משבאה ליד הגבאי וכענין האמור שם בפרק קמא דערכין וכו' עד אבל אם מכרו שבע' טובי העיר במעמד אנשי העיר והסכימו כולם שאינן רוצי' עוד בבית הכנסת

זה אפילו למשתי בהו שכרא באותן דמים מותר דהוה ליה תשמישי מצוה לאחר זמנן דנזרקין וכו' עכ"ל: וקל וחומר בנדון שלנו: ואין צריך לפנים: פניו יאר אליך וישם לך שלום כנפש נאמנך משה ן' אל אשקר נר"ו: פח שאלה ראובן גרש את אשתו לפי שזנת תחתיו ולימים נתיחד עמה אי חיישינן לאותו יחוד כגרושה דעלמא וצריכה גט שני או לא:

תשובה ודאי דלא חיישינן לאותו יחוד כלל דכיון דהוא מוזהמת עליו אינו חשוד עליה ואינה צריכה גט שני והכי מוכח בהדיא בירושלמי פרק הזורק גבי המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדק וכו' אמר רבי מנא ב"ש כדעתהון וב"ה כדעתהון ב"ש דאינון אמרי פוטר אדם את אשתו בגט ישן אינון דאמרי אינה צריכה ממנו גט שני אמר רבי יוסי ברבי בון ב"ש כדעתהון וב"ה כדעתהון ב"ש דאינון אמרי לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה ערות דבר אינון דאמרי מוזהמת היא מלפניו ואינו חשוד עליה לפי' אינה צריכה ממנו גט שני ב"ה דאינון אמרי אפילו הקדיחה תבשילו אינון דאמרי אינה מוזהמת לפניו והוא חשוד עליה לפי' צריכה ממנו גט שני ע"כ בירושלמי משמע בהדיא דהיכא דמצא בה ערות דבר דהוי מוזהמת לפניו ואינו חשוד עליה אינה צריכה גט שני: וכ"ש בעובדא דילן שזנת תחתו והוא אסורה עליו עולמית דהיא מוזהמת ומוזהמת דאינו חשוד עליה ואינה צריכה גט שני לכולי עלמא ואפילו לב"ה כלום הצריכוהו גט שני אלא מטעמא דמגרש אדם את אשתו משום דהקדיחה תבשילו דאינה מוזהמת עליו אבל הכא שגרשה בהדיא לפי שזנת תחתיו לא דינא ולא דיינא דאינו חשוד עליה ולא בעיא גט שני: וכ"כ הרב בעל העטור ז"ל מסתברא דגמ' דילן אזלא כטעמ' דר' יוסי בר' בון דגמ' ירושלמי והביאו דבריו בהגהות המרדכי בשלהי גטין וכן הביא נמי הרשב"א ז"להאי ירושלמי בחדושיו להלכה: וכ"ש לפי דעת אותן הפוסקי' כר' יוחנן דגמ' דילן דכל שלא ראוה שנבעלה אינ' צריכ' גט שני ואפי' בגרוש' דעלמ' וכמו שהבי' דבריה' הר"ן ז"ל פ' הזורק ז"ל ויש שפוסקי' כר' יוחנן דכל שלא ראוה שנבעלה אינ' צריכ' גט שני אפי' בנשוא' אבל ראוה שנבעל' צריכ' ממנו גט שני אפי' בארוס' ע"כ:

הילכך בנדון שלנו כל שלא ראוה שנבעלה אין להסתפק בדב' זה כלל ואינ' צריכ' גט שני' וגדולה מזאת אני אומ' דאפי' ראוה שנבעלה כיון דאסור' עליו עולמית משום זנות אפשר דלא בעיא גט שני דידוע הוא דאין ביאתו אלא ביאת זנות: וכן נראה מדברי הרמ"בם ז"ל בגירושין פ"י גבי המגרש את אשתו וחזר ובעלה בפני עדים וכו' ז"ל הואיל ואשתו היתה הרי זו בחזקת שהחזירה ולשם קדושין בעל אבל לא לשם זנות וכו' עד שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות והרי בידו לעשותה בעילת מצוה ע"כ שמע מינה דהיכא דאין

בידו להחזירה כהכא ואינו יכול לעשותה בעילת מצוה ואפי' שבעל הרי זו בעילת זנות וכבר ידעתם דלא הוי היחוד יחוד אלא אם נתייחד בפני שנים והיו השנים רואים כאחד דבלאו הכי אינה צריכה גט שני ואפילו באשה דעלמא וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל שם פ"י מהלכות גרושין גם צריך שיראו הם את העדים כמו שכתב הרשב"א ז"ל והר"ן ז"ל והרי"בש ז"ל והרב בעל המגיד ז"ל שם פ"י וכמו שכתבו מן האחרוני' ז"ל ולא נפניתי להאריך יאריך השם ימיך ושנותיך בנעימים כנפש נאמנכם משה ן' אל אשק"ר נ"ר:

פט שאלה אשה אחת טענה על בעלה בתוך חמש שנים לנשואיה שאינו יכול לשמש כדרך כל הארץ לפי שאין לו גבורת אנשי' ובאה מחמת טענה שהיא רוצה חוטרא לידא ומרא לקבורה: והבעל מכחישה ואומר ומי הוא שעשאה אשה ואיך היתה אומרת בימים שעברו שהיא הרה ואף כי לא נמצא כדכריה ועוד שבכל יום ויום היתה הולכת אל המילדות העבריות והאדומיות לבקש מהן תרופות ותיקון להריון אלא דודאי עיניה נתנה בבעל ממון בראותה כי אזלת יד הבעל: ושאלנו מאת מורינו שיחיה יורנו שורת הדין ואם היא נאמנת או לא:

תשובה הא מילתא תליא באשלי רברבי ובפלוגתא דרבוותא בההיא מתני' דשלהי נדרים סוף פ' בתרא דתנן התם בראשונה היו אומרים שלש נשים יוצאות ונוטלות כתובה האומרת טמאה אני לך והשמים ביני לביניך וכו' חזרו לומר שלא תהא נותנת עיניה באחר ומקלקלת על בעלה אלא האומרת טמאה אני לך תביא ראיה לדבריה השמים ביני לביניך יעשו דרך בקשה ע"כ במשנה: ופי' בירושלמי בדרך בקשה שיבקשו מהם לעשות סעודה ויעשו שלום ביניהם אולי יתפייסו זה לזה ורש"י ז"ל פי' יבקשו ממנו שיפטרנה בגט ואין מכריחין אותו ויש אומרים שיבקשו ממנה שלא תדבר עוד בדבר הזה אי נמי יבקשו רחמים מאת המקום שיהיה להם בנים: וממאי דאמרינן בגמרא דילן עלה דהאי מתני' משמע דמיירי במפרשת ואומרת שאינו יורה כחץ דבכי האי גונא אינו מוליד ואיהי בעיא בנים לעת זקנתה והיינו דקאמרה השמים ביני לביניך כלומר שאינו יודע דבר זה אלא השמים ולפום משנה ראשונה בכי האי גוונא היא נאמנת ויוצאה ונוטלת כתובתה: אבל חזרו לומר דאינה נאמנת דכיון דידעה דאינו מרגיש בה ואינו יכול להכחישה מעיזה פניה בפניו ושמא עיניה נתנה באחר ולפיכך אינה נאמנת אלא יעשו דרך בקשה כך פירשוה הגאונים ומן המפרשים ז"ל דמיירי במפרשת ואומרת שאינו יורה כחץ: ומשמע מהכא דדוקא כי האי גונא דאין הבעל מרגיש הוא דאינה נאמנת לפי משנה שניה כדאמרן: אבל בדבר שהבעל יודע אינה מעיזה בפניו אם לא היה הדבר אמת ולפי' היא נאמנת: וכדרב המנונא דאין האשה מעיזה פניה בפני בעלה לטעון טענת שקר

בדבר שיודע בה בעלה שהיא משקרת לפי' אשה שטענה על בעלה שאינו יכול לשמש כדרך כל הארץ ובאה מחמת טענה כלום דבעיא חוטרא לידא ומרא לקבורה יוציא ויתן כתובה זה הוא העולה לפי שטה זו: ואיכא מאן דמוקי לה למתני' דהשמים ביני לבינך בטוענת שאינו מתקשה ואינו יכול לשמש כלל ומפרשים הכי כמו שהשמים רחוקים מן הארץ כך אתה מרוחק ממני ואין אתה משמש עמי כלל:

וקאמרי במשנה שנייה דיעשו דרך בקשה כדאמרן: אבל באומרת אינו יורה כחץ לעולם נאמנת כיון שאינו מכחישה דהא לא ידע בה: וכההיא דפרק הבא על יבמתו אמר רבי אמי דברים שבינו לבינה היא נאמנת מאי טעמא היא קים לה ביורה כחץ הוא לא קים ליה ע"כ וכן נראית שיטת הירושלמי דגרסינן התם תמן תנינא השמים ביני לבינך כמה דשמיא רחיקין מארעא כך תהא ההיא איתתא רחיקא מבעלה משמע דמיירי בשאינו משמש כלל: אי נמי אפשר לומר דהכל במשמע זה וזה: אבל הרמב"ם ז"ל אף על גב דמוקי למתני' בשאינו יורה כחץ מ"מ השוה את שתיהן דאם בשאינו יורה כחץ דקים לה בגויה פסק במשנה שניה דיעשו דרך בקשה כ"ש בשאינו יכול לשמש ונראה דלדידיה אינה צריכה לפרש אלא כל שאמרה שאינו יכול לשמש יעשו דרך בקשה כמשנה שניה ומוקי לה בתוך עשר שנים וזהו שכת' פר' ט"ו מהלכות אישות ז"ל ואשה שבאה לב"ד ואמרה בעלי אינו יכול לשמש כדרך כל הארן שמוש מוליד כלומ' שאין לו גבורת אנשי' ומתחכך עמה כנשים המסוללות או שאינו יורה כחץ יעשו הדיינים פשרה ואומרים לה ראוי שתתנהגי עם בעלך עד שתשהה עשרה שנים ולא תולידי ואח"כ תתבעי ומגלגלין עמה בדבר זה ואין כופין אותה לישב ואין דנין אותה במורדת אלא מאריכין בדבר עד שיעשו פשרה ע"כ: גם בפי' המשנה פירש ז"ל ואמנם יעשו דרך בקשה הוא שמפייסין אותה ושואלין ממנה לישב עמו ואין כופין על הגרושין בשום פני' וכו' ואין פוסקין ביניהם הדין עד שיתרצו שניהם על מה שיתרצו ע"כ: וטעמא דמוקי לה בתוך עשרה שנים דאלו אחר עשרה שנים כל זמן שלא ילדה ממנו וטוענת שהחולי ממנו יוציא ויתן כתוב' כל זמן שבאה מחמת טענה כמו שכתב הוא ז"ל שם: וההיא דרבי אמי דפרק הבא על יבמתו דקאמר דנאמנת משום דקים לה ביורה כחץ וכו':

יש מן הגאונים שכתבו דהיינו לפי משנה ראשונה והא אדחיא לה ממשנה שניה אבל הרי"ף ז"ל תרצה בפרק הבא על יבמתו והרמב"ן ז"ל בהלכות נדרים באופן אחר דההיא דר' אמי אינה טוענת על בעלה להוציאה אלא הוא בא להוציאה בלא כתובה מפני ששהתה עמו עשר שנים ולזה אין לחוש לשמא עיניה נתנה באחר דמשנה שניה וטענתם אינה אלא על הכתובה בלבד שהוא אומר שמניעת הלידה ממנה והיא אומרת ממנו

שאינו יורה כחץ ולפי' נאמנת על הכתובה והכי נראה דמתרץ לה הרמב"ם ז"ל שם פרק ט"ו: וכן כתב רבינו אבי"ה ז"ל בתשובה ז"ל כך דעת תלמידכם נוטה לדרך האמת דההיא דנדרים מיירי בבאה מחמת טענה שאם לא כן מאי טעמא דמשנה ראשונה והיא תובעת אותו להוציא לכן חששה משנה אחרונה לתולה עיניה באחר ולא כייפי' ליה לגרשה אפי' מוחלת לו כתובתה אלא יעשו דרך בקשה אבל הך דיבמו' מיירי דהיא אמרה מיניה ואעפ"כ איני תובעת לגרשני ואם הוא כופיני לקבל גט יתן לי כתובתי והוא אומר מינה ולא אתן לה כתובה בהא אמרו דמהימנא דקים לה ביורה כחץ טפי מיניה והשתא אין לחושדה בתולה עיניה באחר והלכה כמשנה אחרונה ע"כ לשונו גבי אשה ששהתה עם בעלה כי' שני' ולא ילדה ובאה מחמת טענה דבעי חוטרא לידא ובעלה אין לו גבורת אנשים ואינו ראוי להוליד והובאה תשובה זו באור זרוע: וכן כתב הרב בעל המגיד ז"ל דמשנה אחרונה דאמרה השמים ביני לבינך יעשו דרך בקשה כגון דלא שהה עשר שנים ע"כ: הילכך בין לטוענת אינו יכול בין לטוענת אינו יורה לתרווייהו אין כופין על הגרושין כלל: וכן דעת הרב רבי' אפרים ז"ל:

וכן נמי דעת הרשב"א ז"ל שכתב בתשובה ז"ל והטוענת על שאינו יכול ורוצה להתגרש ממנו מחמת כך שואלין ממנה ב"ד ואומרים לה מה שאומרת שאינו יכול אם אומרת שהוא משמש אלא שאינו יורה כחץ אינה נאמנת זו סברת רב ז"ל שלא כדברי רב אלפס אבל האשה שטענה על בעלה שאינו יכול לשמש כדרך כל הארץ בזו היא נאמנת ומ"מ ב"ד באין עליה דרך בקשה ואומרי' לה תני דעתך על בעלך שמא מתוך איבה אין אתם נכנסין לחדר ועושין להן סעודה שמא מתוך שמחה ומאכל יתנו דעתם זה על זה וכו' עד אבל אין כופין אותו ליתן גט אלא יכול ב"ד לאיי' עליו בדברי' בלבד ובלבד שלא ינדה ולא יחרים ולא יכה ולא יצער אותו בגופו ע"כ והובאה תשובה זו בספר אורחות חיים להלכה: וידוע הוא דמיירי בתוך עשר שנים כדברי הרמב"ם ז"ל דלאחר עשר שנים בלאו הכי יוציא ויתן כתובה כמו שכתב הוא ז"ל: וכן נמי כת' הרמנ"ע בתשובה הביאה הרב בעל המרדכי ז"ל בפ' עשרה יוחסין דאין להאמינה בדורות הללו: וז"ל וששאלת אשה שטוענת על בעלה ישען על ביתו ולא יעמוד מן הדין היה לה להיות נאמנת אע"ג דביורה כחץ אינה נאמנת לפי משנה אחרונה דמסכת נדרים פרק בתרא היינו לפי שאפשר לה להעיז פניה בפני בעלה במילת' דלא ידע אי משקרא אבל בישען על ביתו דידע בה אי משקרא אין לומר: הילכך מהימנא כההיא דרב' המנונא דאמר רב המנונא אשה שאמרה לבעלה גרשתני נאמנת משו' דאינה מעיזה פניה בפני בעלה הכא נמי לא שנא ומהימנא: אבל בדורות הללו שיש חצופות ועזות אין ראוי להאמינה ועוד שיש קצת סברא ואמתלאה

שהיא משקרת שהיה לו כבר בנים מאשה אחרת ואף על פי דשוב נתקלקל אעפ"כ לא מהימנא בדורות הללו אלא יעשו דרך בקשה ושלום: ע"כ וגדולה מזאת כתבו בשם ר"ת ז"ל דלא אמר רב המנונא דמהימנא אלא במאי דאתי מידו לידה כגון נתינת הגט אבל במילי דלא אתי מידו לידה כגון דאמרה אינו מתקשה לא מהימנא ע"כ:

ואולי כך היא דעת הרמב"ם ז"ל שכת' גבי גרשתני דמהימנא וגבי מילת' דילן כתב דיעשו דרך בקשה וכדבעי' למימר קמן: וכן נמי כתבו מן האחרוני' ז"ל דבכל ענין יעשו דרך בקשה שמא עיניה נתנה באחר וכ"ש וכ"ש בזמננו זה ובדורנו הפרוץ כי רבו כמו רבו החציפות והעזות והפריצות כי אין להאמינה כלל: לפיכך האי איתתא דשאלתון עלה לעולם אין כופין את בעלה לגרשה אלא יעשו דרך בקשה וכ"ש במקום שיש כמה אמתלאו' בדבר כפי' הנר' מעיקרהשאלה שהיא לא הכחישה אותו בשום טענ' מאותן שטען עליה ויש עוד אמתלא אחרו' למתבונן בעיק' דבריה דודאי אין להוציאה מתחת בעלה בטענה זו עד עבור עשר' שנים כמו שכתב הרמב"ם ז"ל שעל פיו דנין והולכין ברוב תפוצת הגולה וכ"ש בגלילו' האלו: ומאן יהיב לן מעפריה דהרשב"א ז"ל ומלי' עינין דקאמר בחתימת דבריו בתשובתו בענין זה עצמו ז"ל וסוף דבר כיון שהדבר עמוק תלוי בגדולי עולם אל תכניס עצמך לכוף ולהוצי' אשה מתח' בעלה ולהוצי' ממון ממי שמוחזק בו אלא בין כך ובין כך קבל עצתם שאמרו יעשו דרך בקש' ופיוס שיתפייסו ביניה' והטיל שלו' ביניהם ועד שנכוף להוצי' נכוף ונבקש שירצו זה את זה בדברי שלו' ואמת ובהשתדלו' המבקשי' שלו' את רעיהם ושלו' בלבבם: עכ"ל: ואל יבהלוך הויו' ואריכו' דברי הרב ר' יוסף קולון ז"ל בתשובתו בכענין זה עם בר פלוגתיה דבעיק' הדין נראה ודאי דהדין עם הבר פלוגתיה ותואנו' הוא מבקש עליו כנהמת ים וגליו עד שעלה על דעתו לומ"דה ר"ם מיירי בתובעת כתובת' ובלאו הכי נאמנת אפי' בדורו' הללו:

ואני אומ' כבודו במקומו מונח דאפילו אם נודה לו דרב המנונא מיירי אפי' בתובע' כתובת' דנאמנת שהוא דבר בלתי מוסכם כמו שכת' הראב"ד ז"ל והתוס' פר' האש' שלו' ופר' קמא דמציעא וכמה מפרשי' שכתבו בהפך לא יתחייב דהרמנ"ע מיירי בהכי דאם תבעה כתובתה אינה נאמנת אבל אם לא תבעה כתובת' נאמנ' לדידיה אפי' בדורו' הללו דודאי לדידיה בכל ענין קאמ' בין תבעה בין לא תבע' דמה ענין חצופו' ועזות לענין כתוב' וכ"ש דהוא עצמו כת' שם ז"ל ומ"מ נוכל לומ' דלאו דוק' מוקמי' להההיא דנדרי' בתובע' וצווחת בב"ד שיתן לה כתובת' כשהוא רוצה לגרשה אלא דוק' בתובע' גט בסתם ואין מזכרת כתוב' כלל וקרי לה תובע' כתוב' כיון דמתוך תביעתה יש לה כתוב' שהרי אין מוחלת כתובתה ושפיר מקריא תבע' לגבי ההוא דסוף הבא על יבמתו דמוקמי' לה

ברוצה לצא' בלא כתוב': ע"כ: גם הרמב"ם ז"ל לא כת' אלא סתם תובעת כתוב' או אינה תובעת כמו שכתבנו דבריו לעיל: ואי בתובעת כתובה תליא מילת' מאי שנא גבי גרשתני שכתב באישות פט"ו דנאמנת ואפילו בשתבעה והכא כתב דיעשו דרך בקשה אלא ע"כ דהיינו טעמא דגרשתני משום דהוא דבר דאתי מידו לידה וכההיא דכתב ז"ל דלעיל: אי נמי דאי לאו דגרש' ודאי לא הית מעיזה פניה כל כך בפני בעלה ולשבת כל ימיה באיסור אשת איש ובניה לעולם ממזרים ולפי' נאמנת אפילו בתובעת כתוב' מה שאין כן בשמים ביני ובינך דלית ביה האי טעמא: לפי' לדידיה אינה נאמנת בין תבעה כתובה בין לא תבעה דלעולם בתוך עשרה יעשו דרך בקשה כדאמרן: גם ראיתי בתחלת אמריו ופתח דבריו כי יש לאותה אשה אמתלאה שיש בה עם בעלה ששה שנים ולא ילדה ואיני יודע האי ששה שנים מאי עבידתייהו ועשרה שמענו ומנין אחר לא שמענו לא לאמתלאה ולא לזולתה ואיני יודע מה זמן יגביל לה לדעתו לשלא תהא אמתלאה וכיוצא בזה כתב הרב בעל המגיד ז"ל פט"ו גבי האשה שבאה לב"ד לתבוע לבעלה לגרשה אחר עשר שנים וכו':

ז"ל שם ואינו מוציא אלא לאחר עשר שנים ועוד שהרי בגמרא לא אמרו בדין זה זמן אחר וא"א לומר אלא אחר עשר הנזכר שם עליו שאם לא כן מה זמן תגביל לה וזה ברור ע"כ: וכ"ש דכל דברינו לדעת הרמב"ם ז"ל ומאן דעמיה היינו בתוך עשרה ובכי האי גונא נמצא הנדון אמתלאה והוי כמערכה על הדרוש: ותנו לבבכם למה שכתב הרא"ש ז"ל בתשובה מצאתיה בתוך תשובה להרב רבי אליה מזרחי ז"ל בנושא אח' ז"ל שאלה לאדוננו וגאוננו מאור גלותנו מורי הרא"ש ז"ל דע אדני שהראיתי לדיינים התשוב' ששלחת לי מענין האשה שאמר' על בעלה בעלי אינו משמש עמי שמוש שמוליד ועתה בא מורשה האש' ואמ' כי הסמ"ק כת' שכופין ואמרו לי מה יעשו ואמרתי שכבר כתבת דעתך שהוא כדעת הגדולי' הרי"ף ורבי' משה והסמ"ג והרשב"א ז"ל שאומרי' שאין כופין תוך עשרה שנים ואני הוצרכתי לחזור ולשאול לפני מעלתך אם נחוש בזה לדברי הסמ"ק אם לאו כי אני אומר חוץ מכבודו שאין לנו לחוש לדבריו בזה כי יש לנו לילך אחר רוב דעות הגדולים הראשונים והאחרונים ואמרתי בעצמי כי סמ"ק כתב ובזבז הגדולים בדבר זה וסימניך כתבו ובזבזו ואתה אדוני האיר עיני בזה כי יודע אני שראית סברת הסמ"ק דכל רז לא אניס לך: תשובה הוי יודע דסמ"ק אינו חולק על כל הגדולים ולא על המשנה דפירקא בתרא דנדרים ובדורות אחרונות חיישי' שמא עיניה נתנה באחר ואין כופין הבעל לגרש אפילו כשהיא באה מחמת טענה אלא א"כ שהתה עמו עשר שנים ובסמ"ק כתב בתחלה ואם נשא אדם אשה ושהה עמה עשר שנים בלא בנים צריך לגרשה ולפי שהזכיר בתחלה

על מי ששהה עשר שנים כשדבר אחר כן באשה שהיא באה מחמת טענה לא הזכיר עשר שנים לפי שסמך על מה שהזכיר כבר למעלה וכן יפה לנו לפרש דבריו ממה שנא' טעה ושגג ולא ידע משנה שלימה של מסכת נדרים ואף לפי דבריהם שכתבת שהם אומרים שכתב שכופין אותו להוציא אף אם לא שהתה עמו עשר שנים היאך נעשה כדבריו לעבור על המשנה אלא תפח רוחן של אותן הבאים לדון על פי ספרים וחבורי הגדולים ואינם יודעים כלום לא במשנה ולא בגמרא לפי שלפעמים טועה הסופר בין חיוב לפיטור או בין איסור למותר או מחמת קוצר דעתן ולא יבינו דברי המחבר ובאים לידי טעות עכ"ד:

סוף דבר הירא את דבר ה' ית' יתרחק מלהוציא אשה מתחת בעלה בכיוצא בזה ושמר מלהכנס בחשש ספק גרושין הנופל בנדון הזה הידוע לחכמים יודעי העתים אלא ירצה אותן בדברי שלום ואמת: ומי ששמו שלום וחותמו אמת יטע ביניכם השלום והאמת ותתענגו על רוב שלום ויברך אתכם בשלום כנפש נאמנכם: משה ן' אל אשקר: צ שאלה ילמדני אבי מורי ורבי מה הדין גוחן כספר תורה שנקרע יותר משלשה שטין אם יכולין לתופרו ולקרות בו בצבור או לא: תשובה הנראה לעניות דעתי דכשר הדבר לעשו' וכן מצאתי כתוב בתשובת שאלה להרב רבי שמעון דוראן ז"ל דע כי בכאן אירע בספר תורה אחד שנקרע יותר משלש שטין והרב רבי יצחק בר ששת פסלו ואני הייתי מכשירו והוא שלח לי ספר תשובותיו שהוא השיב לבג"איה כן ואני עניתי כבר הורה זקן והוא אמר אלו על ידי שליח שאם יש לי טעם להכשירו שאין לחוש למה שכתב בתשובותיו ואני אמרתי לשליח שיאמר לו כי מה שאמר התלמוד קרע הבא בתוך שתי שטין יתפור בתוך שלש לא יתפור ואסיקנא אפילו בתוך שלשה יתפור לאו דוקא שלש שכן דרך התלמוד כשאומרין מספר מועט ומוסיפין עליו לאו דוקא אותו תוספת המועט והבאתי ראיה מפרק הבא על יבמתו דאמרינן התם מל הראשון ומת שני ומת שלישי לא תמול ולאו דוק' שלישי אלא ה"ה רביעי וחמישי וראיה מדפליג רשב"ג שלישי לא תמול רביעי לא תמול אלו היו הדברים והסכים הרב עמי בהכשרו והרי אנו קורין בו והעיקר בכל זה דאזלי' בתר טעמא אם התפירה היא מהודקת יפה ואינה נכרת וישאר נוי לספר עושין אותו בדבק או בתפיר' אם לא נשתנו צורת האותיו' ע"כ: ואני מצאתי ראיה יותר ברור' לדבריו דלאו דוק' ג' מההיא דאמרי' פ' המבי' תניין ר' אליעזר לא הכשיר אלא לאלתר אבל מכאן ועד י' ימים לא חיישי' דילמא הוה ביה תנאה וזייפתיה ור' יוחנן אמר אפי' מכאן ועד י' ימים וידוע הוא דאפילו מכאן ועד עשרה ימים דאמר רבי יוחנן לאו דוקא אלא אפילו לזמן מרובה כמו שכתבו המחברים ז"ל:

וכן מצאתי גם כן בתשובת רבינו שמשון משנץ ז"ל בענין זה ז"ל הא אמרינן בפרק הקומץ רבה אמר רב חננאל אמר רב קרע הבא בתוך שני שטין יתפור בתוך שלשה לא יתפור ומסיק התם דהא לא יתפור מיירי בדאפיצן אבל לא אפיצן כהני דידן אפילו בשלש יתפור וכיון דשרינן בשלש ה"ה בארבע וחמש ואפילו טובא לא שנא ודוקא בגידין אבל בשאר דברים לא כדאיתא התם בהדיא ודוקא באותה יריעה אין קורין אבל בשאר יריעות קורין והא דאמרינן פרק הנזקין ספר שחסר יריעה אין קורין בו בבית הכנסת משום דחסר במלתיה מסתברא טעמא משום כבוד צבור כדאמרינן התם רבה ורב יוסף לא קרו בחומשין בבית הכנסת משום כבוד הצבור וה"ה נמי בספר תורה שחסר יריעה אחת ומוטב ידחה כבוד הצבור היכא דלא אפשר קודם שתדחה תקנת חכמים שנתקן לקרות בתורה מימי משה דבכי האי גונא אמרינן שלהי פרק בתרא דמגלה אין גוללין ספר תורה בצבור מפני כבוד הצבור ומעשים בכל יום שגוללין ביום טוב ובראש חדש כשאין שם ספר תורה אחר ועוד תדע גבי חסר יריעה אחת קאמר אין קורין ולא קאמר אסו' לקרות כדקאמר גבי ספרא דאפטרתא אסור למקרי בצבורא דלא ניתן ליכתב אלא ודאי שמע מינה אין קורין היכא דאפשר אבל היכא דלא אפשר שרי: ושלום שמשון ברבי אברהם ע"כ: ודבריהם ז"ל אין צריכין חיזוק: ושלום כנפש אביך משה: צא שאלה נשאלתי אם מותר לאשה נדה לישן עם בעלה על גבי אותן מטות של עץ או של בנין תוך הוילון הוא במטתו והיא במטתה: תשובה נראה לי דשרי וכדמוכח שפיר מההיא דפרק הדר אמר רב ברונא אמר רב כל הלן בקילעא שאיש ואשתו שרויין בה עליו הכתוב אומר ואת נשי עמי תגרשון מבית תענוגיהן אמר רב יוסף ואפילו אשתו נדה משמע דיכולה הנדה לשכב בקלעא שבעלה שוכב בה ופירוש קלעא מלשון קלעים והוא האהל או הוילון הפרוש שוכבין שם האיש ואשתו ושלום כנפש:

משה ן' אל אשקר נר"ו: צב שאלה יורני אדני אבי מורי ורבי שורת הדין בתלמיד חכם שנדה את איש אחד בעל הבית שלא כדין ואמר לו אותו האיש אדרבא להוי ההוא גברא בנדוי: גם יורנו מה הדין נותן בת"ח שהחרים לאיש זקן ונשוא פנים ובעל תורה ולבנו ולכל משפחתו באמרו לאחד מבניו כשבא עמו בדברים יהיה בחרם הוא ואביו ומשפחתו וזה שלא בפני אביו אלא בפני עדים ברורים וכל זה מחמת שנאה גדולה שהיה שונא אותן ואז החרים גם הוא לת"ח וגם אחיו הגדול בעל תורה כשהגיעו לו הדברים בהשעתא שהחכם החרים לאביו ולאחיו ולמשפחתו שלא כדין החרים גם הוא את החכם הנזכר שלא בפניו לכבוד אביו ולכבוד החכמים הנמצאים ממשפחתו וגם החכם חזר ונדה לאח הגדול גם כן: אם חל החרם והנדוי של החכם על האחים או של האחים על החכם כיון

שנדה אותן שלא כדין:תשובה איברא ודאי דתלמיד חכם שנידה לשום אדם שלא כדין וחזר האחר ונדה לת"ח אין המנודה אלא הת"ח וצריך לילך אצלו להתיר לו את נדויו: ולא שנא אם זה המנדה לת"ח היה ת"ח או איניש דעלמא דכיון שנדה אותו הת"ח שלא כדין נדויו אינו נדוי ונדוי האחר הוא נדוי: וכדאיתא בהדיא פרק אלו מגלחין בההוא עובדא דריש לקיש דהוה מנטר פרדיסא ואתא ההוא גברא ואכל תאיני רמא ביה קלא ולא אשגח ביה אמר ליה להוי ההוא גברא בשמתא אמר ליה אדרבה להוי ההוא גברא בשמתא אם ממון נתחייבתי לך נדוי מי נתחייבתי לך אתא ריש לקיש לבי מדרשא אמרו ליה שלו נדוי שלך אינו נדוי ומאי תקנתיה אמרו ליה זיל לותיה דלשרי לך אמר להו לא ידענא ליה אמרו ליה זיל גבי נשאה דלשרי לך וכו' ע"כ: שמעי' מינה בהדיא דתלמיד חכם שנדה למי שאינו חייב נדוי וחזר האחר ונדה לת"ח הרי הוא מנודה ועומד עד שילך אליו להתיר לו את נדויו או לנשיא היכא דלא ידע ליה ואפילו אי הוה המנדה הראשון רב וגדול בישראל דמי לנו גדול מריש לקיש:

ושמעי' נמי דלא שנא אם היה המנדה את החכם צורבא מרבנן או איניש דעלמא דהא אותו שנדה לריש לקיש עובר דרך היה דלא הוה ידע ליה ריש לקיש ות"ח קלא אית ליה כדמפו' בכמה דוכתי: וליכא למימר דלא ידענא דקאמר ריש לקיש היינו דלא ידע אי ת"ח הוא או לא דהרי זה מקרא קצר והעיקר חסר ולא הוו אינהו מסתפקי ביה והשיב הוא דלא ידע ליה ותו דלא אמר להו דלא הוה ידע ליה עד לבתר דאמרו ליה זיל לותי' דלשרי לך ועוד דאם היה מסופק בו שמא ת"ח הוא לא היה לו למהר לנדותו מן הספק על עסקי ממון ואדרבה שהיה לו להפך בזכותו וכי תימא דמ"מ חמסן הוה ואפילו יהב דמי וכדין נדה אותו כבר תרץ הראב"ד ז"ל: וכת' דטעה ריש לקיש שלא התרה בו קודם שלקט כי שמא היה חושב ההוא גברא שהיו עומדות למכירה והיה דעתו לפרוע ונדהו שלא כדין: ויש מי שכתב מפני שלא היה הפרדס שלו ולא היה לו לנדותו עד שיבואו הבעלים שמא עשה ברצונם או שיפרע להם וירצה אותן ואפילו אי הוה דידיה לא עביד איניש דינא לנפשיה עד דיזמניה קמי אחריני לדינא ויש אומרי' דהא קיימא לן דאין מנדין לאלתר עד שיתרו בו שני וחמישי: ואחרים תרצו באופן אחר אין זה מקום אריכות וקושטא דמילתא דאיניש דעלמא היה ואף על גב דאיכא מאן דמפרש דלעולם ההוא גברא צורבא מרבנן הוה דאי עם הארץ הוה נהי דנדוי הת"ח לא חייל עליה אבל לשיהיה הת"ח מנודה מפי עם הארץ לא הוי מנודה ובעו לדחוק הדברים ולעיולי בהו פילא בקופא דמחטא ולומר דמדאמרו ליה דליזיל לגבי נשיאה ולא שרו להו אינהו היינו משום דנסתפקו בו שמא ת"ח גדול ממנו היה כמו שכתוב בספריהם: כבר כתבנו דהא מילתא ליתא ולעולם לא

אשכחן שום הוכחה לדבר זה ואדרבה דפשטא דעובדא וריהטא דיליה לא משמע הכי כלל: ואין סברא לומר דאינהו נסתפקו שמא גדול ממנו היה ואיהו גופיה לא הוה ידע ליה אם רבי לא שנאה רבי חייא מנא ליה:

וכבר כתבנו דת"ח קלא אית ליה ואי אפשר שהיה נעלם מעיני ריש לקיש אדם גדול ממנו עד שנדה אותו כאחד הריקים: וכל שכן דאפי' אי דחקי' נפשי' ואמרי דהאי לא ידענא ליה דקאמר ריש לקיש היינו לומר דלא הוה ידע כמה חשוב היה כדברי הראב"ד ז"ל ואינהו נמי נסתפקו בבי מדרשא שמא אדם גדול ממנו היה ומשום הכי אמרו ליה דליזיל לגבי נשיאה דבר שלא יעלה על הדעת: מ"מ לאו למימר' דתידוק מינה דאי הוה ההוא גברא איניש דעלמא דלא הוו חיישי לנדויו דלעולם אימא לך דאי הוו ידעי בברור דלאו ת"ח היה הוו שרו ליה אינהו ולא אמרו ליה דליזיל לגבי נשיאה אלא שמא אדם גדול ממנו היה ולרוחא דמילתא עבדי הכי וכבר כתבנו דאין לדברים אלו עיקר כלל: ובודאי דאישתמיט מינייהו דברי הירושלמי שכתבו שם בפי' ובבירור דההוא גברא ליסטים הוה דאתמר התם ריש לקיש הוה מעיין תינין בברברית אתון לסטים גנבו מנהון בליליא ובסופא ארגש בהו אמר לון להוון אלין עמא מחרמין אמרו ליה יהי ההוא גברא מחרם אמ' ממון נתחייבו לי פרי בתריהון כלומ' רק אחריהם אמר לון שרו לי אמרו ליה שרי לן את וכן שריין לך הדא אמרה המנדה את שאינו צריך ונדה אותו נדויו נדוי עכ"ל: הא קמן בברור דאפילו אם המנודה ליסטים ונתנדה מפי אדם גדול כריש לקיש שלא כדין וחזר הוא ונדה אותו נדויו נדוי וצרי' לילך אליו להתיר לו את הנדוי: וכ"כ הרב רבי' מנחם ז"ל ואם אמ' לו האחר אדרבה עליך יחול אף עם הארץ לחכם נדויו של שני נדוי ושל ראשון אינו נדוי וצריך הראשון היתר וכו' וכן נמי כת' הרב ר' שמעון דוראן ז"ל הילכך אם אמ' ליה חבריה אדרבה הוא אינו בנדוי אבל חבירו המנדה הראשון בנדוי כיון שנדה אותו שלא כדין היה ראוי לנדוי והילכך כשהלה אומ' לו אדרבה להוי ההוא גברא בשמתא חל עליו הנדוי ואע"פ שיהיה השני עם הארץ ע"כ:

וכ"כ הרב רבי ישראל אשכנזי ז"ל בתשובותיו בפי': וכן נראה מדברי רוב המפרשי' והמחברי' ז"ל ככלם מדכתבו סתם ולא חילקו נראה דלא שנא להו בהא מילתא בין ת"ח לאיניש דעלמא דלא באו לסתים אלא לפרש וכ"ש בדב' אשר כזה וכן דעת הרמב"ם ז"ל שכתב בכלל הדברים שמנדים עליהם המנדה למי שאינו חייב נדוי ולא חלק כלל: וכ"ש שכתב בפירו' דאם לא נדהו האחר דב"ד חייבין לנדותו כיון שנדה אותו שלא כדין וידוע הוא דכל הגלילות האלו אתריה דמרן הרמב"ם ז"ל נינהו: וכן נמי כתב הרי"ק ז"ל בתשובה דלא שנא ת"ח ולא שנא עם הארץ כיון שאין זה חייב ב"ד חייבין לנדותו: כי

כן נרא' מדברי הרמב"ם ז"ל דלא שנא ת"ח ולא שנא עם הארץ מדקא פסיק ותני סתמא המנדה למי שאינו חייב נדוי מכ"ד דברים שב"ד מנדים עליהם ולא חלק בין המנדה לת"ח או לעם הארץ והיינו משום דאזיל לטעמיה דסבירא ליה דבית דין חייבין לנדותו ע"כ: תו מסיק התם בדברי הרמנ"ע זה לשונו אלא דסבירא ליה למהר"ם ז"ל דהמנדה מי שאינו חייב נדוי בית דין חייבין לנדותו גם אם לא נדהו השני רק שגלה דעתו שהוא הקפיד על קללת המנדה אותו וכתב שכן כתוב בהלכות נדוי ז"ל אלא ודאי ב"ד צריכין לנדותו ואע"ג דמשמ' בירושלמי שצריך שיחזור הוא וינדה אותו וכו' עד יכולני לומר ה"מ כשאין מקפיד דנראה כמוחל לו אבל אם מראה פני' שאינו מוחל לו חייבין לנדותו גם אם לא נדהו השני ע"כ: עוד כתב שם דאפילו תלמיד לרב נראה מתשובת הרמנ"ע דאם פשע הרב ונדה בענין שהיה לו לחוש שמא אין חייב נדוי שאם אומ' התלמיד אדרבה נדויו נדוי ע"כ: הילכך האי ת"ח דשאלתון עליה אם נדה שלא כדין כדאמריתו הרי הוא עומד בנדויו עד דאזיל לגבי אותו בעל הבית דלשרי ליה: ואמנם לשאלה האחרת ששאלתם בענין אותו ת"ח שנדה לאותו זקן ולשני בניו ולכל משפחתו שלא כדין דבר פשוט הוא דאין על הב' אחי' נדוי כלל:

ומה שיש לראות בהא מילת' הוא אם חל נדויי' על החכם או לא: אבל מכל מה שכתבנו למעלה יצא לנו הדין לאמתו שנדויים שנדו הם את החכם נדוי גמור הוא שהרי נדה אותם שלא כדין כדאמריתו דהנה האח הראשון החרים אותו בפניו וגם האח הגדול דרש לעצמו דגם הוא בכלל המשפחה ולפי' החרי' אותו משום עצמו ולכבוד אביו וחכמי משפחתו: וק"ו הדברים אם עם הארץ יכול לנדות את הת"ח כשנדהו שלא כדין כמו שהוכחנו בראיות ברורות כ"ש וכ"ש אלו ובזה אין שום פקפוק דכמה מעלות טובות לנדון הזה על אותו של מעלה דבלי ספק שיכולין הם לנדותו אי משום לתא דידהו אי משום כבוד אביהם ומשפחתם כי מי יחוש לכבודם יותר מהם ואין זה צריך לפנים: וכ"ש אם החכם המנדה יהיה מאותן שאינן נוהגין כשורת תלמידי חכמים אלא שנותן אצבעו בין שיני בני אדם ומחרף ומגדף אותם דלאו כל כמיניה לנדות אפילו לעם הארץ ומאן יהיב לן מעפרא דהרשב"א ז"ל ומלינן עינין שכתב בתשובותיו גבי ת"ח שנדה לעם הארץ ז"ל ומ"מ צריך לדקדק בדבר היטב שיהיה אותו ת"ח נוהג כשורה והולך בנחת עם הבריות ומשאו ומתנו באמונה עמהם כדרך כל ת"ח הא לאו הכי הוא מבזה עצמו ומבזה את התור' ואין אחרי' חייבין בכבודו ע"כ: וכן נמי כתב הרא"ש ז"ל בדבר אשר כזה בתשובותיו ז"ל ובלבד דלא סנו שומעניה שאם אין מעשיו מתוקני' יותר הוא גרוע מעם הארץ ע"כ: גם בתשובה אחרת כתב ז"ל וכן תלמידי חכמים שאין יראת שמים על פניהם

הרי אלו נקלים שבצבור ולא אמר הכתוב אלא כל קדושיו בידך שאין פורענות באה לעולם בשבילם יצאו אלו שמזלזלים בשם שמים ועל כיוצא בהם נאמר הנה בגללכם ציון שדה תחרש ע"כ: והרי"ק ז"ל כת' גם הוא בתשובותיו ז"ל ומטעם זה לא נהגינן בשום למדן דין ת"ח בזמן הזה וכן היה דן מה"ר זכ"ץ ז"ל מנורנבערק וכן היינו דנין אני והוא הלכה למעשה ע"כ:

עוד כת' שם עוד הביא מהר"י ז"ל ראיה מדאמרינן פרק איזהו נשך תלמיד חכם לא לאכול בנכייתא וכתבו התוספו' אע"ג דרבינא הוה אכיל בנכייתא רבינא לא היה מחשיב עצמו כתלמיד חכם ומכ"ש אנחנו דרדקי יתמי דיתמי שאין לנו להחזיק עצמנו כתלמיד חכם וכאין אנחנו נחשבין ע"כ: ועתה ישאו ק"ו בעצמם האוכלים רבית בפרהסיא וכדומה לה ומטילים אימתן על הצבור ועושים מממונם הפקר בגאוה ובוז ומחללים את השם ואת תורתו ומחטיאים את הרבים ונעשים מדרס ללשונותם של עמי הארץ: עוד כתב שם דכת' הרב רבי מנחם מריז"בורק בנמוקים שלו מה שכתבו רבותי' כבר נפסק הדין שכל המבייש תלמיד חכם וכו' ה"מ תלמיד חכם ידוע בשערים בלי יוהרא ונטילת שם כההיא עובדא דירושלמי דריש לקיש קנסיה להההוא גברא דאפקיר ברבי אסי בר' חנינא דידוע שת"ח היה ובפ' אלו מציאות אמר רב יהודה אמר רב הני תלת מילי נהיגי רבנן לשנות בדבורייהו עד אי לא משני אלא בהני תלת מהדרי' ליה אבדה בטביעות עין אלמא בדבר כל דהו דאינו נזהר וכו' אינו תלמיד חכם וכ"ש אנחנו בזמן הזה שאנו רואין בעינינו הרבה שאין נזהרין מכל זה שאין להם דין תלמיד חכם ע"כ: ומה יעשו איזובי קיר בזמן הזה הנעדרין מכל מדותן של תלמיד חכם הראויים ליקרא בשם תלמיד חכם ולא תמצא בהן לא כלה ולא מקצתה כי אם אחד מהרבה מהשרידים אשר ה' קורא ומי כמותם מורה: וכ"ש וכ"ש אם היה התלמיד חכם שונא להם דאפילו במילתא דחייבי' עליה נדוי אין נדויו של התלמיד חכם השונא נדוי כלל: וכמו שכתוב בתשובה בספר תרומת הדשן בסימן רע"ד וז"ל השאלה ששאלו ממנו חכם אחד שונא מאד לבעל הבית שכנו ונכשל אותו בעל הבית במלתא דחייב עליה נדוי כהלכה וקפץ עליו אותו חכם ונדה אותו כהלכה אבל הכל מכירין ומרגישין שלא נדה אותו רק מחמת השנא' כי היו שם אחרים שנכשלו גם כן באותו ענין ולא אשגח לנדות אותן יש ממש בנדוי כי האי גוונא או לא ע"כ:

תשובה יראה דיש להביא ראיה דאין ממש בנדוי כי האי גוונא מהא דאמרינן בירושלמי ומייתי לה בהגה במיימון וביורה דעה ת"ח שנדה לצורך עצמו אפילו כהלכה אין נדויו נדוי: וכתב ביורה דעה בשם אבי העזרי וז"ל לא ידעי' מה היא לצורך עצמו ושמא הכי

פירושו שנדה כהלכה ומיהו לא נתכוין אלא לצורך עצמו כדי שישתכר בהתרתו ולכך אין נדויו נדוי ע"כ: ונראה דנדון דידן להא דמיא דמה לי מכוין כדי להשתכר בהתרתו בממון ומה לי אם מכוין כדי לינקם ממנו ולהכניע את שונאו וגם זה שכרו לעשות נחת רוח ליצרו דנראה טעם הדבר שצריך המנדה שיכוין לשם שמים כדי לעשות גדר לתורה ולכבוד לומדיה ולא יכוין כלל לעצמו לשום הנאה ותועלת ואם לא כן אין ממש באותו נדוי ואע"ג דבהגה במיימון מפרש ההיא דירושלמי באופן אחר לדברי רבי אבי"ה ז"ל יש לסמוך דכן כתב עליו אור זרוע דבעל הוראה הוא וראוי לסמוך עליו ע"כ תשובתו ז"ל: וגם הרא"ש ז"ל הביא דברים אלו של רבי אבי"ה ז"ל בתשובה למסקנא דמילתא ודברי פי חכם חן: ושלום על חכמי ישראל העושים מעשה ישראל כנפש אביך משה ן' אל אשק"ר: נר"ו: צג שאלה יפרש לי אדני אבי מורי ורבי מה פי' קול לו קול אליו שכתב רש"י ז"ל בפרשת ויקרא: תשובה הא מילתא איתא בפ"ק דיומא דאמרינן התם דאמר ר' אלעזר ויקרא אל משה משה וכל ישראל עומדין ולא בא הכתוב אלא לחלוק לו כבוד למשה ואקשי' מתיבי קול לו קול אליו משה שמע וכל ישראל לא שמעו לא קשיא הא בסיני הא באהל מועד כלומר דבאהל מועד לא היה הקול נשמע לישראל דהאי קרא באהל מועד כתיב תו אמרינן התם ואי בעית אימא לא קשיא הא בקריאה הא בדבור כלומר הקריאה היתה לו וכל העם שומעים והדבור אליו ואין אחר שומע ופי' שם רש"י ז"ל בקול לו קול אליו ז"ל וישמע את הקול מדבר אליו מדבר לו היה יכול לומר וכתב אליו ללמדך שאליו היה נמשך הקול באהל מועד ע"כ:

ובשם הר"י ז"ל מצאתי כתוב דדרשי' מאי דכתיב בקרא אליו אליו תרי זימני מדבר אליו וידבר אליו ואלו קמא לית בה שום דרשא והרי הוא כאלו לא נכתב אבל השני שהוא מיותר בא לדרשא זו ונקטי' קול לו לאשמועינן דכל היכא דליכא אליו יתירא כמאן דכתב לו דמי ולא אתי לדרשא ע"כ: ורבינו האיי גאון ז"ל כתב בתשובה לחכמי אל קרו"אן ז"ל וששאלתם איך קול לו קול אליו הכי קאמר הקול למשה היה קורא ואליו היה מגיע והוא שומע וכל ישראל לא שמעו ונמצא זה תיובתא למי שאמר ויקרא אל משה וכל ישראל עומדין ולא בא הכתוב אלא לחלוק לו כבוד למשה ותרצו הא בסיני וכו' כי כלם שמעו את הקול הקורא לו ומפורש שם בעבור ישמע העם בדברי עמך אבל באהל מועד וידבר יי' אליו הוא שומע וכל ישראל לא שמעו ואי בעית אימא הקריאה לו וכל העומדים שומעים והדבור אליו ואין אחר שומע: ע"כ: וכבר נשאל על דבר זה גם הר"ן ז"ל והשיב ז"ל כאשר התבוננתי במה שחלקו רז"ל בין קול לו לקול אליו מצאתיו נוסד על עומק דקדוק הלשון ואגלה לך מצפוניו: כבר הודיענו השר הראשון בדקדוק והוא רבי יהודה

חיוג' ז"ל כי אותיות הנשימה ג' והן או"י ונקראו אותיות הנשימה כי לא נוכל לעשות שום תנועה בלעדיהם ואלו הג' אותיות נחלקו בנוחם משאר האותיות כי כל אותיות מלבד אלו יש להן מין נח נראה לבד ואלו הג' יש להן נח נסתר ונח נראה אמנם הנח הנראה כמו ב' אחרונה ממלת אביב שהיא נחה אמנם נוחה נראה ונרגש במוצא השפתים וכן הגי"מל במלת בג' היא נחה אמנם נחותה נרגש במוצא החיך ועל דרך זה תמצא האותיו' זולת או"י:

אמנם הה"א דומה בזה לאו"י אבל לא למנות בכללן לענין יאריך ספורו ולאו"י שני מיני נחים נח נראה ונח נסתר הנח הנסתר כו"או לו הנח הנראה כו"ו אליו ואתה הראית לדעת שוא"ו לו וא"ו אליו מיחדות הדבר לזכר הנסתר אמנם ביניהם הפרש כי וא"ו לו מיחדת הדבר בדרך נסתר ואולם וא"ו אליו מיחדת הדבר בדרך מורגש נראה ודעת רז"ל שכל זמן שהאות המיחדת מורגש' יותר בדבור תורה על יחוד יותר חזק ולזה דרשו שאלו אמר הכתוב מדבר לו לא היה מורה על יחוד שלו ושהיה אפשר שהיו ישראל שומעין עם היות הדבור נמשך למשה לפי שאין האות המיחדת הדבור מורגשת במוצא השפתים אבל באומרו אליו שהאות המיחדת מורגשת במבטא מורה יחוד יותר והוא שמשה שמע וכל ישראל לא שמעו: ע"כ: הנה כתבתי לך כל הפירושים שבאו לידי בדבר זה וכלם פירשו קול לו קול אליו על הבאים בכתוב והאחרון הגדיל ובנה הענין על יסוד נכון בדקדוק הלשון: אבל רבי' האיי ז"ל פי' דלו ואליו הן דברי הברייתא דלו היה קורא ואליו היה מגיע הדבור וכו' ואינם הבאים בכתוב ונראה לי משום דהא איכא בקראי טובא דלא דרשי' הכי ולפי דברי רש"י ז"ל ומאן דעמיה צריך לומר כמו שכתב הריט"א ז"ל על פי' רש"י ז"ל דגמרא גמרי' לה הכי דקרא להאי דרשא אתא דהא איכא בקראי טובא דלא דרשי' הכי ע"כ: ושלום כנפש אביך: משה ן' אל אשק"ר: נ"ר: צד שאלה בענין אשה שהלך בעלה למדינת הים והרתה לזנונים והיתה אומרת כי אינה הרה אלא שבטנה תפוח מחמת חולי וכשנתפרסם עבורה חזרה לומר יהודי פלוני אנס אותי בביתי ואותו יהודי מכחיש אותה ואומר לא היו דברים מעולם ולא באתי אליה לא באונס ולא ברצון וכ"ת אסרת אותה על בעלה וכתבת' כי יש מחכמי הדור שחלקו עליך ואמרו שהיא נאמנת לומר אנוסה הייתי ומותרת לבעלה ורצית לעמוד על דעתי בדבר זה:

תשובה כבר השבתי לכ"ת זה כמה ימים כי היא אסורה לבעלה איסור גמור ובנה ממזר גמור דאלא מעתה כל מי שרוצה לזנות תחת בעלה תמלא תאותה כאותה ואם תהר לזנאי תאמר אנוסה הייתי ותשב תחת בעלה ודברים אלו אסור לשומעם אף כי לסמוך עליהן: ואני תמה מאלו החולקים איך לא חלקו בין נבעלת בביתה בעיר ובין נבעלת בשדה ואיך

לא ראו מה שכת' הרמב"ם ז"ל בבירור בתחלת הלכות נערה בתולה דכל הנבעלת בשדה היא בחזקת אנוסה והנבעלת בעיר בחזקת מפותה עד שתביא ראיה שהיא אנוסה כמו שכתב כ"ת ואף על פי שהשיג עליו הראב"ד ז"ל שם וכתב חזקה זו איני יודע מה תועלת יש בה אם יש שם עדים יבואו ויעידו ואם אין שם עדים קנס אין שם והעיר והשדה שוין וכו' להרמ"בם ז"ל שומעין שעליו סומכין בכל הגלילות האלו: וכ"ש שכבר העמיד הרב בעל מגדל עז את דבריו וכל האחרונים פסקו כמותו: וכן כתב הסמ"ג ז"ל במצות עשה גבי אונס בסימן נ"ד ז"ל וכל הנבעלת בשדה הרי הוא בחזקת אנוסה ודנין בה דין אונס עד שיעידו העדים שברצונה נבעלה וכל הנבעלת בעיר הרי היא בחזקת מפותה מפני שלא צעקה עד שיעידו העדים שהיא אנוסה כגון ששלף עליה חרב ואמר לה אם תזעקי אהרוג אותך ע"כ: וכן כתב הרב בעל ספר המצות הקצר ז"ל וסתם שדה הוי אונס וסתם עיר הוי פתוי ע"כ: וכן כתוב בארחות חיים סוף הלכות כתובות ז"ל וסתם שדה אונס וסתם עיר פתוי ע"כ: ומאן יהיב לן מעפריה דרבי'ירוחם ז"ל ומלי' עינין שכתב בספר מישרים נתיב ל"א פרק שני ז"ל בעבור שראיתי כמה נשים שאחר שפתו אותן אומרות נאנסתי וראיתי כמה אנשים טועים בזה ואומרים שהיא נאמנת אפילו בעיר זה הכלל יהיה בידך שכל הנבעלת בשדה בחזקת אנוסה וששכב עמה בעל כרחה כי צעקה הנערה ואין מושיע לה ועליו להביא ראיה שהיא מפותה ואם לא הביא ראיה וטוענת נאנסתי דנין לה דין אונס אם נתברר ששכב עמה וכל סתם עיר בחזק' מפותה ועליה להביא ראיה שנאנסה כגון שראו אותו ששלף חרב עליה ואמר אני אהרוג אותך או שסתם את פיה שלא תוכל לזעוק וכיוצא בזה ואם לא הביאה ראיה דנין לה דין מפותה אם נתברר ששכב עמה כל זה מוכח מדין התלמוד בכמה דוכתי וכן כתב הרמ"בם ז"ל ע"כ:

וכ"ש דאפילו לפי דברי הראב"ד ז"ל לא מיירי אלא בקנס דאינו משתלם אלא על פי עדים ולא על פי עצמו ולפי' כתב דאין תועלת בחזקה זו דעל כרחין בעי' עדים והעדים שיעידו שנבעלה הם יעידו אם באונס אם ברצון ולפיכך השדה והעיר שוין אצלו: אבל לענין אסורא כהכא דליכא עדים אלא הריונה ולידתה ואין לנו עדות גדולה מזו לעולם דנין על פי החזקה דבשדה אנוסה ובעיר מפותה: ואין דנין איסור מממון: וכ"ש דאפילו לגבי קנס דאינו משתלם אלא על פי עדים אין השגתו השגה כלל: דיש תועלת בחזקה זו כגון שהיו העדים רחוקים וראו את הבעילה ולא ראו אם באונס אם בפתוי אי נמי שבאו ומצאו אותו בועל ולא ראו ההתחלה אם היתה באונס או ברצון דאפילו שמצאו אותה שותקת בשעת מעשה אין משם ראיה על הרצון דאמרינן יצרה אלבשה אי נמי כגון עובדא דילן דליכא עדים ובכי האי גונא הדרי' לכללים אם בשדה בחזקת אנוסה ונאמנת לומר אנוסה הייתי

ואם בעיר בחזקת מפותה אם לא תביא ראיה לדבריה: ולמה לא תאמר לחולק ולמקנטר זיל קרי בי רב בפי' התורה להרב הגדול הרמב"ן ז"ל בפרשת כי תצא גבי נערה מאורסה דכתב שם שאם ראו אותה העדי' מרחוק בענין שאין יכולין להעיד אם היא אנוסה או מפותה והרימו קולן להתרות בהן שאם בעיר על דעת רבותינו ז"ל שניהם בסקילה שגם האשה בחזקת מזנה לדעת כיון שלא צעקה כלל כי דרך כל אנוסה לזעוק בעיר להושיעה ולהצילה ואם יראו בשדה שיחזיק בה וישכבנה הרי היא בחזקת אנוסה ופטורה וכו' עד וכן הצעקה בהווה לדון בה מן הסתם בעיר מפותה ובשדה אנוסה ע"כ והנה נתבאר בפי' דאפילו גבי איסור סקילה איכא למימר סתם שדה אונס וסתם עיר פתוי: וכן כתב רבי' לוי בן גרשום נמי בפי' התורה גבי נערה מאורסה ככתוב אשר לא צעקה בעיר ז"ל והוא מבואר כי התור' דברה בהווה כי בעיר יהיה על צד הפתוי ובשדה יהיה על צד האונס ולקמן גבי נערה אשר לא אורסה כתב ז"ל וכבר נתבאר ממה שקדם שנבעלת בעיר סתמה שהיא מפותה עד שיתברר האונס והנבעלת בשדה סתמה שהיא אנוסה ע"כ:

ותדע דאפילו גבי פתח פתוח דלא קים להולאינשי כל כך ואפילו לאותן מפרשים שפירשו דההיא דרבי אלעזר דאמר פתח פתוח מצאתי נאמן לאוסרה עליו דמיירי בשותקת או במכחישתו לגמרי לומר בתולה שלימה נבעלתי דכיון דבריא ובריא הוא נאמן אבל אם אמרה משארסתני נאנסתי או מוכת עץ אני דאיהו טעין שמא ואיהי בריא נאמנת ואינה נאסרת עליו וכו' מ"מ צריכה נמי חזקה דגופא ובלאו הכי אינה נאמנת וכדמסיימי הנך מפרשים ז"ל למלתייהו ואמרי דכיון דאיהי טוענת בריא ואיהו ספק ומסייעא לה חזקה דגופא בריא עם חזקה דגופא עדיף משמא דידיה ע"כ וכדאמרינן התם דבחזקת בתולה היתה דרוב נשים בתולות נשאות ואוקמה אחזקה וכן כתב הרשב"א ז"ל דבריא ושמא עם חזקה דגופא עדיף ע"כ: וכן כתבו מן המפרשים ז"ל וידוע היא דליכא למימר הכא בעובדא דילן חזקה דבתולה נבעלה כדאמרי' התם דהכא לא שייך ליכא למימר נמי דאית לה חזקה דכשרות כי היכי דנימא אתתא דא בחזקת התר ונאנסה ובריא שלה עדיף דלא היא דאיכא כנגד הבריא רוב דרצון דאונס לא שכיח ואית ליה קלא והיכא דליכא קלא הוה ליה רצון רובא ורובא עדיף מחזקה הילכך לא סמכינן אבריא דידה ואסורה לבעלה: וכן כתבו התוספות שם פ"ק דכתובות דבמקום חד ספיקא חשבי רבנן רצון לגבי אונס רובא ורובא וחזקה רובא עדיף: וכן נמי כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו בפירוש ובבירור ואע"ג דאיכפל שם לקיים דברי תלמידי רבי' יונה ז"ל אין סברתו אלא כסברת התוספות שכתב בפירוש כמו שיראה המעיין בדבריו במעט התבוננות: וכמו שכתב שם בחדושיו ז"ל וא"ת אפילו ליכא אלא חד ספיקא הוה ליה למימר אוקמה

אחזקת התר ובאונס היה ויש לומר אונס לא שכיח ובירושלמי פירשו אונס יש לו קול ומכל מקום חשיב לעיל ספיקא דספיקא דמעוט אין לה קול וכו' עד הילכך במקום ספק ספקא שרי ובמקום חד ספיקא חשיב רצון לגבי אונס רובא:

ע"כ ואין שם זכר לדברי תלמידו רבי יונה כלל עם היות שהרי בנו ז"ל נר' שהלך בשטתו: וכן נמי כתב רבינו יצחק בר ששת ז"ל בשם התוספות ז"ל וא"ת אמאי אסירא ניזיל בתר חזקה שהר"י בחזקת התר היא תרצו התוספות דאונס לא שכיח כלומר ורצון הוי רובא: ורובא וחזקה רובא עדיף ועוד הוסיף בה שם נופך משלו וכתב דאפילו לרבי מאיר דחייש למעוטא ואית ליה סמיך מעוטא אחזקה אכתי הוה ליה פלגא ופלגא והוה ליה ספיקא ואסירא ע"כ וכמו שכתבו נמי התוספות לקמן גבי מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי וכו' וכן נמי כתב שם אחד מן הראשונים ז"ל בחדושיו ז"ל ואם תאמ' תעמוד בחזקת התר דצדקת דשמא באונס נבעלה ויש לומ' דאונס לא שכיח ויש לה קול וכן משמע בירושלמי דאנוסה יש לה קול והא דחשבינן לה ספק לעיל היינו לחושבו ספק ספיקא דלגבי חד ספק מועיל שפיר ספק באונס ע"כ: וכמו שכתבו הגאונים ז"ל נמי באונס לא שכיח וכדבעי' למיכתב: וכ"ש במקום זנות אשר כזה ובמקום דאותו האיש שאמרה עליו שאנס אותה הנה הוא מכחישה וטוען עליה בריא דודאי הורעה חזקתה והבריא שלה ומצינא למימר דכי היכי דלגבי בועל הויה טענת בריא הכי נמי איכא למימר גבי בעל דבשלמא אי הוה אמרה נאנסתי סתם כדאמרינן התם הנה היה מקום לומר דהויה לה לגבי בעל טענת שמא אבל הכא שאותו איש ישראל שאמרה עליו שאנס אותה מכחישה הנה הורע הבריא שלה וכיון דהורע הורע: לפי' מה שהוכחת מדברי התוספות דאנוסה יש לה קול וספק אונס כמאן דליתיה דמי וכו' הוכחא מעליא היא וכמו שכתבנו לעיל בשמם ובשם המפרשים ז"ל וכדאיתא בהדיא בירושלמי אלמא דטענת אונס בלחוד לאו טענה היא ואפילו בבריא ושמא וכמאן דליתא דמי: וכן נמי כתב הרב בעל המרדכי: ז"ל דאונס קלא אית ליה והוכיח כן מהירושלמי:

וכל שכן לדעת הרי"ף ז"ל והתוספות ומן המפרשים ז"ל דלא מפלגי כלל בההיא דרבי אלעזר ולית להו ההיא דלעיל דאמרינן דלא מיירי אלא בשותקת או במכחישתו לגמרי דלדידהו בכל ענין איירי וכן נראה דעת רש"י ז"ל: וכ"ש לדברי גדולי המורים ז"ל שכתבו בפירוש דאפילו בטענת משארסתני אנסתי אי נמי מוכת עץ אני דהוי איהי בריא ואיהו שמא אינה נאמנת אלא שלא להפסידה כתובתה אבל לקיימה אינו רשאי משום ספק שוטה ע"כ: וכן כתב הרמב"ם ז"ל פרק י"ח מאיסורי ביאה דבכי האי גונא דליכא אלא חד ספיקא אסורה היא דספיקא דאורייתא לחומר' ולפי' אין משגיחין על דבריה אלא

לענין כתובה בלבד ע"כ: והכי איתא בירושלמי שם ז"ל ואתיא כדתנינן הנושא את האשה ולא מצא לה בתולי' והיא אומרת משארסתני נאנסתי ונסתחפה שדך והוא אומר לא כי אלא עד שלא ארסתיך והיה מקחי מקח טעות הדא דמר לכתובת מאתים מנה אבל לקיימה אינו רשאי משום ספק סוטה ואתיא כדתנן תמן היא אומרת מוכת עץ אני והוא אומר לא כי אלא דרוסת איש את הדא דתימא בכתובת מנה מאתים אבל לקיימה אינו רשאי משום ספק שוטה וכלהון מן ההיא דאמר רבי הילא בשם רבי אלעזר מצא פתח פתוח אסור לקיימה משום ספק סוטה ע"כ: וראיה ברורה נמי מההוא עובדא דמייתי המרדכי בפ' האשה שנתאלמנה וז"ל שם מעשה באשה אחת שהלכה בדרך עם שני יהודים וכשבאו ביער ישבו לנוח ובא האחד ותקפה והשני נטמן וצעקה ואין מושיע לה ואין עדים ובאה לפני רבותי ואמרה נאנסתי והתירוה לבעל מגו דאי בעיא אמרה לא נבעלתי ורבינו שמחה אסרה כיון דעברה על דת ונתייחדה שמא הפסידה המיגו שלה וכיון דמודה שנבעלה לאו כל כמינה לומר באונס היה כיון שנתיחדה מרצונה וכו': ע"כ: שמעי' בהדיא דאפי' לדברי המתירין לא התירו אלא משום מגו דאי בעיא אמרה לא נבעלתי מה שאין לומר הכא בעובדא דילן שהיה כרסה בין שניה דלא שייך בה מיגו דהכ' באה לפני בית דין ואמרה שנאנסה ומפיה נודע הענין ורגלים לדבריה מה שאין כן בנדון דילן דבתחלה אמרה שלא היתה הרה וכשהוכר הריונה חזרה לומר נאנסתיוכ"ש וקל וחומר דהכא היתה בשדה ובעובדא דילן בעיר: וכבר כתבנו לעיל דברי הראשונים ובאחרונים ז"ל שכתבו דבעיר בחזקת מפותה ותו לא מידי: ותנו לבבכם ודעו והטו אזנכם ושמעו ופקחו עיניכם וראה ראה והתבוננו במה שכתבו בתשובה גדולי הגאונים רב שרירא גאון ורבינו האיי אביהם של ישראל זכר קדושים ואדירים לברכה ואמרו בבירור שאין אחריו בירור בענין אשר כזה גבי אשה שהלך בעלה למדינת הים ויצאת מעוברת וקודם שיתפרסם הדבר היתה אומרת שאין שם עבור אלא שתפח בטנה מחמת חולי ולבסוף הוכר עבורה והביאוה לב"ד ואמרה שנאנסה בבית המרחץ והשיבו באריכות וכתבו בחתימת דבריהם ז"ל ואי איכא מאן דאמר ולד הוא דהוי ממזר דאפילו נבעלה באונס ולד ממזר הוי אבל לבעלה שריא לא היא דכיון דזנות שכיחא ואונס לא שכיח לא שבקי' מידי דשכיח ואזלי' בתר מידי דלא שכיח ועוד אמרי' האומר פתח פתוח מצאתי נאמן לאסרה עליו והוינן בה אמאי ספק ספקא הוא ספק תחתיו ספק אין תחתיו ספק באונס ספק ברצון ומפרקינ' לא צריכא באשת כהן דאפילו באונס נאסרת אי בעית אימא באשת ישראל כגון שקבל אביה קדושיה פחותה מבת שלש שנים ויום אחד דלאו ביאה קודם לכן ובודאי כשהוא ארוסה נבעלה ואכתי הוה ליה למפרך ספק באונס ספק ברצון

ומדלא פריך מכלל דשמא באונס לא אמרינן הילכך אסורה על בעלה איסור גמור והולד ממזר גמור עכ"ל ות"ל זרח לנו מאור הדין מפי גדולי הגאונים ז"ל שכתבו הדין בעצמו כאלו נשאלה שאלתינו בפניהם:

והעבודה כי נפלאתי הפלא ופלא ולא ידעתי מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו להתיר ערוה כזאת לבעלה ויעלים עין בחינתו ולא יטה לבו לדברי הראשוני' והאחרונים ז"ל ובכללן מרן הרמב"ם ז"ל ותוקע את עצמו לגבב ולהביא סברות בלות ומטולאות ודקדוקים ריקים ולמראה עיניו ישפוט בדיני ערוה החמורה והן הן גופי תורה ושלום על דייני ישראל הדנים דין אמת לאמתו ואין לך בדבר אלא מקומו ושעתו: נאמנך: משה נ' אל אשקר נר"ו: צה תשובת שאלה הרב הנערב נ"ר עמדתי על יד נהרי נחלי אמירי אמריך אשא מדברותיך בניבי ורחשי לאורי ושמשי ואומר לנפשי גלי צמתך חשפי שובל גלי שוק עברי נהרות ומצאתי דבריך ממעל למימי היאור אין בהם נפתל ועקש לא סידוק ולא שיאור: ולא מקום למתעקש ובענין כרקום של קור"ון קראת בגרון ופירשת כל מיני כרקום כלליו ופרטיו: כן דברת ויפה חברת וידוע הוא דאותו כרקום של קור''ון לא היה כרקום שפשט שטף ועבר אלא שלכד העיר ונאחז בה ימים רבים ולקח את כל היהודים הנמצאים שם לשבויים ועבדים וה"ה נמי לכל השבויים דעלמא שנשבו בספינות בים או בשאר הדרכים דכל הנשים הנמצאים שם אסורות לכהן לא שנא אם היה אותו כהן בעלה של אשה או כהן דעלמא ואפי' לא ראו אותן שנבעלו הרי הן בחזקת בעולות לגבי כהן שמא אנסום העובדי כוכבים ואנוסה אסורה לכהן כדמפורש בכמה דוכתי ואין לשום אחת מהן התר לכהן אלא על ידי עדות שלא נתיחדה עם העובדי כוכבים וכבר כתבו כל המפרשים ז"ל ואיתא בגמרא דילן ובירושלמי דאפילו קרוב או שפחה או קטן נאמנים להעיד לה: ונראה לי דאפילו עובדי כוכבים המסיח לפי תומו נאמן להעיד לה וכמו שכתב רב פלטוי ז"ל בתשובה ז"ל הגמון בא לעיר ושבה נשים הרבה ויהודית אחת כהנת ביניהם ואותן עבודת כוכבים מסיחו' לפי תומן שלא נגע בה אם היו העבודת כוכבים האלו מסיחות לפי תומן שמת פלוני וכי לא הייינו משיאין את אשתו לאסור כרת התרת לאיסור לאו לכ"ש וכו' עד וכהנת זו מאחר שהעבודת כוכבים שנשבו עמה מסיחין לפי תומן שלא נגעו בה נאמנות ובשבויה הקלו עכ"ל:

וכן נמי כתב הסמ"ג בהלכות מיאון ז"ל ואמר רב אשי בפ' הגוזל בתרא דאין מסיח לפי תומו כשר בדבר שאיסורו מן התורה אלא לעדות אשה להשיאה ובשביה שהקלו בה ע"כ: וכ"כ הר"י מטראני האחרון פ' האשה שנתאלמנה ז"ל ונראה בעיני דאף עובדי כוכבים מסיח לפי תומו נאמן עליה כמו שהוא נאמן על מיתת הבעל ע"כ: וכן נמי

כתוב באור זרוע בשם רבי' אליעזר בר נתן ז"ל וכן בשבויה אקילו בה רבנן דמסיח לפי תומו כשר לא שנא גדול לא שנא קטן ואפי' עובד כוכבים או עובד כוכבים ע"כ: ואע"פ שדחה הרא"ש ז"ל תשובה זו של הגאון בתשובותיו לגאון שומעין וכ"ש במקום שכל אלו המפרשים ז"ל והסמ"ג סוברים כמותו וכן נמי כתוב בספר תרומת הדשן גבי בצים שקנו מן העובדי כוכבים בי"ט ז"ל כדקאמר רב אשי בהדיא וכו' עד ובספר המצות הקטן בהלכות גרושין אייתי דברי דב אשי לפסק הלכה ע"כ ומיירי התם בעובדי כוכבים המסיח לפי תומו: ונראה טעות סופר וצריך לומר הסמ"ג: גם הרב בעל המגיד ז"ל כך היתה דעתו אף ע"פ שלא ראה תשובתהגאון ז"ל ודבריהם של אלו: אבל שבויה אשת ישראל אם מותרת לבעלה בהא איכא פלוגתא דרבוותא דיש מהם מי שאוסר היכא דנחבשה על עסקי נפשות שמא נתרצתה להם ונבעלה ברצון מחמת יראה מהם ורוב הראשונים והאחרונים כתבו שמותרת לבעלה: וכן נהגו העולם ולא ראינו ולא שמענו מי שפקפק בדבר דחזקה אין בנות ישראל נבעלות לעובדי כוכבים ברצונם ואפילו אם תחלת בעילתה באונס וסופה ברצון נמי שריא דיצר אלבשה וכן כתב הרמב"ם ז"ל: וכן כתב הרשב"א ז"ל בחדושיו וחלק בזה על רש"י ז"ל וכן נמי כת' הרב רבי' הושעיא ז"ל תלמידו של הרמב"ן ז"ל בחדושיו ז"ל ופי' ר"ח ז"ל וכן הגאוני' ז"ל דדוקא באשת כהן אבל באשת ישראל בין על ידי ממון בין על ידי נפשות מותרת דתרי ספיקי נינהו ע"כ:

ואמנם בענין הנערה שנשבית בקורו"ן והשיאו אותה לכהן לכתחלה בלא שום עדות אלא על פי נשים שאמרו שבדקו אותה ואמרו שעדיין היא בתולה כצאתה מרחם אמה ואתה חלקת עליהם ואמרת דאף על פי שנמצאת בתולה עדיין יש לחוש להעראה דהיינו הכנסת העטרה בלבד דבכי האי גוונא לא נתרי בתוליה וידוע הוא דהעראה דינה כבעילה כדאמרינן בכריתות סוף ארבעה מחוסרי כפרה וביבמות פרק רבן גמליאל ובכמה דוכתי וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל פי"א ופרק י"ח מאסורי ביאה וכמו שכתבו המפרשים ז"ל: והכי נמי איכא למיחש בהא מילתא שמא באו עליה שלא כדרכה דאסורה נמי כמו כדרכה וכמו שחוששין לזה הכי נמי חוששין לזה: והחכם השלם כה"ר אפרים הכהן נ"ר חלק עליך בזה וכתב דכיון דנמצאת בתולה בכדרכה על ידי בדיקה זו חזקה שלא באו עליה שלא כדרכה: ועוד דמצינו גבי קנס ומוציא שם רע דנתנו הפרש בין כדרכה לשלא כדרכה עד הא קמן דלא חשיב שלא כדרכה בעילה וכו' עד כל שכן בספק דקיימא לן כל הספקות דרבנן ועל כן הקלו בשבויה עכ"ל: עוד כתב כללא דמילתא דאיתתא דא מותרת לכהונה כיון שנמצאת בתולה על ידי בדיקה וכל שכן בחופתה שפרסו השמלה וכו' ע"כ ורצית לעמוד על דעתי בדברים אלו: ותחלת כל דבר אומר דאותה בדיקה שבדקו

לנערה הזאת לאו בדיקה היא לענין אסורה כלל ואפילו אם תמצא לומ' דהויא בדיקה אינן הנשי' נאמנים על כיוצ' בזה דלעולם לא אשכחן דהמנום רבנן על בדיקת אשה כהאי גוונ' ובדב' שאינו נראה לעינים והיינו דלא בדקה ר"ג פ"ק דכתובות אלא שהושיבה על פי החבית ואי איתא אמאי לא קאמר התם תבדק על פי נשים דהוי דבר קל ובלא זלזול כל כך ואשכחן התם דחשו לזלזולן של בנות ישראל בהא מילתא: וכ"ש במקום דאיכא חזקה לאיסור בהכא ולא דמי להתם דהוה לה חזקה דגופה להיתר:

ומה שכתב הרמב"ם ז"ל פי"א מהלכו' אישות גבי אומרת לא בא עלי ועדיין אני בתולה דבודקין אותה ולא פי' דרך הבדיקה היינו לפי שסמך על בדיקת חכמים שזכרנו וכמו שכתב הר"י ז"ל באבן העזר גבי טענת בתולים ונראה דלא היה להם בדיקה אחרת וכן מוכח קצת מדברי התוספות בחגיגה פרק אין דורשין: ואפילו לדברי הרב בעל המגיד ז"ל שכתב שם ז"ל ורבי' ז"ל לא כתב בדיקה זו בבירור דלאו דוקא זו דרבן גמליאל דהוא הדין לבדיקה אחרת וכו' היינו כאותה בדיקה הכתובה באור זרוע שתמעך באצבע לפני הנשים ותראה השמלה לאנשים כדבעינן למימר קמן אי נמי שיחזור ויבעול בפני עדים: אבל לא בדיקת נשי' ועדותן כהאי גוונא דילן דאין לך בהן אלא מה שמנו חכמים להאמינם בו תדע דאפילו גבי חליצה ומאונים דקתני בברייתא בהדיא פר"בא סימן דבודקין בנשי' אם הביאו שתי שערות או לא איכא התם פלוגתא דרבוותא והובאה בהלכות פר' בית שמאי ובפסקי הר"אש ז"ל פר' בא סי' ומשמע מהתם דבין למר בין למד אין הנשים נאמנות אלא היכא דמסייעא להו חוקה דרבא דאמ' כל שהגיעה לכלל שנותיה חזקה הביאה סימני': ובמילתא דרבנן ושהנשים נאמנים להחמיר ולא להקל למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה: והרז"ה ז"ל השיג שם על הרי"ף ז"ל דאי הוה אמר דנאמנות לחליצה ולא למיאון היה הדבר נכון משום דחזקה מסייעת לחליצה אבל לא למיאון הילכך כל הנבדקו' לחליצה נבדקות על פי נשי' ולענין מיאון אינו כן אלא שהאשה נאמנת להחמיר ולא להקל ע"כ: וק"ו בן בנו של ק"ו בעובדא דילן דחזקת השבויה מנגדת לבדיקה שלהן ודבר שאינו נראה לעינים כשתי שערות ודבר שלא זכרו אותו חכמי מעולם דבדיקה כזו מאן דכר שמה לגבי שבויה שעשאוה כבעולה ואף לא לגבי דבר אחר כיוצא בזה לא מצאנו שהאמינו אותן להעיד: כללא דמילתא דבדיקה כזו לאו בדיקה היא ואין הנשים נאמנים עליה ותו לא מידי:

וכ"ש דאפילו אי הויא בדיקה זו בדיקה מעליא ונאמנין הנשים עליה הנה יש לחוש להעראה שכתב כ"ת דהיינו הכנסת העטרה לרבי יוחנן וכל שכן לשמואל דאמר היינו נשיקה דפליגי בה פרק הבא על יבמתו דר' יוחנן אמר העראה זו הכנסת עטרה ושמואל

אמר זו נשיקה כלומר נשיקת האבר על אותו מקום וקיימא לן כרבי יוחנן דהיינו הכנסת עטרה: מיהו לפום מאי דאמרינן פרק בן סורר ומורה גבי מתני' דאלו מצילין אותן בנפשו של רודף וכו' נראה דהכנסת עטרה היינו הכנסת כל האבר שיש בה כדי להסיר הבתולים דאמרינן התם דחייבי כריתות ניתן להצילם בנפשם ואותבינן מדתנן בריש פרק אלו נערות דהבא על אחותו משלם קנס ואין אדם מת ומשלם ופרקי' משעת הראה אחייב ליה קטלא ממונא לא משלם עד גמר ביאה שמסיר בתוליה במירוק האבר ושוב אין מצילין אותה מגמר ביאה בנפשו כיון שנפגמה בהראה וקנסא לא מחייב עד גמר ביאה והבא על אחותו נהי דאהראה לא מחייב קנס דקם ליה בדרבה מיניה שניתן להצילו בנפשו מיהו מיחייב קנס על גמר ביאתו דלאו באין כאחד נינהו ואקשי' הא ניחא למאן דאמר הראה נשיקת אבר אלא למאן דאמר הכנסת עטרה בהראה לבד הויה לה בעילה דהא אית בה כדי השרת בתולים והוי מיתה ותשלומין באים כאחד ושוב אין כאן קנס ואוקימנא במפותה דלא ניתן להצילה בנפשו וכו' אלמא דהכנסת עטרה הוי בעילה שיש בה כדי הסרת בתולים וביאה גמורה היינו מירוק האבר להוציא הזרע וכן נראה מדברי רש"י ז"ל שכתב שם: וכן נראה ממה שכתבו התוספות פרק הבא על יבמתו גבי האי שקלא וטריא דפרק בן סורר ומורה דהכנסת עטרה אית בה כדי השרת בתולים: ולפי זה אי הויא ההיא בדיקה דעובדא דילן בדיקה מעליא דהוו בתוליה קיימין ודאי דלא חיישי' להראה כלל דאי הוו מערו בה הוו נתרי בתוליה בביאה ראשונה ולא הוו משתכחן השתא:

אלא דפרק הבא על יבמתו פירש שם רש"י ז"ל עטרה ראש הגיד ואינה מן הגיד אלא בשר ע"כ: וכן נמי פי' בסנהדרין פרק ד' מיתות גבי מתני' דהבא על הזכר ז"ל המערה שלא גמר ביאתו איכא למאן דאמר זו נשיקת האבר על הנקב ואיכא למאן דאמר זו הכנסת עטרה דהוא דבר מועט אבל יותר על נשיקה ע"כ וכן כתב הרמב"ם ז"ל פרק ראשון מאיסורי ביאה דהראה הכנסת ראש העטרה בלבד ע"כ: וכן פירשו רוב המפרשים ז"ל וכן מורה פשט הלשון ואפילו ההיא דפרק בן סורר ומורה איכא מאן דפריש בה על דרך אם תמצא לומר כלומר דאף אם תמצא לומר דהכנסת עטרה היא הכנסת האבר והיא שעת הקנס ונמצא מיתה ותשלומין באין כאחד איכא לתרוצי בפנים אחרים כגון בבא עליה שלא כדרכה וחזר ובא עליה כדרכה וכו' הילכך האי נערה דילן לו הונח דהויה בדיקתה בדיקה והרי היתה בתולה אכתי איכא למיחש להראה דהיינו הכנסת ראש העטרה וכבר נתבאר דהערא' הוי כבעילה: והכי נמי איכא למיחש לבעילה שלא כדרכה וכדאיתא פרק נערה שנתפתתה שלא מצינו שחלק הכתוב בין ביאה כדרכה לביאה שלא

כדרכה אלא דהשני משכבות הן שוין לכל איסורין שבתורה וכן כתבו מן המפרשים ז"ל דאף על פי שלא מצינו בכל התורה כלה שחלק הכתוב בין ביאה כדרכה לביאה שלא כדרכה למכות ולעונשין מוציא שם רע אינו חייב עד שיבעול כדרכה דאלמא בכל התורה קרי ביאה שלא כדרכה ככדרכה למכות ולעונשין חוץ ממוציא שם רע דכתיב ביה לא מצאתי לבתך בתולים עד שיבעול במקום בתולים וכו' ע"כ: ומסיק דאפילו לקנס הן שוין ודלא כהרמב"ם ז"ל שכתב דאינו משלם קנס אשלא כדרכה: וכבר השיגו הראב"ד בזה גם הרמ"ה ז"ל כתב דמחייב קנס אשלא כדרכה וכן כתבו התוספות וכן נמי כתב הרא"ש ז"ל וכן כתב הרי"טא ז"ל: ומוכחי לה מההיא דפרק קמא דקדושין באו עליה עשרה בני אדם ועדיין היא בתולה כלן בסקילה רבי אומר אומר אני הראשון בסקילה וכלן בחנק ואמר רבי זירא ומודה רבי לענין קנס דכלהו משלמי:

ובשמעתין נמי סוף פרק אלו נערות באו עליה שנים אחד כדרכה ואחד שלא כדרכה: יאמרו בעל שלמה חמשים בעל פגומה חמשים כלומר שהראשון בא עליה שלא כדרכה והשני כדרכה וכשבא עליה השני פגומה היתה כיון שכבר נבעלה ויאמרו הבועל כדרכה לאחר שנפגמה משלם חמשים והבועל בהיותה שלימה שלא כדרכה חמשים זה אינו מן הדין דיותר היה לו לשלם הראשון אלמא שניהם משלמין הקנס: והכי נמי מוכח בפרק הבא על יבמתו גבי הא דתניא ולו תהיה לאשה באשה הראויה לו וכו': והכי איתא בהדיא בירושלמי באו עליה עשרה בני אדם שלא כדרכה כלם משלמין קנס ולאפוקי מדברי החכם כה"ר אפרים נ"ר שלא נתיישב בפירושא דשמעתין דיאמרו בעל שלימה וכו': ונתהפכו הדברים בידו ודן מהם הפך הדין: וכ"ש דאפילו שיהיה דבר מוסכם דשלא כדרכה אין שם קנס מה ענין קנס אצל איסור ואף אם יהיו מקילין בזה לא יתחייב שיהיו מקילין באוסור אפילו לפי דעתו: וכמה תמוהין דבריו אצלי דבחתימת דבריו כתב ז"ל דדבר ברור הוא שבכל הביאות האסורות אין הפרש בין בעילה כדרכה לשלא כדרכה דכתיב משכבי אשה שני משכבותיה שוין לכל משפט עריות וכו' ע"כ ובסמוך גבי מוציא שם רע סתר את דבריו וקא מסיק למלתיה וקאמר ז"ל הא קמן בהדיא דלא חשיב בעילה שלא כדרכה בעילה ע"כ: והוכיח משם לגבי איסור: עוד כתב דכיון שנמצאת בתולה חזקה שלא באו עליה שלא כדרכה וכו' והאי חזקה רעועה היא ואין עמה טענה כלל דאפילו תימא דלא באו עליה כדרכה לא יתחייב שלא באו עליה שלא כדרכה דמה תלה זו בזו: ומה שכתב דכל הספיקות דרבנן ולפי' הקלו בשבויה וכו' כבר דחה כ"ת דברים אלו וכתבת עליו דכיון דכל הספיקות דרבנן אמאי לא התירו ספק כדרכה דידוע הוא דספיקא דרבנן לקולא:

וכפי הנראה שלא נתישב בדברי הרמב"ם ז"ל שכתב דברים אלו פי"ח מאיסורי ביאה דהוא ז"ל כתב שם ואיסור כל הספיקו' מדרבנן כלומר דאיסור הספיקות ואפילו של תורה הן מדברי סופרים והוא חשב שהוא אומר על הספיקות עצמן שכלן מדברי סופרים ודבר זה אינו נעלם מעיני כל חי דאיכא ספיקא דרבנן ואיכא דאוריית' והא לחומרא והא לקולא: ואיסור השבויה לכהן מדאורייתא הוא משום ספק זונה כדאיתא פרק הגוזל ומאכיל גבי מאי דאמרינן התם ואכתי דאורייתא לא והא מעשה בא לפני רבי בתינוק אחד שהיה מסיח לפי תומו ואמר אני ואמי נשביתי לבין העובדי כוכבים והשיאה רבי לכהונה על פיו ומהדרי בשבויההקלו וכן כתב שם רשי ז"ל והשיאה רבי לכהונה ואף על גב דאיסורא דאורייתא הוא משום זונה ע"כ וכן כתבו המפרשים ז"ל ודבר ברור הוא: כללא דמילתא דכוין דהדין שוה בכדרכה ושלא כדרכה לכל איסורין של תורה כי היכי דאיכא למיחש להכי הכי נמי איכא למיחש להכי: ואולי חוששין יותר לשלא כדרכה דהשבאים עושין כך מפני הפסד ממונן דפשיטא דהבתולות שוות להם יותר מהבעולות וגם בנשואות חוששין להם שמא יתעברו ולפי' בועלין אותן שלא כדרכן כמו שהאריך כ"ת בזה בראיות נכוחות והיינו טעמא דנחבשה על ידי ממון דמותר' משום דמרתתי משום הפסד ממונם ולא יבואו עליה וכמו שכתבו כל המפרשים ז"ל ואיתא ריש פרק אין מעמידין: וגם פרישת השמלה שכתב החכם הנזכר לאו מילתא היא דידוע הוא דלגבי עובדא דילן לאו ראיה היא כלל ולא שייכא הא מילתא אלא לבסוף לאחר שנשאת לכתחלה באיסור: וכל שכן דאפילו אי הות שייכא מעיקרא לאו ראיה היא אפילו לכדרכה: דאפשר לתלות שהנואף בעל בהטיה וכבר נתבאר בפרק קמא דכתובות דהרוב בקיאין בהטיה:

וכתב שם רבי' יצחק בר ששת ז"ל דאף לשאינן יודעין אפשר שנזדמנה להם הטייה הילכך אף לדידהו לאו פסיק רישיה הוא וכן כתב הרמב"ן ז"ל בחדושיו ז"ל ובאמת כן הוא דהואיל ואפשר בהטיה לכולי עלמא שוי דאפשר שיזדמן להם הטיה ואף על פי שלא יכוונו להטות ע"כ: וכן כתב הרב רבי שמעון דוראן ז"ל בתשובה על כיוצא בזה ז"ל ומה שאמרינן שאחר כן נמצאת בתולה אין זה מוציאה מחזקת בעולה דאפשר שנזדמנה לו הטיה כשמואל דאמר יכול אני לבעול כמה בתולות בלא דם אי נמי בעל שלא כדרכה וכו' ע"כ: והיינו ששואלים לטוען טענת בתולים ואומרי' לו שמא הטית וכתבו מן המפרשי' ז"ל דאין שומעין לו עד שיאמר בריא לי שלא הטיתי דאפשר שהטה ולא הרגיש בדבר וכעובדא דרבן גמליאל דפ"ק דכתובות: ומוכחא הא מילתא נמי ממה שכתבו התוספות פרק נערה שנתפתתה ז"ל משום שלא ימצאו דם בתולים אין להורגה א"כ מה תועלת יש

בפרישת השמלה דפשיטא דלא מתכחשי עדים בשביל כך דיש לתלות שמא הנואף הטה ע"כ: וידוע הוא דפרישת השמלה אינה נעשית על פי נשים כמו שיזדמן אלא שבודקין אותן כשמכניסי' אותן לחדר שלא יכניסו דם צפור והעדים שהן השושבינין משמרין אותן מבחוץ וכאשר יפרדו נכנסין העדים ולוקחים השמלה ורואים אם יש עליה דם או לא כמו שכתבו המפרשים ז"ל וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה פרשת כי תצא גבי ופרשו השמלה ובענין אחר אין פרישת השמלה מעלה ואינה מורדת: וכ"ש לדברי הרב רבי לוי בן גרשום שכתב ז"ל ואף על פי שהביאו השמלה מגוללה בדמי' אין זה עדות שהיתה בתולה כי כבר יתכן שהיו הדמים ההם מן הדמים הבאים מהמקור או מזולתן ע"כ:

אחר אשר כתבתי זה בא לידי ספר אור זרוע וראיתי שכתב גבי נערה ישראלית שהיתה מאורסת לישראל ונאנסה ביום הרג רב שמרדו במלכות ושרפו היכל המלך והרגו שם כמה אנשים ונשים והיא היתה עומדת ליהרג והמירה בעל כרחה ואחר ימים חזרה לדת האמת והורה ב"ד שהיא אסורה לחזור לארוסה דאית לן למימר אף על פי שלבה לשמים שמא נתרצית לביאה להציל את נפשה מהמיתה עד הילכך נראה בעיני דעל ידי נפשות באשת ישראל אסורה: דרבנן שיערו דעתה של אשה דודאי היא מתרצה כדי להציל את נפשה ואינה נאמנת להתיר את עצמה אלא בעדות ברורה ואף על פי שאחותה מעידה לה שלא נטמאה נראה בעיני דאין לסמוך על עדותה וכו' והאריך שם וחלק על חכמי דורו שהיו מתירין אותה לארוסה וכופין אותו לישאנה כמו שכתוב בתשובה בהגהות המרדכי דכתובת דהיא היא עובדא גופה: ובחתימת דבריו כתב ז"ל ושמעתי שזאת הבחורה היא בתולה ואם תמעך באצבע לפני הנשים ותראה בתולים נראה בעיני דאיכא למשרי אם אינה בוגרת לר"ח ז"ל דסבר דבתוליה כלין אי הראה היינו הכנסת העטרה שיש בה הסרת בתולים בפרק בן סורר ומורה עד כאן לשונו: ולמדנו מכלל דבריו אלו האחרונים שאין דרך אחר לראות אם יש לה בתולים אלא בכי האי גוונא שתראה הדם בפועל כלומר שתמעך בחדר לפני הנשים ותראה הדם לאנשים העומדים בחוץ דומיא דפרישת השמלה דכתבי' לעיל אבל לא באומדן דעת הנשים ועדותן כנדון שלנו והיינו שכתב ותראה הדם ולא אמר תמעך לפני הנשים ויעידו שמצאו דם: ולמדנו שצריך שלא תהיה בוגרת דהבוגרת אין לה בדיקה לפי שבתוליה כלין לר"ח ז"ל ומאן דעמיה ואף על פי שיצא ממנה דם אמרינן דדם ממקום אחר הוא או דם הצדדים הוא כמו שכתבו מן המפרשים והריטב"א ז"ל גבי בוגרת ודורקטי דאפילו בשמצא דם אינה ראיה דשמא דם צפור הוא ואפילו פשפש אותה בכניסה לחופה שמא דם צדדים או דם מכה הוא ע"כ:

ולמדנו גם כן שאפילו יצאו בתוליה על ידי מעוך לא משתריא אלא אם נפרש בהעראה דהיינו הכנסת האבר שיש בו להסיר הבתולי' כדמשמע מההיא דפר' בן סורר ומורה וכדאמרן לעיל דבכי האי גוונא לא חיישינן להעראה דאי הוו מערו בה הוו נתרי בתוליה ולא הוו משתכחן השתא כדכתיבנא: אבל אם נפרש דהעראה היינו הכנסת העטרה בלבד כדברי רוב המפרשים ז"ל והרמב"ם ז"ל חיישינן וחיישינן להעראה: מיהו מדלא ראינו שחשש הרב הזה ז"ל לבעילה שלא כדרכה ולא להטיה משמע קצת דלא חיישינן להכי: אלא דאיכא למימר דלגבי הכא לא חיישינן בהכי לבעילה שלא כדרכה דכיון דעל ידי נפשות באו לא מרתתי ואם נמצאת בתולה חזקה שלא נגעו בה דמאי אכפת להו אם היו בועלין אותה כדרכה ומסתמא לא הוו שבקי לבעול כדרכה ובועלין שלא כדרכה מה שאין כן לומר כן גבי שבויה כדבירנא: ומאי דאתיא עלה דהאי נערה אסורה היתה לינשא לכהן לכתחלה ותו לא מידי: ואם אחר שנשאת אם תצא או לא תצא ודאי דצריך עיון גדול דידוע הוא דסתם שבויה שבאו עדים שנשבית אם נשאת לכהן בדיעבד תצא דעדי שביה כעידי ביאה חשיבי אי משום דשהתה בין העובדי כוכבים אי משום מאי דפריש בגמ' דעובדי כוכבים פרוצים בעריות נינהו: וכן כתב הרמב"ם ז"ל ראש פי"א מאיסורי ביאה דהשבויה כבעולה לכל דבר עוד כתב שם פי"ז דכהן שנשא ספק זונה מכין אותו מכת מרדות ומוציא בגט עוד כתב שם גבי אלמת וחרשת דהרי זו ספק זונה ואם נשאת לכהן תצא ע"כ: וכבר כתב שם דהשבויה שנפדית אסורה לכהן מפני שהיא ספק זונה שמא נבעלה לעובדי כוכבים: עוד כתב נמי שם פי"ט כהן שבא על ספק זונה הרי זו ספק חללה וולדה ספק חלל ע"כ: וכן כתב הרמב"ן ז"ל סוף פ"ק דכתובות גבי מתני' דראוה מדברת דשבויה מחזיקי' לה דודאי נבעלה ואם נשאת תצא והולד חלל ע"כ: וכן כתב שם הרב רבי הושעיא ז"ל תלמידו בחדושיו ז"ל וכשם שהשבויה מחזיקי' לה כודאי נבעלה ואם נשאת אפילו בדיעבד תצא והולד חלל הכא נמי כיון דנסתרה מחזיקי' לה כודאי נבעלה ומיהו אפילו לרבי יהושע אינה כשבויה ממש דאלו בשבויה אם נשאת בדיעבד תצא והכא בנסתרה דוקא לכתחלה אסורה לכהונה כדאמרי' מעלה עשו ביוחסין אבל בדיעבד לא כדאמרי' אין אוסרי' על היחוד ע"כ וכן נמי כתב שם רבי' יצחק בר ששת ז"ל אמר להם מדברת היינו שבויה דודאי כנבעלה חשבינן לה וכו' והא דאמרינן דמדברת היינו שבויה לאו לגמרי' מדמי' לה לשבויה דשבויה אפילו בדיעבד פסלינן לה ואם נשואה היא תצא והולד ממנה חלל דמחזקי' לה דודאי נבעלה ואלו הכא בנשואה שנתייחדה לא תצא דאין אוסרין על היחוד ע"כ: ומה שכתב החכם ליכא למימר דאם נשאת תצא והוכיח כן מההיא דתנן ואם משנשאת באו עדים הרי זו לא תצא ופרש"י ז"ל

באו עדים שנשבית וכו' ע"כ: אדרבה דמשם איכא למוכח אפכא לומר הא באו עדי שביה קודם שנשאת כהכא תצא ואם נפשו לדקדק ולומר תצא מהתירה הראשון כבר קדמוה רבנן וכתבו דתצא מתחת בעלה דהיינו תצא מהתירה מכל צד לא בכתחלה ולא בדיעבד: מיהו אפש' להקל בנערה זו שעברה ונשאת שלא להוציאה מבעלה כיון שנמצאת בתולה בליל החופה בפריסת השמלה אם העמידו עדים ובדקו אותן על הדרך שכתבנו ואם אינן ענין להשיאה לכתחלה תנהו ענין לשאם נשאת לא תצא: ובענין תקנת רבינו גרשום ז"ל כל מה שכתבת בזה אין בהם נפתל ועקש ולא מקום למעקש כי מי הוא זה שיעלה על רוחו או יכנס במוחו לחשוב שתקן רבינו גרשום ז"ל תקנתו במקום שיש חשש איסור או נדנוד עבירה או אי זה סבה המחייבת הגרושין זה לא יעלה על הדעת ואין זה צריך לפנים ולא לפני לפנים: גם במקום מצוה נראה דלא גזר:

וכבר כתב הרשב"א ז"ל בזה מה שיש בו די שלא גזר הרב תקנתו בכל ענין אלא כנגד הפריצים וההוללים וכו' ומענין מה שכתב שלא היתה תקנתו אלא עד האלף הששי כבר ידע כ"ת שרוב הגלות לא קבלוה עליהם מעולם לא אז ולא היום כגון בגלילות ספרד ובמערב ובכל המזרח ויש מקומות שקבלו אותה עליהם אפילו עד הזמן הזה ונהגו בה עד היום לפיכך כל המקומות שקבלו אותה עליהם עד היום הרי היא לדידהו כאלו היא תוך זמנה לכל ענייניה: ואפילו הכי אם יהיה לאיש שום סבה המביאה לידי גרושין כגון זו שהאמין לזקנתה ואסרה על עצמו אי נמי במקום מצוה מגרש ומגרש ואתה שלום כנפש נאמנך: משה ן' אל אשקר: נר"ו: צו שאלה תינוק שנולד ערב שבת אחר שקיעת החמה קודם שנראו ג' כוכבים בינונים אם נמול ליום ראשון בפי דעת הרי"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל דלדידהו בין השמשות הוי תכף אחר שקיעת החמה מעל הארץ: או אם נמול בערב שבת כדעת ר"ת ז"ל שכתב דשתי שקיעות נינהו ושאין בין השמשות מתחיל אלא מסוף השקיעה אחר שנכנסה החמה בעוביו של רקיע אבל קודם לכן יום גמור הוא וכן דעת הרמב"ן ז"ל בספר תורת האדם שלו והסמ"ג והר"ן ז"ל סייע דבריהן מן הירושלמי וכן כתב רבינו ירוחם ז"ל: גם מגיד משנה הביא דברי הרמב"ן ז"ל וכתב בחתימת דבריו שלא נתברר זה בדברי הראשונים ולא כתב דהוי פלוגתא דרבוותא כמנהגו נראה שבררו האחרונים מה שלא בררו הראשונים: ואפשר שאם היו רואים הראשונים הקושיא דרבי יהודה אדרבי יהודה שראה ר"ת ז"ל דבפרק במה מדליקין משמע לרבי יהודה דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים שלשה רביע מיל ובפסחים פרק מי שהיה טמא קאמר רבי יהודה גופיה דהוי ד' מילין גם הם היו מפרשים דשתי שקיעות נינהו כר"ת ז"ל:

ועוד דבנדון דילן מאן לימא לן שלא יודו הראשונים שזה הקטן יהיה נמול ליום ששי מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב דבין השמשות דנין בו להחמיר ככל מקום משמע דהכיקאמר דאף על גב דלאיסור מלאכה חשבינן ליה לילה לענין אחר כנדון דילן חשכינן ליה יום ודנין בו להחמיר עכ"ל: תשובה קודם כל דבר צריך לפרש ולבאר מה היא כונת ר"ת ז"ל ומאן דעמיה ומה היא כונת האחרים ז"ל ולראות מאי בינייהו כלומר בין שתי הדעות: דע לך כי לדעת הכל שיעור בין השמשות כמהלך ג' רביעי מיל קודם יציאת ג' כוכבים בינונים דפסקו כרבה לחמרא לגבי רב יוסף: ואמנם בתחלת השקיעה יש הפרש גדול ביניהם דר"ת ז"ל אית ליה דשתי שקיעו' נינהו השקיעה הראשונה משהתחילה להכנס בעובי הרקיע ואינה זורחת על הארץ כי לדבריו צריכה ללכת כל עובי הרקיע נוכח דרכה כדי לעלות על הכפה: והשקיעה השנית משגמרה ללכת כל עובי הרקיע ועדיין היא כנגד חלונה שלא עלתה על הכפה: ומהשקיעה הראשונה עד זאת השקיעה השנית מהלך ג' מילין ורביע וכל זה הזמן לר"ת ז"ל ומאן דעמיה כלו מן היום ומזמן זה עד צאת הג' כוכבים ג' רביע מיל וזה הוא בין השמשות בענין שנמצא משקיעה ראשונה ועד הכוכבים ד' מילין דהיינו כל עובי הרקיע כרבי יהודה דפסחים: וידוע הוא ומושכל ראשון דדברים אלו אין להם שום מציאות כי אם לדעת חכמי ישראל שסוברים גלגל קבוע ומזלות חוזרין ושהשמש מהלכת בלילה אחרי הכפה דע"כ צריכה ללכת כל עובי הרקיע נוכח חלונה כדי לעלות למעלה על גבי הכפה כדאמרן: והעולה מדבריו של ר"ת ז"ל דשעור ג' מילין ורביע אחר שלא תראה החמה על הארץ כלו מן היום לכל דבר שהרי אין בין השמשו' מתחיל עד שקיעה שניה דהיינו סוף השקיעה וכדבעי' נמי למימר קמן: ואמנם שאר המפרשים ז"ל והמחברים ז"ל והרמב"ם ז"ל בפרק ח' מהחלק השני מהמורה והגאונים ז"ל סוברי' כחכמי אומות העולם דגלגל חוזר ומזלות קבועי' ושהחמה מהלכת בלילה תחת הארץ ובכי האי גונא אין צורך להליכת עובי הרקיע ולא לנגד החלון כי הגלגל הוא ששוקע בה תחת האופק ואין שם כי אם שקיעה אחת אלא שעגולת החמה שוקעת ונבלעת מעט תחת האופק עד שתכנס כלה ותעלם מן העין ומתחלת שקיעתה באופק עד שתשקע כלה אין שם כי אם ארבעי' רגע שהן שני שלישי מדרגה כמו שנתבאר במופת שמתחייב ממדת השמש ושעור הליכתו ודבר הנרא' לחוש הוא שלא יוכל אדם להכחישו: הילכך לדבריהם של אלו משתשקע כל העגולה ותתכסה מן העין עד צאת ג' כוכבים הוא ג' רביע מיל והוא שעור בין השמשות כדאמרן: ואתה ידעת דמה שהניע לר"ת לומר אותן דברים ולעשות שתי שקיעות היינו משום דקשיא ליה מדרבי יהודה דפסחים פ' מי שהיה טמא אדר' יהודה דבמה מדליקין דהכא קאמר דמשתשקע

החמה ועד צאת הכוכבי' ג' רביע מיל ובפסחי' קא"ר יהודה גופיה דמשקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ד' מילין ולפי' תירץ ז"ל דההיא דפסחים מיירי בשקיעה ראשונה וההיא דבמה מדליקין בסוף שקיעה שנייה והיינו דקאמר בפסחים משקיעת דמשמע מתחלת השקיעה ובבמה מדליקין אמרינן משתשקע דהיינו סוף השקיעה: וכבר דחו לה להא מילתא רב שרירא גאון ורבינו האיי גאון ז"ל בשתי ידים וטחו לה מאה עוכלי בעוכלא וכתבו ז"ל ודעו דאע"ג דהך ברייתא דפסחים דר' יהודה תיובתא לעולא ולרבא ליתא להך ברייתא ולא לדרבה דבין רבי יהודה בין רבה סביר' להו הרקיע עשוי כקובה והגלגל קבוע הוא המזלו' חוזרין והחמה היא בעצמה המהלכת ביום למטה מן הרקיע מן המזרח למערב וכשמגעת לסופו נכנסת לעוביו וזו היא שקיעת' ומהלכ' על כל עוביו של רקיע וכשמגעת לסוף עוביו הכוכבים נראים ומהלכת למעלת מן הרקיע כל הלילה מן המערב למזרח וכשמגעת לסופו נכנסת ומהלכת בעוביו ולאלתר עולה עמוד השחר וכשמגעת לסוף עביו מנצת על הארץ ולפי' כששערו חשוכא וקדומה כמה הוא ממהלך שאר היום אמרו כי עביה של רקיע כמהלך חשכא וקדמא ושאר הרקיע כמהלך היום וליתא להא מילתא מכמה אנפי לפי שאינו רקיע אחד וכו':

עד ואלו היתה עולה בלילה למעלה מן הרקיע היתה נראית בארץ ולא היה הרקיע חוצץ מלראותה שהרי בינינו כמה רקיעים ואין חוצצין אותה ואף רקיע שלה אינו חוצץ לראות מה של מעלה ממנו וכו' עד נמצא הגלגל סובב סביבה אחת והמזלות קבועין בו ואף רבותי' ז"ל כשאמרו חכמי ישר' אומרים ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע ובלילה מהלכ' למעלה מן הרקיע כדרך שפירשנו למעלה טעמו של ר' יהודה ושל רבה וחכמי אומות העולם אומרים ביום מהלכת למעלה מן הארץ ובלילה למטה מן הארץ כדרך שפירשנו אנו הא א"ר ונראין דבריהם מדברינו ללמדך שעל מה שפירשנו סמכו חכמי ז"ל ע"כ מדבריהם והם האריכו ואני קצרתי וכל זה קשיא לר"ת ז"ל דאית ליה טעמו של ר' יהודה וכת' אותו להלכה והנה שכח כי חכמי ישראל הודו בזה לחכמי אומות העולם ובטלו דעתם מפני דעתם: עוד כתבו רב שרירא גאון ורבינו האיי גאון ז"ל בתשובה אחרת ז"ל חלוקת רבה ורב יוסף משתשקע החמ' ולא תראה אפי' על ראשי דקלי' כל זמן שפני מזרח מאדימין עד שיכסיף התחתון לרב יוסף מן היום ולרבה בין השמשות ונתנו שיעור לעונות אלו ממהלך אדם ואזדו לטעמייהו דאיתמ' שיעור בין השמשו' רבה אמ' ג' חלקי מיל ורב יוסף אמ' שני חלקי' נמצא בין זה לזה אחד מי"ב במיל והמיל אלפים אמה נמצ' בין רבה לרב יוסף שיעור מהלך קרי"ז אמה והיא משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדומין: עד ומיהו לענין שבת רבה קא מחמיר והא מילתא איסורא דאורייתא הוא ע"כ:

עוד כתבו שם ז"ל דאמ' רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה לענין שבת לחומרא כי משתשקע החמה בדילין ממלאכות וכל בין השמשות מטילין אותו לחומרו לשני ימים שאם נולד בן בסוף ערב שבת מטילין אותו לחומרו שהוא בשבת ואין נמול בע"ש ומטילין אותו לחומרו שהו' בע"ש ואין שבת שמיני ע"כ:

גם רבי' נסים גאון ז"ל כתב בתשובה ז"ל ואמנם מה שאמר המשנה תפלת המנחה עד הערב ששאלת עליו התשובה גבול עד הערב עד שתפול העגולה של השמש והיא שקיעת החמה ומשקיעת החמה ועד צאת הכוכבים בין השמשות ודוקא כוכבים קטנים שאין נראין אלא בלילה וכל עוד שלא שקעה יכול להתפלל תפלת המנחה באותו זמן ע"כ: ומאומרו שתפול וכו' תדיק דהחמה הולכת תחת הארץ בלילה כדברי הראשונים ז"ל וכפי מה שפירשנו: גם מדברי רש"י ז"ל נראה דהשקיעה היא כפי דברי חכמי אומו' העולם שכתב פ' במה מדליקין ז"ל שהחמה סמוך לשקיעתה נראית על ראשי ההרים ובתוך שירד ויטבול בים ויעלה הוי לילה נר' דסמוך לשקיעה באופק קאמ' דאז היא נראית על ראשי ההרים ודלא כר"ת ז"ל: והרש"בא הקשה על דבריו של ר"ת ז"ל מן הירושלמי והניח הדבר בצרי' עיון: וגם הרי"ף ז"ל כת' גבי י"ה ז"ל ומ"מ צריך לפרוש משעת שקיעת החמה לכל הפחו' משום דמאז מתחיל בין השמשות ע"כ: ולא חלק כלל וכן נמי כתב הר"י מקורביל תלמידו ז"ל: גם הרב ר' אברהם החסיד בנו של הר"ם במז"ל פירש לנו הדבר בבירור שאין אחריו ברור וידוע הוא שכל דבריו מדברי אביו ז"ל כת' ז"ל ובין השמשו' יש בו מן היום ויש בו מן הלילה וכו' והוא משתערוב השמש ועד שיראו ג' כוכבי' בינוניים לא כככבים הנראים ביום ולא כככבי' שא"א שיראו עד לב הלילה וקודם שתערוב השמש הרי הוא יום ודאי ויכול לעשו' בו מלאכ' יום ששי והעושה בו מלאכה בסוף יום השבת חייב סקילה ואפי' ששקע רוב עגולת השמש באופק ולא נשאר ממנה כי אם דבר מועט כל עוד שלא תשקע כל העגול' בכללה ותערוב השמש תחת עגולת האופק הרי הוא יום ומשפטו כמשפט חצי היום וכשיראו ג' כוכבים בינוני' אחר ערובת השמש הוא ודאי לילה והזמן שיש בין ערובת השמש ובין ראיית הכוכבים הבינוניים הוא ספק אם הוא מן היום או מן הלילה והוא זמן בין השמשות ודינו להחמיר מהעקר שבידינו ספיקא דאורייתא לחומרא וכו' עד וצריך ליזהר ולפרוש מעשיית מלאכה קודם ערובת השמש דבר מועט כמו שנזהרין ונמנעים מאכילת חמץ בשעה ששית וכיוצא בזה וזהו אומרם ז"ל מוסיפין מחול על הקדש עכ"ל בספר אל כפאי"ה:

וידוע הוא דכל הגלילות האלו אתריה דמרן הרמב"ם ז"ל נינהו ואין נוטין מדבריו ימין ושמאל ובפרט מצרים שהיתה מקום מנוחתו ז"ל: והרב הגדול רבי אליעזר ממי"ץ הפריז

על המדה וכתב ז"ל משתשקע החמה דרבי יהודה ורבי נחמיה משתתחיל לשקוע שנוטה מעט ומכירין העולם שרוצה להכנס בעובי הרקיע דהיינו מעט קודם שקיעת החמה ולשון משתשקע הקדמה ויותר הקדמה נקראת בין השמשות ושיעור לרבנן תלתא רבעי מיל ולרב יוסף תרי תלתי מיל ע"כ: נקטינן השתא מדברי הגאונים ז"ל דנהירא להו שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא ומכל הני רבוותא קמאי וקמאי דקמאי ורוביהו דבתראי דבין השמשות מתחיל משתכנס כל עגולת השמש באופק ולא תראה על פני תבל עד צאת ג' כוכבים בינוניים ושיעורו ג' רבעי מיל: וידוע הוא דכל המפרשים והמחברים שכתבו סתם ולא חילקו בשקיעות כר"ת ז"ל לא סבירא להו כותיה דלא באו לסתום כי אם לפר': ואם היתה דעת התינוקות מכרעת הייתי אומר דאין ראייתו של ר"ת ז"ל מכרעת ואם באנו לחלק בין שקיעת למשתשקע אדרבא דאפכא מסתברא דמשתשקע משמע טפי התחלה משקיעת דמשמ' ששקעה כבר וזה קל להבין לטועמי טעם הלשון: ואחר אשר כתבתי זה בקשתי לי חבר לדקדוק הלשון ומצאתי לי רב גדול בישראל והוא רבי' אליעזר ממיץ ז"ל שכתב כך בפי' על דברי ר"ת ז"ל וכמו שכתוב בהגהות המרדכי ז"ל אבל מה שפירש ר"ת ז"ל דשקיעת החמה קודמת למשתשקע וכו' לא נראה לרא"ם ז"ל דלשון משתשקע החמה משמע הקדמה כדאמרינן בהשוכר את הפועלים משיפקסו עד שיפקסו ליה אי תנא עד שיפקסו הוה אמינא עד דגמר פקוסיהו קמ"ל משיפקסו מכי אתחיל פקוסיהו ע"כ בגמרא: גם רבי שמשון משנ"ץ הקשה עליו על דבר זה כמה קושיות: ואלמלא דמסתפינא הוה אמינא דהך ירושלמי שהביאו לסיועי מלתיה דר"ת ז"ל לאו סייעתא היא כלל:

ואדרבא דמהתם משמע איפכא דכי אמרי' התם סוף גלגל חמה לשקוע ותחלת גלגל לבנה לעלות זהו בין השמשות וכו' תחלה וסוף דקאמרינן התם לאו היינו תחלה וסוף דר"ת ז"ל אלא תחלה וסוף שכתבנו לדעת הראשונים ז"ל דהיינו משתתחיל להכנס עגולת השמש באופק עד שתכנס כולה ולא ישאר ממנה כלום וזהו הנקרא סוף השקיעה וכבר כתבנו דשיעור מתחילה זו ועד סופה ארבעים רגעים וכפי דעת אומות העולם ודיקא דקאמרי' התם תחלת גלגל חמה לשקוע סוף גלגל חמה לשקוע וכוליה ולא קאמרינן תחלת החמה או סוף החמה דמשמע בהדיא דגלגל הוא שחוזר וקבל האמת ממי שאמרו: וכל שכן לפום מאי דפליגי התם רבנן ורבי יהושע דרבנן אמרי עוביו של רקיע מהלך חמש מאות שנה ורבי יהושע אמר שתי אצבעות דבין למר בין למר אין מוציאות לדברי ר"ת ז"ל כלל:ומה שכתבתם דמגיד משנה לא כתב אלא ולא נתברר זה בדברי הראשונים ולא כתב דהוי בפלוגתא תמה אני איך על זה פקחתם עיניכ' והיאך יכול לומר שחלקו הראשונים בדבר שחדש ר"ת ז"ל מתוך פלפולו לתרץ קושיא אחת בדברים בלתי יסוד

ובשלמ' אם היו דברי ר"ת ז"ל דברי הראשונים מצינן למימר הכי גבי האחרונים אבל הכא לא שייך לומר אלא שלא נתברר זה דאם היו סוברין אותו היו מבארין אותו וכ"ש דהוא הפך סברתם דאינהו סברי כחכמי אומות העולם כדכתיבנא דאי אפשר שנעלם מעיני כל גאוני עולם אשר מעולם עד ר"ת ז"ל קושיין דר' יהודה אדר' יהודה שנתגלתה לר"ת ז"ל: גם החילוק שחלק בשקיעות אינו חלוק מועט שהיו מעלימין ממנו העין ולא אשתמיט חד מכל הראשונים שקדמו לר"ת למימר יתיה ואדרבה דקא חזינן דמחו ליה אמוחא והרסו: יסוד בניינו גדולי הגאונים זכר קדושים ואדירים לברכה:

וכ"ש דקושיין דר' יהודה לאו קושיא היא להשיג בה גבולות ראשונים דכמה איכא בתלמודא בכיוצא בזה וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל ביומא בספר הזכות דקשיא להו התם דרבי יוחנן אדר' יוחנן ותירץ שם דאפשר דהדר ביה רבי יוחנן מההיא וכו' עד דכמה יש בתלמוד סברות מתחלפות בחלוף המסכתות כמו איכא דאמרי ורב חננאל כתב מהן הרבה ואפשר שאף סברא זו של רבי יוחנן נתחלפה כאן או שחזר בו כמו שאמרנו ע"כ: והכי נמי מצי' למימר הכא גם איכא למימר נמי דבילדותו בפסחי' סבר כחכמי ישראל ובזקנותו סבר כחכמי אומות העולם שהודו חכמים לדבריהם כדאיתא בגמ' בהדיא: ומה שכתבתם על הרב רבי' ירוחם ז"ל שהוא סובר כרבינו תם ז"ל ליתא ואדרבה שהוא הביא דברי רבי' תם ז"ל ופסק להחמיר בהרי"ף זכרונו לברכה: וכתב בחתימת דבריו ז"ל ואנו יש לנו להחמיר ואסור לעשות מלאכה מתחלת שקיעת החמה ע"כ: ומה שכתבתם ז"ל ומה יאמר לנו דלא יודו לר"ת ז"ל שזה הקטן יהיה נמול יום ששי ממה שכתב הרמב"ם ז"ל ודנין בו להחמיר וחשבינן ליה יום וכו' כמו שכתוב בשאלה לאו מילתא היא ואדרבה דהאי חומרא קולא שויוה רבנן כדאמרי' לעיל כדברי הגאונים ז"ל שכתבו בפירוש ובבירור וההיא דהרמב"ם ז"ל תלמוד ערוך הוא ומטילין אותו לחומרו וכו' ואינם דברי הרמב"ם ז"ל מעצמו כמו שעלה על דעתך ובפרק רבי אליעזר דמילה אמרי' נולד בין השמשות יהי נמול לתשיעי: ובתוספתא דמגלה נמי אמרי' דמאחרין ולא מקדימין ודברים פשוטים הן: כללא דמילתא דהאי ינוקא דשאלתן עליה אין מלין אותו עד יום ראשון ואין זה צריך לפנים: גם ראיתי בנוסח השאלה שלא באה בדקדוק שכתבתם שנולד ערב שבת אחר שקיעת החמה קוד' שנראו ג' כוכבים ולא ידעי' אם סמוך ליציאת הככבים או סמוך לשקיעת החמ' דע"כ איכא הכא בין השמשו' דכלהו ושלום: משה בכהר"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשקר: נר"ו:

צז שאלה לוי השכיר בית לשמעון ונשבע לוי לו שלא יוציא אותו מן הבית עד עבור כ"ה שנים ואחר כך נתחרט והתירו לו השבוע' שלא בפני שמעון ושלא בידיעתו: תשובה

תמה אני על המתירין איך עלה על דעתן להתיר שבוע' כזאת שנשבע אדם לתועלת חברו וכ"ש במקום שקבל ממנו הנאה והיא כסף השכירות דאפי' לדברי ר"ת ז"ל שכתב הרשב"א בפר' השולח דדוקא בנודר לתועלת חברו מפני טובה שעשה לו כמשה עם יתרו שמפני השבועה נתן לו את בתו וכצדקיה עם נבוכד נצר אבל בזולת זה מתירין לו לכתחלה שלא מדעתו ע"כ: גבי הכא לעולם אין מתירין דהא קבל ממנו הנאה והיא כסף השכירות כדאמרן: וכי תימ' מה טובה היא זאת דהא אם לא ישכור הוא ישכור זולתו: לא היא דאלא מעתה גבי יתרו נמי נימא שלא קבל ממנו משה רבינו ע"ה טובה כשנתן לו את בתו שהרי הוא היה ראוי לאשה יותר חשובה ממנה אלף פעמים ואדרבה דמשה אדון הנביאים ע"ה עשה טובה עם יתרו שלקח את בתו אלא כיון ששניהם נתרצו בזה אתה תעשה כך ואני אשבע לך בכך הנה זה נקרא מקובל הנאה דאין מתירין לו אלא מדעתו ומרצונו ואפילו לר"ת ז"ל וכמו שכת' בזה רבינו יצחק בר ששת ז"ל וכל שכן דקרוב לודאי הוא שהוסיף לו שמעון בדמי השכירות כדי שלא יוציאנו עד עבור הכ"ה שנים: הילכך לכ"ע אין מתירין לו אלא שלרבינו תם ז"ל אם עברו והתירו לו מותר ולא הודו לו בזה וכדבעינן למימר קמן: עוד שאל כ"ת ואמר לימא לן מר איך אמרו רז"ל דצדקיהו צדיק גמור היה והלא הכתובים צווחים ואומרים ויעש הרע וגומר:

תשובה ראיתי לכתו' לכבו' תורתך דברי רבי' יצחק בר ששת ז"ל בתשובתו ומשם יתבאר עקרן של דברים כתב בסוף התשובה ז"ל אבל כל שהנדר להנאתו אין מתירין לו אלא מדעתו ומרצונו ואפילו שידענו שהוא מתרצ' צריך שיהיה ההיתר בפניו למ"ד מפני הבושה כלומר שיתבייש ממי שנדר להנאתו וכל שלא בפניו ואינו מתרצה אין מתירין לו ואפי' למ"ד מפני החשד שלא יחשדו אותו שעובר על נדרו ואפילו בשיודיעוהו אין מתירין לו וכן נראה ממאי דא"ל קודשא ב"ה למש' במדין נדרת לך והתיר נדרך במדין ולא הספיק בשיתיר במקומו ויודיע ליתרו ההיתר אלא הלך שם ושאל רשות מיתרו ונתן לו כדכתיב אלכה ואשובה אל אחי אשר במצרים ואראה העודם חיים ויאמר יתרו למשה לך לשלום: וכן הסכימו כל הראשונים והאחרונים ז"ל: אלא מדאמרי' בפרק השולח וליחוש דילמא אזלא לגבי חכם ושרי לה ואי דאי עבד נמי לא מהני כי אזלא לגבי חכם מאי הוי דהא נדר אלמנה לתועלת יתומים הוא אלא ש"מ דאפילו להנאת חבירו כל שהתירוהו מותר אבל לדעת הראב"ד ז"ל כל שנשבע לתועלת חברו אין מתירין לו אלא מדעתו ואפי' התירוהו בדיעבד אינו מותר וראייתו מדכתיב גבי צדקיהו אם לא אלתי אשר בזה ובריתי אשר הפיר אע"פ שהתירו לו סנהדרין לפי שהיתה שבועתו לתועלת נבוכד נצר שלא יגלה אותו ואם איתא דאם התיר לו מותר הרי לא בזה ולא הפיר אלא

סנהדרין פשעו בדבר בשהתירוהו וההיא דפרק השולח אפשר לדחותה דהכי פרכינן כיון דאין צריך לפרוט הנדר ליחוש דילמא אזלא לגבי חכם ותעלים ממנו שנדרה ליתומים ויתיר לה והיא תטעה ותהיה סבורה שהיא מותרת ומורי החכם הגדול הרב רבי חסדאי קרשקש בפסקיו בגטין הכריע כר"ת ז"ל דאם התירוהו מותר שהרי צדקיהו צדיק גמור היה כדאמרי' בפרק חלק בקש השם ית' להחזיר העולם לתוהו ובוהו מפני דורו של צדקיהו נסתכל בצדקיהו נתקרר' דעתו ומאי דכתיב ויעש הרע בעיני וי' היינו שהיה לו למחות ולא מיתה וא"כ איך יעבור על השבועה במזיד ולמה רצה שיתירוהו הואיל והיה יודע שאם יתירו לו אינו מותר ומאי דקאמר עליה קרא אם לא את אלתי אשר בזה ובריתי אשר הפיר משום דלגבי עובדי כוכבים חלול השם בדבר וגם שמפני אימתו עשו סנהדרין שלא כדין שהתירוהו שלא מדעתו של נבוכד נצר:

ואף התוספות שכתבו דמפני שראו צדקיהו מצטער בכך ומתבטל ממלכות שמים עשו ומצאו עילה להתירו מפני אימתו שהיה מלך ושלא כהוגן עשו וזהו שלא מצאו תשובה כשאמר להם נבוכד נצר ואתון אמאי עבדתון הכי מאי טעמא לא אמריתו ליה לצדקיהו מיד ישבו לארץ ידמו ואם כן עלה בידינו שכל הנשבע לתועלת חברו אין מתירין אותו לכתחלה בשום צד וכל ב"ד שנזקק לכך ראוי להוכיחו וליסרו ע"כ לשונו שם: ובתשוב' אחרת כתב ז"ל ומיהו אין הכל מודים לר"ת ז"ל שהרי הראב"ד ז"ל סובר דאם התירוהו בדיעבד אינו מותר דהא אמרי' גבי צדקיהו דהיינו דכתי' אם לא אלתי אשר בזה ובריתי אשר הפיר וגו' ואם בדיעב' מותר הא לא בזה ולא הפיר והם שהתירו לו פשעו ודחה כל ראיות ר"ת ז"ל: גם הרשב"א ז"ל כתב בתשובה כהראב"ד ז"ל וז"ל מי שנשבע לפרוע לחברו לזמן קצוב כך וכך אם יוכל לישאל שלא בפניו: תשובה אי אפשר לו כדאמרי' בנדרים המודר הנאה מחברו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו ומעשה דצדקיהו נעשה שלא כהוגן וכדעת הראב"ד ז"ל דאפי' בדיעבד אינו מותר וזהו שענשו הכתוב אשר בזית' אלה להפר ברית ע"כ: והנראה ששתי שבועות נשבע לו אחת של הארנבת החיה שלא יגלה הדבר לדאיתא בנדרים פרק השותפין ובפרקי ר' אליעזר ואחרת שכשהמליכו השביעו שלא ימרוד ויפשע בו ומרד בו כדאיתא בפסיקתא פרשת דברי ירמיהו ונתבארו באור זרוע בהלכות שבועות ולא ניפניתי להאריך ותן לחכם ויחכם עוד: צה עוד שאלת על שנים שבררו להם שני אנשים או שלשה לשפוט או לפשר ביניהם ונטלו קנין על כך גם נשבעו שניהם לקבל עליהם את דינם ולקיים ולעשות כל מה שיגזרו עליהם הברורים האלו ואחר כך נזדמן להם שהלכו לעיר אחרת ונתרצו שניהם וברורו להם שם שני ברורים אחרים ונטלו קנין וגם נשבעו לקבל עליהם את דינם ולעשות כל מה שיגזרו עליהם אם

צריכין התרת חכם לשבועה ראשונה או נימא כיון דמדעתם ומרצונם בררו להם הברורים האחרי' הותרה השבועה הראשונ' ונתבטלה מעצמה או לא:
תשובה נראה לי דאין צריך התרה לשבועה זו הראשונה כיון שמדעת שניהם בררו להם הברורים האחרים והוי כאלו מחלו זה לזה דהא כל אחד מהם נשבע על דעת חברו ולתועלתו דאפילו במקום דאיכא דררא דממונא בעין כלומר שנתחייב אדם לחברו ליתן לו סך מעות בזמן פלוני ונשבע לו על כך ובא הזמן ולא נתן לו יכול להאריך לו הזמן מעט או הרב' שלא בהתרת חכם וכן כתב הראב"ד ז"ל דכל הנשבע לפרוע ממון לחבירו על דעת המלוה הוא נשבע וכאלו אמר שבועה שאפרע כל זמן שתרצה ולפי' יכול להאריך לו שלא בהתרת חכם ע"כ: וכ"ש הכא בנדון שלנו שאין זכות לזה יותר מזה ולא ממון בעין ואפילו לדעת הרשב"א ז"ל שכתב דצריך המלוה לומר הריני כאלו התקבלתי הכא ליכא ממון לומר עליו דבר זה שעדיין לא ידעו מה היו פוסקים הדיינים ואל מי מהם היו מחייבין אלא שסתמן שמוחלין השבועה זה לזה ועוד דלא דמי דהתם לעולם דעתו על השבועה הראעונה שנשבע ליתן לו ואם לא עכשיו יהיה לאחר כך לזמן שהאריך לו ואלו הכא עד כאן דסלקו דעתה משבועה ראשונה לגמרי כשנשבעו שבועה שניה דהא אינם יודעים מה היו פוסקים הברורים הראשונים ואת מי יחייבו מהם ואם מעט ואם הרבה ולפיכך נעקרה שבועה ראשונה ונתבטלה מעצמה ומחלו זה לזה כדאמרן ומחילה כקבלה וכן נרא' בהדיא מהתשובה הכתובה בספר תרומת הדשן בסי' שי"א גבי איש ואש' שקבלו עליהם חרם וקנס לעשות גרושין ונתפייסו אחר כך להיות ביחד ולא הצריכו אותן לא התרה ולא קנס וכתוב שם ז"ל אבל בכל מילי דנכוין בתנאי להרויח הואיל ונתפייס הרי הוא כאלו נתקיים לו התנאי משום דמחילה כקבלה כדמפרש רש"י ז"ל פר' מי שאחזו וכו' עד אלא ודאי הטעם הוא משום דכל תנאי כי האי גוונא אין הכוונה רק שלא יעכב איש את חברו נגד רצונם אבל כשתעשה רצונם או שהתנאים הם לצורכו ולטובתו אם כן נתבטל התנאי ע"כ ועוד אני אומ' דאפי' אם פסקו ביניה' הדייני' הראשוני' את הדין וחייבו לאחד מהם ליתן לחברו ממון כיון שנתרצו שניה' בבריר' שניה הרי עקרו את הראשונה וכאלו אמר האחד מהם לחברו הריני כאלו התקבלתי ולא בעו התר חכם ואף ע"פ שלא אמרו כך בפירוש סתמן הוי כפירושן וכדבעינן למימרקמן:
וכן נראה בהדיא מדברי הרשב"א ז"ל שכתב בתשובה על כיוצא בזה גבי ראובן שנשבע לשמעון על דעת המקו' ב"ה ועל דעתו ליתן כל כך מעו' ביד לוי בזמן פלו' להרויח בהן וליתן כל הריו' לשמעון ובתוך זה פייסו לשמעון על יד שליח שיקח מעות קצובים בעד אותו ריוח ונתרצו שניה' שלוחו של ראובן ושמעון ושכרו להם את להם את יהודה ואת

יששכר שמו הדבר בידם וכדי שלא יסרב ראובן נשבע השליח שיקיי' ראובן כל מה שיגזרו עליו הברורים הנזכרי' ופסקו הברורים שיתן ראובן לשמעון כך וכך מעות לזמן ט"ו יום או יקיי' שבועתו הראשונה וראובן אמר לשלוחו שאינו יכול לקיים מה שפסקו עליו ליתן כל כך מכרה בט"ו יום וכו' והשיב ז"ל אם נדר ראובן כדי להרוי' למחול הרשו' בידו וה"ז יכול להתי' נדרו שלא ע"פ חכם כדאמרי' פר' ד' נדרי' דאפי' שאינו עושה כי אם לכבוד בעלמ' יכול להתיר נדרו שלא על פי חכ' ואומר לו כלום נדרת אלא מפני כבודי זהו כבודי ומשמע דאפי' ר' שמעון מודה דטפי עדיף מהריני כאלו התקבלתי שנדר על דעת שיתן לו ממש והביא ראיה מהירושלמי: דאמ"ר זעירא בסתם חולקין אנן קיימין אי בשוה אמר מפני כבודי וזה אמ' מפני כבודי וכו' עד ורבנן אמרי סתמו כזה אומ' מפני כבודי וזה אומ' מפני כבודך דלדברי הכל מותרין אם כן אם אמר שמעון בשעה ששם הדבר ביד הפשרנים הריני כאלו התקבלתי הרי נתבטלה שבועת ראובן ואם שם הענין ביד הפשרני' בענין שאינו יכול לחזור בו אפש' לומ' שסתמו כפירושו שאי אפש' לתפוס החבל בשני ראשי' ולהעמידו בשני קנסות עכ"ל: וידוע הוא דבעובדא דילן אין אחד מהם יכול לחזור בו דהא נטלו קנין ונשבעו זה לזה:

הילכך אפי' במקום שחייבו הברורים הראשונים סך מעות יכול לומר חברו הריני כאלו התקבלתי ואפי' בסת' הוי כאלו אמר דכיון דאין אחד מהן יכול לחזור בו סלק עצמו משבועה ראשונה והותרה מאליה וכ"ש במקום שעדיין לא פסקו הראשונים את הדין או שפסקו ולא הודיעו אותו להם דפשיטא דיכולים לברור להם ברורים אחרים אם שניהם רוצים ואפי' בלא התר חכם ואפילו באותה העיר עצמה וכ"ש בעיר אחרת שלא נמצאו הברורים הראשונים שם שנסתלקו מברירתן לגמרי ואין צריך שאלה לחכם וזה נראה לי ברור: משה בכה"רר יצחק ז"ל ה"ה ן' אל אש"קר: נר"ו: תשובה לרבני קנדיא יצו צט בהיותי שוכב על ערש דוי בבתי גואי אחוז בחבלי התלאו': לבי ראה נוראות: בהויות אריות מנגחין זה את זה: ארי דבי עילאי מזה בן מזה: כמה"ר יהודה שמי' ורב דעמי': ועל צבאו מקוראו אריה שבחבורה ומרב' המשרה כמה"ר אליה גדול בדורו: ורב חברו: ויגש אליהו ויאמ': וישתער עליו ויתמרמר בחמ' כחו: מרו' שיחו: להשיב על דבריו: ולסתו' את מאמריו והלכו אל החוק השחוח הדקלים הגבוהים להבין שיחתן ודבריה': ולהכריע ביניה': מי ערב את לבו אליהם לגשת: מי לא יירא פן תחלפהו קשת: ויפל בתוך רשת: מי יהרוס ליקרב: מול פניהם הולכים בקרב: יושבי' במארב: מי יאמין בעצמו: להסיח לתומו: לפני אריות גברו: במלין יחברו: ובעצומותיהם הררי' ישברו: ולפי שמוטלת עלי מצותן של שואלים: ואין מסרבים לגדולים: פערתי פי לבלי חוק: ואשא דעי למרחוק:

בעני' קדושי הבת קאשת"י: חשתי ולא התמהמהתי: ונפלאתי הפלא ופל' מפה קדוש יכתו' ידו לומר שחוששין לקדושיה: ובלא גט אין להקל עגוניה: ומעולם לא ראינו ולא שמענו: ומראש לא הוגד לנו: שיש לחוש לקדושי' אשר כזה שנתנו לפני ב' אחים ולא התפרדו ולא בשעת ראיה ולא בשעת הגדה בב"ד:

ודבר זה כתוב בתרה שנוי במשנה משולש בתלמוד ובדברי כל הראשונים והאחרונים ז""ל ומפורש פ"ק דמכות על פי שנים עדי' או שלשה עדים יומת המת וגו' אם מתקיימת בשנים למה פרט הכתוב ג' מה שנים נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אף הג' כן ומנין אפילו מאה ת"ל עדים וכו' והובאה בתלמוד' בכמה מקומות: ונחלקו בה המפרשים ז"ל דהרשב"ם ז"ל וסיעתו כתבו דכל שנתכון הפסול להעיד אפי' שלא העיד בפני ב"ד עדות האחרים כולן בטלה: וכתבו עליו מן המפרשים ז"ל והר"ן ז"ל בחדושיו פרק יש נוחלין דשטה זו אינה מחוורת דאין הדעת נותנת שמשעה שנתכוין להעיד יהיה נעשה עד דאם אתה אומר כן פהלתינהו לכלהו גטין וכתובות וכו' עד בלא ודאי כשבאו לפני ב"ד קאמר וכן כתב הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל עד ומיהו כל שזמנום להעיד הדברים מראים דהוה ליה עד ואם פסול הוא פוסל את האחרים עכ"ד שם: וכן נמי כתוב בנמקי יוסף בסנהדרין פ' אחד דיני ממונות ז"ל ואע"ג דמשעת ראיה נעשה עד מהקישא דשנים או ג' דאמרי' מה שנים נעשה אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אף ג' כן לא מיירי אלא במקיימי דבר כדכתיב יקום דבר כלו' בשעה שהם מקיימין את הדבר שמעידין עליו אבל בשעת ראיה לא אתקוש ע"כ: והרמ"ה ז"ל כתב דאפילו בבאו לראו' אם העידו בתוך כדי דבור מצטרפין ופוסל הפסול את הכשר: עוד הוסיף לומר ז"ל הילכך לא שנא נצטרף עמהם בשעת ראיה להעיד ולא העיד עמהם בשעת הגדה ול"ש נצטרף עמהם בשעת הגדה ולא בא להעיד בשעת ראיה או שלא ראו כאח' עדותן בטלה ע"כ: עוד כתב דאם העידו יחד בתוך כדי דבור אפילו שלא באו אלא לראות ואפילו לא ראו זה את זה ונמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה דעיקר עדו' בשעת הגדה ע"כ וכבר פירשו התם בגמרא פ"ק דמכות מהו בתוך כדי דבור דהיינו כל חד וחד בתוך כדי דבור של חברו ופרש"י ז"ל דכל אחד ואחד התחיל להעיד בתוך כדי דבור של סיומו של חברו:

והתסופו' כתבו פרק אלו נערות גבי עדים זוממין דפרכי' התם ונתרי בהו בתוך כדי דבור וכו' ז"ל ואם תאמר היכי מצי תו הדרי בהו והא בהתראה איכא טפי מכדי דבור שהוא כדי שאלת תלמיד לרבו יש לומר דכל זמן שעסוקין באותו דבר חשוב תוך כדי דבור כדאמרי' במכות דאפילו מעידין מאה כל אחד תוך כדי דבור של חברו חשובים כלם תוך כדי דבור של ראשון ואם נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה ע"כ:

וכ"ש בעובדא דילן דאיתנייהו לתרווייהו ראיה והגדה לפני ב"ד דלכולי עלמא עדות הכל בטלה ואפילו אי הוו השאר מאה כשרים ואין צריך לומר היכא שהם שנים והם פסולים פסולא דאורייתא כהכא ובפי' כתב רבי' יצחק בר ששת בדבר אשר כזה ז"ל הטעם שאינן קידושין מפני קורבת העדים דבקדושין בעי' שני עדים כשרים אבל אם הם פסולים אין חוששין להם דהמקדש בפסולי עדות דאורייתא אין חוששין לקדושיו כדאיתא פרק זה בורר דפסול בעברה של תורה פסול לעדות אשה בין לאפוקה בין לעיולה וכן כתוב בהלכות וכן כתב הרמב"ם ז"ל פ"ד מהלכות אישות וכו' עד ועדים אלו שהם קרובים זה לזה הרי פסולים מן התורה וכו' וכמו שהפסולים להעיד זה לזה ה"נ פסולים זה עם זה וכדנפקא לן בגמרא מרבוי הכתוב דאפי' בנים לעלמא וכמו ששנינו בתוספתא אין מעידין לא זה את זה ולא זה על זה ולא זה עם זה וכו' עד כאן: ובפירוש כתב הרב רבי יוסף קולון ז"ל בסוף שורש פ"ז זה לשונו ותדע שכן הוא דהא עד אחד כשר עדיף משני קרובים שהרי עד אחד מחייבו שבועה ושני עדים קרובים אין מחייבין שבועה ע"כ ותדע דאפי' לדברי התוספות דמפלגי בהא מילתא פ"ק דמכות בין דיני ממונות לדיני נפשות כבר כתבו שם הם עצמן דהאי דומיא דדיני נפשות דשרינן אשת איש לעלמא והם אמרו והם אמרו: ועוד אוסיף בה נופך מדברי הרשב"א ז"ל שכתב בתשובה גבי קדושין וגטין ז"ל וכ"ש דאפשר לבוא לידי נפשות אם תזקק לאחר ע"כ:

וכן נמי כתוב בהגה"ה בספר המצות הקצר ז"ל ומ"מ צריך לברר עדים בגטין וקדושין שאם לא כן כלהו עדים ורגילות הוא ששם עומדים קרוביו וקרובי האש' והוו להו נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה כדאמרי' גבי דיני נפשות דחשבינן התם ערוה כדיני נפשות וכן כתבו רבותי ז"ל ע"כ: וכן נראה נמי מכלל תשובה להרא"ש ז"ל: הילכך לדברי הכל עדות שניהם בטלה ואפילו עד אחד ליכא הכא וכ"ש דאפילו המתקדשת בעד אחד כשר אין קדושיה קדושין ולא חיישי' להו כלל וכמו שכתבו כל המפרשים ז"ל והמחברים ז"ל ראשונים ואחרונים וכמו שכתבו רבינו האיי גאון ז"ל ורבינו גרשום מאור הגולה ז"ל בתשובה בלא שום חולק: ורבינו אליעזר ממיץ ז"ל שכתבתם דתחיש לקדושי עד אחד דבריו הלא הן בטלין במעוטן ביתר מתתק"ס דבטלה בו בריה לדעת הרשב"א ז"ל מירוש' דתרומו': והדבור בזה מכת האריכות דלאו רבותא לממני גברי ולישני בדבר הפשוט בכל הספרים קמאי וקמאי דקמאי וכלהו בתראי ולא ראינו ולא שמענו בכל תפוצ' הגול' היוסמי שחושש לקדושי עד אחד: ופוק חזי מה כ' הרשב"א ז"ל בתשוב' לאחד מן התלמידים שבא מעשה לידו והיה סומך על ספר המצות וזה לשונו ומה שבאת לסמוך על מה שמצאת בספר המצות מי סנו הלכות גדולות והרי"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל

וכל הגאונים וכל חכמי האחרונים שאתה מראה עצמך כאיש אמת ומחמיר יותר מכל אלו ומכל אשר נהגו בכל הארצות לסמוך על שיטת פשיטות מה שנאמר בזה בגמרא דהא רב ושמואל ובי דינא רבה ורב ורב נחמן ורב יהודה ורב כהנא דאמרי דאין חוששין לקדושיו ואפי' שניה' מודי' וכו' עד ושטה פשוטה בכל התלמוד שאין דבר של ערוה פחות משנים וכו' עוד כתב לו לפי שהיה מחזיק בשטתו ומקנטר ז"ל על שטה זו היה לי ליסרך בשוטים כאשר ייסר איש את השוטים ועל כל קוץ וקוץ להכות אותך בקוצים רק מוסרי וסכלותך מצילין אותך גם מגודל לבב אינך מכיר לבבך השובב וכו' והאריך בתשובתו כתב שם רבינו דורא"ן ז"ל שנראה משם כי המקדש היה טוען כי בפני ב' עדים קדשה אבל לא העיד בזה בב"ד כי אם עד אחד והתירה הרב ז"ל משום דאין דבר של ערוה בפחות מב' ואפי' שניהם מודים וכו' וכתב עליו בנות ישראל אל הרב הגדול הזה בכינה ושבח את דבריו ז"ל:

וידוע הוא דאין לחוש נמי לקדושין אלו מחמת הקול שכתבתם דהא תכסיסיה דקלא דחיישי' לה מפרשי ליה בגמרא פ' המגרש בתרי גווני או שיהיו נרות דולקות ומטות מוצעות ובני אדם נכנסין ויוצאין ונשים טוות לאור הנר ושמחות להן וכו' או כדי שיאמרו פלו' מהיכן שמע מפלו' ופלו' מפלו' והלכו להם למ"ה: ובעובדא דילן לא הוה חד מהני תרי גווני: ואפי' נימא דהוה תמן חד מהני תרי גווני הנה לא הוחזק הקול בב"ד ואין חוששין לו כלל: וקדאמרי' נמי התם דאמר רב אשי כל קלא דלא אתחזק בבי דינא לאו קלא הוא: ופי' הרמ"ה ז"ל כלומר דאע"ג דנפק קלא דהוו נרות דולקות ומטות מוצעות כדאמרן אי נמי פלו' שמע מפלו' ופלו' והלכו למדינת הים דווקא דאתי סהדי ואסהידו בבי דינא דהכיקספקא קלא במתא ודייקי בי דינא בתר מילתא עד דמטו גבי הנך דאזלו למ"ה ופרש"י אבל אי לא אתחזק בבי דינא לא חיישי' ע"כ: וכן כתב הרמב"ן ז"ל כל שלא בדקו ב"ד אחריו אם הוא קול גמור בשמיעת פלו' ופלו' שהלכו למדינת הים או בנרות דולקות וכו' עד וכן אם לא בדקו עליו בזמנו ולאחר זמן לא מצאו ולא ידעו מי שמעיד לה בדבר הברור אין חוששין לו כך דרך פי' רש"י ז"ל ועיקר הוא ואם תאמר כל שלא הוחזק ממש יחזיקו אותו עכשיו ויבדקו עליו ושמא אם נשאת קודם בדיקה אין בודקין אחר נשואין והטעם לכל אלו שהרבה יש שאומרים פלו' שמע מפלו' ומהם אומרים אנו שמענו מפלו' ופלו' שהלכו להם למדינת הים ואלו באין לבית דין ויחקרו אותן יאמרו לא שמענו ולא ראינו עד כאן וכן כתב הר"ן ז"ל בתשובה ז"ל אבל עד אחד ששמע מפי עד אחד שפלונית נתקדשה בפניו מידי חשש אית בה וכי יפה כחו של עד שני זה מכחו של ראשון והלא אפי' בא הראשון לפנינו והעיד שנתקדשה אשה זו בפניו אין בדבריו

כלום דהוה ליה מקדש בעד אחד ואין חוששין לקדושיו כדאיתא בקדושין פרק האומר וכו' עד וכל שכן שכבר הסכימו הראשונים דדוקא בדאיכא תרי דמסהדי קמן ואין לחוש לדבר אחר כלל ולא עוד אלא אפי' איכא בקול זה תרי עדים דמסהדי קמן וכדרבי אבא אמר רב הונא לא היה ראוי לחוש לקול זה משום דלא אתחזק בבי דינא עד לאחר ארוסין וכו' עד אמר רב אשי כל קלא דלא אתחזק בבי דינא לא חיישי' ליה ובודאי רב אשי לא אתא לאשמועי' דאי לא אתחזק לעולם בכגון פלו' מהיכן שמע מפלו' לא חיישי' לי' דהא מילתא כבר פשטוה להתירא רב ורבי יוחנן דאמרו לא ששמעו קול הברה וכו' אלא ודאי רב אשי הכי קאמר דכל היכא דלא אתחזק בבי דינא מקמי שיצא שוברו עמו דהיינו דבר המבטלו כגון נשואין או דבר אחר אע"פ שיצא מתחלה כיון דלא אתחזק הרי הוא כאלו לא יצא וכן כתב הרמב"ן ז"ל בחדושיו עכ"ד וכ"ש הכא דלא הוחזק בב"ד אלא דבר המבטלו דהיינו שנתקדשה בפני שני אחים:

ותדע דאפי' לא אמרו שנתקדשה לפני שני אחים אלא אחר שיצא הקול סתם שנתקדשה באחד מטכסיסי הקול דאמרן אפי' הכי אין חוששין לו וכמו שכתבו מן המפרשים ז"ל והרא"ש ז"ל בחדושיו פ' חזקת הבתים גבי ההוא דנפק עליו קול דבן גרושה הוא ז"ל ותימה היאך מסקי' ליה אוקי תרי לבהדי תרי ואיכא חזקה וקול פסול ליה כאשר פסלנו אותו מתחלה וי"ל דמעיקרא קודם שבאו העדים פסילנא ליה על ידי הקול לפי שלא ידענו ממי יצא הקול אבל כיון שבאו עדים ופסלוהו אגלאי מילתא שהם הוציאו הקול וכיון דבטלה עדותן נתבטל גם הקול ע"כ: וע"כ דלא פסלו אותו בתחילת אלא בקול שנתחזק בב"ד כחד מהנך טכסיסי ואפי' הכי כתב דכיון דנתבטלה העדות נתבטל גם הקול: וגם כתב בכלל תשובה ז"ל ולא מקרי קול אלא פלוני שמע מפלוני זה ופלוני מפלוני ופלו' והלכו להם למדינת הים דהאי קול אית ליה אמתלאה דליתנהו לעדים קמן דנשאלינהו סברי אינשי דקושטא קאמרי אבל הכא שהעדים לפנינו הוי קול ושוברו עמו: ועוד דקיימא לן כרב דמבטלי' קלא וכו' ע"כ: ואפי' להראב"ד ז"ל דבעי שיצא השובר עם הקול בחדא שעתא ופליג בהא מילתא אדהרמב"ם ז"ל וזולתו מן המפרשים ז"ל איהו גופיה מודה דהיכא דאשתכח קושטא דדייקי' עליה ואשתכח דקדושי קטן הוי אי נמי דאשתכח פחות משוה פרוטה מבטלי' ליה: וגם הרמ"ה ז"ל דאזיל לשטתיה בהא מילתא כת' דאפי' למאן דאמר לא מבטלינן קלא ה"מ דלא אשתכח ריעותא דמבטלה ליה לקלא לגמרי אלא כגון אמתלאה דצד ספק הוא ומספיקא לא מבטלין קלא דחיישי' ללעז אבל היכא דאיתברר דשיקרא הוא וכו' לכולי עלמא מבטלי' ליה ע"כ: וזה מושכל ראשון

דכיון דעמדנו על המקור של הקול ומנין יצא ואין לו עיקר ידוע הוא דמבטלין ומבטלין ליה אפי' למאן דאמר אין מבטלין:

כתבנו כל זה לרצות הקולמוס ולהתלמד במקום אחר כי במה שכתב בהא מילתא כמהר"ר אליה נר"ו היה די ויותר מדי ואני תמה איך עמדו חבריו על דבריו ולא הודו לו כמשפט המודים על האמת: גם הוכיח הרב הנזכר דאפי' אי הוו הנך תרי סהדי שנתקדשה בפניה' עדים כשרים קדושין כההיא גוונא לאו קדושין נינהו מכמה אנפי חדא דהך שתיקה הויא שתיקה דלאחר מתן מעו' ולא הויא שתיקה כמו שכתבו המפרשי' ז"ל: וכן נמי כתב רבי' יצחק בר ששת בדבר אשר כזה ז"ל ואם כן הויה לה שתיקה לאחר מתן מעות וקיימא לן דשתיקה לאחר מתן מעות לאו כלום היא דבשלמא כשלשון הקדושין נאמר לאשה בשעת נתינה והיא פושטת ידה ולוקחות הטבעת אז היא מתקדשת בשתיקה שקבלת הטבעת או כסף הקדושין היא הודאה כיון ששמעה שניתן לה לשם קדושין אבל אם כשקבלה הכסף לא שמעה לשון הקדושין אלא אחר קבלתה הכסף אין שתיקתה כלום כיון דלא עבדא מעשה דמוכח דניחא לה והא דלא מחאי בפי' משום דלא איכפת לה וכן פרש"י ז"ל ואמרינן בפ"ק ההוא גברא דקדיש בציפתא דאסא אמרו ליה והא לית בה שוה פרוטה אמר להו תקדוש בארבעה זוזי שבה שקלתיה ואשתיקה אמר רבא הוי שתיקה דלאחר מתן מעות וכל שתיקה דלאחר מתן מעות לאו כלום היא והביא רבא ראיה לדבריו מברייתא אחת שהיא באומר לאשה כנסי סלע זה בפקדון וחזר ואמר התקדשי לי בו ומחלק בה בין אמר לה בשעת מתן מעות דאז מקודשת בשתיקה ובין אמר לה לאחר מתן מעות דאין מקודשת אלא אם אמרה אין: והקשה רב הונא בריה דרב יהושע על אותה ראיה מי דמי הכא בתורת פקדון יהבינהו ניהלה אי לא ניחא לה תשדינהו: ורב אחא הקשה על רב הונא ואמרו בגמרא שלח רב אחא בר רב קמיה דרבינא שלח ליה אנן לא שמיע לן ההיא דרב הונא בריה דרב יהושע אתון דשמיע לכו חושו לה:

והסכימו כל האחרונים ז"ל דקיימא לן כרבא דכל נתינה דלאחר מתן מעות לאו כלום היא ולא מפלגי בין פקדון לזולתו דהא רב אחא פריך על רב הונא ורב הונא נמי לא חש לה ואף על גב דשלח אתון דשמיע לכו חושו לה משום כבוד רבן קאמר להו דאי מדינא אפילו איהו נמי הוה ליה למיחש: וכן כתב הרשב"א זכרונו לברכה וכן דעת הרמב"ם ז"ל: ויש אומרים דשתיקה דלאחר מתן מעות לאו כלום היא אפילו בדשדיך דהא בעובדא דציפתא דאסא כבר נתרצית להתקדש לו בההיא ציפתא וזה הוא כמו שדיך אלא דמשום דאמרו ליה דלית בה שוה פרוטה חזר ואמר דתקדוש בד' זוז' דאית בה וכן דעת הרמב"ן

ז"ל עכ"ד: ובפי' כתב זה הרמב"ם ז"ל פרק ה' מהלכות אישות גבי פקדון וחתם דבריו דכל שתיקה דלאחר מתן מעות אינה מועלת עד כאן: וזה דרך כלל לפקדון ולזולתו וכן נמי כתב שם הרב בעל המגיד ז"ל וכמו שכתבו בשמו הר"ן ז"ל ורבי' יצחק בר ששת ז"ל כמו שכתוב לעיל: ועוד דלא אמר האי מקדש ארסתיך לי אלא ארסתיך סתם וכל האחרונים ז"ל הסכימו דאפילו המקדש בשני עדים כשרים אם לא אמר לי אינה מקודשת: רמז לדבר וארסתיך לי וגו' ואפילו העיד האחד שאמר לי כיון שהאחר העיד סתם אפילו עד אחד ליכא הכא דהוי האחד מוסיף על דברי חברו ואין מקבלין מהן אלא מה שהשוו שניהם בו וכמו שכתב הרשב"א ז"ל בתשובה גבי מאי דאמרינן בקדושין דעד אחד לאו כלום הוא ז"ל ואם אינם מכחישין זה את זה אלא שהאחד מוסיף על דברי חברו מקבלין מהן מה שהשוו בו שניהם וזהו עד אחד אומר מנה וזה אומר מאתים מחייבין אותו מנה מתוך מאתים והכא בעובדא דילן לא השוו שניהם אלא בארסתיך או בקדשתיך אבל לי היא תוספת מן האחד מהן ואין מקבלין מהן: מיהו במילתא דלא אמר לי שלא במקום עגון ודאי דלמעשה הייתי חושש לדברי הרשב"א ז"ל שכ' ז"ל ומיהו יש לחוש להחמיר וצריכה גט עד כאן:

אבל במקום עגון לא הייתי חושש וסומך על רוב הראשונים והאחרונים זכרונו לברכה: ומה שחשש מר יהודה נר"ו להההוא עובדא דרבני שפורא ז"ל דהוו מצריכים גט לקדושין שנעשו לפני קרובים ודאי דלית מהכא מקום חשש כלל דהא לא ידעינן אותה קורבה מה היתה ואפשר שהיתה קורבה שנפל בה מחלוק' בין המפרשים ז"ל אלו פוסלין ואלו מכשירין וכגון ההיא שכתב הרמ"ה ז"ל בתשובה ז"ל וכן הטעם בבעלי קרובות שהן שניות זו לזו ודע שיש מחלוקת בין הגאונים ז"ל בדבר שיש מי שפוסל בעליהן זה לזה ויש מכשירין שלא מצינו שפסלו בעלי קרובות אלא אם היו אחיות ע"כ: אי נמי אפילו בבן גיסו מאחות אשתו דמכשר אותו גאון שהביא הרי"ף ז"ל פרק זה בורר ואחרים חולקין בדבר וכיוצא בזה: והרמנ"ע סובר כדברי הפוסלים ורבני שפיר"א סוברין כדברי המכשירין מה שאין כן לומר בנדון שלנו שהיו שני אחים ואין לך קורבה גדולה מזו וכ"ש דלא אמרו התם שהצריכוה רבני שפי"רא גט בפועל אלא שהיו מצריכין גט ולא ידעי' מאי הוה עלה דמילתא ואולי למעשה הודו לדברי הרמנ"ע הילכך אין כאן בית מחוש כלל אף כי בטלה דעתן אצל כל אדם דכולי עלמא כתבו בהפך כדאמרן: גם מה שהביא ראיה מדברי הרא"ש ז"ל שכתב בפסקיו בההוא עובדא דפרק המגרש דההוא דנפק עליה קלא דאיקדשא לבר בי רב ואתא רב חמא לאבוהא וא"ל אימא לי גופא דעובדא היכי הוה אמר ליה על תנאי קדש אדעתא דלא אזיל לבי חוזאי ואזל כלומר ברר לפניו שכך

יצא הקול בעיר אמר ליה כיון דבעידנא דהואי קלא לא הואי אמתלאה לאו כל כמינך דמחזקת אמתלאה ע"כ: ודקדק מכאן ז"ל דהשת' לפי דברי האשר"י ז"ל שאומר שברר שכך יצא הקול אם כן הוה ליה קול ושוברו עמו ואמאי השיב ליה רב חמא לאו כל כמינך דמחזקת אמתלאה כיון שברר שכך יצא הקול וכו' ע"כ:

ותמיהא לי טובא איך עלה על דעתו לומר דקול שיצא ושוברו עמו דלא בטל קלא וזה לא נמצא לשום אדם שיאמר כך לא בתלמוד ולא בדברי שום מפרש או מחבר לא האשר"י ז"ל ולא זולתו ובודאי דלא ירד לסוף דעת האשר"י ז"ל וקושט' דמילתא דהקול נשמע סתם פלונית נתקדשה לבר בי רב ואבוהא או אבוה למאן דגריס אבוה אמר ליה לרב חמא שהקול שנשמע היה שקדש על תנאי ונתבטל התנאי דהיינו קול ואמתלאתו עמו ואמר ליה רב חמא לאו כל כמינך השתא דמחזקת לה לאמתלאה כי הקול לא נשמע כך ולפי שלא היו שם עדים ולא ראיה לדבר זה שכך יצא הקול או שכך היה מעשה אלא מפי אביו או אביה לא האמין אותו ולא חש לדבריו דאם היה שם ראיה שכך יצא הקול או שכך היה מעשה פשיטא שהיו מבטלינן אותו וכן כתב הרמב"ם ז"ל מעשה באחת שיצא עליה קול שנתקדשה לבן פלוני ולאחר זמן שאלו לאביו ואמר שעל תנאי כך נתקדשה ולא נתקיים התנאי ולא סמכו חכמים על דבריו אלא אמרו הרי זה ספק מקודשת עד כאן: וידוע הוא שכמו שאין סומכין עליו שכך היה התנאי גם כן אין סומכין עליו שכך יצא הקול אבל אם היה שם על מי נסמך היינו סומכין ומבטלינן הקול ועוד ע"כ דקול זה הוחזק בבי דינא דבלאו הכי כבר כתבנו דאין משגיחין בבת קול ואין חוששין לו ומה ענין זה לנדון שלנו שלא הוחזק בב"ד כי אם השובר שלו שנתקדשה לפני שני אחים דלית דינא ולא דיינאדעדות שניהם בטלה לכולי עלמא: ואין בה שום ממש: ק שאלה שמעון ש"צ היה מתפלל בקביעות בבית ראובן ואחר זמן נזדמן לו לראובן ש"צ אחר והלך שמעון ונעשה ש"צ בבית לוי ונשבע לראובן שכל זמן שיקרא אותו לבא להתפלל בביתו כבתחלה שיבא ועמד שמעון בבית לוי ג' או ארבע שנים ונשבע אז ללוי שבועה חמורה על דעתו שלעולם לא ילך להתפלל בקביעות בשום מקום בעולם אלא בבית לוי כל עוד שיתפללו שם בקביעות:

ואחר כל אלה הדברים הלך לו הש"צ של ראובן ושלח לקרוא לשמעון לבא להתפלל בביתו כבתחלה בקביעות כאשר נשבע לו ושמעון השיב כי כבר נשבע ללוי שלא יתפלל עוד בשום מקום כי אם בבית לוי וראובן אומר דאותה שבועה שנשבע ללוי לאו שבוע' היא ולא חיילא כלל דאין שבועה חלה על שבוע' יורנו מורינו: תשובה אדרבה דשבועה שניה שנשבע ללוי הויא שבועה וחלה לבטל שבועה ראשונה בכולל שהרי לא נשבע

ללוי שלא יתפלל בבית ראובן אלא שלא יתפלל בשום מקום ומגו דחיילא אאותן מקומות חיילא נמי אמקומו של ראובן ועוד דשבועה ראשונ' שנשבע לראובן לא היתה אלא כל זמן שיקרא לו לשמעון ונמצא שחלה שבועה שניה בהתר כל זמן שהוא מתפלל בבית לוי ולא קרא לו ומיגו דחיילא כל זמן שלא קרא אותו חיילא נמי אפילו בזמן שקרא אותו דהוה לי' כנשבע שלא לאכול מצה שאסור לאכלל מצה אפילו בלילי פסח דכיון דלא הזכיר פסח צאין זה נשבע לבטל את המצוה אף הכא נמי איכא למימר הכי וזה נ"ל פשוט וברור וכ"כ הר"ן ז"ל בתשובה בפירוש בענין אשר כזה גבי ראובן שנשבע לקדש את לאה כל זמן שיבקשנו פלוני לקדשה מכאן ועד הפסח ואסר עליו תשמיש אשה אחרת שיקדש זולתה ובכל פעם שיהיה נשאל על האסר שיחול תכף האסר ואח"כ נשבע שלא יקדשנה אם יש ממש בשבועה שניה וכו' והשיב ז"ל חוששני לשבועה שניה לפי שנראה שהיא חלה לבטל שבועה ראשונה בכולל שהרי מכח שבועה ראשונה אינו מושבע לקדשה אלא כל זמן שיבקשנו אותו פלו' ולא עוד אלא שאפי' לבקשת פלו' אינו נשבע לקדשה אלא מכאן ועד הפסח ונמצא שבוע' שניה חלה בהתר מן הפסח ואילך קוד' הפסח ג"כ חלה עליו כל זמן שלא יבוקש מאותו פלו' ומתוך שחלה באותו מן שאינו מושבע לקדשה חלה ג"כ כשהו' מושבע לקדש' דהיינו כשיבקשנו אותו פלו' דה"ל כנשבע שלא לאכול מצה שאסור לאכול מצה אף בלילי הפסח אלא שאיני תוקע עצמי בזה מפני שנר' שהשבועה הראשונ' הית' לדעת חברו שהרי אמ' כל זמן שיבקשנו אותו פלו' וג"כ נר' שזאת השבוע' הית' על תנאי שדוכין שהיו בינו ובין לאה ולאו כל הימנו ולהפקיע זכות אחרי' ולפי' יהיה נשאל על שבועה שניה ויתירו נדרו ויקיים הראשונה ע"כ:

מיהו בנדון דילן אע"ג דשבועה שניה בטלה הראשונה מ"מ לרווחה דמילתא כיון שנשבע להנאת כל אחד מהן ולדעתו ישאל על שבועה ראשונה ויתירו לו מדע' ראובן או יהיה נשאל על השניה ויתירו לו מדעת לוי: ומה שטען ראובן ואמ' שאין שבוע' חלה על שבועה לאו בכה"ג אמרי רבנן הכי אלא כגון שבועה שלא אוכל ככר זו שבועה שלא אוכלנה דאין שבועה שניה חלה על שבועה ראשונה לחייבו על השניה בשוגג קרבן וכגון הנשבע שלא לאכול דברים האסורים מן התורה דמושבע עליהן מהר סיני ולא חיילא שבועה דידיה אשבועה דסיני לחייבו קרבן אלא דפטור מקרבן שבועה וכדאיתא בפ' שבועות שתים בתרא: וכ"כ רבי' יוסף טוב עלם בתשובה ז"ל וכתבת דאין שבועה חלה על שבועה לאו כה"ג אלא דמשתבע על מידי דמושבע עליו מהר סיני כגון דאמר שבועה שלא אוכל חלב ודם ואכלן דלא חיילא שבועה דידיה אשבועה דסיני לחייבו קרבן אלא פטור מקרבן שבועה וקא קאי באיסור שבועה דסיני כדתנן שבועה שלא אוכל ואכל

נבלות וטרפות שקצים ורמשים חייב והוינן בה מושבע ועומד מהר סיני הוא רב ושמואל דאמרי תרווייהו בכולל דברים המותרים עם דברי' האסורי' וריש לקיש אמר אין אתה מוצא אלא במפרש חצי שעור ואליבא דרבנן ובסתם אליבא דרבי עקיבא ובענין זה הוא דמשכחת לה דאין שבועה חלה על שבועה לחייבו שתי קרבנות אי נמי שבועה שלא אוכל ככר זו שבועה שלא אוכלנה ואכלה אינו חייב אלא אחת ע"כ: אבל הנשבע לעשות דבר אחד ונשבע אח"כ שלא לעשותו לא אמרינן בכי האי גוונא אין שבועה חלה על שבועה והיינו דתנן בסוף פרקין שבועה שאוכל ככר זו שבועה שלא אוכלנה הראשונה הויא שבועת בטוי והשניה שבועת שוא שהרי מצוה עליו אכלה עובר על שוא לא אכל' עובר על שבועת שוא ואף על שבוע' בטוי וכדמפרש שם בגמר' וכמו שכת' הרמב"ם ז"ל בהלכות שבועות פר"ה' וכמו שכתבו המפרשים ז"ל:

עוד כתב הרמב"ם ז"ל בתשובה על מי שנשבע שלא יפרוש בים מפני כבוד אב ואם ואח"כ נשבע לפרוש: והשיב השניה שבוע' שוא ואם הוא מזיד חייב מלקות בין פירש בין לא פירש ומאחר שנתחרט יש לו להשאל על אי זו מהשתי שבועות שירצה ואם ירצה להתיר השתי שבועות ויתחרט על שתיהן יתיר ויהיה הרשות בידו בין לפרוש בין שלא לפרוש ולא יהיה שם עונש וכתב משה ע"כ: כללא דמילתא בעוברא דילן דכיון דחלה שבועה שניה של שמעון בשאר המקומות אי נמי כל זמן שלא תבעו ראובן נתבטלה שבועה ראשונה ושבועה שניה כדקי"ל ולא סגי ליה לשמעון להתפלל בבית ראובן בקביעות בשו' צד בעולם בלאו שיתירו שבועה שניה מדעת לוי כדאמרן ואין זה צריך לפנים ושלום: קא עוד שאלת אם יש ממש באותן שמוכרין זכיותיהן זה לזה אם זכה הקונה או הפסיד המוכר ואם פעולה זו יש לה עיקר: תשובה לא מצאתי מקום לדבר זה כי אם בתשובת שאלה לרבינו האיי גאון ז"ל וראיתי להעתיק אותה לך ומשם תבין עקרן של דברי' שאלוהו ז"ל מי שהוא נוהג להתענות שני וחמישי ובסוף אותו הזמן אמר קבול שכר התענית הזה יהיה לפלוני מתנה וכן אם יאמר מכרתי תענית זו השנה בכך וכך לפלוני וקנו קנין על זה היש מזה כלו הנאה לאותו שניתן לו כלום:

וכן מי שנתן לאדם זהב על מנת שיקרא התורה ותהיה זכות הקריאה לו וכו' תשובה כך ראינו כי דברים אלו דברי הבל שאין לסמוך עליהן ואיך יעלה על לב כי שכרו של זה של מעשים טובים שעשה זה לזה והלא הכתוב אומר צדקת הצדיק עליו תהיה וכן אמר ורשעת הרשע עליו תהיה כשם שאין אדם נתפס בעון זולתו כך אין אדם זוכה בזכות זולתו היחשוב כי מתן שכר של מצות דבר שישאהו אדם בחיקו וילך כדי שיתן זה מתן שכרו לזה אלו ידעו מה הוא השכר לא היה זה נותנו לזה ולא זה מקבלו מזה וכן הוא מתן

שכר כבוד ויקר שנותני' לו לצדיק על מעשיו הטובים וכתות כתות הן שהן מקבילות פני שכינה ומקלסין לפניהם שבח ואומרים לו לצדיק עלה למדרגת ועמוד במחיצתך אתה הוא שכבשת יצרך ונשאת משא המצות ולא נטית להנאה מצויה אלא עזבת את תאותך וסבלת עול יוצרך וסיגפת עצמך ביראתך עתה בא וקבל שכרך ותהנה מזיו השכינה כמו שאמרו חכמים מרגלא בפומיה דרב העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ולא רביה ולא משא ולא מתן ולא קנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם והם נהנין מזיו השכינה וכל אחד ואחד מעלתו לפי מעשיו כמו שכתוב ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע וגו' ומה תלמוד לומר בין עובד אלהים לאשר לא עבדו אלא כל אחד ואחד לפי עבודתו מתן שכרו וכן אמרו חכמים אמר ליה בר הה"א להלל היינו צדיק היינו עובד אלהים היינו רשע היינו אשר לא עבדו אמר ליה עובד אלהים ואשר לא עבדו תרווייהו צדיקי נינהו אלא אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה מאה ואחת אמר ליה ומשו' חדא זימנא יתירא קרי בה לא עבדו אמר ליה צא ולמד משוק של חמרים עשרה פרסי בזוזא תריסר פרסי בתרי זוזי וזה השוט' שמכר תעניתו אכלה כלבא לשירותיה מה שכר יש לו לפני השם ית' וכבר נטל דמים זה לא לי' ישב בתענית אלא סגף עצמו ונפשו באותן הדמים והוא קרוב לקבל פורענות מלקבל שכר כי עשה שם שמים פלסתר וכקורדום לאכול בה לחם:

אבל ודאי מי שנותן שכר למלמד ללמד מה שהם צריכין ומלמדן יש לו שכר גדול בכך והמלמד עצמו פעמים יש לו שכר פעמים אין לו שכר וכן מי שמאכיל עני או חכם לברכו יש לו שכר על כך ויש לו הנאה בכך כברכת אותו עני או אותו חכם: וכן המסעד מקיימי מצות כדי שיוכלו לקיים יש לו שכר על כך ולהם וביותר מי שעוזר עסוקין בתורה ובמצות להפנות לבותם לעסוק בה יש לו שכר והשכ' שיש לו על פעלתו הוא: ומי שמשיא עצמו לקנות שכר חברו בדמים או במתנה לבוז הוא ולעג וכל הון יקר וחמודות אין אדם קונה בו שכר חברו וכן כתוב אם יתן איש כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו ואמרו חכמים מאי בוז יבוזו לו אמר עולא לא כשמעון אחי עזריה ולא כיוחנן דבי נשיאה אלא כהלל ושבנא דכי אתא רב דימי אמר הלל ושבנא אחי הוו מר עבד פרקמטיא ומר עסק בתורה אמר ליה פלוג דאיפלוג יצאת בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו עכ"ל: וכל דבריו דברי קבלה הן ואין להוסיף: ולא לגרוע: ושלום כנפש אביך: משה ן' אל אשק"ר נר"ו: קב שאלה יורנו אדוני אבי מורי ורבי הא דאמור רבנן זכור ושמור בדבור אחד נאמרו מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים בדבור אחד נאמרו מה ענין זה לזה ומה דמיון יש לזכור ושמור עם מחלליה מות יומת וביום

השבת וגו' לפי ששמעתי בו דברים ולא נתקררה דעתי בהן גם רש"י הביאו בפ' יתרו: תשובה דע לך כי כבר נשאלה שאלה זו בישיבה לרב שרירא גאון ולחמודו רבינו האיי גאון זכר קדושים ואדירים לברכה והשיבו ז"ל: כל אחד מהם יש לו טעם חוץ מטעמו של חברו זכור ושמור טעמא מאי להודיע כי מה שנכתב על לוחות שניות שמעוהו ישראל ביום מתן תורה בסיני שלא תאמר נשתנו הדברים מחלליה מות יומת וביום השבת טעמא מאי להודיע שבשע' שהותר זה נאסר זה וללמד כי אין זה חלול שבת ע"כ:

וכן יש לומר באחרים שהביא רש"י ז"ל: ולדברי אלו שומעין כי הן דברי קבלה וכ"ש שאין כאן מקו' לפרש באופן אח': ושלום כנפש אביך משה: קג שאלה גם יורני אדוני אבי מורי ורבי שורת הדין בשטר אחד שהיו בו העניינים מסופקין או שבעל השטר אומרכך היה והלוה אומר כך היה ועידי השטר קיימין אם נשאל אותן לברר לנו הדבר ונדון על פיהם או אם יתלה בזה כיון שהגיד אינו חוזר ומגיד: תשובה שואלין ושואלין ודנין על פיהם ואין כאן חזרת הגדה: וכבר נשאל הרשב"א ז"ל על דבר זה גבי שטר של שכיב מרע שלא היה כתוב בו ומגו מרעיה אתפטר לבית עולמיה והעדים קיימין ואומרים בריא לנו דמגו מרעיה אתפטר ויעשו מזה שטר אם יכלו לעשות כן מטעם שלא עשו שליחותן: והשיב ז"ל דע כי אפי' היה לשון השטר ועניניו מסופקי' אם העדים זוכרים ומבררים אותן מפיהם די לנו בכל ואפי' אמרו עכשיו שהם זכורים דמגו מרעיה אתפטר דתנן בפר' מי שמת לא כתב בו שכיב מרע והוא אומ' שכיב מרע הייתי והם אומרים בריא היה עליו להביא ראיה שהיה שכיב מרע וחכמים אומרים המוציא מחברו עליו הראיה ואמרינן עלה ראיה במאי רב הונא אמר ראיה בעדים ורב חסדא ורב הונא אמרי ראיה בקיום השטר אלמא לכולי עלמא בראיית עדים מוציאין ואף ע"פ שאין כתוב בשטר דבר המוכיח וה"ה לשטר שאין כתוב בו דמגו מרעיה אתפטר לכולי עלמא כההיא דרבא דהת' דאמ' הרי מת והרי קברו מוכיח עליו ואוקימנ' לה כר' נתן דאמר כשאין כתוב בו כדקציר ורמי בערסיה אם שכיב מרע הוא עליו להבי' ראיה דאלו לר' יעקב אין מוציאין אלא בראיה הא בראית עדי' מוציאין וזה פשוט מאד ואין צריך לא טענה ולא ראיה שאין אחר עדות העדים כלום שאין זה חזרת הגדה אלא בירור ואם רצו עכשיו לעשו' שטר אחר מאותו ענין ומאותו זמן ולברר בו הענין כמות שהוא הרשו' בידם או מטע' שלא עשו שליחותן או אפי' בלאו הכי דה"ל כשטר מתנה שכותבין עשר' שטרות על שדה אחת וה"ה לשט' מכר בלא אחריו' מפורש וכל שטר שאין בו אחריו' עכ"ל ולנחץ המוביל לא נפניתי להביא עוד ראיו' ממקומו' אחרי' אף כי אין צורך כי הדברי' פשוטים ומפורשי' בדבריו כביעתא בכותח' ואין בהם שום ספק:

ועיין בתשובת ל"ד בענין מי שנתן לחברו מעו' לקנות לו אי זה סחורה בדוגיאו' ותנוח נפשך: ושלו' רב כנפש אביך משה: קד שאלה גם יורנו א"א מורי ורבי מה הפרש יש בין מלאכה שאינה צריכה לגופה ובין פסיק רישיה ולא ימות והלא הוא ג"כ אינו צרי' לגוף המלאכה גם יפרש לי מרי מאי דאמרי' בפ' חלק לא אליכם כל עוברי דרך אמר רבי יוחנן מכאן לקבלנא מן התורה: תשובה איכ' למימ' דהכא גבי פסיק רישיה אינו מתכוין למלאכ' כל עיק' אלא שהיא תעשה בהכרח כגון מי שסגר פתח ביתו והיה שם צבי שהוא לא כיון לצידת הצבי אלא שהצידה נעשית בהכרח אבל מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא מתכוין לגוף המלאכ' אלא שאינו מתכוין לתכליתה מיסוד רבי' אברהם החסיד בשם אביו הרמב"ם ז"ל: ואמנם קבלנא ששאלת פירשו ז"ל כי כשאדם מודיע צערו לרבים או ליחיד צריך לומר להם לא תבוא כזאת עליכם: קה שאלה יורני מורי אבי נר"ו ויפרש לי דברי הרב בעל אורח חיים ז"ל ולא יהי' על כ"ת לטורח כי תורה היא וללמוד אני צריך: כתב בהלכות יום טוב גבי עגל שנולד ביום טוב ששוחטי' אותו ביום טוב דצריך שיפריס על גבי קרקע ולא כך פירשו המחברים והמפרשים ז"ל ואיני יודע מנא ליה הא מילתא: תשובה דע לך שכך כת' אביו הרא"ש ז"ל שם בפסקיו ז"ל וגם צרי' שיפריס על גבי קרקע שיצא מספק ריסוק אברי' כדאיתא פ' אלו טרפות ע"כ: ולא ידעתי מה ראיה הביא מאלו טריפות ואדרבה איפכא שמעי' התם דבהדיא קאמר רב נחמן בית הרחם אין בו משו' ריסוק אברים כלומר דולד שנולד אין חוששין לריסוק איבריו בבית הרח' ואין צריך להשהותו משו' כך מעת לעת אלא מותר לאוכלו ביום שנולד ואע"ג דבעו התם לסיועי לרב נחמן מההיא דעגל שנולד בי"ט ומומו עמו דקתני התם דמותר לבו ביום ודחו האי סייעתא ואוקמו לה בשהפריס על גבי קרקע ובכי האי גוונא הוא דשרו לאוכלו בו ביום מ"מ מילתיה דרב נחמן כדקיימא קיימא ולא אדחיא כלל:

וגדולה מזאת דגם הרא"ש ז"ל עצמו פסק בפסקי חולין כותיה דרב נחמן וגם הרב בנו ז"ל כתב בהדיא בספר יורה דעה גבי ולד של בהמה תוך שמנה ימים וכו' ז"ל אבל בידוע שכלו לו חדשיו מותר מיד אפי' ביום שנולד ולא חיישי' שמא נתרסקו איבריו מחבלי הלידה ע"כ: וכבר נתעורר לדבר זה הרב בעל אדם וחוה ז"ל ותלה הדבר בטעות סופר ונ"ל דלאו טעות סופר היא דאין דרך סופר לטעו' בכה"ג ולהוסיף דין מראשו ועוד דאם טעה סופר האב איך טעה סופר הבן אלא הנראה לי דבילדותו סמך אדחייא דסייעתיה דרב נחמן ונסיב לה לחלפתא וכשכתב הדברים בחולין במקומן נתישב בדבר וכתב הדברים על בוריין דלעולם לא בעי הפריס על גבי קרקע דבית הרחם אין בו משום ריסוק אברי' וכן נהג הרב בנו אחריו המעתיק את דבריו: ודבר מוסכם הוא למפרשים והמחברים ז"ל דלא

בעי הפריס על גבי קרקע וכן דעת הר"ם במז"ל בהלכות מאכלות אסורות: והא דמותר לאכלו בו ביום אוקמוה בשבת פרק ר' אליעזר דמילה בידוע שכלו לו חדשיו דבלאו הכי הוי כנפל ואסור לאוכלו עד יום שמיני וכלו לו חדשיו הן תשעה לבהמה גסה וחמשה לדקה: ושלום כנפש אביך משה: קו וששאלת מה היא כוונת הרמב"ם ז"ל באומרו גבי עונג שבת שצריך לקבוע כל השלש סעודת על היין מה קביעות סעודה היא זאת: תשובה דע לך כי מלבד הקדוש שכתב פרק כ"ט שהוא מצות עשה בסעודה ראשונה ושניה צריך לקבוע כל שלש סעודות על היין ולא על המים משום עונג ולמדה מההיא דכיצד מברכין אמ"ר יוחנן לא שנו אלא בשבתות וימים טובים הואיל ואדם קובע סעודתו על היין ואיתמר נמי התם אמר ר' יהושע בן לוי לא שנו אלא בשבתות וימים טובים ובשעה שאדם יוצא מהמרחץ ובשעת הקזת דם הואיל ואדם קובע סעודתו על היין ופירש רש"י ז"ל אלא בשבתות וכו' דדעתו לישב אחר המזון לשתות ופ' כל הבשר כתבו התוספות שאדם קובע עצמו על היין כגון פורים או ברית מילה הילכך בשבתות צריך לקבוע כל שלש סעודותיו על היין משום עונג והרא"ש ז"ל אע"פ שהיה קוב' סעודתו על היין והיה מצוי אצלו לא היה מבר' עליו בתחלה בסעודה שלישית כמו קדושא רבא דסעודה שנית וכן כתבו בשם רבו הרמנ"ע:

וכן היא סברת הרמב"ם ז"ל נמי דאין להקפיד בזה אלא מברך אימתי שירצה בעת שירצ' לשתות דסעודה שלישית אינה צריכה קידוש וראיתי לקצת מפרשי' שכתבו בשמו ז"ל ומה שכתב הרמב"ם ז"ל שחייב לקדש בסעודה שלישי' כמו שחייב בב' סעודות אינו נראה שלא מצינו שהוא חייב לקדש אלא פעם אחת ביום ופעם אחת בלילה וכו' ונשתבש הדבר ביד' ותלו בוקי סריקי בדבריוז"ל חדא דהוא כתב צריך והם כתבו בשמו חייב ועוד כבר כתבנו דקביעו' סעודה לחוד וקידוש לחוד ולא ראי זה כראי זה וגם הוא כתב בפירוש שאין צריך לקדש אלא פעם אחת בלילה ופעם אחת ביום ואין זה צריך לפנים: קז עוד שאלת לפרש לך כוונת הרי"ף ז"ל במה שכתב בהלכות שבת ההיא ברייתא בפרק במה מדליקין כרך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקין בו אם להדליק אסור להעבות שרי ז"ל שם במה דברים אמורים להדליק אבל להקפות מותר פירוש להעבות הפתילה ולהרבות אורה ע"כ: ופירשו מפרשי ההלכות וגם הרא"ש ז"ל והרב בעל אדם וחוהז"ל דמאי דקאמר פי' להעבות הפתילה ולהרבות אורה דקאי אלהקפות והוקשה הדבר בעיניך היכי שרי כי האי גוונא: תשובה יפה הקשית ובטוב דקדקת: אבל אתה דע לך דמאי דכתב' פי' להעבות הפתילה ולהרבות אורה לא קאי אלהעבות כמו שעלה על דעתן אלא אלהדליק קאי וכמו שפירשו בה הרמב"ם ז"ל והר"ם מקוצי ז"ל והדברים מוכרחין

מצד עצמן דאי להרבות אור הפתילה אמאי שרי היינו להדליק וכי תימא דהרי"ף ז"ל נמי הלך אחר כוונת המדליק כמו שפיר' הרא"ש ז"ל והר"י בנו ז"ל בספר אורח חיים מה לי יתכוין להדליק האור או להרבותו אפי' במתכוין להרבותו חיישינן דילמא אתי להדליק ביה בעיניה: ואולי נזדמנה להם נוסחא משובשת כמו שראיתי בנוסחא אחת מספרי הדפוס שהיה כתוב בה בהדיא פי' להקפות להעבות הפתילה ולהרבות אורה וזאת נוסחה משובשת ומזוייפת מתוכה כדאמרן:

וברוב הנוסחאות ככלן אין כתוב אלא כמו שכתוב לעיל: כל זה כתבתי בגאו"ן יעקב שחברתי ואחר כמה שנים בא לידי במצרים ספר המכתם ומצאתי כתוב שם כדברי דיש מי שפירש דאלהעבות קאי ואינו כן אלא על להדליק פירש כן אבל להעבות מפרש בה כהרמב"ם ז"ל והאריך שם וקבל האמת ממי שאמרו: ושלום כנפש אביך: קח שאלה יורנו המורה שורת הדין בספינה שהגיעה לנמל אחר שחשכה אם מותר לצאת ממנה בשבת ליבשה או לא ואם מותר כיצד יצא: תשובה דעו לכם כי יש מן המפרשים והמחברים ז"ל שכתבו דאם הגיעה הספינה בשבת אסור לצאת: וכן שאלו מקמי מר יהודאי גאון ז"ל על ספינה שנכנסה לנמל והיתה בתוך התחום מבעוד יום מהו לירד ממנה בשבת והשיב דמותר נראה דלא שרי אלא בכי האי גוונא שהיתה בתוך התחום מבעוד יום: וכן כתב הרמב"ם ז"ל בתשובה בלשון ערב: ונראה דמוכחי לה ממתני' דפרק מי שהוציאוהו דתנן התם פעם אחת נכנסו לנמל עד שחשכה אמרו לו לרבן גמליאל מה אנו לירד אמר להם מותר שכבר הייתי מסתכל והיינו בתוך התחום עד שלא חשכה משמע דאחר שחשכה אסור והכי נמי איתא בתוספתא פרק י"ב ספינה הבאה בים אין עולין מתוכה ליבשה אלא א"כ היתה בתוך התחום עד שלא חשכה ומעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באים בספינה וקדש עליהם היום אמרו לו לרבן גמליאל מה אנו לירד אמר להם צופה הייתי והיינו בתוך התחום עד שלא חשכה אלא שנטרפה ספינה פעמים הרבה באותה שעה עשו אסכלא לירד בה אמרו לו לרבן גמליאל מה אנו לירד בה אמר להם הואיל ולא בפנינו עשו מותרין אנו לירד בה וירדו בה זקנים ע"כ בתוספתא: אבלהרמב"ן ז"ל התיר לצאת ואפילו בשהגיעה בשבת וכן כתב פרק מי שהוציאוהו ז"ל מצאתי תשובה שהשיב ר"ת ז"ל לר' יצחק בן אבא מרי על הנכנס לנמל בתוך העיר והשיב שמותר לילך בכל העיר בין שהיא מוקפת חומה בין שאינה מוקפת חומה שלא מצינו בה חלוק:

עוד כתב שם דהא מ"מ קאמרי בגמ' אלא אי אמרינן אין תחומין כי לא היו בתוך התחום מאי הוי דאלמא מותרין הן וכיון דבעיא דאם תחומין או אין תחומין למעלה מעשרה ולא אפשיטא ספק דדבריהם הוא ולהקל וקיימא לן נמי הלכה כדברי המקל בערוב

וסוגיין בכולי תלמוד' ובערובין לקולא ואני תמה על מה שראיתי במפרשי הים כשמגיעין ליבשה בשבת מהם מה שאין יוצאין מהספינה ומהם מה שבעלי הספינה עובדי כוכבים משליכין אותן לחוץ ואינם זזים ממקומם דהיינו ארבע אמו' שלהן ולא ידעתי מי הנהיגן בחומרא זו שהרי הלוך הספינה לא חשיב הלוך ותמה על עצמך הוא יושב ברשות היחיד שלו שהספינה רשות היחיד היא ואתה חושש משום מהלך שלש פרסאות איהו מינח נייח וספינה הוא דמסגיא ליה וחצר מהלכת היא ולא אדם מהלך ע"כ: עוד כתב שם ז"ל אבל הנוהגין איסור ביציאתן מן הים ליבשה טועים באיסור הם וראוי להתיר להם ואין בזה בית מיחוש ע"כ: וכן התיר הרשב"א ז"ל נמי לצאת ואפי' בשהגיעה לאחר בין השמשו' אלא שחלק קצת בענין סדר היציאה ז"ל הגיעה לחוף הים סמוך לעיר אם לא שבת למטה מעשרה אם הגיע קודם שחשכה תוך תחומה של עיר הרי הוא כאנשי העיר ויורד ונכנס לעיר ומהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה הגיעה לתוך תחומה לאחר בין השמשות אין להם אלא אלפים אמה ממקום שפגעו בו תחלה למטה מעשרה טפחים ואפילו כלתה מדתה בחצי העיר אין להם אלא חצי העיר ע"כ:

ולענין סדר היציאה מן הספינה תדע דלפי דעת התוספות שאמרו דטעמא דאין מפליגין בספינה משום שט וכו' נראה דאין לירד אלא על ידי כבש דוקא אבל במעברת אסור דמה לי לבא מה לי לצאת וכן נראה קצת מדברי קצת מפרשים ז"ל והרמב"ם ז"ל שלא התירו אלא על ידי כבש ואע"ג דלית להו הך טעמא אלא דמצי' למימר דתפסי לישנא דגמרא שהתירה בכבש ולא דוקא הוא אי נמי איכא למימר דעדיפא קאמרי דאפי' בכבש שעשוי עובדי כוכבים בשבת לירד בו יכול לירד עמהם ואפילו עשו אותו בפניו ומכירין אותו מותר אם לא עשו בשבילו מידי דהוה העובדי כוכבים שהדליק את הנר בשבת שיכול ישראל להשתמש לאורו דנר לאחד נר למאה וכבש לאחד כבש למאה וכדאיתא פרק כל כתבי עובדי כוכבים ומזלות שהדליק את הנר משתמש לאורו ישראל או עושה כבש לירד בו יורד אחריו ישראל מעשה ברבן גמליאל וכו' כדאיתא התם ואי קשיא לך ההיא דפרק תולין גבי ההוא צורבא מרבנן דנאים במעברא ועבר להך גיסא ושמר פירותיו ואמ' למינם קא מכוינא וכו' ומשמ' דתוך התחום היה ואפי' הכי אסור אי לאו דצורבא מרבנן הוה ולא אתי להערים לכתחלה נ"ל דהתם לא מתסר אלא לפי שהוליך העובדי כוכבי' המעברת בשבילו לצד האחר של הנהר אבל אם הוליכו אותה העובדי כוכבים בשביל עצמם יכול ישראל לעבור עמהם כך היתה כתובה אצלי בגאון יעקב שלי: ואחר זמן זכני השי"ת ובאו לידי פסקי הרמב"ן ז"ל וראיתי שגם הוא נתעורר שם לקושיא זו והשיב כמו שהשבתי: וכתב דממה שכת' רשי ז"ל בפי' מברא נראה שהאיסור

הוא בשביל שהעובדי כוכבים מעבירו ועושה מלאכה בשבילו: וכן נראה נמי מדברי הרשב"א ז"ל שכת' וספינות ההולכות בנהר והן גוששות אסור לילך בהן בשבת יותר מאלפים אמה ואפי' כולה עובדי כוכבים ואפי' נכנס ד' ימים קוד' השבת ואם מהלכת בשבילו אסור ליכנס בשבת ואפי' להלך בתוך התחו' כגון לעבור נהר ואפי' למעלה מעשרה כדאמרי' פ' תולין אבל אם הולכת ספינ' בלא הוא מותר ליכנס בה בשבת ולעבור הנהר תוך התחום ע"כ:

משמע מדבריו דלא אמרו פרק תולין אלא במהלכות בשבילו אבל אינה מהלכת בשבילו מות' לעבור בה ואפי' גוששת וכ"ש למעלה מעשרה גם יש מן המפרשי' שכתבו מותר לירד סתם ולא חלקו בין כבש למעברת ומדלא חלקו נרא' דלא שנא להו בין זה לזה: ומצאתי כתוב בשם הרב רבי ישעיה שהיה נכנ' ועובר בשבת בעיר ויניזייא באותן הספינות שעוברו' משכונה לשכונה והיה אומ' עובדי כוכבים המנהיגים את הספינה לעצמם הם מכוונים: וכן נמי מצאתי כתוב בשם הגאונים ז"ל שאם המחוז קצר שאין הספינה יכולה להתקרב כדי שיעשו כבש מותר לירד במעברת והיא ביצית קטנה שמעברת כמו גשר: וכ"כ הרשב"א ז"ל בשם רבותיו שאומרי' שהולכי' בספק תחומין להקל שכל ספק בכל דבריהם להקל לפיכך מותר לצאת דרך ספינה או בקפיצה למעלה מעשרה ע"כ: ובעליה מן העיר לספינה נשאל מר רב יהודה גאון ז"ל ספינה שבאה מחוץ לתחום בני העיר מהו להעלות לה בשבת והשיב מותר וכל מה שכתבנו במקום שנהגו לצאת באי זה אופן שיהיה אבל מקום שנהגו שלא לצאת בשבת אין לפרוץ גדר: ואע"פ שכתב הרמב"ן ז"ל דהנוהגי' בו איסו' טועין הם וראוי להתיר להם כמו שכתו' לעיל בדבריו ז"ל נ"ל דאין להקל כל כך ובפרט כשבאה הספינ' בשב' כי אם באה מבעוד יום קוד' שחשכה לכ"ע מות' לירד כמו שנתבאר לעיל: ושלום כנפש משה ן' אל אשקר: נר"ו:

קט שאלה יפרש לי מורי אבי ורבי מה הכונה באמרם במדרש תנחומא והביא הדברים הרב בעל אורח חיים בהלכו' ר"ה ולקחתם לכם ביום הראשון וכי ראשון הוא והלא בט"ו הוא אלא מאי ראשון ראשון לחשבון עונות וכו' וקשיא לי והלא לא קאי אראשון דהחדש אלא אראשון של חג: ואיכא מאן דמתרין דהכי קאמ' וכי אראשון של חג קרי ליה בתורה ראשון והא לא קרי ליה אלא ט"ו אלא מאי ראשון ראשון לחשבון עונו':

ולא ניחא לי דאע"ג דקרי לעיקר המועד בפרש' פנחס ובפרש' אמור ט"ו היינו לעיקר המועד ובתר הכי כתי' תחוג את חג יי' שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון וסמיך ליה ולקחתם לכם לכם ביום הראשון וגו' ושמחתם לפני יי' אלהיכם שבעת ימים: וע"כ לא קאי אלא אראשון של חג: תשובה עיקרן של דברים דהכי קאמר וכי

ראשון הוא כלומר ראשון לכל שבעת הימים דהיינו יום ארבעה עשר והלא אינו אלא בט"ו אלא מאי ראשון וכו' וכדאמרי' בריש פ"ק דפסחים אמ' רב נחמן ראשון דמעיקרא משמע דאמר קרא הראשון אדם תולד כלו' קודם לאדם הראשון אלא מעתה ולקחתם לכם ביום הראשון ה"נ ראשון דמעיקרא משמ' וכו' אלא מהני ראשון דכת' במקרא לא תותיב לרב נחמן כלומ' דהאי ראשון דכת' בהו לאו למשמעותיה קא אתי אלא מבעי ליה לכדתנא דבי רבי ישמעאל וכו' וחד מינייהו האי הראשון דילן וה"נ איכא למימ' הכא בהאי דרשא דלא אתא האי ראשון למשמעותיה דהיינו קודם השבעה אלא לומ' מאי ראשון ראשון לחשבון עונות משל למדינה וכו': כמו שכתב הרב ז"ל שם ושלום כנפש אביך משה: קי עוד שאלת לפרש לך כונת הרמב"ם ז"ל בהלכו' מגלה בההיא דכרך וכל הסמוך לו וכל הנר' עמו וכו' וכונת המפרשי' ז"ל ודברי הר"ן ז"ל בפי' ההלכות לפי שרבו כמו רבו בהן הדברים ולא נתקררה דעתי באחד מהן: תשובה גרסי' התם פ"ק אמ"ר יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו וכל הנר' עמו נדון ככרך וקורין בט"ו ועד כמה אמ"ר ירמיה כמחמתן לטבריה דהיינו מיל ואמרי נמי התם לקמן תאנא נרא' אע"פ שאינו סמוך כגון דיתבא בריש טורא סמוך אע"פ שאינו נרא' כגון שיושבת בנחל: וכת' ר"ח ז"ל תאנא סמוך לשיעור זה של מיל ואע"פ שאינו נרא' כגון שיושבת בנחל או נראית עמו כגון שיושבת בהר אע"פ שאינו בשיעור מיל אלא יתר ע"כ:

וכן נראה דעת רש"י ז"ל שכת' דמאי דאמרי' התם עד כמה אסמוך בלבד קאי ועלה קאמר ר' ירמיה כמחמתן לטבריה דהיינו מיל: אבל מדברי הרמב"ם ז"ל נר' דקאי ההי' ועד כמה אתרווייהו אסמוך ואנרא' דבשניה' בעי שיעור מיל שכת' ז"ל וכל הסמוך לו וכל הנר' עמו אם אין ביניה' יותר מאלפי 'אמה ה"ז ככרך וכו' ע"כ וע"כ אית לן למימ' דלי' ליה ההיא דתאנא נראה אע"פ שאינו סמוך וכו' דלפום האי מילת' א"א ליתן לשניה' שיעור אחד ולמחתנהו בחדא מחתא דבהכרח הגמור יתחייב מינ' דהנר' שיעורו יותר ממיל אם מעט ואם הרבה דהא קאמ' נר' אע"פ שאינו סמו' ואם שיעור הסמוך מיל ע"כ דנר' יותר ממיל כמו שכתב ר"ח ז"ל ומאן דעמיה: ולפי' נ"ל דהשמיטו אותה בהלכו' ולא פסק' הרמ"בם ז"ל דלא מסתברא כלל שיהיה המקו' רחוק הרב' מן הכרך ולפי שנר' משם יהיה נדון ככרך דזה לא יעלה על הדעת: כמו שכת' הר"ן ז"ל: ומאן דבעי לומ' דלעולם אית ליה להרמב"ם ז"ל דההיא דתאנא נראה ואע"פ שאינו סמוך וכו' ע"כ דצריך לפרש בדבריו דמאי דקאמר אם אין ביניהם יתר מאלפי' אמה ה"ז ככרך דלא קאי אלא אנר' בלחוד דסליק מיניה ולא אסמוך וה"נ צריך לפרש לפי זה ועד כמה דאמרי' בגמר' דקאי אנר' בלחוד דסליק מיניה ולא אסמוך דלסמוך לא צריך למימר עד כמה דפשיטא להו

דהוא סמוך כפשוטו בפחות ממיל: וכדאשכחן פרק המביא כדי יין גבי קרפף דתנן אי זהו קרפף כל שסמוך לעיר דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר כל שנכנסין לו בפותחת וכו' ופרש"י ז"ל סמוך לעיר ממש תוך תחום שבת וכו' ונתבאר שם דאינו סמו' קרי לי' אפי' בתוך תחו' שבת והסמוך הוא סמוך הרבה בעבור' של עיר וכיוצא בזה: ודבר מוכרח הוא דאם נתן לנר' שיעור מיל יהיה הסמוך בתוך המיל כאורחיה וה"נ איכא לפרושי כדברי הרב בעל אורח חיי' שכתב שם ז"ל וכן הכפרי' הסמוכי' להם אפי' אין נראין עמהן כגון שהן בעמק או שנראין עמהן אפי' אינה סמוכי' כגון שהן בהר ובלבד שלא יהיו רחוקי' יותר ממיל ע"כ:

ובהכרח דהאי ובלבד קאי אנראין עמהן דסלי' מינייהו כדאמרי' בדברי הרמב"ם ז"ל דכבר כתבנו דלפום ההיא דתאנא נראה ואף על פי שאינו סמוך וכו' א"א ליתן לנר' שיעור מיל אם יהיה לסמוך שיעור מיל כי מהכרח הלשון יתחייב דאם יהיה מיל יהיה הנראה יותר ואם יהיה הנרא' מיל יהיה הסמוך בתוך המיל: ולפום האי פי' לא תקשו להו אמאי אצטריך נר': א"נ דועד כמה דאמרי' בגמ' אכולה מלתא מהדר אסמוך ונר' ומאי נר' אף על פי שאינו סמוך כגון אם מוני' מהכרך עד שפולי טורא ומש"ט עד ראש ההר הוי יותר ממיל דהיינו נר' אף ע"פ שאינו סמוך אבל אם משערים אותו בקרנזיל בחוט משוך מראש ההר עד הכרך הוי שיעורו מיל אי נמי אם מונים מהכרך עד שפולי טורא הוי מיל והויא ליה טורא בגבול מיל אבל אם משערים ג"כ משפולי טורא עד ריש טורא הוי יותר ממיל והפי' הראשון שפירש דסמוך הוי בעיבורה של עיר הוא אצלי הנכון:ואמנם שיעור דברי הר"ן ז"ל והמשך דבריו קשה להולמן ונראה לי לפרש בדבריו שהוא הביא ההיא דר' יהושע בן לוי וההיא דתנא דנראה אף על פי שאינו סמוך וכו' וכבר כתבנו המתחייב מדברים אלו כפי פירוש המפרשים שאע"פ שיהיה הנראה רחוק הרבה נדון ככרך וזה אינו נר' לו כמו שכתב בחתימת דבריו ולפי' הביא דברי אלו המפרשים שמפרשים באופן אחר דנראה דקאמר רבי יהושע היינו דמתחשב מתחומי העיר והמתחשב מן התחו' על כל פני' לא יהיה רחוק כל כך ואף אם יהיה יותר ממיל יהיה באופן שיהיה נחשב מתחומי העיר ולא רחוק הרבה והוסיף הוא לומר דהא והא בעי' כלומר מתחשב ורואין אותו דאם לא תהי נראית יש לה משפט אחר דמה לי אם תהא בעמק ואינ' נראית או בהר ותהיה באופן שאינה נראית והיינו דאפקיה ר' יהושע בלשון נראה ולא אמר מתחשב שצריך הא והא:

עוד כתב ואפשר לפרש דההיא עד כמה דשילי' התם קאי אתרווייהו אסמוך ואנראה ושניהם שיעורן מיל וההיא דתאנא נר' וכו' לית' וכדאמרן לעיל דבאומרו דועד כמה קאי

אתרווייהו ואית להו חד שיעור' לא מתוקמ' ההיא דתאנא וכו' דמתחייב מינה דלית להו חד שיעורא ושעור הנראה גדול כדפרישנ' וזה מושכל ראשון ולפי' כתב אפשר כלומר אפשר לפרש הכי ולדחות ההיא דתאנא וכו' אי נמי אפשר שיתיישב באחד מהפי' שפיר' לעיל אחר כך כתב ומ"מ כלומר אף על פי שדבר זה ששניהם שוין אינו אלא על צד האפשר לכל הצדדים ולכל הפירושים ואף על גב דאיתא להההיא דתאנא וכו' אין נראה לומר שתהא רחוקה כל כך פרסאות ולפי שרואין אותה מן המקום תהיה נדונת ככרך אלא אף אם תמצא לומר שתהיה רחוק' יותר ממיל יהיה המרחק מעט באופן שתתחשב מתחומי המקום ואפי' לפי דברי ר"ח ז"ל ומאן דעמיה צריך שלא תהיה רחוקה הרבה ודיקא שכתב אף על פי שלא תהיה כשיעור מיל אלא יתר ולא כתב אף על פי שתהיה רחוק' הרבה דיותר ממיל אינו מרבה יותר ממיל אחר זהו הנראה לי בישוב שיעור דבריו ואף על גב דלא רמי עלן למשכוני נפשין אשיעור דבריו: ומאי דשאילת האי כל דקאמר רבי יהושע מאי מרבה פשוט הוא דמרבה כל מילי כפרים ועיירות אפילו גדולות וכל המקומות באיזה ענין שיהיו: גם שאלת אמאי קאמר כרך וכל הסמוך לו וכו' הוה ליה למימר הסמוך לכרך והנראה עמו כדברי הירושלמי או הסמוכים לכרך הנראים עמו וכיוצא בזה דאין דרך לומר כרך נדון ככרך וכו' דע לך ודאף על פי שכך ג"כ טבע הלשון לומר הכרך והנראה עמו אינן נדונין כשני מקומות אלא ככרך אבל מ"מ אגב ארחיה השמיענו חדוש גדול דלא תימא דאם יהיה סמוך לכרך עיר גדולה שיהיה הכרך נדון כמותה אלא לעולם הכרך וכל הסמוך לו באיזה אופן שיהיה נדון ככרך: כך נראה לי להשיב על כל שאילותיך ואם תעיין היטב תתקרר דעתך ותנוח:

ושלום כנפש אביך משה: שאלה מרבני קאנדיא יצו קיא במעשה שהיה כך היה שני יהודים היו באים בספינה שלועזים שם האחד שבתי כהן ושם השני משה קולפא"תי ועמד על הספינה נחשול של יום ונשברה ואותו שבתי כהן נמלט והאחר אבד זכרו ובא שבתי כהן הנזכר והעיד שבהיותי בקאשי"א שמע לעובדי כוכבים אחד מהבאים בספינה מספר לעובדי כוכבים לפי תומו מי הוא שנמלט מהספינה ההיא ומי הוא שטבע ובתוך דבריו אמר שסוחר אחד ששמו ששמוג"דו הוציא פוניי"לו אחד והרג את משה קולפ"אתי לפי שרצה משה הנזכר כשנפל לים כשנשברה הספינה לרכוב על העין שהיה רוכב עליו ששמונדו הנזכר ועל ידי כך הרגו: עוד העיד שבתי כהן הנז' שראה משה קולפא"חי הנזכר כשנפל לים ולא ראוהו שעלה ע"כ טופס העדות: תשובה תמה אני ונפלא הפלא ופלא על שני רבני' יחלקו בדבר הפשוט כזה דאין לך בעולם השחה גדולה מזו ואין לך בעולם עדו' יותר ברורה מזו שהעיד על הריגתו ואיך ובמה ועל מה

כאלו נחקר מפי ב"ד ועמל הוא בעיני להביא ראי' על כיוצא בזה: וקולי אליך כמה"ר אליה נר"ו שהשיאו את כ"ת דמיונו' בדדמי דטבע בים ומת במלחמה וכיוצא בהן שכתב מי שכנגדך עד שנזקקת להשיב על דברים שאינן כענין הקץ לדברי רוח ומה ימריצך כי תענה עליה' אף כי נדחקת וכתבת לו דאי הוה קמן העובדי כוכבים המשיח הוה שיילי' ליה אבל כיון דליתיה קמן אין צריך: ועם היות כי זה דבר אמת וכתב אותו הרמב"ם ז"ל בפי' ודאי דהוי דהוא במקום שצריך לו מה שאין כן לומר כאן שהעיד בדבר הברור שנהרג ואם הוא הוציא חוח תחת חטה והחליף את השטה להנהיג בעזא ושבוטא ולערב הנהרג עם טבע בים מה לכ"ת להכניס בדברים כאלו דאם אמר הרמב"ם ז"ל דבר זה גבי מת סתם שהוא סיג לכל מיני מיתות שבעולם ושמא לא העיד בדבר הברור כגון שראוהו שטבע בים או שנפל לגוב אריות וכיוצא בזה שהכל חוששין בו שמת תאמר אתה בנהרג שהעיד בדבר הברור הגע עצמך שאמר העד מת סתם ושאלו אותו כיצד מת והוא אמר נהרג או הרג אותו פלוני כלום יש לשאול לו עוד אם הרגו בסייף או בארידן או כיצד הרגו או באיזה יום או אם עמד עליו עד שתצא נפשו וכיוצא בזה שכל אלו דרישות וחקירות הן ואין עושין אותן לגבי עדי נשים לכולי עלמא דאין בודקין עדי נשים בדרישה וחקירה: גם קברתיו לא בעי' הכא דרוב הראשוני' והאחרוני' ז"ל לא בעו לה כלל: ואפילו הרמב"ם ז"ל דבעי לה לאו בכל דוכתא בעי' לה וכ"ש במקום שהזכירו בשמו כהכא כמו שנראה שכת' עליו הרב המגיד ז"ל והרב רבינו יצחק בר ששת ז"ל ואני איני חושד הרמ"בם ז"ל שיצריך קברתיו בכל עובדי כוכבים משיח לפי תומו דהא בגמרא דמאן איכא בי היואי לא קאמר קברתיו וכן ההוא דאמר ווי בפי' מדבריו וכמו שכתבו עליו הבאים אחריו ומבארי' את דבריו וכמו ליה לפרשא זריזא דשכיב וכו' עד אבל דעת הרמב"ם ז"ל שכשאין העובדי כוכבים אמר איש פלוני מת שאינו מזכירו בשמו וכו' אבל באומר העובדי כוכבים משיח לפי תומו איש פלוני מת חלילה לרב ז"ל שיצריך קברתיו שהרי באותו פרק עצמו כת' כיצד משיאין על פי המשיח לפי תומו וכו' ולא הזכיר כלל קברתיו וכן בכמה מקומות בפרק ההוא ובפרק שלפניו כי הרב ז"ל אינו סובר בכל הנהו תלת עובדי מעשה שהיה כך היה ועשה זה החלוק עכ"ד: וכמה אחרים מלבד אלה כתבו נמי כך בדבריו ז"ל: ואני תמה מכמהר"ר יהודה דחייש הכא לבדדמי ולא חייש לבדדמי דנפשי' ואומר שמא לא מת ובמה יודע שהוכה ומת ושמא נתעלף וכיוצא בזה והנה המשיח לא אמר שהוכה אלא שנהרג ושהרג אותו פלוני בפוג'ייל וזה יובן כשהעלה את ראשו לרכוב על העץ או אחר שרכב דאז פצע את מוחו או חתך את ראשו על העץ עצמו כדרך הקצבי' או שקרע את בטנו והוציא את מעיו או איתנהו ביה ואחרים מלבד

אלה: והנה מדרך הנטבעים כשיחזיקו בשום דבר או שיחבק את עץ או את חבית וזולתן לא יוכל שום אדם להסירו מידו כי אם בנפשו וזה דבר מושכל ומפורסם והעץ לאלו כיבשה לזולתן: אף כי אם תדקדק היטב תראה כי יותר הכנה יש להורג הזה מהיבשה כי ביבשה יכול להשמט ולסייע עצמו בידיו מה שאין כאן שהיו ידיו אחוזות בעץ ואינו יכול להשמט ולזוז והמכה יכה כרצונו ובקל יהרוג אותו:

כתבנו זה לרצית הקלמוס ולאפוקי מכמה'רר יהודה נ"רו שכתב ובמה ידע שהרגו כי האומר נהרג פלוני או הרג אותו פלוני או ליסטים אין צריך לדרוש ולחקור אותו כדאמרן: ופוק חזי מה כתב הרמנ"ע בתשובה דאין לך עדות גדולה ממשיח לפי תומו וכו' וכיון שאמר נהרג סתם נימא שברור לו שנהרג וכ"ש הכא שפירש דבריו ותוכן המעשה דעדיף טפי: גם קולי אליך כמהר"ר יהודה נר"ו כי לא תהיה תפארתך לבקש חמורות ואריכות דברים שלא כענין להגדיל גוף הקונדרס למען לא ירוץ קורא בו ולהגזים הגזמות עצומות להבהיל השומעי' בלא טעם כעקר בענין עגונ' ותאסור שומנא ותקרא למקל בה ומשיב כענייני' דיינא שרינא: וכמה דברים באו בקונדרסך שלא בהשגחה ואעיר לכ"ת על הקצת מהקצת מהן: כתב כ"ת על דברי הרמב"ם ז"ל שכתב פי"ג מהלכות גרושין דאי הוה קמן העד הראשון שאמר מת פלוני ואני ראיתיו שואלין אותו היאך ראית אם העיד בדבר הברור נאמן ואם העיד בדבר שרובן למיתה אין משיאין וכו' ועשית תולדה בדבריו אלו ז"ל הרי דסובר דאפילו עד כשר שהעיד מת פלוני אפי' על מטתו שואלין אותו דחיישינן לדדמי וכו' ולא הבין כ"ת כונתו עם היותה ברורה לעיני כל חי מדבר שלא אמר שואלין אותו אלא באומר העד מת סתם שהוא סוג לכל מיני מיתות כדאמרן וחיישי' שמא אומר עליו שמת בדבר שרובן למיתה ולפי' שואלין אותו אם העיד בדבר הברור כגון שאמר מת על מטתו או נהרג או טבע בים וראיתיו בשעה שהשליכהו הים ליבש' וקברתיו למאן דבעי קברתיו וכיוצא בזה משיאין את אשתו: והעד שהעיד מת פלוני על מטתו כ"ש שמשיאין את אשתו ואין שואלין אותו כלל דאין לך דבר הברור יותר מזה ואין כאן שום בדדמי ועיין ראש פרק האשה שלם גבי אשה שמת בעלה על מטתו דבמלחמה נאמנת ואם אמרה מת סתם אינה נאמנת דמסתמא במלחמה קאמרה עד דאמרה מת על מטתו וכמו שכתבו המפרשים ז"ל:

עוד כתב כבוד תורתך גבי אותו שהיה קשור בשלשלאות של ברזל על דברי הרשב"א ז"ל וזה לשונך הרי דברור בהדיא דבשלא ראה הנפילה בים הוי ספיקא דאוריותא ולהכי תצא אבל בראה הנפילה הוי ספיקא דרבנן ולהכי לא תצא עד כאן דבריך: ואתה דע לך כי ראה הנפילה הוי לדידיה נמי ספיקא דאורייתא ואם נשאת תצא ולא הוי לדידיה ספיקא

דרבנן אלא בראה הטביעה ושהה עליו כדי שתצא נפשו וכן כתב שם בפירושו ז"ל והלא אפילו ראה ממש שטבע ושהה כדי שתצא נפשו וכו' עד דע שאף ע"פ שראהו טובע ממש ושהה עליו ואפי' שלכתחלה לא תנשא אם נשאת בדיעבד לא תצא וכו' וכן נמי כתב רבינו יצחק בר ששת ז"ל ואם היה מי שמעיד במים שאין להם סוף בטביעה כראוי אז לא היתה אסורה אלא מדרבנן לכתחלה אבל כאן אין מי שמעיד בטביעה ואינו אומר בפי' היה בדוגיא ושהוא ראה בטביעתו ושהה עד שתצא נפשו ע"כ וכן נראה מדברי הר"ן ז"ל: ואלמלא דמסתפינא פן יחשדני שומע שתמהתי ותפסתי על כמהר"ר אליה נר"ו לפי שהשיב עלדברים שאינן כענין ואעשה כן גם אני הייתי כותב לכ"ת גם הערות אחרות כהנה וכהנה וכהנה: ומדוע לא תשים אזנך כאפרכסת לדברי כל הראשונים והאחרונים האומרים דמשום עיגונא הקלו ושאין בודקין עדי נשים בדרישה וחקירו' וכאלה רבות עמם בנאמם וטעמם: ולמה לא שמת לבך לדברי המורה הגדול הרמב"ם ז"ל שכתב בתשובה בענין יהודי שהלך לישא וליתן כמנהגו בכפרים של עכו והלך ולא חזר ולימים הלכו יהודים מבני עכו דרך הכפר שיצא משם אמרה להם עבודת כוכבי' אחת ואנה אתם הולכים אמרו לה לכפר פלוני אמר' להם לא תלכו מכאן לכו וחזרו לבתיכם שמא יארע לכם מה שאירע ליהודי אחד שאלו אותה מה אירע לו אמרה להם יצא מעיר פלונית ללכת לעיר פלונית יצאו אחריו והרגוהו ושאלו אותה מאין תדעי זה האיש אמרה שהוא היה מודעתנו כשהיה בעכו ועשה מלאכותינו וספרה להם דמותו ובאו העדים השומעים לב"ד שבעכו והשיאו את האשה ויש אצלנו מי שממחה בדבר ומביא ראיות והם יגיעו אל שער בית דינו של אדוננו יורנו רבינו ויקבל שכרו מן השם ית' ע"כ:

והשיב זאת האשה מותרת היא לינשא דמשיח לפי תומו היא אף על פי שחזרו ושאלו אותה כמעשה דצוער עיר התמרים ואף על פי שלא הזכירה שמו ולא ידעה אותו בשמו כמעשה דצידן ואנטוכיא וכל אלו הדברים חוזרים לעקר אחד והוא שאין מדקדקין בעדות אשה עגונה וכל המחמיר ודורש וחוקר בדברים אלו לא יפה הוא עושין ואין רוח חכמים נוחה הימנו שעקר תקנתם בעגונה הקלו משום עיגונא דאיתתא וכתב משה בר מימון זצ"ל ע"כ: ועתה ראה גם ראה אם הוצרך בכאן לקברתיו או לזולתה ואם שאלו אותה על דבר מעיקר העדות כלל אלא בענין הכרתו ואיך ידעה אותו: מיהו מה שצריך לראות בנדון שלנו הוא שיאמר אותו שבתי הנזכר שאותו שאמר עליו העובדי כוכבים שנהרג היה בעלה של אשה זו ולא היה שם יהודי אחר ששמו כשמו בספינה הנזכרת: מה שלא השבתי על השאלה האחרת לפי שלא היו העדיות כתובין ולא המשא ומתן אלא מכמהר"ר יהודה לבדו ולאו אורח ארעא אלא עד שתבוא מיד שניהם כגון זו וכבר

כתב רבינו יצחק בר ששת בתשובה על כיוצא בזה ז"ל דע לך שאין דרך בעלי הוראה להורות בריב שנפל בין שתי כתות אם לא שיהא נשאל מהדיין או מהשתי כתות יחד פן יטעים האחד דבריו לחכם ויצדיק הראשון בריבו ובא רעהו וחקרו וצריך לסתור את הדין ואיכא זילותא לחכם גם יש לחוש כי מתוך תשובת החכם ילמוד לשקר ע"כ: וכ"ש בראות שהכונה לקנטר ולהגזים על חבירו שאין מן הראוי לקרותה ואפילו לראותה עד שיבא דבר שניהם: כללא דמילתא דאיתתא דא מותרת לינשא בעדות זו לכולי עלמא היודעים בטיב קדושין ונשים ותו לא מידי: נאם המשיב מפני הכבוד משה בכה"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשק"ר נר"ו: אחר כל אלה הדברים שלח חכם אחד מחכמי קוסטנטינה יע"א תשובתו לאסור את האשה בעובדא דלעיל וקנטר והטיח דברים כנגד המתיר ושלחו אלי לירושלם תוב"ב ממצרים יע"א לראות מה טיבה ואם יש בדבריו ממש: קיב תשובה ומה ששאלתם אם יש ממש בתשוב' זו כי נראי' בעיניכם תשובת קנטור ולא תשובת דין מה אדבר ואומר לי ומה אשיב על תוכחתו של המשיב שלא כהלכה מתהלך על שבכה כעוגה בלתי הפוכה וקשת דרוכה בחמה שפוכה ומלחמה ערוכה מערכה מול מערכה: ולא דיו שטעה בעיקר הדין אלא ששקל עצמו כנגד כל כך גדולי עולם ולבם כפתחו של אולם במה שכתבו דכי קאמר הרמב"ם ז"ל גבי משיח לפי תומו דבעי' מת וקברתיו ה"מ כשלא היה מכיר היהודי אבל אם היה מכירו או זוכר אותו בשמו לא בעיא קברתיו לדעת הרב ז"ל: ולא אומר ששקל עצמו כנגד כלם אלא שכתב וכבר כתבתי לבטל דבריו של מגיד משנה ואע"ג דרבי' ישעיה מטראנ"י והרב בעל תרומת הדשן קיימי בשטתיה ע"כ: ולא חש לקומתו ואל העולה על רוחו כי מי הוא זה ואי זה הוא שיכנס דבר אשר כזה במוחו ולפני גדולים ישפוך שיחו: והוה ליה למימר לא הבנתי דבריהם ולא ירדתי לסוף דעתן ואמריהם: ולא לומר לבטל ומום בקדושים להטיל: כי לא לאיש כמוהו שיחו ומענו: ושלוח לשונו: והוא לא ידע כי גם הרב הגדול הר"ן ז"ל כתב כך בתשובותיו ועשה אותו החלוק עצמו שעשו הם בדברי הרב ז"ל גבי מעשה שהיה בעובדי כוכבים משיח לפי תומו דלא אמר קברתיו: וז"ל ואין בזה שום ספק ואפילו לדברי הרמב"ם ז"ל שכן כתב הוא ז"ל כיוצא בזה בפרק אחרון מהלכות גרושין דכל שהוא מכירו אין צריך לומר. אלא מת בלבד אבל כשאינו מכירו הוא שסבור הרב ז"ל דלא סגי עד דאמר קברתיו מפני המעשים שבאו בגמרא בכיוצא בזה דבכלן יש בהן וקברתיו וכו' עד אלא ש"מ דנהי דבמכירו סגי במת בלחוד כשאינו מכירו בעי' דאמר מת וקברתיו זהו דעתו של הרב ז"ל בזה וטעמא דמילתא שיותר אדם בקי במי שהוא מכירו מבמי שאינו מכירו הילכך במכירו כל שאמר מת לחוד סגי אע"ג דלא אמר קברתיו ולא חיישי' דאמר בדדמי אבל

בשאינו מכירו חיישי' דאמר בדדמי עכ"ל: וגם רבי' יצחק בר ששת ז"ל כתב כך ז"ל אבל אני איני חושד הרב ז"ל שיצריך קברתיו בכל עובדי כוכבים ומזלות משיח לפי תומו דהא בגמרא דמאן איכא בי חיואי לא קאמר קברתיו וכן ההוא דאמר ווי ליה לפרשא זריזא דשכיב וכו' עד אבל דעת הרמב"ם ז"ל שכשאין העובדי כוכבים אומר איש פלו' מת שאינו מזכירו בשמו וכו' אבל באומר משיח לפי תומו איש פלוני מת חלילה לרב ז"ל שיצריך קברתיו דהא באותו פרק עצמו כתב כיצד משיאין על פי משיח לפי תומו וכו' ולא הזכיר קברתיו כלל וכן בכמה מקומות בפרק ההוא ובפרק שלפניו כי הרב ז"ל אינו סובר שנאמר בכל הנהו תלת עובדי מעשה שהיה כך היה ועשה זה החלוק עכ"ל: וכמה אחרי' מלבד אלו שכתבו בדברי הרב ז"ל כך: ואתה עתה המבטל דבריהם של אלו ודעתם מפני דעתך מה תעשה בדברי הרב עצמו שכתב גם הוא כך כמוהו כמוהם והתיר בתשובה למעשה באשה עבודת כוכבים שהשיחה לפי תומה שהרגו ליהודי אחד שהיתה מכרת אותו ואם לא זכרה אותו בשמו ולא הצרי' קברתיו: וז"ל השאלה והתשוב': שאלו אותו בענין יהודי אחד שהלך לישא וליתן כמנהגו בכפרים של עכו והלך ולא חזר: ולימים הלכו יהודים מבני עכו דרך הכפר שיצא משם.

אמרה להם עבודת כוכבים אחת ואנה אתם הולכים אמרו לה לכפר פלוני אמרה להם לא תלכו מכאן לכו חזרו לבתיכם שמא יארע לכם כמו שאירע ליהודי אחד שאלו אותה ומה אירע לו אמרה להם יצא מעיר פלונית ללכת לעיר פלונית יצאו אחריו והרגוהו: ושאלו אותה מאין תדעי זה האיש אמרה להם שהוא היה מודעתנו כשהיה בעכו ועושה מלאכותינו וספרה להם דמותו: ובאו העדים השומעים לב"ד שבעכו והשיאו את האשה ויש אצלנו מי שממחה בדבר ומביא ראיות והם יגיעו אל שער בית דינו של אדוננו: יורנו רבי' ויקבל שכרו מאת השם ית': ע"כ: והשיב זאת האשה מותרת לינשא ואע"פ שלא הזכירה שמו ולא ידעה אותו בשמו כמעשה דצידן ואנטוכיא: וכל אלו הדברים חוזרין לעיקר אחד והוא שאין מדקדקין בעדות אשה ענונה וכל המחמיר אין רוח חכמים נוחה הימנו שעקר תקנתם בעגונה הקלו משום עיגונא דאתתא: וכתב משה ב"ר מימון זצ"ל עכ"ל ועתה פקח עיניך וראה הבטלים דברי מי הם אם דבריך או דבריהם ואיך רצית לעגן האשה מדברי הרמב"ם ז"ל במילי דכדי אחר שהיית מותרה ועומד מכמה רבנים גדולי עולם ועלה בדעתך להכריע את כלם: גם דפקתך הבהלה להשיב ואפילו בדברי עצמך אינך מתישב: ואמרת דברים שלא יאמרו אותן הנשי' והקטני' וסותר בהן דבריך הראשונים: כי בראש דברך אמת אמרת דהיהודי המעיד מפי העובדי כוכבים לא יאמר בדדמי וגם אין חוששין שמא ישקר דלא חיישי' לשיקר' ואח"כ כתב' ז"ל דיש לחוש

לעדות זו שלפנינו אם העובדי כוכבים המל"ת אומר שם היהודי או היהודי להיות שלא היה יהודי אחר בספינה עמו אמר שמו והעובדי כוכבים כשהזכירו הזכירו בשם יהודי סתם והנה דבריך סותרים זה את זה דסוף סוף הנה הוא משקר בדברי העובדי כוכבים ואומר משמו דבר שלא אמר בדבר שעיקר הדין תלוי בו יהיה מאי זה טעם שיהי' והנך עתה חושש לשיקרא הפך דבריך הראשונים: גם דחית בשיחה בטלה שלך תורה שלימה של המתירין ולהם לא חששת ומחסום לפיך לא שמרת ולשון קלמוסך לא הגבלת וקראת עליהם מלא להבהיל השומעים ובלתי יודעים שהם שועלים קטנים מחבלים ושם שמים מחללים וסכלים וגלולי.

' וכאלה רבות עמך בנאמך וטעמך להכות נקיים מתחיל בגנות ומסיים: כאלו כל ישראל מפיך הם חיים: ולא נתת מעצור לרוחך להראות כחך ברוב שיחך: וראוי היה לך לומר דעתך כשאר המורי': ולא לחשוב שחכמי ישראל הוכו בסנוירים: והוכחת שלמים וכן בשוט לשון ועקרבים סלונים וסרבים: אבל רוב מוסרם וכבישת יצרם והדרם מצילין אותך מנשיכתן של רבים וחצי הרובים רחוקי' וקרובים: ואלמלא דמסתפינא הוה אמינא: ומאי דאתינא עלה דאיתתא דא שריא להנשא אף מכח תשובתך על כרחך שלא בטובתך דמ"מ לא כתב' דבר מכל אותן הזיות ודמיונות של האחרים והעמדת הדבר על אחת שצריך המשיח לומר קברתיו כדעת הרמב"ם ז"ל ועתה שנתברר מפי הרב ז"ל שאין צריך בכעובדא דילן שהזכיר העובדי כוכבים את שמו קברתיו הנה הותרה לעלמא לכולי עלמא: וכבר כתבנו בענין זה בתשובתנו מה שיש בו די וכל הרבנים גדולי הדור הסכימו להתירה בלא שום פקפוק והמעגנה ומחמיר בה עליו נאמר וחמורו יגיד לו אשר הוא התנצלות הטועים ובלתי יודעים ושלום על רבני ישראל כנפש: משה ן' אל אשקר נר"ו: גם זאת התשובה בענין שלמעלה לחכם אחר בן גילו של האחר שלמעלה ושלחו אותה אלי ממצרים לראו' מה טיבה וזאת תשובתי עליה: קיג מי זה מחשיך עצה יעוצה בהמלוה גדולה לקולה ארץ רעשה ועמודיה יתפלצון מפיו לפידים יהלוכו כברקים ירוצון להכות נקיים בצדיה כפקו פליליה: מי זה בא לרדות אשלא רברבא באיבה רדפו עד חובה שפך עליו זועמו להוכיח במומו במשיח לפיאותו יגורתו בחרמו: בתוכחות על לא עון יסרת איש תחפיר ותבאיש: חללת לארץ שמו: ואחריו כל אדם תמשוך את המתירים הסומכים ידיהם עמו: רבני בת ציון וגבעת הלבונה בגליל עליונה ומצרים היושבת במלכות ראשונה: ולא שמרת דלתי פיך ולשונך ומשפטך חרצת ובראש אמריך אמרתי לא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול ואתה נטלת:

ואתה הוא שהחמרת: והנך נאה דורש ואין נאה מקיים מתחיל בגנות ומסיים: כאלו מפיך כל ישראל הם חיים: גם כתבת והוכחת למשים עצמו מטרה: ופעם ככהן ישימו קטורה: קטרת תועבה ומרה וכמה יצאת מהשורה: בהקריבך אש זרה: אש הקנאות קדחת ומעצור לרוחך לא נתת: ולא חשת לכבוד בעלי תורה: ולמדרש א"ת השם אליך תירא: וקראת למשיב כהלכה הברורה: ערוכ' בכל ושמורה: מחשיך עצה בסבר': רעועה ושבורה: וקשין מדור המבול משיג גבול וכו' עד כה דבריך: ועליך המשא הזה כי שלמת השמש והירח תחבול: ודבריך כעלה יבול בלא גבול עד כי חדל לסבול: וחק המוסר חלפת ובריתו הפרת ומחסום לפיך לא שמרת: ואשתבוחי בנפשך אשתבחת ונאמנת: ולתכלית אור ההלכה אדרכה וברחבה אתהלכה: ולא ראית כי הלכת על שבכה לרגל המלאכה: שסברה הפוכה ומסכה צרה כפומא דספסירא לא אם למסורת ולא אם למקרא: והתחלת לישא וליתן בדין: ועשית את המכה מטורף ואת היהודי המוכ' מעולף: והמשיח לפי תומו גם הוא מטורף: ומי הוא זה ואי זה הוא אשר יעלה על דעתו אף כי יכתו' ידו כה"ג לגבי עגונה ולמיסר שומנא: ואם דברים אלו אינם כדאי להשיב עליהן שהן כלין מאיליהן: כי נטו מהדרך הישר בשמא ואפשר: לפוטרם בלא כלום א"א: וראיתי כל דבריך בנויים על התוהו כי העובדי כוכבים המשיח אי אפשר לו לראות במיתתו ולכוין בו עדותו ביציאת נשמתו והוקשה עליך לצייר כיצד היה המכה יכול לכוין להכותו וגם המשיח לתומו איך ראה שהרגו כי הוא גם הוא היה מטורף וכו' עד וכיון שטבע ביון מצולה ואין מעמד היאך נודע לו למשיח שהרגו במכת הפונ''ייל שמא לא מת אלא שטבע ושמא שוב עלה למקום אחר ושמא מחמ' המכה נתעלף וכו' ע"כ: וכמה לא חל ולא מרגיש גברא דבעי לעגן עגונה בשמא דשמא דשמא ומבקש תואנות ועלילות ואם עליך קשה אין על כל העולם קשה כי בהיות היהודי נאחז בעץ ומעלה את ראשו כדי לרכוב עליו:

שקל ספסירא ופסקיה לרישיה עליו או שחתך את ראשו לשנים או שפזר את מוחו בכחו או הוציא את מעיו לחוץ וכיוצא בזה מהדברי' שא"א שיחיה אלא שימות בקרוב וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל פי"ב מהלכות גרושין דבכי האי גוונא מעידין עליו ואפשר שכלהו איתנהו ביה: והנה העץ לו כיבשה לזולתו אף כי כשתדקדק בענין היטב יותר הכנה יש לו להורג הזה להרוג על העץ יותר מהיבשה דביבש' יכול להשמט ויכול לסייע בידי' וזולת זה מה שאין לומ' כאן כי ידיו אחוזות בעץ ולא יכול לזוז והמכ' יכה כפי רצונו ובקל יהרוג אותו מה שאין כן ביבשה: ופוק חזי מה עמא דנחותי ימא דבר כי הנטבעים בים אם יחזיק בעץ או בזולתו ויחבק אותו להשען עליו לא יוכל אדם להסירו מידו אם לא

ימית אותו או אם יתפס באדם אחר היודע לשוט לא יפרד ממנו כי אם בנפשו או יטבעו שניהם אם אין בידו לדחותו או להמיתו: ובעובדא דילן איכא למימר דהגוי המשיח היה שט אחריהם או כנגדם וראה כל המעשה ודקדק בדברים עד שראה איך ובמה ועל מה כמו שהשיח לפי תומו ומי שדקדק בפרטים כל כך היאמר עליו שהיה נבהל לאחזוקי איסורא בבהלה לגבי עגונא: עוד איכא למימר דרך אחר יותר מרווח כי העובד כוכבים המשיח יצא ליבשה קודם מעשה ומשם ראה גופא דעובדא היכי הוה כמו שראינו בכמה מעשים ובשאלות על מי שאירע להם כך שיצא האחד ליבשה וראה מה אירע לחבירו בים: וכיון שהעובד כוכבים אמר הרגו פלוני חזקה שראה אותו שנהרג דאי לאו קים ליה שנהרג לא הוה קאמר הכי אלא הכה אותו או פצע אותו או דחה אותו עד שטבע וכיוצא כזה: עוד אפשר לומר נמי שהשליכוהו הים ליבשה בפניו וראה אותו הרוג וכמה פתחים לדבר למי שיחלוץ מתאות הקנטור: ומה שהוקשה לך מדברי היהודי שאמר נפל לים ולא ראיתי שעלה עוד ואם כן איך הלך לרכוב על העץ עד שנהרג וכו' ותלית בחוט של עכביש זה יסוד דבריך פעם אחר פעם וכל שער עמי יודע דלא יקשה דבר זה אלא למבקש תואנות ועלילות: דמה ענין דברי היהודי שאמר נפל לים עם דברי העובד כוכבים דמשמע שאחר כך הלך לרכוב על העץ ונהרג כי מאומרו נפל ולא אמר טבע נראה שנפל מן הספינה לים ולא ראהו שעלה ליבשה עוד: ואף אם כונתו באמרו נפל שטבע ולא ראהו שעלה למעלה על פני המים כמו שכתבת מה איכפת לן הוא ראה הנפילה ולא ראה העלייה דלא ראיתי אינה עדות דאיכא למימר שהלך לצד אחר ופגע בעובד כוכבים הרוכב על העץ: ואם היית נותן לב לדברי רז"ל שמא יצא במקום אחר לא היית מתעסק בדמיונות אלו: גם לא ראית דברי רש"י ז"ל שכתב בראש פרק האשה שלום גבי מים שאין להם סוף אשתו אסורה ז"ל ואע"פ שיש שם עדים כשרים שטבע שמא צף מחמת המים ויצא ע"כ: ואם הם אמרו שמא צף מתחת המים ויצא ליבשה כ"ש שיצוף עד העץ אלא שאתה כותב הדברים כמו שיזדמן: גם ראיתי שגם אתה כתבת דאע"ג דמדינא מצינא למימר דדילמא אתרמויי אתרמי הכי וראה הענין וכו' וחזרת וספרת מדברי היהודי יסוד הבנין בהעדר ולא בקנין: וכ"ש דאם תדקדק בדבריך בזה תמצא אותן סותרין זה לזה: דכתבת שמא לא מת מחמת ההריגה אלא שטבע ושמא שוב עלה במקום אחר: ואיך אמרת שהוקשה לך דברי היהודי דלפי דבריו לא אפשר ליה לילך לרכוב על העץ שהיהודי אמר שלא עלה וכשרצה לרכוב על העץ הרי שהיה צף על פני המים ואיך היה מבקש לרכוב על העץ כדברי העובד כוכבים ואם דבריך לא תשקול אלא שתאמר דבר והפכו איך תשקול

דברי אחרים ותגדל פיך על כהלכה מורים: עוד כתבת כלך לדרך זו דרכיבה כי שמא היה בתוך הספינה טרם פירוק חבורה וכו' והלכת בדרך אחרת.
כדי להגדיל גוף תשובתך ונתעסקת בדברים בטלים כי בגוף העדות של העובד כוכבים המשיח דבר זה פשוט וברור אין צריך לדרכים ומהלכים כי שם כתוב מפני שרצה משה הנזכר כשנפל בים כשנשברה הספינה לרכוב על הקרש וכו' ודבר זה לא יפלא מעמי הארץ הסומין: האומרים על שמאל שהוא ימין כי לא יסבול פירוש אחר כלל: ואם כן למה לך לישא וליתן במילי דכדי: וכ"ש שאתה בעצמך כתבת לעיל אם תמצא לומר אחר הנפילה וכדמשמע מלשון הבעיא וכו' ואי משמע וכן מלשון השאלה מה לך לבדות מראשך דרך אחר ולחזור להקשות עליו ולהחמיר על העגונה: עוד כתבת שם ואם נפשך לומר דלעולם אחר הנפילה רצה לרכוב והיהודי לא ראהו עוד והוא יצא למרחוק ושם מצא הסוחר והקרש ושם הומת עם שזה רחוק לא מצאתי טעם לעדות היהודי שהעיד שנפל לים ולא עלה עוד וכו' ע"כ כבר דברנו למעלה בזה יותר מדאי ועודך מחזיק בה ומעגן האשה מתוך השבוש הזה וכמה דברים אלו מוקצים מהדעת חדא דאמרת ואם נפשך לומר כאלו הוא דבר רחוק וכבר כתבנו דדרך זה מוכרח והדרך השני אין לו שום מציאות כפי דברי המל"ת: ועוד כי דחית אותו בפחות מקש ואמרת ועם שזה רחוק וכו' ואם בעיניך רחוק הנה הוא קרוב בעיני הכל ובעיני כמן ימא לטיגני גם לא שקלת דעתך בדחותך דבריך מטעם שלא מצאת טעם לדברי היהודי כדי לעגן האשה בהבל הזה: וכבר כתבנו דאין סתירה מזה לזה לאשר מחזה שדי יחזה: עוד כתבת ונשוב לענינינו דאע"ג דהאמינוה רבנן לעובד כוכבים המשיח לפי תומו וכו' עד אלא שמצאתי להר"ן ז"ל שכתב בשם הריטב"א ז"ל בתקון דברי הרמב"ם ז"ל דכל היכא דעובד כוכבים מכירו וכו' ואחר שחזקת דברי המשיח באון ועצמה חזרת לדחותו ולתלותו על בלימה: וטעית בחשבונך שחשבת דברי נמוקי יוסף שהן דבריהר"ו ז"ל והר"ן ז"ל לא אמר כך אלא שהוא מתקן דברי הרמב"ם כמו שתקנו אותו הרב בעל המגיד ז"ל והאחרים כמו שכתב הרבז"ל עצמו בתשובה דאם העובד כוכבים מכירו או שזכרו בשמו כהכא לא בעי' קברתיו:
וכמו שיבאו דבריו בסמוך ואתה כותב בשמו דבר שלא אמר ולא עלה על דעתו ולא היה ולא נברא ומוכיח האיסור לדעתך מדברי המתיר ואי הוה בחיי' חייתו הוה מחי לך בשיתא ושתין פולסי דנורא ופסיק לנגראי בחצינא ומרא: ואיך לא שמת לבך שהר"ן ז"ל לא יכתוב בשם הריטב"א ז"ל אלא שהדבור אצלך עיר פרוצה אין חומה ואתה מחזר על בדמי וכל דבריך בדמי וכל מה שכתבתי הוא לפי שטתך כי כבר הוכחתי בתשובתי דכל אלו דרישות וחקירות נינהו ולכולי עלמא לא עבדי' להו לגבי עגונה דאפי' האומר

נהרג סתם משיאין על פיו ואין שואלין אותו היאך ראה ובמה או אם שהה עד שתצא נפשו וכיוצא בזה וכמו שכתב הרמנ"ע בתשובה דאין לך עדות גדולה מהשחת עובדי כוכבים לפי תומו וכו' וכיון שאמר נהרג סתם נימא שברור לו שנהרג ע"כ: וגדולה מזאת כתב רבינו משולם בר רבינו קלונימוס בתשובה דאפי' בקול הברה בעלמא שנשמע שנהרג משיאין את אשתו ונוטלת כתובתה וכן עשה מעשה: וז"ל בתשובה על ששאלוהו ראובן היה רגיל לילך בסחורה מהלך יום אחד ומתעכב שם פעמים חדש פעמים ג' פעמים ה': פעם אחת הלך לשם ולא חזר ונשמע שנהרג לשם ולא בא אפי' עובד כוכבים משיח לפי תומו לומר אני ראיתיו הרוג אני הייתי עם הורגיו: והשיב כיון ששמעו מפי עובדי כוכבים שנהרג מכיון שלא נשמע עליו שהוא קיים סומכין על דברי עובדי כוכבים ומשיאין את אשתו מפני תקנות עגונות: ושנו חכמים מעידין לאור הלבנה ומשיאין על פי בת קול ומעשה באחד שעלה על ראש ההר ואמר פלוני בן פלוני מת וכו' והשיאו את אשתו וכו' כדאיתא בגמ' ומתוך שהיא מותרת לינשא נוטלת כל מה שכתב לה בעלה שכך כת' לה לכשתנשאי תטלי כל מה שכ' ליכי ע"כ ופוק חזי מאן גברא רבה דקאמר להא מילתא ואם חשש לשום דבר מכל מיני חשש שיפול בנדון זה או אם נקבר או לא: וכ"ש בעובדא דילן שהעיד בדבר הברור כאלו נחקר מפי ב"ד שלא נבקש עליו תואנ' שמא היה כך או שמא לא היה כי אין גבול לשמא ואין לך דבר בעולם שלא תוכל לומ' בו שמא גם לא נתת לב למה שכתו' בתשובו' רבי' יצחק בר יעקב ורבי' אליעז' בר יהודה ורבי' קלונימוס בר גרשון ז"ל דאמרי דבשלמא ישראל המתכוין להתיר י"ל שנתן דעתו להעיד בשעת מלחמה ואמ' בדדמי ודבר ההוה להיות אבל עובדי כוכבים המספר לפי תומו ואין כונתו לשום דבר אינו אומ' אחר הנדמה אלא כאשר ראה וסברא נותנת דלא שייכא בעובדי כוכבים ע"כ: וכן הסכימו רבי' שמחה ורבי' נתן ב"ר שמעון כתבתי זה להודיעך כמה הן מקילין בעגונא הפך מדעתך שאתה מבקש לה חומרות מדומות בשמא ושמא דשמא וידוע הוא דכל הני אשלי רברבי לאו קטלי קני באגמא נינהו ואע"פ שיש חולקים: ואני תמה איך לא נתת לב גם לדברי בן גילך המחמיר כמותך שדח' כל אלו ההזיות והדמיונות והעמיד הדבר על אחת דהוה ליה לעובדי כוכבים למימר קברתיו כדברי הרמב"ם ז"ל וכתב שבטל דברי הרב בעל מגיד משנה בתשובה אחרת ואף ע"ג דרבי ישעיה מטרא"ני והרב בעל תרומ' הדשן קיימי בשטתיה ע"כ: וכבר כתבתי לו דגם הר"ן ז"לעשה אותו תקון וגם רבי' יצחק בר ששת ז"ל וגם הרב ז"ל עצמו כך כתב בתשובה וכדבעי' למכתב: וכיון דנפל יסוד בניינו בענין וקברתיו היכא דהזכיר את שמו כעובד' דילן אפי' לדעת הרב ז"ל הנה אשה זו מותר' לינשא מתוך תשובתו על כרחו

ושלא בטובתו: עוד כתבת גם אתה דבעי' בהאי מילתא וקברתיו וז"ל ומ"מ ראינו שגדולי המורים סוברים דלפי ההלכה ועיקר השמועה דלא בעי' קברתיו אלא באשה עצמה ובמלחמה אבל עד אחד במלחמה או במי' שאין להם סוף אין צ"ל קברתיו כמו שהוכיח הרב ר' יצחק בר ששת ז"ל והביא לסייעתא דידיה כל האחרוני' שסוברי' כן הלא הם בעצמם הרשב"א ז"ל והריב"ש ז"ל כתבו דכיון שאבות העולם סבירא להו דצ"ל וקברתיו מי ערב אל לבו להתיר אשה שהיא ערוה לדעתם וכו' ע"כ:

לא אליכם כל בעלי דעת משכילים וסכלים קטני' וגדולים הביטו וראו חיבוטו של האיש הלזה וליבוטו כי לא די לו מה שכתב על הר"ן ז"ל דבר שלא היה ולא נברא והפך כונתו למלאת תאותו אלא אף על הריב"ש ז"ל כת' להוכיח ממנו האיסור בעובד' דילן מאותן דברי' שכתב על דברי הרמב"ם ז"ל והוא לא כן ידמה ולבבו אינו רוחש ולא לזה חושש ואדרב' דכת' שם בהדיא דלא בעי' קברתיו לדעת הרבז"ל בכי האי גונא דידן ואתה המשיב שלא כהלכה גנובי למה לך דקא מייתית סכינא חריפ' ופסקתיה ללישנא דיליה כאלו אין בעולם ספר מספריו ואין מי שבא בחדריו ועבר בין שלש בתריו: והנה גם הוא מתקן דברי הרמב"ם ז"ל דהיכא דהזכירו בשמו כהכא לא בעי קברתיו וכתב שם סמוך לאותו לשון שכתבת בשמו ז"ל ואני איני חושד הרמב"ם שיצריך קברתיו בכל עובדי כוכבים מל"ת דהא בגמ' דמאן איכא בי הואי לא אמ' קברתיו וכן ההוא דקאמ' ווי ליה לפרש' זריזא וכו' עד אבל דעת הרמב"ם כשאין העובדי כוכבים אומ' פלו' מת שאינו מזכירו בשמו וכו' אבל באומ' מל"ת איש פלו' מת חלילה לרב ז"ל שיצריך קברתיו שהרי באותו פרק עצמו כת' כיצד משיאין ע"פ המשיח לתומו וכו' ולא הזכיר קברתיו כלל וכן בכמה מקומו' בפ' ההוא ובפ' שלפניו כי הרב ז"ל אינו סובר שנאמ' בהנהו תלתא עובדי מעשה שהיה כך היה ועשה זה החלוק עכ"ל:

וכן כתב ג"כ במקום אחר אבל בשלא זכר שמו ולא הכירו הוא חושש לדברי הרב ז"ל דבעינן קברתיו אף ע"ג דכל האחרוני' ורוב הראשוני' לכלם לא בעו לה כלל ומי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשו' דבר אשר כזה בענין עגונ' וישלח לשונו בשאט בנפש כנגד המור' כדין וכהלכה גם הר"ן ז"ל אשר כתבת עליו דבר שלא אמר ולא עלה על מחשבתו אני להראותך דבריו שכתב בתשובותיו גבי עובדי כוכבים מל"ת דלא אמר קברתיו ז"ל ואין בזה ספק אפילו לדברי הרמב"ם ז"ל שכן כת' הוא בזה פ' אחרון מה' גרושין דכל שהוא מכירו אין צ"ל אלא מת בלב' אבל כשאינו מכירו הוא שסבור הרב דלא סגי עד דאמ' קברתיו מפני המעשי' שבאו בגמ' בכיוצא בזה שבכלן יש בהן וקברתיו וכו' עד אלא ש"מ דנהי דבמכירו סגי במת בלבד כשאינו מכירו בעי' דאמ' מת וקברתיו זהו

דעתו של הרב ז"ל בזה וטעמא דמילתא דיותר אדם בקי במי שמכירו מבמי שאין מכירו הילכך כל שאמ' מת לחוד סגי אע"ג דלא אמר קברתיו ולא חיישי' דאמ' בדדמי אבל כשאינו מכירו חיישי' דאמר בדדמי לפי שאין הדברים ברורים עד דאמר קברתיו עכ"ל: וכן כתב הרמב"ם ז"ל עצמו בתשובת בעובדא דהכירו המל"ת ולא הצריך קברתיו כמו שפירשו בדבריו אלו המפרשים ז"ל אע"פ שלא ראו תשובה זו: וידוע הוא דעם תשובתו עצמו אין צריך לדבריה' של המפרשי' ז"ל אלא להראות איך לא נתתם לב לדבריהם והייתם רוצים להחמיר על העגונה מהם: וזה לשון השאלה והתשובה שלו ששאלו אותו בענין יהודי אחד שהלך לישא וליתן כמנהגו בכפרים של עכו והלך ולא חזר ולימי' הלכו יהודי' מבני עכו דרך הכפר שיצא משם אמרה להם עובד' כוכבים אחת ואנה אתם הולכי' אמרו לה לכפר פלו' אמר' להם לא תלכו מכאן לכו וחזרו לבתיכם שמא יארע לכם מה שאירע ליהודי אחד שאלו אותה זה אירע לו אמר' להם יצא מעיר פלונית ללכת לעיר פלונית יצאו אחריו והרגוהו ושאלו אותה מאין תדעי זה האיש אמרה שהוא היה מודעתנו ועשה מלאכותינו כשהיה בעכו וספרה להם דמותו ובאו השומעים לב"ד של עכו והשיאו את האשה ויש אצלנו מי שממחה בדבר ומביא ראיו' והנה יגיעו אל שער בית דינו של אדוננו יורנו רבינו ויקבל שכרו מהש"י:

והשיב הרב ז"ל זאת האשה מותרת היא לינשא ואע"פ שלא הזכירה שמו ולא ידעה אותו בשמו כמעשה דצידון ואנטונכיא: וכל אלו הדברי' חוזרי' לעיקר אחד והוא שאין מדקדקי' בעדות אשה עגונה וכל המחמיר אין רוח חכמים נוחה הימנו שעקר תקנתם בעגונה הקלו משום עיגונא דאיתת' וכתב משה בר מימון זצ"ל ע"כ: ועתה ראה גם ראה אי בעי' קברתיו בנדון שלנו דהזכירו בשמו או אם חשש הרב ז"ל לכגון אותן תואנו' שלכם: אף כי כתב דכל המחמיר אין רוח חכמי' נוחה הימנו הפך מה שרצית להוכיח מדעתו: ועתה עצתי לך לחזור בך ולומר הדרי בי ולשמור מה מלל לדברי ב"ש חזרו ב"ה והיית מוצק ולא תירא מעלבונה של תורה אף כי הנך רואה שנפל יסוד בניינך דהא לא בעי' הכרזה לדברי הרמב"ם ז"ל דבעית להחמיר מצדה מההוא דכתב הר"ן ז"ל בשם הריט"בא ז"ל בתקון דברי הרמב"ם ז"ל ואיהו לא בעי לה אלא עיקר הדבר דהיכא דהזכירו בשמו כעובדא דילן לא בעינן קברתיו: עוד כתבת וחזרת לנקודה והפרזת על המדה באמרך דאפי' ראוהו ב"ד וכל ישראל באופן שראהו העובדי כוכבים וכו' אין ממש בעדות זו ע"כ: וכבר הארכנו והוכחנו שכל דבריך אין בהם שום ממש ולא מתום ועממם כל סתום: ואין להן שורש ולא ענף לא קרסולים ולא כנף דאין לך בעולם השחה גדולה מהשחת העובדי כוכבים הזה דכיון דאמ' הרגו פלו' חזקה שראהו הרוג ומוכה במקום

שאינו יכול לחיות או שראהו ביבשה הרוג וכבר כתבנו כיצד ואין צריך לחקור עוד: ומה שכתבת דלא עדיף ממגויד איני יודע אנה אתה מוצא דמיונות אלו הנה לא אחר עובדי כוכבים הזה שראהו מגויד או צלוב אלא שנהרג שהרגו פלוני על הדרך שכתבנו: ומה שהבאת ראיה מהמרדכי דסוף יבמו' אין משם ראיה של כלום דמלבד דהך עובד' לחוד והאי עובדא לחוד הנה כתב שם הדבר כמסתפק ז"ל מאן לימא לן דמל"ת ואומר מת דלא היה צ"ל קברתיו וכבר כתבנו דודאי לכ"ע לא בעי' לה ואפי' להרמב"ם ז"ל אם הזכירו בשמו כעובד' דילן לא בעי' לה והיינו דקאמר התם המרדכי ואמר מת ולא קאמר פלו' מת שהזכירו בשמו:

ומאן לימא לן אנן דאף המרדכי עצמו לא ס"ל דהיכא דהזכירו בשמו לא בעי' קברתיו כיון דלא אמר פלו' והזכירו בשמו כמו שכתב לעיל בסמוך בתשובת ר"ג ז"ל פלוני נהרג וכו' והדבור בזה אבוד זמן כי לא יחלוק המרדכי על כל הראשונים והאחרונים ז"ל ולו הונח שיהיה חולק לא מפיו אנו חיים לגבי כ"ע וכבר כתבנו שאמר הדבר כמסתפק ואין להניח הודאי של כולי עלמא ולהחזיק בספק שלו כדי להחמיר על עגונה ודברים כאלו לא ניתנו ליכתב: עוד כתבת ואף על פי שכתב הרמב"ם ז"ל פרק שלישי מהלכות גרושין שהשומע מן האשה ועבד מת פלוני משיאין את אשתו ואין נזקקין לחקור אופן המיתה אבל אמר מת פלוני ואני ראיתיו שמת שואלין אותו איך ראית היאך ראית וכו' ואם כן נשיא אשה בעדות היהודי ששמע מן העובדי כוכבים וכו' הא ליתא ואומר אני אדרבה אפכא מסתברא ומשם ראיה לאסור דבשלמא אם היה מעיד ששמע מן העובדי כוכבים פלוני מת או נהרג גרידא כדקאמר אבל השתא דפי' דבריו ואמ' דעובדא הכי הות ושיחת העובדי כוכבים לא מחוור' שהרי לא נתברר' מסתמא לא מהניא עדות זו ודברי הרמב"ם ז"ל כשאמר העובדי כוכבים מת סתם וישראל מעיד כן מפיו ע"כ: ואומר אני דאית' ואיתא וסברתך כלפי ליא ועל בלימה תליא: ולא דייך שלא נתכונת לכונת הענין אלא שדבריך כסותרין זה את זה כלומר שראייתך סותרת הנחתך דאנן במאי עסיקי' בשואלי' לראשון ואין שואלין לשונו המעיד מפיו ואתה אמרת בשלמא אם היה אומר מת או נהרג הוא ששואלין לעד ואין שואלין לעד מפי עד: והוספת נהרג מדעתך וזה אינו דאין שואלין לעד הראשון אלא כשאמר מת סתם כדברי הרמב"ם ז"ל שהבאת בסוף דבריך אבל באומר נהרג אין שואלין לא לראשון ולא לשני:

וידוע הוא לכל חי מדב' דמת סתם הוא סוג לכל מיני מיתו' שבעולם לפי' שואלין לראשון איך ראית שמת אם העיד בדבר הברור כגון שאמר מת על מטתו כדרך כל הארץ או נהרג או טבע בים וראיתיו בשעה שהשליכהו הים ליבשה וקברתיו למאן דבעי קברתיו וכיוצא

בזה שהוא דבר הברור משיאין את אשתו ואם לא העיד בדבר הברור כגון אותן שכתב הרב ז"ל אין משיאין את אשתו אבל העד שאמר שמעתי שמת פלו' אין שואלין אותו וכ"ש אם אמר שמעתי שנהרג או דבר הברור כיוצא בו שאין שואלין שאפי' במת סתם אין שואלין כמו שכתב הרב ז"ל דאלו האומר פלו' הרג את פלו' כלום שואלין אותו איך ראית או איך נהרג או אם נהרג בסייף או בארידן או אם שהה עד שתצא נפשו וכיוצא בזה דכל אלו דרישות וחקירות נינהו, וכ"ש היכא דליתיה קמן דנשאלים ומעידים מפיו דאין שואלין למעיד מפיו: ואין הכי נמי שאם היינו צריכין לטעם זה הנה היתה זאת האשה מותרת ומותרת מטעם זה דאין שואלין לעד מפי עד אפי' במת סתם כמו שכת' המתיר הראשון שעשה המעשה והתירה גם מטעם זה: אבל כבר כתבתי דאפי' לעד הראשון אין שואלין בכיוצא בזה ושקולא טיבותיה אף כי אפילו לפי סברתך כשתדקדק בענין לא אמר אלא נהרג גרידא שהרגו פלוני ולא אמר שגידו ולא שהכה על ראשו או שפצעו או שצלבו וכיוצא בזה מדברים שאין מעידין עליהן אלא שפלו' הרגו בפוניי"ל ולא הוסיף אלא בפוניי"ל היגרע כחו בעבור תוספ' זו אפי' לפי דעתך: וכבר כתבתי דהעץ שהרגו עליו יותר מוכן וקל להרוג אותו עציו מהיבשה לזולתו כדי שלא תדחה בהבל פה כי שאני הים לענין זה מהיבשה דאותן תואנות אינן אלא למי שרוצה לעגן ואינו יודע לנגן: עוד כתבת ז"ל ועוד דכל עצמה של עדות אשה או עבד או עובדי כוכבים שאנו סומכים על דבריהם וכו' אינו אלא מטעם דמילת' דעבידא לאגלויי וכדכתב הרמב"ם ז"ל בסוף פרק י"ג מגרושין עד ובדבר הזה אין אתה יכול לעמוד על בוריו וכו' ע"כ:

ומי יתן ידעתי אם אתה מבין מה שאתה מוציא בפיך כלום איכא בהא מילתא דמת או נהרג או טבע בים וכיוצא באלו מילתא דעבידא לאגלויי אלא שאם הוא חי יבא לביתו או ישמע שהוא חי ולפי' לא משקרי ומאי שנא הכא בעובדא דילן דלא נימא הכי שאם הוא חי יבא לביתו או ישמע שהוא חי: וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל פרק י"ב מהלכות גרושין ז"ל בדבר העשוי להגלות לכל שאם היה חי סופו לבא או יודע שהוא חי ע"כ: וכן נמי כתב הסמ"ג גבי מת בעלי בדבר העשוי להגלות לכל ז"ל ואי אפשר להכחיש ולא לטעון טענה שאם הוא חי סופו לבא או יודע שהוא חי ע"כ:וכן כתב הרב רבי שמעון דוראן ז"ל על דברים אלו שכתבת בשם הרמב"ם ז"ל: ז"ל בחתימת דבריו בדבר העשוי להגלות כגון זה אחיו של פלוני או פלוני מת שאם היה חי יבא ע"כ: ובמקום אחר כתב ז"ל וגם מילתא דעבידא לאגלויי היא שאם הוא חי יבא היום או מחר דליכא למיחש דמשקר ע"כ והריב"ש ז"ל הוסיף לומר ויש דבר שאמרו בו מילתא דעבידא לאגלויי שאינו דבר מפורס' וגם אינו וודאי שיגלה אלא שאפש' שיגל' באי זה זמן כגון מת פלוני שהרי אף

אם חי הוא אפשר שלא יבא לעולם כי ירחיק נדוד לקצה הארץ ולא יודע אם הוא חי אם לא אלא שאם הוא חי לא יהיה טענה למי שהעיד שמת וכמו זה אינו נאמן מן הדין אלא מדרבנן בצרוף טעם דיוק האשה ע"כ: וכן האמת דאפי' שאפשר שלא יבא המעיד עליו לא ידע זה אלא יאמר שמא יבא היום או מחר כדרך כל חי שיבא לביתו ויכזיב אותי על פני ולא משק' ולפי' האמינו רבנן לאלו הפסולי' לעדות ומפני תקנ' עגונות בצרוף דאיהו דיקא ומנסבא: ואיני יודע אנה פנה שכלך כשכתב' דברים אלו ומה שיבוש עלה שדעתך בפירוש מילת' דעבידא לאגלויי בכה"ג דילן עד שכתב' ובנדון דילן אין אתה יכול לעמוד על בוריו: ותן לב והתבונן בההיא מילת' דא"ל מר עוקבא לרב ענן גבי מאן יתיב בבי מרזחא ברישא פ' מציאת האשה:

ומה שכתבת כי העד יכול להשמט ולומר ראיתי שהכהו ברומח מכת אכזר ואמרתי נגזר וכו' איני יודע מאי נפק' לך מינ' ואנה אתה מוצא אלו החלומו' כי בכל דבר שבעולם יכול להשמט בכיוצא בזה ראיתי כך וחשבת כך אף כי לא מסתייך דלפי דעתך עד מפי עד אמאי מהימן והלא יכול להשמט ולומר כך שמעתי מפי האחר ואין לך השמטה גדולה מזו ופוק חזי מה כתב הרב רבי דוראן בענין זה על רבינו משה מיימוני ז"ל שכתבת זה לשונו דודאי עד המעיד דאורייתא הוא אבל עד המעיד מפי אחרים דהשתא ליתא להך מילתא דעבידא לאגלויי דאפי' יבא אותו שאמר עליו שמת יכול לאשתמוטי ולומר כך שמעתי מפי פלוני ואפילו יכחישנו אותו פלוני יוכל להכחישנו ולומר מפיך שמעתי: ובזה אינו נאמן אלא מדרבנן וצדקו דברי הרב ז"ל ע"כ: אלמא דעד מפי עד הוי השמטה מעליא ואפי' הכי נאמן מדרבנן: ואתה החלפת השטה ולא כתבת פרוזבול על השמטה: והפוך בה וסיב ובלי בה כי אין הדבר תלוי בה: ושרי ליה מריה לפלניא שהזקיקנו להאריך באשר אין בו צורך: והנה עלה בידינו דהשחת העובדי כוכבים הזה יש בה ממש וממש: גלוי וידוע למי ששנ' ושימש ולדרדקי דבי רב הקורים בחומש: ואם תקניטני אומר דאפילו מי שירצה להתיר אשה זו לינשא מטעם הטביעה בים וגליו ימצא ידיו ורגליו: כי לא החמירו חכמים בטבע בים שמא יצא במקום אחר עם היותו דבר רחוק כמו שכתב הריב"ש ז"ל ולפי' אם נשאת לא תצא ע"כ אלא בשאפשר לו לצאת אבל בכגון זה שאי אפשר לו לא גזרו: והבו דלא לוסיף עלה: ולא אומר אפשר אלא שהוא נמנע מן הנמנעות דכיון שהוכה מכת מות ולדבריך דהוי במעיד שהניחו ספק חי ספק מת אי נמי שנתעלף וטבע כשהכהו כדאמרת לעיל: היתכן שיאמרו בזה רבנן שמא יצא במקום אחר ומושכל ראשון ונראה לעין ואישון שלא יחיה אפילו רגע אחד בתוך הים אלא אם עשו לו הדגים שבים סמתרי למכותיו והריחו באפו הבצל וזולתו לעלופו:

והנה הוכיח על תחלתו סופו: הלא ידעת אם לא שמעת כי הרב הגדול רבינו אליעזר ממיץ הורה להתיר אשתו של טובע בים בלא שום עדות כלל אלא באמתלאות ואומדנות שלא חזר לביתו ואע"פ שלא הודו לו חבריו וכן נראה לעניות דעתי: מ"מ יראה האדם כמה היו מקילין בעגונות גם יראה הרואה באותה תשובה של מעלה של רבינו משולם בן רבי' קלונימוס שכתוב בה מכיון שלא נשמע עליו שהוא קיים סומכין על העובדי כוכבים ומתירין אותה מפני תקנת עגונות וכו' והתיר את האשה למעש' וגבת כתובת' ולא בקש לה עלילות ותואנות: וכ"ש וק"ו בן בנו של ק"ו בנדון שלנו: גם תן עיני לבך לתשובת המורה הגדול הרמב"ם ז"ל אם בקש תואנה לאותה אשה לא קברתיו ולא דבר אחר ולא שאלו אותה על שום דבר אלא אם היתה מכרת אותו אף כי גער באותו שהיה רוצה להחמיר וכתב כי אין רוח חכמים נוחה הימנו ואתה לא דייך שעברת על צוואתו אלא שרצית לעגנה לדעתו ולסברתו: גם הרא"ש ז"ל כתב בתשובה שהשיבו חכמי אשכנז ז"ל והוא בכללם ז"ל ואף אם רפיא ביד רבי אליעזר הלוי הרי כתב רבינו יואל אביו ז"ל בתשובה אחת דכל פלוגת' בהתרת נשים יש לילך אחר המיקל ואחר שחכמי התלמוד והגאונים הקלו משום תקנת עגונות אתה למד לחכמי הדור הזה לצאת בעקבותיהם ע"כ: ומאי דאתינא עלה דאיתתא דא שריא לינשא לכולי עלמא בהשחת אותו העובדי כוכבים בלא שום פקפוק ותו לא מידי והמעגנה עתיד ליתן את הדין לפני בעל הדין: ועתה צריך אני לערוך לפניך תוכחות אף על חתימת דבריך ז"ל: והקולר בצואר החכמים למחות ביד המתירים בסלוא דלא מבע דמא: דמה לו ולהתיר מתחרה והרי הוא מותרה ודינו כזקן ממרה וכו' ע"כ: וילדות גמורה היתה בך ולא כך למדך רבך כי לא נתנה התורה לך לבדך ואין אתה כבן עזאי שכל חכמי ישראל כקליפת השום נגדך:

ואף אם היה הדין מצדך לא היה לך להוציא כל רוחך בלא משקל אף כי במשפט מעוקל ומקולקל להוכיח בשוט לרבני גדולי הדור אשר בארץ המה באף ובחמה: ואף אם לאיש כמוך שיחך לא היה לך לפרוץ גדר המבטא אף כי החלפת השטה: והוצאת חוח תחת חטה: ונעלמו מעיניך מעייני הדין ועקרו ונופו: מתחלתו ועד סופו: ותגדיל את פיך ותגביר לשונך: ולא ראית כי אפילו הדליקו את הנר צריך האדם לומר בביתו בנחת: וגערה בו לא תחת: ואם קרית לא שנית גמרא ערכין דאמרינן התם כי לא היה בדורו של רבי אלעזר בן עזריה וחבריו מי שיוכל להוכיח: ובשאט בנפש ובגדי חופש עשית לרב אשר כדין וכהלכ' מורה כזקן ממרה: ולכל הרבני' המתירים כסורר ומורה: ובארזי' תתחרה: אבל רוב מוסרם וסבלונותיהם מצילין אותך מהבל של פיהם: ומוצא שפתיך ייסרוך מבלעדיהם: ופקח עיניך וראה כי כל תוכחותינו לשיחתנו והמון מלינו לא ישקלו

כנגד מלה אחת וכלם כאחת מאשר דרכך ירט: כנגד הכלל והפרט: ואם טוב ודומם ויחיל: הנה לא יושג המתחיל: המאביל חומה ויחיל: ואם תשוב ישיבוך: ושלום רב לאהובי תורתך כנפש: משה בכהר"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשקר נ"ר: תשובה על תשובת המדומה הראשון קיד מי מחשיך עצה במלין בלי דעת: שולח יד לשונו עד מקום שמגעת: להטיל חלשים ומום בקדושי' להכות הספים ולהרעיש הכפתור במעשים לסתור דברי חברו ונהמתו כנהמת ים באפסי אדמות נשמעת: כאלו אין מבין נבער כל אדם מדעת: אש הקנאו" קודח וכזבים יפיח לא חשך ניב לשונו וגרונו מלדבר עתק חבל המוסר נתק להשקותו כוס התרעלה את קובעת: חשבת למכפת ואת כפתת ללכוד ונלכדת לצוד ונוצדת לא נכוית בפושרין אף לא בחמין ותגדיל את פיך לומר אין הלכ' שלישית מכרעת: והחלפת השטה להוציא חות תחת חטה ופניך הולכי' בקרב וכל דבריך לא חזו לבר בי רב בכל הארץ זאת מודעת:

העיני בשר לך לראות כי אין בפיך מלה קטנה או גדולה כדין וכשור' כחשכה כאורה דמית לכסו' השמש בכברה והירח בקערה והים הגדול במגבעת: עצתי עליך כלה מדברותיך מנגעים ואהלות ודבר גדולות ודין נשים אמולות וגטי אשה וקדושי בת ולמוד רבת יציאות השבת ואין האשה יוצאה בטבעת ולא חמור במרדעת: ועתה יעברו דבריך לפני כבני מרון ואברא בגרון להוכיחך תוכחת מגולה בקול המולה ולהודיעך דאין הדברים כמו שחשבת ובמקו' הראוי לך לא ישבת: כתבת בתחלת דברי פיך וראש אמריך ז"ל הסב' שלא עלו פסקי לפני מר לתרי טעמי באשר אמרתי אהב' מקלקלת השורה כדאמר רב פפא לא לידון איניש למאן דרחים ליה כו' ולזאת חשבתי שיסתלק כ"ת מלהוכיח בינינו משום הרחק מן הכעור וכדאיתא בירושלמי דשקלים ע"כ ואתה טעית בחשבונך דכלום תפח לך בסנדלו או נכנס במצר שדך הקרוב לגבולו או כחש בממון שהיה לך אצלו הא לא דיינין אנן אלא דין אשה שרצית לעגנה בדמיונות בדדמי ובמילי דכדי ולעגן אשה או להצריכ' גט בקדושין שנתנו לפני שני אחים ולא התפרדו לא בשעת ראיה ולא בשעת העדה בב"ד בתוך כדי דבור דרך שחוק וקלות ראש וגם היה שם שתיק' דלאחר מתן מעות ולא אמר המקדש לי מלבד הערות אחרות שיש בגוף העדות שאינן כדאי לך: דמות היות אהיה כמוך להטו' הדין לאהבת אדם או לשנאתו כמו שנתקלקלה שורתך והוצאת כל רוחך כפי כחך לשנאת עמיתך: הדובר מישרי' כשמש בצהרים ברורי' ולא די לך טעיותיך ודמיונות הבליך בכל אמריך אלא שהיית מתהלל במתת שקר ורצית להבאיש את ריחו לפני כל יודעי דת ודין ולהתכבד בטלית שאולה עשויה מן הגרדין: אף כי אנכי לא השבתי אלא על דבריך ודבריו בחשבי כי השאלות באו מאת שניכם ואח"כ

שלחו לי לכאן לירושלם תוב"ב כל תשובותיך ודמיונותיך וקושי מליך באשר הארכת למענית: וכתבת עליו בלתי ידיעתי שנית:

קול ענות לזלזל בכבודו ולעגן בנות שאננו': ונתת אותו טועה ורוח רועה: ולא חששת לעקיצתן של חכמים שתקנו תקנת עגונות: ולא ללעז המדינות שלעזו עליך בראותן הטעות בך ואתה מגדיל פיך ומוציא דברים שבחובך הזה פועל אדם חכם להכות את רעהו בסתר ולכתו' עליו מרורות ודבר גבורו': ולשאול מהחכמים ליסרו כאחד הריקים יושבי קרנות ושווקים: ולא שמת אל לבך דאולי האמת הוא בשתי ידיו אוחז ושמא תתבדה ותאחז ומי הוא זה ואי זה הוא מאשר יראת ה' בקרבו מכל חכמי הדור ורבניו כהניו וזקניו שלא ישים אל לבו ויוכל להתאפק לכל כיוצא בזה שיהיה השקר מכתיר האמת ומעיד על החי שהרגו המת ולא תבער בו חמתו ואש עברתו ויחוס על עלבון תורתו: אף כי שמא ישתו כת הטועים מימיך הרעים לעגן עגונות בהזיות ודמיונות עם כל זה גליתי בתשובתי טפח וכסיתי עשרים ומאה לבלתי ירגיש מי שכנגדך במה שכתבת עליו ותבואו לידי מחלוקת על כל אותם דבות רבות אין מספר לגדודם: ועל שקר הוצק יסוד כמו שהרצו לפני להקת קהלכם הקדוש יצ"ו בעדויו' מסויומות ומקויימו': עוד כתבת ועצור במלין מי יוכל דלא לימרו שתיקה כהודאה ואם התשובה בכל אלה שפת יתר דאין לך השגה שאין תשובת' בצדה למודי' האמת אך רואה אני דשיטפ' דאהבה עורה עיני חכמי' וכמימר' דרב פפא וכו' ע"כ: מכירך הייתי לשעבר מחסרון מוסרך עם חבירךומהדמיונות שלך כי אין השתיקה כדאי לך כי אם הייתי שותק היה אפשר לדון אותך לכף זכות כי חזרת בך ונתחרטת על מה שעבר והודית על האמת כדרך החכמים השלמים המסלסלים התורה ואת קרנותיה מרימים מה שאין כן לומר עתה שפרצת גדר השתיקה וקיימת דמיונותיך הראשונות והוספת ת עליהם כהם וכהם ולא לקחת מוסר הראשונים האומרים השתיקה חצי חכמה: ומה שכתבת כי ושיטפא דאהבה עורה עיני חכמים כו':

אדרבא שיטפא דשנאה עורה עיני המדומים דהסומא והעור אשר לא חלק לו בבינה ואין בפיהו נכונה הוא האומר דקדושין בלא עדים הוו קידושין דכיון שנעשו בפני שני אחים הוו להו כמאן דליתנהו: גם היה שם כמה סניפין אחרים שתיקה לאחר מתן מעות ולא אמר המקדש לי כדאמרן מלבד כמה דקדוקים אחרים שיש בעקר הדין לא עוררנו עליהם יראו אותם הסומין האומרים על שמאל שהוא ימין: לא אליכם כל עוברי דרך הביטו וראו כמה גדולה טעות האיש הלזה החולק על דבר זה ומגדיל את פיו ומגביר לשונו באונו כנגד חברו החולק עמו ונמוקו עמו ועתה הוסיף הבל על הבליו לומר כי האהבה

עורה עיני חכמים ומי עור כמותך שלא הבנת דברי חכמים ולא באת בסודם: ומלבך אתה בודם: תיתי דאלמלא את פני הנעלה אחיך יצ"ו אני נושא ולמען החכם הנשא כה"ר שלמה קרובך אני עושה הייתי גוזר עליך ביושב חכמי זקני ונבוני מה שזוממת לעשות לחברך הדובר אמת ומגיד מישרים שלא יהיה לך שום עסק בדיני קדושין וגטין וכיוצא בהן כי לא ידעת בטיבן ובעקריהן לקיים מה שנאמר ועשית לו כאשר זמם בחלומותיו אשר חלם: עוד כתבת שהקפתיך בחבלות תשובות שאין בהם ממש וכו' ואני אומר דכל מי שלא שנה ולא שמש ודרדקי דבי רב הקורין בסידור ובחומש לא יעלם מהם טעיותיך והזיותיך בזה והיה כמדומ' לי שהיית נכווה בחמין ועתה אני רואה דאולי תכוה בחמי חמי חמין ותבין בין שמאל לימין: ותשוב תראה כי כל דבריך כלין מאיליהן ובלא תשוב' עליהן: עוד כתבת ואתן כלל גדול בהוראותי כי לא יעבור פי התירא בדבר של ערוה להורות הלכה למעשה אם לא על אחד משני דרכים וזה בהיות לי ראיה וטעמא להתיר אליבא דכולי עלמא: או בדרך שני דחזינא הלכה למעשה מגדולי הדור אשר היו לפנינו אליבא דמאן דמתיר ולא יחוש לדברי האוסר ואז אזילנא לקולא ובדליכ' קמן חדא משני טעמים הללו אזילנא לחומר' באשר איני כדאי להכריע בין המחברי' וכו' ע"כ:

והאמת אתך בזה כי אם אין אתה כדאי להבין דבריהם איך תהיה כדאי להכריע ביניהם: גם מה שכתבת שאין אתה מורה להתיר אלא בדבר המוסכם לכל ומותר לכל גם בזה צדקת דהלואי בדבר המותר לכ"ע תוכל למצוא ההתר עם היות שהנשים הטוות לאור הלבנה לא יבצר מהן דבר זה וידעו לעשותו ואמנם החכמים בטעם כעקר לא בשתוף השם לא יעשו כדבר הזה אלא הולכים אחר הרוב כדכתיב אחרי רבים וגו' ואחר הכרעת האחרוני' ואחרים מלבד אלה וכבר כללו בזה כמה כללים וכמו שכתב הרשב"א ז"ל בתשובה ז"ל אבל אם היה רב אחד במקומם הולכים אחר רבם וכו' עד ומן הדרך הזה כל שנהגו לעשות כל מעשיהם ע"פ הלכות הרי"ף ז"ל וכמקומות שנהגו לעשות כל מעשיהם ע"פ הרמב"ם ז"ל: ובמקום שיש שני פוסקי' שוין שהולכים אחר המחמיר בשל תורה דוקא כשהן אחד כנגד אחד אבל אם שנים הם כנגד אחד הולכין אחר הרוב ואם ת"ח ראוי להורא' הוא ורואה דברי המיקל בזה אפשר שיעשו כקולו מפני שהוא מסכים עם המיקל והם רבים כנגד יחיד ע"כ מדבריו ז"ל: ומן הראוי היה לך לפי שטתך למשוך את ידיך ולא להורות לאיסו' כמו שאין אתה מורה להתיר כי איך יתכן שיהיה רוב המורי' ככלם מתירין ואתה תאסו' עד שיהיה דבר מוסכם ומותר לכל הזה פועל אדם חכם או בער בתקנת עגונות או בזולתן: גם אני רואה כי אף לפי שטתך דבריך סותרים זה את זה לאשר מחזה האמת יחזה כי הנה עדות שני אחים ולא התפרדו הדבר מוסכם לכ"ע דאין

בה ריח עדות כלל לכל דבר שבעולם ואתה מכריע את כלם ואומר דקדושין כה"ג הוו קדושין ואין בעולם מי שאמר זה ולא מי שיאמ' אותו זולתך: ואפי' אי הוו אלעזר ואיתמר וכיוצא בהם אין בעדותן שום ריח עדו' כלל וכדבעי' למכתב:

וכ"ש ששמענו ממהדורי מילי שהתרת לומ' לעובדי כוכבים להדליק את הנר ליל שבת כדי להוליך את הקרואים לחופה לביתם והנה סתרת שטתך זאת סתירה מוחלטת כי לא תמצא אחד מאלף שמתיר בדבר זה וכמעט שלא ימצא בזה שום מתיר בעולם והדבור אצלך עיר פרוצה אין חומה ולא די לך שטעית בעיקר הדין אלא שעברת על דברי עצמך בטעם זה ובטעם הבא אחריו: וידוע הוא דאסורי שבת חמירי טפי וכדאיתא פ"ק דיבמות: גם הטעם השני הוא דברי רוח ונעצם בלא מוח דבכה"ג לא תמצא באלף דיני' כך ומה תעשה בדינים מחודשי' שנופלים בכל יום ולא דברו בהן התורה בהן להחמיר לפי שלא דברו בהן וצריך המורה כדין וכהלכה להוציא דבר מתוך דבר אף כי ילך אחר הרוב ואפי' בשל תורה: ואתה לא כן תדמה ונמצאו ידיך אסורות ורגליך קשורות ואיך תקפוץ להורות ותעשה מהקלות חמורות: גם הבאת דברי האשר"י ז"ל שכתב דהיכא שנחלקו שני גדולים בפסק הלכה לא יאמר הדיין אפסוק כמי שארצה וכו': ללא צורך אלא להוסיף אורך להגדיל גוף הקנדרס ולבלבל הענין דמי הן השנים החולקין בדבר זה ואנחנו נאמר נעשה כאחד מהם והלא אין כאן אפי' אחד כנגד מאה או אלף ומיום שנתנה תורה עד היום לא שמענו ואבותינו לא ספרו לנו שיש לחוש לעדות שני אחים ולא התפרדו והעידו תוך כדי דבור לשום דבר בעולם: גם דברי הר"י קולון ז"ל שהבאת אין להם ענין לכאן כלל כי מי הוא זה האומר בנדון שלנו קים לן כפלוני גאון וכבר הודעתיך עקרי הדברים מפי גדולי המורים ראשונים ואחרונים ואין אתה משים לב ולא רוצה להתלמד ועושה עצמך כידעוני לא כשואל: עוד כתבת שבאת לסקול האבנים ולבער הקוצים וכו' והנה סקלת האבנים ונתתם בחדר משכבך ועל מטתך וביערת הקוצים בגדישך ובקמתך ופתחת בשור וסיימת בבור נכנסת בקדושין בשני אחים ויצאת בקדושין בעד אחד וקורין לכיוצא בזה המדברים המשא ומתן המתוחבל דידוע הוא דעדות שני אחים אין בעולם מי שיאמר שיש לחוש להם כלל ואמנם בקדושין בעד אחד הרא"ם ז"ל חושש להן וכמו שכתוב בשמו בסמ"ג הפך מכל הראשונים והאחרונים:

וכבר כתבתי בתשובתי דברי הרשב"א ז"ל שכתב בתשובה לתלמיד אחד שרצה לסמוך על הכתוב בספר המצות בקדושי עד אחד ז"ל: ומה שבאת לסמוך על מה שמצאת בספר המצות מי סנו הלכות גדולות והרי"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל וכל הגאונים וכל חכמי האחרונים שאתה מראה עצמך כאיש אמת ומחמיר יותר מכל אלו ומכל אשר נהגו בכל

הארצות לסמוך על שטת פשיטות מה שנאמר בזה בגמ' דהא רב ושמואל ובי דינא רבה ורב נחמן ורב כהנא דאמרי דאין חוששין לקדושיו אפי' שניהם מודים וכו' עד ושטה זו פשוטה בכל התלמוד שאין דבר של ערוה פחות משנים וכו' וחתם תשובתו על שטה זו היה לי ליסרך בשוטים כאשר ייסר איש את השוטים ועל כל קוץ וקוץ להכות אותך בקוצים: רק מוסרי וסכלותך מצילין אותך גם מגודל לבב אינך מכיר לבבך השובב וכו' ע"כ: והרב רבי דוראן אחרון האחרונים ז"ל הביא תשובה זו בתשובותיו וכתב שם דנראה משם כי המקדש היה טוען כי בפני שני עדים קדשה אבל לא העיד בזה בב"ד כי אם עד אחד והתירה הרב משום דאין דבר של ערוה בפחות משנים ואפילו שניהם מודים וכו' ושבח את דבריו של הרב ז"ל וכתב עליו בנות ישראל אל הרב הגדול בכינה וכו' והנה היא כתובה בתשובתי והוא עושה עצמו כאלו לא ראה אותה ולפי' חזרתי לכתבה בכאן: ואם זה כתב הרב הגדול ז"ל בהלכה למעשה בעד אחד מה יאמר בעדות שני אחים דאין שם שום עדות כלל אלא כקדושין בלא עדים והיא אינה מודה שקבלה הפרוטה בקדושין וכך נראה בפירוש מדבריה שחזרה ואמרה אחר כך תן לי שתי פרוטו' ואתקדש לך כמו שכתוב בטופס העדות: וכבר כתבתי בתשובה הראשונה שגם רבי גרשום מאור הגולה ז"ל והגאונים ז"ל כתבו כך גם ר"ח ז"ל ורש"י ז"ל וכל האחרונים וכמו שהעיד עליהם הרשב"א ז"ל בתשובה דלעיל: ומה יענו שפתי ויכתבו אצבעותי בדבר זה יותר ממה שכתבתי ועודך מחזיק בה עוד כתבת מנא לך דמבטלי' קלא וכו' ע"כ:

מריה דאברהם מה טיבו של זה האיש דלקחתו לו לא חייש ואינו מתבייש לומר עלי דבר שלא אמרתי ומה שאמרתי הוא דאין שם קול כלל לא מיניה ולא מקצתיה וצריך שיוחזק בבית ולא הוחזק אלא דבר המבטלו דהיינו שנתקדש' בפני שני אחים ואפילו למאן דאמר לא מבטלי' קלא בכה"ג מבטלי' ומבטלי' וכתבתי שם כל דבר בשם אומרו: ואם דפקתך בהלת הקנטור ולא הבנת הדברים תראם למי שיפרשם לך: ועוד אדתאמר לי מנא לך דמבטלי' קלא תאמר זה להרב הגדול הרמנ"ע שכתב בחתימת דבריו ז"ל וכן הלכה דמבטלי' קלא ולמה לא תשאל לו מנא לך אף כי הביא כמה ראיות לדבריו וכן הרב רבי אשר והרבה מן הראשונים והאחרונים ואנן לאו להכי נחיתנא: והבו ליה אפריון למר יהודה שלמד אותי איך הייתי צריך לומר וז"ל דהכי איבעיא לך למימר אפי' למאן דאמר מבטלים קלא דוקא שבאו ואמרו שהוא שקר לגמרי עד כאן: וזה שקר לגמרי שאותו לשון הוא דברי המפרש או המחבר בעצמו והיכי שייך לומר דהכי איבעיא לך למימר ואיבעיא לך אתה למימר הכי איבעיא ליה: ואם הדברים מפורשים שם כשמש בחצי השמים למי שיחלוץ מתאות הקנטור והקנאה והנצוח: עוד נתחבטת ונתלבטת

בענין האמתלאה ואמרת ז"ל ואתה דנתני כתינוקות של בית רבן וכו' ואתה הוא שדנת את עצמך כי ככחך אז כחך עתה ועל השמועה הוספת באמרך אין קרוי אמתלאה אלא ביצא עליה קול שהיה בתנאי או ספק קרוב לו ספק קרוב לה ובכל אלו הספקות אפשר דלא הוו קידושין מעולם כלל ובכה"ג קרוי אמתלאה אך בנידון דילן קדושי ודאי הוו אלא בשביל שהיו בפני שני אחים ויש אומרים עדותן בטלה לגמרי והיכא דאיכא דלא סברי הכי וכ"ש דרבני שפירא חלוקין בהדיא בזה להכי איכא למימר כאלו אתחזק בבי דינא בלא אמתלאה עד והואיל בנדון דילן איכא פלוגתא שייך חשד ורנון לבית דין ע"כ:

ומי יתן ידעתי אם אתה מבין מה שכותבין אצבעותיך חדא דכתבת דאיכא דלא סברי הכי אלא דחיישי לקדושיה וכבר כתבתי דאין בעולם מי שאומר דחיישי לקדושי שני אחים שהם ראשון בראשון זולתך ולינא בהא פלוגתא כלל: ועוד דהאי קלא לא אתחזק בבי דינא כלל ומאי דאתחזק בבי דינא הוא שנתקדש לפני שני אחים ובשתיקה דלאחר מתן מעות וזולתה: ועוד דאין לך בעולם אמתלאה גדולה מזו דקדושין על תנאי דאמרת אדרבה דע"כ דהוו קדושי ודאי אלא שהיו על תנאי אבל קדושין בפני שני אחים אין שם ריח קדושין כלל כלל אלא כקדושין שלאבעדים כדאמרן: הלא תראה דאפי' קדושין שנתנו לפני עד אחד יש מן המפרשים שכתבו שנקרא קול ושוברו עמו וכמו שכתוב במרדכי פרק האומר וכ"ש וכ"ש בשני אחים דהוי קול ושוברו עמו דליכא מאן דאמר קדושין בשני אחים הוו קדושין ואין בעולם מי שאומר זה זולתך: ומה שכתבת דרבני שפירא היו חולקין על הרמנ"ע בעדות קרובים כבר כתבנו דהיינו בקרובים דרבנן וכההיא פלוגתא דאייתי המרדכי ז"ל בפר' האומר וההיא פלוגתא היא היא גופה פלוגתא דהרמנ"ע עם רבני שפיר"א וז"ל שם כתב גאון בתשובה כל הני פסולי עדות דרבנן כגון הרועין והגבאין והמוכסין אם קדש בפניהם אפילו שניהם מודים לא תפסי בהו קדושי' כלל ואין צרי' ממנו גט דכל המקדש אדעת' דרבנן מקדש ואפקעי' רבנן לקדושיה מניה: ורב אחא משבחא כתב דצריכה גט מהא דגרסינן נראין דברי טרפון בשן ועין ודרבי עקיבא בשאר איברים הואיל ומדרש חכמים הוא ורברבתא אמרי אם כן קרובים נמי מדרש חכמים הוא דכתיב לא יומתו אבות על בנים לא יומתו בעדות בנים ומסתברא וכו' והנך רואה דאפי' בפסולי עדות דרבנן יש מן הגאונים שכתבו דלא תפסי קדושין ואפי' ששניהם מודים ונדחו דברי האומר מדרש חכמים הוא מעדות קרובים דע"כ לא חיישינן לעדותן ואפי' באו ממדרש חכמים וזה דבר מוסכם לכלם דליפלוג ולתני בדידיה ואין בזה שום ספק לשום אדם בעולם זולתך:

ואם במפורשות מפורשות לתינוקות אתה מכחיש ומכסה אור השמש בעת צהרים מה תעשה בסתומות: ועתה אומר שצדק מאמר החכם שחשבנו שסכל הבנתו באמרו לא יתפאר האדם בכסוי סמיכתו כי אם בחכמתו ובינתו וביושר סברתו בהוראתו: ואשרי המדבר על אזן שומעת ועל נפש יודעת גם בשתיקה דלאחר מתן מעות כתבתי לך מה שיש בו די ודברי הראשונים והסכמת האחרונים וגם דברי רבינו יצחק בר ששת זכרונו לברכה שהאריך בתשובתי והוציא הדין לאור ואתה עושה את עצמך כמתנכר ואת דברי לא תכיר: וכל שכן שכתבת עתה כי רוב הגאונים סברי בהפך וליתה דלא יחלקו הגאונים על תלמוד ערוך יהי מכירו ברוך: והיה לך לזכור אפי' דברי אחד מהם ולא לרמות השומעים במילי דכדי: ומה שכתבת דבאמר ארסתיך לא בעי למימר לי דאיכא הכא ידים מוכחות טובא עד כאן: הידים המוכחות שבכאן הם ידיך ומעשה אצבעותיך המוכיחי' כי אין זה מקומך ושקר יענו שפתיך: ואתה לא עמדת על דברי הרב רבינו אשר זכרונו לברכה שכתב בתשובה בשם הרבינו יצחק זכרונו לברכה שכתב שם דאף למאן דאית ליה בנדרים ידים שאינן מוכחות הויין ידים מודה בקדושין שאם אמר מקודשת ולא אמר לי דלא הויין קדושין משום דלא הוי הוכחה כלל וכו' עד כאן: וכל שכן בארסתיך דלא הוי הוכחה אפי' למאן דאמר בשאינן מוכיחות הויין ידים: עוד כתבת דארסתיך הוי כאלו אמר לי דהרי ארסתיך רוצה לומר שאני מארס אותך ואין זה דומה לאומר הרי את מקודשת עד כאן: מה אדבר ואומר לי אחר שכבר כתבתי שם הדברים בפירוש ואתה עתה גורם לי לחזור על הראשונות שכתבתי: דגדולי החכמים בעלי הוראה הוכיחו דבעינן לומר מקודשת לי מהכתוב שאמר וארסתיך לי באמונה דאי הוה משמע הכתוב וארסתיך היינו לי לא הוה כותב הכתוב לי אלא דוארסתיך הוא הוא המארס אבל לא זכר למי לפיכך צריך לומר לי וכן הרי את מקודשת הרי את מקודשת באלו המעות שאני נותן לך כי הוא הנותן אבל לא משמע למי עד דאמר לי:

גם חזרת לדקדק בענין האמתלאה ובענין רבני שפירא החוששים לעדות קרובים כבר כתבתי לל פעמים שלש דלא מיירי אלא בקרובים דרבנן ולא בקרובים דאורייי' כשני אחים דהוו ראשון בראשון דרבני שפירא לא ירדה עליהם תורה אחרת מן השמים לחוש לעדו' שני אחים דהלכה פסוקה פשוטה כביעתא בכותחא דאין דבר של ערוה בפחו' משני' והכא ליכא אפי' אחד גם הלכה פסוקה לכ"ע דנמצא אחד מן העדים קרוב או פסול אפי' הן מאה עדות כולן בטלה ואין מקיימין העדות בשאר: ואם לא פירשו דבריהם וכתבו קרובים סתם ולא כתבו קרובים דרבנן לא עלה על דעתם שהיה עולה על דעת שום אדם לעולם לומר דיש לחוש לעדות שני אחים כמו שעלה על דעתך ולא ראו אותך

בחלום להשמר משטתך וכ"ש שלא נמצא עיקר דבריהם לראות יסוד הדברים ומעשה שהיה כיצד היה: גם כתבת על דברי האשרי ז"ל שכתבתי עליך שלא הבנת דבריו באמרי ודקדק מכאן דהשתא לפי דברי האשרי ז"ל שברר שכך יצא הקול וכו' וכתבת ז"ל ועל זה כתב כ"ת ותמיה לי טובא איך עלה על דעתו לומר דקול שיצא ושוברו עמו דלא בטל קלא וזה לא נמצא לשום אדם שיאמר כך ובודאי לא ירד לדעת האשרי ז"ל ע"כ דברי שהבאת: ואתה עתה פרצת גדר המוסר ואמרת ז"ל דמן התמה שלא ירדת אפי' לדעתי והרי בדרך קושיא היו דמשמ' מדברי האשרי שכך יצא הקול באמתלאה וא"כ הוה ליה קול ושוברו עמו ולמה אמר ליה לאו כל כמינך דמחזקת אמתלאה ועל זה פרשתי וכו' עד כאן: ואלו לא כתבת אפי' לא היה עליך אשם כי אתה אין אתה מבין מה שאתה אומר ולא תורד לסוף דעתך ואיך ירדו אחרים אבל עתה שכתבת אפי' וכו' הלא פרצת גדר המוסר אחר שידעת כי לא לאיש כמוך שיחך ולדומה לך אמרתי: גם כתבת הדברים בקוצר כדי שלא ירגיש אדם בטעותך ותבהיל השומעים באמרך ולא ירדת אפי' לדעתי ולפי' אני צריך לכתוב לשון הרא"ש ז"ל ולשונך עליו להראות לכל פותח ספר שאין אתה מבין בדבריו בין השמאל לימין:

וז"ל האשרי ז"ל בפסקיו בההוא עובדא דפר' המגרש דההוא דנפק עליה דאיקדשא לבר בי רב ואתא רב חמא לאבוהא ואמר ליה אימא לי גופא דעובדא היכי הוה אמר ליה על תנאי קדש אדעתא דלא אזיל לבי חוזאי ואזיל כלומר ברר לפניו שכך יצא הקול בעיר אמר ליה כיון דבעידנא דהואי קלא לא הואי אמתלאה לאו כמינך דמחזקת אמתלאה ע"כ דברי האשרי ז"ל: וכתבת ודקדקת מכאן ז"ל דהשתא לפי דברי האשרי שאומר שברר שכך יצא הקול אם כן הוה ליה קול ושוברו עמו ואמאי השיב רב חמא לאו כל כמינך דמחזקת אמתלאה וכו' ע"כ דבריך: והבאת דבריו ז"ל ראיה לטעותך ואם זינך עלך ספרך כאן ואני תמהתי עליך איך עלה על דעתך לומר דקול שיצא ושוברו עמו לא מבטל קלא וזה לא נמצא לשום אדם שיאמר כך לא האשרי ולא זולתו ובודאי דלא ירדת לסוף דעת האשריז"ל דהא לא ברר השובר אלא אבוה עתה ולאו כל כמיניה להחזיק אותו ע"כ דברי שם: ועתה חזרת להקל טעותך לפי דעתך ולומר שלא אמרת כך אלא דרך קושיא עליו דמשמע כך מדבריו ואם תולדה זו כוזבת בדבריו ולא יתחייב כך מדבריו מה לי אם הוצאת אותה תולדה דרך הנחה להסתייע מינה או להקשו' עליה אטו לפי שברר אבוה לפניו שכך יצא הקול יתחייב מדברי האשרי שיצא הקול ושוברו עמו וכבר פרשתי שם הדברים באר היטב ואמרתי דאין לך מבוא בדבריו ולא אל אצא דברים שכתבת עליו כלל לא בדרך הנחה ולא בדרך קושיא כמו שגלוי לכל מי שיש לו קצת הבנה בדבר של

מושכל דאותן דברים שכתבת עליו אין בהם שום ממש: עוד חזרת לקנטר בנדון האחר של נהרג בים וקראת על עצמך ושחתת דבריך הנעימי' וכו' ושכחת פסוק כי נעים כי תשמרם בבטנך ואחר שבררנו לך כל כך הדברים באר היטב איני יודע מה פה יש לך לדבר עוד בדבר ולחזור ולקנטר בדבר הברור: עוד כתבת כי נראו בעיניך תשובות הר"ר אליה קפשאל"י פלאי פלאות וכו' אטו ספיקא איכא בהכי ומה לתבן את הבר והשלם את הנשבר:

וכל מי שיעמוד על דבריך ודבריו איך לא יראה בדבריו פלאו' חכמה בערך דבריך ושני מיני הויכוח והציור אין ביניהם הדמו' ורחוקים זה מזה כרחוק האמת מן השקר ירגיש בהן מי שעיני שכלו כהות לבנות והקטני' והבנות גם כתבת כי קדמת לברוח מפני וכו' כי סתירת דברי כ"ת תמוהים לרוב אשיב בקיצור למען תדע כי תורה לאו דידך היא כלה גם שב גם ישיש בנו וכו' ע"כ דברי פיך: ובודאי דהדין עמך שנחבאת לברוח כי מי גלה מצפוני דמיונותיך והזיותיך כמוני אבל משום האשה עגונה כל ימיה כדי למלאת תאותך ורצון קנאתך ואש באיש חברתך: ומה שכתבת בסתירת החכמים תהיה בראיות ברורות וכו' כמה ברורות הן לשלמי הדעות המודים על האמת ואין מעידין על החי שהרגו המת: ודבר נבואו' שכתבת וכו' המשא הזה עליך ועל חלומותיך אשר חלמת שאתה מעתיק לשון הספרי' ללא ענין: ועושה מן ההעדר קנין: ועל התהו יסוד הבנין: ואין בפיך נכונה בכל ענין וענין: שחלקת על בעל מחלוקת ואפי' במקרה כמו שיראה הרואה והרבים שכתבת שיש עמך ידעתי בני ידעתי כי הם הם שני רבותיך או חבריך המחזיקי' בידיך אשר שלחת עם תשובותיך את תשובותיהן להתפאר בהן בראש הומיות ולרמות בהן את הבריות והלא ידעת שכבר עמדתי עליהן: ואמנם דברי החכם השלם כמהר"ר רבינו ז"ל הגדול שבהן ראיתי שסתר כל הזיותיך ודמיונותוך והעמיד הדבר על אחת שצריך העובדי כוכבים לומ' קברתיו כדעת הרמב"ם ז"ל והנה כבר שלחתי לו תשובתי על דבריו סמוך לפטירתו ז"ל ודברי כל הגדולי' המפרשי' דברי הרב הנז' דהיכא דהכירו העובדי כוכבים או זכר שמו לא בעי קברתיו וגם תשובת הרמב"ם ז"ל עצמו שכת' כך בפי' והתרתי את האש' מתוך תשובתו כאמור בהכרח הגמור: וחלילה לו שלא להודות על האמת ולבקש עקיפין כמותך:

ואמנם מסייעך השני עליו נאמ' מסייע אין בו ממש וכבר סתרתי כל דבריו סתיר' מוחלטת בכל מכל כל והרחבתי שם הביאור יותר מהתשובה שהשבתי לך הלא המה בעירך ביד חבירך תעמוד עליהם אם תרצה: גם אני רואה ממה שלא שלחת הסכמתן עמך אלא בענין הנהרג ולא בענין הקדושים בשני אחים ודאי דלא הסכימו עמך ועודך

מחזיק בה כנגד כל חכמי הגלות אשר היו מקדמת דנא ואשר הם חיים עדנה: עוד כתבת ז"ל והנה יצאת לחלק בדברי הרמב"ם ז"ל דמת סתם יותר יש לחוש לו לדדמי דמת סתם הוא סוג לכל המיתות ואני בעניותי ו"ו קטיעא אני רואה בסוג זה דפשיטא דכל אפיסת הדברים ואפילו כלום שייכא בהו לשון מיתה מ"מ לא ימצא במקרא מת אלא במת על מטתו וכן בלשון בני אדם וכו' עד והרי הדברים בהפך מן הפשוט לכ"ת מן הקצה אל הקצה וכו' עד אבל בדאיכא בדדמי ידוע מצריך הרב שיאמר קברתיו עד ומעכשיו נמצינו למדין דהיכא דאיכא תמן בדדמי ידוע אע"ג דהזכירו העד בשמו בפי' תלי' דאמר בדדמי ע"כ: אם היה לך דרך ארץ לא היה לך לעורר דבר זה ולא לזכור אותו אחר שטעית בו ולא הבנת בדבריו בין ימינך לשמאלך: והעבודה אסור לראות דברים כאלו כ"ש להשיב עליהם אלאשהכריח הריקות הכריחני להשיב עליהן: והנה טעית במציאות בדבר שלא יטעו הנשים והקטנים: ואחזור על הראשונו' ואומר שכבר כתבתי לך דמת סתם הוא אא לכל מיני מיתות שבעולם ואע"פ שעל הרוב יאמר על מת על מטתו לפי שרוב המתים מתים על מטתם מ"מ יש תחת זה הסוג כמה מיני מיתות אחרות ולפי' שואלין לעד הראשון כשאמ' מת פלוני ואני ראיתיו שמת היאך ראית וידעת שמת אם העיד בדבר הברור כגון מת על מטתו או שהרגוהו לסטי' או טבע בים ראיתיו כשעלה מן הים וקברתיו למאן דבעי לה משיאין את אשתו ואם העיד בדבר שרובן למיתה כגון טבע בים סתם או שנפל לגוב אריו' או שראהו צלוב אין משיאין את אשתו דשמא לא מת ונדמה לו שמת:

וידוע הוא דזה החלוק לא תוכל לעשותו אלא במת סתם שהוא סוג כדאמרן: אבל כשיאמר נהרג ותשאל אותו כלום יוכל לומר מת על מטתו או נפל לגוב אריות או אחת משאר מיתות אחרות וכיוצא בהן: גם באומר טבע בים ותשאל אותו היכול לומ' מת על מטתו או נפל לגוב אריות וכיוצא בזה וכן בכלם הא אינו יכול לומר זה אלא במת סתם שהוא סוג כדאמרן: והראיה מדבריו ז"ל במקום עצמו שבאמור העד הראשון מת יכול להיות בדבר הברור ושאינו ברור דכל שאר המיתות נכנסין תחת סוג זה: והנה אתה כותב הדברי' ואין אתה מרגיש בטעותך אף כי תגביר לשונך לומר והרי הדברים בהפך מן הקצה אל הקצה: ומה שכתבת ז"ל כי לא ימצא במקרא שנאמר לשון מיתה סתם אלא במת על מטתו וזה דבר ידוע למודים על האמת ע"כ: תמה אני איך תכתוב דברים כאלו ולא תחוש לרואים ולמה לא הלכת אצל מלמדי תינוקות ללמוד מהן כי לא דברת נכונה והנה בפרשת המבול מכל אשר בחרבה מתו וימת נדב ואביהוא אחרי מות שני בני אהרן: בנביאים וישמע בן שאול כי מת אבנר בגלית כי מת גבורם: וגם אוריה החתי

מת כי מת אוריה אמנון לבדו מת על אמנון כי מת וכאלה רבי' אין מספ': ושרי ליה מריה לפלניא שהזקיקנו להתעסק בדברים כאלו: ומה שכתבת דאפיל' בשהזכיר שמו בעי הרמב"ם ז"ל קברתיו שקר גמור ינוב פיך ובוקי סריקי אתה תולה בדבריו דלא בעי' קברתיו אלא היכא דלא הכירו או לא הזכיר שמו מה שאין כאן דהזכיר שמו והליכתו דאפי' הזה העד הראשון קמן דנשאילה לא הוה שילי' ליה כ"ש דהוי עד האומ' שמעתי אף כי הרב ז"ל מחמיר בזה יותר מרוב המפרשים המחברים בכלם דלא בעו קברתיו כלל: כלל וכבר כתבתי לך דברי כל אותן הגדולים שפירשו דבריו כך דהיכא דהזכיר שמו לא בעי הרב קברתיו וכתבתי לך דברי רבי' ישעיה מטרני ז"ל ודברי הר"ן ז"ל שכתב כך בתשובה:

ודברי רבי' יצחק בר ששת ז"ל ובעל המגיד וזולתו שפירשו דבריו כך: גם כתבתי לך תשובת הרב ז"ל עצמו שכת' כך בפי' ובבירור גבי עדות עובדי כוכבים המשיחה לפי תומה הרגו לסטי' את יהודי שהיתה מכרת אותו: ואתה עושה עצמך כמי שלא ראה כל זה: ותימה גדול איך ראית כל כך הדברי' ברורים ועודך מחזיק בדמיונותיך: ומה שכתב' דהיכא דאיכא בדדמי ידוע אע"ג דהזכירו בשמו בעי הרמב"ם ז"ל קברתיו וכו' ע"כ: הבדדמי הידוע הם דמיונותיך והבדדמי שלך דכל דבריך הס בדדמי בכח המדמה: אבל מה יקוו ממך המקוי' אחר שכתב בתשובתך על לשון זה של הרמב"ם ז"ל הרי שסובר דאפי' עד אח' כשר שהעיד מת פלו' אפי' על מטתו שואלין אותו דחיישינן לדדמי ע"כ: הביטו וראו במדומה הזה אם הוא מבון בדברו הרמב"ם ז"ל בין שמאל לימין דאם במי שמעידין עליו שמת על מטתו חיישי' לדדמי לדעתו אם יש לך דבר בעולם שלא תחוש לו לדדמי: והנה הדין עמו לדעתו המדומה לחוש לכל דבר לבדדמי ולכתוב כל אותן הזיות ושבושים שכתב: ומי יתן ידעתי אנה מצא שבוש זה בדברי הרמב"ם ז"ל או בדברי זולתו ומי למדו אותו: ומה בדדמי שייך באומר מת על מטתו וכבר הוכחתיו על דבר זה ועודנו מחזיק בשטתו: ואמנם בנקשר בשלשלאות בתוך הספינה כפי הנראה לא שמעת הדברים כהוייתן ועקרן של דברים כי היום קרוב לששה או שבעה שנים שלח הרב רבי אליה יצ"ו לראות את דעתי בדבר זה ואני כתבתי לו אז דאין ולאו ורפיא בידי ולא אכניס עצמי בזה לא בעובי הקורה ולא בשיבא מכשורא אבל אם נסתיי' הדבר לפניך ובפרט אם יהיה שם חכם אחר מתיר כמותך הנראה בעיניך עשה וכפי הנראה שחשש גם הוא לדעתי ולא עשה מעשה והנערה נשתמדה והלואי שהיה מתיר אותה וסומך על דעתו ולא היה שת לבו לדעתי: ובפרט אם היה חכם אחר או חכמים אחרים מתירים כמותו:

הלא תראה כי הרב כמהר"ר יעקב בי רב ז"ל הורה בה להתיר בתשובה: בחיי ראשי כי נראו דבריו בעיני ואע"פ שהיו הפך הסכמתי ודעתי: ואיך הייתי אני קובל עליו וגוער בו כמו שכתבת אחר שהרשיתיו לעשו' כפי מה שיראו אותו מן השמים: ומה שכתב על חברך אשר הורה כדין וכשורה כי מעת' יש לך פתחון פה עליו וכו': ומי יודע מה שעשות לו יותר ממך כי מעיד אני עלי שמים וארץ שהרי אני כבן שבעי' וחמש שנה ולא ראיתי מעולם מי שכתב על חברו מה שכתבת בלתי ידיעתו וכ"ש במקום שהדין עמו: וגם עתה חתמת דבריך וכתב' עליו שהתיר את אשר שומעו תצלנה אזניו: ועליך המשא הזה שכל הרואה דבריך תכהינה עיניו ושומעם תצלנה שתי אזניו ויתבטלו כל חושיו ותקהינה שיניו כי הפכו ביום קרב ולא חזו לבר בי רב: ואין להאריך במפורסמות: עוד כתב' בענין האש' המשודכת אשר חייב להכניסה ז"ל ונאמנה לעולם לא יצא מפי שחייבו להכניס משו' חשש קדושי' אך באתי עליו משני צדדין וכו' ע"כ: ונפלאתי הפלא ופלא איך עלה על דעתך לכתו' כי באת עליו משני צדדין וכופ' על דבריך פסכתר כאלו אינה נמצאים ואתה מלאת מהם רחובו' ושווקי' והם אסורי' בזקי': ולעולם אין שם שום רמז לזה: ומדוע שכחת מה שכתבו אצבעותיך פעם אחר פעם ז"ל ואומר שהאיש הזה טעה ושגג והזיד והחשיך מאור התור' חדא דעיקר' דדינא פירכא דלית הכא לתא דקדושי' כלל אליבא דכ"ע וכו': עוד כתב' שם אני בא לדון ולהוכיח דלות הכא לתא דקדושין כלל: דל מהכ' סהדות' דנשי אלא אפי' בסהדותא דגברי לית בה מששא ואפי' לב"ה כה"ג אין ביניהם עסק קדושין וכו' והארכ' בראיו' עד הרי בררנו דבנדון דילן לית כאן בית מחוש לקדושין אליבא דכ"ע: ע"כ עוד הארכת ביה במקומו' אחרי' היו עלי לטורח לכתו' אותן: ואתה עתה רוצה לעשו' אחיזת עיני' בראותך כי הכחישו עדות' יחידי אנשי מקומך יצו' בכל מכל כל:

ולא הלחה באר בולא ריא משו' לתא דקידושין אם אא אא נישא וליתן בדב' זה ולהבי' עליו הוה כ"כ ראיות ואתה עתה רוצה לרמו' את הבריות: אף די היה לך לומ' עליו טעה ושגג ולא לומר טעה ושגג והזיד והחשיך מאור התורה: ועתה פקח עיני שכלך וראה גם ראה מי הוא המחשיך מאור התורה ומעקש הישרה ויוצ' מהשור' לא גמר' ולא סברא אתה או הוא הלא ידעת אם לא שמעת כי כל רואה דבריך מלעיג עליהן ועודך מחזיק בה ובשטתך אחזת ולא תרפיה וצר ואור חשך בעריפיה: ומכל מקום כבר כתבת לשני הנערכים המעולים הנעלה אחיך נר"ו והחכם הנשא קרובך יצ"ו על ידי כה"ר יצחק אלג'אזי לעשות שלום ביניכם ובזה אמצא חן בעיני כלכם כי תגמר המצוה הגדולה על ידיהם ועל ידי: עוד כתבת בחתימת דבריך על החכם השלם כמהר"ר לוי נ"ר דהמתיר

האסור נקרא דיינא רשיעא ואם כן שהתיר האסור לפי דעתך המדומ' הנה הוא נקרא דיינא רשיעא לפי שהסכי' על האמת: גם לפי שלא הביא ראיה לדבריו כתבת עליו שלא צדקו דבריו: והמעון הזה אשר לפני ורואות עיני כי כפי מה שראיתי מדמיונותיך והזיותיך מאמרם ז"ל בכוסו וקולמוסו כי יש בישיבתו מי שקטנו עבה ממתניך ואתה לעולם אין אתה שוקל את דבריך וחושב כי לאיש כמוך שיחך: והעבודה שלא העמדתי אותו על דבריך אלו כי הוא אדם קפדן דאורייתה מרתחא ליה ובלי ספק כי היה מיסרך כראוי לטועים ורוח רועים: המגדילים את פיהם על רבניהם והוה מחי לך באף ובחמה בסלוא דלא מבע דמא: ומה שכתבת עליו שלא הביא ראיה לדבריו כלום צריך להביא ראיה על עדות שני אחים דלאו עדות היא דהוי כחוכא ואטלולא: אף כי הוא ראה כל הכתוב לעיל ומה ראיות ברורות היה מביא יותר מהכתובות שם והוא חתם תחתיהן: וכ"ש שכפי הנראה שזייפת דבריו וכתבת עליו שכתב כי לא נאמרו דברים הללו אלא במתיר את האסור לא במתיר את המותר ע"כ:

ולא צדקת בדבריך כי הוא לא כתב אלא ולאו דיינא שריינא אנא דלא שרינא אלא מה דשרי מדינא ע"כ: וכתב זה לפי שקראת לחברך דיינא שריינא עם היותו אומר האמת ומתיר את המותר אמ' הוא גם אני מתיר כמותו ולאו דיינא שריינא אנא: עוד כתבת בסוף תשובתך אחר החתימה המציאה הגדולה שמצאת עתה מחדש ז"ל גם בעדותו של הנטבע לא הזכיר המעיד שם עירו ופוק דוק בפרושו של הר"ץ ז"ל לרב אלפס ז"ל פרק האשה שלום ושם מוכח דצריך שיזכיר שם עירו: וכן מוכח בהלכות גרושין ותו לא מידי: וחן חן לך שהזכרתני לדבר שלא ראיתי מעולם וכתבת לי מורה מקום אנה אמר אותו הר"ן ז"ל אבל אם בעל נפש אתה היה לך להתבונן ולראות דמאן דבעי דצריך לומר שם עירו כלום בעי לה אלא כדי לידע שאותו פלוני שמעיד עליו הוא בעלה של אותה אשה ולא אחר ששמו כשמו ואם היהודי שבתי כהן שהיה בא עמהם בספינ' ונצול העיד שזה משה קולפ"טי הוא בעלה של אותה אשה ושלא בא עמהם משה קולפטי אחר בספינה מה יש לבקש עוד אף כי בלאו הכי יש תרופה אחרת לחולי זה למי שיודע בטיב התרת עגונות: ואיך לא נתת לב לראות כי עוררתי על דבר זה בתשובתי לשניכם אבל אתה עושה עצמך כמי שלא ראה: אלא אם עולה על דעתך שחובה לזכור שם העיר על כל פנים ואפילו בידוע שהוא בעלה של אותה אשה יעבור שיבוש זה בכלל השבושים האחרים: וכבר כתבתי לך שאיני מחטט אחר כל טעיותיך: ועוררתי אותך בתשובה האחרת על שנים מהן אשר לא יטענה בהן תינוק שאינו יודע לקרוא אבי ואמי ועדין אתה מתלבט ומתעקש בהן ואין אתה חוזר בך בפה מלא מהן: והנה הרביתי בתוכחותיך להנאתך

ולטובתך ואל תקוץ בהן כי הם יורוך יאמרו לך כי המוסר חלי החכמה והענוה חלי הבינה והמזמה: וזכור כתוב הוכח לחכם ויאהבך אהבה רבה: ומאמר כמה לקה על ידי בן יוסף עקיבה: ובעל השלום יטע ביניכם שלום ותתענגו על רוב שלום:

תרוממך שעתך ותזכה לאורה וישועה ושלומך ירבה בכל שעה: כנפש המוכיח בפה ואוהב בלב המבקש אהבתך ושוגה בתורתך: משה בכה"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשקר ונ"ר:טופס עדות השני אחים הנזכרים בתשובה דלעיל: מעשה היה בקהלתנו יע"א שנשמע על רבי יצחק בוני"ן ספרדי מרודו"ס איך קדש את קשת"י בת יהודה דלמידיג"ו המכונה פלטי והושיבו ממונה הקהל יצ"ו ב"ד של שלשה לגבות העדויות ושלחו אחר רבי יצחק הנז' והביא עדיו עמו את רבי יצחק אלגזו ואת רבי אברהם אחיו ואמרו שלהעיד באו ואיימו עליהם הב"ד בואם לא יגיד וגו' והעידו לפני ב"ד ר' יצחק אלגזו העיד איך ביום אחד שהיה יום אחרון של חול המועד של חג המצות הרצ"א בכ"א שעות של יום היה יושב ושוחק קארטי"ש עם ר' אברהם אחיו ועם רבי יצחק בוני"ן הנזכ' ואז באה קשת"י בת יודא הנ"ל ולקחה פרוטה מלפני רבי יצחק בונין הנ"ל וכמדומה לו שאז נאמר לה את חושבת להתקדש ועל כן לקחת הפרוטה והיא היתה מהתלת אך לא ידע בבירור מי אמר לה זה או הוא עצמו או אחיו ר' אברהם וכשלקחה הפרוטה הנז' מלפני ר' יצחק בונין אז אמר לה ר' יצחק בונין ארסתיך והיא שתקה ואז נתקרבה עוד קשת"י הנז' לפניהם ואמרה לר' יצחק בונין הנז' תן לי עוד שתי פרוטות ואתקדש לך ואז העד הנז' גער בה וגם בר' יצחק בונין הנז' מפני שהיה רוצה לתת הפרוטות לקשתי הנזכ' ויען שגער בה לא נתנם לה ע"כ עדותו: רבי אברהם הנ"ל העיד שביום הנז' בשעה הנז' היו יושבים ומצחקים מעות בשחוק הנקרא קארטי"ש בבית ר' יצחק אחיו הנז' ר' יצחק ורבי אברהם השני אחים עם ר' יצחק בונין הנז' ובאה קשתי הנזכר והיתה שואלת פרוטה מכל אחד ואחד מהם ובראותה כי לא היו רוצים לתת לה שלחה ידה וחטפה פרוטה מלפני ר' יצחק בונין אז אמר לה רבי אברהם הנז' השמרי לך פן תתקדשי אז ענה ר' יצחק בונין ואמר לה קדשתיך עבור מעט מהשעה אמר לה רבי יצחק בונין הנזכר הא לך שתי פרוטות ואחיו רבי יצחק הנז' גער בה ולא קבלה דבר ואז החזירה קשתי הנזכר הפרוטה הנזכר לרבי יצחק בונין הנזכר ע"כ עדותו:

והעדים הנזכר העידו בפני ב"ד תוך כדי דבור ושאלו הב"ד את רבי יצחק בונין הנזכר אם היו עדים עוד בדבר ואמר לא: קטו שאלה יורינו מורינו הרב בשטר של משכונה שלא נקבע בו זמן ולא נזכר בו נכיתא מה הדין בו: גם יורינו במשכונה שלא נכתב עליה שטר אם היא קיימת או לא: תשובה שאלה זו עצמה כבר נשאלה אל הרב רבי דוראן ז"ל והשיב

ז"ל בענין השטר אם לא נכת' כיון שהן מודים בדבר ונתקיימה המשכונה ביניהם כראוי על פי שלא נכתב השטר המשכונה ההיא קיימת דשטרא לראיה בעלמא הוא והרי הם מודים בדבר דלא אברו סהדי אלא לשקרי כדאית' בקדושין פר' האומר: ולענין הזמן שלא קבע הא אמרי' בפרק איזה הוא נשך סתם משכנתא שתא ובתוך שנתו לא יוכל לסלקו אם אין שם מנהג אחר ואם יש מנהג יעשו כמנהגן: ולענין הנכיתא שלא פירשו כתבו הראשונים ז"ל שאעפ"י שנהגו בנכיתא לא אמרינן בה טעות סופר הוא אלא דנין אותה כמשכנתא בלא נכיתא באתרא דמסלקי הויה רבית קצוצה ובאתרא דלא מסלקי הויה אבק רבית: וקיימא לן כרבי אליעזר דאמר רבית קצוצה יוצאה בדיינין ובאבק רבית כולי עלמא מודו דאינה יוצאה בדיינין אם כן שנה ראשונה אם אינו יכול לסלקו ממנה בדינא דגמרא כסתם משכנתא שתא אם דר בה ועברה שנתו הויה אבק רבית ואינה יוצאה בדיינין ומה שאכל אכל ואם הוא בתוך שנתו יכול למחו' בו שלא ידור בביתו ואם מיחה בו ודר בה מעלה לו שכר משעה שמחה בו ואילך אלא שבעל העטור אומר דאמרינן בנכיתא טעות סופר הוא ומשנה ראשונה ואילך שהיה יכול לפורעו ולסלקו מהמשכונה וכן אפילו בתוך שנתו אם יש מנהג בעיר בסתם משכנתא שיכול לסלקו תוך שנתו הויה רבית קצוצה וחייב לפרוע לו שכירות כפי מה שרגילין לשכור הבתים וכ"כ הרמב"ן ז"ל עכ"ד בתשובתו: והנה באו שם הדברים בברור אין צריך להאריך יותר ושלום כנפש: משה בכה"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשקר נר"ו:

קיו תשובת שאלה ולעני' אומדנא שכתבת גם דבר זה נשאל אל הרב רבי דוראן וכתב ז"ל ובממון הולכין אחר אומדן דעתא ומנא לן דרבוואתא אזלי בתר אומדן דעתא בממונא ומנא להו דעבדי' הכי אשכחן ליה לרבי' האיי ז"ל דכתב הכי בתשובה ז"ל סברא דילן ודאבא מרי ז"ל ידוע בדייני מעולם למיזל בתר אומדנא ומידק דאיקנא לעולם בתר עיקר מעשה שלא יהיה בו מרמה ולמיעל ולמיזל לבתר קושטא דמעשה ולגלויי כל מילי לאורה כדאמרינן מנין לדיין שיודע בדין מרומה וכו' ואמרי הלכה כרבי שמעון בן מנסיא דאמר אין מתנתו קיימת שאלו היה יודע שבנו קיים לא היה כותב לאחרים ואמר רב נחמן הלכה כרבי שמעון בן מנסיא דאזיל בתר אומדנא ורבוותא דהוה בהו יראת שמים הכי הות סוגייהון ומנהגן כדאמר ליה רב חסדא למרי בר איסק הכי דאינא לך ולכלהו חברך: ע"כ לשון תשובה זו וכיוצא בזה כתב הר"ם במז"ל בפ' שני מהלכו' הלואה כללו של דבר שכל שיעשה הדיין מדברים אלו וכונתו לרדוף הצדיק שנצטוינו לרדפו ולא לעבר הדין על אח' מבעלי דינין הרי זה מורשה לעשותו ולקבל שכר והוא שיהיו מעשיו לשם שמים ע"כ וכו': ולפי זה סמכו הפוסקים ז"ל בענין נחלה להוריד בה קרובי' בעדות שדעת בני

אדם אומדת שהוא אמת: וכן מצינו בעלי התלמוד מורידין לנחלה קרוב מסופק באומדן דעתא דאמרינן בפרק חזקת הבתים ההוא גברא שמעה לדביתהו דאמרה לברתה אמאי לא צניעא הך איתתא דאיסור עשרה בני אית ליה ולית לי מאבוך אלא חד כי קא שכיב אמר כל נכסי לחד ברי ולא ידעי' למי מיניהו אתו לקמיה דרבי בנאה אמר להו זילו חביטו קברא דאבוכון עד דקא מתגלי לכון מאן ניהו אזול כלהו ההוא דבריה לא אזל אמר להו כלהו דהאי ניהו וכו' הרי שר' בנאה דן דרך אומדן דעתא בירושה זו להפקיעה מאחרים ולתתה לזה וכו':

ודומא לשודא דדייני דאמרי' בפר' הכותב גבי נכסי לטוביה וכו' וכיון שמצינו לרובתי' ז"ל שהן דנין באומדן דעתא למדו הפוסקים לעשות כן בכיוצא בזה וכן מצינו אל הרא"ש ז"ל שהוא מגדולי האחרונים ודיינא הוא ונחית לעומקא דדינא דן כמה דינין באומדן הדעת כמו שכתוב בחשן משפט והביא ראיות הרבה כלם נכוחים למבין וישרי' למוצאי דעת ע"כ דבריו ויש כמה ראיות אחרות ולא נפניתי להאריך ובמה שכתב הרב ז"ל די ויותר מדי: ושלום רב כנפש: משה בכהר"ר יצחק זלה"ה ן' אלשקר: נר"ו: קיז השגות שהשגתי על ספר האמונו' שחבר החכם ר' שם טוב ן' שם טוב הדובר על הרב הגדול צדיק יסוד עולם הרמב"ם ז"ל עתק בגאוה ובוז: כתב בהקדמתו לספר הנז' זה לשונו באו אחריהם חכמים מחוכמים בני אלים שועלים קטנים מחבלים כרמים וכו' עד כן נמצא בשמונה פרקי' שהקדים המחבר לפירוש מסכת אבות וכן בספר מורה הנבוכי' וכו' וני הכות' כתבי עליו שם: אמר משה קנא קנאתי ליסוד הדת והאמונה שורש המדע והתבונה עמוד התורה והחכמה התמימה ים הדעת והמזימה דגל התעודה הנודע בישראל וביהודה הרב המובהק החסיד הגדול העולם ופלאו מושב היקר ושיאו: הוא הקדוש הרמב"ם ז"ל: אשר שמו אותו המורים מטרה לחצי סכלותם ולתער לשונם ודמיונם ואלו היה משיב עליו זה המשיב כהוגן או מבין שמץ דבר מדבריו או אומר עליו נשתבש וטעה באשר לא טעה וכיוצא בזה החרשתי אלא אומר עליו שכפר ביסודו' התורה ועשה אותו רשע באמרו חלילה לאל מרשעו וקורא אותו ממרא ותחבלן וכאלה רבות עמו כאשר יראו הרואים וישמעו השומעים שומו שמים על זאת תאבל הארץ תבל ויושבי בה הביטו וראו ההיתה כזאת מיום ברא אלים אדם על הארץ הלאיש כמוהו שיחו ומענו והמית גרונו ושלוח לשונו ומודעת זאת בכל הארץ כי אין יחס בינו ובין הקטן שבתלמידי תלמידיו כיחס הקוף עם הראם והעטלף עם הנץ הפורש כנפיו לתימן אבל מה תוחיל ומה תקוה מהאיש השולח יד לשונו בקונו וכתב בראש הקדמתו זאת ז"ל כי אדון הכל המרומם אינו דבר אחר כי אם ידיעה וכו' עד ידענו כי אינו כי אם דעת עכ"ל:

והנה כפי דעתו נתן גדר וגבול לאל ית' ממחשבותיו והודיע לכל מהותו באמרו אינו דבר אח' אלא זה כמו שביארנו בסוף השגות אלו ומי שלא חס על כבוד קונו איך יחוס על בשר ודם ועושה בעברת זדונו והרים לשונו וזרועו: ובראשו נגעו: ואם יחסדני שומע והייתי בעיניו כמתעתע: תורת אמת היתי' בפינו ואין חכמה ואין תבונה לנגד הבורא שחקים במאמרו וקבל האמת ממי שאמרו: עוד כתב סמוך לזה ז"ל וכאשר באו אלו להתחכם ולעשות הסכמה עם החקירה הודו החדוש ואמרו כי אין מופת ליונים על הקדמות אלא נטויה שנטה לבם לסברא זו ואלמלא היה להם מופת על זה היו מפרשים הנבואה באופן שלא תכחיש מופתיהם וכו' עכ"ד: אמר הכותב הרה עמל וילד און: ואכתוב בכאן דברי רבי' הרב ז"ל שכתב בפכ"ג מהחלק השני ותראה כמה רחקו דרכיו מדרכיו וז"ל שמא יתמיה אדם אותך יום מהימי' בספק שיסתפק על חדו' העולם ותוסת בו מהרה כי בכלל זו הדעת סתירת יסוד התורה ודבור סרה בחק השי"ת ולעולם תהיה חושד שכלך בו ותאמין אל הנביאים שהם עמוד תקון מציאות המין האנושי בדעותיה' וקבוציה' ולא תטה מדעת חדוש העולם אלא במופת וזה בלתי נמצא בטבע ולא ישיג ג"כ עלי הרואה בזה המאמר שאמרתי דבו' ספוריי לסמוך בו המאמר בחדו' העולם שהרי אמר ראש הפילוסופי' ארסטו בחשובי ספריו דברי' ספוריי' וסמוך עליהם דעתי בקדמו' העולם ובכיוצא בזה נאמ' באמת לא תהיה תורה שלימה שלנו כשיחה בטלה שלכם אם יהיה הוא סומך דעתו בהזיות הצ''אבה איך לא נסמכהו אנחנו במאמר משה ואברהם ע"ה ובכל מה שיתחייב ממנו עכ"ד הרב ז"ל התבונן במשך דבריו ז"ל שאמר ולא תטה מדעת וכו' שהוא אמר אל יתמיה אותך אדם ואל יסיתך שום ספק שיפול לך בחדוש העולם וכו' כי זה יסוד הדת ולא תטה לספק אלא למופת והמופת בדבר זה בלתי נמצא ובעלי חכמת הלשון קורין לזה תנאי מתדבק וסתירת הרודף יוליד בהכרח שלא נהיה נוטים מדעת חדוש העולם וסדור ההקש על זה האופן:

לא תטה מדעת חדוש העולם אלא במופת והמופת עליו בלתי נמצאלא תטה בשום פנים מדעת חדוש העולם: והתמה על דברי בעל הספר שכתב אלמלא היה להם מופת וכו' שאיך יתכן לומר על דבר שאינו נמצא אם היה נמצא והוא מן השקר שימצא ואין הכי נמי שאם היה אפשר להמצא ולא היה מכחיש הנבואה והקבלה שלנו שהיינו מפרשים פטי הפסוקים להסכים אותן עם המושכל כמו שעשו בהגשמה וכמו שכתב שם הרב ז"ל פרק כ"ה אבל אם היה אפשר שיהיה ויהיה סותר הנבואה נחזיק בנבואה שהיא למעלה מהמופת כמו שיבואו דברי רבי' הרב ז"ל כאן בפרק שני משער ראשון זו היא דעתו ז"ל בענין זה ודעת כל בעל שכל: והנה מה טוב ומה נעים מה שכתב בענין זה

החכם השלם כה"ר יוסף בנו של בעל הספר הזה בהקדמתו לפירוש אל תהי כאבותיך ז"ל כבר בירר הפילוסוף האלהי רבינו משה ז"ל בפרק נ' מהחלק הראשון מהמורה גדר האמונה שהוא דבר המצוייר בנפש וכו' עד וכבר זכרו כל זה הראשונים ז"ל וגם זכר המורהז"ל כי אם נראה שהדברים אשר יחייבם השכל האנושי הפשוט והמופת הברור המסודר ומיוסד על הקדמות שכליות ראשונות אשר אי אפשר הצטייר חלופם כי אלה הם סגולות ועצמיות המופת תכחישם התורה ראוי לפרש המאמרים ההם אשר יראה מהם הסתירה באופן שלא תחלוק על המושכל ועל כן פי' הוא המאמרים אשר יורו על ההגשמה חלילה באופן שלא יחלקו על מה שהתבאר במופת ואשר ארצהו עתה הוא זה יש הבדל בין אומרנו שהנבואה למעלה מהשכל האנושי ובין אומרנו שהיא סותרת השכל כי שני אלו המאמרים אף על פי שיורו אצל הפתאים על ענין אחד הנה אחר ההסתכלות הן מתחלפין חלוף אינו מעט וזה שאומרנו שהנבוא' למעל' מהשכל הרצון בו שיש דברים רבים יודעו מצד הנבוא' ואי אפשר שיודעו מצד המופת לסבה אשר זכרנו:

לא שהדברים שיחייבם המופת תכחישם הנבוא' כי אי אפשר שתכחיש הנבוא' שהכל גדול מן החלק ושהסותרים יתקבצו על דבר אחד ולא יותר המושכלות הראשונות ותולדותיהן כיוצא בהן ואשר תכחישהו התורה בפרסום ראוי לבאר המאמרים ההם באופן שלא יראה מהן זה וכו' עד כאן דבריו וכלם נכוחים למבין: עוד כתב שם בשער ראשון פרק ראשון ז"ל והרמב"ם ז"ל בסברותיו הלך אחר שקול הדעת וכשבא להקדים הקדמות לפירוש מסכת אבות בא לדבר בנפש האדם וכחותיה וגילה שם דעתו שהיא הכנה למושכלות כדרך חכמי יון וכו' עד הנה למדנו שדעת הרב להיות הכנה למושכלות ואולם היא הכנה כח בגוף ותאבד באבדו ונשאר השכל הקנוי וכו' ע"כ: אמר הכותב סרה דבר על הרב ראש המאמינים ז"ל: והנה בתשובתו על דברי הסודות ששאל ממני החכם הגדול אבו אל פצאי"ל בן אל נק"ד ז"ל כתב שם ז"ל ומה שהסכימו כלם שהנפש צורה בלא גולם בלא גוף אבל טוהר וגזירה ומקור הדעת לפיכך כשיאבד הגוף לא תאבד היא אלא עומדת בעצמה וקיימת כמו המלאך ונהנית ורואה באורו של עולם והוא הע"ה ע"כ: והרוצה לעמוד על שורש הדברים יעיין בפ"ד מה' יסודי התורה ותנוח דעתו: והאיש הלזה המשיג אינו מבין בדבריו בין ימינו לשמאלו ודורש עליו הגדות של דופי כי תחת יופי כי ענין הנפש יקשה מאד על גדולים ממנו שצפרנם טובה מכריסו: וראה מה כתב רבינו הרב עצמו על רבינו שמואל ראש ישיבה של בבל ז"ל בענין זה ז"ל וזה העני אלו

התעסק במאה ברכות ובברכת מי שראה קברי ישראל היה ראוי לו יותר טוב מהדבור בנפש ובדעות הפילוסופים וכו' וכ"ש בעל הספר הזה:
והתבונן בדברי הרב הגדול הרמב"ן ז"ל שכתב בענין זה בשער הגמול ז"ל ומה יקרו דברי הרב הגדול הרמב"ם ז"ל שכתב במלות קצרות לא ארוכות בפרק חלק כי העולם הבא ישכילו נפשותינו שם מסודות הבורא כפי מה שישכילו בעולם הזה מסודות הכוכבים והגלגלים או יותר וכן אמרו ז"ל העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה אלא צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנים מזיו השכינה וענין עטרותיהן בראשיהן ר"ל קיום הנפש היודעת בקיום הדבר הידוע לה והויתה היא והוא דבר אחד כמו שאמרו מביני הפילוסופים בענין זה יאריך ספורו: ומה שאמרו נהנין מזיו השכינה כוונתם לומר כי הנפשות ההם ינעמו במה שישכילו וידעו מסוד האל אם כן הגמול הטוב ותכלית הכוונה הוא שיגיע האדם אל המלוא העליון ויהיה נכנס בכלל ההוא וקיום הנפש במה שאמרנו יהיה עוד לאין תכלית בקיום ההוא יתברך כי הוא קיומה והשגתה אותו אלו דברי הרב והם דברים טהורים וכבר באו כלם בדברי רז"ל כי הזכיר עונג הנפש בקיומה ושם אותה עם כת חיות הקדש והמלאכים כמו ששמו הן ז"ל עמהם תחת כסא הכבוד וחקקו מקומו והיא ההשגה בעצמה והגמול השל' וכו' עכ"ד: ואתה המעיין הסתכל ביתרון החכמה על זולתו: עוד כתב שם ז"ל ומה שאמר הרב הזה בחסידי אומות העולם שיש להם חלק לעולם הבא רמז לזה כי בתקון המדות יתישר העיון וכאשר קנה הידיעו' הרי הוא כאחד משלמי ישראל אם קנה דעת כמוהו כי אין לזה יתרון מזה וכו' ע"כ: אמר הכותב כבר פירש לנו רבינו הרב בסוף פ"ח מהלכות מלכים מה הכוונה בחסידי אומות העולם בבירור שלא יוכל שום סכל ולא מתעקש להכחיש וז"ל שם כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו ע"י משה רבינו ע"ה שבני נח מקדם נצטוו בהן אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם אלא מחכמיהם עכ"ל: ואתה המעיין הסתכל בדבריו ושמור זה הענין שכתב כאן רבינו הרב ויסורו רוב הדמיונות שכתב עליו בעל הספר הזה ויתבאר לך שאין קנין הדעת לישראל כי אם בשמירת המצות ודברי הנביאים ולא מחיוב השכל לבד כי אפי' העובד כוכבים אינו נכנס בגדר חסידי אומות העולם לדעתו ז"ל אלא אם יאמין בז' מצות שנצטוו בני נח מצד מרע"ה וכמה ברורים דבריו לשלמי הדעות: עוד כתב בענין זה רבינו הרבז"ל באגרת סודותיו ז"ל ועל כן אמרו חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא אם השיגו כל מה שראוי להשיג מידיעת האל והתקינו עצמן במדות הטובות ואין בדבר ספק

שכל מי שהתקין נפשו בכשרות המדות וכשרות החכמה באמונת הבורא בודאי הוא מבנו העולם הבא ועל כן אמרו אפי' אין יהודי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול וכל עצמה וכל מגמתה של תורת מרע"ה תקון הנפש לשם הקדוש כמו שאמר דוד שויתי יי' לנגדי תמיד וכו' עד וזהו רצון התורה וחכמת המצות להתקין הנפש במדותיה ובאמונת האל וכו' ע"כ: ויובן בזה בעובד כוכבים אחר שיזהר בז' מצות שנצטוו בני נח על הדרך הכתוב לעיל: עוד כתב רבינו הרב בסוף מסכת מכות מעקרי האמונה שהעושה מצוה אחת כתקנה והלכתה לתכלית האמתי יזכה בה לחיי העולם הבא ע"כ: ולפי זה נמצא חלק הגרוע שבישראל כחלק החסיד.

שבאומות מעולם וכאומרם ז"ל בישראל כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא ובאומות אמרו חסידי אומות העולם יש להם חלק ולא כמו שנשתבש בעל הספר הזה וכתב כי לפי דברי רבינו הרב הגוי שקנה הידיעות הרי הוא כאחד משלמי ישראל כי אין לזה יתרון מזה ויש יתרון לחכם מן הכסיל כיתרון האור מן החשך: עוד כתב שם והאריך בדמיונותיו ובתולדותיו הכוזבות כמנהגו ובסוף דבריו כתב הנה נתבאר בדברי הרב ז"ל כי הנשמה נאבדת באבדן הגוף וכו' עד ולמדנו מכל דבריו כי לפי דעתו אין שום עונש לנפש הרשע והוא כופר בדיני של גהינם ובחשבון ובמנין וכו' עד וכן מה שהשיג עליו הרב הגדול הראב"ד ז"ל וזולתו שלא היה מאמין בתחיית המתים הוא אמת ויציב וכו' ע"כ: אמר הכותב לא אמת ולא יציב אבל שוא ודבר כזב ושוד ושקר כי הנה בחבורו הגדול כתב מנין האנשים שאין להם חלק לע"ה: ומכללם הכופר בתחיית המתים: ובפרק חלק כתב גם כן בפי' כי תחיית המתים עיקר התורה ואין למי שלא יאמין בה חלק בתורת מרע"ה וכו': גם באגרת תחיית המתים כתב ז"ל ויהי בשנת אתק"י לשטרות בא אלי מגלה מתימן לשאול ממני קצת דברים ואמרו שיש ביניהם אנשים שגזרו ואמרו כי הגוף יכלה ויאבד ולא תשוב הנפש אליו אחרי צאתה וכי השכר והעונש הוא לנפש לבדה והביאה ראיה ממה שאמרנו אנחנו באנשי הע"ה וכו' ושאלו ממני להשיב להם על ענין זה וביארנו להם כי תחית המתים הוא מעקרי התורה רוצה לומר לשוב הנפש אל הגוף ולא יתכן להוציא הפסוקים האמורים בענין זה מפשטן וכו': עוד כתב שם רבינו הרב ז"ל: ז"ל אומר כי תחיית המתים הגלויה וידועה באומתנו המוסכם עליה וכו' היא חזרת הנפש אל הגוף אחרי הפרדה ממנו ודבר זה לא נשמע מעולם באומתנו מי שחלק עליו: ואין להוציא הדברים מפשוטן ואסור לחשוד לאחד מבעלי הדת שיאמר הפוך זה: עוד כתב שם כי מי שיכחיש דבר זה הנה הוא מכחיש כל הנסים והכחשת הנסים.

כפירה בעיקר ויציאה הדת ואין בכל דברינו מה שיורה על הכחשת חזרת הנפש אל הגוף אלא ההפך ומי שרוצה ליחס לנו סברא הפך סברתנו ויפרש דברינו בענין רחוק כדי שיכרע לכף חובה הוא עתיד ליתן את הדין ומשפטו משפט כל איש בליעל חושד כשרים ואי אפשר לשום אדם שיאמר אחר כל כך בירור שבררנו כי תחיית המתים שבמקרא משל: והאריך שם בענין זה והביא כמה ראיות עליו לא אליכם כל בעלי דעת הביטו וראו אם הכותב דברים כאלו יאמר עליו שהוא כופר בתחיית המתים כמו שכתב בעל הספר הזה בשלוח ולא נתן פחד אלהים לנגד עיניו ושלח יד לשונו ברב הגדול יסוד הדת והאמונה ומה תהיה התנצלותו על זה לפני מי שאמר והיה העולם ודבר זה יהיה בנין אב לכל השגותיו: ואותן הרבנים הראשונים שערערו עליו בענין זה נתחלף להם בדבריו העולם הבא בעולם הבא אחר תחיית המתים ומי שרוצה לעמוד על אמתתן של דברים יעיין באגרת ששלח רבי' אהרן בן הרב רבינו משולם ז"ל ללוניל אל הרמ"ה ז"ל ויראה איך סתר כל דבריו בהחלט ומחא ליה מאה עוכלי בעוכלא ובפ"ד מה' יסודי התורה ביאר רבינו הרב מה היא הנשמה הנאבדת עם הגוף: עוד כתב שם וגם החסיד הרמב"ם היה מחזיק בקבלתו ובתורתו ולא עלה על דעתו שאדם גדול כזה היה מכחיש בעונש גהינם ותחיית המתים ואף כי יסתור כל התורה מכל וכל לכן הרבה לעשות הויות עליו ולישא וליתן בדרכי ההלכות וחוץ מכבודו הם דברים בטלים ע"כ: אמר הכותב נוח לו לזה המשיג שלא היה נברא או שהיתה שליתו נהפכת על פניו ולא היה כותב דברים כאלו על עמוד העולם ובטלים הם דבריו וחלומותיו כמו שכתבנו לעיל בסמוך: ומה שכתב מכאן ועד סוף הענין הן דמיונות והזיות לא נעלמו מעיני עמי הארץ הסומין האומרין על שמאל שהוא ימין: כי מה שכתב רבינו הרב ז"לבענין זה כוונה אחרת יש לו והוא לא ידעה וקל להבין:

עוד כתב וכן כשבא הרב לתת טעמים לכל המצות לא ימצא אדם לבטל דעות בטלות כמו בכל דיני ע"ז והקרבנות וכו' ע"כ: אמר הכותב האמת שכך כתב שם בטעם הקרבנות שהן לבטל דעות נפסדות לפי שהיו מקריבין אותן בהבליהן לצלמים ולכוכבים ולפי שיקשה על האדם העתקת המורגל ועזיבתו מכל וכל גזר' חכמתו ית' לצוות אותנו לבטלן מהיותן לנבראים ולענינים דמיוניי' שאין להם אמיתות ולהקריבם לשמו ית' וצונו לבנות היכל לו זהו כלל דבריו פרק ל"ב מהחלק הג': אבל עורה ופקח עיני שכלך אתה וכל המשיגים עליו בענין זה ודעו וראו איך אלו הדברים בעצמם הן הן דברי רבי פנחס בן יאיר בויקרא רבה דאמרינן התם על פסוק ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אמר רבי פנחס בן יאיר משל למלך שהיה לו בן אוכל נבלות וטרפות אמר המלך מה לעשות

להפרישו אי אפשר שכבר הורגל בכך אבל יסעוד אצלי ויובדל מעצמו היינו דכתי' למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם אשר הם זובחים וגומר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירי' ע"כ: ועם כל זה לא שלל רבי' הרב ז"ל שאין לקרבנו' ולמקצ' מצות טעם אחר מכוון בעצמו וכמו שכתב רבינו אברהם החסיד בנו ז"ל וכי הוא אמר שכך הוא הטעם עכ"פ כך נראה לו בהכרח הדעת ואפשר שיהיה למקצת מצות טעמים אחרים ע"כ: ומה שכתב עליו בענין התפלה כי לדעתו אינה מכוונת בעצמה וכו' אסור להסתכל בדבריו כל שכן לכותבן ולהשיב עליהן ולא תעלם סתירתן מעיני התינוקות כי אותן דברים לא עלו על לב שום אדם מעולם ועוד אכתוב בזה במקום אחר בע"ה: עוד כתב פ"ב מהשער הראשון ז"ל וכדי לסתור ספורי ועדות הנביאים מהנפלאו' אמר אל ישיאוה מה שנמצא כתוב בעמידת השמש כי לא אמ' לעיני כל ישראל כי ההמון טעו בזה מפני שהצליח ביום ההוא ואחרי שהכזיב אותות הנביאי' מה נקוה עוד וכו' ע"כ:

אמר הכותב הוא הוא המכזיב האמת ובודה מלבו דברים שלא עלו על לבו של רבי' הרב ז"ל ותוקע אותן בלבות בני אדם כמו שעשה בענייניים יותר קשים מזה ומי יתן ידעתי אנה כתב הרב ז"ל כי ההמון טעו' והוא הטועה ורוח רועה: ובפרק ראשון משער השני אכתוב דברי רבי' הרב בזה ושם' יתבאר דעתו בעמידת השמש ובנסים האחרים ושהטעות בו והוא תולה ברב רבו כי הוא מביא דבריו ומוליד בהן תולדות כוזבות בחסרון דעת וחסרון ידיעה: עוד כתב ולענין הנפלאו' שאמרו כתב הרב המחבר בספר המדע על הנביא וכשמשלחין אותו נותנין לו אות וכו' עד משה רבי' ע"ה לא האמינו בו ישראל על פי האותות שעשה שהמאמין בלבו יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות בלהט ובכשוף וכו' ע"כ: אמר הכותב באגרת תימן גם כן כת' שאמונתנו במרע"ה לא היתה מצד המופת אבל האמננו בו לפי ששמענו הדבר כמו ששמע אותו הוא ובזה האמננו בו אמונה שלימה קיימת עד עולם שנאמר וגם בך יאמינו לעולם: ואומתנו בענין זה ומרע"ה כמו שני עדים שראו אי זה דבר ביחד שכל אחד מהם יודע בודאי אמיתת דברי חברו ושעדותו אמת ואינן צריכין לזה לא ראיה ולא מופת ואף על פי שאין שאר האנשים מקבלי העדות יודעין הדבר בבירור וצריכין להביא על דבריהם ראיה ומופת בפני המון העם וכן הדבר בנו אנחנו עדת ישראל ידענו אמיתת דברי מרע"ה לפי שראינו אותו במעמד הר סיני בשעת הדבור לא מצד המופת אבל עשה כל מה שעשה מן המופתים לפי הצורך כמו שהתבאר מן הכתוב וכו' עד לפיכ' אם יקום נביא זולתו וקרא בני אדם לדתו של מרע"ה ולא הוסיף ולא גרע כמו ישעיהו וירמיהו וזולתם נשאל מהם אות או מופת נאמין אותו בו ויהיו אצלנו במעלת הנביאים ואם יחסר או יפול מכל דבריו שום דבר יהרג וכו' ע"כ:

וכמו שכת' בבירור בפ"ח מה' יסודי התורה: ועוד האריך בדבר זה בפתיחתו והקדמתו לפי' המשנה שלו והנה נתבאר יסוד הענין אשר בעל הספר לא הבין דרכו:

עוד כתב שם הנה לדעתו אין הנפלאות ראיה על יציאת מצרים כנגד הטבע ולא על חדוש העולם ועל התורה ועל הנבואה ולא נתקיימה התור' כלל מצד הנפלאות ונמצא כופר בנסים ובנפלאות הכתובים בנביאים משני פנים וכו' עד אין אלו אלא דברי שחוק שהוא מראה שהיה מאמין בתחיית המתים וכו' ע"כ: אמר הכותב ראיתי לכתוב בכאן מה שכתב בענין זה באגרת תחיית המתים להודיע עקר הדברים אשר המתעקש הזה לא הבין דרכם: כתב שם ז"ל ומה שאבארהו הנה אף על פי שהוא עקר יותר נכבד מכונת זה המאמר הוא שהנסכם פעמים שיהיו בעניינים הנמנעים בטבע כההפך המטה לנחש ובקיעת הארץ בעדת קרח וקריעת הים ופעמי' יהיו בדברים אפשריים טבעיים כארבה וכברד והדבר במצרים לפי שכל אלו יארעו בקצת זמנים ובקצת מקומות וכן קריעת מזבח ירבעם במאמר הנביא איש האלהים זה המופת אשר דבר יי' וגו' כי דרך הבניינים שיבקעו ובפרט החדשים וכן ירידת המטר הסוחף בזמן הקיץ על יד שמואל והברכות והקללות הכתובים בתורה שכל אחת מהן אפשר שתחול בכל מדינה ובכל זמן והן כלן מכת האפשר כשתתבונן בהן ואמנם יהיו אלו הדברים האפשריים מופת באחד מג' תנאים או בכולן הא' בבוא אותו הדבר האפשר בעת מאמר הנביא ממש כמו שכתוב בשמואל אקרא אל יי' ויתן קולות ומטר וכמו שנאמ' באיש האלהים הבא מיהודה והמזבח נקרע וישפך הדשן מן המזבח כמופת אשר נתן איש האלהים: והתנאי השני הוא זרות אותו האפשר וחזקתו מכל האפשר ממינו כמו שנאמר בארבה לפניו לא היה כן ארבה כמוהו וגו' ובברד נאמר אשר לא היה כמוהו בכל ארץ מצרים וגו' ובדבר נאמר וממקנה בני ישראל לא מת אחד והתיחדות אותו האפשר בעם נרמז אליו או במקום מיוחד או במין נרמז אליו בשכל הוא מנפלאות אותו האפשר ומזרותו:

והתנאי הג' הוא המשך אותו האפשר המחודש והתמדתו כמו הברכות והקללות כי אלו היו פעם אחת או שנים לא היו מופת והיו אומרים שזה מקרה וכבר נתבאר זה בתורה שנאמר ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמוע לי רוצה לומר שתשימו כל מה שיבא עליכם מאלו המכות מקרה לא שהן עונש אמר שהוא ית' בחרון אף יתמיד אותו הדבר אשר חשבתם אותו מקרה וזהו שאמר הכתוב והלכתם עמי בקרי והלכתי אף אני עמכם בחמת קרי: ואחר שנתבאר לך זה תדע כי המופת בדבר הנמנע בטבע לא ימשך כלל ולא יאריך ולא יעמוד על תכונתו שאם היה מתמיד כך היה מביא ספק במופת כי אלו היה נשאר המטה נחש יחשבו שהיה נחש מעקרו ולזה שלמות המופת היא בשובו מטה כמו

שהיה: וכן אלו היתה נשארת הארץ בעדת קרח בקועה לעולם היה המופת חסר ואמנם שלימותו היתה בשוב הארץ לתכונתה שנאמר ותכס עליהם הארץ וכן וישב הים לפנות בקר לאיתנו: ומפני זה העיקר אשר העירותיך עליו אני בורח מלהאמין התמדת דבר היוצא מן הטבע כמו שביארנו אמנם הנסי' בדברים האפשריים כל עוד שיתמידו וימשכו הם יותר מופת ולפי' אאמין התמדת הברכות אצל עבודת השם והקללות אבל המרי תמיד בזאת האומה ובזה היתה אות ומופת כמו שביארנו עכ"ד: וכולם דברי אלהים חיים אין בהם נפתל ועקש: ואתם שלימי הדעת ראו והתבוננו אם מי שיכתוב דברים כאלו יאמר עליו שהוא כופר בנסים: ועוד אכתוב בזה בשער ג' פ"א אם יגזור השם: עוד כתב ז"ל ועל הסברא הזאת הנכבדת סמך בתחלת המדע שלו המצוי הזה אלוה העולם אדון העולם והוא המנהיג בכח שהגלגל סובב תמיד ואי אפשר שיסובב בלא מסבב ואלהינו ברוך הוא המסבב אותו בלא יד ובלא רגל וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר אנכי יי' אלדיך וגו' הנה לדעת הרב לא הוצרך נבואה כלל כי מתנועת הגלגלים בלי שנוי והפסק יהיה ניכר כי הוא מודה לארסטו וכו' ע"כ:

אמר הכותב העבודה חסרון גדול לבעל שכל להשיב על אלה הדמיונות והשגעונות והתולדות הכוזבות שהוא מוליד בדברי רבי' הרב לפי שהסכימה הנבואה עם המופת אמר שלדעתו אין צריך נבואה כלל ועוד אכתוב בזה בשער ראשון ח"ב: עוד כתב שם בסמוך ז"ל ואין צריך נבואה לזה כי כולם יוכלו לדעת זה גם כי יכחישו התורה וזה יהיה לדעתו פירוש אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה ואחר שבמופת נתברר הנה הוא גדול מהנבואה זה דרכו בהכרח והמשכיל יבין וכו' ע"כ: אמר הכותב כבר כתבתי כי חסרון גדול לבר דעת לקרות דברים אלו אף כי להשיב עליהן כי אע"פ שנוד' הדבר במופ' למה לא יבוא הדבר בתורה ומה חסרון יפול בנבואה כשהמופת מחייב אותה איך יתחייב מזה שיהיה המופת גדול מהנבואה וראיתי לכתוב כאן דברי רבי' הרב ז"ל שכתב בתשובותיו על קצת סודות ותראה כמה רחקו דרכיו מדרכו וז"ל שם כי הנבואה עולם אחר והיא למעלה מהראיה והראיה היא תחלת הדעת והיא המופת וכו' והנביא הוא שיוכל להגיע למה שלמעלה מן הטבע ומרע"ה סוף הנבואה ואין בנבואה למעלה ממנו ואחרי שהדבר כן היאך אפשר להעמיד ראיה על דברי הנבואה והנבואה למעלה מהראיה ואין הראיה מגעת למקום שהנבואה מגעת לפי' אי אפשר שתעמיד הראיה במקום שנבואה עומדת נמצאת אומר שאין אדם מערער בדבר אלא הכופר בנבואתו של מרע"ה ואומר שלא היה נביא אבל אם יודה שהיה נביא לא יוסיף לשאול ראיה וזהו עיקר שאנו סומכין עליו במרע"ה ודבריו נבואה והרי היא למעלה מהראיה אבל לישא וליתן מדרך החכמה

שהיא למטה מהנבואה לא יצא דבר על בריו שהרי לא יתכן להגיע הא למה זה דומה למה שדמה להכניס כל מימי העולם בקיתון של מים ע"כ: עוד כתב בספרו הנכבד בענין חדוש העולם ז"ל וכאשר התבאר לי זה והיתה זאת השאלה רוצה לומר קדמותו או חדושו אפשרית היתה מקובלת אצלי מצד הנבואה אשר תבאר עניינים אין כח העיון להגיע אליהם וכו':

עוד כתב בפרק כ"ד מהחלק השני ז"ל ונניח הענין שלא יושג בהקש למי שבא לו השפע האלהי העצום עד שנאמר עליו פה אל פה אדבר בו וגומר ע"כ: וכל ספריו מלאים מזה: עוד כתב שם ובמסכת אבות כתב כבר הזכרתי לך בפרק שמיני שהם לא האמינו בחדוש הרצון בכל עת אבל בתחלת עשיית הדברי' שם בטבעם שיעשה בהם מה שיעשה וכו' הנה לא היה שם נס כלל וכו' ע"כ: אמר הכותב מה שכת' רבי' הרב ז"ל בהקדמת פירושו למסכת אבות פ"ח כתב אותו משם רבותינו ז"ל מבראשית רבה ראש פרשת בראשית וממדרש קהלת וז"ל רבינו הרב ז"ל שם ומפני זה הוצרכו החכמים לומר כי כל המופתים היוצאים חוץ לטבע אשר היו ואשרעתידין להיות אשר ייעד בהם הכתוב כולם קדם בהם הרצון בששת ימי בראשית והושם בטבע הדברים אז שיתחדש בהן מה שיתחדש וכו' עד וכבר הרחיבו המאמר בזה במדרש קהלת וזולתו ע"כ: גם כן כתב בזה בפירוש משנת עשרה דברים נבראו בע"ש: גם בחלק כ"ט מהמורה לצדקה כתב הענין בעצמו והביא דבריהם ז"ל שכתב שם אמר רבי יונתן תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית עם הים שיקרע לישראל הדא הוא דכתיב וישב הים לפנות בקר לאיתנו: אמר רבי ירמיה ברבי אלעזר לא עם הים בלבד התנה אלא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית ושם תמצא הדברים פשוטים והכוונה מבואר' למשכילים: והכי נמי כתוב בספר הזוהר ז"ל ויאמר יי' לדג וגו' וכי כאן אמר ליה אלא בשעת' דקב"ה ברא עלמ' בעובדא דבראשית ביומא חמישאה ברא נוני כדין פקיד ואמר דיהא זמין חד נונא למבלע ליונ' ויהי במעוי תלת יומין ותלת לילוון לבתר ירמייה לבר ולא דא בלחודוי אלא כל מה דעבד קב"ה בעובדא דבראשית בכולא אתני עמיה ביומא קדמאה ברא נהורא ואתני עמיה דחשיך לשמשא במצרים תלת יומי דכתיב ויהי חשך וגו' עד אתני בימא למעבר ישראל בגויה ביבישתא ולמטבע למצראי וכן הוה דכתיב וישב הים וגו' אל תקרי וכו' תו אתני בארעא די תפתח ית פומה במחלוקתא דקרח ותבלע לקרח ולכל כנשתיה דכתיב ותפתח הארץ וגו' עד וכן בכל עובדא ועובדא דאיתחדש בעלמא קב"ה פקיד ההוא עובדא מיומא דאתברי עלמא אף הכא ויאמר יי' לדג ויאמר ששת ימי בבראשית קאמר ע"כ:

וכן כתוב בפרקי רבי אליעזר בבירור וכפי מה שכתב רבי' בחיי ז"ל בתחלת פרשת ויהי בשלח: וכבר נתבאר דעתו בענין הנסים וזה המשיג אלו היה משיג בזה על רבותי' היה גדול כחו יותר מהשיג על רבינו הרב ז"ל רחמנא לצלן מדעתא דיליה: עוד כתב פ"ג מהשער הזה ועל ענין ההשגחה כתב בפר' י"ז מהחלק הג' מהמורה והביא דעות בני אדם תחלה הביא דעת המכחיש סדר המציעות כלל אלא הכל במקרה: השני דעת ארסטו וכו' עד ועוד כתב והדעת החמישית הוא דעת מאמיני תורתנו ואני אודיעך מה שאמרו בו ספרי נביאינו והיא אמונת המון חכמינו: ועוד אגיד לך אח"כ מה שהאמינו קצת מהמתאחרים מעמנו ועוד אודיעך מה שאני מאמין בזה: הבן מה שאמר מה שאמרו ספרי נביאינו ולא אמר מה שהאמין הוא בו וכו' וכן מה שהוא הוא מאמין ואינו מה שאמרו בו ספרי נביאינו ולא דעת מאמיני תורתנו וכו' ע"כ: אמר הכותב תמה אני מאיש מדבר תהפוכות ידבר בהשגחה האלהיות ואינו הוא משגיח בדברי זולתו או ידבר בבלי דעת ולא יבין לו ויכתוב על רבינו הרב ז"ל מרורות ויהפך את דבריו מן הקצה אל הקצה: וראיתי לכתוב כאן לשון רבינו ז"ל כצורתו כדי שיראו הרואים ויבינו המשכילים דמיונות האיש לשון רבינו וחלומותיו אשר חלם: דע שאחר שכתב רבינו הרב ז"ל שם פי"ז הד' דעות של המדברים בהשגחה כתב ז"ל והדעת הה' והיא דעתנו ר"ל דעת תורתנו ואני אודיעך מזה הדעת מה שכתוב בספרי נביאינו והוא מה שסוברים המון חכמינו ואודיעך אח"כ מה שיאמינוהו קצת האחרונים מעמנו ועוד אודיעך גם כן מה שאני סובר בזה ע"כ: ועתה יראו הרואים אם כתב בפי' שדעתו היא דעת תורתנו אם לא: והנה המזייף הזה גנב דעתנו מדברי הרמב"ם ז"ל כדי לגנוב דעת הבריות:

ואחר כך פירש רבינו ז"ל ואמר ז"ל ואומר פנת תורת מרע"ה וכל מי שנמשך אחריו שהאדם בעל יכולת וכו' עד ואנחנו נאמין שכל אלו העניינים האנושיים הם כפי הדין והשם יתבר' חלילה לו מעשות עול ולא יענוש לאחד ממנו אלא למחוייב והראוי לעונש זה הכתוב בתורת מרע"ה כי הכל נמשך אחר הדין והאמת ועל זו הדעת הלכו המון חכמינו שהם אמרו בפירוש אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון וכו' והאריך להביא ראיות על זה מדברי רבותינו זכרונם לברכה: ואחר כך כתבז"ל אמנם ענין זה הגמול שיהיה לחי בלתי מדבר לא נשמע מעולם באומתנו מימי קדם בשום צד וגם חכמי התלמוד לא זכרוהו כלל אבל קצת אחרונים מהגאונים ז"ל כאשר שמעוהו מכת המעת"זלה ישר בעיניהם והאמינוהו ואשר אאמינהו אני בפנה הזאת כלומר בהשגחה האלהית היא מה שאומר לך ואיני סומך בזה על המופת אבל אני סומך על מה שנתבאר לי שהיא כוונת תורת השם וספרי הנביאים וכו' עכ"ד ופירוש שם שאין השגחה

אלא באישי בני אדם מצד השכל אבל שאר בעלי חיים ואין צריך לומר הצמחי' אין בהן השגחה פרטית אלא לשמיר' המין כמו שנתבאר שם: הנה נתבאר בבירור שאין אחריו בירור שאין אמונתו חולקת אלא על אמונת האחרוני' מן הגאונים שתפסו דעת כת המעתוזל"ה ואמר שההשגח' גם באישי ב"ח ובצמחי' וכסת תור' רבי' הרב נקי מתלונותיו: ותהפוכותיו: עוד כתב ז"ל הנה לדבריו השמירה נמשכת אחרי הידיעה במושכלות שהן ממין המשפיע ולא אחרי הצדק והיושר עד והאמת המכאוב הזה הביאם לזייף האמונה ולהכחישה וכו' עד כאן: אמר הכותב אין בפיהו נכונה ולא צדק ויושר ולמה השמיט מה שכתב שם רבי' הרב באותו פרק עצמו ז"ל והוא שאני מאמין שההשגחה האלהית אמנם היא בזה העולם התחתון באישי מין האדם לבד וזה המין לבדו הוא שכל ענייני אישיו ומה שישיגם מטוב או רע נמשך אחר הדין כמו שכתוב כי כל דבריו משפט וגו':

ועוד כתב שם וכבר באו פסוקי מפורשין בתורה בתיות ההשגחה בבני אדם כולם ובפקידת כל מעשיהם היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם ואומר אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וגומר ואמר עוד כי עיניו על דרכי איש וגומר וכבר זכרה התורה ההשגחה בבני אדם והפקד מעשיהם אמר וביום פקדי ופקדתי עליהם וגומר ואמר מי אשר חטא לי אמחנו מספרי ואמר והאבדתי את הנפש ההיא וכו': ועוד כתב שם רבינו הרב ז"ל קודם לזה ז"ל וכן מכלל פינות תורת משה ע"ה כי ית' לא יתכן בדרכיו שום עול בשום צד מהצדדין ושכל מה שיבוא לאדם מן הרעות או ישיגו מן הטובות לאיש אחד או לכלל הקהל הכל הוא על צד האמת והדין והראוי במשפט היושר שאין עול בו כלל ואפילו אם נכנס קוץ בידו והוציאו מיד לא היה אלא על צד העונש שלו: גם אם השיג מעט הנאה הנה זה שכר לו וזהו שאמר כי כל דרכיו משפט וכל זה בדין אלא שאנחנו נסכל אופני הדין ההוא וכולי עד כאן: ועוד כתב בהלכות תשובה פ"ט הקב"ה נתן לנו תורה עץ חיים וכל העושה כל הכתוב בה ויודעה דעה גמורה נכונה זוכה בה לחיי הע"ה ולפי גודל מעשיו וגודל חכמתו הוא זוכה וכו' ע"כ וכל ספריו מלאים מזה הפך דברי האיש הלזה: עוד כתב ובפרק כ"ב פי' ענייני איוב ונטה לבו לדעת מי שאמר לא היה וזה נתן לו פתח רע וכו' ע"כ: אמר הכותב כמה נטה לבו מדרכי האמת וכל הרוצה לעמוד על יושר דברי רבי' הרב ז"ל בענין איוב יעיין בפירוש המורה של החכם השלם רבי יצחק בנו של בעל הספ' הזה ויראה כמה רחקו דרכיו מדרכיו בכל ענייניו וכתב פי"ז ז"ל אמר יצחק זהו האמ' שאין בו ספק אל מה שכיון הרב ז"ל הנה והבינהו לא למה שאמרו קצ' מן האנשי' אשר הפכו דברי אלהי' חיי' למינו' כי זה דרכם

כסל למו בכל דברי הצדיק וכו' ועוד כת' שם בהקדמת הספר ז"ל שדברי הרב ז"ל אין בהם נפתל ועקש ואין בהם דבר הפך תורתנו כי כל דרכיו ומשפט כמו שתראה ב"ה אלא שבאו אנשים ויחפאו על הרב דברים אשר לא כן וכו' ע"כ:

וכן כתב בכמה מקומות ובמקום שיש חלול השם לא חלק כבוד לאב: ועוד אכתוב בענין איוב בשער שני פ"א ושם תתבאר כונתו ז"ל אשר בעל הספר לא ידעה: עוד כתב שם ז"ל בשם רבי' הרב ז"ל וכי שמירת הבורא ית' היא דבקה תמיד במי שנאצל עליו השפע ההוא וכו' עד אך בפנותו מהבורא יהיה נסתר מהבורא ויסתר האל ממנו ויהיה מוכן ומזומן לכל נזק אשר יעבור עד והנה התבאר לך כי הסבה בהיות איש מבני אדם משולח ונעזב והיה לאכול כמו הבהמות הוא מפני היותו נסתר מהבורא וכו' ע"כ וילעג ואין מכלים: אומר הכותב אחרי שבעל הספר הזה מתפאר שקרא בזוהר ובדברי המקובלים למה לא שם לבו כי זאת הסברא בעצמה כתוב' בספר הראק"נט ולמד' מספר הזוהר הגדול שכתב שם ז"ל אלא כל זמן דעתיק דעתיקי רישא חורא אתגליא רעוא דרעוין רחמי רברבין אשתכחו ובשעת' דלא אתגליא כל דינין דזעיר אנפין זמינין רוצה לומר כי הדין אינו נעשה אלא בהסתרת פני' שנאמר והסתרתי פני מהם והיה לאכול אינו אומר ונתתיו לאכול וכו' ועוד כתב שם ובספר הזוהר הגדול מצאתי כך הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה וגו' מאי ומפניך אסתר אלא סתיר מבניינא דילי רבי אבא אמר כמה דאת אומר ויסתר פניו ממנו ועל דא ומפניך אסתר מאינון פנים דילך אהי נסתר דלא ישגחון בי ועל דא והיה כל מוצאי יהרגני ע"כ בראק"נט: ואף על פי שהובאו שם הדברים ללמד על ענין אחר מ"מ למדנו מכללם הכונה הזאת בפירוש: עוד כתב שם והיותר מפורסם בהריסות הדת בכללה הוא מאמרו שכתב בפרק ל"ד מהחלק הראשון בזה הלשון אי אפשר למי שירצה השלמות האנושי אלא אם כן התלמד תחלה במלאכת ההגיון ואח"כ בלמודיות על הסדר וכו': אמר הכותב פשוט הוא דרבינו הרב ז"ל אין כונתו השלימות באומרו האנושי וכו' אלא על חכמת המופת הנקנית בשכל לא על שלמות ישראל ששלמותם תלויה בחכמת התורה והנבואה אשר היא למעלה מן השכל כמו שכתבנו מדבריו ז"ל:

שכתב במקומות רבים: וזהו שכתב כאן פרק ל"ד בתחלת זה הענין ז"ל והחכמות הטבעיות איני רואה שיקשה עליך היותם דברים הכרחיים בהשגת יחס העולם וכו' עד אלא שהם ירגילו השכל ויקנוהו קנין עשות המופת וידיעת האמת בעניינים העצמיי' לו וכו' ואינם נמלטי' גם כן מתועלות אחרות מקריבין לחכמה ההיא אי אפשר א"כ למי שירצה השלימו' האנושי מבלתי התלמד תחלה במלאכת ההגיון וכו' הנה כונתו ז"ל מבוארת בדבריו לכל בעל שכל וכאלו הדברים עצמן מצאתי שכתב החכם הנאמן

כה"ר יוסף בנו לבעל הספר הזה בחבורו המכונה כבוד אלהים ז"ל בחתימת דבריו ואם ירצה להיות איש שלם מצד שהוא איש מדבר לא מצד שהוא איש ישראל ראוי שיקרא ההגיונות הטבעיות והאלהיות על הסדר ואדמה שאל זה כיון בכוונה דבי' משה ז"ל בפרק ל"ד מהחלק הראשון מן המורה ז"ל: אי אפשר א"כ למי שירצה השלימות האנושי מצד שהוא אדם לא מצד שהוא איש ישראל והוא מבואר שהידיעותהאלה אינן מיוחסות לאיש ישראל מצד שהוא איש ישראל אלא מצד שהוא איש ולזה תמצא אותן בשאר האומות יותר ממציאותן בעדת ישראל אבל חכמת ישראל אינה נמצאת זולתי בישראל כו' וחלילה לו לרב שיכחיש שיש הנה שלמות אלהי אשר תייחד לישראל מצד שהוא ישראל יותר נפלא מזה ועל זה האופן ראוי שיפורשו מאמריו בכל אותו ספר כי מה שימצא בתורתנו מהמדות האנושיות והאמונות והידיעות המופתיות הוא על הכוונה השנית כמשפט השלם בכל דבר אבל הכוונה הראשונה יש לה מעשים אחרי' במין ודעות אחרות בסוג וכו' עד וזאת היא כונתו ולא זולת זה חלילה עכ"ד: וזאת היא כונת רבי' הרב ז"ל בלי ספק ובעל הספר אין לו לב להבין: ובכמה מקומות כתב רבי' הרב ז"ל כי לא תגיע השלמות לישראל כי אם בשמירת התור' והמצות וכמו שכתב גם כן בפרק נ"ב מהחלק הג' גם בפרק כ"ז ובפרק כ"ח ודברי' המפורסמי' אצל התינוקות הן האריכות בהן חסרון: עוד כתב שם פ"ד ז"ל על דברי הרמב"ם ז"ל ומי שלא היה לו הכנ' לקנות הידיעות ולהשיג המושכלות או לא הסתכל בענין שיגיעו לו אחרי מותו לא נשאר ממנו כי אם גויתו אשר היא נבלה מוסרחת ואין יתרון בזה לצדיק מן הרשע וכו' עד ואי אפשר שום שכר לצדיק אחרי מותו ושום עונש לרשע וכולם אחרי הפרד הגוף מן הנפש אין שום יתרון לשום גוף האדם ואי אפשר לתחיית המתים ואין צורך כלל בקבורתו מפאת עצמו כלל כמו שאין צורך לקבורת חמור ע"כ: אמר הכותב כבר כתבנו בזה בפרק שעבר מה שיש בו די והוכחנו אותו על חלומותיו ועל דבריו ושלוח יד לשונו במורה צדק ומוליד בדבריו תולדות כוזבות ואמונות רעות יקשה על האדם ליחס אותן אפילו לכופרים מן העובדי כוכבים וכותב עליו בשלוח שלדעתו אין שכר ועונש ושאין תחיית המתים ושהאדם קבורת חמור יקבר והרי הוא כבהמה וכאלה רבות עמו מכל מיני הזיוף והוא עונו ישא אשר לא נשא פני שרים וחסידים עמודי הדת והאמונה: וראיתי לכתוב בכאן דברי החכם השלם ה"ר יוסף בנו בספרו המכונה עין הקורא ז"ל ורצה הקב"ה לזכות את ישראל ונתן להם זאת התורה התמימה באופן יקנו ההצלחה בעשיית מצותיה והרחקת אזהרותיה בקלות נפלא כמו שאתה רואה כי אפילו במצוה אחת יזכה האדם לחיי העולם הבא וזה מפורש על יד הרמב"ם ז"ל אשר חבר ספר המורה וכתב בסוף

משנת מסכת מכות ז"ל משרתי התורה ועקריה כי העושה מצוה אחת כתקנה יש לו חלק לעולם.
הבא אלה הם תורף דבריו ואתה ראה הישאר לנו תרעומת על האיש הזה אחר זה המאמר וראוי לכל מבקש יי' שיבאר לכל מה שכתב בספר המורה באופן יסכים עם זה המאמר ואני חושב כי מי שידקדק לבאר זה המאמר ולהביאו באחד ממקומות הסתירה השבעה אשר זכר בפתיחתו לספר המורה הוא חוטא וחושד כשרים עכ"ד הביטו וראו דברי החכם מזולתו מהמדומים: עוד כתב ז"ל ולמדנו מן הרב וכו' עד ולמדנו ממנו כי כמו שלא נקפיד ולא נצייר עול וחמס באבדן הבהמות ולא בבריאותן כן לא קפיד באבדן אדם ובצדיק אובד בצדקו וברשע מאריך ברעתו וכו': אמר הכותב אלו היית מקפיד על היוצא מפיך לא היית חומס האמת ומאבדו וטופלה שקר ומעמידו וכבר כתבנו בענין זה מה שיש בו די: עוד כתב ולמדנו ממנו כי הנסים ונפלאת שהיו ע"י משה ע"ה לא היה בהם אות או מופת וכו': אמר הכותב גם בזה כתבנו מה שיספיק והאמת כי דברים אלו אסור להסתכל בהן כל שכן להשיב עליהן: עוד כתב ולמדנו ממנו העדר ההשגחה זולתי ליחידים וכו': אמר הכות' גם בזה כתבנו דברי רבי' הרב שכתב בפי' שההשגח' בכל אישי האדם אלא שאינה שוה בכל וזה דבר מושכל וכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא: והמשיג הזה נעדרה ממנו ההשגחה בדברים האמתיים: עוד כתב ולמדנו מדבריו כי התורה והנביאים אין לדקדק בהן וכו' עד זהו באמת כלל דעתו לפי הנמצא בסודותיו והוכרח להסתירו מן ההמון בתכלית ההסתרה כי יהיה סותר סדר המדיני ויחרב הכל כמו שנאמר הממרא האחר יצחק אל בלג שם רשעים ירקב ע"כ: אמר הכותב שמו שמים על זאת ואם בישראל היתה כזאת כי זה המדומה מדמה הרב הגדול מורה צדק ראש החסידי' גדול השרידי' מעין התורה והעבודה ליצחק אל בלג שהיה לדעתו כופר בעיקר וקורא אותו ממרא כמוהו ואומר עליהם בחתימת דבריו שם רשעים ירקב:
ואף כי אפשר לדון אותן בזה לזכות ולתלות קללתו באחרון מ"מ בחדא מחתא מחתינהו וזו רעה חולה ודבה גדולה וחטא שאין עליו מחילה וכבר כתבנו שכל דברי רבי' הרב שכתב בעניינים אלו מזוקקים וטהורים אין בהם נפתל ועקש והעומד על דבריו יתבאר לו הכל בנקל: עוד כתב בשער שני פ"א ז"ל אני תמה מאד מהרב הגדול הזה אחר שפרסום אותות הנביאים בשנוי טבעו של עולם אינם מכריחים האמנת התורה וגם במשה לא האמינו בו ישראל מפני האותות והמופתים עד ועוד כי לדעת הרב ז"ל לא עלו למעלת הנבואה כלל העם וכי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום על פי המופת מתנועת הגלגלים כי גם כל בעל עיון יוכל לדעתו והוא הכרח מלשונו בספר מורה הנבוכים פ'

ל"ד ע"כ: אמר הכות' גם הר"ן ז"ל בדרשותיו כת' ז"ל אלא עיק' הענין ששמע כל ישראל כמו הקול שנאמרו למשה והיתה הסבה לקיום כל התור' כדי שידע באמת שהוא נביא השם לא מצד האותו" וכיון שכן מדוע נסמו' על נביא חולק עליו ע"כ הרי דבריו בפי' שלא האמינו במשה מצד האותות כמו שכת' הרב ז"ל ודברים פשוטים הם כי זה גדול מהאותות והמופתים וכן נראה ממה שכתבו במכילתא הביאה הרמב"ן ז"ל בפי' הכתוב בעבור ישמע העם בדברי עמך וגו': וכבר כתבנו בזה למעלה בשער ראשון פ"ב והבאנו דברי רבי' הרב ז"ל שכתב באגרת תימן המכונה בפתח תקוה ומשם תבין כי אינו מבין דבריו לא בזה ולא בזולתן וענין אנכי ולא יהיה לך יתבאר בסמוך ב"ה: עוד כתב שם והביא דברי רבי' הרב ז"ל שכתב בחלק שני פר' ל"ד עד הנה לדעתו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה לשכל האנושי והמתבונן היטב בדבריו ובתחבולותיו לא שמעו קול כלל כי אחר שאינן מביני' הקול מה תועלת בו וכו' עד והאמר אם פי" המאמר של אנכי כדבריו אין שום צורך בו לנבואה כלל ע"כ: אמר הכותב כדי לנקות כסא תורת רבי' הרב ז"ל מדמיונות זה האיש ומתולדותיו הכוזבות ראיתי להאריך מעט ואומר כי רבינו הרב ז"ל בזה הפרק היא שישראל שמעו את הקול העצום מדבר אל משה.

כל עשר' הדברות בלא חילוק דבור ומשה לבדו הוא ששמע חלוק הדבור והיה יורד לתחתית ההר ומגיד להם כל מה ששמע ועל זה הביא ראיה מהכתובים ומדברי רז"ל שלא היתה השגת ישראל בזה שוה לשל משה ע"ה כנזכר: ומה שאמרו רז"ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום שנראה ששמעו אלו השני דברים כמו ששמען משה רבינו ע"ה בחיתוך המלות ושמשה לא היה מגיען להם ענין זה שאלו השני עקרים שהן מציאות השם ית' והיותו אחד לא השיגום מצד הנבואה בלבד כמו האחרים אלא שהן מושגין ג"כ מצד השכל האנושי והמופת ולפי' היתה ידיעתם אצלם ברורה כאלו שמעו אותן מפי הגבורה בחילוק הדבור והמלות כמו מרע"ה: אחר זה כתב רבי' הרב ז"ל שעם כל מה שכתבתי מה שנתיחדו בו הכתובים ודברי חכמי' הוא זה שישראל לא שמעו באותו מעמד אלא קול אחד לבד והוא הקול שהשיגו ממנו משה וכל ישראל אנכי ולא יהיה לך והשמיע להם משה זה בחתוך האותיו' שהרי לא היתה השגתם שוה ואח"כ פחדו ואמרו הן הראנו השם וגו' קרב אתה ושמע וגו' וקרב משה ע"ה שנית ושמע שאר הדברי' אחת אחת וירד לתחתית ההר והשמיע אותם להם באותו המעמד העצום והנבחר והם היו רואים זיו השכינה ושומעים ורואים את הקולות ואת הלפידים אבל הקול שהובן ממנו הדבור לא שמעו אותו אלא פעם אחת כמו שאמרנו ועתה יתישב בטוב מאמרם ז"ל שאמרו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום הודיעונו שלא שמעו ישראל מפי

הגבורה אלא הקול המורה על שתי הדברות האלו אבל שאר הדברות לא שמען כי אם משה ע"ה לבדו: וזה הדרך האחרון הוא אצל רבי' הרבז"ל העקר שכתב שנתיחדו בו הכתובים ודברי חכמים: וכבר נתבארה כוונתו ז"ל בזה הפרק למביני' ונתבאר שאע"פ שלא שמעו הקול כל כך מפורש ולא כל כך צח כמו משה רבי' ע"ה הנה שמעו מפי הגבורה הקול כשהיה מדבר עמו מלה"ד למלך שהיה מדבר עם שני אנשים והיה האחד מהם קרוב למלך יותר מחברו או שהיה לאחד מהם חוש השמע יותר חזק משל חברו האחר הקרוב או אותו שהחוש שלו יותר חזק שמע חתיכת הדברי' יותר מהאחר אבל מ"מ שניהם ראו ושמעו את הקול יוצא מפי המלך: וכן נאמר בכאן שמשה וישראל שמעו עיקר הקול מפי הגבורה אלא שמרע"ה השיג ממנו יותר מהם ומצד הקול ששמעו כשהיה מדבר למשה האמינו בו אמונה שלימה בלי ראיה ומופת כמו שכתב רבינו ז"ל באריכות באותו לשון שכתבנו למעלה בשמו בתחלת פ"ב שכתב באגרת תימן: ועתה יראו הרואים כי לפי שכת' רבי' הרב ז"ל כי לא היתה השגת ישראל שוה לשל משה בזה כתב עליו שלדעת הרב מאיזו פינה נתקיימה הנבואה כאלו לא אמר ששמעו את הקול כמו ששמע הוא כמו שכתב כאן ובאותו לשון שלמעלה פ"ב: עוד כתב עליו שאמר שלא שמעו קול כלל ושאין צורך בנבואה ושאינו נופל בה נבואה וכדומה.

לאלו ההזיות עצמו מספר ודי במה שכתבנו בענין זה: עוד כתב ז"ל ומה פנות התוריו' מוסכמו' בכל האומות הוא עונש הנפשו' אחרי הפרדן מן הגוף על המעשה הרע ושכר על עשיית המצו' עד שמגדולי ישראל וראשיהם אמרו מצות אין צריכות כונה וכל האומות מודים על גן עדן וגהינם כפשוטן ותחיית המתים ויום הדין וחכמינו אמרו שהן הפנות התוריות והכופר בהן כופר בכל התורה איך ימלאנו לבו לשום אדם לימשך אחר דעתו להרוס התורו' ע"כ: אמר המשיב מה אדבר ואומר לו ומה אשיב בתוכתתו על דבריו שכתב שכל האומות מודים בשכר ועונש ותחיית המתים ויום הדין ורבי' הרב אינו מודה בהן והורס התורות ולשוא חבר רבי' ז"ל את ספריו וכתב בהן מה שכתב בענייניים אלו יבינו אותו הנשים והקטני': העבודה תמה אני איך עמדו הראשוני' על הספר הזה ולא גזרו לשרפו ביום הכפורי' שחל להיות בשבת שעשאו לרבי' הרב ז"ל כופר בעיקר יותר מהאומות ולא אומר יותר אלא שעשה אותן מאמינים והוא כופר וכבר כתבנו בענייני' אלו מה שיש בו די:עוד כתב ז"ל ועוד יתכן ליהושע בן נון שכתב ספרו ונתנו לפני כל קהל ישראל וכמה נביאים שיכתוב עמידת השמש וכריתת מי הירדן וכו' וידעו החכמים וגם מי שאינם חכמים שהיה שקר ויהיו שותקים וכו' עד ודקדוק הרב לעיני ישראל ולא לעיני כל ישראל הבל וכו' ע"כ: אמר המשיב הבל יפצה פיהו ודבריו לא יתכנו עם היות

שזה הספק כבר קדם לזולתו בדברי רבי' הרב בסגנון אחר ודבריו ז"ל מזוקקים וטהורים וכשמש עצמו שעמד ברורי' פרק ל' מהחלק השני ועיקר דבריו שם כי מרע"ה לא יקום מי שהשיג כהשגתו ולא מי שיעשה כמעשיו וזה שאמר הכתוב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו' לכל האותות והמופתים אשר עשה משה לעיני כל ישראל שהכתוב כלל השתי ענייניים שעשה כל כך אותות ומופתים ושעשאן לפרעה ולכל עבדיו הבוגדים בו ולפני כל ישראל הנמשכים אחריו וזה לא נמצא לשום נביא אחריו:

אחר כך אמר רבי' הרב ז"ל ואל יטעך עמידת השמש כל אותן השעו' ליהושע שהיה פלא עצום כשל משה או כמעט גדול ממנו לא תטעה בזה שאע"פ שהוא פלא גדול ועצום מאד הנה לא היה לעיני כל כללות ישראל כשל משה ודבר פשוט הוא כי לא היו כל ישראל אז מצווין בגבעון כי עם המלחמה וגבורי החיל וזה שאמר הכתוב לעיני ישראל ולא אמר כל כמו שאמר במשה שכך נראה בפי' מפשט הכתוב דלא קם נביא כמוהו היינו לכל האותות שעשה לעיני כל ישראל ואף ע"פ שעמידת השמש אי אפשר שלא ירגישו בה כל העולם כל ישראל וזולתן: וכמו שאמרו רז"ל שראו אותו מסוף העולם ועד סופו: מ"מ אותן שלא היו בגבעון לא נעשה הנס בפניה' ולא ידעו בסבת מה עמד ולא בדברי מי עמד מה שאין כן בנסים של משה רבינו ע"ה שנעשו לעיני כל ישראל: וכן באליהו עם נביאי הבעל פשוט הוא גם כן שלא היה לעיני כל ישראל וכ"ש הנס האחר שעשה הוא ואלישע גם כן שהיו ליחידים: גם פי' שם רבי' הרב ז"ל שיעור השעות שעמד השמש שהוא כיום הגדול שבימי הקיץ בגבעון וזהו כיום תמים שאמר הכתוב כל זה מבואר שם בדבריו בתכלית הבירור שאין אחריו בירור ואין שם מקום להסתפק כלל: ובעל הספר הזה בודה מלבו תולדות כוזבות ודמיונו' ואומר עליו שהכחיש הנסים שהן כנגד הטבע ותחיית המתים והנס הזה שעשה יהושע ואמר עליו שזה לדעתו שקר וכיוצא בדברי' אלו ולא נשא פנים לחכמתו ולא לתורתו ולא להדרת זקנתו וכבר כתבנו בזה במקומות אחרים ואולי הוא חושב זה האיש שאין ספרו מצוי בעולם וכולהו אינשי לא גמירי שמעתתא: ואיך לא נתן לבו דאם כדבריו כן הוא שהדבר אצלו שקר ושהקהל טעו בזה מפני שהצליחו ביום הזה כמו שכתב עליו לעיל בפ' שני מהשער הראשון מה ענין לעיני כל ישראל שכתבו אצבעותיו שכתב רבינו הרב ואם הדבר שקר היכי שייך הכא לעיני הכל או הקצת והדבר לא היה במציאו' וזו הסבר' כבר קדמה לנרבוני וזה העתיק הזיות זולתו ולא הבדיל בין אור לחשך:

עוד כת' רבי' הרב ז"ל במשנת עשרה דברים נבראו בע"ש ז"ל ויום רביעי כשנברא השמש הושם בטבעו שיעמוד בדבר יהושע אליו וכו' הביטו וראו אם זה לדעתו אמת או שקר:

עוד כתב ז"ל וא"כ מי החלימו לזה הרב שאלו מן הדעות המקובלות כי הוא לא קבל משום מקבל אלא שדרך בדרכי הכופרי' בתורת משה כי ידוע כי אריסטו וסיעתו לא האמינו בתורה וכו' עד ובא האיש הזה ודרך בדרכיהם וכו' עד וחלילה לאל מרשעו ומדעותיו כי לא לפני חנף יבא ע"כ: אמר הכותב תחלת כל דבר ראיתי לכתוב כאן לשון רבינו הרב ז"ל שכתב במגלת סתרים ששלח לתלמידו החשוב בעניינים עמוקים וסודות נעלמים מהקבלה האמתית עיון ומעשה להראות לאיש הלזה כי כל דבריו לא בהשכל כתב רבינו הרב במגלה הנזכרת ז"ל ובחי האהבה הנמרצת אשר נהיתה בינך וביני ובין אבותיך הקדושים כי רוב זמני הייתי נבוך בחקירת הנמצאות ולדעת תוכן אמתתן כפי הכולל מצד החקירה הפילוסופית ובדרכי מופתיהם ונראה שמה שהשיגו בלתי צודק עכ"פ כי מה שנתבאר אצלם מהחכמה לא בא המופת על סותרו אלא שהם לא מצאו הדרכים המיוחדי' בחקירת טבעי כללי הנמצאות בזולת עמל שכלי אלא בדרכי' הגיוניים מטרידים השכל ומבלבלי' אותו אך אצל חכמת הקבלה האמתי' דרכים מסוקלי' מאבני המכשול נודעו בהן בקלות נמרץ כל מה שיפול תחת גבול ההשג' ובדר' זו דרכו הנביאים והשיגו מה שהשיגו מהודעת העתידו' ופעלו פעולות זרות יוצאות מהמנהג הטבעי ומקצת דרכי' לקחתי גם אני בידיעת טבעי הנמצאו' והותרו לי כל הספיקו' שנסתפקתי בהם ונפתחו לפני דרכי המבוכות ונמסרו בידי מפתיחות החכמ' והביאור של כל נעלם ממני והנני משביעך שלא תגלה הסודות הדקות וההערות הנפלאות אלא למי שהוא דק בשכלו ובטבעו ונקי במעשיו ונזדככו רעיוניו והלך בדרכי הלמוד והידיעה עוד דע לך אחי כי השמות הקדושים רבו מלספור וכו' עכ"ד:

הביטו וראו אם היה הולך בדרך הקבלה האמתית או לא: והנה בקדמות העולם שהיא כנגד תורתינו הכה על קדקוד ארסטו ואמר עליו ולא תהיה תורה שלימה שלנו כשיחה בטלה שלהם כמו שכתבנו דבריו בפרקי' שעברו: וגם כת' באגרת ששלח להר"ר יהונתן ז"ל שלא לקח אלו החכמות כ"א לרקחות ולטבחות וכו' וכן כת' עליו הרב הגדול הרשב"א ז"ל בכתב שכתב להרב ר' אבא מארי ז"ל ומי מהם ימלט את נפשו זולתי מי שמלא כריסו מעדני התורה וקדשי רבינא ורב אשי כהרב ז"ל שאמר שלא לקחן אלא לרקחות ולאופות ולטבחות ומעידין ספריו על דבריו ואשר לא ירקח כמוהו לא יוכל עשוהו ע"כ: והנה מצינו לקדוש ר' שמעון בן יוחאי שמביא דברי ספר חנוך והוא כלו פילוסופיא קדומה ולא בעבור זה אנו אומרין שהלך בדרכיו והאריכות בזה חסרון כי דברי רבינו הרב גלויים לבעלי העינים כשמש בחצי השמים ולולי ספריו המעולפי' ספירי' שהאירו את עיני אנשי גלותינו היינו מגששי' כעורים קיר וכמה אמונות רעות היו

מתפשטות באומתינו כמו ההגשמ' שהיו מגשימים בפרהסיא הגדולים בחכמת התלמוד בצרפת ובכמה מקומות כמו שנראה מאגרת ששלח הרמב"ן ז"ל לרבני צרפת על הענין הזה כשהחרימו שלא לקרות בספר המורה וספר המדע ז"ל ואחרים שמעתי אומרים שאתם תופסי' על ספר המדע באומרו שאין למעלה צורה ותבנית ולמה רבותי תפסתם עליו בדבר זה שהרי כל הגאונים בחבוריהם קראו הסובר חלוף נרגן מפריד אלוף והביאו ראיות שדבר זה כתוב בתורה שנוי בנביאים משולש בכתובים גם בהגדות ובמדרשות הנעימים עלת העלות ית' על כל ברכו' ותהלות אין לתארו בגשם ותבני' וכו' וכמה האריך שם לקיים דבר זה: גם הר"ר שמואל ספורט"א שלח לתפוס עליהם בדבר זה ז"ל מה תעתירו עליו דבריכם ומה תנסוהו הודיעונו על מה תריבוהו וכו' תחלת דברי רבי' הגדול בספ' המדע ואמירתו הראשונות שאין ליוצר הכל גשם ותבנית:

ואנכי הצעיר נמס ובזה תמה אם נחלקו אבות העולם על זה שהרי דבר זה קבלה היא בידינו אשר רבו מרבו אליו מסרן ולא מפי עצמו אמרן כי כן כתבו כל הגאונים הקדמונים וחכמי גליותינו וכן כתב רבי' האיי גאון ז''ל בפירושי חגיגה שלו וכו' וכן רבינו נסים גאון ז"ל בפרק הרואה וכו' עד וכבר האריך ר"ח ז"ל לדבר בענין זה בפי' ערבות וכך אמר באחרית דבריו ולמביני מדע יראי שמים פחות מזה כדאי להם להבין ולידע שאין בכל התלמוד מודיע שיש בישראל מי שנותן דמות לבורא ישתבח שמו ויתעלה זכרנו אמנם חלוקי לב רשעי ישראל המינים מחפאים דברים אשר לא כן כדי לגנות את עצמן מי שפרע מדור המבול יפרע מהם ע"כ: וגם הרב הגדול הראב"ד לא תמה על רבינו הגדול בשומו מאמין הגשמות מכלל המינים אלא מהטעם שאמר כי אין לקרות מינים בעלי המחשבות הרעות וכו' עכ"ל: וכמה האריך שם בענין זה: ות"ל ובזכות רבינו הרבז"ל ובהמצאת ספריו המעולפי' ספירים כבר אבדה אמונה זו של הגשמות ונכרתה מפי אנשי אומתינו ואין מי שמעלה אותה על לב ולא מי שמסתפק בה כלל: וידוע כי אלו הדברים וכיוצא בהן לא ישיג אותן האדם מהתלמוד בלבד אלא צריכין להקדמות רבות מהמושכל והאיש הלזה התיר רצועת הענוה והסיר מסוה הבשת מעל פניו וגלה קלונו וזדונו וכתב על הרב הגדול צדיק יסוד עולם חלילה לאל מרשעו ולא לפניו חנף יבא וכו', וכבר כתבתי למעלה כי כל תלונתי על הראשונים שעמדו על ספרו זה ולא צוו לשרפו ביום הכיפורים שחל להיות בשבת: עוד כתב שם והאיש הזה מצא עילה להוציא הנבואות מפשטן ולסתור האמונ' ממה שאמרו בבבא בתרא יתיב ההוא מרבנן קמיה דרבי שמואל בר נחמני ואמר איוב לא היה ולא נברא אלא למשל היה ואלו דברים בטלים כי ההוא מרבנן לא נזכר כלל בשם ולא חשבוהו שנכת' בתלמו' אלא בענין שאמרו בעדויו' לא

נזכרו דברי היחידי' וכו' עד ועוד כי חכמי המשנה הסכימו ע"נ שהיה ונתבטלו דברי הרב ע"כ:

אמר הכותב אין בפיהו נכונה ולא אמת ואמונה ודבריו הם הבטלים כי מה שאמר בכאן ולמטה בסמוך בענין שקלא וטריא דתלמודא לא חזי לבר בי רב וההוא מרבנן פירשו בו המפרשים זקן וצורבא מרבנן בחור ואין לדבר זה שום יחס ולא דמיון עם מה שאמרו בעדויות וקל להבין גם מה שכתב על רבינו הרב דלדעתו איוב לא היה ולא נברא דבר זה לא היה ולא נברא ומעולם לא גזר אמר שלא היה ולא נברא ולא פסק הדין בזה אלא שכתב דבריו שם בפרק כ"ב מהחלק הג' לשתי הדעות ואדרבה דמתוך דבריו שכתב שם ובמקומו' אחרים נראה בהפך וז"ל שכתב שם פרק כ"ב קצת חכמים אמרו איוב לא היה ולא נברא אלא למשל היה ואשר אמרו שהיה ונברא לא ידעו לו זמן ולא מקום וכו' עד סוף דבר בין היה בין לא היה בכמו ענייניו נבוכו המעיינים וכו': ועוד כתב ולפי שתי הדעות ר"ל אם היה אם לא היה הדברים ההם אשר בפתיחת הספר ר"ל מאמר השטן ומאמר השם ית' לשטן ומסירת איוב בידו כל זה היה משל בלי ספק לכל בעלי דעת אלא שהוא משל לא כשאר המשלים כולם ע"כ: ומדברי רבינו ז"ל שכתב קצת חכמים אמרו וכולי נראה שהרוב ההוא על הדעת האחרת ואין מי שמניח דברי הרוב והולך אחר הקצת: גם ממה שכתב גם בפרק מ"ו מהחלק השני במדרגה השנית מהנבואה נראה קצת דלדעתו היה שם ז"ל ובזה האופן מרוח הקדש חבר דוד תלים וחבר שלמה משלי וקהלת ושיר השירים וכן דניאל ואיוב ודברי הימים ושאר הכתובים בזה האופן מרוח הקדש נתחברו ע"כ:ומה שכת' בדבריו שכתבנו למעלה דלשתי הדעות הדברים ההם אשר בפתיחת הספר רצה לומר מאמר השטן ומאמר השם יתעלה לשטן ומסירת איוב בידו שכל זה משל היה וכו' קרוב לזה אמרו בב"ר שאמרו שם אמר ריש לקיש איוב לא היה שבאו עליו יסורין להודיעך כחו של איוב שאלו באו עליו היה יכול לעמוד בהן עד כאן:

והכי נמי איתא בירושלמי פר' כשם שהמים כו' אמר רבי שמעון בן לקיש בשם בר קפרא בימי אברהם אבינו היה אלא הכא הוא אמר הכין אלא הוא היה ויסורין לא היו ולמה נכתבו עליו אלא לומר שאלולי באו עליו היה יכול לעמוד בהן עד כאן: ולפי דבריו על כרחנו שהיסורין היו משל כדברי רבינו הרב ז"ל: וידוע הוא שאפילו שהיה רבינו הרב ז"ל סובר כאותן שאמרו לא היה לא בעבור זה נכרתה האמונה מפיו וסתר אותה כמו שכתב עליו האיש הזה הסותר המושכל והמוחש והמפורסם: עוד כתב בראש פ"ב מהשער השני ז"ל אני תמה על הרב בתרופה והרפואה שמצא וכו' והתרופ' היא שההשגחה

נמשכת אחרי שפע השכל שמי שנשפע עליו היא שומרתו בשעת השפע כלומר שאינו נפרד במחשבתו מהשכל ומפני ההפרדות מצא תלאות ורע בנביאים ובחסידים מפני שנפרד החבור מהם עד כאן: והקשה עליו כי הנה מצאנו בנביאים עליהם השלום בהיותם בחבור ההוא נלכדו ונהרגו כי הנה זכריה מעיד הכתוב בו כי בהיות רוח אלהים בו ומלתו על לשונו נהרג: וגם רבי עקיבא בהיותו מקהיל קהלות לדרוש תורת יו' ולא נפרד מהשם נתפס וכו' ע"כ: אמר הכותב לו הונח שדברי רבי' הרב על התכונה שכתב האיש הזה למה לא תמה על דברי רז"ל שכתבו בדוד המלך ע"ה כשבא מלאך המות ליטול נשמתו ראהו עוסק בתורה ולא יכול לו עד שנתחכם ובטלו מדברי תורה אז ניתן בידו וכן נמי מפורש ברבה בר נחמני בפר' השוכר את הפועלים: ורבי עקיבא וחבריו כך עלה במחשבה: ולא דבר השוה בכל הוא והדברים עתיקים: עוד כתב שם ואני השואל לרב אם כן כי שפע השכל הוא המציל את האדם מכל מקרה ובהיות מחשבתו בנמצאו' נמצא הוא והשם אחר וזה תכליתו שהגיע למדרגה זו למה לו להתפלל ולקרוא קרי' שמע ולעשות שום מצוה וכו' עד אלא אם ינבא עליו הוא ויפטרנו מכל המצות עד או נטרפה דעתו וכו' ע"כ:

אמר הכותב מי שנטרפה דעתו לא יכתוב דברים כאלו וחסרון הוא לאדם להשיב עליהן ואף לפי הצעתו במה יגיע לכונה זו אלא בשמירת התורה והמצות וכבר כתבנו בזה בסוף פרק ג' מהשער הראשון: עוד כתב שם ועוד אני שואל אליו אחר שצורת הדעת נדבקה בדעה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה: הגוף ולמה נהגו מימות אדם כבוד גדול במתים ונהגו כל האומות מימים הראשונים לבקר בקברי הנביאים והחסידים ולהתפלל עליהם ואברהם אבינו השתדל לקנו' מערה וקבר שם את אשתו ויעקב קבר שם את לאה וגם יוסף הצדיק צוה והשביע שיוליכו עצמותיו ולמה כל הצער הזה וכל הנביאים והאומות סכלים ושוטים ומה בצע בכל זה וכו' עד ומן התימה לאיש מוחזק גדול במדות עד שהפליגו בסכלותם ואמרו ממשה ועד משה לא קם כמשה וגזר על בני אדם לעשותם כדגי הים וכו' ע"כ: אמר הכותב כבר כתבנו כמה פעמים כי כל אלו תולדות כוזבות וזיופים בדברי רבי' הרב ואין בכל דבריו שום רמז לשיתחייב ממנו שום דבר מדברים אלו בשום מקום וכתבנו כמה פעמים דברי רבי' הרב שכתב בפירוש ובבירור בכמה מקומות כי תחיית המתים היא בשוב הנפש אל הגוף וכתב ג"כ במקומות רבים שהעונש הוא לנפש ולגוף ביחד וזה העני הדעת לא ידע שיש לדעתו עולם הבא אחר תחיית המתים בלא גוף וגויה והתמהמהו ותמהו והתבוננו מה סברא הוא מיחש לרב הגדול ראש המאמינים שגזר על בני אדם לעשותם כדגי הים ושאין לדעתו שכר ועונש שאפילו

הכופרים מן האומות אין להם סברא זו אלא כת אחת בטלה במיעוטה כמו שכתב הרב ז"ל במקומו וכבר כתבנו בזה במקומות רבות מה שיספיק: עוד כתב ז"ל והקשה מכלם כי הוא גוזר על ידיעת השם ית' בכל אנשי העולם ולא יסתר ממנו דבר ויראה חמס וריב בעיר והצדיקים במעשיהם ובלבותם והם עשוקים על לא חמס בכפיהם ולא יהי חושש מהם וכו' עד האמת יותר נכון לו לומר כשאר הכופרים שאין השם יודע שיהי חסרון בחקו משידעם ולא יחוש להם עד כמו שאין לחוש על הריגת העכברים וכו' ע"כ:

אמר הכותב תשובתו למעלה בצדו וכמה פעמים שונה באולת ועושה לאדם לחזור על הראשונות ולהסיר מסוה הענוה מעל פניו כי מי הוא שרואה דברים כאלו שכותב על רבי' הרב ולא יקרע את לבבו ולא בגדיו ואתה המאמין והדובר אמת אשאלך והודיעני אנה אמר רבי הרב דבר זה ומאי זה מקום יתחייב מדבריו דמיונות אלו וכל ספריו מלאים מהדעות האמתיות והם שהאירו עיני גלותנו בענין זה ובזולתו מיסודות הדת והאמונה: עוד כתב בראש פ"ג ז"ל אני תמה עליו איך עלה בדעתו טעמי המצות לעשות רובם כדרכי מדו' הפילוסופי' והשאר טעמי' נופלים אין מצוה מכוונת בעצמה והנה גנב דעות המתפלספים ובדה מלבו להיותן תורות וסתר כל התורה ולא הניח בה דבר הנה לדעתו בהתענות אדם על עון בית ישראל הוא שוה עם בעילת הערות ויותר קשה לפעמים כי לדעתו אחת מדה חסרה ואחת מדה יתירה ושניהם רע כי יחלש כח האדם ומחשבתו מלהשיג המושכלות וכו' עד והנה שבש נבואות הנביא וקבלת בית ישראל וכו' ע"כ: אמר הכותב כבר כתבנו כמה פעמים שהוא מוליד בדבריו תולדו' כוזבות וזיופים ושגעונות שלא יעלו על לב התינוקות ולא אומר התינוקות אלא אפי' השוטים והמדומים לא יעלה על דעתם דברים כאלו הביטו וראו לפי שכתב רבי' הרב שצריך האדם לעיין במושכלות ולא יפנה לבו לבטלה כתב עליו שלדעתו המחליש כחו בתעניתו על עון ישר' מלעיין במושכלות או המחליש אותו בבעילת העריו' הכל שוה ולפעמים המתענה יותר קשה וגדול עונו: מה יאמ' האומר ומה יכתוב הכותב ומה ישיב המשיב על שגעונות כאלו: ומה שכתב על טעמי המצות: כבר כתב רבי' הרב ז"ל והר"ר אברהם בנו ז"ל כי לא שלל הרב ז"ל כי אין למצות טעמים אחרים מכוונים בעצמם וגם לא אמר שאותו הוא הטעם בהכרח אלא כתב כך על דרך השכל ושבעים פנים לתורה ואותו הטעם אחד מהם ותעיין בפסוק כי יקרא קן צפור לפניך וגו' בפי' הרמב"ן ז"ל ותנוח דעתך:

עוד כתב אולי מה שכתב בסוד המקדש והקרבנות הוא המיישר האדם אוי לנו על שברנו איך מלאו לבו להרוס מקדשות בנויות לתלפיות עד והכלל כי הכל נמשך אחר דעותיו המזוייפות וכו' ע"כ: אמר הכותב כבר כתבנו למעלה כי כל מה שכתב בטעם הקרבנות

הם דברי רבי פנחס בן יאיר בויקרא רבה על פסוק ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירי' וגו' וכל דבריו עד סוף הפרק זיופים ודמינו' וכסא תורת רבי' הרב ז"ל נקי מהם: עוד כתב כי פילוסוף אמר כי אין חפץ לשום אדם בשום עבודה ותפלה אך תכלית האדם בהשגת המושכלו' כדעת הרב וחביריו: גם כי נטה מדעת ארסטו במקצת עד שהורה שהיה מאמין בתורת משה על הדרך שכתבתי לעיל ולעניות דעתי דעותיו רעות מדעותיו וכו' עד והנביא מכח הנבואה הזהיר על התורה והמצות והעני והחסיד בשומו אמונתו בנביא ושומר כל קלו' וחמורות שבתורה וקדש את השם ואתה אומר שיודע השם זה ולא יצילהו כלל כמו אם לא ידעו כלל: גם הרשע שעבר על כל מה שצוה הנביא וידע השם לא נענש כלל ובאבדן הגוף נאבד הכל: אין ספק כי אמונה זו רעה אלף אלפי אלפים מן הראשונה וחלילה לי להחניף אדם כי במקום חלול השם אין חולקין כבוד לרב אף כי לסותר כל התורה ורוב היחידים נמשכו אחר ספריו וחקותיו הם היו סבת כפירת בני ישראל בה' אלהי אבותיהם ע"כ: אמר הכותב מה שכתב בענין העבודה והתפלה הוא ממה שכתב רבי' הרב ז"ל בפר' נ"ד מהחלק הראשון ז"ל מי שידע הבורא הוא אשר ימצא חן בעיניו לא מי שיצום ויתפלל לבד עכ"ד והוא גנב מלת לבד והסיח אותה מדעתו ומזייף הדברים המפורסמים ולא יחוש לרואים ולא לבשת גנב כי ימצא: ועוד אכתוב בזה לקמן בסוף ההגהות בס"ד: גם זה העני הדעת לא ידע כי היודע השם הוא השומע לדברי הנביא ושומר התורה והמצו' שבאמצעותם יכיר את בוראו והעיון בתורה הוא העיון במושכלות:

והרשע שעבר על דברי הנביא ועל התורה והמצות אינו יודע השם ואם יודע רבו ומתכון למרוד בו ועובר על מצותיו הנה הוא גרוע מאשר לא ידעו ונענש יותר וכבר כתבנו בזה מה שיספיק והנה הוא שונה באולתו להגדיל המדורה ולזלזל בכבוד גדול התורה בלי פחד ומורא: עוד כתב באופן הג' פ"א והאריך שם והביא כמה דברים כאלו הרב ז"ל מכחיש אותן בפי' ולא כתב באי זה מקום כתב רבי' הרב הפך אותן דברים וכתב בחתימת דבריו יש עדות גדול מזה על ההשגחה הפרטית וכן כשהיו חוטאים מיד היתה יד יי' בהם: הרי עדות על דיני השם בכל איש ואיש אלא אם יכחיש הרב ההוא הכתובים האלה כאשר נפלאות הנביאים וכו' ע"כ: אמר הכותב כל מה שכתב בפרק זה הוא בנוי על שתי התולדות הכוזבות המזוייפות שהוליד בדברי רבי' הרבז"ל שהוא כופר בנסים שהן כנגד הטבע ובהשגחה באישי המין האנושי יתעלה האל ממחשבותיו ודמיונותיו מעלה הראויה לו וכסא כבוד תורת רבי' הרב נקי מזיופיו והבליו: וכבר כתבנו למעלה פ"ג משער ראשון דברי רבי' הרב ז"ל שכתב בהשגחה פי"ז מהחלק הג' מהמורה דברים

מפורשים יבינו אותם הנשים והקטנים עם חסירי המוח: וכן בענין הנסים ובשכר ועונש כתבנו מה שיש בו די בפרקים שקדמו: ועתה אוסיף בהן נופך משלו שכתב באגרת תחיית המתים ז"ל אבל תחיית המתים היא אחת מהמעשה נסים ומבואר מאד שכל עניינה מובן ואין שם אלא שנאמין אותו בלבד כמו שמצאנוהו בדברי הנבואה האמתית והוא ענין חוץ לטבע המציאות ואי אפשר עליו ראיה מדרך העיון אלא מנהגי האותות כולם ויש לקבל אותן דרך אמונה ע"כ ועוד כתב שם רבי' הרב ז"ל כשרצה לאמת תחיית המתים ז"ל ואין הפרש בין אומרו אם ימות גבר היחיה ובין אומרו המן הסלע הזה נוציא לכם מים שאין זה בטבע אבל הוא נמנע אלא שכבר יצאו המיממן הסלע בדרך נס כן תחיית המתים בדרך נס וכו' כמו שהאריך הוא ז"ל שם וכבר כתבנו דבריו ג"כבזה בפ"ב מהשער הראשון:

גם כתב בתשובותיו ז"ל כבר כתבתי במורה הנבוכים כל מה שראוי לפר' וסוף דבר שיש מן הנסים שהם טבעיים ויש מהן מכחישין את הטבע כמטה שנהפך לנחש והמים לדם וכיוצא בהן וכו' וכל ספריו מלאים מדברים אלו האריכות בהן חסרון: עוד כתב והנה אנחנו בני ישראל מאמינים עדות הנבואות ולא נחוש לכופרים אחר שקול דעתם הולכים מזייפים האמונות נמשכים אחרי הכופרים לא מבני ישראל המה: והנה חומת יריחו שנפלה בהקף ז' פעמים וכו' וכתיב ויריעו העם תרועה גדולה ותפול החומה תחתיה ומתי אירע שבהריע תרועה נפלה החומה ונלכדה העיר אולי דמיון היה כמו שאמר האיש ההוא על עמידת השמש זה שקר וכתבו הנביא ולא הכחישוהו וכו' עד וכן מוסכם באומות ומקובל והכופר בזה הוא כופר בעיקר והוא חייב מיתה לדעת כל האומות ומה אאריך עתה כי כל הנבואות מעידות על הנפלאות בשנוי טבעו של עולם כל ימי היות נבואה בעולם ע"כ: אמר הכותב כבר נתבאר בפ"א מהשער השני כי כל דבריו בזה דמיונו' ושקרי' וכי הוא המזייף אמונת המאמינים בבלי דעת ידבר וחיילים יגבר ושגעונות יחבר: ורבינו הרב כתב בפירוש ובבירור כי היה מעשה נס גדול אלא שלא היה לעיני כל ישראל כשל מר"עה כמו שנתבאר שם באריכות שכתב במורה פרק ל"א מהחלק השני ואין שם מקום להסתפק בו כלל וכמה פעמים שונה בדמיונותיו כאלו אין שם מי שיש לו מוח בקדקדו ולא עיניו בראשו: עוד כתב בפ"ד מהאופן הג' ז"ל ואחרי הקדמה זו אומר כי מה שהתחכם הרב בשאלת משה והתשובה בואמרו לי מה שמו אינו כלל כי לפי דברי הרב ז"ל שאל משה מה שלא ידע וכן הוא בהכרח וכאשר השיב לו השם ההוא לא בא הדבר משום האותיות והמלות: כי אם מפני הענין המכוון בהם והיאך אפשר אדון כל הנביאים שיסכל בידיעת הסבה הראשונה שהיא סבת הסבות ועלת כל העלות ואין עלה לו וכו'

עד ואין בעל שכל חולק חלילה על זה להיות אדון הכל עלת הכל מחוייב המציאות ואין לו שום עלה וחלילה לאדון כל הנביאים שלא ידע זה וכו' ע''כ:
אמר הכותב לא ידע ואשם ביחסו אל הרב ז"ל סברות אשר לא יעלו על לבו ואיני יודע אנה הוא מוצא שום רמז לאלו הדמיונות שהוא מוליד בדבריו שמרע"ה לא ידע שאל ית' סבת הסבות ועלת העלות ומחוייב המציאות ואין לו שום עלה עד ששאל על זה והנה באו דבריוז"ל בתכלית הביאור פרק ס"ג מהחלק הראשון שאין ענין זה אלא על ישראל לא על משה שכתב שם שהכונה באומרו ע"ה ואמרו לי מה שמו וכו' הוא שישאלו אותי שנאמת להם מציאות השם כלומר שיש אלוה נמצא בעולם ואחר כך אומר שהוא שלחני מפני שכל בני אדם אז זולת היחידים לא היו מרגישים במציאות השם וכו' עד ולמדו השם מדע יגיעו אליהם במה שיתאמת אצלם מציאות השם יתעלה והוא אהיה אשר אהיה וזה שם נגזר מן היה וכו' ובא ביאור הענין ופירושו כן הנמצא כלומר המחוייב המציאות וכו' וכאשר הודיעהו ית' הראיות אשר תתקיים בהם מציאותו אצל חכמיהם כי אחר זה אמר לך ואספת את זקני ישראל וגומר ויעד לו שהם יבינו מה שהודעתיו לך ויקבלוהו: השיב ע"ה ואמר הנה הם יקבלו שיש אלוה נמצא באלו המופתים השכליים מה תהיה ראייתי שזה האלוה הנמצא שלחני ואז נתן לו האות הנה נתבאר שענין אמרו מה שמו מי הוא זה שאתה אומר ששלחך וכו' זהו כלל דבריו שם ומבואר לתינוקות שכונת הרב ז"ל היא שיתן לו ראיה במה שיתאמת אצל ישראל שהוא מחוייב המציאות לא שלא היה מרע"ה יודע זה חלילה וחלילה וחס: וכן נראה דעת רבינו סעדיה גאון ז"ל שהן קרובין למה שאמר רבי יצחק במדרש אגדה וכפי מה שכתב הרמב"ן ז"ל בפרשת ואלה שמות: עוד כותב בשער הרביעי פרק א' ז"ל ועוד הנה פרשת וירא אליו מעידה גם כי היה אברהם בנבואה בהקיץ וכו' עד ואיך לשה שרה עוגות וכו' ע"כ:
אמר המשיב דברי הרמב"ן ז"ל הן אלו שכתב בפרשת וירא אליו ותפס על רבינו הרב ז"ל שאמר בפ' מ"ב מהחלק השני שכל זה היה במראה הנבואה עם היות שהודה לו ביסוד הענין וכתב ז"ל ובאמת שכל דבר שהוזכר בכתוב ראיית מלאך או דבור מלאך אינו אלא במראה או בחלום כי ההרגשים לא ישיגו המלאכים ע"כ: וכן גם כן כתב בפרשת בלעם בכתוב ותרא האתון וכו' ודברי רבינו הרב ז"ל הם דברי רבי חייא הגדול שכך כתוב בפירוש: ומה שהקשה על זה הרמב"ן ז"ל שהנה לא נראה לו השם לא במראה ולא במחשבה אין נראה לי קשה כי אינו מחוייב שיראה לו השם בעצמו אלא שנראה אליו במראה הנבואה ע"י דמות אנשים כמו שכתב בחלק שני פרק מ"ו במדרגה העשירית ז"ל שיראה איש מדבר עמו במראה הנבואה כאברהם באלוני ממרא וכו' ושיעור הכתוב

וירא אליו במראה הנבואה ומה היא המראה וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים וגו': גם מה שאמר שלא לשה שרה עוגות איני יודע מה ימשך מזה לא לשה ולא תלוש: גם מה שהקשה למה היה יעקב צולע וכו' מבואר הוא דהדמיון פועל ואפשר שגם זה היה במראה הנבואה ואין זה מקום אריכות וענין לוט יתבאר בסמוך בס"ד: עוד כתב בענין פרשת סדום ז"ל וכל אותה הפרשה ואם נכחישנה ונאמר שהיתה במראה הנבואה אם כן נכחיש כל הענין וענין בני סדום ואיך נסבו על הבית והוכו בסנורים והפיכת סדום וכו' עד ואי אפשר לחלקה לומר מקצתה חלום ומקצתה חוץ לשכל כי זה מן הנמנע ואם פרשה זו נוציא מפשוטה נוציא כל התורה ויודע שנהפכה סדום וכל התורה והנביאים והכתובים מעידים על הפיכתה וכו' עד והרב ורבי אברהם ואחרים אמרו שבמראה הנבואה היה וכו' ע"כ:

אמר הכותב אמת כי הרמב"ן ז"ל כתב בפרשת וירא כי לדברי רבינו הרב ז"ל צריך לומר שענין לוט ג"כ היה במראה הנבואה אלא שלא אמר עליו שכתב כך בפי' כמו שהעיד עליו המשיג הזה והוא לא כתב כך אבל איך שיהיה דברי רבינו הרב ז"ל בענין זה קשיא בעיני ואיני יכול להולמן כלל לפי שנראין כסותרין זה את זה כי בחלק שני פ"ב ובכמה מקומות כתב בבירור שכל מקום שנזכרה ראיית מלאך או דבורו אינו אלא במראה הנבואה ויתחייב מזה כי היה ענין לוט דמיון וציור אין לו ענין אחר שלא נמצא במציאות בפועל וממה שכתב בפ"ח מהקדמתו לפירוש מסכת אבות נראה בפי' שהיה הדבר במציאת בפועל כדברי החולקים עליו שהוא כתב שם ז"ל שיבטל השם קצת תנועות בני אדם שהן בבחירתו על צד העונש כביטול ידיו מהמלאכה שלא יוכל לעשות בה דבר כמו שעשה לירבעם בן נבט או לסמא עיניו מן הראות כמו שעשה לאנשי סדום הנאספים על פתח לוט ע"כ: והסתירה בדברים אלו מבוארת ואין לומר בדעת רבינו הרב ז"ל שהיו מלאכי לוט אנשים נביאים בשתוף השם כמו שכתב רלב"ג ז"ל או הערות אלהיות כמו שכתב רבינו ז"ל בסוף חלק זה כי הנה בפרק ז' מתחלק הזה כתב בשתוף שם מלאך ז"ל אבל השכלי' והגלגלים משיגים פעולותיהן ובוחרי' ומנהיגים וכו' וזהו שאמר המלאך ללוט כי לא אוכל לעשות דבר ואומר לו להצלתו הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה וכו' כל זה יורה על השגתן לפעולותיהן והיות להם רצון ובחירה ע"כ: נראה מדבריו שהיו שכלים נבדלים שהן מלאכים ממש ולא באופן אחר: ואין בידי להכריע אלא אם נאמר שהיה קצת הענין במראה הנבואה וקצתו בפועל בהקיץ: ראיית המלאכים והדבור עמהם שאמרו לו צא מן המקום הזה כי משחיתים אנחנו אותו וכל אותו הענין היה במראה הנבואה ויציאתו מן המקום היתה בפועל הוא שאמר הכתוב השמש יצא

על הארץ ולוט בא צוערה ר"ל שאמרו לו במראה הנבואה לצאת והוא יצא בבקר השכם ונהפכה העיר כאשר אמרו לו במראה:

גם מעשה אנשי סדום שנסבו על הבית היה בפועל בהקיץ והיא הערה אלהית כאותן הערות שכתב רבינו הרב ז"ל בפ"ו מחלק שני על נבוכדנצר ועל כשדים ודג יונה וזולתן שהעיר להם השי"ת הרצון לעשות אותו ענין: גם הכאתם בסנורים היתה גם כן בפועל כמו שכתב בפי' אבות שכתבנו דבריו למעלה מבלתי שיראו המכים אותם: כן נראה לי לישב דבריו עד שיפתח השם את לבנו ויסיר המסוה מעל פנינו ועינינו ונשקוף על עיקר כוונתו כי אי אפשר שיהיו דבריו סותרין זה את זה לאשר מחזה האמת יחזה: וכבר ידעתי שגם הרמב"ן ז"ל יאמר שמלאכי השם הם השכלים הנבדלים כדברי רבינו הרב ז"ל כמו שיביאו דבריו בסמוך בפסוק ותרא האתון וגו' גם בענין בלעם ראיתי בדברי רבינו הרב ז"ל קושי גדול כי בפמ"ב מהחלק השני כתב ז"ל וכן ענין בלעם כלו בדרך ודברי האתון כלו במראה הנבואה ע"כ: וממה שכתב בפי' אבות במשנת עשרה דברים נבראו בע"ש וכו' נראה בהפך כי דברי האתון היה בפועל בדרך נס כמו שהוא האמת שלא יוכל אדם להכחישו וז"ל שכתב שם על כן אמרו שביום הששי שם בטבע הארץ שתשקע לקרח ולעדתו ולבאר שתוציא מים ולאתון שידבר וכן השאר ע"כ: ועל הדרך שפי' בחלק שני פכ"ט ופמ"ח ולא ירדתי לסוף דעתו: ואולי ירצה בדבור האתון שהוא גם כן התעוררת וכמו שכתב פ"ו מחלק זה ז"ל עד שתנועת בעלי חיים ואפי' בלתי מדברים יאמר הכתוב שהיא על ידי מלאך שנתן בהן כח יניע אותן אותה תנועה אמר הכתוב אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולא חבלוני ותנועת אתון בלעם כולם ע"י מלאך ע"כ: כלומר ששם באתון כח והתעוררות לדבר ולעשות אותן ענין בפועל וקרוב לענין זה כתב הרמב"ן ז"ל וז"ל ותרא האתון את מלאך וו' מלאכי השם השכלים הנבדלים לא יראו לחוש העינים כלל כי אינם גוף נתפשים במראה וכו' עד אבל יושגו לעיני בהמה אי אפשר על כן תוכל לפרש ותרא האתון כי הרגישה בדבר מפחיד אותה מלעבור והוא המלאך אשר יצא לשטן וכו' אלא שעכ"ז עדיין הלב נבוך ולא מצא מנוח כי דבר אשר כזה לא יאמרו עליו שהיה במראה הנבואה כמו שכתב רבינו הרב בשלוח וצ"ע גדול:

עוד כתב פי"ט מהשער הד' ז"ל כי גם בספר המורה ון' עזרא סוברי' כי מלאכי' ממש היו אלא שהרשיעו בדבר באמרם שהיה במראה הנבואה מהיותם נמשכים אחר שקול דעתם כי כונתם כי אין נמצאים אחרים בין העלה הראשונה לעלולים אלא השכלים הנבדלים והן מניעים הגלגלים ומסברא זו נמשך אמונת המרדות לבטל הכתובים והנסים ושיסתור כל דברי התורה והנביאים כפי רצונו וכו':אמר הכותב כמה הרבה להרשיע באמרו

דברים כאלו על גדולי התורה והחכמה ויראת השם: וכבר כתבנו בפרק א' מהשער הד' כי רבינו הרב ז"ל כתב שם כי רבי חייא הגדול כתב כך בפירו' כי היה במראה הנבואה וזה האיש אינו שוקל את דבריו ושונה באולתו פעם אחר פעם וכל מעיין יבין שאין לו מבוא בדבר של מושכל ושלא יתחייב מדבריו של רבינו הרב מה שהוא רוצה לחייב וגם הוא לא כתב כיצד יתחייב זה והטעם שכתב שהיה במראה הנבואה הוא מה שכתב במקומות רבים שכל מקום שנזכר ראיית מלאך או דבורו אינו אלא במראה הנבואה וכמו שפי' ז"ל: ומי שיש לו קצת מוח בקדקדו ידע וישכיל כי אין זו אמונת מרדות ולא ביטול הנסים ורבי חייא הגדול לא היה מורד ומרשיע יסכר פי דוברי שקר הדובר על צדיקים עתק וגו': גם בפרק זה כתב על הרב הגדול רלב"ג לפי שכתב שהיו נביאים שהוא סכל וכתב ז"ל ואם הוא בסכלותו פי' שהיו נביאים וכו' ודי לאיש אשר כזה סכלותו כי שולח יד לשונו בגאונו בכל גדולי עולם: גם מה שכתב בסמוך כי לפי דרכם לא ימצא לנפש הרשע עונש כתבנו בזה כמה פעמים מה שיספיק והוא אינו מספיק: עוד כתב פרק ה' מהשער השביעי ז"ל והירא את אל י"ו לא יטה ימין ושמאל מאמונה זו ר"ל שיאמין שהכל לפי חשבון ועונשין ועל פי הדין: ומורה הנבוכים ומקצת מחבריו סוברים כי הכל תלוי על צד הטבע והמקרה וכו' ע"כ:

אמר הכותב אין בפיהו נכונה אפי' במקרה כי כמה פעמים כתב רבינו הרב ז"ל דבר זה כי הכל הולך אחר הדין וכמו שנתבאר בפרקים שקדמו וכל ספריו מלאים מזה ומלבד מה שכתב בכל ספריו וחבוריו כתב בתשובת שאלה לחכמי מונפישלי"ר בענין משפטי הכוכבים ז"ל ובזה הוא המחלוק' שבעלי דת האמת והיא דת מרע"ה לא יאמינו שמאורעות בני אדם קרי אלא במשפט כמו שאמרה התורה הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט וגומ' גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וגו' ועל זה הזהירה התורה והעידה ואמרה לישראל אם לא תשמעו לי ואביא עליכם פורענות אם תאמרו שאותן הפורעניות אינן יסורין מאת המקום אלא קרי ומאורע משאר מאורעו' שיארעו על בני אדם אמר להם הקב"ה אני אוסיף לכם מאותו הקרי עד שתאמרו די לנו עד בלי די שנאמר ואם תלכו עמי קרי וגומר אף אני אלך עמכם בחמת קרי וגומר וזהו עיקר דת מרע"ה שכל המאורעות שיארעו בבני אדם דין ומשפט וכן אמרו חכמים ז"ל אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון עד כאן: ועוד כתב שם רבינו הרב ז"ל והדבר השני הוא דבר הוברי שמים בעלי גזרת הכוכבים ששמעתם דבריהם ופשטו הבליהם אצלכם שהם אומרים שאי אפשר שישתנה דבר זה לעולם ולעולם לא יהיה ראובן בורסקי ועני ולא יהיה לו בן שכן נתן כח הגלגל בעת לידתו: ואלו

שני הדברים שקר הן אצלינו דברי האצטוגנינון שקר מפני הדעת שכבר בטלה הדעת כל אותן ההבלים שאמרו בראיות ברורות וגם שקר הן אצלנו מפני קבלת הדת שאלו היה כן מה הועילה התורה והמצוה והתלמוד אם תשמע ואם לא תשמע והלא אין בידו לעשות כלום מדעתו והרי דבר אחר מושך אותו להיות כך ושלא להיות כך וכו' עד אבל הפילוסוף אומר שזה מקרי ואנו אומרים לא אלא דבר זה תלוי ברצון מי שאמר והיה העולם וכל זה דין ומשפט ואין אנו יודעין חכמתו של הקב"ה וכו' ושם האריך בענין זה ודי במה שכתבנו מדבריו לבלום פי זה המזייף הדעת ומשים אור לחשך:

עוד כתב בשער העשירי פ"א ז"ל עד שאמר הרב שתכליתו של אדם לחשוב בנמצאות ולא שנאמר שהדבור ההוא הגשמי והבקשה ההיא מגיעין לבורא ושומע אותן ועושה בקשת המתפלל: והאמת אלו הורסים האמונות והנבואות כי הנבואה מעידה על אברהם אבינו שהתפלל אל השם וכן על יעקב ושענה אותן וכן על אדון הנביאים ועל נביאים רבים עד וכן יש תכלית לתפלה שמגעת לבורא וכו' עד כאן: אמר הכותב הקץ לדברי רוח ומה ימריצך כי תענה על דברי תעתועים וזיופים ואם כדבריו בדעת רבינו הרב ז"ל לשוא חבר וכתב הלכות תפלה כלליה ופרטיה ודברי הצומות וזעקתם ומי הוא שיעלה דבריו על דעתו אפי' מהאומות שאין להם דת וכבר הערנו על זה למעלה וכתבנו כי כל זה יצא לו ממה שכתב רבי' הרב ז"ל בפרק נ"ד מהחלק הראשון ז"ל שם מי שידע הבורא הוא שימצא חן בעיניו לא מי שיצום ויתפלל לבד והוא השמיט מלת לבד וכתב עליו דברים אלו: גם בההערה של פרק נ"א מהחלק הג' מהמורה הישיר רבינו הרב ז"ל לישרים אל תכונת ההרגל והלמוד בתפלה וזולתה ולא הישירו לזה המתעקש והיו לו למוקש והאריכו' בזה חסרון: ותפלת אברהם אבינו ע"ה ויעקב ומהנביאים לא ראה אותה רבינו הרב עד שהראה אותה לו המשיג הזה: רחמנא ליצלן מגברא כותיה: עוד כתב שם ז"ל שגזרו ואמרו שהכל נמשך אחרי הידיע' הנשגת בהקש השכל האנושי ושזה דעת רז"ל בחסידי אומו' העולם וכן ראיתי בשם בעל מורה הנבוכים בכתב המזוייפת לתלמידו שבה גלה דעותיו הרעות ואמונתו ואמונת המרדות וכו' ע"כ: אמר הכותב כמה פעמים שונה באולתו ומראה זיופיו ומרדותו כנגד ראש המאמינים ומדוע לא שם לבו למה שכתב בסוף פ"ח מהלכות מלכים ז"ל כל המקבל ז' מצות ונזהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לע"ה והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהם הקב"ה בתורה והודיענו ע"י מרע"ה שבני נח נצטוו בהן אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה מחסידי אומות העולם אלא מחכמיהם עכ"ל:

ועתה יראו הרואים ויבינו השומעים אם דברים אלו הם דעות רעות ואמונת מרדות או אם האיש הזה הוא המורד והמזייף הכותב דברים כאלו על הרב הגדול המפורסם בכל תפוצת הגולה צפון וים וקדם ותימן ואם ראוי לחמול על איש אשר כזה ולכסות קלונו וזיופיו וכבר כתבנו בזה בפרק ראשון מהשער הראשון: וכמה דברים העלמנו העין מהם ליראת האריכות וחזרת הדברים פעם אחר פעם בלא ריח וטעם: והאמת בכל הארץ זאת מודעת כי אין מן הראוי לכל בעל שכל ודעת אשר מחזה שדי יחזה להשגיח בספר הזה ולא לראותו ולעיין בו כי און ועמל בקרבו: וכ"ש בראות מה שכתב שם בתחלת דברי פיהו בראש הקדמתו ז"ל כי אדון הכל מרומם אינו דבר אחר כי אם ידיעה וכו' עד ידענו אינו כי אם דעת: והנה נתן גדר לאל ית' והגביל מהותו ובשלמא אם היה אומר הוא הידיעה והדעת על דרך שכל ומשכיל ומושכל ניחא: אבל אומרו אינו דבר אחר אלא זה גדר בעדו והודיע מהותו והנה כפי דעתו השיג מה שלא השיג שום נברא ולא שום אדם חי ואף לא שום מלאך כפי דברי רז"ל: וכמו שכתוב בספר שערי אורה ז"ל ואין בכל המוני משלה יודע מקומו כ"ש עצם אמתתו הלא תראה מלאכי מעלה מה הם אומרים ברוך כבוד יי' ממקומו בכל מקום שהוא ע"כ: והנה בשמים עדי ובמרומים סהדי כי לא לכבודי ולא לכבוד בית אבא עשיתי זאת ולא מחכמה השבתי על זאת: אבל לכבודו של רבי' הרב חששתי חשתי ולא התמהמהתי: אמרתי עת לעשות ליי' והסרתי מסוה הבשת מעל פני: והשבתי עליו ונהמתי על מעלליו: ורעיוני אחזו צער וחרדתי על דברו: ואין אדם נתפש על צערו: וקבל האמת ממי שאמרו: קיח שאלה יורנו מורינו הרב נ"ר שורת הדין בענין ראובן שהיה דר במצרים והיה לו רביע בית בירושלם תוכ"ב והיה לוי החצי באותו בית ולגוי אח' הרביע האחד ומכר ראובן במצרים לשמעון אותו הרביע הנזכ' שלו ובא שמעון לירושלם תוב"ב להחזיק כאותו הרביע הנז' שקנה מראובן ואמר לו לוי בעל החצי הנז' לשמעון אני בעל המצר טול המעות שפרעת לראובן ולך כי אין לך זכות בבית מטעם דינא דבר מצרא:

יורה המורה אם יכול בעל המצר לסלק ללוקח מצד שהוא מצרן או לא: תשובה ידוע הוא כי דין המצרנות הוא מדרבנן משום ועשית הישר והטוב וכנהרדעי דאמרי' פר' המקבל אפילו משום דינא דבר מצרא מסלקין ליה משום ועשית הישר והטוב ופירש רש"י ז"ל ועשית הישר והטוב דבר שאין אתה חסר כל כך שתמצא קרקעות במקום אחר ולא תטריח על בן המצר להיו' נכסיו חלוקי' ומיירי בלוקח וכמו שכת' לקמן דהאי ועשית הישר והטוב אלוקח שדיוה רבנן כדאמרינן לעיל משמ' דבמקו' שיש ללוקח כל כך חסרון לא אמרי' ליה ועשית הטוב והישר: וכ"ש במקום שיש למוכר חסרון או הפסד

שאין אומרים ללוקח ועשית הישר והטוב למצרן ושיהיה המוכר מפסיד: וכמו שכת' רש"י ז"ל שלא תקנו חכמי' ללוקח להסתלק לעשות הישר והטוב לבעל המצר שהיא רעה למוכר וכו' וכן כתבו מן המפרשי' ז"ל דאין לומר ועשית הטוב והישר אלא ללוקח שאלו המוכר יכול לומר מה עשית לך אם ארצה לא אמכרנה ותהיה בידי: אבל ללוקח אומרים משוך ידך ויקחנו זה ובמקום פסיד' דמוכר לא תקינו דינא דבר מצרא ע"כ: וכדבעי' למימ' קמן: הילכך כל שיש למוכ' אי זה הפסד אין אומרים לו תפסיד אתה לעשות הלוקח הישר והטוב למצרן הלא תראה דאפילו הני זוזי טבי והני תקילי כלומר שאם מעות של לוקח שקולין יותר וחריפין שיוצאין בנקל יותר משל מצרן לית ביה משום דינ' דבר מצר': ולא זו בלבד אמרו אלא אפילו אי הני ציירי והני שרו כלומר אם מצרן צרורין וחתומין שאינו יכול המוכר לפתוח אותן בשעתן ושל הלוקח היו מותרין לית בהו דינ' דב' מצרא:

ולענין אם מכר המוכר במקום שלא נמצא המצרן פשוט הוא דלית בהכי דינא דבר מצרא כלל דמסתמ' אין אדם מוכר ביתו אלא לצורך גדול וכ"ש בהיות הבית בירושלם תוב"ב ואי הוי הכא דינא דבר מצר' נמצא הפסד גדול למוכר דאיך יעלה על הדע' שיהיה זה מוכר ביתו מחמת דחקו ויצטרך להמתין עד שיזדמן מי שילך למקום המצרן וגם ימתין עד שימצא המצרן מי שילך למוכר וישיב הן או לאו או ישלח לו המוכר רץ וימתין עד שיבא ואינו יודע אם יאמר המצרן אי אפשי בו ויפסיד המכר דימי הרקוכל שכן במקום שהמקום רחוק ממצרים לירושלם תוב"ב כעובדא דילן ואין לך בעולם הפסד גדול מזה וכבר כתב רבי' האיי גאון ז"ל אביה' של ישר' והרי"ף ז"ל בתשובה שאם שהה המצרן משידע כדי תביעת ב"ד והביא המעות בטל דין המצרן ע"כ: ובפי' כתב הרמב"ם ז"ל בהלכו' שכנים ז"ל דאם היה בעל המצר במדינה אחרת או חולה או קטן ואחר זמן הבריא החולה והגדיל הקטן ובא ההולך אינו יכול לסלקו שאם אתה אומר כן אין אדם יכול למכור קרקעותיו לעולם שהרי הלוקח אומר לאחר כמה שנים תצא מידי וכזה הורו הגאונים ע"כ וכן נמי כתב הסמ"ג בשם הגאונים: וכן כתב הרב בעל העטור ז"ל ש"מ דכל היכא דיש הפסד למוכר בטל דין מצרנות ואם הוא רחוק בעיר אחרת אין לו לעכב עד שיבא וכן פסקו הגאונים ע"כ: וכן הביאו דבריהם המחברים ז"ל להלכה וכן כתב הרשב"א ז"ל דכל דאיכא עכובא במכירה לא תקינו רבנן בה דינא דבר מצרא: כדאשכחן פרק המקבל הני ציירי והני שרו לית ביה דינא דבר מצרא: ומכ"ש היכא דאיתיה למוכר במקום אחר והוא דחוק או חולה וצריך למכור דלית ביה דינא דבר מצרא עד כאן: וידוע הוא דלא שנא בהא מילתא אם המצרן עומד במקום שהבית שם והמוכר מכר במקום

אחר כעובדא דילן: או שהיה המוכר במקום שהבית שם והמצרן במקום אחר דתרווייהו חד טעמ' אית להו ובשניהם יצדק והמצרן במדינה אחר' דהעיקר הוא מקום המוכר והמכר לא המקום שהבית בו:

מיהו היכא דלא חלקו ביניהם והיה כל הבית בשותפות ולא הוברר חלקו של ראובן יש לראו' אי דייני' ליה כאלו הוא ברור לענין דאם מכרו והמצרן בעיר אחרת דלא מצי מסלק ליה ללוקח או נימ' כיון דכל אחד יש לו חלק בגוף הקרקע לא מצי למכור ומסלקי' ליה ללוקח: ונראה לי דכי היכי דאם קנה אחד מהשותפין חלקו של חברו אין יכולין האחרים לסלקו וזכה בו הכי נמי איכא למימר באותו הבא מכחו שקנה החלק המגיע לאותו השותף בהיות המצרן במדינה אחרת: וכן נראה מדברי רש"י ז"ל שכתב ז"ל שותף שמכר לחברו חלקו בשדה שהן שותפין בו אין לנו לסלקו משום דינא דבר מצרא ולומר שאין לך בחלק חברך אלא כאחד מן המצרני' ויקחוה עמך אלא כיון שלא נתברר חלקו הרי הוא כשכן בכולה ע"כ: גם הרמב"ם ז"ל כתב בהלכות שכני' דאם מכר לאחד מבני המצר או לאחד מן השותפין וכו' זכה בה ע"כ: והכי נמי יכול ליכנס במקומו אותו שקנאה ממנו במקום אחר ובא מכחו דדברי הרמב"ם ז"ל שכתב דאם היה המצרן בעיר אחרת אין מסלקין אותו לכלהו מילי דלעיל דיכול המצרן לסלק ללוקח קאי ונר' דלא שנא ליה בין הוברר חלקו ללא הוברר דהיכא דקנאה בעיר אחרת אין מסלקי' אותו דהוא כתב סתם וזיל בתר טעמא: אחר אשר כתבתי זה באו לידי תשובות הרמב"ם ז"ל בלשון ערב וכתוב שם הדבר בפי' דלא שנא ליה בין הוברר חלקו של מוכר ללא הוברר: וז"ל השאלה ששאלוהו בראובן ושמעון שהיה להם בית בשותפות ולא היה לזה בבית יותר מזה ושמעון היה שוכן בו ומכר שמעון ללוי ויהודה שהם אחים ושותפין חצי החלק שלו שהוא רביע הבית וראובן לא ידע בזה אלא לאחר זמן ג' או ארבעה חדשים ורצה ראובן ליטול אותו רביע שקנו לוי ויהודה בדינא דבר מצרא אם הדין עמו בזה או לא: גם שאלו אותו להודיע אותן כמה זמן המצרנות והשיב ז"ל אין לראובן דין מצרן ומי שעומד במדינה לא יוכל לטעון לא ידעתי דחברא חברא אית ליה וכולי וידוע הוא דאין דין מצרנות למי שאינו נמצא במקום שאין דין מצרנות אלא בשעת הקנין וכתב משה ברבי מימון: גם הרב בעל אדם וחוה כתב בפי' דשלשה שותפין או ארבעה בשדה או בשום קרקע ובא איניש מעלמא וקנה חלק של אחד מהם יש בו דינא דבר מצרא וכיון דאם היה המצרן בעיר אחרת לא מסלקין ללוקח לא מסלקין נמי בהא ע"כ: מיהו ממה שכתב הר"ם נ"ע אין נראה כן שכתב גבי יעקב שהיה לו ג' רביעיות קרקע וראובן הרביע ז"ל דכל משהו ומשהו אית ליה לראובן בו הרביע וכו' עד והא דאמרינן לאשה וליתמי

לית להו דינא דבר מצרא ה"מ לגבי מצרן אבל שותף עדיף ואי זבין לאשה וליתמי אתי שותף ומפיק להו וכן אני אומר בכל הני דאמרינן לית בהו דינא דבר מצרא מצרן דוקא אבל שותף לא ולפי זה הא דאמרינן לשותפי לית להו דינא דבר מצרא ופי' רש"י זל שהוא שותף עמו באותה קרקע יש לפרש כאן דשותף הוי שותף ומצרן ואותו שאינו בא אלא מכח מצרנות חשיב כאלו אינו מצרן לגבי השותף ואפילו אתו בהדי הדדי השותף והמצרן לא הוו כמו ד' בני מצרן דאתו בהדי הדדי דפליגי לה וכו': אלא לשותף לחודיה יהבינן ליה וכו': וכאלו הוא אינו מצרן והשותף מצרן ע"כ: וכבר כתבנו דמדברי רש"י ז"ל נראה בהפך אלא שהוא דחק עצמו לפרש דברי רש"י ז"ל כרצונו כי היכי דלא יקשי ליה: ומכל מקום הר"ם נ"ע עצמו נתן תקנה לדבר זה וכתב שיכוף לשותפו לחלוק ויברר חלקו ויתן.

אותו ללוקח והר"ן ז"ל כתב בשם הרז"ה ז"ל שכתב בשם אביו ז"ל ומדקאמרינן דבאשה ויתמי משום דאנהו צריכי לה טובא לית להו דינא דבר מצרא שמעינן מינה דהיכא דלוקח לית ליה ארעא ודחיקא ליה שעתא ומצרן לא אצטריך לה אלא להרווחה בעלמא לית בה משום דינא דבר מצרא ע"כ: כללא דמילתא דאם היה חלקו של ראובן המוכר ברור בין השותפין וקנה הלוקח בעיר אחרת שלא נמצא שם המצרן לית דינא ולא דיינא דלית ביה משום דינא דבר מצרא לא שנא אם היה המוכר בעיר שהיה בה הבית והמצרן בעיר אחרת ולא שנא אם היה המוכר והלוקח בעיר אחרת והמצרן במקום שהיה שם הבית דלית בהו דינא דבר מצרא כדאמרן: ואם לא הוברר חלק ראובן אלא שהיה כל המקום בשותפות לכל אפילו לדעת הרמנ"ע שכתבנו דאית ביה דינא דבר מצרא הנה כתב הוא שהמוכר יכול לכוף את שותפות לחלוק ויתן את חלקו ללוקח: ושלום כנפש: משה בכה"ר יצחק זלה"ה ן' אל אשק"ר: קיט ומה ששאלת בענין ההיא איתתא דאיחייבה שבועה בי דינא דרבא אמרה ליה בת רב חסדא ידענא בה דחשיד' אשבועה ואפכה רבא אשכנגדה דהיאך יקבל עדות אשה במקום דין והפיכת שבועה והנשים פסולות: ואם כל דיין שיאמין באשתו ובאמו אם יוכל לעשות כך או אם דוקא בת רב חסדא ולא זולתה: והוקשה לך הדבר ולא ראית במה תתקרר דעתך: תשובה אנו אין לנו אלא מה שהשיבו רב שרירא גאון וחמודו רבי' האיי ז"ל: וז"ל התשובה הכי מפרשי רבנן דהאי דינא שודא דדייני הוה או כגון שודא דדייני דהוה אית ליה לרבא למידינה כדהואי ולפיכך סמך אבת רב חסדא כגון יורשים הבאים לגבות מן היורשים דרבותינו שבארץ ישראל אמרו נשבעין שבועת היורשין גובין ורבותינו שבבבל אומרים אין אדם מוריש שבועה לבניו ויורשי לוה משתבעי שבועת היורשים ומפקעי:

והכי בעא רבא למידן עלה דההיא איתתא כרבותינו שבבבל דמשתבעא ומפקעא וכיון דאמרה ליה בת רב חסדא ידענא בה דחשידא אשבועה אפכה רבא לשבועה אשכנגדה שתשבע ותגבה כרבותינו שבארץ ישראל ומאי דעבד עבר דאמר רב חמא דיינא דעבד כרב ושמואל עבד ודיינא דעבד כרבי אלעזר עבד: והוו יודעים כי זה שאמר רב חסדא קים ליה בגוה אין פירשו שלא ראה בה דבר שקר דקאמר ליה רבא בת רב חסדא קים לי בגוה מר לא קים לי בגויה כי אתמהו ליה ולא יהא רב פפא כבת רב חסדא אלא פי' קים לי בגוה שראה אותה כמה פעמים סובלת טורח קשה וחסרון גדול ועומסת משא כבד ואין אומרת דבר שיש בו ספק ועל פי כך אמר רב פפא השתא דאמור רבנן קים לי בגוה מילתא היא כגון אבא מרי דקים ליה ביה קרענא שטרא אפומיה קרענא שטרא ס"ד אלא מרענא שטרא אפומיה דאי מילת' דשודא דדייני היא מקבל מיניה כגון שתי שטרות היוצאין ביום אחד או דמחייב ליה למלוה שבועה אע"ג דהימניה לוה עכ"ד: ודבריהם דברי קבלה אין צריכין חזוק: ובפרק הכותב האריכו בה המפרשים ז"ל: קב עוד שאלת בשטר היוצא בתוך זמנו אם יש לו ליפרע ממשעבדי בלא שבועה כדמפרע מיתמי: גם דבר זה נשאל מרב שרירא גאון ורבי' האיי בנו ז"ל: והשיב דבר זה ברור הוא שאין לה לגבו' מנכסי' משועבדים אלא בשבועה ולא דמי ליתמי תדע שאם הודה הלוה בשעת מיתה שלא פרע את החוב ההוא הרי מלוה נפרע מן היתומים שלא בשבועה ואין הודאתו כלום אצל לקוחות: ואם האמינו הרי נאמנותו על יורשיו ואינה על הלקוחות ומי יאמר שלא עשו קנוניא על הלוקח הזה ומי יאמ' כי ודאי לוה ממנו שמא שטר אמנה הוא או שטר פסים הוא או שמא כתב ללוות ולא לוה ובכל אלה האב חב ליתומיו ואינו חב ללקוחות: גם בזה כתבו המפרשים והרא"ש ז"ל פרק הכותב יעויין שם: קבא שאלה יורנו מורינו הרב בענין ראובן שהיה תחת ידו חפץ של שמעון ואמר בפני בית דין חפץ זה של שמעון הוא וכשאמרו לו בית דין תן לו את שלו חזר ואמר יש לי עליו כך וכך מעות אם ראובן נאמן במגו או לא: תשובה דעו לכם כי השם אנה לידי פירוש סנהדרין מכתיבת יד טהרת הקדש הרמב"ם ז"ל וכתוב שם דבר זה בעצמו ז"ל ואמר רבינו יוסף הלוי ז"ל דייניו בכל יום בענין מגו דלא הוי מגו אלא אם הסמיך דבריו ולא הפסיק אבל הפסיק לאו מגו הוא כגון מי שהוציא בגד מתחת ידו ואמר זה של פלוני הוא ויש לי עליו כך וכך כגון זה ודאי הוי מגו אבל אם הוציא הבגד ואמר של פלוני הוא ושתק ואמרו לו כיון שהודית שהוא של פלוני החזיר לו את שלו עמד ואמר יש לי עליו כך וכך לא הוי מגו אלא מחזיר הבגד ואינו נוטל כלום ומסתייעא הדין סברא מהלכה דבתראי ראה עבדו ביד אחרים וכו' ודאי מרגליתא היא ע"כ דבריו: ופוק חזי מאן תרי רבני רברבי

דקא מסהדי עלה וכן נותנת הסברא: מלבד ראייתו הישרה: שם אל בפי עבדו: ועיניו גל:
לערוך יקר חסדו: ועד הגל: